VAIŽGANTAS

raštai

10

VAIŽGANTAS

raštai

10

VILNIUS · 1998

VAIŽGANTAS

PUBLICISTIKA

1918–1919

VILNIUS · 1998

UDK 888.2-3
Va-133

Parengė
Ilona Čiužauskaitė
Redagavo
Vytautas Rakauskas
Dailininkas
Saulius Chlebinskas
Vyr. redaktorius
Vytautas Vanagas

ISBN 9986-513-38-3
ISBN 9986-513-55-3

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998
© Dailininkas Saulius Chlebinskas, 1998

STRAIPSNIAI

VOKIEČIŲ OKUPUOTAN VILNIUN SUGRĮŽUS 1918 METAIS

OI, KIEK PERGYVENTA!

Pusę metų baronas Stanislovas Šilingas[1] lipdė iš visų karo tremtinių lietuvių vieną Tautos Tarybą Rusijoje. Pusantro šimto tūkstančių Centraliniojo Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti komiteto globojamųjų žmonių, pusšeštos šiaip ne taip sudarytos politikos partijos, tai nebūtų per daug; tačiau labai daug kai tai – lietuvių. Per pusę metų 6–7 valandas atidirbę Komitete, visais vakarais posėdžiavome didžiomis miniomis mažose trobose. Ir lietuvių Tautos Tarybos išdygo.

Ne, tatai buvo džiaugsmo ir vilties! Tik... daugel jos apvylė. Kaip ir kas, pasipasakos pats „ožių už uodegos vienybėn traukėjas" St. Šilingas. (Taip jį įvaizdino dailininkas Adomas Varnas antroje šaržų ir karikatūrų serijoje.)[2]

Šalia petrapiliškės, sudarytos petrapiliečių, maskviečių, odesiečių ir kt. Tautos Tarybos, atsirado mogiliaviškė, vienų mogiliaviškių tremtinių sudarytoji Tautos Taryba. Petrapiliškė Taryba šaukė visų lietuvių tremtinių seimą į Petrapilį; mogiliaviškė Taryba šaukė visų lietuvių tremtinių seimą į Mogiliavą. O kuo jis prastesnis? Juk ten dirbo kun. Kraujalis, kun. Grajauskas[3]. Ir žadėjo būti nesantarvės. Tautos Tarybos siunčiamas buvau Mogiliave. Triukšmingai paposėdžiavę, susipratome nesą žmonės

asmeninėms užgaidoms kelti aukščiau už visuomenės reikalus. Tautos Taryba visiems tremtiniams paliko viena, petrapiliškė; seimas buvo sušauktas vienas, Petrapilyje.

Ir vėl buvo džiaugsmo; buvo ir vilties, ir ji ne visa apvylė.

Tautos Pažangos partijos siunčiamas buvau Rygoje. Kalbėjau dviem dideliem mitingam. Manyta Rygoje būsiant daug nesantarvės, kokių žmonių pasiųsti į seimą. Tačiau tepaprieštaravo vienas Samulionis su Stiklium[4] ir keletu kitų, ir tai tik vienam, tiesa, gana chimeriškam vieno rygiečio pageidavimui. Daugiau nieko. Ryga atsiuntė šešis pažangininkus.

Buvo džiaugsmo, buvo vilties, ir ji ne visa apvylė. Seimas turėjo savo didžiumą, kuri suskubo padirbti vyriausią tautos darbą – apsispręsti nepriklausomais. Ir tik tada suskilo.

Seimo Vykdomosios komisijos siunčiamas buvau Kijeve, kur rugpjūčio 28 d. (n.k.) turėjo susirinkti tautų atstovai; tų tautų, kurios manė tepasveiksiančios, susidarydamos į Federacinę Rusijos Respubliką. Tą sykį tautų kongresas neįvyko; vis dėlto priruošė kongresą rugsėjo 21–29 d. Rugsėjo 17 d. antru atveju važiavau iš Petrapilio į Kijevą, ir niekados nebuvo man taip širdis plakusi baime kaip toje kelionėje. Jei tautos, skyrium po vieną rinkdamos (lietuviai, lenkai), skilo, maža kame tesutardamos arba ir visai ne, tai kas bus susidūrus keliolikai tautų, tokių kitokių, kaip Sibirijos buriatai ir Krymo totoriai, Azerbaidžano turkai ir lietuviai, Pavolgio mahometonai ir Pabaltijos igauniai?

Tačiau ir čia buvo džiaugsmo. Tauta tautai nepavydėjo laisvių. Pačios tenkindamos autonomijomis ir laisvu susifederavimu, Lietuvai prisprendė pilną nepriklausomybę.

30 d. jau posėdžiavome Voroneže. Nuspręsta dalyvauti antroje Stokholmo konferencijoje. Su kitais ir man, jei pasiseks ūmai pakeisti pasenęs užsienio pasportas. Laikinoji Vyriausybė nesipriešino, ir spalių 10 d. jau buvome Stokholme, paskui Kopenhagoje ir atgal į pasėdžius 18–20 dieną. Mišras įvairių vietų: Lietuvos, Rusijos, Švedijos, Danijos, Šveicarijos, Amerikos, būrys lietuvių pripažino per Vilniaus konferenciją prieš mėnesį laiko sudarytąją Lietuvos Tarybą teisėta tėvynės atstove, tad ir jos politikos būsimuosius žingsnius teisėtais.

Buvo džiaugsmo. O vilčių, ką ir besakyti! Iš anapus Baltijos kilo jos šviesiais rūkais. Jas skaistino mūsų pačių jausmai ir troškimai. Jos viliojo artyn į save kaip gražios vandenų laumės, kad ir žadėdamos paskandinti. Ir aš nebetekau valios begrįžti atgal į Rusiją; bevelijau Centro komiteto siunčiamas prasimušti Lietuvon, Vilniun, į čia palikusiąją pusę Centro komiteto.

Branginau, kaip šykštuolis nudilusį skatiką, kiekvieną minutę, kad ir tik greičiau popieriai suvaikščiotų. Širdis išsiplėtė kartu visų džiaugsmų priimti; net sprogti, bet tik namie nurimus, lūpas nušvitus. Sunku buvo nusėdėti vietoje. Bėgi didžiamiesčio gatvėmis ir tau rodos, bėgi arčiau Tėvynės, jos Tarybos, jos darbų. Tačiau... iš gatvių sugrįžti į viešbutį; iš pašto tuščiom rankom, be leidimo parvažiuoti.

Prasidėjo laukimas. Septyni toki ilgi mėnesiai, kaip tik teesti ilgu laukiant nesulaukiant, mylint nemylimam, veržiantis pirmyn ir negalint pajudėti iš vietos. Susigraužimas, nervai, nostalgija. Knita rietis su gerbiamiausiais laisvos nelaisvės draugais, teršti drumsti pats šaltinis pirmykščių savo džiaugsmų ir vilčių. Kuo vieniems pasidžiaugi, prieš tą patį kitiems protestuoji. Ir nebėra žinios, kaip čia beišlaikius jausmų pusiausvyrumą. Pusė metų maklinėjimo po Rusiją nežiūrint jokių karo meto važiuotės nepatogumų, bet tik gavus vilčių ir džiaugsmo; ir vėl pusė metų po truputį dilimo ir nykimo visa to, ko buvo prisirinkta parsivežti Tėvynėn...

Gaili žiedų, kurie vysta paunksnyje, gaili jausmų, kurie nieko nešildo. Kieno ir kieno naudai buvo man visa tai padaryta? Skaudėjo. Pykino.

Pagaliau užsidariau kambarėlyje. Jis buvo visų mažiausis, vos pereinamas, svečias reikėjo lovon sodinti. Tik man ir nebereikėjo vietos nukilus į kitą pasaulį, visai nebepanašų į žemės vietą. Svajonių srityje nėra sienų, nei varžymų, nei kontrolės. Ir tapo gera. Po 14 valandų per dieną rašiau senai pradėtą didžiulę „Pragiedrulių" pasaką, jei nebuvo darbo užsienių komitete. Kankino gaištas laiko pavalgyti ir atvėsti. Keturi mėnesiai gyvenimo savo paties atminimų ir svajonių susidarytame pasaulyje. Ak, kam išsisemia smagenų fosforas, kam džiūsta kūno raumens! Kam tenka grįžti į tai, kas tikrai yra!

Sugrįžau. Tik, deja, kaip Wyspiańskio vyriukas, praradęs Vernigoros dovanotąją aukso trūbą[5]. Nykau kūnu, dvasios irgi netekęs, ir, Stokholme nebetesėdamas, bėgte išbėgau į Daniją, į jos pajūrį, jos salas, „zundus", jos skroblynus. Tariaus vietą pakeisdamas pats save pasikeisiąs. Tačiau pats nuo savęs neišbėgau.

Gilios, nors šiemet nesmarkios, Švedų žiemos kaip ir nepajutęs, juo sunkiau perkenčiau sausą Danijos pavasarį.

OI, KIEK ILGĖTASI!

Nors aš ne teosofas, vis dėlto labai gyvai jaučiu pareinąs nuo prigimties. Man rodos taip: kaip augalėlis želia, tarpsta ir nyksta, žiūrint kokios patiekiama jam sąlygos, taip ir gyvis, neišskiriant nė žmogaus. Per rudens žvarbumus žmonės turį mažiau vilties, esą labiau pesimistai; per pavasario skaistumus turį daugiau vilties, esą labiau optimistai. Žvaigždininkai sako, visas prigimties ir žmonių revoliucijas darančios saulės dėmės, sukeldamos magnetines audras ir jomis nervindamos žmones.

Mano gyvenimo saulė niekados nestigo nervinamų dėmių. Bene tik jos ne laiku pagadino ir mano plaukų pigmentą, išbaldė juos. Šį pavasarį turėjo tų dėmių ypačiai daug susirasti, kad jos panaikino net pavasario įtaką į ūpo pagerėjimą. Ką čia bekalbėti apie optimizmą: nebliko nė paprasto, darbui dirbti reikiamojo ramumo. Rašyti visiškai nebesisekė; vos tesėjau atsakyti į kapą laiškų. Vienas tebuvo įmanomas darbas – skaityti, ir tai po trejetą knygų kartu, vieną metant, kitos griebiantis. Dar būčiau galėjęs versti iš svetimų kalbų, malkas skaldyti ir tam lygų mechanikos darbą dirbti, ir tai pripuolamai, šokant liūtu, liaujantis muse.

Švedų žiema šiemet buvo pastovi, gili, nors ne per šalta. Tik aš jos kaip ir neesu matęs: teišeidavau pačiais būtinaisiais reikalais. Saulė pavasariu nusišiepė labai anksti ir švietė kas dieną, tiesa, dar netirpydama nei fiordų ledo, nei Skanseno sniegų (Skansen – garsus Stokholmo gretimoje saloje žvėrynas muziejus atviroje padangėje ir didelis parkas). Vis dėlto pajudino pavasario nerimą, atitraukė nuo žiemos darbų svajonių ir nebeleido

beprilipti prie kurių bent kitų. Padėjo asmenin lyg kokią miną; jautei ją ir manei, kol nesprogs, netesėsi naujo darbo dirbti. O ji vis nesprogo ir vis labiau neramino ir net kankino, lyg moteriškę ateinant gimdymo laikui: laukia nabagė nesulaukia, kada gi čia bus džiaugsmo, naujam žmogui atsiradus žemėje. Tas nerimas ir ilgesys išvijo mane iš Švedų žemės.

Be sniegų žiema Danijos salose nepalieka nei purvynų, nei gruodo. Pradžioje kovo mėnesio teradau miško ūksmynuose įšalusio vandens. Maniau be pavasario sulauksiąs tiesiog vasaros ir apsirikau. Visi pereiginio Lietuvos laiko bjaurumai šiose jūrių klimato srityse pakyla oran. Pradėjo pūsti smarkus rytys vėjas ir pūtė vis nuo tų pat šaltųjų Skandinavijos kalnų, nugriebdamas jūrių vandenų garus. Drėgmė kilo aukštyn ir vartaliojosi ten tirštais, sunkiais „kumelės dūbliais", tai virė kunkuliavo vietoje, tai smarkiai vijosi kits kitą kamuoliais ir skaudžiai jais plakė į veidą žmonėms ir prigimčiai.

Pūtęs, pūtęs vienodai, vėjas surinka: ima stabčioti ir suktis kvaituliu. Kyla audra štormas. Erezundo vilnys, šnioškusios ritinusios vis į vieną pusę, į Kopenhagos štrandą[1], lyg išgąsdintos gerai joms žinomoje kelionėje, ūmai atsigrįžta atgal, sustoja ir taukš taukš kaktomis su sekančiomis ir to iš savo pirmtakūnių nelaukusiomis. Tyška rūstybės putos, baldo vilnių skiauteris, ir jos dūksta šėlsta vietoje, nebežinodamos paprastojo savo kelio.

Už tris kronas dienai anglių nešildė kambario. Z-z-z vėjas pro sienas čiulpia iš kambario šilimą, čiulpia ir iš tavęs paskutinį linksmą jausmą. Nyku. Štorme jauti Europą, jos karą; jauti, kaip tu esi niekai šitame ištisų tautų sūkuryje, kaip niekam nėra laiko tavimi interesuotis ir rūpintis tavo likimu. Ar tu vietoje nyksi noksi, ar pargrįžęs tėvynėn krūvą raštų dovanosi, ką gi visa tai nusvers bendroje pasaulio iširutėje? Ir nuo tos minutės darosi tau dar šalčiau neg nuo žvarbaus vėjo.

Nyku. Jei niekam tu nereikalingas, nei žmonėms, nei prigimčiai, tai kam ir tau jie? Pirma buvau pradėjęs džiaugtis kiekvienu keleliu, kiekvienu djurhaveno (žvėryno) skroblu. Tik visi takai jau išvaikščioti, visi drūtieji medžiai išmatuoti, šisai Ermitagen skroblas 18 žingsnių aplink kelmą, 45 žingsnių vainiko

diametras, šitas 12 žingsnių, o šitas kelias nuveda į Naerum, šitas į Kerom, Westerbro, Roedebro, Naerum, Kerom, Boelemosen... Ak, Dieve: nejaugi teks iš proto išeiti? Nuosavūs vietų vardai pinas atmintyje, patys eiliuojasi, nebeduodami įspūdžių.

Ne, nebegera ir Zelandijoje! Nukilau į Jutlandiją. Salos, jūros; gariniai keltai per jūras, saulė, nauji žmonės, naujos vietos, nauji miestai; truputis misijų. Jutlandijoje įkliuvusiems darbininkams, rodės, bent kiek prablaivė. Senutis misionorius toks geras, tiek daug žinąs apie Lietuvą ir tiek dar geidžiąs apie ją žinoti. Jis grynas danas. Jau maniau čia apsigyventi. Ir tik pamanęs, užšalau visas. Čia dar greičiau apibėgau visą apylinkę, niekur širdimi neprikibęs. Kaipgi ir kurgi ji lips, kad ji veržte veržias į Lietuvą, į Vilnių, į seną sesutę, į kitą sesutę, kurios likta buvę jau neberasti?..

Ir sugrįžau atgal, nuleidęs galvą, nulėpusiom rankom. Prigimtis rimo, rimo ir mano siela. Tik prigimtyje ėmė dygti gėlelių, darytis medžių pumpurai, o mano siela vis tebebuvo užšalusi, bergždžia. Jaučiau, jog laikas kai kam dygti, ir dvasios gyvybės pajėga turi atsigaivelėti, tik negali, kol nenukils savon vieton, Lietuvon. Kada gi tai bus? Prigimtis liepia tuojau kilti, kaip vištai perėti, o jai neleidžia. Tupinėja, kvaksi, aplink graibos, šapelius dėlioja, nors žino – tai ne gūžtai.

Įsižiūrėjęs į savo sielą, nusigandau: įsivaizdavau, mano sielos neužteksiant gegužės mėnesiui. Surašiau paskutinį savo ilgesio balsą ir sustingau. Jei per gegužės mėnesį nebūtų atėjęs leidimas, tikrai būčiau, jei nenumiręs, tai psichika susirgęs. Tik bal. 25 d. jau žinojau jį ateisiant ir geg. 8 d. jau atsidūriau Vilniuje. Pro kitur lietuviai dar anksčiau pradėta leisti.

OI, KIEK JAU ATSIMAINYTA!

Lietuvos Taryba... Lietuvių konferencijos, seimai... Nepriklausomybės pasiskelbimai ir paskelbimas... Lietuvių universitetas... Dairymasis profesorių ir ministerių...

Šitie ir begalės dar kitokių veiksnių telepatijos keliais veikė į kits kitą į abi pusi fronto. Lietuvoje likę tvirtėjo svetur nukly-

dusiųjų pritarimu; tremtinių dvasia augo, net kūne nebetilpo erzinama iš Lietuvos.

Užsieniškių lietuvių ūpas darėsi ypatingas.

Kas Lietuvą mylėjo už tai, kad ji – Lietuva, su visa kuo, gera ir bloga, tas dabar kone klaupės prieš ją, rankas į ją tiesė:

– Sveika, Laisvoji, Nebepriklausomoji!

Kam Lietuva Tėvynė tebuvo tušti žodžiai, kam ji tebuvo pasaulio galiukas, geografijos nuošalėlis, tautų ar luomų mišinėlis, tas keikė sveikinančius ir širdijos. Tačiau ir šauksmai: „Atsisakom nuo senojo svieto", suprask: ir Tėvynės, reiškė tiek pat – pasirodė nauja galybė.

Nebe tie dvasia ir pajėga Lietuvos šalininkai, nebe tie jos priešininkai. Abejiem šių dienų Lietuva ir jos veikėjai iš tolo tokie milžinai, tokia platybė jų darbo laukų ir sričių; ateitis – toks viliojantis slapčių sfinksas. Iš to visi, kas kur būdamas, numano atėjus laiką visoms lietuvių proto ir sielos pajėgoms pasirodyti.

Ar daug jų, tų dvasios pajėgų? Tikrai to dar niekas nežino. Lietuvis tik nusimano pilnas jų esąs, kaip numano savo žemės viduriuose esant visokios gėrybės, metalų ir mineralų. Lietuvio dvasia, kaip ir jo prigimtis, ligi šiol visa ko terodė po truputį. Betgi rodė! Seniau iš pasirodymo spręsta ir apie turinį. Nugis niekas nebetiki tiek to ir teesant. Jei Lietuvos siela-mintis jau davė politikų, mokslininkų, žodžio ir plastikos dailininkų, – tai jų gali ir daugiau duoti. Ir tikrai. Šalia šimto visuomenei jau žinomųjų vardų, antra tiek dygsta jos akyse ir tarpsta, lyg augmens, pavasario saulei pakaitinus ir pašvietus: visi drūtais stambiais, plačiais lapais, visi tirštai žalios varsos. Vilties želmuo.

Laisvė kaitresnė ir skaistesnė už pačią saulę. Saulė tešviečia viršui, laisvė gi peršviečia vidų ir ten sudaro gemalų. Laisvėje lietuviai ūmai pasijuto beturį didelių dėčių, kaip vištos. Pasijuto apsivaisinę dideliais politikos norais, karšta Tėvynės meile ir imsią dėti – darbus viso gimtojo krašto sočiai ir sveikatai. Lietuva rodos tuščia ir nebegyva, tik kai žiūri pro vagono langus. Sakysime, keista, kad Virbalyje, kur nuolat virė kunkuliavo žmonių, kaip Užpalių Krokulėje[1] vandens, dabar vos keletas žmogėnų bedūlinėja. Ir taip iki pat Kaunui. Gi vidaus darbų nesustota.

Karo užduota mielių lietuvių dvasiai, ir ji dabar sparčiai berūgstanti, kylanti ir atsimainanti.

Kaune jau nebe tuščia. Ir vis tirščiau darosi. Žydų belikta maža, Kauno „lenkų" nė to tiek. Kaunas liko lietuvių, lietuviškas. Kas inteligentas, – tai lietuvis, kas sodietis, – tai lietuvis. Šv. Kazimiero draugija pilna skaisčios vilties. Dirba visais savo garais, trigubai negu prieš karą, ir nė dešimtosios dalies reikalavimų nepatenkinanti: tiek sodžius reikalaująs visokiausių spaudinių, ypač vadovėlių. Duokite, girdi, popierio, tai už keturias dešimtis tūkstančių parduosime per mėnesį. Gimnazijos, mokyklėlių mokyklėlės, kursų kursai. Visi puolė šviestis, niekas nebenori beatsilikti.

Žinoma! O kaipgi kitaip? Kad nebūtų gėdos įžengus į šviesiąją Europos šeimyną. Laisvė pašlovino paliekonis ir atsilikėlius. Laisvė per visus karo nedorybių plyšius ištrėškė aukštesnius siekinius. Sveikata ištryško pro visus doros pagedimus. Karo griuvėsiuose pasirodė tebestovinčios lietuvių tvirtumos: gimnazija, seminarija, vyskupo rūmai, draugijos. Jų nesugriūta, Kauno piliai griūvant.

Vilniuje vyskupų rūmai dar pernai buvo lietuvybės priešininkų lizdas. Černiauskiai, Songinai, Kuliešos, Jasienskiai, Šilkevičiai[2]... Jo Mylista vyskupijos administratorius[3] priešakyje tų, paskui ir kitų: Venslauskių, Plioterių, Svionteckių, Jankauskų, Jundilų, Rimšų, Šuopų, Mineikų, Skirmuntų, Kančių, Kognovickių, nerandančių lietuviams didžiumos teisių nei Panemunėlyje, nei Gegrėnuose, nei Švėkšnoje, nei Linkuvoje, nei Anykščiuose, nei Šiluve... Visi jie buvo: „Mes, Lietuvos lenkai, dalis didžios lenkų tautos", kaip jau buvo rašyta[4].

Šiemet nebe taip. „Niekas manęs taip neužgauna, kaip tie, kurie mano ir skelbia mane neesant lietuviu! Nuo 400 metų taip pat rašėmės Michalkevičiais, taip pat ir jautėmės tiktai lietuviais, o ne kokiais kolonistais! Esmi Lietuvos pilietis ir jai, Lietuvai, o ne kam kitam tenoriu laimės ir gėrybės. Galima mane peikti ar girti už mano orientaciją, gerai ar negerai suprantamą tą gėrybę, už krypimą ten ar šen; tik negalima primesti man blogų norų. Negali atimti iš manęs teisės tai viešai pareikšti, ką

gera manau, kaip neginama nė vienam. Nepeikiu nė tų kunigų, kurie, būdami kitokios nuomonės, kitur tai išreiškė. Ir juos tepabaudžiau už tuos dalykus lietuvių memoriale[5], kurių, jie patys sakos, geriau būtų buvę, kad nebūtų buvę. (Pabaustieji nėra taip prisipažinę. – *Red.*) Dirbkime iš vieno su žemininkais, su visomis to krašto galybėmis bendrai jo naudai! Tegu sau ir lietuvių kalba bus viešpataujanti. Tik neverskite lietuviškai nemokančių žemininkų lietuviškai kalbėti"... Taip ir toliau kalbėjo man prelatas Michalkevičius.

Nebesigirdi kalbų: kiek jūsų tėra, kas dirbs ir ką dirbs! Yra kam, yra ir ko dirbti. Lietuva tarė atkerėjimo žodį: „Atsiversk!" Ir užkerėtosios galybės ima rodytis; ima rodyti ir visus slėptuosius brangumynus ir gražumynus. Lietuvos Taryba ties Lietuvos Vyčiu sveikina bene pirmąją viešąją pasiuntinybę, Rusijos lietuvių Tarybos atstovus. Lietuvos Taryba rami, Tremtinių taryba pilna jausmų karščio. Kas žodis, tai meilės vyla. Taryba Tarybai tiesia rankas. Ne tuščias. Paštas ir telegrafas, kariuomenė, geležinkeliai, Ūkio rūmai, visuomenė, kloja Tarybos pirmininkui gatavai sudarytas tam tikrų darbininkų sąjungas. Tik imk juos ir statyk darban. Pasiuntinybė atėjo ne pelno ir užpelno sau prašytų. Ne! Ji pati atnešė Tėvynei dovanų, kokios jai kaip tik patinka: vaikų meilę ir globą, darbą iš pasiryžimo, ne už skatiką. Niekas nepasiteiravo, ar jiems bus juoda ar balta; tesakė: statykite darban, kokio jums reikia. Ir jautei naujus Lietuvos valdininkus dirbsiant daug vaisingiau, labiau atsidėjus, kaip sąžinės darbininkai tedirba, ne samdiniai.

– Miela, miela...

Kužda susigraudinęs pirmininkas. Ir ne jam vienam džiaugsmo ašaros kutena širdį, džiaugsmo abejonė veržias iš lūpų:

– Nejaugi, nejaugi...

Taip, taip, lietuvi ir nelietuvi! Karas atmainė jus ir jūsų Tėvynę; dirba tvirtumas ten, kur tu nedrįsai taip veikiai jų išvysti.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis – mainos laikai, ir mes su jais. Net pats Vilnius labiau sukietėjęs savo konservatizme neg juodžiausias sodžius.

VILNIAUS REIKŠMĖ LIETUVAI

Visokeriopu būdu slėgiama ir slopinama lietuvių tauta pagaliau pakirdo. Kas gi ją pažadino iš tautinio ir politinio miego, jei ne jos kultūros ir pramonės židiniai – miestai? Miestai visoms tautoms – pažangos kėlėjai. Gi visų Lietuvos miestų miestas – tai Vilnius.

Per visus ilgus istorijos metašimčius Vilnius buvo visos Lietuvos širdis, pildė visus jos veiksmus: nešė gyvybės į visą valstybės kūną.

Vilniuje įsigalėjo ir sustiprėjo senovės Lietuvos valstybė. Čia ir dabar pilna tos garsios praeities atminimų, brangių kiekvieno lietuvio širdžiai.

Kai kas pavadino Vilniaus praeitį – gražiu lietuvių sapnu; dabar esą kitaip, Vilnius patapęs nebe lietuvių. Klausiame, kodėl? Ar kad Vilniaus nutautusi apylinkė siauru įkyšuliu įsiskverbia į vakarus, kurie vis tik yra gryna lietuvių žemė? Ar kad jis dabar turi tarptautinio būdo? Tai ne išrodymai. Kiekvienam tik akim metus aišku, kad Vilnius vis dėlto lietuvių žemėje su visais savo Antakalniais, Šeškyne, Šnipiškiu, Lukiškiu, Baltupiu, Vileika, Paneriais, Voke, Verkiais. Jokie „Tuskulanum, Belmont"[1] nepadaro jo itališku, nei lenkų pravardžiavimai nepadaro lenkišku. Kiekvienam aišku, kad ir žemasis miesto sluoksnis – ne tikrieji miestelėnai, tik atėjūnai iš sodžių.

Lenkuojantieji Vilniaus vadai giriasi mokėję pasidaryti tokią statistiką, kuri rodo 90% lenkų gaivalo. Gi esama ir kitokių statistikų, kurios kitką reiškia. „Lietuvių sąjungai lietuvių kalbai Vilniaus vyskupijoj ginti"[2] pareikalavus, rusų valdžios atstovas Vilniaus gubernatorius Veriovkinas[3] buvo 1913 m. liepęs surašyti Vilniaus gyventojus, kas iš kur yra kilęs. Ir iš 90 000 katalikų pasirodė 23 000 esama kilusių iš grynai lietuviškų vietų, tebekalbančių lietuviškai, nors, taikindamies į tarptautinį miesto būdą, jie moka ir reikale kalba dar lenkiškai, gudiškai ir rusiškai.

Skaisti ir garsi Vilniaus praeitis ne prasiskleidė lietuviams kaip sapnas: ji padarė kad ir dabartinis tautinis ir politikinis lietuvių pakirdimas įvyko ir plečiasi ne kur kitur, tik Vilniuje. Iš

čia išėjo pirmieji reikalavimai nebeslopinti lietuvių kalbos miestų ir kaimų bažnyčiose. Vilniuje pirmiausia pasirodė tokiuo vargu iš rusų atsiimta lietuvių spauda. Čia susidarė pirmieji didieji lietuvių laikraščiai ir didžioji knygų pirklyba. Vilnius patapo lietuviams – Leipcigu[4].

Kaip nepastovus ir netvirtas argumentas, kad Vilnius dabar nebe lietuvių, tai geriausiai žino tie, kurie aršiausiai tai gina – Vilniaus „lenkai", kurie tokiuo įnirtimu priešinasi lietuvių kalbai bažnyčioje; lietuviai teismo keliu teiškovojo teisę klausyti čia lietuviškų pamaldų. Tegu tik atsimaino viešojo gyvenimo sąlygos, tegu tik Vilnius patampa politikiniu Lietuvos centru – ir trečdalis Vilniaus katalikų prabils lietuviškai. Regimasis nutautimas – tik mada, daugiau nieko. Ji – lengvai pamainoma.

Ekonomijos žvilgsniu Vilnius lietuviams niekuo nepakeičiamas. Čia visų lietuvių sustojimo vieta, čia didžiųjų Lietuvos gelžkelių mazgas. Vilniaus neaplenksi, iš kur nevažiuosi: iš Suvalkų, iš Aukštaičių ar iš Gudų. Be to mazgo nebėr nei pačių kelių, kaip be galvos – Vilniaus, nebėr nei lietuvių valstybės. Vilniaus šimtų metų neišbrauksi; lietuvių valstybės nuo vakar dienos nepradėsi. Vilnius būtinoji tikrosios, etnografinės Lietuvos dalis. Kas ant jo kėsinasi, kėsinasi ant visos nepriklausomos Lietuvos valstybės.

ŪDROTOMIS VALANDOMIS

Mūsų kartai teko pergyventi daug įdomių valandų. Daug buvo užsivylimų, daug ir įvykusių vilčių. Vis dėlto stipriausiai įstrigo į galvas ir širdis tik dvi valandi.

Pirma 1904 metais, kada per Panevėžio parodą[1] buvo lietuviams paskelbta rusų valdžios atlyžimas. 40 metų kovojau su jumis dėl kultūros; nieko Azijos kultūrai nelaimėjau, tai ir žinokitės su savo Europos kultūra! Susidarykite sveiki savo literatūrą, kaip tinkama.

Antra dabar, kada sugrįžo iš Berlyno Lietuvos Tarybos prezidiumas. Trejus metus patys valdėme jus svyruodami, kur link jus nukreipti, tačiau matome jus vienodai norint susidaryti

niekam nepriklausomą valstybę, tai ir žinokitės! Susidarykite sveiki savo valdžią, kokia tinkama.

Per abudu kartu yra laimėjęs lietuvių dvasios standumas. Per abudu kartu reiškėsi lietuvių tautos valia. Tautos sieloje per tiek ir tiek laiko kraunasi kažin kokios medžiagos, kol ateina laikas būtinai pasitiekti iš jos tinkamas daiktas. Leidus medžiagai rinktis, jokiu būdu nebegalima nebeleisti tinkamai ji suvartoti. Kaip patelei priūdrojus, nebeuždrausi, kad ji nepagimdytų.

Rinkosi mumyse įgimtos kultūros pajėgos, ir jos turėjo pasirodyti paprastu kultūros būdu – literatūra. Dar sparčiau ėmė rinktis tų kultūros pajėgų, viešai visuomeniškai gyvenant, ir pagaliau jos turėjo pasirodyti paprastu būdu – valstybe. Brendome kaip kūdikiai; pirma išmokome pasakyti: papa – mama, visa, kas mums miela, šventa ir būtina; paskui išmokome ir nevedami, savom kojom, pavaikščioti.

Pavydelninkų visados mums buvo gana. Pirma sakydavo, kam jums mokytis kalbėti, kad tyla gera byla? Kas liežuvio neturi, perpus mažiau tenusideda žmonėms ir Dievui. Vieni taip kalbėjo dėl to, kad patys buvo nabagėliai dvasia; kiti, kad veidmainiavo, dėdamies mūsų gėrybe, tuo tarpu kad jiems patiems tai buvo naudon. Dabar pasako: neženkite per drąsiai: pavirsite, noseles susimušite, bus popa, skaudės, gal prisieis verkti. Geriau nepaleiskite mūsų rankos: mes jus tvirtai pavedžiosime gyvenimo takais į vieną tik laimę ir džiaugsmą. Šiame atvejyje dvasios nabagėlių nebuvo, nes visi gražiai numano, jog geriau turėti šalimais nuolaidų vergą neg savo garbę suprantantį sau lygų asmenį, kurs nebenori niekam tarnauti.

Rusai, lenkai, bajorai, kunigai, daug kas turėjo savo nuomones apie lietuvių ateitį. Kiekvienas lėmė ją kitokią. Gal dėl to tikroji ateitis pasirodė nepanaši nė į vieno įsivaizdinamąją. Ir mes pasipuikuodami sakome: s a u žmonės esame! s a v o valią reiškiame, ir ta valia nebe vaikiška, tik brendusių, prityrusių žmonių. Ir svetimieji tai mato ir sako: taip, turite savo valią, tai ir vaduokitės sveiki ja; o bus žengtelėta į šalį, knaptelėta, liežuvis įsikąsta ar kojelė mikstelėta – tai jau nebent žemelę papliekite, kam ji tokia negera. Iš šalies niekas nebebus kaltas.

Visa to susilaukus, nebent pasigerti reikėjo tuo džiaugsmu ar išsiklykti: valio! ligi užkimstant kakarinei. Ir nieko panašaus mes nematėme nei anuočės Panevėžyje, nei dabartės Vilniuje. Niekas lietuvių nesukliko tuščiu šauksmu; niekas gilaus savo jausmo nepaskandino svaigaluose. Esama tokių jausmų, tikriau, tokio saiko jausmų, kurs nebeišeina laukan, nes visas jis esti reikalingas paties vidui. Jei mėgintumei tai parodyti, tik užsigautumei: teparodytumei mažutę jų dalelę, ir tai būtų netikra.

Be to, įgimtas mūsų rimtumas nepavelija šaukti opa neperšokus ir rengtis jūrių uždegtų nepabandžius, ar tai galima. Lietuviai tesidžiaugia jau esamais, ne būsimaisiais dalykais, jau matydami gerų vaisių. Kaip gali striksėti ir šūkauti jaunas žmogus, tik tik paleistas laisvas eiti platun pasaulin, ir kaip tesės savarankiai tiestis sau gyvenimo kelią? Laisvas tai laisvas. Tik pakeliui daug pelkynų, girių ir dykynių; daug nuodingų šliužų, daug plėšriųjų žvėrių, daug visokių trūkumų. Ar visam kam nugalėti užteks pajėgų? Ir išmintis jam sako – tada pavaliosi, kai perbrisi vieną antrą sietuvą, vieną antrą tankynę; perbrisite neprigėrę, nesusidraskę, bent luoši netapę.

Daug jau mums buvo įvykusių vilčių, tik daug ir užsivylimų. Būkime gi pakantrūs ir atsargūs. Gi mūsų sulaikomas, neišeikvotas džiaugsmas testiprinie mūsų pačių sielą sunkių sunkiausiam darbui dirbti!

POLITIKOS NEBRENDĖLIAI

Spalių 20 dieną 1 val. atsitiko visais žvilgsniais pasigailėjimo vertas nuotykis. Vilniaus lenkininkai agitatoriai sutaisė katedroje iškilmingas pamaldas už atidavimą Vilniaus Lenkijai. Ne be žinios vyskupijos administratoriaus Hanusavičiaus ir katedros klebono Savickio po Mišių agitacinį politikos pamokslą pasakė seminarijos inspektorius kanauninkas Liubianiec. Tam tikrose vietose, kada pamokslininkas kalbėjo apie Lenkiją, aikštėn kilo Lenkų Erelis, kada kalbėjo apie Lietuvą, aukštyn kilo Lietuvos Žirgas; kada kalbėjo apie atidavimą Lietuvos Lenkijai, kilo

milžiniškas parašas: „Polska z Litwą zjednoczona"[1]. Senoji Lietuvos katedra lenkininkų kunigų sumanymu pavirto politikos susirinkimo vieta. Iš kitų bažnyčių buvo žmonės tyčia varomi į katedrą, kur buvo baltai įkaitinti lenkybės šovinizmu. Na, tiek to su bažnyčia: ji nabagė nuo pat lenkų endekijos[2] įsivyravimo Vilniuje pavirto nebe Dievo namais. Blogiau atsitiko, kai minia išsivertė iš katedros.

Vilniuje tebėra karo metas, ir karo stovis dar nenuimtas. Tačiau minia, laiku sukurstyta ir nė vieno nestabdoma, ryžosi prasilaužti pro raituosius vokiečių žandarus. Ties Didžiąja (Pilies) gat. jiems tai nepasisekė. Žandarai ramiai stovėjo mūru, pirma išsiuntę vieną pasaulininką, kad atkalbėtų nuo sauvaliavimo. Čia paklykavusi minia metėsi aplink Kotrynos sodelį[3] Jurgio prospekto link. Čia rado taip pat sieną žandarų, kurią pamėgino nuversti pirmoje eilėje ėję rankom sukibę legionistai. Žandarai ėmė šaudyti aukštyn, ir, kai vienas žandaras buvęs nuo arklio nutrauktas, puolė minios skliausčiomis šoblėmis mušti. Atsirado sužeistų. Klausimas, ant kieno gi galvos dabar krinta tas pralietas kraujas, taip lengvamintiškai pralietas? Atsakas visiems: tik ne patiems kaltininkams, užsiglaudusiems už filiarų, kai jų pastūmėta minia kišo galvas.

Šita savo kruvina demonstracija Vilniaus lenkai pasirašė savo politikos nesubrendimą. Jų esama visai nerimtų žmonių. Nejaugi gatvių šūkavimais ir lietuviškai kalbančiųjų piliečių koneveikimais galima nulemti didelio krašto likimas? Antai lenkai naujajai savo valdžiai sąžinės ir išminties dalyku deda ne pavergimą Lietuvos, tik derybas su ja. Aggi reiks dviem valstybėm kaimynauti, gerus santykius palaikyti.

Lenkai savo pasielgimu nusidėjo Lietuvos demokratiniams sluoksniams. Patys tebūdami žymūs tik Vilniuje, gi provincijoje tesudarydami vos menkutę mažumą, tačiau sumanė lenkams parduoti visus sluoksnius nė nepasiteiravę, ar jie to nori.

Ne mažesnę Vilniaus lenkų mizeriją aikštėn šis atsitikimas išvilko ir kitais žvilgsniais. Jie norėjo pasirodyti Vilniuje grandioziniai. Kvietės žmonių iš Vilniaus ir net iš Suvalkų gubernijų; gi jų atvažiavo nedaug, o sodžiaus sermėgų vos keletas tesimatė,

ir tie klausės: ar tai jau Lietuvos karalius atvažiavęs? Visokios agitatorės ilgai zujo po visą miestą, kad visi namai, įstaigos ir sankrovos pasipuoštų Lenkų Ereliais. To pat reikalavo net iš ne lenkų. O kaip reikia papuoštų langų ar balkonų kur ne kur tesimatė. Visoje Vokiečių gatvėje – tik vieni vartai buvo su raudonom baltom vėliavėlėm; D. Pohulankoje tik aptieka; Didžiojoje gatvėje vos keletas, ne daugiau dešimties butų, daugiau sankrovų. Kiek daugiau Jurgio ir Vilniaus gatvėse, ir tai nerodės marga. Daugiau, proklamacijomis šaukė, kad „visi, kurie nenori, kad Vilnius atitektų vokiečiams, lietuviams ar rusams, tą sekmadienį išeitų į gatvę pasirodyti". Ir iš devynių dešimtų šešių tūkstančių Vilniaus katalikų teišėjo tiek, kiek sutelpa į katedrą. Drauge su tais, kurie laukė ties katedra ir su nedemonstruojančiais žiopliais, viso po Magdalenos pleciuką sukiojos ne daugiau kai 2–3000 žmonių; eisenoje gi dalyvavo ne daugiau per 700, ir tai du trečdaliu jų buvo gatvės vaikų ligi 13–14 metų, moterų visai maža. Visoje pilnybėje, menka savo skaičiumi, nors galinga savo įniršimu, tepasirodė baigianti gyventi savo politikos amžių endekija.

Ne taip jau tų Vilniaus „lenkų" esama galingų, nors ir moka bauginti ramiuosius gyventojus, kaip jie garsinasi savindamies Vilnių. Paslėpta pajėga visados matyti kur kas didesnė, neg iš tikrųjų kad yra. Ir tai pačiai daug buvo čia prieštaravimų. Štai išgirdusi šaudant, lenkuojanti tarnaitė spjauna ir traukia savo būrelį namo, girdi, ar mums lenkai duos duonos, kad mes čia savo kuodą kišime. Kitur lenkiškai kalbąs Vilniaus pilietis, visiems pažįstamas, didžiausia širdgėla balsiai išmetinėja, kad tas sumanymas tai ne rimtų Lietuvos piliečių sumanymas, tik lengvabūdžių lenkų, ir jie neturį teisės kištis ne į savo dalykus: Vilnius pats tikrosiomis savo pajėgomis apsispręsiąs. Antai prieš demagogines lenkininkų agitatorių proklamacijas ėjo ramiųjų vilniečių kitos – rimtos ir tėvynės meilės pilnos, arba gudų kuo šiurkščiausi atrėmimai lenkų ir „Valio laisva Gudija!" „Laisva Lietuva!"

Ypač įdomus buvo Vilniaus žydų laikymasis. Nežiūrint godumo sensacijų, nei vienas rimtas žydas pilietis, nei prastoji

liaudis neiškišo galvos į gatvę, ir gatvės buvo tuščios labiau neg paprastą darbo dieną.

Nekantresni buvo patys lietuviai. Jie norėjo matyti, kas gi čia tokio sumanyta. Jų daug išėjo palaidai, ne grupėmis, laikėsi šaltai. Tačiau gana buvo išgirsti kieno lietuvišką kalbą, kaip pylės pikti keiksmai: „poganki, psiakrew litwini"! Iš viso to išėjo šnipštas. Lietuviai tegali pasigailėti Vilniaus lenkų, kad jie vienais jausmais, ne šaltu protu vaduojasi ir ramiuosius Lietuvos valstybės gaivalus nori provokuoti. Ar jie Vilniuje nori palikti tokį pat atminimą, kaip jų legionistai kad paliko Guduose? Ne, šis žingsnis buvo tikrų politikos nebrendėlių žingsnis.

LIETUVOS PRIMAS

Visų politikos krypsnių Lietuvos lenkų memoriale, vadinamame „keturių dešimtų keturių", iš Vilniaus pasiųstame Vokios kancleriui 1917 m. gegužės 25 d., skaitome šiuos įsidėtinus, o gal ir neužmirštinus žodžius: „Mes, Lietuvos lenkai... didžiausioje pagarboje laikome lenkų kalbą ir jų kultūrą... lenkų gaivalas tame krašte daugiausia nusveria, viešpatauja ūkyje, kultūroje, politikoje... tad mes, Lietuvos lenkai, neatskiriama dalis didžios lenkų tautos, siekiame, ir visados bus mums tai siektina, susidėti su lenkais valstybėmis".

„Mes, Lietuvos lenkai", – tai mūsų dvarininkai ir miestelėnai, tiesa, tai toli gražu ne visi, nebe pirmą kartą viešai pasiskelbia nebe lenkiškai išauklėtais lietuviais, tik visai skirtinais nuo lietuvių žmonėmis, turinčiais ir savo tikslus skirtinus. Nors kitoje vietoje sakos – nė viena Lietuvos žmonių dalis neturinti teisės išimtinai atstovauti visam kraštui arba bent jo daliai, tačiau, matome, jie daro tai, kas visam kraštui nepatinka: nieko nesiklausdami blaškia Lietuvą lenkams ir nusimano esą teisėti tai padaryti.

Kas žino, kaip kai kurie mūsų dvarininkai per paskutinę pusę šimto metų nieko nepramoko ir nieko senoviška nepamiršo, tas berods nieko daugiau iš jų ir nesivylė.

Vyskupas Valančius savo „Visokiose žiniose“[1] yra palikęs ir šitokią. Vienas Lietuvos dvarininkas, Karpis[2], jausdamas baudžiavų panaikinimą, sumanė savo žmones laiku nustumti nuo žemės, idant jie, nebevaldydami jos, nebegalėtų ir išpirkt. Griovė sodžius ir darės palivarkus, kur tie patys lažininkai turėjo bernauti dvariškiais. Skaudus, nežmoniškas apsiėjimas su žemdirbiais, iš senų senovės valdžiusiais įsėdėtąsias vietas. Tai nors daugiur dvarininkai taip pat darė, kur galėjo, vis dėlto apie Karpį sakydavę:

„Budować i rujnować – jednostajna praca. Jednak mądry buduje, gdy głupi wywraca“. (Statyti ir griauti vis tiek darbas; tačiau išmintingieji stato, o kvailieji griauna.)

Mūsų dvarininkai, paversdami savo lažininkus bežemiais, patys laimingesni, turtingesni netapo, nes turtų, laimikio reikiama ieškoti kitu keliu. Nebeapgalėdami per didelių savos žemės plotų, prasiskolino, o kai kurie tuos pačius lažininkus pasišaukė atgal išgriautose vietose įsikurti. (Kurtuvėnų grafas Liudvikas Plioteris-Ziberkas.)

Ta skaudi pamoka mūsų tariamųjų lenkų neišgudrino, ir jie vis tebenusimano teisėti esą Lietuvos krašte sauvaliauti, viešpatauti – ir jaustis neatskiriama dalimi ne savo tėvynės Lietuvos, tik kaimynės Lenkijos; vis tebevaro politiką „wywłaszczenia“[3], atėmimo turtų ir teisių iš kitų piliečių, nors šie jau nebeatmena savo baudžiavos.

Maža to. Juo silpnėjo vieno luomo priklausymas kitam, juo augo pastangos rasti kitokių pragumų dominuoti. Nebetesėdami ekonomija vergti, „lenkai“ ėmė juo didesniu įnirtimu vergti lietuvius kultūra ir dvasia. Kai kurių mūsų dvarininkų ir daugelio dvasininkų pastangas tame žygyje visi žino, kas turi savo akis žiūrėti ir savo žinių skaičiuoti.

Tautas ir provincijas paleidžiant iš valstybinių baudžiavų, mūsų ir ne mūsų lenkai pakartoja tą pačią Karpių politiką. Nuo Lietuvos ėmė kristi politikos pančiai, tai uždėkime, sako, jai dvasinius ar tautinius, bet tik nepaleidus jos iš nagų. Kas tų darbų jau žymėta prieš karą ir per karą, tai žymėta. Padėkime dabar čia vieną naują ir, rodos, dar negvildytą.

1916 metais buvo išspausdintas naujai sutvarkytas „Breviarium Romanum", kunigams privalomųjų maldų knyga, dienomis, skiriamomis šventiesiems. Prie bendrosios, „rymiškosios", dalies kiekviena bažnytinė provincija prisideda savo ypačiai garbinamųjų užtarytojų ir vietos šventųjų vadinamą: „Officia propria patronorum"[4]. Mūsų priedas būtų turėjęs vadintis: „Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae"[5]; gi nuo Vazų dinastijos laikų vietoje „Magni Ducatus Lituaniae" mes turime: „et Sveciae"[6]. Kada ir kaip tai pakeista, neturime šaltinių parodyti. Gana, kad lenkų ir švedų patronai (užtarytojai) ir jų šventės buvo privalomos Lietuvos vyskupijoms ir net Rusijos, užgrobus jai Lenkiją.

Ši istorijos tradicija, per ilga pavirtusi logikos ir politikos nonsensu, Rusijoje palaikė visai priešingą katalikybei, arba Bažnyčios visuotinumui, jos susiaurinimą ligi vienos „Polonijos"; rusai katalikybę laikė, lenkams to geidžiant, pervien su lenkybe. Tiesa, mėgino lenkų vyskupijas atskirti į Varšuvos arkivyskupiją, o lietuvių ir visų kitų tautų vyskupijas atskirti į Mogiliavo arkivyskupiją – metropolitiją, Varšuvos metropolitijos nepripažįstant. Tačiau su tuo Rusijos katalikų skaidymu į dvi bažnytini provinciji Rymas tesiskaitė diplomatijos dalykuose; vidaus gi dalykuose nėmaž neprotestavo prieš lenkų savinimąsi savo provincijai visos Rusijos ir Švedijos. Lietuviai, latviai, gudai, ukrainiečiai, rusai, švedai privalėjo švęsti lenkų šventes, minėti jų užtarytojus. Sibiro katalikai meldėsi į „Królową Korony Polskiej"[7] ir t.t.

Pirmieji susigriebė švedai, danai, norvegai ir islandiečiai; jie susidarė atskirą Skandinavijos misijų provinciją su savo tradicijomis, o ne lenkiškomis; susidarė ir savo „proprium officiorum". Ir paskutiniame brevijoriaus išspausdinime, pirmykščiame jo priede, skiriamame mums, mes neberandame švedų šventųjų: nei Ansgarijo vysk., nei Olajo kent., nei Upsalos vyskupijos relikvijų. Švedų dinastijos tradicija išnyko iš brevijoriaus, skiriamo Vasaros vakarams.

Lietuva ir Rusija per šį karą pasidarė taip pat atskirtos it tolimos Lenkijai, kaip ir Švedija. Rodės, tai priderėjo atminti reformuojant brevijorių. O tuo tarpu randame visai ką kita: Lie-

tuvai šventės tebėra žymimos paprastajame priede: Casimiri Principis Regii, Georgii Martyris – per Lituaniam, Sadoc et soc. – per Sejnensem, Simonis et Judae Ap. – per Podlachiensem[8] (seniau tuo vardu vyskupija buvo panaikinta), taip ir toliau. Ir visa tai pavadinta: „Proprium officiorum pro clero Regni Poloniae seu Provinciae Varsaviensis"[9].

Lietuvos nėra kaip ir nebuvę: ji – Lenkų karalija! Labai malonu. Tik paklauskime, kokiu istorijos aktu, kuriuo konkordatu su Rymu, kokiuo ir kada pasitarimu su Lietuva ji tapo – Lenkija? Kauno, Vilniaus, Seinų vyskupijos įtrauktos į „Varšuvos provinciją". Mes težinome čia vieną aktą: Nr. 109. Approbatio. Revisione rite peracta omnia in hac editione cum originalibus approbatis plane concordare testificamur. In fidem. Varsaviae, die 14 Januarii 1916. Aleksander Kakowski, Archiepiscopus Metropolit. Varsaviensis. Dr. C. Sokolowski, cancellarius. Imprimatur Ratisbonae, die 13 Junii 1916. Dr. Scheglmann. Vic. Gen.

Nr. 109. Aprobata (patvirtinimas). Tinkamai iššiūrėję liudijame, jog šiame leidime visa tiksliai sutinka su patvirtintais (aprobuotais) originalais. Tikėtina. Varšuvoje, 1916 m. sausio 14 d. Aleksandras Kakovskis, Varšuvos arkivyskupas metropolitas, D-ras K. Sokolovskis, kanceliarininkas. Spausdintina Ratisbonoje, 1916 m. birželio 13 d. D-ras Šeglmanas, Gener. Vik."

Kas įgaliojo ark. Kakovskį tą „aktą" pasirašyti? Rymas? Tai kodėl mes to nežinome? Jei niekas, tai bus sauvalybė, nedovanotina tokiam aukštam valdininkui. Jei padedant minėtąją aprobaciją neatminta Lietuvos, tai ji palieka nepriskirta nė į vieną bažnytinę provinciją!

Tikriausiai tai bus politikos ir tikėjimo dalykų nesąmonė, ir jų bus, kol Lietuva (ir Latvija) netaps ne tik politikai, bet ir tikėjimui visai atskira, kol nesudarys savos bažnytinės provincijos su savo arkivyskupu ar primu kardinolu. Tai privalės būti vyriausiasai punktas sudarant atskirą konkordatą su Rymu.

O tuo tarpu kas seka Bažnyčios istoriją, ypač jos profesorius, prašome atsiliepti į šį klausimą, pašviesti naujai „Varšuvos provincijai", kaip ji tik ką gimė ar iš kito kevalo išsirito, kaip ji savo

sienas nusistatė, idant mes, lietuviai, bent tiek apie save žinotume, kokią vietą turime geografijoje, jei ne teisėje.

Rubricistai gi ir Bažnyčios tvarkos žinovai jau dabar tesudarai mums „Proprium officiorum pro clero Lituaniae et Lotaviae", kaip neseniai buvo sudaryta „pro clero Scandinaviae et Islandiae".

O gal patys lenkai paaiškins mums šį jų tikybiniai politikinį žygį?

NENAUDINGOJE POZICIJOJE

Įžvelgiamųjų žinių apie endekijos sumanytuosius, o Varšuvos seimo priimtuosius rinkimus į kažin kokį susirinkimą, kuriam, „Głos Litwy"[1] žodžiais tariant, nemokėta nė vardo pririnkti, mes ne dėl mūsų pačių kaltybės paduoti negalėjome. Šitos tad pastabos bus lyg atitrauktos nuo kitų, kurių pakartoti irgi negalime. Tiek jau to: blogiau esti.

Dešiniojo sparno Puriškevičius[2], kas gi daugiau, jei ne kunigas Liutoslavskis[3], kompanijoje, su kuo gi daugiau, jei ne su kunigu Maciejevičium[4], vedė visą tą dalyką. Ir jei tie sumanytieji „rinkimai" ir tasai „zgromadzenie"[5] įvyks, – o kodėl gi neturėtų įvykti? – ir oficialiai patvirtins Vilniaus ir Gardino žemių prijungimą prie Lenkijos, tai gudai ir lietuviai, palikę bevypsą, gaus padėkoti kam gi daugiau, jei ne Katalikų Bažnyčiai?

Reikia gi vieną kartą drąsiai pasisakyti: Katalikų Bažnyčia Lenkuose ne tik vaidina politikos rolę, bet ir visas politikos vadeles laiko savo rankose, laikydama tautininkų demokratų ir didžiumą liaudies atstovų savo rankose. Ir ateis laikas, kada savo gimtųjų tautinių kraštų demokratijos, susigriebusios ir, priešingai trukdytojams, įsigalėjusios, paduos sąskaitą ne kunigams Liutoslavskiui ir Maciejevičiui, jų gal nebebus gyvų, tik tai įstaigai, kuri juos palaimino tokio darbo dirbtų. Atskirų asmenų vardai išnyks iš atminties, paliks faktas, kurs liudys iš viso apie instituciją.

Man nebe vieną sykį jau teko kelti balsas, kad kunigai nesiimtų, be atsakomybės pačiam Dievui už visuomenės moralybės dalykus, dar už tokius didžius ir ilgai patenkančius dalykus,

kaip visuomeninės reformos ir geografinio Europos žemėlapio sudarymas.

Užmirš motyvus, kuriais kunigai taip, ne kitaip elgėsi seimuose ir parlamentuose, ir tie motyvai nebepateisins būsimųjų kunigų: jie gaus atsakyti už „tėvų nuodėmes", kaip ir šiandien jau už daug ką turime atsakyti, už senai buvusius dalykus.

Taigi nejaugi katalikų kunigija, pasaulyje pagarsėjusi savo taktu ir gudrybe, iš tikrųjų būtų tokia žemažiūrė, kad nematytų toliau šių metų? Bet gal tai daro ne katalikų, tik kitokio vardo kunigai? Tada ir kalba būtų kitokia, ir papos atstovo rolė čia pat būtų kitokia.

Už kritikos žodį kunigų luomui, kai jis vaidina politikos rolę, netenka pykti. Tai ne paties luomo griovimas ar koneveikimas, tai tik jo atstatymas į tam tikras jam privalomas vėžes. Pravartu tad ir lietuvių spaudai drąsiau pasakyti tai, ką tik per dantis dabar košia: ir Vatikano atstovas, skiriamas Lietuvai, kompromituoja Vatikaną, kad ir štai nesirūpindamas norsgi vieną kartą atvažiuoti į žemes, kurių yra „Visitator Apostolicus"[6]; norsgi akim užmesti ant susidariusios padėties, kol ims davinėti privalomuosius įsakymus, kurių tačiau išpildyti negalima.

Taip elgdamies mes, kunigai, patys vaisome sau priešininkų be įsikišimo iš šalies kurio politikos velnio.

Atstovui – kunigui, Maciejevičiui, kitur buvo paduota politikos ir net doros sąskaita. Štai paduodame sąskaitą kitam kunigui, Liutoslavskiui. Jis pasakė Varšuvos seime enliudecijos[7] vardu:

„Nusimanome dirbą ten (Lietuvoje ir Gudijoje) savo lauke. Lenkų Respublika niekados nėra atsižadėjusi tų kraštų ir ne svetimų dalykų siekia savo ranka, paėmusi Vilnių ir Minską, tik grįžta prie savo paveldėjimo... Norime turėti patvirtintą faktą, jog tai yra lenkų kraštas ir į Lenkiją priderėti nori. Svarbu, kad mūsų nusprendimas nepaliktų jokio abejojimo, jog vienat vienas tenykščių atstovų uždavinys tėra – atsakyti į tą klausimą ir atstoti plebiscitą".

Už pravedimą šitokios rezoliucijos ne tik mes, lietuviai ir gudai, nebūsime dėkingi, bet jau nėra už tai padėkavusi nė pačių lenkų demokratija. „Robotnik"[8], pakartotas „Głose Litwy"

Nr. 164, tai pavadino: „oszwabka plebiscitu"[9], kunigą sumanytoją – „aludariu" ir visą tą sumanymą šitaip apibūdino:

„Endekai skubinasi. Jų nebepatenkina dabartinė karo okupacija „pakraščių". Mieliausiu noru tiesiog aneksuotų gudų ir ukrainiečių žemes. Kaipgi? Juk gyvename „apsisprendimo" laikais... tai reikia pasiklausti „rytų pakraščio" žmonių, destis laiku įkalti jiems, apie ką turi tartis ir kaip nuspręsti. Girdi, mes nesislepiame, jog rinkimus darome pas save, namie, ne svetur. Ponai Liutoslavskiai ir kompanija yra tikri rasią gana tam tikrų padarančių pragumų taip inscenizuoti apsisprendimo farsui, kaip jiems patinka. Tačiau klysta mūsų politikai tautininkai, manydami, jog „dirbtinieji" rinkimai išspręs tokį painų mišrųjų rytų žemių klausimą. Neišriš bylos, kaip viena tauta pavergia antrą... Ersatzplebiscitas neišriš rytų kraštų bylos. Dabartinės karo okupacijos sąlygomis endekams lengva bus daryti tautišką savo darbą ir tik pasunkins pabaigimą ginčijamųjų dalykų. Viena tikrai demokratinė politika tegali užgydyti visus skaudulius, kurių tiek daug išaugo b. Didžiosios Lietuvių Kunigaikštijos kraštuose. Bet tokią politiką tesudarys valdžia, kurią išskirs dirbančioji lenkų liaudis."

Taip kalba PPS[10] – socialdemokratai prieš kunigų vedamus endekus... Ką gi mes atsakysime, kai mums galų gale pasiūlys: rinkitės iš mudviejų – socializmą ar klerikalizmą! Aš – ne socialistas, bet tokiuo atveju aš nusvirsiu į socializmą, ir kalti bus tie, kurie tyčia provokatoriškai stoja sau nenaudingoje pozicijoje.

MŪSŲ POLITIKOS IR VISUOMENĖS DARBAS

Nuolatiniai mūsų skaitytojai, tie, kurie sekė „Nepriklausomąją Lietuvą" nuo pat pradžios, mato nemaža skirtumo tarp pirmykščio laikraščio ir dabartinio. Pirmiau jis buvo daugiau politikos laikraštis, dabar gi virto – daugiau visuomenės laikraščiu.

Į tą „Nepriklausomosios Lietuvos", žinoma, laikiną nukrypimą yra padariusi įtakos du veiksniu. Viena, čia pat vietoje

tautiniai santykiai tiek pasmarkėjo, jog apie tai rašyti padaryta nebegalima. Išmetami ar sudarkomi straipsniai visai atmušė norą veltui bekelti balsą sopamaisiais klausimais. O gaili to ne tik patiems lietuviams, – ir patiems lenkams. Kol buvo galima atvirai kalbėti, kiek tai mūsų straipsnių buvo ištisai pakartojama lenkų laikraščiuose. Jie gi padarė, kad Lenkų valdiškosios sferos, kaip užsieniuose, taip ir Varšuvoje, prenumeravo po ištisą dešimtį egzempliorių. Matyt, įdomu ir naudinga buvo žiūrėti jiems į lietuvių laikraštį, susidarant savo orientaciją. Juo įdomiau tai pažymėti, kad mūsų straipsniai būdavo pakartojami daugiausia tie, kurie savo objektyvumu vertė priešininkus tik pritarti. Taigi laisvas laikraštis buvo naudingas abiem šalim. Sutrukdžius laisvą rašymą, niekam naudos nebeliko. Lenkų spauda dabar tyli, nes sopamųjų dalykų pas mus neberanda. Iš tos gi tylos tiek pat naudos, kiek iš nieko neveikimo. „Pakraščių" spaudos uždavinys juk ne tas vienas: veikti į priešą; tik ir priešo orientaciją skelbti tiems, kurie gali dalyką taisyti ar kreipti. Jei „pakraščių" spauda to nedaro, centras gali jiems prikišti: veltui duoną ėdate.

Laisvė laisve, rašymas rašymu. Bet kas iš to, jei žodžiams teskiriama oro sritis? Plakite, virpinkite orą – tai niekam neskauda. Toks uždavinys spaudai, be abejo, toli gražu nepakaktinas. Nėra mėgėjų „aer verberare" (orą plakti). Kai mato, jog gerieji išgalvojimai ar širdingieji jausmai neranda užuojautos, jog jiems neatsiliepia ir viską gerą, naudingą tuojau nevykina, publicistas padeda plunksną. Gaili laiko ir išlaidų brangiai spaudai.

Antra. Platesnieji politikos dalykai šiuo laiku buvo įgiję tokios didelės prasmės ir reikšmės, jog partikuliarizmą kelti virš savo galvos, kad nebesimatytų platesnio akiračio, buvo nebeišmintinga. Buvo vilčių, jog bus galima eiti į šiokią ne tokią taiką; tegu sau menką, vis dėlto ji bus geresnė už gerą kivirčą. Kas į taikos tiltelį dėjo nors menkiausią grindą, – ką besakyti apie siją! – tas, buvo manoma, yra išmintingas diplomatas politikas. Juo išmintingesnis, juo sunkiau buvo surasti ir pritaikinti tų grindų. Ardyti, kas pastatyta, išblaškyti – yra kur kas lengviau. Tam nė išminties nereikia. Bet jautis, bet turėtų ragus – tvorą išardys; tik

jautis nei vieno mieto neįbes, nei vieno straipsnio neišpins, kad vėl būtų – tvora.

Kas tos platesnės politikos nežino, kas nė nuvokti to negali, kieno sielos seklios, juoba kieno juodos, – tie gali šokti spaudai akių draskyti ir tokių priekaištų daryti, nuo kurių vemti verčia ir kailis šiursta. Dalykas dovanotinas ir išteisintinas tik tuo, jog kai šunims per uodegas visiems sudrožiama, tai tie kimba į kits kitą pjautis. Nuo to dalykai nepagerėja.

Kas belieka pašalintiems nuo politikos daryti? Dveja belieka: arba eiti gulti, nieko nebedirbti, arba nusitverti kito darbo. Kai per darbymetį pradeda lyti, šeimyna po savo stogu prasimano kito darbo. Taip pasielgė ir „Nepr. Lietuva". Neleidžiama ar bent nebeklausoma orie, gerai: mums gana darbo ir viduje apsitvarkyti.

Žiūrėkite, kiek darbo nepadirbta, kiek plyšių neužtaisyta, skylių neužlopyta, kiek šiukšlių nepašluota, kiek sąšlavų krūvų neišvežta. Ar vis tebebūsime belaukdami, kada gi koks kitas ratadaila pabaigs ratus dirbti šiukšlelėms vežioti? Praktika, mūsų dideliam džiaugsmui, parodė, kad mes esame gyvi, jautrūs, krutūs; atsiliepiame kaip paliesta styga. Vadinasi, mes tokia pilna gaivumo dirvelė, jog tikrai verta ji paknaisioti, „išgyventi", kol kas pasės į mus geros geros sėklos. Viskas rodo, jog gera sėkla, į priruoštą dirvą tekusi, duos, oi, gerų vaisių.

Nejaugi tad laikraštis, ėmęsis per paliūtį šito darbo, yra ne tik pabartinas, bet ir paniekintinas ar net atmestinas? Oi, ne! Iš mūsų reikalaus apyskaitos, ne kad šio ar to darbo nepadirbome, tik iš viso ar nesugaišome.

NE KALAVIJO KOVOMIS

Paskutiniais laikais vis dažniau gauname patirti, jog lenkų santykiai su lietuviais taisosi ne tik mieste, bet ir pačioje kariuomenėje. Pasikalbėk su lenkais karininkais. Jei tik žinos, jog tu – lietuvis, visados rūpinsis ką pasakyti, kas pareikštų jų taikos norą. Vienas giriasi dezertyrų iš lietuvių kariuomenės ne tik

nepriėmęs, bet dar atgal sugrąžinęs lietuviams. Kitas dideliu pasigerėjimu kalba, kaip jie Vievio demarkacijos linijoje taikiai gyvenа, nuolat susieiną pasišnekėti; ir tų gerų santykių nepagadiną, jei vienų ar kitų „patrolka" paklystanti, pereinanti liniją ir esanti apšaudoma.

Entuziazmas, kuriuo tai pasakojama, neleidžia paabejoti, begu tai ne paprastas dviveidis lenkų mandagumas. Tai patikrina ir daugiau faktų, kurių čia dėl neva karo santykių negalima pakartoti, bet jie vis tiek yra žinomi. To nepaslėpsi, kad pačioje Lenkų kariuomenėje vis daugiau randasi žmonių, kurie kelia reakciją prieš mušimąsi su lietuviais. Šitai menkas anekdotinis atsitikimas, o vienok jis man daug reiškia. Ramioje mūsų gatvelėje kazarmės palangėje aržiai kapojasi du gaidžiu. Visi kazarmės langai pilni per tris eiles kareivių žiūrėtojų. Juoku, klegesiu siaudžia visas kvartalas. Visi karštai dalyvauja tose gaidžių kapotynėse; vieni už raudonai margą stoja, kiti už geltonai margą, nes vienas esąs „polak", antras – „austrjak".

– Kodėl „austrjak"? Tai nėra prasmės. Greičiau tai – polak i litwin.

Atsiliepiu praeidamas.

– O, nie, proszę pana: su lietuviais nėra ko lig kraujo muštis!

Užgina man iš lango ir toliau ragina „polaką", kad nukapotų „austrjaką" kažin už ką. Priešininko net bolševiku nepravardžiavo.

Apie lietuvių kariuomenę aš tyčia nekalbu, nes ir be to lenkai sakos ten turį bent trečdalį sau palankių.

Du trečdaliu tačiau lietuvių kariuomenės ir, nežinau, kelinta dalis lenkų vis dar tebetrina savo kumštis būtinai peštis kruvinai. Ko jie kits kitam negali dovanoti? Pasienio susirėmimų? „Patrolkų" paklydimų, kurie nebenori neišeiti, sykį kur gilyn įsivarę? Ar kariumenė pati nori išrišti politikos klausimą, sienos krypsnį ir kitką?

Daliniai susirėmimai niekur ir niekados nelemia karo; jie teduoda progos muštis tiems, kurie tos progos ieško ir kitur neranda. Juo mažiau teisės turi kariškiai kištis į politikos dalykus. Pirmutinė ir paskutinė kariškių pareiga – išpildyti tai, ko iš

jų reikalauja specialistai politikai, diplomatai: nuveikti priešininką ginklų galybe, jei kitaip nebegalima. Taigi ne už karo teisingumą ar neteisingumą kareivos atsako, tik už tai, ar buvo gana drąsūs, pasišventę ir ištikimi mūšio reikale. Nemint, kodėl kariškiams neduodama sprendžiamojo balso politikos dalykuose; rūpinamasi jie pašalinti, kiek tik galima, net nuo patariamojo balso. Iš viso atskirti jie nuo politikos. Esą daug sveikiau kariuomenės vienodumui, kai politinių partijų kovos neranda kariškiuose atbalsių ir suskydimo.

Šita tendencija yra brangintina ir palaikytina visomis geros valios ir sveikos išminties žmonių, kurie nuošaliai stovi. Kareiva, pats dalyvaudamas mūšyje, negali būti bešalis. Jam rodysis ten teisybė, kur nugalėta; jei ne teisybė, tai bent laimėjimas. Tuo tarpu kad praktikoje ne visados taip esti; dažnai karą laimėjęs, šiaip jau pralaimi. Netol siekiant, vokiečiai 1871 m. primušė prancūzus, pasiėmė didžiausį sulig anų laikų karo nuostolių atlyginimą, 5 milijardus, atplėšė brangų galą žemės. Bereikia gi didesnio laimėjimo? O iš tikrųjų štai kas dabar pasidarė. Vokiečiai plėšikai, bijodami atkeršijimo (revanšo), per 43 metus vargino visą savo valstybę nebepakeliamais karo ančdėliais; pralaimėjo visas savo kolonijas ir gaus išsimokėti nebe penkis, tik visą šimtą milijardų karo nuostolių. O kiek nelaimės buvo visam pasauliui dėl jų militarizacijos!

Ėmus mažesnį maštabą, paprastoji karo dalis, kruvinai susirėmus su kita dalimi, sujudina savyje žvėrį, sukelia neapykantą žmonių, kurių nė nepažįsta; tą neapykantą paskui sėja saviškių tarpe, ir taip blogumas ratilu apima plačią visuomenę, kaip ratilas nuo įmesto į vandenį daikto. Kur politikos ginčus riša kruvinas karas, ten negali būti taikos per ilgiausius dešimtmečius. Kraujas – ne vanduo; kur jis nedorai pralieta, ten auga širdgėla, širdperša ir kitokiais vardais usnys, kurios nukalėja viską gera ir garbinga. Ne veltui daugelyje net gerokai kultūringų tautų buvo įgimtas kerštas už giminės pralietą kraują; kerštas ne tik praliejusiam, bet ir visai jo giminei; ne tik tai kartai, bet ir kelioms paskesnėms. Tą blogą keršto jausmą visi dori valdimierai naikina. Tai kam gi mums kurstyti?

Ne karas, ne militarizmas mūsų gyvenimo pagrindas, tik taika, demokratingas tautų sugyvenimas be jokių materialių skriaudų. Visa tai išlyginti ne pripuolamojo darbo dalykas, tik ilgo, ramaus, patvaraus ir painaus išraizgymo. Kalaviju lengva perkirsti Gordijo sunarpliotas mazgas; tik jis taip ir palieka – perkirstas; gi mums rūpi, kad tų perkirtimų kaip tik nebūtų, kad santykiai tarp tautų paliktų nepagedę.

Kova telaimėsi savo teises – teisingas socialistų obalsis. Tik kovos nereikia suprasti kardo kovos prasmėje. Kova esti ir civilinė; darbininkai kovoja organizacijomis ir streikais, kiti kitaip. Ir Tautos Pažangos partija[1], kaip girdime, niekad nebuvusi šalininkė kalavijo kovos su lenkais. Juoba nebūsianti dabar, naujame Ministrų kabinete dalyvaudama. Tam jos nusistatymui tegalima pritarti. Tam ir darbininkų partijos Lenkuose, kaip žinome, karštai pritaria.

AR NEIGTI VILNIAUS UNIVERSITAS?

Parašęs „Lenkų okupuotame Vilniuje"[1] lygių lygiai kapą feljetonų, kurie sudarė knygą nuo 14 spaudos lankų (aiman, neleidžiamos skyrium paskelbti), aš tariaus esąs laisvas nuo bet kieno įtarinėjimų, jog moku pataikauti galingiems ir pritarti jų planams mūsų nenaudai. Tačiau tai atsitiko per atidarymą Vilniuje lenkų universito Stepono Batoro vardu, Vilniaus lietuviams suskydus dėl to dalyko į du būriu dvejopos nuomonės žmonių.

Vienas būrys, matyti, tik neigia tą lenkų švietimo įstaigą. Gi man, lig šiol taip pat viską lenkiška neigusiam, dabar ėmė rodytis esant tokių dalykų ir valandų, kurių negalima vien tiktai neigti. Tos rūšies kaip tik yra kalbamoji įstaiga.

Nenormaliais laikais atgijusiam Vilniaus universitui yra daug ko prikiština; daug ir prikišama. Vis dėlto „Nepriklausoma Lietuva" negali pritarti Laisvosios „Głoso Litwy" tribūnos kalbėtojui Nr. 122[2]. Jo dėstomieji dalykai (gaila, kad pilnai tai padaryti jam sukliudyta) priversią lietuvius be jokių atodairų boikotuoti tą įstaigą, kuri pasireiškė būsianti lenkų minties

sargyba, nežiūrėsianti kitų Lietuvos tautų reikalo; taigi būsianti savo dvasia ir tautybe visai mums svetima. Dėl to daugybę būriais iš Lietuvos plauksiančių Vilniuje mokytis žmonių mes nukreipsią į kitus miestus, į kitas klinikas, kol susidarysime savąjį universitą... jei turėsime nors šešėlį nepriklausomybės.

Nepritarė tokios orientacijos žmogui ir pats „Głos Litwy", jei jo raštą įsidėjo į tokią kertelę, už kurią redakcija paprastai neatsako. Nepalaikė jos nė tolimesniuose numeriuose. Ano būrio žmonės norėjo bent Nr. 124 įženginį matyti savo nuomonės reiškėją; tik ir ten tėra vienas pats aiškiai pareiškiamas faktas, „jog per tas mūsų teisių užmiršimo apeigas lietuvių vietos švies tuščios". Ir jos švietė tuščios, teatėjus į universito atidarymą vienai pačiai lietuvių įstaigai, Lietuvių Mokslo Draugijai. Bet tai visai nereiškia, jog „Głos Litwy" visai neigia universitą. Žiūr. sekantį Nr. 125 ir jo talentingąjį straipsnį: „A jednak jaśniej"[3]. Tai abiejų vyriausiųjų Vilniaus lietuvių spaudos organų nuomonės, ir nusistatymas, rodos, bus ateityje visai vienokis: ne boikotuoti Vilniaus universito, kad ir jis lenkų atgaivintas, tik mokytis ir mokytojauti jame, kol nepasigausime savojo, tikrai tautinio universito.

„Vilnius – faktinė per daugelį amžių Lietuvos sostinė, drauge su visomis jo tradicijomis yra to krašto savastis, jo padaras, jo širdis, ir nėra tokios žmonių teisės, kad galima būtų bet kieno širdis užstatu pasiimti", – sako talentingasai A.R. Nr. 124[4]. Jokios lenkų priemonės mums, lietuviams, tos mūsų „širdies", to Vilniaus nepaglemš. Antra vertus, jokis mūsų jo šalinimasis nepadarys Vilniaus mums svetimu. Vilnius liks Vilnium – centru viso politinio, ekonominio ir dvasinio Lietuvos gyvenimo. Nebent endekai, kaip žadasi, jį sugriautų, per nevalią pridėdami jį prie Lenkijos ir išsižadėdami jį gaivinančio hinterlando[5]. Tai jau daug kartų prirodyta.

Taigi ne tik valstybinė ar tautinė lietuvių idėja, bet pati dalykų prigimtis neleidžia mums, lietuviams, pamoti ranka: tesižinai su Vilnium, tedarai, kas kam tinkama; mes gi pabėgsime ten, kur mums bus geriau, „į kitus miestus, į kitas klinikas". Nei čia vietoje per bloga, nei kitur bus geriau. Tie blogumai, kuriuos

mes čia dabar matome, ne patys didieji blogumai, jei yra vilties jie pataisyti. Tokių vilčių mums duota gana. Didysis blogumas būtų tada, jei mes be kovos pasiduotume tam blogumui, nė piršto nepridėję prie jo pagerinimo; jei mes – svetur pabėgtume. Kas gi mūsų svetur laukia?

Bloga Vilniaus universite dėl jo polonizmo? Bloga, sutinkame. O Rusijos universituose su jų nihilizmu, bolševizmu, apatija, inertingumu ir visais rusų kultūros privalumais bus mums sveikiau? O Vokiečių, Belgų, Prancūzų, Šveicarų universitai, kur tiek mūsiškių mokės ir ligi šiol, „savo dvasia ir tautybe" buvo ir bus mums savi, nesvetimi? Iš ten mes parsivežame technikos žinių, paragaujame mokslo mokslui ir daug ko. Tik toli gražu neparsivežame tautinės dvasios; visa to, kas daro mums mūsų namus – namučiais, norint po smilga.

Bet kokie universitai nedaug teduoda tūkstančiams savo klausytojų, jei šie patys ko neimas. Universitas – ne vaikų prieglauda, kur vedėjas stovi su penkiapirščia disciplina. Universitų klausytojai gyvena ir valdosi autonomiškai; sudaro lyg valstybę valstybėje. Moksleivių dvasia ir dora lavinasi nuošaliai nuo universito, tam tikrose draugėse. Čia tai ir yra valios ir vietos kūrybai, individualiai iniciatyvai. Ar rusų universitai sudarė „zemliačestvas"[6], ar jie davė jaunuomenei tą politikos krypsnį, kurs vienus nuvedė į panslavizmą, kitus į liaudį, kitus į tai, kas sudarė šių dienų valstybės suirutę?[7] Ar Friburgo universitas sudarė lietuvių draugijas Albertinume[8], „Lituania"[9] ir kt.? Ne! Nieko tokio jie nedavė. Tai patys studentai pasidarė, tik kai ko imdamies iš visuotinųjų (universalių) mokslo šaltinių. Gi Paryžiaus Sorbonoje nesusidarė lietuviai savo bendrovių, ir tipus jų turime visai kitokius.

Iš Vilniaus universito didžiuma mokslų reiks mums tam kartui lenkiškai semtis. Ar tai pagadins mus? Juk ir ligi šiol sėmėmės jo Krokuve, Lvove. Kas buvo ištižėlis, ištižo; būtų ir kitur ištižęs. Kas buvo dvasios žmogus, sugrįžo, oi, su gera dvasia. Pavyzdžiui gali būti tas pats kalbamasis Laisvosios tribūnos oratorius. Kas Vilniuje kliudys lietuviams šalia lenkų „Bratnia Pomoc"[10] sudaryti „Vyčių", „Ateitininkų", „Vytauto vaikų" ir

kitokių organizacijų, kur šalia mokslo mokslui vystysis lietuviškoji individualybė, kuri lengvai atrems nuo savo sielos viską svetima? Ar buvusis Vilniaus universitas nedavė mums tokių dvasios galiūnų ir mūsų literatūros korifėjų: Daukanto, Stanevičiaus, Valančiaus ir kt.? Kodėl gi dabar tas pats Vilniaus universitas pasmaugs mus savo lenkybe? Ar taip jau susmulkėjome dvasia, kad reikalingi esame „apsaugojamųjų muitų"?

Nuodėmė būtų eiti į svetimus universitus turint savųjų. Bet dar neturint, be to, žadant mums būti ne visai svetimais, siūlant mūsų kalbos ir literatūros katedras, kodėl jais nesinaudoti, nors dėl vieno patogumo, kad arti namų; nors dėl vieno pigumo: negi galės visi ištesėti tolimuose vokiečių universituose. Pats reikalas privers mus nesilenkti Vilniaus universito. Tai kam gi mes tyčia turime baidyti nuo jo mūsų jaunuomenę, neturėdami kuo geresniu jį atstoti? Ir kokia čia būtų prasmė leisti mūsų krašto lėšomis gyvuoti šviesos šaltiniui ir iš jo nieko sau nesisemti ir nereikalauti, kad jis rūpintųsi vis labiau mus patenkinti, vis daugiau užleisdamas vietos tautiniams dėstymams? O kaip mes reikalausime, nesudarę žymios tam tikrų klausytojų grupės?

Taigi, aš sakyčiau, stokime į Vilniaus universitą klausytojais. Nebus gera, būsime skaudžiami, visados bus laiko pasišalinti. Bent tuomet žinosimės nepralaužę ledų. O boikotuodami ką gi laimėsime? Savo politikos principą galime ir kitaip kaip pakaktinai užakcentuoti.

KĄ BEPASAKYS MARJA ALEKSIEVNA!

Ištisoje jūroje gyvenimo paradoksų (pavadinant juos tiesiai – melagysčių) plauko didelis burbulas – „visuomenės nuomonė". Jos niekas nesilaiko savo nenaudai ir visi ja dedasi – savo naudai. Žmonės, neturį patys išsidirbę tvirtų principų arba tiesiog visai jų neturį, turi ramstytis autoritetais; jei neranda atskirų pakaktinai autoritetingų asmenų, dedasi visuomenės nuomone.

Ir sunku berasti didesnė protų, jausmų ir siekimų stagnacija, kaip pasikliovimas kitais, neva išmintingesniais ir išmoninges-

niais už save. Ne savo sumanymų galimybes svarsto, tik vis aplinkui dairosi – vien žmonės, kuriuos, anot rusų, „sreda zajela, zasosala"[1], kuriems jau baisu kyštelėti galva iš stovinčios kasdieninio gyvenimo balelės, nes jos paviršė apžaliavo „visuomenės nuomone", apsiklojo minkštomis plaustų duknelėmis.

Bet tiems, kurie turi savo nuomonę, savo sumetimus, po tomis duknelėmis labai trošku gyventi, ypač gi dirbti tos pat visuomenės gėrybei. Ar čia senai pažangioji mūsų literatūra pilna buvo aimanų, kaip lietuvių sodžiaus nuomonė „slegia" virš to tarpo pakylėjusius žmones? Nesenai dar mūsų sodietis teišmanė du gyvenimo dorumo keliu: vieną – mužikauti, t.y. žemę arti ir vaisytis, antrą – ponauti, t.y. egoistiškai, savo paties gėrybei, ar altruistiškai, savo giminių gėrybei, kunigauti. Kas mėgino kitais keliais išeiti, tas buvo – „paleistuvas". Dorumą sodžius matavo vienu pamaldumu: kalbėjo kas poterius, nešiojo „brostvas", lankė bažnyčią, tai buvo – doras; kas ne visai taip darė, tas buvo nebe taip doras arba ir visai nebedoras. Kitokių dorumo, gyvenimui tinkamumo kriterijų sodžius neturėjo. Iš tikrųjų gi tų dviejų toli gražu neužtenka.

„Ką žmonės pasakys?" – atamenu, buvo tariama tokia baile, lyg nedrąsus vagis: eičiau štai ir pavogčiau, tik ką man policija padarys pagavus? Kur ankštai gyvena, lyg kovarniai į sodžius kaip į vieną šeimą susimetę, ten viešoji nuomonė yra storas terorizuojantis brūklys net tiems iš sodžiaus kylantiems inteligentams, kurie patys rengėsi sodžiui vadovauti. Kas nenorėjo nusidėti demokratybės reikalui, tas negalvojo, ką gi jis pats sodžiui pasakys, tik dairės, kad netaptų jis sodžiui svetimas. Taip elgiaus aš pats ir kiti. Tuo gi tarpu dabar matome patį sodžių trokštant naujo, nebe sodietiško žodžio; laukiant savo pranašų ir mielai pasiduodant pakreipiami kiton pusėn. Pusponiai, nebrendėliai moksleiviai ėmė davinėti sodžiui „toną", ir vėl ką bežiūrint atsirado silpnavalių, kurie jo nusitvėrė, sudarydami naują sodžiaus nuomonę, nors ji doriškai ir visuomeniškai vertė netinkamon pusėn.

Kauną – provinciją slėgė katalikybė. Ir kas nežino, kaip ten kankinosi laisvesnės dvasios individualistai, šiaip jau labai geri

katalikai, net jų šulai? Vilnių – sostinę laikė užgulę pirmeiviai, ir kaip sunku, tiesiog nepadoru buvo šalia jų stovėti centrininkams, nors ir neatsilikėliams. O klerikališkasis Vilniaus panpolonizmas, tas gatvės viešpatavimas, kur bet kuri platesnės burnos vyža, vis tiek inteligentė ar ne, savinasi teises spręsti griežtai visus visuomeninius, politinius, religinius, tautinius, asmeninius, viešuosius ir privatinius klausimus, ligi žadėjimo „kijami obić"[2] kunigą, tą vienatįjį vilniečių patikimą vadą, kurs išdrįso, mylėk Dieve, vaikščioti kelinėtas. Nepratusioms matyti kunigų kelinių ar pratusioms nematyti jų, tai jau buvo ardymas visos dūšių ganymo sistemos.

Sodžius, Kaunas, Vilnius ir kitos slėgimo sritys visos turi lygiai kilnių dalykų, kurių vardan tironizuoja atskirus individus.

Taip darosi ne vienoje Lietuvoje, tik visur ir visuomet.

Rusų „publičnoje mnenije"[3] išreiškė Gribojedovas[4], kurs romėnų obalsį „Vox populi – vox Dei"[5] išvertė saviškai: „Ach Bože, čto skažet grafinia Marja Aleksievna!"[6] Lenkų „ogół"[7] dar labiau tironizuoja vardan smarkiai įsigalėjusių tradicijų, vadavimos iš istorinių nelaimių ir kitų kitokių. O anglų konservatizmas, davęs puristų, kvakerių? O amerikiečių linčai? Griežtai atskyrę juodukus, visus „colored'us"[8] nuo bendravimo su baltaisiais, paprasčiausį jų flirtą su baltąja mergina jau skaito užtektinu sauvališkai pakarti. Ir iš kelių tūkstančių baltųjų neatsiranda griežtai nė vieno pasipriešinimo – tokia sutartinė *vox populi;* tačiau drįstu abejoti, ar ir – *Dei,* nes patys korikai kur kas bjauresnių darbų nekariami pridaro. Žydų „visuomenės nuomonė" vertė juos užmušinėti kiekvieną savo pranašą; juo žiauriau, juo kitokesnis buvo neg minia: akmenimis užmėtyti, mediniu pjūklu pusiau perpjauti, trims dienoms gyvą prikryžiuoti, kad paukščiai padraskytų, kol numirs. Europos nuomonė sudarė ieškojimą kitaip galvojančių (inkviziciją), nužudė Galilėjų[9].

Visai neteisingai romėnai apibūdino sodiečius: „Rustica gens – mala gens; mala flens, sed pessima ridens". Tai reiškia išversti: nekultūringieji žmonės – nedori žmonės; nedori, kai verkia, ir blogiausi, kai džiaugias. Tokių nekultūringųjų, kad ir inteligentų (tai toli gražu ne tas pats), pilni miestai, ne tik sodžiai. Kurgi

daugiau nuomonių pakenčiamumo, jei ne miestuose, ne politikuojančiose grupėse? Gal universituose to nėra? Kur ne! Paklausk tokį individualistą prof. Joną Baudouin de Courtenay, gavusį iš tiekos universitų pabėgti[10]. Bet kuri grupė šventvagiškai drąsiai dedasi „didžiumos" nuomone ir tos „didžiumos" įgeidžius daro privalomu įstatymu visiems ir ne tos grupės žmonėms. Kai pradėjo ir tos „didžiumos" neužtekti, imta dėtis ištisa liaudimi ir neva jos reikalais. „Liaudžiai per tą pačią liaudį" – tas pats obalsis verčia socbolševikus tironizuoti socmenševikus, krikščionis demokratus socialdemokratus ir antraip. Be galo. Taip kad dabar būti nuosekliu partininku reiškia – būti tironu visiems kitiems; daug smarkesniu neg viduramžių inkvizicija.

Viena laimė, kad visur atsiranda drąsuolių paprieštarauti Marjai Aleksievnai. Jiems prikišama nepastovumas, nekonsekventumas; tačiau tai garbingi žmonės: jei ne visuomenės iš viso, tai bent jos sveikatos jie tikri barometrai. Aiškus pavyzdys Maksimas Gorkis-Peškovas Rusuose. Troškiausiais caro laikais jis buvo kairiausis revoliucininkas. Revoliucijai kilus, jis virto dešiniausiu revoliucininku ir bolševikus pylė tiesiog verdančia derva. Kylant reakcijai, Gorkis užsirašė komunistu. Komunistams ėmusis vėl teroro, Gorkis norėta drauge su kitais nudėti, o gal ir nudėta. Kas tame Gorkio šokinėjime matys politikos nebrendėlį, tas pats nebrendęs. Kad tokių nebūtų, visuomenė užtrokštų vienapuse savo „nuomone" apsiklojusi, savo liūnan nugrimzdusi. Liūnas darosi lygiai gražiai iš konservatistų, kaip ir smarkiausių progresistų; lygiai iš nacionalistų, kaip ir iš internacionalistų. Griežtai visur reikia savotiškų Blindų lygintojų[11]. Be įžeidimo galima juos pavadinti ir reakcininkais.

Visuomenės nuomonei niekados niekas neįtiko ir neįtiks. Rusams su japonais susitaikinus Portsmute[12], japonai savo atstovus norėję pakarti, kam jie per maža iš Rusijos laimėję (rodos, kai kam taip ir padarę); rusai vėl tą pat norėjo padaryti Vittei[13], kam jis per daug japonams prikišo. Tai ir viešame darbe ar atskiri žmonės, ar ištisi valdžios kabinetai privalo ir turi teisės nepriklausomai nuo minios veikti, bet tik veiktų sulig grynos savo sąžinės ir tvirto įsitikinimo, jog sveikai daro.

O ką pasakys Marja Aleksievna, tai tiek to, nes ir ji, jei nebuvo veikėjo apspjaudyta ir paniekinta, šalčiau sumetusi, sveikai pasmerks ir pateisins savuosius veikėjus individualistus; visados tačiau *post factum, non ante factum*[14].

LMDr. DELEGACIJA PER VILNIAUS UNIVERSITO ATIDARYMĄ

Lenkai, užimdami vadinamuosius pakraščius, kone pirmon galvon stengiasi įsteigti savo universitus. Taip yra padarę Poznaniuje, taip ir Vilniuje. Girdi, kardu mes tai pasiėmėm, gi tik mokslu ir kultūra įsigalėsime. Dėsnis teisingas, nors vargu bau malonus tiems pakraščiams, kur norima, kad įsigalėtų tos vietos kultūros, kuo gi būdu aukštyn keliamos, jei ne aukštuoju mokslu?

Taigi Vilniaus universito atgaivinimas turi du momentu: politikos ir mokslo. Politikos sumetimai vertė lenkus skubinai atidaryti savo aukštąją mokyklą su nepilnu profesorių skaičium ir tų, ne konkursu laimėjusių katedras, tik viršiausios valdžios paskirtų. Mokslo sumetimai vertė nesugaišinti ištisų mokslo metų, kurių jau tiek daug per karą yra sugaišinusi jaunuomenė. Be to, nesitęsti organizuojant knygyną ir muziejų.

Ir Vilniaus lietuvių nusistatymas buvo dvejopas. Universito politikos pamušalas gildino jiems širdis; pripildė skausmu, kodėl tai ne mūsų pastangomis darosi, tik kitų; kodėl bent tai ne Lietuvos universitas, tik lenkų, kurie net tam tikro kvotimo iš lenkų kalbos reikalauja iš įstojančių nelenkų. To niekur kitur pasaulyje nėra. Taigi apie lietuvių dalyvavimą šitose lenkams džiaugsmingose iškilmėse negalėjo būti nė kalbos. Patys iškilmių organizatoriai tai jautė ir suprato.

Tačiau čia pasikišo antras momentas. Lietuviai turi Vilniuje labai rimtą įstaigą – Lietuvių Mokslo Draugiją su nemažu knygynu ir gana įdomiu muziejumi. Mokslo įstaigų papročiu jo įstaigos visur bendradarbiauja, visai nesidairydamos į šalis, kas, kur, kaip. Mainosi savo leidiniais, kita kitai leidžia naudotis knygynais, rinkiniais, archyvais, muziejais; bendrai riša ne vieną

mokslo klausimą, bendrai organizuoja ne vieną tos vietos tyrinėjimą. Taip ligi šiol darė ir Lietuvių Mokslo Draugija Vilniuje, palaikiusi mokslo santykius su rusų, vokiečių, lenkų universitais.

Kaipgi ji dabar turėjo pasielgti? Dabartinis momentas toks yra nepaprastas, kad gali nuversti visus buvusius papročius. Gerai pagalvojus sumesta, kad net šių laikų politikos aplinkybės negali atmainyti mokslo papročių. Jei kas mokslą teršia pašaliniais dalykais, su mokslu neturinčiais ryšių, tai dar neduoda teisės, kad ir lietuvių mokslo įstaiga terštų mokslą ir gainiotųsi ne paskui žinojimą, tik paskui agitaciją. Tai ir nusprendė nesiskirti iš mokslo grupės.

Ir to lenkai negalėjo nežinoti. Jiem imponavo lietuvių rimtas apsiėjimas su mokslu ir pilnai tenkino. Jie nesislėpė norį, kad bent mokslo srityje prasidėtų šioks ne toks lenkų bendravimas su Lietuvos krašto gaivalais. Tai reiškė jų veikėjai, jų profesoriai, net tie, kurie buvo į lenkų tautininkus pakrypę.

Taigi nors žinojo, kad dėl Vilniaus universito politikos pamušalo kitos lietuvių įstaigos negali iškilmėse dalyvauti, vis dėlto pakvietimus atsiuntė paskutinėmis dienomis Lietuvių bernaičių gimnazijai, Lietuvių mergaičių gimnazijai, Laikinajam Vilniaus Lietuvių komitetui, Lietuvių Mokslo Draugijai ir Reformatų kolegijos skyrium lietuviui nariui, neįsirašydami jų į iškilmės tvarką.

Turėdama Laikinojo komiteto nusprendimą (5 prieš 3, ir tai du neesamu nepaprastame posėdyje), L. Mokslo Draugija į Sniadeckių aulą nueiti ir ten jos vardu deklaruoti išskyrė trijų delegaciją: pirmininką dr. Joną Basanavičių, prezidiumo narį kun. Juozą Tumą ir narį ref. kun. Joną Šepetį[1], prie kurių prisidėjo dar iš Varšuvos atvykęs dr. Dielininkaitis[2]. Girdėdama, kad tarpe lietuvių yra nemaža atsargių, net bijančių, kad šitos grynai mokslo delegacijos lenkai neišnaudotų savo politikos tikslams, delegacija rūpestingai teiravosi universito profesorių, gavo audienciją paties rektoriaus. Raute rūpinosi painformuoti spaudą, ką reikštų Lietuvių M Dr. delegacija; aiškiai išdėstinėjo, jog ji nėra lietuvių įgaliota politikos dalykams. Iš visur gavus vien tik raminančių užtikrinimų, patyrusi, jog to lietuvių žingsnio kreivai nesupras, delegacija užsirejestravo kalbėtojų sąraše.

Tai buvo penktadienio vakarą. Jau naktį į vieną, į antrą delegacijos narį atėjo šis tas protestuoti; girdi, Vilniaus lietuvių visuomenė neįgaliojanti jos vardu kalbėti. Delegacija nė nemanė visuomenės ar bent kokių įstaigų vardu kalbėti. Tie balsai jau buvo pavėlavę ir juridiškai neteisėti: draugijų prezidiumai teatsako už savo veiksmus draugijų susirinkimams, o ne atskiroms narių grupėms, juoba ne atskiriems nariams. Be to, visa tai buvo reiškiama ne prezidiumui, tik atskiriems nariams, kurie juoba neturėjo teisės pasielgti sauvališkai prieš Komiteto posėdžio nutarimą, o antrą kartą sušaukti Komitetas nebebuvo laiko vidunaktį. Taigi delegacija neišklausė tų balsų ir šeštadienį Sniadeckių auloje paskaitė šią deklaraciją, iš pradžių lietuviškai, paskui lenkiškai.

„Lietuvių Mokslo Draugijos delegacija atėjo čia, tam kartui neatmindama jokių politikos tikslų, visų nemaloniųjų paskutiniojo laiko aplinkybių. Tai užmiršti vertė mus vienas magiškosios prasmės žodis:

Grynasis Mokslas,

kurio židinys čia kuriama.

Mokslas ir Lietuvos sostinės kultūrinimas, mums rodės, ir toliau galės būti atitraukėju visų tų griausmų, kurių kondensuojasi visose to krašto visuomenėse.

Mokslas ir tiktai grynasis mokslas tegalės tarti tikros teisybės žodį atskirųjų to krašto kultūrų problemoje, ne slopindamas jas, tik šelpdamas ir sutvirtindamas.

Tokios tai yra Lietuvių Mokslo Draugijos viltys, kurių išreikšti šioje vietoje atėjo jos delegacija".

Lenkiškai tai atpasakojus, pridėta:

„Valio grynosios mokslo žinios ir jų skelbėjai, kurie yra geros valios!"

Aula kalbėtoją kun. J. Tumą sutiko ovacijomis ir palydėjo nuo sakyklos dar ilgesnėmis ovacijomis.

Delegacija, nebeilgai betrukdama, apleido salę.

Šitas žinias delegacija skaito būtinu viešai paskelbti, idant jų atpasakojimas neleistų balamutyti mūsų visuomenių klaidingomis kombinacijomis ar nudažymu kitokia varsa.

Spauda labai daug kalba ir kalbės apie Vilniaus universito atidengimą; ne taip daug apie LMDr. dalyvavimą. Tai paminėtina.

Pirmon galvon mes pilnai pritariame „Głoso Litwy" straipsniui „Vis dėlto šviesiau" (A jednak jaśniej). Aukštoji mokykla, kokia ji nebūtų, yra geriau, neg kad jos visai nebūtų, jei mums ji nepatinka.

„Nasz Kraj"[3] rašo: „Lietuvių Mokslo Draugijos vardu kun. Tumas (lietuviškai) pabrėžė, lietuviai, kuriuos jis reprezentuoja, nutarę dalyvauti iškilmėse, tikėdamies Vilniaus universitą tarnausiant ne politikos ir nutautinimo tikslams, tik grynam mokslui (wiedzy)"

„Dziennik Wileński"[4]: „Lietuvių Mokslo Draugijos vardu kalbėjo kun. Tumas, kurs trumpą savo prakalbą paskaitė pirma lietuvių kalba, paskui vertimą į lenkų, primygtinai pabrėždamas tai ir reikšdamas viltį, universitą tarnausiant grynajam mokslui. Ilgai dūravę rankų plojimai, kuriais apdovanojo kalbėtoją, turėjo reikšti, jog lenkų visuomenė niekados neatstumia jai paduotosios rankos, kokia forma ir su kokiais nori apsisaugojimais tai buvo padaryta".

Skaitytojai patys dabar orientuosis, kur čia pertempta, kur nepritempta. Ir ar kas bloga daroma iš mūsų delegacijos žingsnio.

Viršininkas[5] sakė: „Šiandie mes esame nugalėtojai. Mes galime prikelti suirusius rūmus, atstatyti dvasios ir kultūros gyvenimą. Darau tai. Tik tegu ta pakraštinė mokslo šventykla tarnauja meilei; sėja santarvę, ne erzina; jungia, ne skiria. Tokia yra jos rolė.

Atmink (Rektoriau), kas turi būti mokykla pakraščiuose. Tegu universitas niekam nebus tai, kas buvo mums svetimos, blogam tarnavusios mokyklos".

Rektorius Siedleckis[6] pasakė: „Atidarai, Pone Viršininke, tą universitą tame krašte, į kurį, kaip žvaigždės spinduliai, eina visokios Rytų Europos tautos. Šalia mūsų arčiau ar toliau gyvenа lietuviai, latviai, estai ir kitos padermės pakirdusios gyventi. Nežinome, kokius kelius mums ir jiems likimas skirs; tik tai yra

tikra, jog gryno mokslo srityje galime susitikti visados, kaip lygūs su lygiais ir laisvi su laisvais.

Pakvietimo tekstai – lenkiškai ir lotyniškai.

„Aukščiausiu dangaus lėmimu, neužgesusios minties galybe, lenkų ginklų veiksmu, Viršininko noru, Vilniaus Stepono Batoro universitas pakirdo iš priverstino miego.

Pirmieji naujojo gyvenimo metai, o du šimtai penkios dešimtys penkti jo tarnybos tautai, prasidės 10, 11 ir 12 d. spalių mėn. šių metų iškilmėmis, į kurias kviečia

Akademijos Rektoriaus ir Senatas.

Vilniuje rugsėjo mėnesyje V.M. 1919".

Apačioje prof. Ruščic[7] vinjetė su data: MDLXXVIII (įsteigimo metai 1578)[8].

Rektorius Siedleckis yra mums pasakęs, pirmame universito posėdyje būsią pastatytos kandidatūros M. Biržiškos – į lietuvių literatūros katedrą ir K. Būgos į lietuvių kalbos katedrą. Tą kandidatą ypačiai rekomendavęs prof. Rozvadovskis[9].

Be to, kalbama, archeologijos katedrą pavesti J. Basanavičiui. Ta paskala dar nepatikrinta.

Rektorius primygtinai tvirtino, Vilniaus universitas vengiąs politikos ir tendencijos. Ne jo uždavinys būsiąs pašalinti bet kokią lietuvių mokslo pajėgą vien dėl to, kad tai – lietuvių. Lietuvių delegacija iš audiencijos su juo išsinešė gerų įspūdžių, nors konkrečių dalykų dar nieko nesuskubta padaryti.

Prorektorius Ziemackis[10] per rautą yra viešai pareiškęs: Vilniaus universito pirmiausis ir svarbiausis uždavinys būsiąs stengtis, kad lietuviai galų gale įgytų tautinį savo universitą, kurio jie yra verti. Tas užtikrinimas ypač yra įdomus, kad iš to prof. mes laukėme ko kita.

Ką besakyti apie prof. Šilkarskį[11], panevėžietį, gražiai kalbantį lietuviškai, apie prof. kun. Br. Žongolavičių[12], puikų žinovą lietuvių kalbos ir dalykų, apie prof. Ptašyckį[13], prof. Lukaševičių[14], vilnietį, Šliselburge sėdėjusį su kuršėniškiu Jonavičium[15] už priderėjimą į „Proletariatą".

Advokatas Steponas Mickevičius per rautą viešai pasakė mums: „Sveikiname Jus, tuo tarpu svečius, ir velijame, kad, nebeilgai betrukus, jūs čia taptumėte šeimininkais!"

Su Vyriausiuoju karo vadu ir Lenkų valstybės Viršininku teko per rautą ilgėliau pasišnekėti. Jis pilnas ramių ketinimų, nemato kliūčių taikai ir gražiam sugyvenimui. Buvo patenkintas, kad mes apie tai kalbame.

Jo tėvai, sakės, į Vilnių gub. Povieviorkos parapiją atėję iš Žemaičių ir abudu gražiai kalbėję lietuviškai. Gi pats Vadas, Juozapas Pilsudskis, gimęs tarp gudų, jau maža bemokąs lietuviškai, tik paprastus išsireiškimus.

Malonų įspūdį darė ponaitė Koscialkauskytė nuo Pandėlio ir kitos iš to pat krašto, kurios lietuviškai kalba kaip tikros lietuvės.

Gavome paspausti ranką ir pasidžiaugti sūnum didžio mūsų dainiaus Adomo Mickevičiaus – Ladislovu[16], 82 metų seneliu, išauklėtu Lietuvos meilės tradicijoje: „Litwo, ojczyzno moja, ty jesteś, jak zdrowie"[17].

Vilniaus universitui jis dovanojo per visą amžių rinktą Mickevičiaus muziejų.

Dabartinės lenkų taktikos su lietuviais esama daug kitokios, neg tai matėme lig šiol. Per universito atidarymą beveik neišgirdome nemalonaus politikos grikštelėjimo, be vyskupo Teodoravičiaus[18] pamokslo, kurs, skelbdamas meilę, vis dėlto įkalbinėjo ateitį matuoti praeitimi.

DR. L. KAIRIŪKŠTIS

„Głos Litwy" Nr. 138 išspausdino dr. Ladislovo Kairiūkščio[1] raštą „Į „Nepriklausomosios Lietuvos" Vedėją"[2], pats į tai atsakydamas įžengiamuoju straipsniu. Skaitome šį atsaką pilnai užtektinu, pritariame jam ir skyrium atsakinėti nebematome reikalo. Ypač kad beveik viską jau esame dar prieš tai parašę arba išaiškinę žodžiais tam tikrame Vilniaus lietuvių inteligentų

susirinkime. Gaila, kad dr. K. nemalonėjo į tą susirinkimą ateiti, nors žinojo; būtų tada išvydęs, jog nei to vilniečių suskydimo nebūta tokio didelio, nei „Nepr. Lietuvos" vedėjo nesielgta tiek sauvališkai, kad visą atsakomybę už L. Mokslo Draugijos dalyvavimą Vilniaus universito atidaryme galima būtų ant jo vieno suversti. Taigi šis faktas buvo baisus tik atskiriems karštesnio temperamento žmonėms, ir jų nepermaldaujamas laikymasis protestantizmo visai nereiškia bent daugumos Vilniaus lietuvių nusistatymo.

Teisiškai ir taktiškai LM Dr. delegacija negalėjo nedalyvauti iškilmėse. Tai mėginta atskiri jos nariai terorizuoti. Dalimi tai pavyko (kai kas nebėjo), dalimi ne: aš su kun. Šepečiu nepasidavėva baidomu tomis nelaimėmis, kurių mudu nei tada nematėva, nei dabar nematova. Tam tikrai reikėjo nemaža „civilinės drąsos", kaip sako „Gł. Litwy". Dr. L. Kairiūkštis tai kitaip apibūdino baigiamuoju savo rašto posmu: „Kad nebūčiau įsitikinęs, jog geriausi norai veda Poną, norai gėrybės ir naudos Lietuvai – mūsų tėvynei, kad ne visų žinomas patriotinis Pono pasidarbavimas, žadinant tautinę dvasią, būčiau kitokios nuomonės apie Pono žygius..."

Ką dr. K. paslėpė daugtaškiu, tai kiti man atvirai pasakė: mano „civilinė drąsa" buvusi – chamizmas, tai viena; antra, aš buvęs ar net esąs lenkų markėmis papirktas. Ko gi čia man slėptis? Lai žino visuomenė priekaištus ir šituodu mano „pasiteisinimu": 1) lietuviai dar tiek nesveria, kad priešininkai net pinigais juos kaptuotų; o gaili: dabartiniu laiku man būtų labai pravartu markės, kad ir lenkų... 2) priekaištas pigus ir iš tų pačių lenkų skolintas: kas ne taip ką nors daro, kaip man patinka, tas jaugi „papirktas" bet kieno markėmis.

Ar šiaip ar taip, dalis mūsų visuomenės mėgino savo mase, jei jai tikėsime, prislėgti atskirus asmenis. Su manimi tas eksperimentas jai nepasisekė, ir tai duoda man temą neilgai trukus pagalvoti, ar visados *vox populi* esti – *vox Dei.*

Taigi dar pasimatysime.

„AUŠRA"

„Aušra"[1] Nr. 13 susikarstė ant savo mieto „Nepriklausomosios Lietuvos" atbrizgas, pasidirbo dvi baidykli ir pati ėmė stebėtis dukart sušukdama: keista! keista!

Viena keistybė pasimatė „Aušros" vedėjui, kai jis iš „N.L." Nr. 120 pasiėmė tik pusę mano minties. Aš ironiškai esu parašęs: „Lietuviai dar tiek nesveria, kad priešininkai juos pinigais kaptuotų. O gaili: dabartiniu laiku man būtų labai pravartu markės, kad ir lenkų". „Aušros" vedėjas išsikerpa tik minties pabaigą ir sako, jam esą – keista.

Tačiau kas moka „slebizavoti", tam visai nekeista ironija, reiškianti: mūsų priešininkai ne tokie kvaili, kaip mano šmeižikai, kad mėtytų be reikalo pinigus ir leistųsi bet kam juos išnaudoti. Taigi jie manęs nė nemėgino „papirkti".

„Aušros" vedėjas neklauso to užsigynimo. Gal jis turi prirodymų, kad skaito reikalingu raštu patvirtinti žodžiais leidžiamą užgaunamą paskalą: „Kaip ten iš tikrųjų yra, mes nesikišame į šį dalyką".

Moralinėje teologijoje yra tam tikras paragrafas apie nedasakymo šmeižtą. „Aušros" teologai, magistrai ir daktarai, to negali nežinoti. Tai man jų rašymas nebe keistas, tik tiesiog – bjaurus.

Antra „keistybė" pasimatė p. Stasiui (ne Stašiui)[2], kai jis susistatė priešininkų agresyvumą su „N. Lietuvos" „ieškojimu kelio susitaikinti", pabarimą lietuvių už pasergėtus chamizmus su „lenkų kultūros židinio gynimu". Išvadą p. Stasys padarė tokią: „Tokio politikos krypsnio negalime aiškinti vien lenkų cenzūra". Bet kuo tai aiškinti, vėl nedasako: supraskite patys, pasiskaitę anojo „keistumo". Šis Stasio raštas – tai paaiškinimo priedas anajam.

Tačiau kas tyčia neieško pagalio suduoti, ir tai ne keista, kad laikraštis įvairiais laikais užgriebia įvairias sritis, kad ir priešingas. Kompozitorius Skriabinas[3] faktais prirodė, jog gali būti ne tik kontrastų, bet ir „Disonansų harmonija". Ar begalima rašyti Esmaičio[4] būdu, kaip p. Stasys bevelytų, tegu parodo Nr. 100,

102, 109 ir kiti; taip pat daina apie žilą oželį įženginio vietoje. Be to, sustatant kontrastus ar net dviejų visai atskirų ir nesustatomų rūšių dalykus, labai piga pasidaryti dar didesnių keistenybių. Va, 1916 m. Jaltoje pardoliojo už 500 rublių „jūros velnią", neva žuvį su neva žilo senelio galvana – tam tikrą kažkieno kompoziciją.

Man daug keisčiau paties p. Stasio žingsnis kaipo specialisto priešginos bet kam. Man jis pasisakė pats būdavęs už tas priešginystes įtariamas; gi apsisukęs pats kitus įtarinėja jau viešai. Reikia vikro, kad tuo pačiu smuiko patraukimu paskripkuotų dviem stygom.

Aš jam gi esu pareiškęs, niekados nebraukęs, kas būdavo ant manęs negero parašyta. Rekomendavau ir dabar pasinaudoti tos pačios „N. Lietuvos" lapais, kas turi ką prieš ją ar prieš mano jos vedimą. Tikrai duosiu vietos tam, kas šlovingai išdėstys savo atskiras nuomones kokioje tik nori formoje. Argi to neparodo faktai? Kad ir tie patys chamizmai ir antichamizmai.

Tačiau aušrininkų pradėta akcija užuolanka. Gal ji matės pasekmingesnė būsiant man nuo publicistikos pašalinti. Tik tam dalykui visai nereikėjo tokių didelių šmeižto patrankų. Yra kitų mechaniškų priemonių „vozdeistvovat"[5]. Ypač kad aš nesispiriu; tik pavaduokite tame darbe, aš gausiu ir kitokio.

TĖVYNĖ AUKLĖTOJA

Išmintingasis Goethe šaukė: visuomenė privalo piliečių jaunimo kilniomis mintimis ir skaisčiomis širdimis! Jo Mylista Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius[1] tą pat skelbia, lankydamas jo globai pavestuosius žmoneles. Man teko šią vasarą bent kiek pavažinėti su juo ir girdėti jo prakalbų, nes tyčia atsidėjęs jų klausiau. Kokiuo rūpesčiu, kokiuo sielavartu tasai Ganytojas tvirtino tikinčiuosius tikėjime ir dorybėje! Kokiuo įsitikinimu skelbė visa to negalint pasiekti be mokyklų, mokyklų ir dar sykį mokyklų! Skaistus džiaugsmas ir patriotinis pasididžiavimas skambėjo jo balse iš pat širdies, kada skaitė, nė vienos nepa-

miršdamas, kiek ir kur nebepriklausoma Lietuva vienomis savo pastangomis jau turi prisisteigusi gimnazijų ir žemutiniųjų mokyklų. Meile ir pagarba minėjo vardus naujų steigėjų. Už gerą mokyklą, už ištiesimą viso jų tinklo parapijoje tegyrė lankomuosius kunigus. Kur mokyklų nerado, kitų nuopelnų vietos ganytojui lyg ir nepripažino.

Žmonės džiaugės savo Ganytojo džiaugsmu. Aš, korespondentas, džiaugiaus žmonių džiaugsmu. Neabejojau, jog taip įraginus, mokyklos šoks dar labiau dygti. Ir, duok Dieve, kad neapsiviltume!

Yra tačiau žmonių, kurie kitaip žiūri į Lietuvos visuomenės pastangas susidaryti kuo daugiausia mokyklų visokios rūšies: žemutiniųjų, aukštesniųjų, gimnazijų ir aukštųjų. Jie sako, didėjant privatinėms mokykloms, nėsą ko džiaugtis, nes tai esą netikusios mokyklos. Gerų mokyklų tegalįs pristeigti pinigynas.

Kiti pakaušį pasikrapšto atminę, kokių beturėję vilčių, dar caro laikais steigdamies mokytojų kursus. Mūsų pačių rankose tikėjimo dvasia auklėjami jaunikliai, tarėmės, būsią ne tik mokytojai, dar ir auklėtojai; dirbsią ne tik dėl to, kad jiems už tai užmokama, dar iš sąžinės, iš patriotizmo ir tikybinio įsitikinimo. Ir gavome tokių, tai teisybė; vis dėlto ne tiek, kiek vylėmės, nes didelės dalies neišsaugojome, kad jų nepakąstų laiko šalna. Daug kas, kam teko susidurti su auklėjimu, apkartę skundžiasi esą tokių mūsų pačių pasidarytų mokytojų, kurie dažnai esą kenksmingesni Lietuvos visuomenei neg buvusieji rusų išauklėtieji mokytojai valdininkai (činauninkai). Šieji buvo mums svetimi, nemokėjo mūsų kalbos, jiems Lietuva ir jos sielavartai nerūpėjo; jie nesistengė ir įtakos neturėjo. Gi kai saviškiai ėmė „stengtis", patys visuomenės darbui nepribrandinti, tai tik išgverino paskutiniuosius lietuvių nusitūrėjimo raiščius. Dvasininkų darbas šiuo sykiu netesėjo.

Kokių beturėjo vilčių tremtiniai Rusijoje, kada kan. Alšauskis[2] spietė mūsų jaunuomenę į Voronežą, o Martynas Yčas[3] rengė jiems gimnazijas! Mūsų pačių rankose, rinktinių mūsų mokytojų vedami, jau kad išaugs vyrai ir moters, tai patenkins patį Goethę. Tuo gi tarpu kaip tik iš tos pusės visuomenė gavo tokių smūgių,

kokių nė slogučiui užgulus neprisisapnuoja. Keliolikos metų berniukų ir mergyčių pasirodė dora aptrešusių ir moksle sutrukusių. Kai kas diplomų pareikalavo su revolveriu rankoje. Tuščiagalviai pasirodė ir tuščiaširdžiai visa to žodžio prasme. „Doros" žodžio nebevartojo; „teisybės" žodis tapo miglotos prasmės; jokio vaikiško drovumo ir minkštumo, nei grynai žmoniško padorumo, nei grynai pilietiškosios garbės! Baisu ištarti: žaliausioje savo jaunystėje gimnazijos 5–7 klasės mokiniai gera valia pasivertė caro žandarais, drįso krėsti gerbiamuosius savo mokytojus ir vadus, laužyti buto, korespondencijos ir asmens nepaliečiamybę. Šaltu krauju kišo savo mokytojus į kalėjimą ir ten ištisomis savaitėmis kankino, rengdamies pakelti ant jų ranką. Už ką? Už tai, kad jie nebuvo aiškūs bolševikai!

Pasaulininkų darbas taip pat netesėjo.

Taip, tai baisu išsiauginti piliečių, kurie tau pačiam neria ant kaklo virvę, tau pačiam smeigia į širdį diciną. Tik ar tai kaltas mūsų visuomenės netesėjimas? O, toli gražu ne! Medžiaginiai mes labai tesėjome; Rusijoje ištrėmime caro pinigynas buvo jautrus ir pakankamai mūsų mokyklas aprūpinęs. Čia stigo ne medžiaginio, tik dvasinio darbo: stigo – auklėjimo. Pinigais galima gerai išmokyti. Tik jei tavo mokiniai bus tau svetimi, vis viena Goethės trokštamųjų piliečių nepasidarysi, nes auklėjant kaip tik ne piniginio ištesėjimo daugiausia reikia, tik širdies ir sąžinės, kurių teturi tikroji motina.

Motina gimdytoja tegali duoti tvirtą pilietišką išauklėjimą namie. Motina tėvynė tegali pilietiškai išauklėti viešai. Jei Tėvynei rimtai parūpins pasitiekti tinkamų piliečių, ji ir elgetos skatikais padarys tokių žygių, kuriems nėra lygių, nes jie bus kilę iš širdies motinos. Motina temoka savęs išsižadėti ir visa savo vaikams atsiduoti. Jei Lietuva šiandieną rūpestingai kraujasi šimtus lizdelių savo vaikučiams auginti, tai, neabejojame, ji tuos lizdelius apgaubs tokia meile ir rūpesčiu, kad įstengs pagaliau ir išauklėti! Tėvynė, visuomenė auklėjimo darbe niekuo nepakeičiama.

ATODAIROMIS ATGAL IR ŠALIN

Skaitydami mūsų laikraščius, ypač „N.L.", galime štai ką pasergėti. Politikos straipsnių autoriai, kol pradės kombinuoti dabarties dalykus, vis pirma pasižiūri atsigręžę atgal į praeitį; kol pakombinuos apie ateitį, pirma apsiskaitys su dabartimi.

Jei mes tai darome, stigdami filosofinių, visuomeninių ar diplomatinių sumetimų, tai neabejotina mūsų jeibė, nebaudžiama tik dėl to, kad ji nepataisoma; kam ko neduota, to pats nebepasiimsi. Bet jei tai plaukia iš atsargaus tikrai lietuviško būdo, kurį V. Kudirka yra pagavęs: „Iš praeities tavo sūnūs lai... gudrybės semias" (gudrybė = „stiprybei"), tai neabejotina mūsų gera pusė. Istorija esanti išminties motina, ir mes tiesiog laimingi esame, kad jau turime bet kurio savo klausimo istoriją. Ėmęsis rišti jį apsidairai, kas jau buvo, kas iš to pasidarė, – ir tau aišku, kas ir toliau gali pasidaryti.

O buvo laikų – ir tai ne per seniai, „Aušros", „Varpo", „Tėvynės Sargo" gadynėje, – kada šitos istorinės klausimo svarstymų metodės dar negalima buvo pavartoti. Tada buvo visų vartojama – atodairų metodė. Nemaža jos liekanų ir dabar dar yra, tik jos nebepopuliarės ir maža ką beįtikina. Dabar kas dirbama, dirbama griežtai, darbu pavadinus kalbamąsias bet kokias ideologijas.

Šitas metodes sudarė nevienodi mūsų kultūros laipsniai: kitaip reikėjo elgtis pradėtojams, jau kitaip jų darbo toliau varytojams arba to darbo keitėjams. Vis dėlto šiandieną to „reikėjo" mes niekaip negalime dovanoti, nes idėjų srityje teturi būti sąvoka „privalėjo" padaryti, o nepadarė, nes ne tiek savo idėjos žiūrėta ir ji dabinta puoselėta, kiek dairytasi aplinkui, ką kaimynai pasakys.

Jei idėja, idealas yra *constans*[1], galutinai nusistačiusi sąvoka, tai kas ją, jį suprato ir pamėgo, tiek pamėgo, kad net visą savo širdį atidavė, tam jau nebėra ko besidairyti, tik apaštalauti ir apaštalauti, kol ir kiti tos idėjos, to idealo nepamėgs, prie jų savo širdies nepririš, jiems nepasišvęs.

Kas būtų buvę iš Kristaus tikėjimo ir doros sistemos, jei Jo mokiniai būtų pasakę:

– Visa tai labai kilna, gilu ir žmonijai išganinga. Tik kaip tu su ja, ta sistema, prieisi prie iškrikusių žydų protų, prie persifilosofavusių graikų, prie galutinai ištvirkusių rymiečių? Nė iš tolo!

Laimei, Kristaus mokiniai taip nesakė: jie nesidairė nei į žydus, nei į graikus, nei į rymiečius, bet visą savo atidę buvo įtempę į vieną idealą – Nazareto Mokytoją, vieną tegirdėjo ir teatminė, ką Jis buvo pasakęs ar darbu patvirtinęs. Ėjo tad ir skelbė, laiku Mokytojo persergėti, jog jų idėjų sėklos nevienodon dirvon kris: vienos kris ant kietumų, kitos į tarpstančias piktžoles, sudžius ar bus nukalėtos, pavirs niekais. Vos vos kuri ne kuri į derlią žemę; užtat jos duos šimteriopo vaisiaus.

Tad ėjo ir skelbė. Juos pajuokė, iš jų tyčiojosi, pyko ir persekiojo, pagaliau žudė; o krikščionybės skelbėjai vis savąją, vis savąją; kepami, šaldomi, išaukštinimais viliojami ir pažeminimais baidomi, vis savąją. Ir kur žodis krito į tinkamą širdį, ten tarpo; žydėjo neregėta dorybių skaistybe, davė vaisiaus neregėta gausybe. Ir krikščioniškoji ideologija paveldėjo pusę pasaulio.

Bepiga ideologijai, kai ji turi savo Magistrą, kurio žodžiu pasikliaujama ir daugiau nebesvyruojama, kurs idėją esti išdėjęs pabaigtinoje formoje. Tokį magistrą turi ir materialusis socializmas. Karolio Markso – šalin kapitalą, valio piliečių bendravimas – taip aiškiai parodo galutiną žemiško laimėjimo tikslą, jog belieka tik skirtumai kelių, kuriais žmonija privalanti į tai prieiti. Markso mokiniams nebuvo ko svyruoti. Kas jo ideologiją pamėgo, tas turėjo tiesiai žengti, be atodairų.

Ne taip buvo su tautybėmis. Tautų laisvių idėja skilo iš asmeninių laisvių, iš individualybės. Individualybė buvo šventa humanistams. Trumpai pasakius, kol Vudro Vilsonas suformulavo bet kokių tautų apsisprendimo teisę[2], ji gavo pakarčiui įsigyventi į įvairias formas. Taigi mūsų ir iš viso tautininkams ne tiek mes prikišame jų atodairas, kiek gailimės, jog V. Vilsonas neatsirado pačioje pradžioje tautų judėjimo į nepriklausomybę, ne per 1848 m. revoliuciją, Čekuose, Vengruose ir kame kitur.

Dirbkite vertenybių, ar kas jus girs, ar peiks. Ne jūs, veikėjai, lemiate ateitį, tik jūsų darbai ir jų išdarai lems. Ak, kad jau

aušrininkai būtų aiškiai paskelbę tautų nepriklausomybę: kiek jau ta idėja būtų padariusi karžygių, kentėtojų ir triumfatorių! Gi dabar kiek tai laiko ne pažemių žmones kėlėme į idėjų aukštybes, tik aukštąsias idėjas lenkėme prie „profanus vulgo", neišmanėlės liaudies, dar aršiau, – prie neišmanėlės pusinteligentijos.

Tautų laisvės idėją ilgą laiką sprendė pusinteligentis dvasiškis, ketvirtinteligentis bajorėlis. Jų galybei turėjo lenktis prakilnus tautininko protas, karšta jo širdis. Lenkės, užtat ir karžygių nedavė. Buvo idėjos gromulotojų, nebuvo tikrų kovotojų; nebuvo kraujo už idėją, nebuvo ir jos sėklos, kurią kentėjimas smarkaus vėjo spartumu išbarsto.

Vieną kartą nusilenkęs, lenksies ir antrą. Dėl idėjų nedaryk kompromisų. Tu manai kompromisu idėjai laimįs, o tuo tarpu tu ją profanuoji. „Varpo" demokratai jau mažiau kam lenkės, jau griežčiau darbą dirbo. Jie, rodės, mažiau tepadirbdavo, o jų darbas giliau kitiems smego. „Tėvynės Sargas" – ne tiek griežtas, daugiau pinigų laimėdavo, daugiau, gal bent keturissyk daugiau, išsiplatindavo, o jo įtaka buvo seklesnė. Man ne gėda prie to prisipažinti. Aš neturėjau Magistrų, kurių žodžiais būčiau kliovęsis, aš nebuvau idėjos karžygis, tik jos per save perleidėjas, kaip elektros Voltas viela perleidžia.

Po visų tų atodairų į šalis, paskui atodairų atgal dabar idėja jau susikristalizavusi, aiškiai formuluota: tauta pati apsiprendžia, tauta pati sau suverenė, tautai niekas iš šalies teisių neduoda, tik ji pati imasi.

Nepriklausomybės Magistras prabilo. Nieko nebetrūksta! Bereikia Nepriklausomybės karžygių, aukojamojo kraujo, žinoma, savo, ne kitų, ir ta idėja pasaulį paveldės. Stos į drąsią kovą vienu frontu su internacionalu, tautų naikintoju, antru frontu su nacionalizmu, egoistiniu tautofagu, kitų tautų ėdiku.

Ne dėl to siekiame laisvės, nepriklausomybės, kad galėtume mažesnį už save suėsti, bet kad ir mažesniam jauku būtų mūsų pašonėje. Idėja – ne menkesnės vertybės už patį socializmą; tai gaminkime jai laisvės vertenybių jau be jokių atodairų atgal ar šalin.

NEMOKAME LIETUVIŠKAI!

Dinabarko realinėje mokykloje mes turėjome gerą vokiečių kalbos mokytoją, berlynietį Šarfę, kurs kiek mėgo gimtąją savo kalbą su visais berlyniečių gargaliavimais, tiek lygiai nekentė dviejų jos gadintojų: Dinabarko pamiesčio „Novoje Strojenije"[1] vokiečių ir laikraštininkų. Atsitikus kam per negražiai iškreipti koks vokiškas sakinys, Šarfė tiesiog kankinosi ir tuojau prikišo: tai nebent Naujamiesčio tarme tariant... Be to, dar sakydavo: kas nori pasigadinti ir tą vokiečių kalbos nuvokimą, tegu pasiskaito laikraščių...

Mes stebėjomės, kaip tai tokia šviesi, tokia kultūringa vokiečių tauta gali neapsirūpinti geros kalbos laikraštininkais. Jei taip blogai darosi vokiečiams, tai, manėme, ką gi besakyti apie rusų laikraščių kalbą? Mes nei tų, nei tų laikraščių neskaitėme, tai nė patirti negalėjome, koks yra skirtumas tarp laikraščių ir beletristikos kalbų. Mums rodės, jei vokiečiai turi Goethę, Šilerį, Heinę, tai kaipgi jie gali kitaip kalbėti ir rašyti, neg jie kad rašė? Lygia dalimi rusai, turėdami Puškiną ir Turgenevą. Šarfę, tiesą sakius, mes tepatyrėme vėliau, kai gėrę saldaus kalbos pieno iš Puškino, ėmėm talumbyti laikraščių putrą ar jovalą.

Nė vienoje tautų gyvenimo srityje nėra tokios tautų dvasių difuzijos kaip laikraščių srityje. Viena kuri tauta, pagavusi politikos, mokslo ar šiaip jau gyvenimo žinią, paskelbia tai saviškai visam pasauliui. Kitos tautos, pagaudamos ją, atpasakoja greituoju savais žodžiais, bet ne savomis, tik originalo mintimis. Laikraštininkas ne dailininkas, tik mechanikas, mintuvai, kurie tik bent kiek aplamdo svetimą liną ir meta jį publikai visą tebespaliuotą. Nubraukti ir iššukuoti jį tesiryžia beletristai; net tikrojo mokslo vyrai to nepadaro. Taip ir susivienodina laikraštinė kalba visoje Europoje. Gal taip pat darosi ir Azijoje tarp kiniečių, mongolų, korėjiečių ir japonų. Gerai, jei palieka konkrečiųjų daiktų savotiški pavadinimai; gi atitrauktosios sąvokos ir ištisi išsireiškimai, visas „filosofavimas" šiandieną vienodas ir atskirų kalbų dvasios visai nebereiškia.

„Lietuvos Aide" pereitais metais man prisiėjo ilgėliau pakalbėti apie lenkų kultūrą iš antrinių, vokiečių rankų. Lygiai

teisingai galėtume pasakyti, jog ir iš rusų semdamies kultūros, mes semiamės ne iš pirmųjų, rusų rankų, tik per juos, antruosius, – iš tų pat vokiečių. Kaip pradėjo Petras I sekti vokiečiais gyvenime, darbe ir kalboje, taip per visus du šimtu metų jais sekė ir tebeseka visa rusų inteligentija, suprask – biurokratija, nes Rusijos tai vis viena buvo. Lygiai lenkų, lygiai rusų pirmieji kalbų naujadarai – vokiški; pirmieji filosofiški galvojimų surezgimai, minčių supynimai – vokiški, rečiau prancūziški (lenkuose). Taip kad nabagas rusas Dalis[2], nors nekalbininkas, nemitęs ėmė ieškoti po visą plačią Rusiją, nuo Petrapilio lig Odesos, „gyvosios didžiarusių kalbos"; surašinėjo atskirus žodžius, patarles, priežodžius ir šiaip jau pasakymus, girdėtus iš tautiečių, kurių dar nepalietė laikraščiai darkytojai. Na, ir surinko vieną brangiausių visame pasaulyje kalbos iždynų.

Sudaryti sudarė. Vis dėlto jovalinės laikraščių kalbos neatmainė, ir ji sau ramiai tebeviešpatauja; tos kalbos, kurios tautos pirmienos nė nesupranta.

Tos nelaimės ir mes neišvengėme. Mums net blogiau darėsi: mes iš daugingesnių šaltinių sėmėmės kultūros ir – savo kalbos gadinimo; pirma iš vokiečių, paskui iš lenkų; kitoje pusėje iš rusų ir gudų. Argi stebėsimės, kad mūsų vadinamosios knygų kalbos paprastieji, kad ir paskaitantieji nesupranta ligi šiai dienai.

Mūsų, šviesuomenės, kalbos sodiečiai tokiuo pat vargu turi išmokti, kaip ir kurios visai svetimos kalbos. Skaitytojai turi išmokti rašytojo kalbos, ne rašytojas privalo rašyti skaitytojų kalba.

Mano „Pragiedrulių" recenzentas Dabušis[3] „Lietuvos"[4] Nr. 136 visai teisingai yra pasakęs: „Šių dienų literatūros kalbos pažangą Tumas seka, tik pačios kalbos nemoka ir, turbūt neišmoks", nes kalbos klaidų pasergėjęs per du šimtu; tad pataria, kad kurį mūsų kalbininką paprašyčiau mano kalbos lygintų. Veltui antras tų pat „Pragiedrulių" recenzentas Adomas Jakštas „Draugijos"[5] Nr. 4 š. m. išpravardžiavo Dabušį už tai – „virškritiku didvyriška drąsa" (266 p.). Veltui, sakau, nes ir aš tikrosios mūsų kalbos nemoku; net ir tie peršamieji kalbininkai nemoka, – visiems, griežtai visiems praverstų, kad prieš spausdinant kokį rašinį kitas jį paskaitytų ir išlygintų.

Ką čia pats žmogus beišmoksi tikrosios kalbos, kad, per kelias dešimtis metų rašydamas, pats sau žmogus pasidarai naują publicistikos kalbą. Tegu gyvosios kalbos išmoksta, kad geras, dr. J. Basanavičius, dr. J. Šliūpas, A. Dambrauskas, na, ir aš. Basanavičius rašo perpus vokiškai, Šliūpas perpus angliškai (amerikietiškai), Dambrauskas – lenkiškai, aš – rusiškai: kaip kam daugiau atsiėjo svetimos dvasios gerti.

Čia pasergime įdomų psichologinį apsireiškimą. Dambrauskas, na, ir aš pasergėsime kalbos kilmines ir stilistines paklaidas kitų raštuose, bet savo raštuose tų paklaidų neišvengsime: jos tapo organine mūsų sielos dalimi; mes klystame savotiškai, kaip kiti savotiškai – tarmiškai taria; mes turime savas kalbas, savas asmenines jovalines publicistikos tarmes.

Man, sakysime, buvusis bendraredaktoris piliet. A. Smetona[6], vėliau dr. J. Šlapelis[7] badydavo akis, kad aš iš žemaičių telšiškių ir aukštaičių ukmergiškių susidariau savotišką jovalą, *mixtum compositum*, ir nebejaučiu, jog tai nedera. Aš jų neklausiau, neklausau ir turbūt nebepaklausysiu, nes tikrai tos mikstūros drumzlių nebematau, nė aistetinio neskanumo nebejaučiu. „Išėjau į mišką paukščių šaudytų" vieton „miškan", arba „šaudyti" – man nebebjaurūs pasakymai, tik lyg dar gražesni, turtingesni.

Ką bekalbėti apie kitokias licencijas, kurias sau pavelijame daryti, mes, dažniau rašantieji! Mano kaltybė! Vis dėlto aš tikrai nebepasitaisysiu ir nebesusivaržysiu jokiomis griežtomis taisyklėmis. Tai mane kiek tiek pateisins laisvės instinktas: jauti kažin kokią neva harmoniją ar tik lengvumą pavartodamas barbarizmą ir jo nevengi; jauti, kad bus medinis, „štyvas" pasakymas, kai laikysies purizmo, ir jo nesilaikai.

Dabušio pataisymas mano veikalo vardo: „Kultūros kovos vaizdai", man rodos, taip pat medinis, nors ir teisingas, o manasis: „Vaizdai kovos dėl kultūros" – ne medinis, kad ir gal ne taip taisyklingas. Be to, kodėl gi neteisingas? Atminkime kitą knygą vardu: „Byla dėl linų markos", kurs yra lygiai geras, kaip ir būtų buvęs: „Linų markos byla". Dėl ko tu bylinėjies? Dėl linų markos. Dėl ko šis karas kariaujama? Dėl markių. Tai ir jo vaizdai

būtų: vaizdai karo dėl markių; ne – markių karo vaizdai, lyg pačios markės būtų kariavusios.

Ir bet kokie „mūsų" kalbos taisymai mums jau rodos nebenatūralūs, jei ne daugiau. Tai omės dalykai.

Protas gi vis dėlto verčia mane pasiduoti kalbininko autoritetui, ir aš atiduočiau pusę savo honoraro tam, kas panorėtų mano rašinius perkratyti. Patariu ir kitiems dažniau rodyti savo raštus, kad ir ne pirmos rūšies kalbininkams, nes, ar šiaip ar taip, mes kalbos nemokame, ir iš šalies lengviau pasergėti paklaidos.

P.S. Jaunas recenzentas Dabušis į „Lietuvos" bibliografijos skyrių įrašė saviškai perdirbęs mano knygos antgalvį ir niekur to nepareiškęs. Taip negalima daryti: knygos Titelblatas[8] yra griežtai nurašomas, net su visomis spaudos paklaidomis. To reikalauja bibliografija. Gerą gi būtume turėję mūsų senovės bibliografiją, jei S. Baltramaitis[9] būtų drįsęs saviškai perdirbinėti netikusius knygų pavadinimus! Pataisymams tėra vietos kritikos ar recenzijos tekste. Ypač kad šituo atveju aš, matėte, Dabušiui autoritetingumo nepripažįstu.

PADĖKIME IŠEIVIAMS AMATNINKAMS GRĮŽTI

Komedijėlėje „Dėdė atvažiavo"[1] nusigyvenęs jaunas žmogus, iš savo dėdės gerokai išviliojęs pinigų, nebenori, kad jis atvažiuotų apsilankyti. Dabartinio mūsų gyvenimo dramoje kitaip: nuvargę karo metu ir labai maža ko iš saviškių išeivių tegavę, mes trokšte trokštame, kad jie sugrįžtų talkon tėvynės atstatytų. Mename juos esant labai praturtėjusius ir miklius amatuose, ko labiau bus reikalinga neg pačių pašalpų.

Ar tėvynės lietuviai, karui pasibaigus, susilauks savo išeivių, ar neapsivils jais? Užjūriečių tautininkų atstovas Europoje dr. Jonas Šliūpas, senas ir nebepataisomas optimistas, papratęs kuo šviesiausiai žiūrėti Lietuvos ateitin, nei per akimirksnį nėra paabejojęs, nei tokio klausimo nėra pasistatęs. Antai savo Stokholme išleistame rinkinyje straipsnių ir paskaitų „Lietuvių–

latvių Respublika ir Šiaurės tautų sąjunga"[2] jis štai ką raidė raidėn sako:

„Susivienijusių valstybių lietuviai štai ką padarę yra:

1. Karo nukentėjusiems renka pinigus į tris fondus (tautininkų, krikščionių demokratų ir socialistų).

Lietuviai organizuoja išlavintus darbininkus grupėmis, kad po karo grįžtų Lietuvon ne tuščiomis rankomis: odininkai ir kurpiai rengia kooperacijas, lygiai kaip siuvėjai, dailidės, audėjai, kalviai ir t.t. P. Martui[3] reikia pripažinti nemažą nuopelną už šito plano sumanymą.

Išeiviai lietuviai gelbės Lietuvą kapitalu. Ir tai rimtai vykina du dalyku: a) kun. J. Žilinskas[4] renka krūvon žmones, kurie įneša tam tikrą pinigų sumą į Lietuvoje steigiamus žemės ir komercijos bankus; b) o p. Karužos buvo sumanyta ir tam tikro seimo įsteigta akcionierių Lietuvos atstatymo bendrovė[5]. (Ji esanti jau įregistruota vienu milijonu dolerių.)"

Šitie mūsų išeivių žygiai dr. Šliūpui rodos jau įvykę, tad jais atiteisia kuo didžiausias nebepriklausomos Lietuvos reikmenes. Reiks kredito ūkiui, pirklybai, universitui, ir t.t., – nebijokite, išeiviai padės! Taip dažnai pasakydavo.

Dėl visų trijų minėtųjų fondų berods tenka pasakyti, jog čia bene daugiau bus „prirėkta", nekaip „pririnkta". Žinoma, ačiū tiems geraširdžiams, kurie bent tuos tūkstančius sumetė, ir tiems, kurie paslinko rinkti, nugalėdami daugybę kliūčių ir nemalonybių. Jais bus sušelpti atskiri asmens. Ištisa gi tauta ir jos nepriklausoma valstija negali palaimėti pašalpomis. Tai ir tie fondai, kad ir ne tuščia jų, antrinės tėra vertybės.

Kas kita sutelkimas amatninkų ir kapitalų ne pašalpai, tik bendradarbiauti, kai tauta savo pastangomis mėgins palaimėti. Šitas yra tikras palaimos kelias; iš svetur jos niekas niekam neatneša – ji pati vietoje atsiranda; niekas ilgam nepralobo, vien kitus išnaudodamas.

Lietuviai, daug ko karo metu nebetekę, daug ko bus reikalingi: dangos ir trobų, gyvojo ir negyvojo ūkio inventoriaus, privatinių ir valstybinių įstaigų. Už visa tai mokės tiems, kas reikiamųjų daiktų duos. Klystų, kas pasityčiotų priežodžiu: pirktų

šuva mėsą, tik pinigų nėsą! Pinigų Lietuvoje yra net daugiau kaip pirma, nes per tuos trejus metus nebuvo kur jų išleisti: nei prapirkti, nei pragerti. O kad ir trūktų, tai nori nenori vis tiek reiks ieškoti kredito ir už tai mokėti palūkanų. Lietuva darosi dirva ne labdarybei, tik tikram „gešeftui", pramonei, vartybai, bankoms; nauja, visai tuščia rinka, kurią kas pirmas pripildys, tas laimės; ne tiktai tam kartui – visam šimtui metų atsistos tvirtomis kojomis.

Kas tai išmano, jau laiku rengiasi į pirklybos ir pramonės žygį: nė karo galo nelaukdami, steigia būsimiesiems pirkiniams sankrovas, fabrikus vietos žaliajai medžiagai perdirbinėti, bankas žeme ir pirklyba verstis.

Šalia visa to, kas jau pradėta, neabejojame, dar daug daug yra vietos ir pragudrėjusiems bei pralobusiems mūsų išeiviams. Tad jų Lietuvon sugrįžimas visų pirma eina jų pačių gerovei, o ne tiems, kuriems vis tasia, iš kieno rankų pirktis ar skolintis. Ne grįžtantieji amatninkai ir kapitalistai turi baikštauti, kad tėvynės skurdžiai ir driskiai jų nenaudotų; greičiau priešingai. Iš saviškių grįžimo namo laimės tik Lietuvos valstybė, įgydama savos pramonės, čia pat vietoje verčiančios krašto pinigus, o ne svetur išvežančios. Taigi kas dabar telkia pagrįžėlius į būrius, tas yra geradaris pirmiausia pačių sutelkiamųjų, destis išeivių.

Tik kas juos telkia?

Jonas Žilinskas mėginąs sudaryti banką. Tai gerai. Jis – žmogus pinigų dalykuose išmanus, prisityręs; kreivai neprakiš nei savo, nei kitų skatiko. Tegu sau netautininkai, ne mūsų žemės daigai, ne mūsų ir žiedai šypsos ir iškilmingai pirštu duria: štai kur kapitalistai rengiasi! Dėl žemės ir visa ko kita tiek mums reiks su kitais pasivaržyti bankomis. Gyvenimo prozos neišvengsi.

Kas daugiau telkia? P. Martus telkiąs amato žmones. Už tai, kad sumanė telkti, žinoma, jam nemaža nuopelno. Tik nuo sumanymo iki įvykinimo nemažas žygis. Ar jis įstengs savo planą įvykinti? Nėra jokios abejonės: neįstengs, ir mes jam nepadėdami, juo vienu tepasitikėdami, smarkiai apsivilsime: amato žmonių galime visai nesulaukti arba tik maža jų tesulaukti, kad jie pražus, nieko nenusvėrę mūsų valstybės ūkyje.

Sudaryti keletas kompanijų: rūbių, kurpių, odininkų, audėjų, šaltkalvių, dailidžių, stalių, mašininkų, kiekvieno skyrium dalykas ne lengvas, ne vieno tenykščio žmogaus, paprasto kurstytojo darbas. O čia dabar M. imasi visų iš karto. Kad darbas būtų ne palaidas ir ne juokams, reikia, kad *kiekvienu amatu skyrium* užsiimtų tam atsidėjęs žmogus, kuris į tą sudaromąją profesionaliąją bendrovę žiūrėtų kaip į „savo" dalyką, ir jos nebepaleistų iš savo globos. Žmonės – ne negyvi akmens: sumesti į vieną krosnį nesilaikys, išrėplinės katras sau iš kur atėjęs. Amatninkams laiku reikia surašyti jų teisės ir pareigos, visi sustatyti į tam tikras vietas, kaip mechanikas sudėsto atskiras mašinos daleles, idant ji suktųsi ir darbą dirbtų.

Ir to dar maža. Sudarytojas vienos didžiulės kurios bent amato bendrovės negali būti patsai išeivis, tik šaknis įleidęs Lietuvoje, idant ne taip būtų sunku keblu ūmai pristeigti dirbtuvių, agentūrų jų dirbiniams skleisti ir medžiagos joms pritesėti.

Trumpai vieno išeivio dalykų žinovo žodžiais sakant (aš jo paragintas ir visą raštą rašau), kad išeivių amatninkų sutelkimas pavyktų, kiekvienam darbui skyrium reikia savo inžinieriaus, darbo mechaniko ar kaip ten pavadinsi tą didelio surinktinio darbo vedėją. Be vienos nuolatinės toje pramonėje galvos šimtas atskirų darbininkų tegalės mitingus daryti, vaidytis, o ne didelį darbą dirbti.

Negana taip pat tik pasižymėti amatninkai: N. yra kurpius; grįžti gali; pinigų tiek ir tiek įdeda. Dar reikia, kurią dalį darbo jis dirba ir kurią bendrovėje apsiims dirbti. Darbo visybė iš tokių tesusidaro.

Tarpe išeivių yra žmonių, kurie, ilgais metais netinginiaudami, dar į amato mokyklas pavaikščiodami, o jų kitur daug, patapo tikrais meistrais. Jie ir dabar kad ir tuose pat fabrikuose veda atskiras dalis darbo, turėdami po savim po 100–200 darbininkų ir uždirbdami po kelis šimtus per mėnesį. Tokie nebenorės stoti į eilę darbininkų. Ir kam jam tai, kad patys gali sudaryti atskirą įstaigą. Tai ir tegu sau susipina į vieną galingą visos Lietuvos savo amato sąjungą. Suburti į krūvas tereikia palaidieji darbininkai.

Taigi, sako mano kurstytojas, jūs iš Europos pasiųskite į išeivius savo inžinierių organizatorių. Keliones jiems išeiviai užmokės. Atskirais amatais sudaryti ne taip sunku ir ne tiek laiko ims: kiekvieno amato žmonės, sakysime, Amerikoje sudaro atskirus tam tikrus „miestus", kuriuos visi žino. Mašininkas reikiamųjų žmonių teieškos, sakysime, Newarke ir dar kai kur, rūbius – Brooklyne, Baltimorėje, audėjas Massachusetso valstijoje, odininkas New Yorke, stalius Grand Rapidse, Rockforde ir kt., plieno ir žalvario liejikas Pittsburge ir t.t. Nuvažiuos, sakysime, į Newarką; tuoj jam prisistatys bent 30 vyrų, mašinų dalių ir padargų dirbėjų, kiekvienas bent su 500 dolarų indėlio. Apie rūbius ką ir besakyti: jie daugiausiai turi kapitalo, jų daugiau tikrais meistrais tapo ir bene daugiausia yra supratę svarbumą bendrai dirbti.

Su tokiais vyrais sugrįžus Lietuvon, galima būtų bet kokios varžytynės išlaikyti, pasidalijus darbą. Gi grįžti bus kam ne tik iš idėjos ir reikalo: karui pasibaigus, už jūrių darbo sumažės, o šiap jau Amerikoje ne visai taip jau gera, kaip iš tolo rodos; dažnai ten pritrūksta darbų ir uždarbių, o pragyvenimas neapsakomai brangus.

Sektųsi Lietuvoje ir šiaip jau nedidelėms dirbtuvėms po keletą ir keliolika žmonių, kad pati Lietuva duotų piešėjų ir mechanikų: visi Lietuvoje dar nepatentuotieji dalykai galimi būtų namie padirbti. Gerų darbininkų tarpe išeivių nemaža, o piešėjų ir vedėjų beveik nėra.

– Taigi tiek jūs teturėsite iš išeivių naudos, kiek rasite savo tarpe organizatorių, kiekvienam amatui skyrium atsidėjusių; kiek jie po karo patys už jūrių prisirinks žmonių ir kapitalų, kiek jų Lietuvoje pasodins. Patys gi išeiviai nei su Martum, nei su kuo kitu nesusiorganizuos, ir jūs užsivilsite.

Taip pabaigė savo išvedžiojimus žinovas.

Pramonė organizuoti jau didelis laikas. Inteligentų profesionalų mums yra nemaža. Tai ar nepanorėtų vienas kitas jau dabar pasukti galvas, jau dabar apsidairyti, kur ir kas būtų galima Lietuvoje dirbti. Įsismaginę bene parodytų savo sumanumo laisvoje Lietuvoje ne iš vienos raštinės ir valdininkavimo gyventi. Padėkite išeiviams grįžti.

„DUOKITE!"

Miela malonu dabar matyti, kaip mūsų inteligentai nepaliaujamu srauju upeliu teka atgal į Lietuvą tėvynę. Miela malonu jausti, kaip kas dieną tvirtėja viltys, jog visai išsiteksime savomis pajėgomis aptarnauti atstatomosios nebepriklausomos valstybės įstaigas. Miela malonu atsikirsti tiems, kurie ne taip senai dar mums yra tarę: Lietuvos valstybės sudarymas pačių lietuvių pastangomis yra tik „Witz"[1], juokeliai.

Tik nebe taip malonu girdėti, kaip dauguma tų inteligentų tebešliaužia senosiomis valdininkavimo vėžėmis. Ne tik tie, kurie jau buvo įsigyvenę į biurokratizmą ir ten tiek surambėję ir įdiržėję, jog tiesiog nebetesėtų pradėti kitokį gyvenimą; net ir nepradėjusi gyventi šviesioji mūsų jaunuomenė visai mažomis išimtimis tarnavimą Tėvynei yra įsivaizdavę kaipo tarnavimą apsitaisius valstybinių įstaigų uniformomis. Veik iš kiekvieno grįžtančiojo ir Vilniui prisistatančio išgirsi:

– Atsivežiau noro ir tesėjimo dirbti: prašome dabar manim naudotis!

Arba dar geriau, tiesiog:

– Prašom mane sunaudoti...

Visi mano, nepriklausomai Lietuvai kažin kokios gerosios dvasios nuo Šatrijos, Medininkų ar Girininkų kalno atgabenusios valdovų, jų prisodinusios Lietuvos sostinėje Vilniuje, ir dabar bereikia tik atvykti ir nuolankiai tarti:

– Štai mes tarnai ir tarnaitės mūsų viešpačių: padarykite mums savo valia...

Ir tuojau tai įvyks. Valdovai prirakins inteligentą prie vieno ar kito staliuko, įspraus į nagus plunksnakotį, palieps kas dieną vedžioti juo po 6–7 valandas, ir bus tai – tarnavimas Tėvynei.

Ilgai ilgai taip padirbėjus, kada pridils akys, ausys ir nupliks viršugalvis, vėl ateis kažin kokios gerosios dvasios, įspraus mūsų šviesuolį į minkštą ilgašvarkį, užmaus šlikę nuo musių, įspraus ilgą pypkę ir vėl prirakins prie kėdės, pasiūlijusios menką emeritūrą badui atsiginti.

„Duokite" vietos, „duokite" darbo, „duokite" uždarbio, ir tik tada mes Tėvynei duosime... ko, – nė patys dar nežino.

Nustabu, kad ir mūsų amatninkai eina tokiais pat takais. Moku kalti, rūbus siūti, gyvulius veisti, pieninininkauti: naudokitės manimi ir mano mokėjimu!

Taip buvo prieš karą, taip buvo per karą, taip žada būti ir po karo. Kartais tai pateisini, kartais visai ne. Ypač kai manai, kaip kitų tautų, kitų kultūrų žmonės ir prieš karą, ir per karą nestovinėjo be kepurių visokiose raštinėse, neprašė, kad „duotų", tik drąsiai ėmė ir ima darbą ir uždarbį.

Antai žydams buvo uždaros raštinių durys, jais valstybė beveik nesinaudojo. Ir vis dėlto jie gyveno „buržujiškai", pelnės ir lobo, ne tik nuo bado gynės. Žydai retai kada ėjo kitam tarnauti. Jie tol teprideri nuo kito, kol mokosi. Ligi tik ko pramoko, jau griebias savarankiško darbo: pirkliauja pats savo atsakymu, amatninkauja savo dirbtuvėlėje, bankininkauja savo kontoroje, išdirbinių gamina savo fabrikoje.

Užsienių gyvenimo buityje tas pat. Kiekvieno piliečio svajonė ne „šilta vietelė" gavus, kur joks rūpestėlis nebesudrumstų galvutės ir sustingusių jos smagenų, tik kaip čia kuo veikiausiai savarankišku ir nepriklausomu tapus, idant daugiau būtų progos ir laisvės – kaip tik savo smageninė kratyti, neraminti. Kiekvienas tad gerai numano to ir tiek turėsiąs, kiek pats pasiimsiąs, išgalvosiąs ir išsunksiąs, o ne tiek, kiek tūlas dėdė duos; dar geriau tikrai lietuviškai: „išmes".

Ten ne italų lazzaronų[2] kaulijimas; ten griežtas reikalavimas: aš šitą štai daiktą patiekiau, o tu man už tai tiek ir tiek užmokėsi. Mokantis moka, imantis ima, ir abudu lygiai statūs, kits kitam malonės nedarą. Tai vadinasi piliečių lygybė tikrenybėje, ne knygoje ir ne mitingo kalbėtojo lūpose.

Eini žmogus Europos sostinių gatvėmis ir stebiesi, kiek čia iniciatyvos kiekviename sumanyme ir pasielgime. Ir aišku tau, kaip tokių žmonių pastangomis susidaro prakilnieji kultūros pavyzdžiai.

Eini žmogus per šiaurės valstybių miestų miestelius ir vėl stebies, ant kiekvienų atvirų durų matydamas vis tą patį parašą:

A.-B., A.-B., A.-B. Tai reiškia Akcie-Bolag(et), Akcijinė draugija. Mažų mažiausias sumanymas čia kyla iš keleto galvų: visa dirbama bendromis keleto susimetusių krūvon žmonių. Ir tai, ko vienas skyrium nebūtų tesėjęs padaryti, tai padaro bendrovė – Bolaget.

Ir darosi aišku, jog iš tokių niekam nepriklausomų žmonių negali susidaryti priklausoma bendra jų tėvynė. Tai, tai man tarnavimas nepriklausomybei, kada tokia dvasia auginama iš pat šaknų, pačiame gyvenime, o ne knygoje, mitingo kalboje ar agitacijos lapelyje.

Taigi ir tu, Lietuvos jaunuomene, juoba dairykis aplink ir stverkis darbo vieno paties atsakymu ar atsakymu tų, kurie skyrium, kaip ir tu, neišsigali, o draugėn susidėję išsigalės. Ir tau, ir tėvynei bus tada daug labiau į sveikatą, neg a. a. rusiškasis valdininkavimas, nes būsi pasiturįs ir dar nesiskirsi nuo savosios liaudies, palikdamas ją našlauti, be šviesių patarėjų ir tarpininkų.

ŪPAS

Mes gauname žinių iš mūsų krašto, kuriomis nenorėtume tikėti; ypač kad jos kyla iš dvarų, o dvarai, sodžiaus bijodami, daug dalykų perdeda. Būtent iš sodžiaus kai kur einą gandų:

– Netrukus eisime prieš dvarus ir klebonijas!

Šitokios žinios (iš dviejų vietų) greičiau pramanytos. Jeigu nepramanytos, jei kas iš tikrųjų yra taip išsižodęs, tai tas bus ne kas kitas kaip atėjūnas iš Rusijos, kur bolševikai žmonių laisvę ir laimę kuria ant dvarų ir šventyklų griuvėsių, ant buržujų lavonų.

Tikros tai ar netikros žinios, mažiau svarbu neg tai, ar jos turi Lietuvoje pamato.

Į tą paklausą tėra vienas atsakas: jei ir nebūtų pamato, tai lengva jis patiesti iš paties blogojo žmogaus instinkto, iš bjauriausios lietuvių būdo piktžolės, apie kurį L. Noreika[1] yra „L. Aide" rašęs: iš godo pavydo.

Pavydas nėra klasių ar luomų privalumas, nors sakoma: sodžius dvarui pavydi, beturtis turtingajam. Sodžius ir sodžiui pavydi, ne tik dvarui; kaimynas kaimyną įdavinėja iš gryniausio pavydo, ničnieko iš to sau nelaimėdamas, nors neabejotinai tai daro iš godumo. „Jei tu nepelnysi, tai bent kad nė kitas nepelnytųsi", – yra, taip sakant, šuniškiausias godumo pavydo išsireiškimas. Kaip šuva šieno: nei pats ėda, nei kitam leidžia ėsti.

Tai sopamoji mūsų tautos gėda, patręšimas paties visuomeniškumo linksmės; tad ne slėpti, juoba ne teisinti ją privalome, tik visi iš vieno ir visokeriopais būdais ravėti, kad bloganoriai ar savanoriai jo nepanaudotų – dar didesnei tautos gėdai ir jos pūdymui.

Dar labiau išauklėję pavydą godą, galime liaudį pastūmėti į tokius darbus, kurie tepelnytų mums barbarų vardą, kaip šiandieną Rusijoje pelnės tą vardą visoki griovikai. Mūsų uždavinys ne griauti, tik reformuoti. Mes dar ne tiek turtingi (pinigais ar dvasia), kad amerikiečių biznierių būdu tesėtume dvidešimties aukštų trobą griauti, norėdami toje pat vietoje penkių dešimtų aukštų trobą pastatyti.

Griovimo instinktas visų žmonių lygiai stipras, bent dažnai daug stipresnis už statymo instinktą. Įraginti griauti – dykas galas, nereikia nei proto, nei išminties, gana šauksmo rėksmo.

Aš tai esu patyręs per 1905 metų revoliuciją. Vykindamas Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimus, Seimo, kurs anuo metu buvo toks klausytinas. Vienas kunigas daug pasidarbavo Panevėžio apskrityje, beaiškindamas pamatinį Seimo pageidavimą: pakeisti caro valdžią piliečių valdžia ir, gink Dieve, nenaikinti dvarų, miškų ir kita ko, kas yra galima tęviršt padaryti tautos turtu. Rodės, visi jį per gerai suprato, juo tikėjo ir iškilmingai žadėjos nesauvaliuosią, niekur kitaip nesielgsią, kaip Seimo reikalaujama. Tačiau atsirado vienas, kurs šūktelėjo:

– Vyrai, neklausykite: jis – kunigas, tad bajorgalis, dėl to ir dvarus užstoja. Miškai – mūsų pačių turtas, tad ir kirsti ar auginti mūsų, o ne kieno kito dalykas.

Ir išpleškėjo į mišką dvejais. Paskui jį visas sodžius – bent vienais. Bent kiek pasikirto, daugiau jau sukirstų malkų parsivežė

ir... kilo byla, visi atsidūrė kalėjime, iš kurio kunigui irgi teko savo priešininkai vaduoti.

– Ką gi gera, vyrai, padarėte?

Klausia tam laikui išvaduotųjų.

– Taigi klausyk! Ėmėm ir pasikirtom... už kits kito.

Krapštės galvas, patys neatspėdami, kaip visa tai jiems pasidarė.

Štai tau ūpo pavyzdys.

O kitur buvo priešingai. Mūsų socialdemokratai ne vieną žiaurų apsiėjimą su jais pačiais yra į savo laikraščių dienynus įsirašę. Tai tau kitokio ūpo pavyzdžiai. Parinktumei atsidėjęs ir dar kitokių. Ir visų jų laikas – ta valanda, ūpas.

Ir dabar tasia lengva sudaryti sodžiaus ūpas. Jei nėra žemės dalykuose ar javų suvartojime teisybės, tai patys pasidarykite „teisybę"! Antai tavo kaimynas turi daugiau už tave: tegu iš jo atima arba pats atimk! Antai kiek dvarai turi žemės, o tu turi valaką arba ir visai neturi: tai sauvaliuok dvaruose, plėšk, degink; antai klebonijos paskutinės karvės dar neišvedė, o tavo išvedė; aišku, visos klebonijos sodžiaus priešininkės – šalin jos su visa jų atstovaujama religija!

Jei taip sušuksi, pamatysi, paklausys.

Minios psichologija, vadinamoji rinktinė siela, visai kitokia neg atskiro žmogaus siela. Minia nepavaldoma; kai ji įniršta ar kai įnirtinama, nebesustabdysi: tenka jos pačios klausyti.

Vaižganto alegorijoje „Kaip Jonas su Petru kiaules ganė" Petras klausia Joną:

– Kaipgi dabar tau matos, ar mudu kiaules ganėva, ar kiaulės mudu paskui save vedžiojos?

Tai buvo parašyta po 1905 metų, o pakartoti galėtume ir šiandieną, klausdami bolševikus:

– Kaipgi jums matos, ar jūs rusų sodžių pakreipiate į tokius darbus, kuriuos matome, ar minios jus pačius jau verste verčia jų darbus pagirti? Begu jau beesate minių vadai: ar nevirtote jų vergais? Norėjote būti minių ūpo reiškėjais, ant to ūpo ketinote statyti naują socialistinės valstybės rojų, užmiršdami, jog minių ūpas nėra patvarus, mainos, greit visai praeina ir jokiu būdu negali būti tvirtu pamatu, valstybę sudarant.

Taigi ūpu pasikliauti, viena, nėra ko, nes nežinai, katru galu ir ką jis muš; antra, ir nedora būtų įkaitintus įsiutintus, karo prinervintus žmones kaip tik pačiu neramiuoju laiku vesti ne protu ir sąžine, tik vieku ieškoti teisybės. Nedora nei baidyti tuo tikrai baisiu, nes aklu gaivalu – minia: su minia atėję, girdi, mes kitaip pasikalbėsime...

ŪKIS

Sodžiaus padėjimas dabar kur kas keblesnis neg miesto. Mieste nėra kliūčių: ateik, dirbk, pelnykis. Sodžiuje, kol pasipelnysi, pirma pasidaryk, kad būtų ten žmoniška tau ir tavo artimui gyventi.

Mums viena tėra aišku: sodžius, karo viesului per jį persiritus, nebebus toks, koks buvęs. O koks, nebent pranašas tegalėtų atsakyti. Kaip susidarys visokeriopi sodžiaus gyventojų santykiai? Kaip jis beūkininkaus, daugumo bežemių nustojęs? Kokios pareikalaus žemės valdymo formos? Kiek jam beatliks nuo pramitimo karo pasekmėms, skoloms naikinti? Kokiais vadais seks, nuo kurių atlyš? Ar parodys tiek savo nuvokimo, kiek gana valstybei tvarkyti; destis ar Lietuvos sodžius aukščiau yra pakylėjęs už Rusų sodžių? Taip ir toliau, ilga eilė klausimų, į kuriuos sunku kas nors stačiai atsakyti.

Karas taip vienodai storai apdumblino visų sluoksnių ir padėjimų žmones, kad per jį, tą dumblą, visiškai nebematyti tikrojo atskirų žmonių veido. Vienodai tų pat sunkenybių ir trūkumų prispausti, visi tavieno tegeidžia, tavieno telaukia. Tad apie būsimąjį Lietuvos sodžių tebūtų galima apskritai kalbėti, o tai visai neįdomu. Vėlek pasidairykime, kas trukdys ar padės mūsų sodžiui pažengti.

Ką pasergėsime ūkyje, maža mus tepradžiugins.

Aukštaičius, Vilniaus gubernijos artimesnius ir tolimesnius, užplūdo svetimų žmonių. Savo būdu ir išvaizda būtų tai tikri lietuviai, kad kalbėtų lietuviškai. Gi jie tarp savęs kalbasi gudiškai, „paprastai", o į visus nesaviškius kreipiasi – lenkiškai. Taip jau lenkų bažnyčios užvesta. Tai tremtiniai iš rytų fronto,

kur ūkiai sunaikinti, arba šiaip jau žmonės dėl atsargumo buvo išblaškyti, kad nepražūtų per mūšius. Ūkininkų dalys ten nedidelės. Vis dėlto gyveno šiaip ne taip, turėdami bent po keliolika dešimtinių, trobų ir gyvulių. Visa to netekę, ilgai paskurdę po miškus, lapiene temitę, prisišliejo prie vieno kito lietuvio ūkininko, apsiimdami jiems dirbti, bet tik juos maitintų ir duotų pastogės. Lietuviai ūkininkai, patys likę su menku ašvieniu, kritus žemės našumui, nedaug ir tegali mokėti savo padėjėjams samdiniams.

Kaip nereikalavimas, taip ir netesėjimas daug mokėti vėl pablogins samdinių padėjimą ir atstums jį iki to, kokiame buvo prieš tris dešimtis metų, kada samdinys savo darbu tegalėjo išmisti, gi apie bet kokią atsargą savarankiškam gyvenimui įsitaisyti, apie liuosą laiką ir ištaigas negalėjo būti nė kalbos. Tai buvo ir bus pražūtinga Lietuvos ūkiui ir patiems piliečiams. Jiems visiems dėl stokos artojų gresia skurdas, dar didesnė išeivybė iš pusėtinai turtingo krašto.

Esu patyręs, vyras pačiame gerume, pačiotas ir vaikuotas, tik dar nesusilaukęs, kas jį atstotų, savo pajėgomis tetesi išdirbti 16 dešimtinių žemės; turi kai kada šauktis pagalbos: per rugiapjūtę, kūlę ir t.t. Tai kai visi sveiki. Jei šeimynėlė nyksta, toks ūkininkas reikalingas, kad kas padėtų nuolat; būtent turi ką samdytis. Nesisamdys, nė to tiek žemės neišdirbs ir gyvens vargingai, pusbadžiu. Ką besakyti apie ūkininkus „turtuolius", atseit valakininkus, turinčius nuo 24 dešimtinių. Be samdymo jie nei sau, nei kraštui nepatieks vaisių, kurie ne tik badą nuvaiko, dar ir turto duoda. Susidėję mūsų ūkininkai tebuvo pramokę kulti, ir tai kur buvo atsiradę garinių mašinų. Kituose darbuose darbininkus atstoti jau buvo bepradedą ūkio mašinomis; tik jų dabar nėr ir kurį laiką dar nebus. Dėl visa to Lietuvos sodžius ir laukia krizio.

Kas gi daryti? Jei menki uždarbiai pas Lietuvos sodžiaus ūkininkus svetur išvarė samdinius, tai tie pat menki uždarbiai negi atvilios jų atgal. Neatvilios į Lietuvą nė tų, kurie dėl karo buvo priverstinai svetur pasitraukę. Jų vietoje paliks dabartinieji atėjūnai ir paskui juos atseks jiems panašūs: gamta gyvūnais pripildo visa, kas tik jiems patiekia didesnių ar mažesnių patogumų. Da-

bartiniams ateiviams esanti gera Lietuvos duona ir jos patogumai: visa to pas juos esą daug mažiau. Jie čia rimsta; tik jie ne rusai. Rusai apsukresni, stiprūs, darbštūs, kol negeria; gi gudai ar tik sugudėję lietuviai lėti, tingūs, nespartūs, ir dar mažiau kultūrina žemę neg lietuviai; bet tik per velėną persiriti, tai ir gana.

Išganymas tėra vienas – visuotinis sodžiaus apšvietimas ūkio dalykuose. Be to Lietuvos sodžius ne tik Prūsų, nė patys savęs prieš karą nepavys. Apšvietimas pas mus vos teįpusėtas. Žiūrėk, kas kitur darosi! Bemokslių, analfabetų, 1906 metais teturėjo:

Švedija	0,1%, t.y. iš tūkstančio	1
Danija	0,2	2
Šveicarija	0,1	1
Olandija	2,1	21
Rusija su Lenkija	61,7%	617

Nepaskaitančių rekrutų lenkų 1905 m. buvo 82%, tuo tarpu kad pačių rusų tebuvę 65%. Žemiausį procentą mokančių skaityti rašyti rekrutų visados duodavę Lenkai ir Sibirija.

Lietuvių apšvietimas daug didesnis neg lenkų. Vis dėlto ir mes bemokslių turime bjauriai daug, net 20–30%. Kas nemoka žiūrėti į knygą, apie to pažangą gyvenime ir ūkyje negali būti nė kalbos. Analfabetai, nepažįstantieji raidžių, tiesa, naikinama gana lengvai, privačiomis visuomenės pastangomis; mokyklų tam dalykui neužtenka. Tik tikrasis apšvietimas dar toli nuo mokėjimo paskaityti; čia be mokyklos neapsieisi, o mokykla brangi ir veikia pamažu, nors pamatingai.

Taip su sodžiaus ūkio pagerėjimu be darbo pajėgų, įnagių ir mokslo prasimanymų reiks mums ilgokai palaukti. Ir baimė ima, kad, mums to belaukiant, kiti neprisisiurbtų prie mūsų žemės.

BURŽUJAI

Visai nekaltas pracūzų žodis „buržua" – miestelėnas lūpose tų, kurie dedasi beturčių gynėjais, pavirto keikiamuoju žodžiu. „Buržuazas" arba „buržujus", dabartinės rusų demokratijos

nuomone, tai nebe pilietis, tik pasiutęs šuo, kuris nieko daugiau nebelieka kaip užmušti. Ir mušama jų šimtais ir tūkstančiais. Buržujo vardas nustojo pirmykštės savo prasmės. Juo dabar Rusijoje pravardžiuojama kunigaikščiai, grafai, baronai, bajorai, dvarininkai, pirkliai, verteivos, kunigai, inžinieriai, gydytojai, advokatai, profesoriai, oficieriai. Sodžiaus ūkininkas gaspadorius, kurs turi bent pusvalakę žemės, tas pats esąs buržujus, nors ir „smulkusis". Buržujus bet kas, kurs tik gatvėje pasirodo nesudriskęs, ypač gi kailiniuotas ar stačiai švaria krakmolyta apykaklėle. Visi jie nebe žmonės, nebe piliečiai, tik dėlės, siurbėlės, nenaudžiai; iš jų nei valstybės, nei teisybės, nei žmonių laimės nepadarysią.

Ne buržujus gi, destis žmogus visam kam tikęs – ir valstybei sudaryti, ir teisybei visame pasaulyje įvesti, ir visiems palaiminti – tesąs: kareivis, fabriko juodadarbis, valstietis bežemis ir bernas. Jie sudaro „soviety soldatskich, rabočich, krestjanskich i batrackich deputatov"[1], o iš tų sovietų susidaro ir visa „Rossijskaja sovietskaja socialdemokratičeskaja respublika", peninti valstybę visiems žinomomis saldybėmis. Istorija per amžių amžius neužmirš, kas tai yra ochlokratija, arba minios, tamsių barbarų, viešpatavimas; kokios iš jos galima laukti teisybės, lygybės ir t.t.

Ochlokratija minėti man nebūtų buvę reikalo, kad jos nedėtų į antrą svarstyklių lėkštę atsverti „buržuazijai", destis visiems, kas tik nėra bolševikas arba bent su bolševikais susidėjęs. Prieš tokį suvertimą į vieną išmatų krūvą aristokratų, inteligentų, turtuolių ir pravardžiavimą jų bendru ir visai jiems netinkamu buržujų – miestelėnų vardu aš, kad turėčiau garbės būti tikru miestelėnu, kuo smarkiausiai protestuočiau. Visiems pasakyčiau: šalin nuo pagerbimo vertų miestelėnų, arba tikrųjų buržujų! Kaip kad būčiau pasakęs, jei būčiau sodiečiu valstiečiu likęs: šalin minių pataikūnai, jų žemųjų instinktų panaudotojai, liaudies nariais apsimetėliai. Miestelėnų gaivalas yra toks pat garbingas miestuose, kaip liaudis, sodiečiai ūkininkai ir tarnaujantieji sodžiuose. Jiems, miestelėnams, kiekvienas kraštas turi skiriamus skaisčiausius savo istorijos lapus. Senovėje bajorija kraštą gynė, už jo neliečiamybę kovojo, savo kraują liejo, skais-

čiais nuopelnais apsidangstė. Ilgainiui turtas, laisvė ir tinginiavimas juos pražudė: privilegijuotieji luomai išsigimė kūnu ir dvasia. Tai gamtos dėsnis. Kas buvo gera – gera, o už bloga – jų pačių kartų kartos atgailoja.

Karo nuopelnų nebtekus, privilegijų nebgaunant, teko didikams tapti skaudikais ir išnaudotojais silpnesniųjų, nes paliko papratimas plačiai gyventi, švaistytis. Tik ir to ilgam negalėjo tesėti.

Ir būtų žlugęs kraštas, sakysime, Prancūzija, kad į vietą dykaduonių sodžiaus „karaliukų", bočių nuopelnais dangstančiųsi, nebūtų iškilęs asmeninio darbo nuopelnų miestelėnų gaivalas. Amatai, pramonė, pirklyba, nauji išradimai, nesiliaujantieji pagerinimai, nuolatinis galvosūktis, pūslėtos rankos, prakaituota kakta, juoda nugara – išgelbėjo Prancūziją ir jos finansus. Aristokratai, bajorai temokėjo praleisti; miestelėnai-buržujai temokėjo produkuoti ir pelnyti turto sau ir visai valstybei. O vargas ir nuovargiai kaulų jiems nelaužė, tik darė žaliūkus kūnu, karžygius dvasia, ir jie davė valstybei darbininkų ir genijų, kurie ją iškėlė į nematytas aukštybes ir apvainikavo dar nebuvusiu garbės vainiku.

Turtai ir visa galybė dabar atitenka buržujams ir... paskandina juos, kaip seniau privilegijuotuosius. Gavus galimybės sau pataikauti, jie tvirksta ir miestelėnų veislė išsigema. O kapitalai, kaip seniau privilegijos, leidžia ir verčia tapti silpnesniųjų skaudikais.

Vis dėlto, kas buvo miestelėnų gera, tai gera; to iš rejestrų neišbrauksi, kad ir kažin kaip pyktumei ant dabartinių kapitalistų.

Lietuvių valstybė dabar stovi kaip tik ant to pereiginio gerojo laipsnio. Didikai dvarininkai baigia išsigimti ir niekam nebetikę, valstybę statant; jie nuo to darbo atsargiai ir atsisako. Pamatą gi ir sienas valstybei sudaro sodžius ir miestelėnai. Apie sodžių paskui; o gemančia Lietuvos buržuazija tegalima vien pasigėrėti, kad ir kažin kaip šaipytųsi vaipytųsi „tikrieji", dar tikresnieji ir patys tikriausieji „demokratai".

Amatai, pramonė, pirklyba, fabrikacija, kaip tekantis naujas vanduo, gaivina tų naudingųjų žmonių sielas ir kūnus. Jie sotūs

ne iš svetimų rankų; jie garbingi ne bočių nuopelnais; jie nesilenkia kam nors pataikaudami; neturi nei ką keikti! Darbštūs, pamaldūs, nieko neabejojantys, nesurūgę, nesugižę, neapkartę, neišdrikusių nervų, moterystėje gyveną nekytruodami, gamtos įstatų visokiais maltuzianizmais netaisydami. Ir visuomenė iš jų turi nepagedusių kūnu ir siela, linksmų ir energingų darbininkų, kuriems pridera ateitis ir visi jos gerumai.

Koks menkas neužauga akivaizdoje keikiamojo tikro „buržujo" (miestelėno) rėksnys nihilistas, kurs niekuo nebetiki ir veik nieko gera nebelaukia, tik savo kartėliu moka visiems viską apkartinti! Kokie niekai, kokie palaidi vėjai visi tie didi rėksmai prieš tylų darbą amatninko!

Mūsų bent visuomenei ne buržujai naikintini, tik visoki pesimistai, nihilistai, iš gyvenimo pasidirbę kreivą veidrodį ir patys savęs jame nebepažįstą.

Tad į darbą, į produkciją, į laisvas rungtynes išdirbiniais ir išmisiais, naujoji Lietuva; tau skirta, ne rėksniams, sudaryti nepriklausomas kraštas, kurs taptų ne kaimynų pašaipai! Į miestelėnus, kas tik sumanus ir energingas! Šalin abejojimus ir kaltininkų ieškojimus, patiems nieko pozityviai nepadirbant!

DAUG KO GLŪDI LIETUVIŲ BŪDE

SUČIURUSI DAILININKĖ

Prof. dr. A. Bezzenbergeris[1] sako, lietuvių būdas nuo pat pradžios XVII amžiaus visados buvęs nevienodai apsprendžiamas: „Juo daugiau kalbų, juo didesnių jose yra prieštaravimų".

Lietuvių būdas visados reiškėsi dvejopai, tą dvejopumą, žinoma, suprantant ne veidmanybės prasme: lietuviai jos parodo ne daugiau už svetimtaučius. Sprendėjai visados prieštaravo kits kitam ir prieštaraus, kol atsidėję neįsižiūrės į lietuvių būdą ir neišmoks išskirti dviejų jo sudedamųjų dalių: įgimtojo tautinio ir iš tėvų, protėvių paveldėtojo ir to, kas iš viso yra apkitę per auklėjimą ir kaimynų įtaką. Tik tai ne taip jau lengva padaryti.

Jei į vandenyno gilumą saulės spindulys per šimtą sieksnių teįšviečia, o giliau jau amžinai tamsu, tai į žmogaus sielos gilumą mokslo šviesa dar sekliau tepašviečia. Psichologija dar nėra pabaigtinai išsivystęs mokslas. Mokslas žmogaus sieloje vaikščioja lyg patamsyje sienos nusitverdamas: stveriasi kūno fiziologijos ir iš jos dirbas „Jausmų fiziologiją" (prof. Montegazza[2]), stveriasi logikos ir vis jos gilumos neiškakėja.

Kur kas lengviau yra žmogaus siela pagauti orie, kaip ji pati išsiveržia. Tai padaro bet kas akylas ir jautrus. Yra žmonių, kuriems laukutiniai reginiai neprašliaužia pro akis, kaip debesėlio mestas šešėlis ar pragiedrulis; jų akys ne šaltas veidrodžio stiklas, kurs tik atšviečia ir šalin atmeta saulės „kiškelius", tik sietuva, kur įspūdžiai gremzda pačian jų dugnan ir ten padaro reakciją. Akylas žmogus ne tik pasergsti, dar ir atmena; įspūdžiai jam lieka, nes į juos atsako, savo jausmu juos apgaubia, pamėgsta ar nekenčia. Kam Dievas davė tokią jautrią, virpančią širdelę, tas savo jausmus moka taip gražiai atpasakoti, kaip gražiai jie jo sieloje susikloja. Jis esti – poetas, beletristas – kito jausmų atpasakotojas. Tokiam jokių „fiziologijų" nereikia; jam tai būtų nuobodu ir neįdomu.

Dailės dalykų pasergėtojo metodė, kad ir paviršutinai mokslinė, gera yra ir tikrai įdomi. Jis ne mokslininkas, giliosios paslapčių šaknies knisikas. Jam ne tai įdomu, kas tai yra, sakysime, saulė, kokiu greitumu į mus atbėgo jos šviesos spinduliai, t. ir t. Jam tik gražu, kaip ji blizga menkiausioje lietaus pelkelėje, mažiausiame vandens lašelyje, kurs pasikaria šakelės galūnėlės. Šitame viename lašelyje, šitoje vienoje galūnėlėje tiek daug graznos ir nuostabumo, kad jautrioje širdyje ji pavirsta gyvybe, net asmeniu. Žiūr. Hauptmano Rautendelein[3].

Šita metode paskaitą pradedu nuo lietuvių moterų, kad Lietuvės moters katalikės padarė man garbės, pasikviesdamos šiandien pakalbėti[4].

Pasižiūrėkime lietuvio gryčion. Arba ten vyrų nėra: jie sunkiuosius lauko darbus dirba, arba yra, tai jie, kepurėti ir kailiniuoti, tik pasmirdusias savo liuikas žinda ir bjauriai visą aslą apspjaudo. Gi moters visą laiką trūsa pluša, lyg bitelės, nesustodamos nė

valandai; paeiliui lanko visus namų reikmenės daiktus, visur jai reikia po šimtą kartų ranka pridėti.

Lietuvė sučiurusi, neapsišlavusi. Ji pirmam sykiui nepatraukia moteriškaisiais savo malonumais: nei pienu praustu baltu savo veideliu, nei savo figūros dailiškumu. Ji dar nemoka ir nemėgina kalbėti apie politiką ir kitus „vyrų dalykus": „kaip Lietuvos respublikos karalius renkama", anot vieno juokdario, t. ir t. Ji – „neišmanėlė", dažnai temoka svečią valgymais patenkinti, ne savo protu. Tai pirmajam žvilgsniui.

Iš tikrųjų gi lietuvė moteriška – tai reiškėja labai ir labai aukštos lietuvių kultūros; nesulyginamai aukštesnės neg rusų ir aukštesnės neg pačių vokiečių. Ne tos kultūros, kuri skaisčiai blizga, tik tos, kuri stengia duoti tų lietuviškai švelnių jausmų.

Tik ne kiekvienam lietuvės siela prieinama ir pasiekiama. Lietuvaitė baili ir jautri, kaip mimozos augmenėlis, kurs tik pūstelėjus savo lapelius suglaudžia; kaip ežys žvėrelis, kurs tuoj visas kamuoliuku susiriečia; kaip sližiukas, kurs tuoj savo ragelius į kietą kiautą įsitraukia. Nori pažaisti su jais, pamatyti jų būtybės dyvų, elkis iš lengvo, nesiskubindamas. Žemdirbių siela tingi, nerangi; įspūdžiai negreit juos teįjudina. Nesistenk lietuvės „interviuoti", pakišdamas saviškai formuluojamus klausimus, tik leisk jai pačiai nuo ko nori pradėti ir saviškai savo sielos siūlą vynioti, kaip daro šilkų vikšrelis, išvyniodamas savo seilę. Ir gausi tokio sielos verpalėlio, kurs tave nustebins, kurs lietuvių tautai tik garbės padarys.

Lietuvių kultūra vaiskiausiai pasirodys per jų moteris, kokią garbingą vietą jos pasiėmė lietuvio šeimynoje. Moteris – lietuvio namų karalienė, amžinosios aukos dievams degintoja. Ji – tikroji vieno Dievo garbintoja jausmais. Jam už visa gera mokėtoja, Dangaus Karalienės žemėje atvaizdintoja. Moteriškai lietuvio name pirmoji vieta, kaip vyriškam – valsčiuje ir rinkoje.

Koks skirtumas tarp lietuvių santykių su savo moterimis ir rusų su savo „baba dūra", kuri reikia „učit", destis „bit"[5] atvarslais, prisirišus prie ratų! Net ir vokiečiai, nežiūrint aukščiausios jų kultūros, savo moterims namie teskiria tris „k": Kinder, Kü-

che, Kirche – vaikus, virtuvę, bažnyčią. Gi lietuvės vardu paprastai visi namai vadinas.

Pasisakyk, kaip tu apsieini su savo moterimis, aš pasakysiu, kokios tu esi kultūros. Yra ir lietuvių nepakančių. Tik ir ta jų raganybė dažniausiai yra dėl to, kad moteriška – ligų puodelis. Dešimtį vaikų išvedžiojus, ne kiek pati beturėsi sveikatos ir nervų. Vis tai išimtys, ir žmoniškų šeimynos santykių žiaurumu ir raganybe nenudažo.

Tokią garbingą lietuvio gyvenime vietą lietuvaitė yra ne veltui laimėjusi. Čia jos nuopelnas kaipo šeimynos reikmenės rūpintojos ir dailininkės. Ji – ne tik visos šeimynos dengėja, dar visų namų dailintoja: ji – raštų „rinkėja", skonies rodytoja. Lietuvė – audimo artistė, ne mažesnė už perses. Pavelykite duoti jums dvejetą vaizdų iš spausdinamosios mano apysakos „Pragiedruliai" – „Lino darbų pasaką". (Skaitoma apysakos straipsnis.)

BLOGAI DARĖ – LIETUVIAIS ARĖ, TIK – NEBEARS!

Tryliktojo amžiaus metraštis paliko mums vieną skaudžią patarlę: „Romanie, Romanie, chudym žyvieši – Litvoju arieši"[6].

Už dviejų tūkstančių kilometrų nuo Lietuvos Galicijos kunigaikštis nežmoniškai žudo lietuvius jotvingus, nematydamas kitokio būdo apsiginti nuo jų kaip tik iššudžius. Žiūrėk apie tai didžiulį dr. V. Pietario istorijos apsakymą „Algimantas".

Lygiai taip pat kaip Galicijos kunigaikščiai su jotvingais, senovės kryžiuočiai pasielgė su prūsais; užgriebdami jų kraštą, ginklu išnaikino savo krašto gynėjus, atminčiai bepasilikdami vieną jų vardą.

Tai tolimuosiuose pakraščiuose. Ne geriau buvo ir viduryje valstybės: lietuviais „aria" savieji didieji ir paprastieji kunigaikščiai. Su tais tiek to: kunigaikščiai, bajorai bent buvo tos pat žemės tėvainiai, tą gi žemę nuo priešininkų gynė. Naudojo tą žemę ir jos gyventojus, betgi ir dirbo jai.

Aršiau pasidarė, kai kaimynai lenkai įsikinkė lietuvius savo politikos dirvos arti, savo namų dirvonų plėšti. Kiek daug lenkai lietuviais nusiarė, skaityk jų civilizacijos istoriją. Jie patys ir

šiandieną tebesisako pačių gražiųjų savo kultūros vaisių jie, lenkai, susilaukę iš pakraščių, nelenkų, tik apvaisindami juos savo kultūra. Lenkų visuomenei, politikai, dailei ir mokslui lietuviai davė didžiumą pačių prašmatniųjų veikėjų. Prof. Brückneris[7] tyčiojasi iš savinimos Adomo Mickevičiaus. Ką gi darysi, kad ir kiti, ne tik mes, lietuviai, slavų literatūros žinovai profesoriai, sako Adomo genijų ir visą jo sielą buvus visai ne lenkišką, ne kaip Slovackio, Krasinskio[8] ir kt.

Dar aršiau tapo, kai rusai ėmė lietuviais arti, juos iš Lenkų-Lietuvių respublikos atsiplėšę. Aš tai esu kitur plačiai atpasakojęs. Žiūr. „Lietuvių Tautos valia susidaryti nepriklausomą Tėvynę"[9]. Žiūrėk ir Leon Wasilewski „Rosya wobec polaków w dobie „konstytucyjnej". II. Na Litwie i Rusi. 1916[10].

Pagaliau, benorėk doros, tie patys lietuvių bendrai gudai, daugeliu žvilgsnių kur kas žemiau stovėdami už lietuvius, jais pačiais baigia nuarti dar vienos jų giminės, Vilniaus ir Gardino g. dzūkų, kalbą, jei ne pačius žmones, kaip nuarė jotvingus ir prūsus. Ypač tai patinka lenkams, tai duoda jiems progos pasekti Brückneriu lietuvių niekinimo darbe. Kas, girdi, gera iš lietuvių, kad jie tinginiai nerangėliai, kad tautos dalykai labai tai jiems, kad juos net gudai, ir tie nujodo. Jei lietuviai net musių nebenusigena nuo savo nosies, tai kur čia jiems besudaryti atskira savo valstybė, beišplaukti į platųjį politikos gyvenimą? Žiūr. lenkų tautininkų Vilniaus, Krokuvos ir Poznaniaus laikraščius paskutiniųjų laikų.

Sarmata, ką ir besakyti. Nė nesiginsime. Pasiteisinimų būtų, tik jie man šiam kartui ne tiek rūpi. Man ypač rūpi parodyti, kad lietuvių sielose vis dėlto ne pasyvumas glūdėjo. Patys to dabar nebepasergėdami, pasinaudokime istorija, kuri teisingai yra vadinama tautų būdo veidrodžiu. Ten mes išvysime nepaprastą lietuvių plėtimąsi į šalis ir sugebėjimą tvarkyti pamuštuosius kraštus.

Visokių yra spėliojimų, kur buvo lietuvių tautos, visų jos giminių lopšys, iš kurio šono ir kuriais keliais jos keliavo, kol nesustojo dabartinėje savo tėvynėje, Baltijos pajūryje, tarp Dauguvos ir Pripiečio upių. Dr. J. Basanavičius ir dr. J. Šliūpas juos seka iš Mažosios Azijos per Balkanų pusiasalį. Žiūr. jų raštuose

vadinamąją trakologiją[11]. Prof. Schiffneris[12] mato juos kėlusis nuo Uralo į Suomiją drauge su vengrų – altajiečių giminėmis. Žiūr. jo istoriją, prof. kun. K. Jauniaus ir prof. Mikola[13] lietuvių ir suomių kalbų lyginimą. Jaunesnis lenkas prof. Kamienskis vedąs lietuvius iš Skandinavijos per dabartinės Vokios žemes. Galų gale naujausis spėliojimas sako: lietuviai, lygiai kaip ir kitos tautos, iš niekur nėję, čia gimę, čia augę, iš šių centrų plėtęsis į tolimiausius kraštus, kur visoki mokslavyriai užtinka jų pėdsakus iki Nieperio[14], Uralo, Suomių, Vyslos ir, nujau, bene tik turi teisės trakologai, matydami getus ir girulius vazojantis po visą Europą, nuo Vidužemio iki Šiaurės jūrių.

Šiaip ar taip spėliosi, vis lygiai gausi pripažinti nepaprastą lietuvių plėtimąsi į visas puses. Prof. Brückneris tarpe daugelio būdų lietuviams išniekinti, gi lenkams iškelti randa, kad lietuvių vos maža saujelė tebuvusi. Nesiginkime. Anieji laikai statistikos mums nepaliko. Galbūt lietuviai dėl to taip plėtėsi ir tiek daug jų į kitas tautas įsimaišė, kad jų daug buvo. Tik jei jų tikrai nedaug tebūtų buvę, tai tik patvirtintų mano tvirtinimą apie nepaprastą lietuvių dvasios plėtimąsi, ekspansiją, jei jie neabejotinų žymių paliko po visą Europą, nieko nesakant apie abejojamąsias lietuvių žymes Mažojoje Azijoje.

Pirmaisiais amžiais antrojo tūkstančio metų lietuviai buvo susidarę kone visų didžiausią visoje Europoje valstybę tarp dviejų jūrių: Baltijos ir Juodųjų, tarp Karpatų kalnų ir Maskvos kunigaikštijėlės. Prof. Brückneris ir čia vipteli. Girdi, tai nedaug lietuviams teatsiėję, nes visa tai padarę be karo ir tų pačių prijungiamųjų gudų pagalba. Žiūr. jo „Die Wahrheit über Litauen"[15]. Tegu. Betgi vis viena paliks tikra: tą didžiulę valstybę sudaryti pastūmėjo ir sudarant jos branduoliu buvo, anot prof. Liubauskio[16], ne gudai ir ne kas kitas, tik lietuviai. Neprofesoriška būtų tvirtinti, būk visas anas ilgas valstybės sudarymo darbas buvęs nedalyvaujant tikrojo vardo lietuviams. Giminių pavardės, geografijos žymės visai ką kita reiškia. Žiūr. Kijevo universiteto profesorių raštų rinkinį „O granicach razselenija litovskich plemion"[17].

Dalyvavo prof. A. Voldemaras[18] ir lygina dėl to lietuvius su rymiečiais: abeji gavę labai plačių kolonijų, daug platesnių neg

jų tėvynės; abeji sugebėję jas sulaikyti savo valdžioje per ilgus šimtus metų. Tai reiškią mokėjimą tvarkyti, ko visai nematome graikuose: jie kolonijų nebuvo gavę. Betgi tokiam didžiam darbui negana buvo sugebėjimo: reikėjo ir tam tikrų žmonių pildytojų. Ir lietuvių kunigaikščiai, prijungdami prie Lietuvos gudų pilis ir žemes, tegu sau ir tų pačių pagalba, visados bent pirmajam laikui statė iš centro, iš etnografinės Lietuvos atsivestas įgulas. Kitaip ir būti negalėjo; vietos žmonės nebūtų padėję savo gi pilims ir žemėms atkristi į svetimas rankas. Šitos įgulos paprastai namo nebegrįždavo, tirpdavo svetimųjų jūroje. Tai ir liko mokslavyriams žinomų lietuvių pėdsakų.

Kitas klausimas, ar gerai buvo daroma, didesnius plotus betvarkant, ištemptinąjį ūkį bevedant, nebetekti pajėgų namie įtemptinajam ūkiui ir vidaus stiprinimui. Tokia buvo anoji žiauri gadynė. Rūpestis išlikti gyviems ir savo žemę apginti nuo užpuolikų neleido ištobulinti savo tikrojo vidaus ūkio. Dėl to tai mažumoje radęsis pakraščiuose, lygiai silpni viduryje, lietuviai tapo pagaliau patys pakinkyti į svetimą arklą; anaiptol ne dėl to, kad būtų buvę nevykę ir nemokantys bet ko atsiginti. Ir Samsonas gavo sukti svetimas girnas, kai neteko galės[19].

XV–XIX a. istorija mums sako, jog ir tasai arimas lietuviais nepigiai atsieidavęs lenkams ir rusams. Lietuvius prarijus, sunku buvę jie viršinti; pagaliau, žinome, ir visai tai nepasisekė. Lietuvių didžbajoriai, lietuviais buvę ir vadinęsis, ne vieną skaudų smūgį esą sudavę savo engėjams, ne vieną kartų kąsnį esą padavę jiems nuryti. Idėjiniams sukilimams lietuviai irgi pritarė, pasyvūs niekados neliko ir kartais yra tiek laimėję, kiek būtų galingai ir daugingai tautai gana buvę gerai garbei padaryti. Lietuviai neužaugos ėmėsi, sakysime, su Rusija milžinu; pavergtieji su pavergėjais. Duodamies paariami, lietuviai brendo savojoje, savotiškoje politikoje. Gindami savo tautybę, savo tautos kultūrą, tikybą, išsisukiodami iš visokeriopų spaudimų ir persekiojimų, slapstydamies nuo visokių jiems neprietelingų vyresnybių, raitydamies, it kepami, tarp maskolybės, lenkybės ir lietuvybės, – lietuviai pramoko savo daiktus mylėti, kitų šalintis. Ir augo didėjo lietuvių apetitai vėl atsigriebti senovinė nepriklau-

somybė, tautos laisvė. Vėl lietuviuose ima rodytis pirmykštė jų ekspansija, tik dabar demokratybės varžoma, kad nebepereitų savųjų sienų.

Nebepakenkia tam nė naujųjų gadynių skirstymasis politikos krypsniais, partijomis. Ir aš buvau apsirikęs pranašas, kai kitkart rašiau „Viltyje": „Skaldykimės ir žūkime"[20]. Buvo, tiesa, partijų tinkle pradėję nebesimatyti išėjimo. O kaip reikia štai prigyvenome jau ne tik pasiskelbimą nepriklausomybės nuo tų pat pirmykščių savo arėjų, dar ir pavedimą į mūsų rankas valstybės sudarymo. Nejaugi šių dienų komunistai pavydės mums tą darbą atlikti? Juk tada Lietuva neatsisakys su kaimynais federuotis, kai patys be kitų pagalbos namie susitvarkys. Tai kam čia jiems iš pat pradžių kišti tą federaciją, per kurią lietuviai vėl patektų į svetimąjį jungą! Dėkimės tik lygūs su lygiais.

Galiausiai dar vienas gyvenimo paradoksas: „Liesas riebųjį ryja".

Peržiūrinėdami naujuosius iliustruotus vokiečių leidinius, skaitydami kad ir šiaip jau jų aprašymus, kaip va: „Das Land Ober Ost", dr. Paul Michaelis „Kurland und Litauen in deutscher Hand", „Aus dem deutschen Osten"[21] ir kt., mes suprantame, jog autoriai kažin kokiais tikslais tyčia pasirenka kuo skurdžiausius Lietuvos žmonių ir jų gyvenimų paveikslus ir juos pavadina lietuviais „tipiškaisiais". Kas Lietuvos nežino, jos nepažįsta, taip ir susidaro nuomonę, būk lietuviai niekam netikę ūkininkai gerosiose savo žemėse, gi menkosiose, ką ir besakyti, alkani skurdžiai.

Teisybė, lietuvių ligi šiol niekas nemokė laukų kultūros. Ko jie moka, to yra patys gavę, nesižiūrėdami į kultūringesniųjų kaimynų pavyzdžius, kurių toli reikėjo pasiieškoti, nes artimieji mūsų kaimynai lenkai bei lenkuojantys dvarininkai toli gražu nepašviečia kultūros pavyzdžiu.

Ir tai, ką dabar lietuvių ūkyje matome, ne taip jau niekinga, ir tai reiškia lietuvius esant gabius, greitus pasinaudoti ūkio mokslu ir taip prisitaikinusius prie savo žemės ir klimato savotiškumų, jog su jais rungčiotis jų pačių tėvynėje ligi šiol dar niekas netesėjo. Vokiečiai ligi šiol į mūsų ūkį nesikišo. Gi

rusai per triskart mėgino Lietuvą kolonizuoti, didžiausiomis pašalpomis ateivius rusus remdami, jiems žemes už 10% atiduodami, juos pirmaisiais penkeriais metais nuo visų mokesčių paleisdami; ir visus kartus pralaimėjo. Ūmai atvedamieji Lietuvon svetimi žmonės čia ištirpo arba nepagyvendami sugrįžo, iš kur buvo atėję. Jiems išdalytos gi žemės pateko į lietuvių sodiečių rankas, jei nebe atgal į Lietuvos dvarininkų. Žiūr. Stankevičiaus rusišką veikalą apie valstybinį Lietuvos kolonizavimą per trejus atvejus[22].

Štai kiek mums istorija duoda visokių lietuvių būdo priešingybių, visokių kraštutinumų. Neminint kitų, matėme štai ką:

Lietuvių maža, ir jie sudaro didelę valstybę.

Lietuvius nustumia ar patys prasiskiesdami atsiranda paskutinėje vietoje ir lenkams duoda daugybę kultūros ir politikos žmonių.

Lietuvius naikina ištisomis giminėmis, gi likusieji vėl griebiasi nepriklausomybės.

Ant tautinės lietuvių kultūros gula milžinas imperija visu baisiu nutautinimo aparatu, gi lietuviai iš tos kovos iškyla, lyg feniksas iš ugnies, tik tautiškai atsigaivelėję.

Lietuvius bejėgiais daro partijų nesantarvės, gi jie valstybę stato.

Iš lietuvių plėšiama jų žemės, gi jie gaivališkai praryja savo plėšikus.

Taip ir toliau, t. ir t.

Veltui tad darbas įkalbinėti lietuviams, kaip tai daro prof. Brückneris ir kiti jam lygūs norais iškoneveikti lietuvius, būk lietuviai praityje ir net dabartyje buvę ir esą taip niekam neverti, jog jiems nieko daugiau ir nebelieką daryti, kaip, metus viską sava, pulti prieglobstin viską geriausiai mokančiai daryti Lenkijai ir įsitvėrus jau nebepaleisti jos sijono, kaipo „pani matki"[23]; lenkai mus išlaikę gyvus praityje, tai jie vieni tepataikysią ir toliau mus gyvus laikyti. Kiti šaukia: „Kam jums nepriklausomybė? Tai buržujų prasimanymas! Juoba skęskite rusų jūroje!" Veltui: pačių lietuvių būde tiek daug visokių galimybių glūdi,

tiek daug netikėtinų keistybių navatnybių, jog, matos, ir patys pataikysią gyventi, ruoštis ir savo laimę krautis.

Aš esu pilnas kuo gražiausių vilčių. Visa, kas dabar lietuvių sieloje glūdi, apsinešę svetimomis įtakomis; visa, kitų vos tik atspėjama, gavus laisvę laisvai išversti savo vidų, pasirodys pilname originalume. Laisvės tokia yra karšta šiluma, jog viskas bręsta ne dienomis, valandomis. Antai ir japonai, tik per vieno doro mikado viešpatavimą pavijo Europą ir daugelyje dalykų net jau pralenkė ją. Aš esu tikras, kad ir lietuviuose, išėjus bent 25 metams, vokiečiai raštų leidėjai jau neberas panašių „tipingųjų" dalykų, kaip dabar kad randa vien Lietuvai paniekinti. Lietuviams tautinės savo kultūros nebeteks gėdintis, išsiplėtojus ekonomiškai ir draugiškai. Ir vargu bau kas daugiau „bepaars" lietuviais...

VILNIAUS INTELIGENTIJA „ARCHAIOLOGIJOS BEI ETNOGRAFIJOS ŠVIESOJE"

Kaip garsiosios Kijevo kontraktų mugės būdavo Voluinijos ir Podolijos bajorams liustruoti, kaip Vilniaus evangelikų-reformatų sinodai savo inteligentijai liustruoti, taip Lietuvių Mokslo Draugijos visuotinieji susirinkimai būdavo ne tiek patiems mokslininkams ir mokslų įdomautojams, kiek iš viso mūsų inteligentijai liustruoti. Iš tų laikų paliko paprotys visuotinuosius susirinkimus tęsti po 3–5 ir daugiau dienų, kad būtų laiko ir referatų prisiklausyti (kartais net ištiso mokslo kurso), ir tarp savęs susipažinti. Linksma būdavo, gyva ir naudinga. Buvo gyva mūsų jaunoji visuomenė.

Šiemet tedalyvavo visuotiniame susirinkime vienas Vilnius. Kiti buvo visokiomis linijomis atskirti. Ir iš to pat Vilniaus telankė „kapa kapa su dešimčia", tariant žodžiais vištelės, padėjusios kiaušinį. Nejaugi ta šių metų liustracija tiek teparodė mūsų inteligentijos Vilniuje? Į tą klausimą atsakydami, pavartokime Basanavičiaus metodę – „archaiologijos ir etnografijos". Skyrium

pavartojant vieną ar antrą metodę, ne ką tegauni, bet abiejų šviesoje pasirodo Vilniuje daug daugiau lietuvių esama. Štai komisijos protokolas.

„Seniausieji iškasiniai visokiuose miesto biuruose, bankuose, mokyklose, gelžkelio mazge; iškasiniai, kurių yra gavusi tam tikra „Nepriklausomosios Lietuvos" komisija, susidedanti iš Vaižganto – pirmininko, kun. J. Tumo – jo padėjėjo, Aiškūno jo sekretoriaus ir Popšutės Juozo[1] – komisijos uodegos, kurs tik be reikalo lojo sekiodamas paskui, – visai netikėtai parodė labai apsčias nematomas lietuvių liekanas. Jos reiškė, jog diliuvialinėje[2] bolševikų gadynėje, daug dienų prieš mūsų erą, čia beveik nuolatos lietuvių inteligentų gyventa ir visokiomis profesijomis užsiiminėta: pinigai skaityta, vaikams galvos skritinta, kad nebūtų idiotai, su šunimis važinėta, pirkliauta, o kai kurių tiesiog šunims batai siūta.

Paleontologijos daiktai reiškia, ta laimingoji gadynė dūravusi viso 105 dienas. Diliuvijui, arba bolševikų tvanui, atslūgstant, daug jų nusinešta ar išblaškyta; bet nemaža ir likta. Likta tų, kurių suskubta nusitverti savo rankomis bet kurios mokamos darbo šakos. Ten jų ir tebekalbama.

Antras, lenkų tvanas, skalaudamas tas liekanas taip nutekino visus vienodai apskritai, jog, tik pridėjus etnografinę probirmašinėlę, begalima atspėti jų tikrai lietuvių esama.

Ir koks įdomus tų prieštvaninių padarų reginys! Vieni, probirmašinę[3] pridedant, visai nebereaguoja; tų lietuvybę bepažįsta kraniologai, kurie aiškiai mato jų proto ir kitų funkcijų atrofiją. Kiti reaguoja kalba ir raštu, tik supainioti pačių sijonais, nebepavaldo nei kojom, nei rankom. Šiųjų vienų esama trijų rūšių: 1) dolichokefaliai, kuriems berūpi, namo parėjus, pasjansas dėstyti ar vežimo su pačia groti; 2) mezokefaliai, kurie visą atliekamą laiką ant pečiaus sėdi ir su pačiomis laižosi, ir 3) ukefaliai, arba tiesiog – begalviai, kurie, gavę svetimtautes pačias, sakos, jokia kita kultūra jų nebepatenkinanti, kaip tik jų pačių kultūros.

Esama dar ir tokių, prie kurių nė mašinėlės nepridėsi. Jie gana sunku suklasifikuoti – tokia daugybė jų rūšių. Atkastos viename etnografiniame knygyne lentelės vadina juos keistų giminių

vardais. Tai „miegu – nepa-kirdęs", tai „gulu – nepa-ilsęs". Tai „šebelninkais". (Rytų mitologijos žinovai sako, tai esą – flirtininkai.) Tai „mano – tavo" giminė, kuri taip mėgstanti dailę, jog per kiaurą dieną neišleidžianti iš rankų ponių, karalių, galvinių paveikslėlių. Tai „liuikiais" arba niko – cianos uživotojais[4], kurių vaizduotė taip sustingusi, jog vieną timiamą bemato ir beužuodžia. Kiti „eik – šalin" arba „kas – man – darbo", kas ten pas jus darosi. Pagaliau nedauginga, bet storažievė giminė, kurią lenkai vadina „adinčiais, arba šernais". Jie, pradėję savo pateles boikotuoti, boikotuoja viską pasaulyje. Pikta tai giminė, laukinė, tai ne tik pati niekur neina, bet ir prie jos ne bet kas prieina.

Visos tos giminės laikosi katra sau, savo pačių kiautais apsivožusios ir į Mokslo Draugijos susirinkimus ar į paskaitas tada teateis ir pasiduos liustruojamos, kai kas ateis su sunkiu supelėjusiems prieštvaniniams gyvūnams gyvenimo kūju ir sudaužys jų asmeninius kiautus. Kol to nebus, jokia liustracija nesužinos, kiek ir kur jų yra dar likę po visų tvanų".

LIETUVA, LATGALIAI IR GUDAI

Lietuvai gana yra kaimynų valstybės pasieniais ir viduryje: miestelėnų žydų, lenkų bei lenkuojančių dvarininkų, gudų bei guduojančių rytiečių, latvių bei latgalių. Lietuviams savo valstybės nepriklausomybe rūpinantis, jie ilgai laikėsi nuošaliai, kiti negalėdami ir netesėdami šiuo metu nusisverti, kiti laukdami, kas iš lietuvių trūso bus: jei seksis jiems, prisidės, jei nepasiseks, jie nieko nebus pralaimėję.

Tautoms, kurios mišrai gyvena, kurios dėl šiokių ar tokių priežasčių ir aplinkybių negali svajoti apie savarankišką nepriklausomą jų žemę, ypač turi būti svarbu laiku nusistatyti, su kuo čia ir kaip nugaromis atsikolus, kad paskui netektų griaustis. Tuo žvilgsniu labai tebesvyruoja, dar nėra nusistatęs klausimas, kur turės galutinai nusvirti latgaliai ir dalimi gudai katalikai. Tiesa, kad tai ir ne piga, kol Lietuva valdžios dar neturi, kol nėra galėjimo viešai apie tai ik soties išsikalbėti, idant niekas jau

nebepasakytų: tai anie vieni, be mūsų sugalvojo ir padarė. Viešo, atviro žodžio būtinai reikia, idant galutinai išnyktų visoki įtarinėjimai, jog grojama kažkoks grojus, kur tas laimėja, kurs juoba vikrus ir sumanus sukti.

Latgaliai, latviai katalikų tikėjimo, sudaro didžiumą, 56% Infliantų[1], destis trijų Vidbodės[2] gubernijos apskričių: Dinabarko, Lūdzės (Lucyn) ir Rezeknės (Režyca). Jie kyliu įsimušę anapus Dauguvos į šiaurę tarp Vidžemio latvių protestantų ir didžiarusių stačiatikių. Kaipo didžiuma, jie, latgaliai, norėtų lemti to nedidelio savo krašto likimą. Geografiniu savo padėjimu ir gentumu jiems priderėtų šlietis savo brolių latvių. Ir tai daro latgalių konservatoriai drauge su savo kunigais, prašmatniaisiais vadais veikėjais.

Tuo tarpu pažangieji liberalai, priešingai paprastajai gyvenimo logikai, nors patys dažnai netikėliai, bijo Vidžemio ir Kuršo latvių būdo ir jų liuterių tikėjimo, tos ypatingos latvių kultūros, kuriai būtinai turėtų pasiduoti latgaliai, būdami silpnesni. Tai šitaip sumetą. Mes, latgaliai, nors latvių genties, sudarome visai atskirą lietuvių-latvių tautos šaką, išauklėtą Rymo katalikų tikėjime ir bendroje su lietuviais kultūroje. Visu būdu ir net savo kalba esame artimesni lietuviams katalikams neg latviams liuteriams. Norime gyventi ypatingu savo gyvenimu, atskiru net nuo brolių latvių; norime laisvai plėtoti ypatingą savo kultūrą ant senųjų pamatų, kurie jau yra nuo amžių padėti, ir skolintis jos iš kitų, kad ir brolių latvių, būtų mums didelis sutrukimas pažangoje. Tai su Vidžemio latviais ne taip mums dera dėtis, kaip su lietuviais. Lietuvių įtakos mes išvengsime jau vienu savo geografiniu padėjimu nutolę nuo jų į šiaurę, neapsupti jų, nesumišę su jais, nes per upę tesusišlieję.

Kaip Kuršo latviai sako, lietuviams su jais susidedant, lietuviai tegalį laimėti, latviai maža ką; taip ir lietuviai galėtų pasakyti, jog, susidedant su latgaliais, šie pastarieji telaimėtų. Tačiau lietuviai nepavydi jiems ieškomos laisvės, jei mano rasią jos daugiau gyvendami drauge su lietuviais negu su kuo kitu. Lietuviai per visus istorijos amžius niekam nepavydėjo tautinės ir religinės laisvės: nei totoriams muamedonams, nei rusams se-

natikiams, nei Pravoslavų cerkvės ar nuožmių carų persekiojamiems žmonėms.

Be to, prie Lietuvos turėtų būti pridėtas ir Ilūkštos (Alūkštos) apskrities laibgalis visu padauguviu nuo Alūkštos miesto, kur daug lietuvių gyvena, kur turime lietuvių Subatės, Šventmuižės, Gryvos, Laukesos, Alūkštos parapijas. Tas laibgalis tik anomis senovės istorinėmis aplinkybėmis tepateko Kuršui, aplinkybėmis, kada viena ar kita šalis arba jos dalis būdavo prie ko nors prikergiama tik gryna pajėga, neatsižvelgiant nei į žmonių norą, nei tautybę, nei šalies ekonominius ir kitus reikalus.

Gudai katalikai arčiau mums neg latgaliai; su mumis dideliu šonu ribojas, su mumis daug kur sumišę ir, svarbiausia, jie tikri mūsų tautos broliai, nors dabar nebe tos kalbos. Gudai katalikai yra pasidarę iš lietuvių padermės. Apie tai abejojančių nesimato. Tikrieji gudai tai tie, kurie graikų tikėjimą yra gavę drauge su rusais iš Bizantijos keliais šimtais metų anksčiau prieš lietuvius. Lietuvos žemėje Rymo tikėjimą tėra gavę vieni lietuviai stabameldžiai. Istorija atmena, kada ir kaip yra unitais, graikų katalikais, virtę gudai pravoslaunieji (unija); tik niekas neatmena, kada tie gudai, nuo amžių pravoslavai, būtų virtę Rymo katalikais. Kas yra Rymo katalikas, tas iš pat pradžių yra katalikas buvęs.

Taigi savo paderme, visu būdu, tikėjimu, kultūros laipsniu gudai katalikai yra mums lygūs, su mumis visados buvę, tai ir turi su mumis palikti naujai susidarančioje valstybėje. Lietuviškai ir gudiškai kalbantieji lietuviai tos pat kilties ir praeities, turi bendrai eiti ir į ateities vargus ar laimę, neklausant klastingųjų lenkų įkalbinėjimo, jog katalikybė teriša tautas su lenkais. Tai klasta: jei ne kuo kitu, tai katalikybės grandiniu lenkai norėtų pririšti pirma gudiškai kalbančius lietuvius, o per juos ir kitus.

GUDAI DEDASI SU LENKAIS?

„Nasz Kraj"[1] per šv. Joną paskelbė neva jau rastą senai bent ieškotą paparčio žiedą – Lietuvos gudų oficialų pritarimą lenkų aneksijai: „Į Varšuvą atvyko gudų (belarusų) delegacija,

susidedanti iš Klaudijuszo Duszewskio, Jono Luckievičiaus ir Aleksiuko[2].

Deleguotieji atvyko į Valstybės Viršininką Gudijos gyventojų vardu įduotų oficialaus pareiškimo, jog tie gyventojai trokšta priderėti į Lenkiją".

Derėtų čia paklausti: kas gi p.p. Duševskį, Luckevičių, Aleksiuką įgaliojo, kokiame tautos susirinkime? Mes težinome vieną paskutiniųjų laikų didesnį gudų susirinkimą, tai įvykusį š.m. birželio 8–9 dieną. Šitas susirinkimas p. Aleksiuką stačia galva nugrūdo žemyn nuo visų jo užimamųjų aukštesnių ir atsakomų vietų kaip tik už tai, kad jis, tautos nesiklausdamas, taip sakant, užuoganomis, tautos pakluonėmis prašliaužė į Varšuvą, ten vieno savo vardu ar dviejų trijų sėbrų vardu, na, kaipgi čia pasakyti, atidavė, dovanojo, pardavė ar kaip tamsią savo liaudį aršiai lenkų įtakai ir sušaukė susirinkimą, kad jis tai patvirtintų. Susirinkimas betgi vos vos tepaliko plyšelį lenkų viltims, o visos rezoliucijos buvo padarytos kaip tik į priešingą pusę.

Mes kaip tik laiku persergėjome gudus, kaip pavojinga yra negriežtumas tokiuo momentu, kaip gyvenamasis. Užtai kai kas pabarė. Girdi, nabagėlius gudelius visi pliekia; pliekia lenkai, dar ir jūs užlatojate. Tačiau teisybė buvo mūsų, nes mes laiku buvom girdėję ir tai, ko laikraščiuose tyčia nebuvo paskelbta: jog dabar minėtasis būrelis išnešęs atskiras savo rezoliucijas, su kuriomis ir paskubėsiąs į Varšuvą. Paskelbti gi savo atskirų lenkofilinių nusprendimų negalėjęs iš bailės, ką jiems už tai pasakys pravoslaunoji gardiniečių Gudija, kuriai nė motais nėra dėtis su lenkais.

Tai paskutinis žodis dar priderės pačiai tautai tarti per Aleksiukų, Luckevičių, Duševskių galvas.

Be to, kas gi gudus atstovauja – ar ministeris Voronka[3], pasiuntiniai į taikos tarybas, ar bet kokio užpečkio diplomatai? Mes savanorius „diplomatus" á la Markise Garbrys de la Garlava[4] mokėjome pro langą iškimšti, o Aleksiukai – tebedirba savo rėžtu.

„Belaruskaja Dumka"[5] delegacijos faktą patvirtino Nr. 27, nors per dantis sakosi nenorinti dėtis su lenkais. Mes senai jau

esame papratę nebetikėti dabartiniais gudų bruzdikais, kurie į visas puses dalija vekselius, niekam jų nemokėdami.

PAMĖKIME DAINĄ-DAILĘ!

Kaip man gaila, kad turtinga lietuvių kalba negali žodžio „dikij" išreikšti; „laukinis, miškinis" – per silpni, o man taip norėtųsi stipriu žodžiu pažymėti šį revoliucijų, kontrrevoliucijų ir kitokių politikų laiką. Grumtynėse dėl tikrų ir pasvajotųjų laisvių ir teisių, neišskiriant nė teisės sauvaliuoti, bijau, kad mes netaptume – laukiniais. Ir kad taip neatsitiktų, aš tematau vienintelį vaistą – mylėti dailę.

Kuo gi vardu iškrikštyti kad ir šis Vilniaus lietuvių būties apsireiškimas? Kai mūsų buvo čia maža, kai tonų dailėje tesidarbavo bemoksliai vargonų dumplių minkytojai, Vilniuje buvo „Kanklių" draugija[1], net du choru. Gi kai dabar štai pasigavome tokios talento ir mokslo pajėgos, kaip konservatoriją išėjęs kompozitorius ir harmonizatorius Juozas Tallat-Kelpša[2], kai jis, įsimylėjęs turtingiausią ir maloniausią pasaulyje senovinę lietuvių dainą, apvelka ją naujausiais rūbais ir veda pasauliui parodyti, kai iš savo kišenės moka giedotojams už sugaištą per repeticijas laiką, pats nieko nebepelnydamas, – tokiuo laiku jis pristinga žmonių sudaryti bent vienam padoriam chorui.

Kai elektrizuoja klausytojus, kai jautrina visokių politikų atbukintus jų nervus, kai ramina ir džiugina, – tai gera. Gi kai reikia jam padėti bendradarbiavimu, tai nėra kam nė už pinigus; nėra, kai tiek jau mūsų jaunuomenės čia atsirado.

Į „Kelpšą" neina veltui dainos mokytis, nelanko repeticijų! Ko gi laukiame? Ar kad gudai, lenkai, žydai, pajutę tą mūsų dailės šaltinį, pradėtų grūste grūstis, kad juos pamokytų, ale – nebe lietuvių dainų?

Piliečiai lietuviai! Pamėkime dailę, nesišalinkime jos: ji mums daugeriopai atsigerins.

Iš vienos pusės kažkas mums prikišo: artistai per daug girti esą kažin kodėl „neinteligentiška", nes atsiduodą asmenų protegavimu.

Tai klaida: per anksti dar mus stabdyti nuo mūsų dainininkų lepinimo. Mes dar tiek nesuburžuazėjome, kad asmenis puoselėtume už laukutinius jų privalumus, kurie vieniems gali patikti, kitiems ne, o ne už jų vidujinę talento kibirkštėlę. Mes džiaugiamės, kad šiais laikais yra žmonių, kuriems širdys suvirpa, žybtelėjus bent šešėliu genijaus, kurie, tai pajutę, džiaugias ir gėrėjas be atodairų, ar minia tam pritars, ar ne. Talentus laiminti, jais džiaugtis, apie juos kalbėti – ne žymė neinteligentiškumo: tegu ir nejautrieji įsidėmėja Kelpšas ir kitus tokius.

Iš antros pusės mums kugžda surūgėliai politikanai:

– Ak, jūs, buržujai: nei bado akivaizdoje, nei kruvinoje proletariato diktatūroje jūs neatsisakysite nuo savo pramogų! Duonos, ginklų, valdžios, ne – dailės šiuo laiku!

Ir tai klaida. Nejaugi taip ir atidėsime savo dailę į tamsųjį kambarį, kaipo archyvo dalyką, ar bent užrakinsime ją kamaroje bent tol, kol duona atpigs?

Ne, piliečiai: šiandien dailės laikytis kaip tik tinkamas metas.

Sakykime, ko Rusijoje, toje vakar nihilistinėje Rusijoje, šiandien pilnintėlės cerkvės; ne naivų prastuolių, ne liaudies, tik pačios rinktinės šviesuomenės? Gi to, kad vienpusiškumai žmogų suvargina ir jis ieško, kas jį atsvertų. Gera tam tikslui Dievo šventykla, gera ir dailės šventykla. Veltui rusų bolševikai dailę pasmaugė: ji nenugalima „kontrrevoliucionierė"; be jos neapsieisi, ji vis tiek atgims.

Ar pigiuoju demokratizmu „buržuika" bus verta primušti jauna motinytė, kuri, pristigus savo vaikučiams duonos, glaudžia juos prie savęs ir, stabdydama savo ašaras, niūniuoja jiems vis gražesnes daineles?Ar daina – jos pramoga, niekis jai daiktas? Amžindien, ne: nusimaldyti ir numaldyti – jai toks pat reikalas, kaip duona pasisotinti ir vaikams pasotinti.

Nejaugi ir mūsų visuomenės, jei ji tikrai yra savo narių motutė, vyriausis rūpesnis raginti, kad vargo ir sielvartų prispaustieji keiktųs ir kerštautų, o ne raminti ir padėti jausmų pusiausvyrą palaikyti? Nejaugi jos dalykas sėtrinti žaizdas, o ne šluostyti ašaras ir glostyti per galvelę, kad bent kuriam ne kuriam laikui nurimtų įsidegę kentėjimai (pasijos)?

Šiuo žvilgesiu dailininkai – visuomenės padargai kultūros pusiausvyrai palaikyti; visuomenininkai, veikėjai ne mažesnės svarbos už politikus, revoliucionierius, svieto lygintojus, taip ir toliau. Tad gerbtini, mylimi ir paliūdžioje net pačios valstybės iždo lėšomis laikytini.

Aggi mažutės Norvegijos iždas skiria 200 stipendijų, idant tokie Ibsenai[3] galėtų laisvai dirbti. Turbūt valstybei reikalingi yra Ibsenai, jei jiems moka pinigus.

O pas mus Zikarai[4], Varnai[5] laksto, bėgioja, nerasdami „protektorių", kurie jiems paskolintų keletą tūkstančių markių dirbtuvėms įsitaisyti.

Neproteguoti? Nepriminėti visuomenei, kad savo talentingųjų neužmirštų? Ne! Minėkime juos – jie mums reikalingi.

Baigiu, nuo ko pradėjau: kas tik turi balsą, eikite, naudokitės Kelpšos mokslu ir dvasia ir plėskite ją vis plačiau, plačiau, kaip plečiasi vandens ringiai, įmetus akmenį.

LIETUVIŲ SANITARINĖS PAGALBOS DRAUGIJOS POLIKLINIKOS IR LIGONINĖS (VILNIAUS G. NR.28) PAŠVENTIMAS

Įvyko šį sekmadienį, dalyvaujant daugiau ne keturioms dešimtims sukviestų svečių. Šventikas kun. J. Tumas prakalbėjo į susirinkusius šiais žodžiais:

„Piliečiai!

Nemirštamasis Jėzaus Nazaretiečio tvarinys, Bažnyčia, leimina šį gailestingumo rūmą.

Meilės Magisteris, Dievas-Žmogus Kristus ir pats buvo atėjęs gerai žmonėms daryti; ne bet ko skaudinti, tik visų vaduoti, kas tik žūva siela ar kūnu.

Gaivindamas vargšų dvasią, bent pusę savo rūpesnio Kristus skyrė jų kūnams pastiprinti. Ir plėtėsi Jo garbė, stebuklingojo Gydytojo garbė.

Ir pavyzdžiu mums teikės palikti ne sinagogas, ne filosofijos atstovą, tik paniekintą pusžydį humanistą, kurs kelyje radęs žaizdomis aptekusį žmogų, aptvėrė jas, burnon įlašino gaivinančio vyno ir nugabeno ten, kur slaugo.

Ir kiekvienam žadėjęs atsigerinsiąs, kurs, Juo pasekdamas, Jo vardu paduosiąs bent kaušelį tyro vandens ištroškusiam keleiviui ar pasilpusiam ligoniui. Toksai būsiąs jam artimesnis už gentį ir vienatautį.

Ir pasekė Jį gailestingumo darbais rinktiniai žmonijos atstovai. Ir ėmė žmonių kentėjimams statyti tokius pat iškilmingus rūmus, kaip statė dvasių galybėms šventyklas ar išminčiai ir protui panteonus.

Kiekvienai tautai dabar galėtumei pasakyti: pasirodyk, kokių turi kentėjimams priglausti rūmų ir artimui slaugyti atsidėjusių žmonių, o aš tau pasakysiu, kokiame tu stovi laipsnyje kultūros.

Mes, čia susirinkusieji, nebebijotume tokio paklausimo, nes žinotume, kad už šito rūmo įsteigimą paskirtų mums vietą pirmosiose pažangos eilėse. Tai jūsų nuopelnas, steigėjai ir vedėjai.

Būkite gi tikri jūsų trūsą vertą esant ne tik žmonių pagyrimo, dar ir Kristaus žadėjimų. Per patį meilės darbą jūsų pačių širdys persisunks neregima, bet gerai jaučiama Kristaus malone ir padarys tai, kad jums patiems gyvenimas bus pakenčiamesnis.

Nemirštamasis Jėzaus Nazaretiečio tvarinys, Bažnyčia, laimina šį gailestingumo rūmą ir visus jus, Šeimininkai ir Trūsėjai. Amen".

Paskui apėjo šlakstydamas visus kabinetus ir visus ligonių rūmus.

Viskas puikiai įtaisyta, švaru, kaip pas gydytojus. Ir taip nebrangu, kaip niekur kitur privačiose ligoninėse neesti. Laukiamoji salė padabinta Vytimis ir mėlyna Draugijos vėliava. Jauku, kaip tik tarp savųjų esant. Viskas taisoma, kaip laukiant, kada šita poliklinika bus atiduota būsimajam universitetui.

Per arbatą buvo daugybė kloties Draugijai velijančių kalbų.

Bereikia dabar naudotis ta ligi šiol vienatine taip gerai įtaisyta ligonine.

NEJAUGI: LABAI TAI MAN?

Daug buvo kalbama prieš revoliuciją, daug per pačią revoliuciją, nemaža tebekalbama ir dabar, jog Rusijos imperijos piliečiai toli gražu nesą pribrendę susyk priimti visus naujausių laikų demokratybės išmislus. Laisvė Rusijoje virto siautimu tų, kuriems teko į rankas ginklai; teisybė – plėšimais iš pasiturinčiųjų, tuo žygiu visai nepadedant nepasiturintiems. Taip sprendžia ne tik santarvininkai, bet ir vokiečių socialistų „Vorwärts"[1].

Tą patį bendrą visiems buv. Rusijos piliečiams matą taikindami į lietuvius, mes purtėmės ir tebesipurtome sakydami: kas lietuvis – tai europietis, ne rusas – azijietis. Mes nenorime prisipažinti esą bendrai ir vienodai tos pat valstybės per 100 metų auklėti ir gavę bendrų būdo savumų. Mes pasikliaujame anais tikraisiais, Europos mumyse išauklėtais savumais. Mes tikimės nepadarysią tokių barbarybių, kokių yra pridarę ir tebedaro rusai, kad ir kažin kokių susilaukę persivertimų. Ne Lietuvos pilietiškumu pasikliaujame, tik ypatingu lietuviškuoju savo būdu ir katalikiškąja dorybe, kurie taip griežtai priešingi yra tos pat Lietuvos piliečių rusų senatikių, sakysime, būdui ir dorai. Žiūrėk jų darbų, vokiečiams pasitraukiant iš Dysnos ir Zarasų apskričių, kur jie iš gryno kerštо griauna ir degina apleistąsias dvarininkų sėdybas.

Duok, Pone Dieve, kad mes neapsiriktume! Aš net esu tikras, kad neapsiriksime labai daugelyje dalykų. Tik, aiman, aš nedrįstu atmintinai tvirtinti, jog mes neapsiriksime visuose dalykuose; jog tikrieji lietuviai visame kame pasirodys pribrendę iki savivaldybės nepriklausomoje valstybėje; jog gana turi pilietybės nujautimo, kurs leis sudaryti ir palaikyti vidaus tvarką ir išmintingai žengti prie savo buities pagerinimo ir savo valios, liaudies valios reiškimo.

Gal ir to būtume tikri, kad ne nelemtasis mūsų būdas, nerangumas reikšti savo valią visados, kur tik prisireikia tai parodyti; kad ne nelemtasis gerųjų žmonių „labai tai man! tesižinai, žinokitės!" Taip ir toliau. Tam patvirtinti yra gana žinių iš mūsų sodžiaus. Paminėsime bent dveitą – godą ir tvarką.

Visi mūsų sodžiaus žinovai vienu balsu sako, bolševizmas nė vienu punktu netikinąs lietuvių sodiečių; nė vienu negalįs jų įjudinti. Tam tikslui teesąs geras pastūmėjimas pasisavinti svetimą turtą. Tai ne pramanymas ir ne apšlovinimas. Tai – faktai. Apsidairykime, kas darėsi pradžioje karo, kada žydai ir bajorai bėgo arba buvo varu tremiami iš gimtųjų vietelių. Jie paliko savo turtą, kurio mūsiškiai toli gražu nepagerbė. Nepaėmė jų savo globon, kad nepaimtų svetimieji atėjūnai, tik pasiėmė sau. Ir pigiai teisinosi kaimynams ir savo sąžinei: vis tiek, kiti paims. Kam gi siekti pradžios karo: štai šiomis dienomis Žemaičiuos Gintiliškės dvarą sodiečiai kaimynai šitaip gelbėję: suvažiavę važiuoti, prisipjovę avių ir išsivežę; visą šimtą „išgelbėję" nuo vokiečių!

Kai klausi gerųjų žmonių, nejaugi taip yra darę visi lig vieno, atsako: „Kas duos, didžioji pusė nepadorėjasi taip daryti; tik jie per išmintingi ar per gudrūs. Kam čia man kištis, labai tai man, tesižinai!" Gi kur atsirado nors vienas drįsęs paprieštarauti, ten toks visą minią įveikė; mūsų minia tebėra nepasiutusi ir gėdinga. Sako, vienas pat Laižuvos aptiekininkas lietuvis išgelbėjęs apleistąjį visų žydų turtą, sustabdęs minią, kuri daugiau nebegrįžusi imtis ne savo daiktų.

Bet koki blogieji mūsų palinkimai lengva uždegti; blogosios medžiagos visados gana žmoguje. Tai gerosios reikia ilgai ir rūpestingai tiektis. Piktžolės, anot priežodžio, nesėjamos auga. Ir kalti esame, kai jų neravime nei iš savo daržo ir patvorių, nei iš svetimo. Mūsų „labai tai man" niekas gyvas neišteisins ir nepavadins gudrybe ar atsargumu. Godui, svetimo turto pasigviešimui, reikia prieštariauti visur ir visados, kad juo neužsikrėstų plati minia ir nepatrauktų į bloga tų, kurie silpnos valios, kurių niekas nesustiprina.

Tą patį peiktiną „labai tai man", deja, matome ir sodžiaus pastangose susitvarkyti. Kurstomi iš šalies, iš Rusijos sugrįžusių bolševikų ir „Darbo Balso"[2], visą tvarką „demokratingai" padaryti tesiima mūsų proletarai, „vargingieji sodiečiai", destis bernai, bežemiai, amatninkai. Daugiur į tą „demokratingai sudaromą tvarką neįsileidžiama ne tik dvarininkų ir kunigų, kurie

kažin kodėl primygtinai sugrūdoma į vieną būrį, bet nei ūkininkų. Ir ūkininkai lengva širdžia pamoja ranka: „At, žinokitės: labai tai man!"

Nejaugi, lietuviai, labai tai mums, ar šiaip ar taip spręs mūsų likimą bet kas – atėjūnas, ar tos vietos drąsuolis? Nejaugi jums sakant: „Labai tai man", vienų bežemių nuomonė bus viso Lietuvos krašto valios sprendėja? Visur, kur tik praktikuojama rinkimai, rūpinamasi, kad juose dalyvautų kuo daugiausiai žmonių, turinčių teisės rinkti. Ir jei nė pusė rinkikų nedalyvauja, neskaitoma, kad tos vietos liaudies valia išsireiškė. Jei jūs nedalyvausite ir net nemokėsite išreikšti savo valią ten, kur jus leidžia ar neleidžia, teisingai jums pasakys tie patys kurstytojai: „Kas gi kaltas, ko snaudėte?" Kova tegausi teisių. Tai bendras gyvenimo dėsnis...

Tai ir niekados nesakykite: „Labai tai man", kur geran sau ir visuomenei galite pakreipti dalykus.

KUN. DR. JURGIS MATULAITIS-MATULEVIČIUS – VILNIAUS VYSKUPAS

Apaštalų sostas jau paskyrė Vilniui vyskupą[1]. Mišrosioms vyskupijoms Rymo papa visados ieško tokio kandidato, kad visi juo būtų patenkinti ir naujam ganytojui lengviau būtų eiti pareigos. Šiuo sykiu Rymui ypač pavyko rasti toks vyras, prieš kurį jokios tautos žmonės nieko negali turėti. Lenkai senai jau sakosi, kun. Jurgis esąs jiems maloniausis už visus Rymui siūlomus kitus kandidatus. Lietuvos Taryba tai kandidatūrai nėmaž nepriešTaravo. Griežtai visus lenkia nepaprasti kun. dr. Matulevičiaus privalumai: taikus būdas, gilus pamaldumas, atsidėjimas Bažnyčios dalykams, gilus mokslas ir nepailstantis darbštumas.

Kilęs iš suvalkiečių, kunigu tapęs Kielcų vyskupijoje, daug metų dirbo Varšuvoje, organizuodamas ir vesdamas krikščionis darbininkus; Petrapilio kunigų akademijoje kurį laiką profesoriavo, Šveicarijos Friburge buvo šiaip jau dvasiškuoju tėvu. Pagaliau amžių pabaigti ketino Marijampolės marijonų vienuolyne, kurį ketino atgaivinti.

Vargu yra Lietuvoje, visose trijose vyskupijose, kunigų, kurie nebūtų dalyvavę kun. Matulevičiaus vedamosiose rekolekcijose. Lietuviai kunigai dar neužmiršo jo paskaitų Kauno visuomeniniuose kursuose. Žiūr. „Draugiją"[2]. Europos mokslavyriai turi jo nepaprastos vertybės knygas apie Rytų Bažnyčios skirtumus.

Naujam kunigų Vadui politika nerūpėsianti: tai esą Tarybos dalykas. Tad naujas Kristaus takų rodytojas vėl padarys bažnyčias tikrais maldų namais, ne tautinio šovinizmo kurstytojomis.

Dėl visa to visų tautų Vilniaus vyskupijos žmonės gali laukti naujo savo Ganytojo ramiomis širdimis ir šviesiomis viltimis ir džiaugtis, kad Apvaizda jiems pagaliau tokį vyrą teikia. Sveikiname ir laukiame, pasiilgę!

KUNIGO D-RO JURGIO MATULAIČIO-MATULEVIČIAUS ĮŠVENTIMAS VYSKUPU

Ne šimtą, ne du, ne tris, tik kuone visą pusę tūkstančio metų stovi Kauno paneryje milžiniški, bet iš lauko pusės nedabinti mūrai, dabartinė Žemaičių katedros bažnyčia. Ji tikra reiškėja pačių žemaičių būdo. Plaudė Kauną, dviejų upių santeklį, tvanai, siautė ūžė gaisrai, – žemaičių tikėjimo šventykla, jų dvasios reiškėja tebestovi, kaip ir pirma. Ji neskyla, netrupa; rodos, juo senyn, juo plytos kietyn, ir stovės tas galingas, rimtas, nedailintas mūras, kaip koks Babilonijos arba Meksikos statymas[1], ne pusę tūkstančio, tik keturis penkis tūkstančius metų. Nesunaikinama, kaip ir pati žemaičių dvasia ir tikyba.

Bokštas žemutis, vos vos pro čiukurą prasikiša; antro ir visai nėra, tyčia ar nė nepradėta? Durys žemos. Na, lygiai kaip žemaičių troba. Įeik gi vidun, visai ką kita rasi: erčią ir kultūrą, net dailę. Žemaičių katedra visą savo gražumą viduje slepia. Ten aukšta, ten platu: ten skulptūros ir polichromijos meno stilius. Ne laukutinė pusė, tik viduje veiksliausioje vietoje, didžiajame altoriuje, kaip ir pridera būti, Kalvarija, kaip ir žemaičio būklė, veiksliausioje vietoje dideliausi „Deiva Munka".

Keistą įspūdį daro tasai Kauno katedros Prikryžiuotasis. Kiek ten visokių „apaštalų", kiek visokių pagražinimo gumbų, filiarų, piliastrų, karnyzų, niškų, vis dėlto virš altoriaus plačiausia erdvė, kurioje Prikryžiuotasis viešpatauja vienas... vienas... visų apleistas. Nė po Jo kojų parkritusios moters nejaukina mirties valandos.

Panašų įspūdį darė ir vyskupo Jurgio konsekracijos valanda. Aplink švytruoja keliolika asistentų. Blizga siūtiniai brangūs bažnytiniai apdarai. Keliolika jaunų levitų tarnauja. Vis dėlto kniūpščias kryžium parkritęs vyskupas Jurgis prieš konsekruojantį jį vyskupą Pranciškų[2] rodės vienas... vienas... visoje toje minioje. Nieko bendra su iškilme, nes ten mezgasi bendrovė su Prikryžiuotuoju; nes čia apsiimama Jo takai rodyti. Graudu, ašarojasi akys; ir bailė ūžčioja per kailį: ar tesės? Ar pagarbins ir išaukštins Išsirinkusįjį, ar „sukompromituos" Mokytoją iš Nazareto šiais revoliucijų ir visokių sukretų laikais?

Šiuo metu priimti ganytojo lazdą nepiga net tikrai pašauktam dvasininkui. Visokios politikos kėsinasi pavergti sau visas sritis, siekia ir pačios dvasios. Nemint kodėl susirinkę į katedrą virpančiomis širdimis meldė Aukštėją, kad šitą išsirinktąjį apšarvotų ne tik dieviška išmintimi, bet ir žemiška gudrybe.

Gruodžio 1 d. 10 val. prasidėjo vyskupo Jurgio konsekracija. Konsekratorius buvo Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius; tik nebuvo nė vieno vyskupo asistento, kaip tai paprastai esti. Seinų vyskupas Antanas Karosas[3] išvažiavęs į Lomžą, kur tą pat dieną konsekracija jo vyskupo sufragano Jałbrzykowskio[4]; be to, atvažiavęs Seinų vyskupijos lankytų Apaštališkasis vizitatorius monsinjoras Ratti[5]. Minsko vyskupas Zigmantas Lozinskis[6] negalėjo atvykti grįžtančios kariuomenės užimtuoju gelžkeliu. Tad juos pavadavo Vilniaus kapitulos prelatas Karolis Baika[7] ir Seinų kapitulos prelatas Dabrila[8]. Archidiakonu buvo Žemaičių seminarijos rektorius prel. Maculevičius[9], asistentais inspektorius kun. Kaz. Paltarokas[10] ir prof. Br. Liausas[11].

Skiriamąją papos bulą paskaitė Vilniaus kapitulos kanauninkas Karolis Liubianiec. Be to, iškilmėje dalyvavo Valstybės Tarybos atstovai: vicepirmininkas kun. Staugaitis[12], narys dekanas

Lad. Mironas[13], sekretorius Bizauskas[14] ir Min. Tar. vedėjas Kaz. Vizbaras[15].

Be minėtųjų Vilniaus kapitulos atstovų, Vilniaus kunigijai atstovavo klebonas Kretavičius[16], Trakų dekonijos dekanas Maliukevičius[17] ir kleb. Varnas[18]. Be to, kanauninkas Kukta[19] ir prof. Reinys[20] nuo Vilniaus lietuvių.

Buvo delegacijų ir iš Seinų vyskupijos. Ką besakyti apie patį Kauną.

1 val. prasidėjo pasveikinimai nuo dvidešimties kelerių lietuvių organizacijų ir nuo vienos lenkių – Opieki Matki Boskiej[21]. Tad:

Valst. Tarybos prezidiumo vardu kalbėjo kun. Staugaitis.

Ministerių Kabineto – Vizbaras,

Seinų kapitulos – kan. dr. Grigaitis[22],

Spaudos – prel. Dambrauskas[23].

„Lietuvos Aido" vardu kun. Tumas pasakė: „Mielas Ganytojau. Keblus ir šakotas yra darbas vienatijo lietuvių dienraščio, kurs atšviečia mūsų visuomenei taip pat keblų ir šakotą Laikinosios Vyriausybės darbą. Jo darbininkai pavedė man pasakyti Ganytojui, jog mes žmoniškai galime netesėti, galime pristigti išminties, tik niekados nepristigsime gerų norų ir geros valios. Taigi „Lietuvos Aido", nepartijinio ir nepriklausomo dienraščio, redakcija ir bendradarbiai tikybos ir doros dalykuose ištikimai klausys teisėto tos teritorijos Ganytojo. Ir džiaugsis jausdami, jog vis daugiau yra, kas nuo grynų žemės sielavartų stengias žmonių sielas patraukti į dvasios sritį".

Kauno katalikų vardu – kun. Penkauskis[24],

Krikšč. demokr. ir Blaivybės – kun. Galdikas[25],

Opieki Matki Boskiej – lenkės tarnaitės,

Šv. Juozapo darbininkų draugijos,

Moksleivių „Ateitininkų" – Vaitkus,

Jaunimo kuopos – kun. Petrauskas[26],

Vilniaus Kr. dem. – prof. Reinys,

Katalikų moterų dr. – Naujelytė,

Naumiesčio dekanato – kl. Skinkys[27],

Trakų dekanato – dek. Maliukevičius,

„Saulės" dr. – kun. Tumelionis[28],
Inteligentų vardu – Raupys,
Dar gimnazijos direktorius Dovydaitis[29],
- Moksleiviai,
Miesto – Račkauskis,
„Saulės" ir Katalikų mokytojų sąjungos.
Prūsų lietuviai įteikė gražiai varsotą adresą:
„Jo Ekscelencijai Vilniaus Vyskupui D-rui Matulevičiui.

Mes, Prūsų lietuviai, išreikšdami savo pageidavimą susirišti su Didžiąja Lietuva, sveikiname šiandieną Jūsų Ekscelencijos asmenyje atsigaivinantį tautinį vyskupišką sostą Lietuvos sostinėje. Pilni vilties maldaujame Aukščiausiąjį, kad palaimintų Ekscelencijos darbą brangios tėvynės gerovei. Kaunas, Gruodžio mėn. 1 d. 1915 m." Parašai.

Pagaliau rusų šventikas, priėmęs uniją su Rymu, kun. Ziemacki pasveikino rusiškai.

Visų kalbų turiniui pakartoti netenkame vietos. Visiems J.M. vyskupas Jurgis atsakė per triskart; dusyk lietuviškai, gi sveikinusioms lenkiškai – lenkiškai. Jis sakė:

Numanau ir matau, į kokį sunkų darbo kelią esu nūn įstatomas. Kiek tik galėdamas stengiaus pabėgti, bet Dievas kitaip skyrė. Ne vargo ir darbo bijojau: aš esu darbo ir vargo žmogus. Tik maniau kitur žmonijai juoba patarnausiąs. Kiekvieno padėjimo žmogus neša sunkias pareigas; juoba kunigas, juoba vyskupas. Negi mano asmuo čia jus suvedė, tik tos idėjos, kurios pasaulį stumia pirmyn. Viena tokių jėgų – Bažnyčia. Ji pateko ir pateks iki galo; ilgai pateks ir tie, kurie jos laikosi, ar tai būtų atskiri žmonės, ar ištisos tautos ir valstybės, už kuriuos visus mirė mūsų Išganytojas Jėzus Kristus. Tad manau geriausiai žmonėms, tautoms ir valstijoms patarnausiąs, jei pats kuo daugiausia prisigerdamas Jo dvasios, kuo daugiausia jos skelbsiu, Jo dėsniais viską remsiu. Ko gi kilnesnio galima visuomenei duoti už dorybes, tą jos sveikatą ir tvirtybę?

Taigi žmones dorindamas, rodos, geriausiai visiems lygiai patarnausiu, geriausiai išpildysiu ne tik vyskupo, bet ir tos šalies piliečio pareigas. Rūpinsiuos palaikyti visas kilnias pastangas,

kame tik jų išvysiu. Krikščionybės dvasia neabejotinai sumažins visas esamąsias tautų neapykantas. Bažnyčiai nėra graiko nei rymiečio, nėra žydo nei stabameldžio, – visa žmonija – Kristaus kūnas. Esu pasiruošęs visiems lygiai patarnauti. Džiaugiuosi ir draugijomis, nes „kame du trys vardan mano, ten ir aš esu", – sakė Kristus. Taigi Kristus gaivins jas, padės gyventi Jo idealais ir nukrypti tinkamon pusėn.

Žiūrėkite, kas darosi, sakysime, karo dalyke. Karas prasidėjo kažin kokiais tikslais, o pasibaigė daug aukštesniais, kurie ir mirtį nugali. Kristus visas tautas gaubia savo meile; Jis mirė lygiai už visas tautas, sluoksnius ir krypsnius. Ir mano tad pareiga tarnauti visiems, ypač liaudžiai, iš kurios esu paimtas ir vėl jai skiriamas. Kas tik bus reikalingas Kristaus dvasios, visiems rūpinsiuos padėti jos gauti. Visa tai prašom pranešti ir tiems, kurie į mane jus čia dabar yra atsiuntę, ir padėkokite visiems, kurių vardu man išreiškėte tiek gražių žodžių.

Krikščionybė tik Dievo padaras, naudingas visiems žmonių dalykams; be jos blogiau esti. Tikėjimas tai ne atitrauktas nuo gyvojo gyvenimo dalykas; tai gyvenimo veiksnys, idėja – pajėga. Nutolo nuo jos, sakysime, Prancūzija ir ėmė nykti mažėti. Taigi labai malonu, kad Laikinoji Lietuvos Valdžia pritaria tikybai.

Visur skundžiasi visuomenės, kad žmonių trūkstą. Taigi visi auklėkime tų „žmonių", kaip tik išmanydami, kad kuo daugiausia būtų statančių galybių; griauti ir neauklėtas pataikys. Spauda – didelė galybė: ji gali visuomenę pastūmėti šen ar ten. Gi visur ieškoma žmonių pasišventimo, savęs išsižadėjimo, ir tą idealą paliko mums ne kas kitas, kaip Kristus, savęs išsižadėjęs, žmonėms pasišventęs. Piktos jėgos Jį nugalėjo, gi Jis viršgamtine galybe kėlės ir pats viską nugalėjo – meile. Jei norime Dievo karaliją priartinti, turime pasišvęsti ir teikime sveikas darbo sąlygas, kad tautos ir valstybės sveikos augtų. Medis kirmino pagraužtas skursta ir geriausioje žemėje; gi sveikas ir uolynuose moka susirasti tinkamos dirvos ir tarpti.

Visa taikos, meilės, teisybės ir nuolankumo dvasia, kuri buvo jaučiama vyskupo Jurgio atsakuose, sunku atskirais sakiniais atšviesti: jos tebuvo galima gerti[30].

Tarybos pietūs pagerbti J.M. naujam Vilniaus vyskupui, nukelti iš 9 d. į 12 d. š.mėn., įvyko kažin kodėl be karininkų. Dalyviai buvo jų pasigedę. Šiaip jau praėjo šiltoje meilės ir vienybės atmosferoje. Visus sujungė nepaprastas Ganytojo asmuo, jo taktas, iškalba ir apskritai visi savotiškumai, kurių jokių būdu negalėjo nepagerbti dalyviai, kokio jie nebūtų buvę tikėjimo, krypsnio, tautos ir lyties.

Per ištisas tris valandas kalbomis kamavo nabagą vaišinamąjį Svetį, ir visiems Jis kantriai ir taip maloningai atsakinėjo, jog visi pilnai buvo patenkinti ir nulenkti. Paskiausia kalba buvo rusiškai pasakyta Valstybės Tarybos nario žydo dr. Rozenbaumo[31] Biblijos stilium ir dvasia, kaip žmonės, išsisklaidę kalbomis, ėmė kits kito nebesuprasti ir nebemylėti; kaip niekas nebepadeda tai pataisyti, nei Dievo reiškimai, nei mokslas. Belieka – malda už visas tautas ir jų taiką. Į tai kvietė Vyskupą pasekti Salomonu[32]. Tautų santarvės pavyzdys yra V. Taryba. St. Šilingas[33] sumaningai mezgė senovines vaidilučių namų ugnelės tradicijas su naujosiomis kryžiaus reikmenėmis. M. Biržiška apie kultūros statymą ant paveldėtųjų tikrų tautos savotiškumų, ne ant skolintųjų iš svetur. Kun. Mironas apie Bažnyčią ne vien Laivą, tik ištisą eskadrą, kuri seka savo kapitoną. Kun. Tumas apie Vilčių Žvaigždę, į kurią žmonės individai, nuo kits kito nutolę, savo kiautais apsimovę, siunčia visus savo norus ir laukimus, idant nuo Jos atsimušę, sugrįžtų skyrium kiekvienam, tik padvigubinti ir meile sušildyti. Žvaigždė – Kristus, kurs visus patraukė, „aukštyn pakeltas"; regima dabar žvaigždė – iškeltasis Ganytojas. Į tą Žvaigždę siuntė literatūros ir plastikos dailininkų ilgesius. Voldemaras[34] vaizdino mėgiamąjį savo Mickevičiaus Gustavą[35].

Prūsai, reformatai, lenkiškai kalbantieji lietuviai, betikybiai, socialistai, vyriausybė, Taryba, gudai reiškia savo sielavartus ir troškimus, kad Ganytojas padėtų jiems iš vargų išbristi. Ir visiems padaryta gana. Iš J. Mylistos atsakų, štai kaip galėtume atvaizdinti naująjį Lietuvos sostinės Vyskupą.

Esu lietuvis, tačiau lenkiškai pramokau, kalbu taisyklingai ir daug esu dirbęs tikrojoje Lenkijoje, teatmindamas – žmones.

Žmones tematysiu ir dabar. Kalbų skirtumas neskirstys man žmonių, kaip neskirs jų valstybių sienos ar tikėjimai. Vienas tėra tas pats Kristaus pagrindas dorai – visuomenės tvirtybei. Neskirs nei netikyba, nes žinau, kad tikėti tegalima gera valia, neliepiant; ir su tokiais gyvenau ir gyvensiu santarmėje. Neskirs nei partijų skirtumai, nes jas skiria ne „juodi" principai, kurie, patyrinėjus, stovi labai arti kits kito, nei žmonių neapykantos, kurios tyčia kits kitą nusijuodina ir ragus kits kitam antlipdo, idant būtų baisesni. Aš esu atstovas To, Kurs laimino rimtį ir geros valios žmones, tai ir būsiu – geros valios. Gi mano ištesėjimas bus ne mano vieno, tik kiek padėsite visi, rodydami taip pat gerą savo valią man, stovinčiam virš visų partijų, krypsnių ir kitokių skirtumų. Geros valios vaisių dėkime į bendrą valstybės iždą, kas dailę, kas mokslą, kas politiką, kas valdžią, kas šeimynėlės auklėjimą, viską paremta meile, tai iš tos nepeiktinos įvairybės susidarys tvirta, pastovi valstybės vienybė. Gi aš melsiuos už visus, tame skaičiuje ir žydus, bendradarbius, už Tarybą ir Valdžią. Ieškosiu ir pasergėsiu bet kokią gerą iniciatyvą, geros valios reiškimą ir remsiu, kiek tik pajėgsiu. Gudiškai dar nemoku, bet gudus pažįstu; didžiausis jų trūkumas – tai apsišvietimo, ir jį pakelti bus pirmiausis mano rūpestis.

Gudams atsaką dailiai gudiškai atpasakojo Voldemaras. Žydams Vyskupas atsakė rusiškai, taip pat dailiai literatine kalba, kaip lenkiškai ir lietuviškai.

Klausytojai pasergėjo, kaip vyskupo Jurgio rūpestingai sekama lietuvių kalbos vystymasis ir mokama pavartoti pačios paskutiniosios kalbininkų nustatytosios išraiškos. Mokslininkas – sociologas, krikščionis – asketa, pažangus pilietis, stačiai žengiąs savo sveiku, neskolintuoju protu ir išmanymu, – tuo vyskupas Jurgis pataisė visa tai, kas per ingresą daugiau per nesusipratimą ir blogą valią pašalinių žmonių buvo kliūtimis įsiterpę tarp jo, Ganytojo, ir lietuvių bei gudų.

Lietuvos valstybei, ne tik Katalikų Bažnyčiai, naujas Vilniaus vyskupas – tvirtas šulas. Tai ir – Valio! Ilgiausių metų!

VILNIAUS VYSKUPO JURGIO INGRESAS

Laiku buvo paskelbta vyskupą d-rą Jurgį Matulaitį-Matulevičių į Vilnių atvažiuosiant gruodžio 8 dieną, rytą 10 val. Bažnyčiose suma turėjo prasidėti 8 $^1/_2$ val., idant žmonės galėtų dalyvauti katedros iškilmėse. Vis dėlto žmonių susirinko ne tiek, kiek vyskupo Roppo[1] sutiktų. Tada ir žydai lipo ant stogų; dabar, tiesa, nebetilpo į katedrą, bet orie stovėjo ne daugiau kaip pusė tiek.

Lygiai 11 val. vyskupą priebažnyčyje sutiko dvasininkai. Buvusis vyskupijos valdytojas prelatas Michalkevičius[2] čia pat spryske pasveikino naują katedros šeimininką prakalba lenkiškai. Apaštališkojo vizitatoriaus Ratti'o laiškas davė žinią, jog paskyrimo bulla tikrai esanti Romos raštinėje, tik šiais laikais pavojinga esą ji siųsti. Tad Rymo papa ir šiaip jau įsakęs vyskupui Jurgiui pradėti valdyti Vilniaus vyskupiją. Šitą laišką laikinasis vyskupijos valdytojas prelatas Anusavičius[3] paskaitė iš sakyklos lotyniškai, lenkiškai ir lietuviškai.

Buvo žinių, jog šį laišką vyskupas Matulevičius liepęs išversti ir paskaityti ir gudiškai. Ir buvę išversta. Vis dėlto jis neskaityta, nors gudų Tarybos narių buvo prašyta net pamokslo jų kalba, ir visa Taryba tam buvo pritarusi.

Vyskupas dvasininkus pasveikino lotyniškai. Gi iš sakyklos, asistuojant Dūmos deputatui kun. Maciejevičiui[4] ir buv. Vilniaus dekanui Černiauskiui[5], prakalbėjo į savo vyskupiją pirma lenkiškai, paskui tą patį pamokslą žodis žodin pakartojo lietuviškai.

Pamokslas buvo gražus. Tokios apaštalavimo dvasios Vilniaus bažnyčios kažin kada bėra girdėjusios. Naujas Kristaus pasiuntinys čia žemėje tikrai Evangelijos prastumu ir vis dėlto iškalbumu nupiešė savo pareigas: 1) tarpininkauti tarp savo ganomųjų ir Dievo, 2) melstis už juos, 3) mokyti juos tikėjimo ir ginti jį nuo tų, kurie kėsintųsi jam kenkti, 4) tvirtinti doroje ir tikyboje per sutvirtinimo (dirmavonės) sakramentą. Tais ir tiktai tais tikslais atvykęs čia vyskupautų, ne kokių politikų varinėtų. Tokiuo, ne kitokiuo prašė jį laikyti ir bendradarbiauti. Iškilmingai tvirtino išrausiąs savo širdies gyslas, jei žinosiąs, kad ten rados kas nors priešinga Dievo ar artimo meilei.

Pamokslas padarė gilų įspūdį. Net per lietuvių pamokslą sulyginti buvo ramu. Buvo bepradedą urzti ir burgėti, tik kun. Maciejevičiui pagrasius tuoj nutilo. Vilniškiai kunigų gerai dresuoti, žino, kada ir kur netvarkos galima daryti, kad ir bažnyčiose.

Už krotelių, kur klierikai sėdi, dabar buvo paskirta daugybei suvažiavusių kunigų. Gi viena dalis suolų paskirta buvo „Komitetui Polskiui" ir lenkų delegatams, vyrams ir moterims. Tik nematyti buvo čia lietuvių nei iš Laikinosios valdžios, nei iš Tarybos, nei iš privatinių draugijų. Atmindami, kaip daug buvo lietuvių delegacijų Kaune per pašventimą, tikėjomės, jog Vilniuje, savo vyskupo susilaukus, bus jų dar daugiau. Suprantama, kad visų veidai buvo pilni reikšmingo paklausimo, kas čia atsitiko, kodėl ne visai taip, kaip buvo manyta?

Tais klausimais kreipėmės į įvairius žmones.

Dėl ko nebuvo Rymo raštas gudiškai paskaitytas, nors buvo priruoštas, mums nenorėta atsakyti.

Šv. Mikalojaus klebonas kun. Jazukevičius[6], ruošęs daugybę deputacijų nuo visų lietuvių prieglaudų, mokyklų, kat. draugijų, visą vakarą prabėgiojęs, taisydamas joms vietos, dabar buvo ne mažiau nustebęs. Girdi, Katedros administracija griežtai atrėžė – niekam neskirsianti vietų presbiterijoje; o kaip reikia, lenkų štai pilna, ir visiems jiems parodoma, kur sėstis, lietuvių gi deputacijos minioje stumdosi.

Valstybės Tarybos ir Laikinosios Vyriausybės atstovų nebuvimas ten, kur rado sau paskirtą vietą „Komitet Polski" ir kiti lenkai, be abejo, įdomus ir sukels eilę klausimų. Todėl „L. Aidas" tuojau pasiuntė savo korespondentą į Ministerį Pirmininką paklaustų, kodėl taip atsitiko. Ir štai ką iš jo esame patyrę.

Lietuvos Valdžia laikiusi savo pareiga dalyvauti kaip konsekracijoje, taip ir ingrese. Į Kauną buvo siuntusi savo delegatus, kurie, kaip žinome jau, dalyvavo Vilniaus vyskupo Matulevičiaus konsekracijoje. Po įšventimui Vyriausybei tekę patirti, kokia būsianti ingreso tvarka nustatyta; būtent Vyskupas gruodžio 8 dieną atvažiuosiąs stačiai iš stoties į Katedrą, kunigus pasveikinsiąs lotyniškai, žmones gi pirma lenkiškai, paskui lietuviškai. Dėl pamokslo gudų kalba nebuvo aiškiai nusistatyta. Todėl aš,

sakė prof. Voldemaras, pasinaudodamas senąja artima pažintimi su įšvęstu Vyskupu, parašiau jam laišką, kokios apgailėtinos pasekmės būtų, jei šita tvarka būtų priimta. Laiško Kaunan, Panemunėn, nuvežtų ir Ministerių Kabineto nusistatymo šiame klausime paaiškintų buvo deleguotas „L. Aido" redakcijos narys kun. Zajančkauskis[7]. Jis sugrįžo, jokio atsako iš vyskupo Matulevičiaus neatveždamas.

Ateinant Vyskupo ingreso dienai, L. Vyriausybė kreipėsi į vyskupijos valdytoją, kad duotų jai tinkamų vietų bažnyčioje. Į tą raštą vyskupijos sekretorius atsakė, jokių numeruotų vietų nebūsią ir atsiuntė Laikinajai Vyriausybei ir Tarybai 12 paprastų įėjimo į Katedrą bilietų. L. Vyriausybė rado, jog ji, kaipo tokia, negali dalyvauti tenai, kur jai nepatikrinta tinkama vieta.

Todėl tą pačią dieną antru raštu kreipėsi į vyskupijos valdytoją, kad jai paskirtų vietos pirmos eilės sėdynėse, paaiškindama, jog nepaskyrimą tokių vietų L. Vyriausybė turės suprasti kaipo katedros kunigų norą, kad Lietuvos Vyriausybė vyskupo ingrese nedalyvautų. Rytą ingreso dieną į tą raštą atvežė kunigas griežtą atsaką: L. Vyriausybės reikalavimas nebūsiąs išpildytas.

Gruodžio 7 d. jau buvo tikrų žinių, jog vyskupas jau tikrai yra nusistatęs prabilti pirma lenkiškai, tik paskui lietuviškai; gudiškai gi visai nekalbėti. Einant kalbų tvarka buvo nustatoma ir pasveikinimų eilė: pirma lenkai, paskui tik Lietuvos Vyriausybė. Dėl šių žinių, sako prof. Voldemaras, aš tuoj parašiau vyskupui Matulevičiui laišką, kurį jam įteikė Vyriasybės atstovas, pasiųstas stotin jo sutiktų, įprašydamas perskaityti raštą prieš savo ingresą. Šiame laiške buvo pabrėžta, jog L. Vyriausybė laiko savo pareiga dalyvauti ingrese ir pasveikinti vyskupą, nes ji katalikų šalies Valdžia, kur Bažnyčia neatskirta nuo valstybės. Dar sykį buvo paklausta, ar nurodytąją tvarką vyskupas tikrai priėmė, ir paprašyta duoti žinia, ar jis tiktų priimti Tarybos ir Vyriausybės pasveikinimus skyrium ir pirm kitų delegacijų, nes kitomis sąlygomis nebus galima atlikti šios pareigos.

Ir šin laiškan vyskupas Matulevičius nedavė jokio atsako. Tai faktinė šito atsitikimo pusė. Jokių komentarų aš nerandu galima duoti, – pabaigė Lietuvos Kabineto Ministeris Pirmininkas.

NAUJAS RYGOS VYSKUPAS

Kaip jau žinome, Rygos vyskupu yra paskirtas kunigas Eduardas grafas O'Rourke. Naujas Bažnyčios kunigaikštis bus konsekruotas Vilniaus katedroje, sekmadienį, š. m. gruodžio 15 d. Tikimasi į šią iškilmę atvyksiant Žemaičių vysk. kun. Karevičių, Minsko vysk. kunigą Lozinskį ir Seinų vysk. kun. Karosą.

Jo Eksc. kun. Eduardas grafas O'Rourke gimęs 1876 m. Basios dvare, Naugardėlio apylinkėje. Gimnazijos mokslus pradėjo pas tėvus jėzuitus Chyrove (Galicijoje), baigė gi Rygoje 1903 m. Išėjęs Rygos politechniką, Insbruke klausė teologijos mokslų. Tuos išėjęs 1907 m., buvo įšventintas kunigu. Buvo profesoriumi kunigų seminarijoje Petrapilyje ir 7 metus šv. Stanislovo ten pat bažnyčios klebonu.

Atgaivinus Minsko vyskupiją, buvo tos diecezijos generaliniu vikaru, kol kun. Lozinskis buvo paskirtas vyskupu.

Rygos lietuviai, žinodami, kad naujas Ganytojas visų tautų avimis vienodai rūpinsis, bus labai nudžiugę, gaudami tokį vyskupą[1].

KUN. J. TUMAS – STUDENTŲ DRAUGIJOS GARBĖS NARYS

Lietuvių Studentų Akademinė Draugija „Lituania"[1].
Friburgas (Šv.[2]) lapkričio 24 d. 1918 m.
(Gauta Vilniuje 1919 m. sausio 23 d.)

Didžiai Gerbiamas Kunige Jubiliate!

Džiaugsminga Tamstos Kunigystės sukaktuvių šventė duoda mums progos šiandien bendrai susirinkus išreikšti tai, ką kiekvienas mūsų jautė, minėdamas brangų Tamstos vardą.

Esame toli nuo Tėvynės, neramūs dėl jos ateities ir laisvės. Kaipgi malonu ir guvu tokiu metu prisiminus tuos Tautos Vadus, kurie, nuveikę jau ne vieną pavojų, neilstomis pajėgomis eina pirmieji Tėvynės keliais.

Dvidešimt penkeri Tamstos, Gerbiamasai Jubiliate, kunigavimo metai, tai nuolatinis pasišventimas Tautos gerovei, tai ištisas budėjimas Tėvynės sargyboje. Mes lenkiame galvas, atmindami Tamstos darbus mūsų raštijos ir visuomenės dirvoje.

Brangus yra Tamstos vardas kiekvienam tikram lietuviui, bet ypač jaunimas pamilo Tamstą, kad davei jam tiek šviesaus džiaugsmo, kėlei ir auklėjai jo sielas savo rašto dailės veikalais. Jaunimas jaučia, kad Tamsta taip pat esi tikras jo Draugas.

O dauguma ir mūsų pačių, čionai susirinkusių, kurie esame prityrę nuoširdaus Tamstos palankumo, su džiaugsmu minime malonias Brangaus Kunigo Tumo draugystėje praleistas valandėles.

Visi mūsų akademinės draugijos „Lituanios" nariai siunčiame Tamstai, Gerbiamasai Jubiliate, daug karščiausių savo sveikinimų. Gi negalėdami tinkamiau pagerbti Tamstos nuopelnų, mes vienu balsu išreiškėme bendrą norą – turėti Tamstą mūsų draugijos Garbės Nariu.

Mes tikrai džiaugsimės, jei Tamsta neatsisakysi priimti šio gilios mūsų pagarbos išreiškimo.

Tesaugoja Aukščiausis Tamstą, Gerbiamasai Kunige Jubiliate, ilgiausius metus!

J. Tamošaitis
V. Mykolaitis
M. Andziulytė
E. Romanauskaitė
K. Pakštas
E. Žilevičius
Ignas Abromaitis M.S.
O. Petrauskaitė
J. Žilevičaitė
St. Šalkauskis
U. Urnėžytė
Kun. J. Cesaitis[3]

„LITUANIOS" DRAUGIJAI FRIBURGE

Persigalėdamas įgimtąjį drovumą, nes Selbstlob stinkt[1], aš drįsau paskelbti Jūsų atestatą, kurį Jūs man malonėjote atsiųsti, pakeldami mane savo Draugijos garbės nariu. Kitaip ir negalėjau padaryti: visą pusę metų mūsų tiesųjį susisiekimą trukdo tai vieni, tai kiti okupantai. Belieka prašyti laikraščių, kad išimtinai svarbiuose reikaluose jie patarpininkautų.

Jaunieji Mokslo Vyrai ir Moters, mūsų viltie, džiaugsme ir pasididžiavime! Jūs lyg klausiate, ar aš prisiimsiu tą garbės titulą, kurį man dovanojate.

Dieve brangus! Šiemet baigiu jau 50 metų. Tai tokia krūva laiko, kuriuo galima buvo dešimt kartų daugiau padaryti, neg aš ar kas kitas yra padaręs. Padariau ne per daug. Ir už tą mažumą, kas buvo padaryta, aš taip nedaug esu prityręs favorų ar paprastų pamaloninimų, jog Jūsų meilūs ir iš tokios atviros, ne veidmainiškos širdies plaukią žodžiai man buvo tiesiog balzamas suvargusiai ir neramiai sielai.

Tokios didelės garbės, su kuria niekas pasaulyje negali man susilyginti, aš teesu per visą savo amžių tik dukart prityręs: kai kitkart garbės nario titulą man dovanojo Kauno Darbininkų Draugija ir kai dabar dovanojo Friburgo Studentų Draugija. Pirmąjį gavus, man rodės, lyg aš būčiau susyk labai pademokratėjęs, antrąjį gavus – lyg pajaunėjęs, su Jumis susilyginęs.

Draugai! Jūs neapsirinkate: aš jaunuomenei esu atidavęs visą savo širdį. Aš ją labai suprantu; net tada, kai ji krypsniais šakojasi. Aš ne priešas jokių krypsnių, bet tik jie būtų ne iš savimeilės dygę. Bet aš jaunuomenės, na, kaipgi čia pasakius, nebedrįstu; jau esu iš eilės išėjęs, ir ji gali manęs nebenorėti besuprasti.

Tai kaipgi man ir tuo žvilgsniu nesidžiaugti, kai jūs man duodate titulą vadintis Jūsų nariu, Jūsų draugu ir Jus Draugais vadinti?

Juo tai man maloniau ir garbingiau, kad Jūsų tarpe yra žmonių, kurie asmeniniais privalumais pelnos visų pažįstamų meilę, o jau padarytais darbais – visuomenės pagarbą.

Tik dabar aš jaučiuos, koks aš beesąs tuščias. Kad sumanyčiau, ne tik laikraštyje pasigirčiau, bet oficialinai imčiau rašytis:

„Darbininkų ir Studentų Draugijų Garbės Narys", ir didžiuočiaus juo, kaip seniau didžiuodavos „Kavalieriaus" titulu, nes tikrai argi begali kas kitas aukščiau iškelti pilietį, kaip iškelia teisingos, pūslėtos darbininko rankos ir tyros, jautrios jaunuomenės širdys?

Rašyčiaus, visiems iš ketvirtojo namų aukšto skelbčiau savo dignitorystę, kad... kad nestigčiau mažo dalyko: aš tiek Jūsų meilės ir garbės dar neesu vertas. Ir tie Jūsų atestatai tebūnie man paraginimu bent paskui pateisinti tai, kas vien iš per geros Jūsų širdelės išplaukė.

Dabar gi, atsilygindamas geru už gera, darau Jus visus „Lituanios" Draugus – savo širdies Garbės Nariais ir prieteliais per visą likusį amželį.

Ačiū Jums, ačiū!

Kun. *Juozas Tumas*

P.S. „Lituaniai" siunčiau savo „Pragiedrulius". Girdžiu tačiau, jog jie nepasiekę skiriamosios vietos, tai siunčiu antru atveju.

J.T.

NETIKĘS PAGALYS

„Laisvė"[1] Nr. 73 rašo: „Vyresnieji inteligentai (ateitininkų atsiradimą[2]) pastebėję, išsigando, jiems plaukai ant galvos stojosi... Ir pradėta kampanija prieš naująją moksleivių srovę. Labai gaila, bet negalima nepastebėti, kad toj negarbingoj prieš ateitininkus kovoje tarp daugelio kitų dalyvavo dabartinės Lietuvos prezidentas A. Smetona, kun. Tumas ir kt."

Norėta suduoti ir pasiieškota lazdos. Tokiais atvejais lazda rasti lengva. Rado ir „Laisvė", tik šiuo tarpu patrešusią lazdą.

Vientara, dėl ateitininkų atsiradimo niekam taip jau labai plaukai iš baimės nesišiaušė. Kad būtų šiaušęsis dėl bet kokio naujo visuomenės gyvybės apsireiškimo, galbūt bevargdami ir visai nusmukę.

Antra, tie vyresnieji inteligentai naują visuomenės atžalą sutiko gerai suprantamu įdomumu ir, tiesą pasakius, baime, kad

ta dalis jaunuomenės kur nors neiškryptų į bet kurią negeistiną šalį. Ne kitaip ji sutiko ir aušrininkus[3], kurie iš pat pradžių tapo jų darytojų užkrėsti bent keliais visai mums negeistinais rusų inteligentijos privalumais – nihilizmu, netikėjimu. Ateitininkams išeinant į sceną, buvo baimės, kad ne kryptelėtų, kaip paprastai naujikams atsitinka, į priešingąją pusę ir neatsidurtų kartais taip toli, kaip reakcininkai, tikrieji stačiatikiai. Taigi ir juos sutiko keletu visai nekaltų persergėjimų, kurie ne tiek pačią jaunuomenę užgavo, kiek bailino pačius to krypsnio darytojus. Kaipgi? Čia žmogus vos vos darbą pradedi, o jau jūs bauginate? Taip gali ir nepasisekti.

Tą vieną priekaištą – ne laiku, per anksti – mes, viltininkai Smetona, aš, Kubilius[4], tebuvome girdėję privačiai. Raštu puolė mus smarkiau. Ir ne „mus": dėl to, kad aš apie ateitininkus, kiek atsimenu, neesu nieko parašęs, dėl to, kad Smetona, jei neklystu, tą vieną kartą tebuvo, pro šalį eidamas, grybštelėjęs. Tiktai – a. a. Juozą Kubilių, kurs atviriau buvo išsireiškęs.

Tos jo rašto vietos aš dabar negaliu rasti. Turiu betgi jo feljetoną „Vilties" 1913 m. Nr. 56: „Ateitininkai ir Katalikų darbavimasis". Jei šitokia kritika, kuri reikalavo daugiau vidaus tobulybės, norint „viską atnaujinti Kristuje", neg paviršutiniško katalikybės reiškimo ir dokumentinės apologijos, ar tikrai popiežiavo moteriškė, jei šitokia kritika vadinasi „negarbinga kova prieš ateitininkus", tai... Tai nieko gero iš tokių visuomenės pastangų negali būti, nes viską gyvai želiančią prisieina su nepasitikėjimu sutikti, augant genėti ir tik išaugus pasidžiaugti, o ne antraip, kai dar niekur nieko.

Bet ateitininkų auklėtojai iš pat pradžių pasirodė tiek nepaliečiami, kad ir iš tikro atkrito noras gyvai dalyvauti jų ūgyje.

Buvo tad vyresniųjų inteligentų tylėjimas: žinokitės sau; bet nebuvo, ypač iš užliečiamųjų čia viltininkų pusės, kovos, ypač negarbingos. Ateitininkai išaugo savaime. Ir garbė jiems, jei ką gera iš savo širdelių išspaudė. Kas gi tuo nepasidžiaugs?

Koks aš ateitininkų priešas buvau, tegu pasako jie patys, kurie yra klausę mano paskaitų, specialiai jiems rengiamų, jiems gi mane, ne ką kitą, kviečiant. St. Šilingas net buvęs girdėjęs

nuomonę, būk aš tik apsimetąs kairesniu, o visą širdį lenkiąs į dešinę, ten, kur ateitininkai klauso. Pavartę „Ateities Spindulius"[5], taip pat rastumėte ne vieną žymę mano bendradarbiavimo su jais.

Dėl visa to dar kartą turiu pasakyti: „Laisvei" rūpi rasti man pagalys, ir ji paieškojus ras jį kur kitur, ne mano santykiuose su ateitininkais.

Aš ne ateitininkų ir ne krikščioninimo priešas, tik bet kokio juodašimtiškumo taktikoje.

„Laisvė" tai supranta... Ir aš tikiuos Petrapilio ateitininkai nepadės jai tų „negarbės" pagalių man prisirankioti.

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJA

Lietuvių Mokslo (tikriau: ir Dailės) Draugija štai tryliktąjį kartą sutelkia savo narius į visuotinąjį susirinkimą. Kokių garsių, gyvų, daugingų ir mokslingų susirinkimų ji yra mačiusi ir kokių liūdnų, apsiblaususių ir nedaugingų per šį karą, kada iš 800 narių tegalėjo atvykti vos 30–40, ir tai iš to paties miesto. Mokslo žibintas tačiau negeso; skaisčiai švietė ar vos tik vilko akele, anot to, blizgėjo, vis tiek rusėjo ir tais laikais, kai bet koks šiaip dvasios gyvenimas buvo visai užgniaužtas.

Šita Lietuvių Mokslo Draugija yra ypatinga ar mes patys, lietuviai, esame ypatingi, jei mūsų santykiai su šituo šlovingiausiu ir skaisčiausiu mūsų dvasios išdavu vis dar nėra kaip reikiant nusistatę, nors jau keliolika metų praslinko bebendradarbiaujant. Atmenu „Vilniaus Žinias", kur pirmą kartą prasitarė apie mokslų draugiją dr. Basanavičius, kviesdamas visuomenę pasisakyti, kokio platumo draugiją ji norėtų turėti[1]. Skrupuletiškai pasvarstęs mūsų ištesėjimą, aš padaviau balsą už siaurus etnografijos ir istorijos rėmus[2]. Buvo ir daugiau tokių. Kone visi buvo toki. Rodos, bene tik vienat vienas teišsitarė apie mokslų draugijos visuotinumą, ir tą balsą sumanytojas padėjo pagrindu steigiamajai draugijai.

Sumanytojo turėta plačių norų; draugijos rūmai suplanuota amerikietiškai. Amerikiečiai viešąsias įstaigas organizuoja ir

statos ne tam tik kartui ar laikui; jie sumeta tol tebesančius būsimuosius laikus, nuošimčiais suskaito, ligi kiek įstaiga gali išsiplėsti, sudaro ištisą planą ir pradeda statyti... tik dalį jo. Įstaigai plečiantis, bus pristatyta antra dalis; toliau trečia, kiek tik reiks, ir tai negadins rūmo stiliaus, ištisumo, visa to, ką buvo architektorius įsivaizdavęs ir suplanavęs.

Lietuvių Mokslo Draugija, užsibrėžusi visuotinumą, iš tikrųjų tepradėjo gyventi labai siaurai; gal ne plačiau, kaip mano ir kitų tokių buvo svajojama ir sumetama. Ne dėl to, pakartoju, kad ir tikslai būtų buvę siauri; tik sulig dabartinio ištesėjimo, gal ir sulig to laiko mūsų mokslo reikalų. Ir tą faktinį, ne idėjinį, siaurumą kaip tik įžiūrėjo kai kurie patys prašmatnieji mūsų mokslo vyrai. Jie, dėdamies neva užgautais, kam esanti aplenkiama filosofija ir teologija (anaiptol jos nebuvo aplenkiamos), griežtai nusistatė prieš tą draugiją, paskaitė dalyvavimą draugijos gyvenime ir darbuose nesutinkančiu su jų sąžine, kurią tęviršt galėsianti ta draugija įžeisti, ir pavydėtinu patvarumu iki pat šiam laikui ją boikotuoja ar tik niekina, nebežinau, kaip ir bepasakyti.

Dyvais nesitvėriau, kai vienas mano gerbiamas ir mylimas mokslavyris teisėtu pasididžiavimu parodė ištisą šūstį mokslo rankraščių, tiek specialių, jog niekas pelnininkas neapsiimtų jų išleisti. Ir kai paminėjau Mokslo Draugiją, tai autorius – mokslininkas su tokiuo abuojumu numojo ranka, jog užrišo man burną ją beginti. Pavedęs tuos mokslo dalykus draugijai, kuri su mokslu gal visai nieko bendra neturi. Na, ir gulės jie ten ilgiausius metus, kol autorius numirs. Tada kai kas pačiupinės popierių lakštus, tars filosofiškai: „Taip, padirbėta žmogaus"... ir vėl paliks gulėti.

Visai teisingai prel. A. Dambrauskas yra vieną kartą išsitaręs apie savo leidžiamąją „Draugiją". Girdi, ji kai kurių inteligentų nepatenkinanti. Juokdariai: rašykite tai, kas jus patenkina, ir sudarysime gerą žurnalą. Ar aš atsisakau dėti bet kokius gerus raštus?

Lygiai galima būtų pasakyti ir apie Mokslo Draugiją. Juokdariai mokslininkai: nenorite dalyvauti, o norite, kad ji nustebin-

tų pasaulį! Tegu per Draugiją pereina visa, kas tik originalaus jums ateina į galvą; duokite Draugijai, jei ne ištisus veikalus, tai bent trumpučius referatus, – Draugija ras jiems vietos leidiniuose ir laiko jų paklausyti per paskaitas daliniuose susirinkimuose. Bus vidaus gyvybės, bus ir į orą kuo pašviesti.

Keletas narių, kas metai kitų, parenkamų į valdybą, nors būtų jų pareiga, niekados netesės užinteresuoti visos tėvynės, jei žmonės, kam tėvynės dalykai rūpi, patys nesiglaus į Draugiją ir nereikš savo mokslo pajėgų. Draugijos komitetas tegali tvarkyti esamąją medžiagą, tegali planuoti platesnius surinktinius tyrinėjimo ar klasifikavimo darbus, bet negali padaryti iš paprastųjų inteligentų – mokslininkų.

Šitai kam gi kitam, jei ne Mokslo Draugijai, siunčiama paklausimai, kokių mes turime mokslo pajėgų tautiniam universitui sudaryti? O Draugija mažiau težino jų už atskirus žmones, kurie su kits kitu niekados nesusisiekia. Tai nenormalu. Ateinant vis susirinkimams, Komitetas „kalėdoja" paskaitų, o ne skelbia visuomenės žiniai, šiemet tiek ir tiek atsiųsta referatų išklausyti, įsidėmėti, pasvarstyti ar net pažadėti pagalbos, jei to mokslininkas bus pareikalavęs.

Aš visai esu tikras, jog nepriklausomos mūsų valstybės valdžia jokiu būdu neapsieis be Mokslo Draugijos tautos kultūrai sustiprinti. Ne vienos milicijos, kariuomenės ir valdininkijos sudarymas sudaro ir valstybę. Žiūrėkite, kokį milžinišką darbą yra jau padariusi Mokslo Draugijos Vadovėlių komisija![3] O kiek dar daugiau tokių sričių. Drąsiai galima pasakyti, jog Lietuvių Mokslo ir Dailės Draugijai yra lemta naujoje valstybėje paimti pirmutinė vieta visame kultūros darbe. Pareigos bekraštės, begalės, o ištesėjimas menkas. Taigi metę savo fanaberijas, dėkimės į tą Draugiją ne tik vardais ir trirublinėmis (!), bet ypačiai savo darbais mokslo dirvoje. Įdomaukime pirmiausia paties mokslo, tai jis pats mus suves į tokių pat įdomaujančių būrį ir sudarys Draugijoje tinkamą atmosferą.

Nuodėmė yra niekinti savo dar neįsigalėjusį, bet galintį įsigalėti dalyką!

SENOVĖS RAUGAI

Ko randame žemės rievėse pasižymėta, to jokie raštai nebūtų mums atstoję: iš to skaitome visų seniausiąją mūsų žemės istoriją. Skaitome M. Biržiškos Lietuvos geografijoje[1].

Apie geografiškuosius mūsų vardus lygiai galėtume pasakyti. Mes neturime rašytų liudytojų, kas buvo mūsų krašte prieš tūkstantį ar net prieš du tūkstančiu metų. Vienatijai tos giliosios mūsų senovės liudytojai tai mūsų žmonių pavardės ir jų gyvenamųjų ar gyventųjų vietų praminimai. Kiek mokslo paslapties tokiuose senoviniuose mūsų varduose, ne taip senai pavirtusiuose pavardėmis. Matvila (s) – Vilmanta (s), Butrimas – Rimbūtas, Gimbūtas – Butginas, Vaišnora (s) – Norvaiša (s). O Mingaila, Skirgaila, Jogaila? Dabar pradeda madon eiti vaikus krikštyti prasimanytais vardais: Giedrytė, Ašarėlė, Raselė, Danguolė. Man vis rūpėjo patarinėti ir patarinėdavau tokių pravardžių vieton dėti turinčius, jei jau ne krikščionybės, tai bent istorijos žymių ir tradicijų. Krikštijant Vytautais, Algirdais, Kęstučiais, Aldonėmis, Dainutėmis, kaip lenkai krikštijasi Vandomis, Liudomirais ir t.t., aš nematau rimtos priežasties nesipravardžiuoti Jogailais, Gediminais, Rimvydais, Mindaugais ir daugybe kitų gražių gražiausių vardų, kurių mums paliko raštai ar padavimai. Tas žodis tiems, kuriems krikščionių vardai ėmė rodytis palikę per daug priprasti ir nuobodūs, o kitokios vertybės jiems nepripažįsta. Daug galima būtų duoti tam kalbotyros žinovui, kurs susektų kilminę visų tų gražių vardų reikšmę: Geišė, Aužbikas, Gondinga, ir kas buvo išreiškiama, pasidarant žodžius, iš kurių galima pasidaryti ir adverniškoji prasmė: Norbut ir Butnorius, t. ir t.

Lygia dalimi ir vietavardės. Žmonėms, kuriems mūsų kraštas svetimas, kurie nepažįsta mūsų senovės, kuriems pagaliau nerūpi paprasčiausi mūsų patogumai, jo nė nebrangina ir lengva širdimi pamina po kojų ar iš atminties braukia tai, kas tūkstančių metų žymę tebeturi, kas keletą gražių istorijos lapų atstoja. Aš nenoromis lenkiuos prieš tokius vardus, kaip Deltuva, Kvėdarna, nes tai mūsų istorijos „kauko speniai" ar „laumės papai"[2], kurie reiškia mūsų žemės istoriją. Tuo gi tarpu jie visi pavirto –

Konstantinovo; ir Vaškai – Konstantinovo, ir dar kažkokie valsčiai – Konstantinovo. O Naumiestis – Aleksandrovskoje, o Ježiorosai-Zarasai – Novoaleksandrovsk, o Mažeikiai – Muravjovo. Taip ilga eilė maskolių palikimų, kurie ne tik ausį drasko savo nepaprastu skambėjimu, dar ir širdį gildina skaudžiais atminimais. Jie visi kuo veikiausiai reiktų nuo mūsų žemėlapių rūpestingai nušluoti, kaip visi rusų vardai buvo nuo iškabų nušluoti, ir sugrąžinti atgal, kas mums buvo ir yra tiesiog šventa: mūsų senovinė tradicija, nes joje – tikroji Lietuva.

Palieka vardai mūsų pačių patogumui. Pakelėmis, gatvėmis mes matome vokiečių parašus. Na, tai suprantama. Iš svetur atvykę karo tikslais žmonės neprivalo klaidžioti. Jiems nei laiko nėra teirautis; reikia akies metimu pamatyti kur ir kas. Tik kuo išaiškinsi, kai tokioje Ukmergėje, kurios visos apylinkės grynų gryniausiai lietuviškos, kur nė vienas pirklelis be lietuvių kalbos neapsieina, gatvių vardai ūmai lenkiškai pakrikštyti? Zarasuose taip pat. Rodos, ir Biržuose. Arba tokioje Lietuvos širdyje, kur lenkų nė nėra, Radviliškio stotyje, stambiomis raidėmis parašyta: „Tylko dla ruskich mężczyzn. Tylko dla ruskich kobiet"[3]. Juk rašoma žmonių žiniai. Kokių gi žmonių daugiau praplaukia pro šią stotį: lenkų, kurie šiuo karo metu jokių neturi reikalų Lietuvoje, ar pačių vietos gyventojų lietuvių? Kas čia buvo toks apsukrus, kad per šį karą Lietuvos veidą ūmai padarė vokiškai lenkišką, o ne lietuvišką?

Galų gale laikomasi sudarkytų grynai lietuviškų vietavardžių vien dėl to, kad taip jau buvo į žemėlapius įrašyta! Taip protuojant reiktų amžiniems laikams palikti kelios dešimtys kiniškų vardų Mandžūrijoje, kuriuos rusų topografai buvo įrašę, o visi jie reiškia kiniškai: „Aš tamstos nesuprantu". Taip atsakydavę kinai rusams, šiems klausiant, kaip ta vieta vadinasi. Lietuvoje galima dabar rasti tokių baidyklių, kaip sodžius „Jejtzy" Svėdasų parapijoje. Klausia nabagas vokietis kareivis, kur čia tie „Jejtzy", ir niekas jam nemoka atsakyti, nes nepareina jam į galvą, jog tai visiems žinomi Gykiai. Aiškiausiai spaudos klaida, o palaikoma... nebežinia, kieno naudai, nes nei vietinių gyventojų, nei kareivių.

Taigi dabokime nepaliečiamybės savo krašto senovės ir dabarties. Vokiečiai – konservatyvai; tai okupacijos valdžiai nedaug tereiks aiškinti. Tik reikia, kad kas iš vietų atsirūgtų senove.

GRYNASIS KULTŪRINIMAS

Aš negreitas bet kuriai tautai pripažinti ypatingą pasiuntinybę: išsvajotą mesianizmą, istorinę misiją, ar tam panašių sapnų nemiegant. Man viena tėra aišku, jog kiekviena tauta savaime gadina ar taiso savo kaimynus, žiūrint ko turi daugiau, gera ar bloga. Dėl to gi tautoms už gera paminklų niekas nestato, už bloga – į teismą jų netraukia.

Nuopelnu tautai pavirsta tik tada, jei ji pasijunta siunčiama kur toliau, ne į kaimynus čia pat pašonėje, nunešti kultūros ar kokios dvasinės gėrybės; krikščionių mokslo, sakysime, stabmeldžiams. Tauta siunčia savo žmonių, idant jie globotų tolimųjų salų raupuotuosius, nes saviškiai negloboja. Tauta siunčia savo sūnų laukiniams skelbti monoteizmą, vieną Dievą ir išganymą per Kristų, nes politeistai, daugdieviai, dvasia žūna. Kas artimą myli, tas darbu ar turtu gelbėja žūvančius, aukoja jiems savo turtą ir gyvybę.

Tokių misijų pareigą jaučia ir lietuviai. Ir iš Lietuvos nemažai turto nueina į Afriką, idant su krikščionybe pasiektų juos ir kultūros geradarybės. Prelatui Kerpei[1] kiek ten palikus pinigų Afrikos misijoms, atmenate, buvo susiginta, gerai jis taip padarė ar negerai. Priešininkai turėjo kokių gi bereikia stipresnių įtikinimų, kaip: kam siųsti pinigai svetur, kad ir vietoje reikia doros ir kultūros misijų? Ir vis dėlto ginče laimėjo tie, kurie stojo už prelatą ir jį pateisino. Gera tam, kuriam gerai daroma; gera ir tam, kurs gerai padaro: jis pats dorinasi savo darbais.

Nebegerai pasidaro, kai tauta į tautą eina veidmainiuodama; kai sakosi nešanti išganymą ir Europos kultūrą, gi iš tikrųjų eina pavergtų ir jos turto paglemžtų. Taip atsitinka ir už tikinčiųjų sudedamus pinigus stabmeldžiams atversti; kunigų misijos kar-

tais pavirsta politikos darbu, nieko bendra neturinčiu su misijomis, su kultūrinimu.

Ir ne tik Afrikoje. Čia pat rusai veržėsi „į vakarus lango prasikirstų", į Baltijos pajūrį; lenkai veržėsi į šiaurę, lietuviams katalikybės neštų. Ir visi šalia tų idėjinių ir idealinių tikslų turėjo grynai medžiaginių tikslų – padidinti savo žemių.

Ak, kaip gera būtų, kad žmonės pagaliau tenkintųsi grynaisiais tikslais! Lietuvoje, sakysime, dirva grynajai aukštesnei kultūrai pasitaiko jau ką gi: pati rinktinė! Geografinis padėjimas patogus, žemė ne bergždžia. Laukų, miškų, vandenų kultūrai – platu vietos. O dar plačiau pačiose lietuvių sielose. Jos ištroškusios, pasiilgusios šviesos ir kultūros. Jos pačios senai veržiasi puola į visa tai, kas pažangu, kas šviesu, kas švaru ir patogu. Tik nebuvo kas praveda. Reikėjo tik parodyti pavyzdys, kaip trobesiai statoma, kaip dirvos trėšiama, kaip javai daugialaukėje mainoma, nekalbant apie naminę ir viešąją buitį, – ir akyse viskas virsta naujoviškai.

Lietuviuose jau sukilę kultūros reikalai. Jiems patenkinti namie nebuvo galima, daugiausia dėl nepakankamo turto – turtingoje žemėje. Rusų rankose esant, nebuvo galima pralobti; jų valdžia davėsi visiems apeiti, visiems iš šalies išnaudoti; ji nesugebėjo nieko praktikinga pasidaryti savo viduje ir ore. O turtai klojosi po kojų, tik jų nemokėta pasiimti, gi ir pasiėmus temokėta jais pasisotinti, nieko daugiau; už juos tau beveik niekas nieko nedavė; rugių pūdą pirko už 80 kap., kviečių už 110 kap., avižų už 65 kap., bulvių už 33 k., o rinktinių rudens obuolių dar pigiau, už 30 kap. pūdą; linų pūdą už 3 r. Nevertėjo tad nė stengtis daugiau produkuoti, neg savo reikalams reikėjo. Nevertėjo, gi dažnai ir nemokėjo; tad mojo ranka į visa, kas namie. Plūdo lietuviai svetimų dievų pasieiškoti tolimiausiuose pasaulio kraštuose: Amerikoje, Transvalyje, Argentinoje. Būtų važiavę į patį Marsą, bet tik kas būtų pasakęs, kaip ten nuvažiuoti, ir patvirtinęs, jog ten bus turtingiau ir kultūringiau gyventi. Gaila buvo veltui žūvančių produkcijos pajėgų. Tik ką padarysi, kad nebuvo, kas būtų atėjęs ir palengvinęs lietuvių buitį – pakylėjęs jų kultūrą.

Dabar kyla visai kitokis klausimas – ar belaukti iš svetur atvykstant „grynosios" kultūros nešėjų, ar patiems manytis.

Lietuviai, per tiek amžių pamokyti, nebe naivūs. Jie jau žino, kad politikoje niekas nesivaduoja altruistiniais, artimo meilės, tikslais, tik egoistiniais savęs meilės tikslais. Tai liūdna, tik nieko nepadarysi. „Kultūrinamasis", iš pat pradžių pajutęs negryną kultūrintojo intenciją, tuoj susitraukia, it sližys su visais savo rageliais į kiautą, tuoj susiriečia, ežiuku atstatydamas savo dygliius į visas puses. Taip lietuviai darė rusams, taip daro ir lenkams, dirbusiems grynai egoistingais sumetimais, ieškojusiems didelių pelnų už kiekvieną menką kyštelėjimą.

Belieka tad patiems savim pasikliauti. Tai ir natūralu. Jokio vaisiaus ūmai, dirbtinai nesubrendinsi; iš šalies neveiksi, kai viduje užmazgos nėra. Gi viduje kas užsimezga, tai tik padėk, saulute ir šilimėle: patsai išsivystys. Taigi mums ir belieka visomis galėmis patiems tiektis šios saulutės ir šilimėlės, jei norime sulaukti – grynosios kultūros.

KULTŪRA IŠ ANTRINIŲ RANKŲ

Lenkai, viliodamies lietuvius į save, mėgsta pavartoti tą vieną įtikinėjimą: mes jums davėme Rymo katalikų tikėjimą, draug su juo ir Vakarų kultūros. Gal kitaip nė netesi įtikinti lietuvius, kad jie būtų amžinai skolingi lenkams už tą gera padarymą.

Lietuviai, tikrai nusimanydami esą Vakarų, ne Rytų kultūros, tuo didžiuojasi, tai labai vertina ir visai nesigina jos gavę kai ką ir per lenkus, stovėjusius viduryje tarp Lietuvos ir Vokios. Jei tačiau kai kada pasityčioja iš to lenkų įtikinėjimo, tai tik dėl to, kad tai daroma per dažnai ir tikrai prasčiokišku būdu: „Atminkite! Tai mes jus apkrikštijome! Tai mes jus kultūrinome! Matai, kaip jums gera turėti bent vidų suminkštintą: barbarybių, teisingai prikišamų rusams, niekas negali prikišti lietuviams!"

Daug daug metų lietuviai mokėjosi lenkams už tai, duodami rinktinių žmonių jiems patiems gerinti. Lenkai patys prisipažįsta – kultūra jiems namie nedavusi tokių gausių vaisių, kaip

svetur įvaisinta. Pagaliau lietuviai susiprato: o kokiam gi galui mums imtis kultūros iš antrinių rankų, kad galima iš pirmutinių? Ko gi jau labai yra mums lenkai davę tikrai savo, patys nepasiskolinę iš kaimynų? Bene taip jau didelis nuopelnas vielai, kad ji per save perleidžia elektros srovę! Negi nuo savęs atitraukdami ko davinėjo. Negi patobulindami tai, ko patys gaudavo.

Tuo žvilgsniu lenkams tikrai neprisieina girtis. Davė mums Rymo katalikybės. Ji visur ta pati. Tačiau praktikos gyvenime, sakysime, Bavaruose ar kame kitur Vokioje, ji didesnės vertybės neg lenkuose, tai ir lietuviuose. Vokios pietuose katalikybė padarė žmonių darbininkų; lenkų šiaurėje pridarė ji žmonių lepšių. Davė mums lenkai ir kultūros. Tik ir ji, vienodai brangintina, nevienodai reiškiasi. Lenkuose, tad ir lietuviuose kultūros atsirado bajoruose, kaip jų luomo privilegija, ir toliau maža kiek tesiekė. Už lenkų dvarų dvarelių tekrito ir tebekrenta silpni kultūros spinduliai.

Jei nori, patirk tai, nuėjęs į latvius, į Kuršo ir Vidžemio gyventojus, gavusius kultūros tiesiai iš pirminių rankų, iš vokiečių, ir į Vidbodės[1], „dawniej Inflant polskich"[2] gyventojus, latgalius, gavusius kultūros iš antrinių rankų, iš lenkų. Lenkams Inflantai lenkinti dar labiau sekės neg Vilniaus gubernija; čia tai turėjo pasirodyti lenkų kultūra visa pilnybe. Tuo gi tarpu už sulenkintus latgalius tėra mizernesniai sulenkintieji gudai. Nematyt kumurnesnių žmonių, ubagiškesnio ūkio, labiau suterštos kalbos kaip latgalių.

Tai ne naujiena ir Lietuvoje, pasergėta ir išreikšta daug sykių. Dar šiemet Druskius[3] tai saviškai išdėjo laikraštyje „Das neue Litauen"[4]: kame tik daugiau lenkuojančių dvarų dvarelių, ten daugiau ir kumurnesnių sodiečių. Užtat čia sodiečiai greičiau puola bet kam švariau apsitaisiusiam rankos bučiuotų ar kitokių dar neišnykusių vergiškumo ženklų rodytų. Gi kame mažiau lenkuojančių, ten liaudis daug aukščiau pakilusi kultūra, savaime labiau pasituri ir daugiau nusimano žmonišką savo vertybę. Liaudies dalykai ne geriau stovi ir pačiuose Lenkuose.

Lenkai giriasi, kultūros davinėję savo kaimynams; o šieji, blaiviau tai įvertinę, ne kaip poezijose vertinama, ima juos į

teismą traukti. Ėmėte mus globon, sako, tai ėmėtės ir atsakomybės už mus pasaulio kultūrai, kam sustabdėte mus keliems šimtams metų? Kaip dabar bepasivysime tiek tol mus pralenkusius kitus europiečius? Jūs ir vėl mus viliojatės. Ne, su jumis eidami, nė nepradėtume vytis, nes jūs – ne šaltinis kultūros; ji netrykšta aplink, kaip iš gyvo kūno, ji tešviečia kaip mėnuo kažin kieno atmušta svetima šviesa.

Jei netikite lenkus ne savo kultūra šviečiant, pavartykite nors jų kultūros žodyną. Technikos terminų, saviškai prasimanytų, terasite keletą nuošimčių, kiti visi skolinti iš svetimųjų. Taip pat pasergėsite ir šiaip jau kalboje; ligi tik aukštesnės prasmės sąvoka, jai išreikšti imama svetimas žodis.

Kalba – kultūros reiškinys. Tai lenkai gerai nusimano. Jie, sakysime, didžiuojasi (Jan Witort, Wlad. Gizbert Studnicki)[5], prikrėtę savo žodžių į lietuvių kalbą. Prof. Al. Brückneris savo knygoje „Die Slawen und der Weltkrieg"[6] 139 p. bado lietuviams akis tokiais žodžiais, kaip: atkritka, budinkas, aznajminti. Sako: nekultūringi buvote, iš kultūringųjų ėmėtės. Tačiau neatsigrįžta į save ir nepajunta, jog vainoja katilas puodą, o abudu juodu. Dar blogiau. Lietuvių kalba tapo visiškai be reikalo prišiukšlinta, nes pakankamai turi savų, kur kas geresnių žodžių toms pat sąvokoms išreikšti (atvirutė, trobesys, duoti žinią), tuo tarpu kad į lenkų kalbą yra įsibrovusių tiek žodžių iš vienų vokiečių kalbos, jog jais niekados nebenusikratys. Taip jie ir paliks amžiams liudyti apie vokiečių kultūros veikimą į lenkus.

Malonėkite pasižiūrėti kad ir šios krūvos žodžių, kuriuos aš atmintinai, kas pakliuvo, suverčiau. Tai vadinamosios lenkų kalbos pažibos, elegancija ir būtinumas.

Absatz – abzac, obcas, Dank – dank, Dach – dach, Fach – fach, Farbe – farba, Gerber – garbarz, Grobian – grubian, Gestalt – kszałt, Helm – hełm, Hufnagel – hufnal, Hetze – heca, Hai – gaj, Kitt – kit, Knopf – knopka, Klemme – klamka, Kram – kram, Klotz – kloc, Lokai – lokaj, Lucke – luka, Leuchter – lichtarz, Loch – loch, Lende – lędźwie, Ladung – ładunek, Meister – majster, Matte – mata, Muschel – muszla, Mord – mord, Mär – mara, Pacht – pacht, Pech – pech, Pfand – fant, Pflug – pług, Prahm –

prom, Platz – plac, Pips – pypeć, Pinsel – pendzel, Pranger – pręgierz, Ritter – rycerz, Rüstung – rynsztunek, Rosine – rodzynka, Schoppen – szopa, Schinken – szynka, Sparren – spara, Spitzel – szpicel, Stich – sztych, Sucher – zuch, Schlamm – szlam, Schwager – szwagier, Sack – saczek, Segel, Segler – żagiel, żaglowiec, Schwank – szwank, Schraube (-mutter) – śrub, muterka, Schranke – szranki, Schicht – szychta, Schieber – szyber, Streifen – strefa, Schildwach – szyldwach, Sporn – szpora, Sold – żołd, żołdactwo, Schlag – szlaga, Stift – sztyft, Scheibe – szyba, Schelm – szelma, Tränen – treny, Trieb – tryb, Trank – trunek, Urlaub – urlop, Welle – fala, Werkstatt – warsztat, Wechsel – weksel, Wahrung – warunek, Wage – wagi, Wacht – wachta, Zins – czynsz, Zwecke – ćwiek, Zinn – cyna, Zug – cug, Zügel – cugiel. Taip ir toliau be galo.

Kaip be daiktavardžių, taip ir be vokiečių veiksmažodžių lenkų kalba tiesiog nebūtų rašto kalba. Prašom.

Folgen – folgować, flossen – flisak, gerben – garbować, gestalten – kształtować, harren – harować, hemmen – hamować, huldigen – hołdować, gaffen – gapić się, kitten – kitować, kosten – kosztować, laden – ładować, meinen – mniemać, müssen – musieć, mallen – malować, plündern – plądrować, passen – pasować, pocken – pukać, erproben – próbować, planen – planować, quieken, quietschen – kwiczeć, strafen – strofować, sztrafować, schlammen – szlamować, stürzen – sturcem, schatzen – szafować (szacunek), schmälzen – szmelcować, stiften – sztyftować, tanzen – tańcować, treffen – trafiać, tünchen – tynkować, wünschen – winszować, werben – werbować, wickeln – wikłać, wandern – wędrować, wagen – ważyć. Taip ir toliau be galo.

Iš visa to susidarytų ištisas žodynas. Aš to lenkams neprikaišioju; visa tai gražios jų kalbos dėlto nepagadina; anglai dar daugiau yra iš visur prisigrobstę žodžių. Tai reiškia tautų artimumą ir, kaip sau norite, reikalą ieškoti žodžių kultūros sąvokoms išreikšti. Kas nesikultūrina, tas tokio reikalo nepajunta. Aš tik naudojuos proga atsikirsti prof. Brückneriui ir parodyti, *1-o*, kaip nesąmojinga ir neatsargu kam badyti akys skolintaisiais žodžiais, *2-o*, kad lenkų kultūra, kaip skelbia jos reiškėja kalba,

yra skolinta. Ir jei namie nevyksta ją užsivaisyti, tai gal reiškia lenkų nesubrendimą ligi kultūros. Ir antraip, jei ta pati kultūra juoba užvaiso lietuvius, tai reiškia juos esant juoba brendusius tą kultūrą prisiimti.

Tai ir imkimės, bet tik iš pirminių rankų. Bene lenkų kultūrai pritiks mūsų pajuokimas:

Mano tėvelis buvo kalvelis –
Kalo per dieną žagrelę vieną;
Už tą žagrelę gavo skatiką,
Už tą skatiką pirkos ridiką...

KULTŪRINĖ PRŪSŲ LIETUVIŲ REIKŠMĖ D. LIETUVAI

Mūsų raštuose dabar ir seniau dažnai minima Didžioji ir Mažoji Lietuva. Didžioji tai dalis, kurią prieš šimtą dvidešimtį metų buvo paveldėjusi Rusija, Mažoji, kuri gilioje senovėje drauge su prūsais Vokiai teko. Mažąja Lietuva mėgsta vadintis ir patys mūsų vakarų kaimynai. Tai kas kliudo žemę.

Su žmonių vardais kitaip destis. Didžiosios Lietuvos žmonės tai žemaičiai ir tiesiog lietuviai, arba aukštaičiai, kapsai ar dzūkai. Gi Mažosios Lietuvos žmonės tai – prūsai. Čia ir randasi keblumų. Tikrieji prūsai, šaka lietuvių tautos, pabaigė nykti šešioliktame amžiuje, bepalikdami savo vardą plačiam vokiečių užimtam kraštui. Taigi kai vokiečiai sako: prūsai, jie besupranta Prūsijos krašto gyventojus vokiečius; ne kitaip tą žodį supranta ir pasaulis. Gi kai Didžiosios Lietuvos žmonės sako: prūsai, tai nieku būdu nesupranta Prūsų vokiečių, tik Prūsų lietuvių; nė apsirikę jie nesumaišys vokiečių su prūsais toje pat provincijoje.

Šitas prūsų vardo pastovumas daug ką mums reiškia. Reiškia, kad žmonių atmintyje per tiek ir tiek amžių neišdilo gentybės atminimai tarp dviejų didelių tos pačios tautos šakų: prūsai – ne vokiečiai, tik lietuviai. Jeigu gi dabar suprantamieji prūsai – ne lietuviai, tai aišku, kad anapus sienos gyvenantieji lietuviškos kalbos žmonės – ne prūsai, tik lietuviai; ne senovės prūsų pa-

liekuonys, tik suvalkiečių ar žemaičių atskala. Žemaičiai ypač mėgsta vadinti juos saviškiais. Vis dėlto Prūsų dabartinių lietuvių kalba ne visai reiškia jų bendrą žemaitišką kiltį. Greičiau jie bus visai savarankiškai nuo senovės prūsų ir nuo dabarties žemaičių ir suvalkų atskilusi šaka; tikriau, tarpeklis tarp tikrųjų senovės prūsų ir žemaičių. Tradicijos esama gero dokumento.

Daug šimtų metų skiria Prūsų lietuvius nuo Žemaičių lietuvių. Tuo dideliu laiko tarpu įvyko daug didelių atamainų. Prūsų lietuviai švietės ir šveitės stačiai nuo vokiečių; D. Lietuvos lietuviai švietės ir šveitės nuo tų pat vokiečių, tik kur kas tolimesniu keliu, aplinkui, tarpininkaujant kito šono kaimynams, lenkams, kaip jau turėjau progos tai pasakyti, kalbėdamas apie kultūrą iš antrinių rankų. Prūsų lietuviai brendo protestantų kultūroje, racionalistinėje; D. L. lietuviai – Rymo katalikų kultūroje, jausminėje. Prūsų būdas darėsi kietoje, tvarkioje sistemos rankoje, lietuvių gi palaidoje, ištižusioje lenkų ir rusų rankoje. Tad nieko dyvų, kad ir pats Dievas tapo nebe tas pats; kitaip prūsus laimiņąs, jiems atlaidesnis esąs, ir kitaip lietuvius laimiņąs, daugiau iš jų reikalaująs, o mažiau teduodąs.

Skyrė skyrė laikai Lietuvos žmones ir vis dėlto neištesėjo pabaigtinai perskirti, idant jie kits kito imtų nebepažinti. Žemaičiai, kaip prieš keletą amžių, taip ir dabar, tais pat reikalais, tais pat jausmais važiuoja į Klaipėdą, Šilo Karčemą[1], Bajorus, Tilžę, Ragainę, Lauksargius, Smalininkus, Širvintą; važiuoja ne į vokiečius, nors į Vokią, tik į savo gentis. Tie, vokiečiai, teprasideda žemaičiams anapus Labiavos – Darkiemių – Geldupės. Tų laikų, kada ir Karaliaučius ne tik Prūsų, ir Žemaičių kraštui tiek svėrė, kiek Aukštaičiams Vilnius, Didžioji Lietuva arba visai nebeatmena, arba teatmena, mėlynai, „karaliaučiškai" dažydamies vilnonius. Nykstant mėlynajai madai, Karaliaučius beprisimena lietuviams savo universitetu ir garsiąja savo klinika. Žemaičiai belanko artimuosius savo gentis ir juos bepažįsta.

Veikė veikė visoki nevienodi veiksniai į Prūsų lietuvius ir į Žemaičių lietuvius, sudarydami skirtumus; gi tas skirtumas teapsireiškė paviršutine kultūra. Prūsų kultūra didesnė ir gilesnė neg lietuvių; žemaičiai per amžius prūsėjo, ne prūsai žemaitėjo,

nesgi mažesnis pareina didesnin, ne didesnis mažesnin. Taip ir susidarė tarp žemaičių ir prūsų didesnis bendrumas, nežiūrint visų skirtumų, neg tarp žemaičių ir aukštaičių. Nors siena atskirti, prūsai išvarė gilią vagą žemaičiuose; paliko aiškią žymę jų gyvenime ir būde, ypač laukų kultūroje. Padargai, rakandai, pats trobų statymas, krosnys ir langai Žemaičiuose ne aukštaičių tipo, artimų gudams, tik prūsų tipo, artimų vokiečiams.

Gi širdžių gilumoje esama dar didesnių vienodumų tarp Prūsų lietuvių ir Žemaičių lietuvių. Dėl to ir prof. Bezzenbergeris „Illustrierte Zeitunge"[2] bendrai juos būdina; dėl to ir beletristai suranda jiems bendrų negatyvių siužetų, sudaro bendrą „Litauische Geschichten"[3]. Skaityk Enriką Zudermaną[4], Ernestą Wichert[5], Viliamą Storastą-Vydūną, gal ir kitus. Ir mums ne gėda prisipažinti prie dvasių giminumo net blogame: ag mielai giminiuojamasi su turtingesniais gentimis.

Visa tai kalbama tuo tikslu, kad mums, svyrant į Vakarų kultūrą, nėra reikalo graibstytis skverno kažin kokių tolimesniųjų kaimynų lenkų.

VĖL UŽGAUTA STYGA

1910 m. rugsėjo 21 d. buvo iškilmingas pašventimas visame pasaulyje pagarsėjusios Kražių bažnyčios, kurią šiaurės barbarai buvo sunaikinę.

Buvau per tas iškilmes pasiųstas „Vilties" redakcijos korespondentu. Verta pakartoti kai kas iš mano korespondencijos tų metų „Viltyje" Nr. 98[1].

Kražiuose man būti nebe pirmiena. Esu matęs juos prieš atmintinus 1893 m., kada už miestelio prie puikios rokoko stiliaus, baltos, kaip gryna sąžinė, bažnyčios, menkučiame, biedname vienuolynėlyje tebegyveno jau senos vienuolės. Esu buvęs ir po tų metų, kada šita bažnyčia buvo policijos antspaudais pažymėta, o šventoriuje ir vienuolyne viešpatavo baugi kapų tyla, išvarius iš jo gyventojas, kurios čia 167 metus Dievą garbino, krikščioniškoje tobulybėje lavinosi.

Plačioje lygumoje prie Kražantės upelės, atsiskyrusi nuo miestelio, aukštu kuoru iš tolo šviečianti, ji rodės, lyg senovės lietuvių tvirtovė, globėja ir visos apylinkės gynėja neramumo laiku. Žiūrėjau į ją iš tolo, ir keisti jausmai kuteno man širdį. Džiaugsmas pynėsi su pagarba tos vietos ir gyventojų, kurių gyvoji styga taip aiškiai suskambėjo prieš 17 metų.

Ir prašliaužė atmintyje visame pasaulyje praskambėjęs „Kražių atsitikimas". 1893 m. geg. 4 d. policija varu išvežė paskutiniąsias devynias vienuoles. Iki rugsėjo 8 d., t.y. iki Švč. Panelės atlaidų, apleistoje bažnyčioje dar laikomos pamaldos, dar lanko ją netikusios medinės parapinės bažnyčios vikaras A. Mažeika[2]. Minios sielvartingų žemaičių dieną naktį sergsti tą savo šventyklą. Pildydamas rusų vyriausybės įsakymą, Žemaičių vyskupas įsako panaikinti toje „panaikintoje" bažnyčioje Švč. Sakramentą ir bažnyčią uždaryti. Tikintieji nutaria gintis, neklausydami vyskupo, ir kun. Mažeikos daugiau nebeprileisti prie altoriaus. Minia stovi, kaip ir pirma, dieną naktį sargyboje. Vyskupas įsako slapčiomis išnešti Švč. Sakramentą. Klebonas Renadzkis[3] siunčia tą patį vikarą Mažeiką. Spalių 4 d., 4 val. ryto, sargybai sumigus, kun. Mažeika įeina į bažnyčią, kirveliu išlaužia ciborium, nes rakčiuką sargyba laikė, griebia kieliką su komunikantais ir bėga pro duris. Bet sargyba pasergsti, sujunda, kyla pragarinis trukšmas ir šauksmai: „Vagis, vagis!" ir keliolika tvirtų rankų sugriebia kun. Mažeiką; priverčia kieliką pastatyti koridoriuje žemėje, patį suriša, smarkiai primušę. Švč. Sakramentą patys nuneša į altorių. Kun. Mažeika 4 valandas guli surištas. Baisi drama. Vyskupas, klebonas, vikaras verčiami daro priešingai savo sąžinei ir kenčia ne tik siela, ir kūnu. Nieko neveiksi: tai buvo Orževskių ir Klingenbergių viešpatavimas[4].

Vėl žmonės dieną naktį stovi sargyboje mylimosios savo šventyklos. Lapkričio 5 d. rytą atjojo pristovas su 56 urėdininkais ir apstojo miestelį. Naktį pusiau pirmos atvažiavo iš Kauno pats gubernatorius Klingenbergis bažnyčios naikintų. Klebonas su vikaru jau nuo pat ryto suimti ir uždaryti valsčiuje. Klingenbergis bažnyčios angoje sutinka Jasiulaitį su kryžium, kitus su caro portretais. Dekano Jastrzembskio[5], kurį buvo rusai atsivežę,

prakalbos minia neklauso. Tad gubernatorius liepia visa tai nuo durų atstumti, kitiems iš bažnyčios išeiti. Žmonės jau buvo beeiną, tik Klingenbergis užleido juos urėdnikais, kad jie bizūnais žmones išvarytų. Žemaičiai – žmonės atkaklūs ir nenuolankūs, moką save vertinti. Pirma gynėsi Dievo ir caro vardu, dabar ėmė gintis savo pačių sumanymu. Suardė tvorą ir mietais išvijo urėdnikus ne tik iš bažnyčios, ir iš šventoriaus. Sumišimo laiku Klingenbergis įeina su atsivežtais kunigais į bažnyčią ir duris užbarikaduoja. Minia jas išlaužia. Gubernatorius su kunigais ir keliais policistais pasislepia ant viškų ir čia užsidaro saugomi policistų su nuogais revolveriais; neva derasi su žmonėmis, tikrai gi laukia iš Varnių kazokų, kuriems buvo pasiųsta depeša. Nepagelbėjo nė paleisti iš arešto parapijos kunigai.

Atitrūko galvas kazokai, ir pasipylė žmonių kraujas: kapojo juos bizūnais ir kardais. Žmonės gynės. Sužeista daugybė žmonių, kazokų; nemaža jų arklių liko negyvų, 50 sulaužytų dzydų ir kitų paminklų. Paskui visus, kas tik buvo kovos žymę gavęs (kazokai tyčiomis kirto per galvas), valsčiuje plakė, kitus į kalėjimą išsivarė. Atkaklus Jasiulaitis nė kalėjime nenorėjo nusivilkti kruvinos savo kamžos. Zokristininkas Zajauskas su dukterimis, Sodalių Dobkevičiai, Skrodenių šeimyna ir daug kitų visus metus išbuvo kalėjime iki teismo.

Garsiausi advokatai rusai ir lenkai: Žukauskis, Andriejauskis, kunigaikštis Urusovas, Turčaninovas, Kaminskis, Belyj, Venclauskis pagarsėjo kražiečių bylos gynėjais. Bažnyčios neapgynė: ji išbuvo uždara ir sunaikinta per 17 metų ir, tik gen. gub. Krzyvickiui[6], min. Stoluipinui[7], Sinodo prok. dr. Rogavičiui, gen. Dubasovui ir kitiems galingiems užtariant, tebuvo sugrąžinta ir parapijos lėšomis už 20 000 rub. restauruota.

Bažnyčios gynimas, rūpinimasis teismą laimėti, bažnyčią atsiimti ir ją atstatyti – viskas liudija, jog vienybės tarp Lietuvos gyventojų esama, kai kas užgauna bendrąją gyvąją gyslą. Tada išnyksta luomų skirtumai, partijų vaidai, tautiniai ginčai. Kražiai – gyvas vienybės ženklas.

Kada gi daugiau tokių pat bendrų gyvenimo stygų surasime ir jas mokėsime užgauti?

Taip tada baigiau savo straipsnį nenujėgdamas, jog nepraeis nė ketveri metai, kaip Didysai pasaulio karas užgaus tas gyvąsias mūsų stygas, oi, ne vieną kartą, jog bendros karo nelaimės, oi, dažnai suves mus į vienybę. Du šimtu tūkstančių tremtinių, jų išlaikymas ir grąžinimas, Lietuvos nepriklausomybės gynimas, mokyklų kūrimas, okupantų siautimai – viskas mus mokė savo dalykų patiems daboti.

Daug stygų mums šiurkšti ranka užgavo. Bet skaudžiausiai suvirpėjo mūsų jaunuomenės styga Šiaulių gimnazijoje. Vokiečiai laimėjo dar vieną mūšį – su Šiaulių vaikais.

Vokiečių kariuomenės klajūnai, žemės ir duonos medžiotojai, sumanė įsisteigti savo buveinę Šiaulių gimnazijos rūmuose ir įsakė miesto valdybai bei gimnazijos vedėjui Klupšui[8] atleisti tą vietą. Mokiniai ir mokytojai susitarė nuolat dežuruoti rūmuose ir neatiduoti jų.

Saugojo visą savaitę. Pagaliau vokiečiai atėjo meste išmestų mokinių. Mokiniai užsidarė antrame aukšte ašmoje klasėje ir pareiškė, niekas jų gera valia nepasiduosiąs.

Rotmistras, puskarininkis ir kareiviai ėmė mokinius mušti ir stumdyti į duris, nežiūrėdami jų amžiaus nei lyties. Mokiniai, ankštu būriu sustoję koridoriuje, traukė: „Lietuva, Tėvyne mūsų" ir „Šalin, galvažudžiai! Atiduokit mums mūsų gimnaziją!"

Rotmistras susitelkė bolševikų nelaisvių, bet jie sustoję tylėjo ir nė vienas nepastūmė mokinių, kurie vienus kareivius išstūmė iš kambarių, kitus įprašė nesikišti, ir patys susirinko į salę pasitarti, ką jie toliau darys.

Rotmistras, neilgai trukus, įsiveržė į salę su kitais kareiviais ir ėmė kapoti susirinkusius kalavijais; sužeidė mokytojos motiną Čepulienę, advokatą Lukauskį, burmistrą Arlauskį, direktorių Klupšą, mokytoją Čepulytę. Mokiniai stovėjo, traukdami tautos himną: „Lietuva, Tėvyne mūsų". Vokiečiai juos traukė, spardė, kapojo, kol visus po vieną išmėtė.

Išmesti iš aukšto, mokiniai susispietė apačioje, ir vėl vokiečių karžygiai, įsiutę pasisekimu, puolė beginklius vaikus kapoti ir pro langus mėtyti. Sužeidė dr. Mociūną, mokytoją Klimavičių, mokinius. Viso 29.

Taip lietuviai gynė savo mokslo šventyklą. „Laisvė"[9] tai pavadino antraisiais Kražiais. Ir teisingai.

Tik palyginkite pradžioje padėtą Kražių atsitikimą su Šiaulių atsitikimu.

Ten beginkliai žemaičiai katalikai, mušami ir ištraukiami iš šventyklos, traukė: „Dievas mūsų gelbėtojas". Čia beginkliai vaikai patriotai barikadas mokykloje dirbas traukdami: „Lietuva, Tėvyne mūsų". Neužsivylė tada: šventyklos sienų šiaurės barbarai nesugriovė, ir ji, nors viskas buvo sudaužyta, kas tik buvo begalima sudaužyti, vėl atsistojo pirmykščioje skaistybėje. Neužsivils ir dabar: jaunuomenės patriotizmo vakarų barbarai nesugriovė; jis skaisčiai blykstelės nebeilgai betrukus, ir tada – saugokis, užpuolikai, užgavęs jautriąją lietuvių stygą – tikėjimą ar nepriklausomybę!

NE KAD NEREIKTŲ, TIK KAD NEGALIMA

Labai lengva koks nors tos dienos obalsis madon įvesti: šūkterėjai vieną kartą vardan demokratizmo, ir tas obalsis jau šventas ir nebeatidėtinas.

Šitos rūšies tos dienos obalsis yra sušaukimas naujos konferencijos. „D. Balsui"[1] laiminant, jis darosi visuomenei lyg kokiuo bandymo akmeniu: kas už sušaukimą, tas liaudies draugas, kas prieš sušaukimą, tas nedraugas, trečia nebeatmenama.

Mums rūpi kas? Negi pats sušaukimas, tik jo vaisiai. Iš tų vaisių laukiama ko? Pilnesnės, teisingesnės, demokratingesnės Lietuvos atstovybės. Tai pasiekiama demokratingesniu rinkimu to krašto atstovų: visuotinu, lygiu, slaptu, betarpiu balsavimu. Ir kaip tik šiomis aplinkybėmis tai nėra pasiekiama, anot pačių socialliaudininkų demokratų, kurie vis dėlto yra pasiryžę šaukti naują konferenciją bene dėl to vieno, kad tai – madoje.

Tik labai blogos valios žmonės gali skleisti nuomonę, būk dabartinioji Lietuvos Valstybės Taryba ir „Lietuvos Aidas", nepritardami šaukimui naujos konferencijos šiomis dienomis, prieš

pat sušaukiant Kuriamąjį Susirinkimą[2], yra priešininkai liaudies reikalų, plataus atstovavimo, demokratybių ir k. k. gerumų. „L. Aidui" tėra galvoje, ar bus pasiektas tikslas, ar naujoji konferencija bus geresnė už senąją. Ir jis atvirai sako: nebus, tai ir aklam yra aišku, kurs nepaleidžia valion karšto savo kraujo ir nesitenkina tuščiomis deklamacijomis apie sveiką liaudies nuomonę, apie gerą jos valią ir norą pačiai ginti savo reikalus.

Tegu sau visa tai būtų teisybė. Tegu sau „laisvoji" jaunuolių agitacija ir netesėtų liaudžiai pakišti tokių dalykų, kurie kaip tik priešingi sveikajai jos nuomonei. Vis dėlto šiuo laiku ir šiomis aplinkybėmis mes dar neišgirsime tikros, laisvos, nuosavios mūsų liaudies, destis mūsų žemės ūkininkų, kurių 90% visų krašto gyventojų, nuomonės. Nors laikai bent 1%, manau, ne daugiau palengvėjo, vis dėlto mes dar neturime griežtai nei vieno suorganizuoto valsčiaus, nei vienos visuomenės įstaigos, kuri padėtų mums sudaryti rinkikų sąrašus, patikrintų jų rinkimų teises; dar ir patys neesame įsivaizdavę, kas gi tie tokie „visuotinieji" balsavimai Lietuvoje ir k.k. Mums gi šaukiama iš šalies: nu, tik pamėginkite – pamatysite, kad viskas bus gerai; Lietuvos liaudis nesusipainios tame tinkle, kuriame visi kiti painiojas ir negali nesipainioti.

Mėginti tegalima, vyručiai, savo namų dalykuose. Gi valstybė per didelis viešas reikalas, kad mes drįstume „mėginti", atsidėję ant rusų „avos da kak-nibud"[3]. Visuomenės gėrybės dalykų tegalima siekti tikruoju, o ne gūžinėtis po platų kraštą užrištomis akimis. Dabar visai ne mėginimų ir ne gražių deklamacijų laikas, tik darbo, darbo ir darbo; darbo tiek skuboto, kad per vieną dieną būtų padirbta tiek, kiek kitais, ramiais laikais tepadirbama per mėnesį. Argi nejaučiate, kaip, Lietuvai vis dar neturint valdžios, ima pašaliais darytis visokių konfederacijų, kurios jau visai neteisėtai, bent daug daug mažiau teisėtai neg dabartinioji Valstybės Taryba, tiesia rankas pagriebti visą krašto valdžią? Girdime apie žydus – bundistus[4]; matome vis daugiau įsisunkiant Lietuvon lenkų legionistų, kurie nė paslapties jau nebedaro, jog jų dalykas tuojau ginkluota ranka užimti Vilnių ir apylinkes, ligi tik pasitrauks vokiečiai. Lygiai taip, kaip buvo padarę Mogiliave.

Argi tad mes vaikai, kad lauktume, ligi šis ar tas, pataikęs momentą, kepure apvoš mus visus, bedeklamuojant apie visokius demokratizmus ir kitką panašaus, kaip užvožiama aržūs susipešę ir įsičiauškėję žvirbliai?

Vyrai lietuviai! Pavojumai graso, ir jų daugiau, neg mes esame įsitikinę ir įsivaizdavę. Būkite gi išmintingi nors trumpam laikui. Nekliudykite naujai valdžiai nors tiek padirbėti, kol ji nesuorganizuos apsaugos ir neparūpins kreditų. Bepiga bus valdžia versti ir jaustis dėl to patenkintais, kai bus kas verčia. Gi dabar kibdami į nesutvirtėjusią valdžią, tegalime patys išvirsti, prisidarę sau ir visam kraštui vienų jeibių.

„L. Aidui" ir kitiems rūpi ne kas kita, tik kad šiokia ar tokia valdžia padirbėtų, ir jis remia tą valdžią jau dėl vieno to, kad ji veda į tvarką, į darbą, o ne stačia galva puola, kviesdamosi ir kitus draugus į netvarkos, anarchijos prarają, kuri atsiveria po mūsų kojom.

Bandymai šaukti naują konferenciją tai tik naujai valdžiai daroma obstrukcija, daugiau nieko. Ji neduos geresnių rinktinių, negalint padaryti rinkimų sąrašus ne rinkoje ar karčemoje.

Štai dėl ko manome naujai sumanytą naują konferencijos sušaukimą esant ne tiek nereikalingą, kiek netikslų, dabartinei mūsų valdžiai laikinai tepildant savo pareigas, kol nebus sušauktas Kuriamasis Susirinkimas jau tikrai demokratingai, atseit visuotinu lygiu, slaptu, betarpiu balsavimu, pasiekiamu tik tvarkai įvykus. Jei tai būtų jau dabar galima padaryti betvarkėje, tai nebereiktų nė Kuriamojo Susirinkimo rinkti: jau jis būtų išrinktas.

BOLŠEVIZMO KOPIJAVIMAS

„Darbo Balso" antgalvis sako, jis esąs skiriamas darbo žmonių reikalams. Lygiai man, lygiai kitiems tas „darbo žmonių" supratimas visados buvo neaiškus. Išskyrus dvarininkus ir kunigus, kuriems darbo garbės nepripažįstama, nors ir jų geroji pusė darbščiai trūsia, mums rodos, visa Lietuva darbo žmonių kraštas. Visi lietuvių laikraščiai skiriami kaip tik to krašto žmo-

nėms, darbo žmonėms. Ir „Darbo Balsas" eina visiems lygiai Lietuvos žmonėms.

Tai kam gi iš tikrųjų jis tarnauja? Į tai atsakymą gauname pačiuose paskutiniuose jo numeriuose, kur pradėta dažnokai pakartoti: „Mes Lietuvos darbininkai ir vargingieji sodiečiai".

Seniau to nebuvo „D. Balse" randama. „Darbo žmonių" supratimas jame susiaurėjo ne savaime, tik per rusų bolševikų įtaką; būtent nuo to laiko, kada ir bolševikai ėmė vartoti sąvoką: „my, rabočije i krestjanskaja bednota".

Ir rusai bolševikai lig tiek susiaurėjo ne ūmai, tik laipsniais. Iš pat pradžių bolševikų valdžia vadinosi „Sovet rabočich krestjanskich i soldatskich deputatov"[1]. Neilgai pabuvus, dar pridėta: „i batrackich"[2]. Pagaliau nustoję rusų valstiečių pasitikėjimo, kada valstiečiai prieš bolševikų rekvizicijas atstatė kulkasvydžius, valstiečiai buvo išbraukti iš valdžios titulo ir paskaityti paprastais buržujais; valdžią gi sudarė be teisės „batrackije diktatory", destis „krestjanskaja bednota", ką rusų bolševikų brolis „Darbo Balsas" išsivertė – vargingieji sodiečiai. Iš rusų valdžios titulo, kariuomenę panaikinus, ėmė kristi ir žodis „soldatskije". Taigi „Darbo Balso" „Mes darbininkai ir vargingieji sodiečiai" griežtai atsako rusų „sovet rabočich i krestjanskoi bednoty", arba proletariato diktatūrai, pačių žemųjų sluoksnių viršininkavimui ant visų kitų visuomenės sluoksnių. Ištikimas rusų kopijuotojas „D.B." ir proletariato diktatūrą ima minėti.

Kai tai skaitai, ateina negeros mintys; jų ir seniau buvo, tik ne taip aiškiai reiškėsi. Būtent, bolševikams proletariatą iškeliant ligi pačių aukštybių, randasi noro – visai išnaikinti tas proletariatas, tik bent kiek kitokiu būdu. Bolševikai, proletarams atiduodami visą valstybę, jos vadovavimą ir turtą, ūmai daro juos kuo gi, jei ne... buržujais, destis žmonėmis kur kas geriau aprūpintais neg visi kiti visuomenės sluoksniai, tyčia nustumti žemyn. Mano malda būtų tokia pat, kaip ir bolševikų: duok, Pone Dieve, kad tų „vargingųjų" visai nebeliktų, ne tik Lietuvoje, nei visame pasaulyje, kad visi jie pataptų – lygūs buržujai. Tik čia, kaip sakiau, tvylo ir skirtumas: aš trokštu jiems lygybės, tik ne – viršenybės.

Demokratingosios lygybės dabar siekia visa Europa; turi siekti ir Lietuvos valdžia įstatymų keliu, kuriuo vienu tegalima atmainyti gyvenimo tvarka. Proletariato gi diktatūra jau gavo sau tinkamą Europoje vardą – aziatizmas, nuo kurio dabartinioji socialistinė vokiečių valdžia pasiryžo gintis – vardan to paties demokratizmo, o amerikiečiai, anglai, prancūzai griežtai pasiskelbė nieko bendra neturėsią, nei lygsiąsi su rusų bolševikais socialistais.

Pripažinimas vieno luomo viršenybės, hegemonijos ant visų yra nedemokratingas sumanymas, nes demokratijos uždavinys kaip tik priešingas – luomų skirtumų pašalinimas, na, tai ir visuomenės sluoksnių. Iš vieno luomo ar sluoksnio įsivyravimo teesti kruvinų skriaudų ir dar kruvinesnių ašarų visame krašte, nėmaž nedarant laimingais nė dirbtinai, žinoma, laikinai iškeltųjų aukštyn ligi nebetinkamo, privilegijuotojo laipsnio.

Ką nors privilegijuoti – ne demokratizmo dalykas. Jis tik abi pusi demoralizuoja. Ypač privilegijavimas nekultūringojo sluoksnio. Rymiečių „rustica plebs"[3] reikia įstatymų keliu, ne dirbtinu jos iškėlimu išpančioti ir ją kultūrinimu pakelti, ligi nesusilygins su kultūrintais jau sluoksniais, o ne kultūrintuosius ir pasiturinčius sluoksnius nubraukti ligi lygybės su „rustikais" ir „krestjanskoi bednoty". Kelti liaudį aukštyn, kol ji nesugebės pati toje aukštybėje, kitų nebeprilaikoma, išsilaikyti ir tos aukštybės laipsnio užkraunamas pareigas tikrai išpildyti. Mūsų dabartiniame padėjime – pavaldyti valstybę. Ar dabartinioji rusų ir mūsų liaudis, net ne liaudis, tik patys „vargingieji sodiečiai" – batrakai, rankpelniai tesės ne tik patys valdytis, dar ir visus kitus pavaldyti? Juokingas net klausimas: žinoma, ne!

„D. Balsas" pats sako, jog nė dabartinioji Lietuvos Valstybės Taryba netesėsianti pakelti visą sunkumą valstybės valdymo naštos. Ta Taryba, kur rinktiniai žmonės dirbę ir sielojęsis valdžios dalykais ne dėl to, kad ta valdžia, kaip vaikiškai prikaišiojama, būtų saldi, kad dėl jos, valdžios, verta būtų smegenys džiovinti ir patiems nykti, tik kad trokštama gimstančiai valstybei gera padaryti. Gi kaip tesėtų tai atlikti „darbininkai ir vargingieji sodiečiai", kuriems visai kas kita buvo kol kas priprasta.

Jie ir netesės, kaip netesi ir rusų liaudis. Dirbs ir mėgins tesėti tie, kurie tos liaudies, ir tai tik mažosios jos dalies, vardu dėsis. Bene „darbininkai ir vargingieji sodiečiai" visi tie rusų Leninai-Uljanovai, Trockiai-Bronšteinai, Zinovjevai-Apelbaumai, Radekai-Sobelsonai[3] ir 17–20 metų gimnazistai, kurie, vadovėlius pametę, ūmai patapo „liaudies" komisarais, miestų viršininkais, gubernatoriais, bankininkais, aukščiausių revoliucijos teismų viršininkais, nuo kurių pridera visų piliečių turtas ir net pati gyvybė? Kas juos rinko? Liaudžiai jie primesti. Ne tik keturiapenkialaipsnių rinkimų liaudis nėra mačiusi, ji nė į akis nėra pažinusi tariamųjų savo atstovų ir komisarų.

Baigiu. Vyrai, niaugi mums, lietuviams, nėra nė trupučio savo, lietuviškojo, proto ir žinojimo savo skirtingų reikalų ir padėjimų, kad mes turime visa aklai kopijuoti iš rusų, visus: „mes darbininkai ir vargingieji sodiečiai", „proletariato diktatūra", taip ir toliau? Antai visur ta pati revoliucija siaučia, tik kokia ji nevienoda Suomijoje, Vokiečiuose, Prancijoje, Austrijoje. Net toje pačioje Austrijoje kitokia Čekuose, kitokia Chorvatuose, kitokia Madžiaruose[4]. Tik pas mus, Lietuviuose, turi būti kažin kodėl kopija ar karikatūra rusų bolševizmo, laiminant „Darbo Balsui".

Mūsų žmonės, kaip žmonės: kas ką sako, tam tiki. Tik ar į sveikatą sau ir naujai vargingai gimstančiai Lietuvos Valstybei?

PARTIJOS SIAURIZMAS IR GYVENIMO ŠAKOTUMAS

Vieni laikraščiai dygsta, kiti krypsta. Mes juos sekame ir žymime.

Pakrypo ir „Darbo Balsas" nuo Nr. 46, perpus sumažėjęs, užtat dusyk patankėjęs. Ligi tol buvęs „darbo žmonių" laikraštis, dabar tampa aiškiu „socialdemokratų laikraščiu". „Darbo žmonių" sąvokos neaiškumą mes jau esame pažymėję; matome ir „D.B." krypimą į proletarų pusę. Tarėmės, kad dabar, po s. d. konferencijai, bus ir galutinai ten nukrypęs.

Tiesa, dabar jis sakos laukiąs „didelės politikinės Lietuvos proletarų partijos", destis tiktai darbininkų ir vargingųjų sodiečių, kurie siekią „krašto reikalus į savo rankas imti". Tik darbininkų Lietuvoje kaip ir nėra; nėra tad kam nė siekti tos valdžios; gi vargingųjų sodiečių sluoksnis toli gražu dar ne „prisirengęs savo ūkiu, žmonių kultūra, aiškiu susipratimu ir subrendimu", kad revoliucija, siekimas valdžios būtų jiems jau „būtenybė".

Tai ir matome, jog ir šiose naujosiose „D. Balso" pastangose tesiremti vienu tik beturčių luomu neišlaiko griežtos soc. demokratinės „čystatos". Tai kitose vietose ir užeiname, kad revoliucija pripažįstanti vienoje kovojančių pusėje „plačiąją" demokratiją, pasiryžusią virsti vienintele gyvenimo šeimininke. Senąsias gyvenimo formas verčiąs „darbininkų luomas, savo krašto liaudies padedamas".

Plačioji demokratija – tai ne vieni proletarai; liaudis vėl ne vieni vargingieji sodiečiai, tik sodiečiai ir žemesnis miestų sluoksnis. Kad Lietuvoje socialdemokratija neišlaikys savo „čystatos", tai mums visados buvo aišku, ir ji turi turėti čia ypatingą varsą. Ir gyvenimas juk tą patį reiškia. Tas pats „D. Balsas" gyvas yra visai ne iš proletarų, tik iš smulkiųjų sodžiaus „buržujų" ūkininkų. Maža to. Jau Nr. 47 „D. Balsas" sako, naudojamosios klasės, „siekdamos laimingesnės ateities, gyvenimo pamatan deda tokią tvarką, kurios kūrime turi teisės ir gali dalyvauti visi gyventojai". Jei valstybės tvarkoje dalyvaus visi gyventojai, tai kaip vieni proletarai gali visą krašto valdžią nusitverti į savo rankas?

Naujas „D.B." dabar sakos, teksią sekti nebe rusais komunistais, tik vokiečiais, kurių „darbininkų luomas vengs griežto visuomenės ūkio laužymo; vengs rusų komunistų pėdais sekti – vesti socializmo tvarką griežtais, bet popieriniais dekretais ar ginklo pajėga, neatsižiūrint į gyvenimo galimybes". Labai miela pridėti, kad pradedama susiprasti, jog ne tik partijų darbo, bet griežtai nieko negalima daryti, nesižvalgant į gyvenimą. Tik kaip tada bus su ta revoliucija, kuri turinti Tarybą ir kitus reakcijos lizdus nušluoti? Juk kada kada, o jau dabar Taryba ir yra viena tų gyvenimo galimybių, kurias viešai pripažino ir patys s. d., nors pasitraukdami iš partijos.

„Po revoliucijos užeis pagreitintos evoliucijos (ramaus plėtojimos) laikas, savaime vedąs žmoniją į naują gyvenimą", – sako „D.B.". Paklaustume, kodėl gi būtinai reikia mums pergyventi revoliucija, o ne stvertis tos ramios evoliucijos, kuri taip gražiai yra užsinešusi?

Šitokių priešingybių gauna susilaukti siauros partijos laikraštis. Ir negali to išvengti, nes siaurizmas plačiam ir šakotam visuomenės gyvenimui neatitinka. Ir plačiai partijai, kaip matyti iš Nr. 46, pritrūksta medžiagos, tematant vieninteli vargingųjų sluoksnį, o nematant, tikriau, tyčia nežiūrint, kaip verda kunkuliuoja tas pats gyvenimas, kur ir vargingiesiems prisieina vargti.

Kad „Dziennik Wileński" ir „Darbo Balsas" tyčia tyli apie Laikinosios Lietuvos Valdžios pastangas, dar neprirodymas, kad tos valdžios nė nėra. Pirmiau šaukta ant jos, kam per diplomatingai su okupacija apsieina; gi kai dabar L. Valdžios daroma griežtos pastangos, s. demokratai vis tiek to nemato. Tyčia nemato nė to, kad lenkai dvarininkai su būtinaisiais savo atstovais į vietos komitetus ima Lietuvą, bent Vilniaus gub., į savo hegemoniją. Tyli ar ardo kitų darbą, vienais pačiais savimi tepasikliaudami. Tik ar ištesės?

BENE PER DAUG „VALDŽIŲ"

Teisėtai sudaryti valstybė, teisėtai laikyti jos valdžia ir davinėti visiems privalomieji įsakymai – labai nepiga. Kiekviename žingsnyje kiekvienas pilietis dėl kiekvieno mažmožio tariasi turįs teisės paklausti: *quo jure*[1], kas tave tai daryti įgaliojo? Ir tiems klausimams nėra nei pradžios, nei galo. Jokio platumo konferencija, jokio demokratingumo Steigiamieji Susirinkimai nepatenkins tų žmonių, kurie yra užsimoję savo sumanymus savavališkai vykinti. Visiems kitų veiksmams jie teturi viena: jūsų niekas neįgaliojo arba maža kas teįgaliojo. Gi savo veiksmams pateisinti ir teisėtinti taip pat teturi viena: mus įgaliojo revoliucija.

Taigi visi tie šauksmai: šalin Tarybą, nes ją teišrinko 227 žmonių konferencija, nes ji – kviestinė, šalin Steigiamasis Susirinkimas,

nes jį sudarys buržuazija, – yra ne kas kita, tik pigas burnos aušinimas ligi tol, kol šaukiantieji nepajėgs patys pasiimti į rankas lazdą ir pasiskelbti – kapralais, visuomenės vadais.

Kaipgi kitaip apibūdinsi visų „respublikų" dygimą Rusijoje pradžioje revoliucijos ir visų komitetų darbus dabar Lietuvoje. Jei kas daroma, šiokiai ar tokiai esamai valdžiai įsakant, tai „neteisėta" jau dėl to vieno, kad vardan teisės daroma. „Teisėta" gi visa, kas savavališkai, veidmainiškai daroma, prisidengiant liaudies vardu, kurios niekas niekados nėra klausęsis, arba išsvajotosios proletariato diktatūros vardu, kurio nė padujų nesti tarpe „kapralų".

Girdėjome jau Skuodo, Kretingos, Suv. Naumiesčio savavališkus skelbimus revoliucijų, respublikų ir, dievai žino, kokių demokratybių, privalomų visai Lietuvai. Šiaulių kapralai, nėmaž nesvyruodami „imasi iniciatyvą" sušaukti apskričių atstovus ir sudaryti Laikinąją Valdžią, visai nežiūrėdami, kad tokia valdžia jau yra ir ji atvirai sakosi trumpam laikui teesanti, kol sušauks piliečių atstovus tikrajai valdžiai sudaryti. Šiauliuose vadovauja teisininkai, bet ar jie mėgina savo žingsnius pateisinti? Bene kam rūpi šiais laikais – teisė? Dabar, girdi, karas, kova; jei ne valstybių, tai luomų, ir kare, kaip paprastai kare, to teisybė, kas drąsesnis pulti, kas paskutinis palieka kovos lauke, kitiems nubėgus.

Lygiai Vilniuje Eidukevičius su Šimelevičium-Reisinu[2] gr. 18 d. pasiskelbė Vilniui, nuo šio laiko jie vieni, pasivadinę darbininkų Taryba, teesanti vienatinė įgaliota valdžia, kurios nesipriešindami turį visi klausyti, visi jos įsakymai esą visiems privalomi.

Laikinąją Vyriausybę ir Vyriausybės Tarybą iškeikia ir jos klausyti neliepia socialistai liudininkai revoliucionierai ir socialistai demokratai, kad toji vyriausybė ne jų sudaryta, o tų, kuriems tikrai rūpi krašto likimas ir visų jo žmonių reikalai. Socialistus liaudininkus demokratus ir tiesiog socialistus demokratus iškeikia socialistai komunistai už tai, kad jie – socialpatriotai, socialpardavikai, kam pripažįsta Lietuvą ir jos nepriklausomybę, o ne federuotąją Rusijos tarybų respubliką.

Laikinoji Vyriausybė šaukia Lietuvos piliečius int save, Šiauliai ko gi atsiliks – jie šaukia int save, o Eidukevičius – Šimelevičius Vilniuje – vėl int save.

O tu, pilieti, dabar susigriebk, kad geras, katras yra socialpardavikas, katras gi – socialgeradaris. Chaos, maišatis – tai visų revoliucijų tie patys savumai. Ir kaltinti nėra ko: vieni apdūkę, kiti apdūkinti, pradedant nuo paaugusio šviesuolio ir baigiant neūžauga bemoksliu. Šis laiko tarpas reikia perkęsti kantriai, nepabaigiant leisti tiesiai iš rankų bent šiokios tokios tvarkos vadžių. Kaip važiuojant įnikusiu bėgti žirgu: leisk valion tiesiu keliu, tik laikyk, kad nesimestų šalin į griovius, kur ir pats gali sprandą nusisukti ir valstybės vežimą išbarstyti.

Kokį gi daugiau duosime atsaką? Nieko laikraščiai neatsako nė Eidukevičiui – Šimelevičiui. Paglamžo pečiais, ir tiek. Privedžiojimų žodžiai bejėgiai ten, kur racijų neklausiama ir neklausoma. Kas iš to, kad tas pats neva darbininkų susirinkimas visai nepritarė mažumai komunistų ir jų neįgaliojo pasiimti valdžią į savo rankas. Susimislijo ir – ima. Ar paims, tiek to; bet ima, nes rusų „deržat", sako, esą labai garbinga. Mes tuo tarpu tiek teprivalome žinoti, kad tvarkos vadžias telaiko ir teprivalo laikyti viena pati jau esamoji ir daugumos piliečių ir valstybių pripažintoji Laikinoji Lietuvos Valdžia.

BENE PER DAUG „RAUDONUMO"?

Revoliucijų darytojai perdeda „raudonumo". Tiek jau to, kad kur reikia ir kur nereikia pavartoja raudonąsias vėliavas, turinčias reikšti „darbininkų kraują"; tiek jau to, kad šalia raudonųjų vėliavų nėra vietos trispalvėms ar dvispalvėms tautų vėliavoms, kad išjuokiama ne tik jų pavartojimas, ir jos pačios. Aršiau, kad revoliucijų metu – viskas raudona; raudona valdžia, raudona gvardija, raudonasis Petrapilis, raudoni laikraščiai. Ir visų tų raudonumų prasmė piliečiams nebeaiški, ką bereiškia. Jei revoliucijos vėliavų raudonumas reiškia darbininkų kraują, tai valdžios, kariuomenės raudonumą, piliečių nuomone, padaraș jų,

piliečių, kraujas, kurio revoliucionieriai daug labiau nesigailį neg buržujai darbininkų kraujo. Buržujai daugiau prakaito darbininkams ištekiną neg kraujo; gi revoliucionieriai – daugiau tikro, gyvo kraujo, ligi pasibaigiant gyvybei, atimą iš buržujų, kuriuo vardu pravardžiuojama be išimties visi ne revoliucionieriai, destis ne – „darbininkai".

Ar visi revoliucionieriai – darbininkai, ir, jei darbininkai, tai ar fabrikų rūšies nesiginsime: revoliucija neišmano paprastosios filosofinės logikos; ji turinti savo ypatingą – „revoliucijos logiką", kurios pirmutinis ir vienatinis dėsnis – ne protavimas, tik veikimas ir nugalėjimas pajėga. Tinka ar netinka, su tuo tenka sutikti. Man netinka tiktai nereikalingas bailinimas piliečių anuo perdėtu raudonumu, atseit kruvinumu. Ar visur įvyksta tikrasis kruvinasis teroras, destis „demokratingosios" skerdynės demokratingųjų piliečių, ar neįvyksta, – visur vienodai žmonės dvasiškai suterorizuojami, visai be reikalo įbailinami. Bailė atima protą, pastumia žmones nešlovingai ir užgaulingai sau pačiam ir kitiems nusilenkti, užsiginti savo nuomonės, nedrįsti šlovingai, stačiai ją išreikšti.

Kieno visa tai naudai? Jei revoliucija yra reformos, svieto išvertimas, kaip kokių kailinių, tai jos reikia padaryti ne iš bailės, kad tave papjaus, jei to nepadarysi. Ką iš bailės padaręs, paskui gali to nebeprisipažinti, nes bailė buvo panaikinusi gerą tavo valią. Net ir moterystės kontraktas nesiskaito tikru, jei padarytas iš bailės, per prievartą. Taigi paties revoliucijos momento veiksniai yra pastovūs ir paskui, nurimus, taisytini. Tai vadinasi reakcija, grįžimu atgal ir naikinimu to, kas buvo karštapėdžių padaryta. Gi reakcijos visai nebūtų, bent toje prasmėje kaip dabar, jei revoliucionieriai neperdėtų, sakau, to raudonumo.

Ypač to nereikia Lietuvoje. Ypač jis nepateisinamas šiame ramiame krašte, kurį revoliucija beužgriebia, taip sakant, atkala ranka, kurį apšviečia tik tolimojo gaisro pašvaistė. Žiauru ten, kur reikia per nevalią padegti, revoliucijos darbas pradėti. Bet kai jau įsiliepsnoja, visai be tikslo esti mažų šakaliukų kaišiojimas. Gaisro tai nepadidina, tik bereikalingos žalos pridaro, ir patys kaišiotojai nagus nudega.

Ką gi Lietuvoje revoliucija beturi veikti? Versti jai čia nei buvo, nei bėra ko. Jokių „carų" čia nėra; šiokia tokia valdžia pati dedasi „laikina"; kapitalistų fabrikų nėra. Bėra padaryti socialinės reformos, kurios, nežiūrint jokių radikalumų, raudonumo nėra reikalingos; priešingai, rimties ir tvarkos, jei norima, kad atmainos būtų pastovios ir nesukeltų ūmių ir žiaurių reakcijų. Visai tad nereikalingos ir net komiškos jauniklių minios, dirbamos per demonstracijas; jos reiškia: nu, o dabar tik pasiturėk – aš tau duosiu! Tai revoliucijos „pseudoklasicizmas", reikalavęs būdo vienodumo visuose, net visai nekaltuose veiksmuose.

ANTRASAI LIETUVIŲ BRANDOS KVOTIMAS

1905 m. į Didįjį Lietuvių Seimą Vilniuje patekau stačiai iš Petrapilio. Be žinių apie nesiliaujančias rusų ministerijų barbarybes, kurių tebūdavo galima patirti asmeniškai, nes laikraščiams buvo tai draudžiama rašyti, atvežiau Seimui vieną malonią žinią. Būtent dar ne visiems buvo žinomas nepaprastas atsitikimas ir tik ką pramanytas jam naujas vardas – Nekruvinoji revoliucija. Iki tam laikui su revoliucijos vardu visados buvo jungiama supratimai: ne tik per kovą, dar per kraują tegauni teisių ar nusikratai neteisėmis. Ir mūsų ūmieji žmonės pradžioje Seimo labai skardžiai „džanksėjo ginklais", žinoma, tik tariamaisiais, nes kitokių nebuvo. Kaip tik tuo momentu man pirmajam teko prabilti, kad Lietuvos piliečiai, pripažindami būtinumą nuolatinių gyvenimo revoliucijų, purtos nuo jų kruvinumo; tiesiog nepripažįsta jo dėl savo krikščioniškos dorybės, kuri neleidžia maininkauti artimo gyvybe, kad ir už tai būtų duodama viso pasaulio laimė, nei dėl demokratingumo, kurs mirties bausmės nepripažįsta, nei dėl paprasto tikslingumo, nes per maišatis numarinimu pašalinima iš gyvenimo kelio dažniausiai ne tie žmonės, kurie labiausiai kliudo, tik tie, kurie pirmieji pasipina po kojų.

Į tą obalsį susirinkimas karštai atsiliepė pritardamas, ir prisiekusiųjų mūsų revoliucininkų tonas griežtai atsimainė iki nutarimui: ginklus tevartoti apsigynimui, ne užpuolimui.

Taip prabilo tautos sąžinė; sąžinė žmonių, brendusių, augusių, kurių dauguma buvo atsiųstųjų delegatų tarpe. Ir tik ašaringai gailystauti teprisieina, jog niekur nėra taisyklių be išimčių, teisių, kurių neperžengtų, ir idealiai skaisčių, jautrių sąžinių. 1905–6 metų Lietuvos revoliuciją suteršė visai netikslūs užmušimai visai menkų, mažiausiai tereiškusių politikos gyvenime žmonių, kaip rusas anstolis Orlovas, lietuvis urėdnikas Matuliauskas ir tie trys Suvalkuose, kuriuos nugalabijo liaudies mokytojas Kunickas, pats padėjęs už tai galvą.

Aš tada pranešiau žinią apie ypatingąją suomių revoliuciją, ramią, tvarkią, tikslią, keliamą smarkiai susipratusių piliečių. Jie nusprendė nusikratyti rusais biurokratais, tai suėmė juos visus, susodino į laivą ir parsiuntė juos Petrapiliui atgal: atsiimkite, kieno! Mums jų nereikia! Koks kilnus buvo ir subrendėlių lietuvių revoliucininkų žygis, kada jie sekė ta ramiąja, nekruvinąja suomių revoliucija! Rusams lietuvių liaudies mokytojams rimtai ir kaimyniškai jie tarė: esate čia žiaurios mums smaugikų valdžios atsiųsti; pasiliuosavimo metu čia jums nebe vieta, teikitės geruoju užleisti ją mūsiškiams! Ir rusai, kiti noromis, kiti nenoromis, bet visi ėjo, širdyje pripažindami ir net žodžiais išreikšdami: taip, tai jūsų teisė; mes jums užleidžiame. Tai Radviliškio mokytojo Tichomirovo žodžiai; jis net draudžiamas būti toje pat vietoje atsisakė. Tuo pat būdu įvyko ir nuginklavimas bei uniformų nuvilkimas Lietuvos policijos. Vieni nesipriešino, kiti užpuolė, nerodydami nereikalingo žiaurumo.

Panašiai nutiko Vokėje. Socialistai pareikalavo, kad kaizeris nuliptų nuo savo sosto, ir jis nulipo nebeprieštaraudamas, nes matė rimtų susipratusių ir nusistačiusiųjų reformas piliečių galybę. Vokiečių kariuomenės revoliucija tepateko pusę dienos; bent Vilniuje; kitur tris dienas, provincijoje. Gyvenimo tvarka neiširo. Ir būtume vokiečių revoliuciją statę garbingoje, suomių pažymėtoje vietoje, kad ir jos nebūtų suteršę tos nelemtosios išimtys, kurių tardymas tebeina: vokiečių žandarų nuožmumai Alytaus,

Utenos ir dar kai kuriose apskrityse. Visur ir visados kruvinieji aktai tėra negalės reiškėjai, juos tepagimdo bejėgiai, neketiną ir netesį teroru (įbailinimu) pasiekti galutiną pasižymėtąjį tikslą.

Praėjo keliolika metų; laiko nemaža. Ir vėl Lietuvoje revoliucija; drįskime prisipažinti, ar ją pavadinsime politine, ar socialine. Tai naujas visuomeninės mūsų brandos, pilietinės sąžinės kvotimas. Žiūrėkime, kad išlaikytume! Jei mes esame tiek subrendę, tiek galingi, kad nebetelpame senovinio gyvenimo spelčiuose, kad mums tikrai reikia revoliucijos keliu sulaužyti juos, tuos spelčius, tai jie sulūš; perplyš, kaip vikšrelio lėlytės luoba, kuria buvo apsidėjęs, nes priėjo laikas iš jos išskristi gražiai peteliškei. Jeigu gi dar neatėjo mums tasai natūralusis laikas, jei dar mes negalingi naujoviškai gyventi, tai visoki terorai, gvoltai, užmušinėjimai žmonių, deginimai dvarų, kirtimai miškų ir kitokios žalos darymai nepasieks tikslo. Nelaiku perplėšęs vikšrelio luobą, ne peteliške jį paleidi, tik užmuši jį.

Tikroji galybė – visados rimta ir rami; blaškosi draskosi – tiktai negalė. Katrą mes svietui parodysime?

NERIMO LAIKO RAMIOJI NAKTIS

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Tai nušviečia visas ir be to nelinksmas vilniečių dienas, ypač laukiamąsias Kalėdų šventes. Nebūdavo kuo labai jau džiaugtis ir seniau; vis dėlto pigiau buvo galima apsigaudinti: tai kokiuo valgymėliu, tai reginėliu. Dabar per tokį brangymetį ir tai nebesiduoda: geresnės pavilgos kaip ir nėra, teatras 22 d. buvo apytuštis; net nesimato, kas rengtųsi prie tradicinio „Dievo medelio" – eglaitės. Gerai, kad dar gali penkias pliauskeles už pusę markės kurui nusipirkti. Gerai dar, kad ne speigas.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Kas jie? Idėjos veikėjai ar tokie pat ramių žmonių, buržujų, ir dar daugiau – toli gražu ne buržujų, skaudikai, kokių buvo pilna Lietuva vokiečių okupacijos laiku? Buvo trumpas laikotarpis, kaip Vilnius, nujau nujau, bene tik į „idėjos" pusę sviro. Tik tai neilgai patvėrė:

baisios depešos nuo Igaunių sienos, kaip ten raudonieji užpuolikai pasielgia su tariamaisiais visuomenės veikėjais, atstūmė atgal nuo bolševikų ir tuos, kurie svyravo.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Kaipgi tos vietos gyventojams elgtis? Lietuvos valdžia savo kariuomenės nei amunicijos neturi. O kad ir turėtų, netesėtų, jei tai tikra, kad nuo Maskvos griaunas gerai ginkluota ir per ištisus metus lavinta „Vakarų divizija", gi nuo Petrapilio tik tik sudaromasis raudonasis „lietuvių pulkas". Vakarų divizijon esą sudaryti lenkai komunistai. Tai kaipgi? Stvertis ginklo? Kokio? Šautuvėlį nusitverti ne taip jau sunku, pasišnibždėjus su vokiečiais. Ir stveriamasi. Tik iš to daugiau gali būti bloga kaip gera. Geras ginklas reguliarės armijos rankose; žalingas jis, kada kiekvienas jį nusitvėręs – kapralas: pats sau vadas ir kareivis, pats sau taktikas ir strategas.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Jie jau paleido gandus ir sąrašus, kas už akių jau pasmerktas; pirmon galvon Lietuvos valdžios atstovai, kam jie, kaip mokėjo, mėgino „išsivolioti" iš to politikos liūno, į kurį įklampino ją dviveidė ir nepastovi paskutiniais laikais vokiečių politika. Pasmerktųjų arba nėra namie: jie išvažiavę ypatingomis misijomis į tolimas valstybes; kas tebėra, svyruoja, kas gi daryti? Esi beginklis. Paliksi – pigiai galvą paguldysi, pasišalinsi – nepadoru ir netaktinga: tavo nebuvimą sargyboje, kas tik norės, savaip pavartos.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Kas gi daryti tiems, kurie ne valdžia, ne visuomenės veikėjai, tik paprasti – luomų žmonės? Ar ir jie pasmerkti? Jei pasmerkti, tai už ką? Ką apskritai bolševikai galabija? Ar gana to, kad tu – ne bolševikas? Ar gana, kad tu miestelėnas pramoninkas, bajoras, kunigas, kareivis? Smulkiadūšiai visų šių rūšių skubinas pakeisti frontą, pasiskelbti su visokiais nebūtais tam kartui kraštutinumais. Daugiausia visoki verteivos: jie turi rodomąją pusę, tai tiems, kuriuos mena nugalėtojus būsiant; antrą, slepiamąją pusę, tai visuomenei, kurią ir šiuo nerimo laiku per šalutines duris moka čiulpti.

Vilnius nerimsta: bolševikai čia pat. Visuomenė krato savo sąžinę; tą paprastąją sąžinę, kurią liuoba išvers[1] tik bažnyčioje vieno Dievo akivaizdoje. Ir tą, kuri vadinas politikos ekonomijos

sąžine, arba luomų santykių sąžinę. Ir žeminas, kaltina, ne save, tik tvarką, kuri ramiu būdu nepadarė to, ko tokiuo neramiu būdu dabar reikalaujama: išlyginimo žemės valdymo, pelnų suėmimo, asmeninių apsiėjimų. Mato, kad daug ko buvo galima padaryti be jokių revoliucijų, reikėjo tik pasitenkinti mažesniu, ir būtumei gerą dalį sulaikęs; nesitenkinus mažesniu, dabar gali viską prarasti.

Vilnius nerimsta: bolševikai čia pat. Kas jie? Atgimę penktojo amžiaus hunai, gotai, vizigotai, vandalai? Kokia nauja „Dievo rykštė"[2] senajai kapitalistinei Europos kultūrai išplakti visus juos veda? Ar tik senojo patricijų Rymo sukilę plebėjai, kurie temoka apmaudą giežti, griauti ir mušti, tik nemoka savo buities pagerinti? O jei moka gerinti, tai ką tai reiškia neturčių diktatūra? Argi sumanymas savo vienų buitį pagerinti visų kitų lėšomis? Ar valstybė tada ilgam išlaikys savo pusiausvyrą, į vieną kraštą krypstant sunkumo centrui?

Vilnius nerimsta: bolševikai čia pat. Kaip čia dabar beišlaikius visuomenės bent sulyginti ramus ir tvarkus reformų darbas teisių keliu? Sako, reikia vieniems savo krūtinėmis atsistoti prieš svetimą minią: lenkams, lietuviams, gudams; ginti nelaimingą per trissyk nuniokotą šalį, kad nebeniokotų bent ketvirtą kartą. Tik lietuvių maža, gudų maža, kurie turėtų ir tesėtų kareivių žygius žygiuoti. Vieni lenkai spurda, savo legionus kaišioja – dedas galingais. O kas juos žino! Jei negalingi, tai veltui žus, tik įerzinę užpuolikus, kurie paskui apmaudą gieš ant visų nedalyvavusių. Jei iš tikrųjų galingi, tai Lietuvai vis tasia: lenkai nuniokos Lietuvą ne menkiau už bolševikus. Ir jos nepriklausomybei lygiai taip, lygiai taip, sudiev! Lenkai, kaip ir bolševikai, Laikinosios Lietuvių Valdžios nepripažindami, paslapčiomis turi savo „valdžias" susitaisę ir save pripažinti neprašys, neįkalbinės, kaip Laikinoji Valdžia kad darė, tik pareikalaus. Gaili žento, gaili varškės.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Visi jų nenori ar bent dedas nenorį, pradedant nuo dešiniojo krašto ir ligi pat kairiajam, ko tik, ko tik nepasiekiant paties Eidukevičiaus, Domaševičiaus ir Markauskio[3]. Kone visi, visą laiką pravertę, begriaudami

Lietuvos Valstybės Tarybą, dabar griebiasi vieno žmogaus diktatūros: vieni „legaliu" keliu, Tarybos įgaliojimu, kad neiširtų bent tai, kas jau padaryta naujai statomos valstybės pamate, kiti keliu priešingųjų Tarybai žmonių. Ir čia patys save pabaigs susiėsti.

Vilnius neramus: bolševikai čia pat. Netikras rytojus. Šimtų šimtai svyravimų. Yra ko nuliūsti; gi pasikliauti kuo tikru nebėra; nebent vienu Gimusiuoju Dievo Pasiuntiniu, kurs meilės ir ramybės atnešė žmonėms geros valios. Mėginkime gi, Lietuvos Piliečiai, nors pavojaus valandai pabūti Broliais; norsgi tik žmonėmis geros valios, kurie, jei dabar dar nesukalbami, tai tegu parodo, kad gali būti, bent nebeilgai betrukus, sukalbami.

Šventosios Nakties, Kūčių ramybė tenuraminie mūsų širdis.

LIETUVOS PRIEŠININKAI ČIA PAT

Skystos bolševikų kariuomenės pusbernėliai eina pėdas pėdan paskui atsitraukiančią vokiečių kariuomenę. Dedas lietuviais, nors nelietuviai; dedas tvarkos darytojais, nors bolševikų tvarka ypatinga. Štai trys pamatiniai dalykai, kuriuos jie tučtuojau žadas įvykinti Lietuvoje.

1. Badaujančiam „Raudonajam Petrapiliui" ir badaujančiai Raudonajai armijai iš Lietuvos prisiimti maisto, kurio jie mena Lietuvoje esą daug daugiau, neg jai reikia.

Šita „tvarka" Lietuvai bus visų skaudžiausia. Valgomųjų daiktų Lietuvoje visai ne taip jau daug yra, kaip spėjama. Ką suskubo rekvizuoti, vokiečiai išsivežė. Ko nesuskubo, žydams pardavė, ir šie jau išgabeno į Rusiją tiems gi pat bolševikams. Tiesa, Lietuva šiam kartui tebėra apysotė, bet jau pradeda trūkti maisto vargingesnieji ir kai kurie pafrončio kreizai[1]. Pirmiausia tad reiks jie aprūpinti. Daugiau, reikia gi turėti sėklų. Sėjos laikas už mėnesių. Jeigu gi bus padaryta rekvizicijos bolševikams, bus bado ne tik šiems, ir kitiems metams.

2. Pamušti Lietuvą atgal Rusijai.

Lietuvos ir Baltarusijos komunistų partijos laikraštis „Komunistas"[2] Nr. 2 sako: „Išvien su Rusijos Socialistine Federatyvine

Tarybų Respublika. Revoliuciniai Lietuvos darbininkai net caro laikais nereikalavo atskyrimo Lietuvos nuo Rusijos... Už tai revoliuciniai Lietuvos darbininkai ir reikalauja, kad Lietuva būtų dalimi Rusijos Socialistinės Federatyvinės Tarybų Respublikos. Tegyvuoja vienybė su Rusijos S.F.T.R.!"

3. Panaikinti Lietuvoje Bažnyčią.

Platinamoje bolševikų knygelėje Nr. 9: „Darbininkai ir bažnyčia" Z. Angariečio (Aleksos) 20 p. parašyta: „Lig šiol mūsų raštuose paprastai užpuldinėdavo vien ant kunigų ir neliesdavo pačių bažnyčių. Tai buvo didelė klaida. Tai vis vien, ką kovoti su atskirais kapitalistais ir neliesti kapitalizmo tvarkos. Kas nori, kad kapitalistai nebenaudotų, tas turi rūpintis nuversti kapitalizmo tvarką. Lygiai taip ir su kunigais. Kam rūpi apsaugoti darbininkai nuo nuodingos kunigų įtakos, tas turi iš šaknų griauti bažnyčios mokslą. Šioje knygutėje ir buvo mažas mėginimas tai atlikti".

4. Be to, atsišaukime „Visi prie ginklų" parašais Rasiko[3], Mickevičiaus (Kapsuko) ir M. Šetjano[4] šaukiama nusikratyti sava lietuviška buržuazija ir jos pakalikais socialpatriotais, Lietuvos dvarininkais, storakakliais ūkininkais, kunigais ir jų pakalikais socialpatriotais iš „Darbo Balso"! „Mirtis visiems Revoliucijos priešams! Atminkite, draugai, kad su buržuazija galima kovoti ne gražiais, meiliais žodžiais, ne plunksna ir popieriu, bet švino kulkomis".

Viso neišrašysi. Tik ir be to aišku, jog laukiamosios tvarkos mes negalime susilaukti iš tų žmonių, kurie laiku pasižadėjo niekais paversti visas mūsų pastangas patapti sau žmonėmis, laisvais, niekam nebepriklausomais, nei vokiečiams, nei lenkams, nei rusams.

BŪRAS IR BERNAS

Išėjo būras su savo bernu miškan kuriavos pasikirstų ar kurių galų, ir užpuolo juodu meška. Pasirito būrą ir rengiasi jį papjauti.

– Steponiuk broliuk, gelbėk! – sušuko būras iš po meškos.

Bernas prišokęs kadgi kirs meškai – tuoj žarnas išleido.

Išsirito būras iš po nebegyvos meškos ir įniko berną barti:

– Ak, tu šioks, tu toks! Na, kaipgi tu čia mane dabar gelbėjai? Matai, visą kailį sugadinai...

Taip šneka pasakėčia.

Labai tai man, kas Lietuvoje būras, kas bernas: ar lietuviai kur ėjo, ar niekur nėjo. Gana man, kad juos, visiškai beginklius, apleistus bejėgius žmones užklupo kaimynai, pavergė juos, pastatė sau darbų dirbtų, paglemžė jų turtą, suvaržė drakoniniais karo įstatymais.

Rengės juos ir pribaigti, tik tarpu savęs susigynė, iš katro čia galo pradėjus. Aldoičiai[1] rengės visus lietuvius susikrauti į Prūsų maišą, ir atliktas kriukis; gi Dievo bijantys katalikų centrininkai[2], apžiūrėję mūsų kraštą, tarės vokiečių į mūsų maišą prikrauti, nes vieniems čia esą ir per platu, ir per nuobodu gyventi.

Buvo dar ir kitokių, kurie nesutiko nei su vienais, nei su antrais. Jie sakė, kam čia lietuviai mums į savo maišą krautis, kad ir be jų jau sunkus; žiūrėk, kad nepraplyštų; arba kam mums patiems į jų maišą taisytis, kad nežinia, ar beužteks mūsų pačių namuose pabūti. Geriau padarykime juos preke ir atlyginkime jais saksams už talką šiame kare arba sumainykime juos lenkais kurpiais ir mozūrais.

Na, rietasi kaip paprastai per dalybas. Man ten neteko būti. Tik ir iš tolo buvo girdėti tų rietenų aidai. Lietuviai jų gana girdėjo ir nakčių nemigo, negalėdami išsirinkti, katraip jiems būtų geriau.

Gaila, kad lietuviai – ne tokie, kaip anas gudas. Apniko jį galvažudžiai ir ėmė tartis, ar čia jis pakorus, ar papjovus. Pasikasė gudas pakaušį, pasidraskė pažastis, nusižiovavo ir tarė:

– Darykite, vyručiai, kaip geriau.

Lietuviai ilgai kasės, jau nebežinau, gauruotąjį ar dvišakąjį savo galą; ale tai vis tiek; ir nutarė jiems niekatraip neesą gera. Ir ėmė visaip raitytis, kad kaip nors patiems savimi palikus.

„Vae victis, bella victoribus" – vargas nugalėtiesiems, bepiga nugalėtojams, – paliko kaip ir buvę. Iš po okupacijos išsiristi nebuvo taip piga. Ir Lietuva – būras sušuko į savo berną – Tarybą:

– Steponiukai – vyreliai, neapleiskite, neišduokite! Visa atiduosime, bet tik nors tautos gyvybė išgelbėjus...

Šoko Taryba gelbėtų ir derėtųs, už kiek paleis; ir sulygo – už keturis maišus konvencijų. Tik sulygo – ne užmokėjo. Užtat ir vokiečiai – tik pripažino lietuvius laisvais, o ne paleido. Ir paliko taip, kaip ir buvę: abiem pusėm neaišku.

Dabar prasidėjo azarto grojus. Vieni netikėtai tarė ar tik pabaidė:

– Šach – Saksonija![3]

Antrieji, ūmai susigribę, atsakė:

– Mat – karalius Mindaugas II!

Ir vėl susipyko, ir vėl padėjimas paliko toks pat kaip ir pirma. Vokiečiai smarkiai rūstavo už savarankiškus Tarybos žingsnius. Taryba džiaugės, kad ji, stovėdama sargyboje, kurioje ją pastatė konferencija, jei nepagerino, tai bene nei nepablogino tėvynės dalykų ligi to laiko, kol pačiai okupacijai savaime neprasikėtė gniaužiamasis glėbys.

Atsipūtė kai kurie būrai – lietuviai ir įniko savo berno – Tarybos „nuodėmes" skaityti.

– Ak, tu šiokia, tu tokia Tarybapalaike! Atiduosime Lietuvą lenkams, kad per antrus penkerius šimtus metų jiems pavergautų už tai, kad su tuščiais, be parašų vekseliais iš vienų vadavai, čia pat kitiems, karaliams, ją parduodama neprivalomomis derybomis su Urachu!

Nustebo Taryba – bernas.

– Liaukitės, būrai! Už ką gi rūstaujate? Kirtau meškai, kur pakliuvo, kur galima pasiekti, bet tik jus išvadavus...

– Už ką, žiopla! – pamėgdžiojo būrai. – Dar nenumanai, kad... kad... mums reikia bet ko nusitverti ir revoliucija kelti, nes dabar toks jau revoliucijų sezonas; toks laikas, kad visi tie, kurie dirba, negeri; gi visi tie, kurie nieko neveikia, tik iš šalies sekdami veikiančiuosius kremta, labai geri ir išmintingi.

Taigi, taigi, kaipgi! Gaila, kad nesimatė, kaip jūs, gerieji, būtumėte pasielgę, jei jus būtų būras iš po meškos pasišaukęs gelbėtų.

Pagynoje vėl pasakėčia.

Vieną jau vėlyvą pavasarį važiavo jaunas ir labai turtingas būras ledu per upę. Ledo jau būta išakijusio, tai ir įlūžo. Žirgas

su važiu tuoj numarmėjo dugnan, gi būras užsikabino lyties ir ėmė iš viso vieko šaukti:

– Susiedėliai kaimynėliai! Imkitės visą mano ūkį, visą žemę, visus pinigus, imkitės ir jaunąją pačią, tik išgelbėkite!

Subėgo kaimynai, prisinešė lentų, atsivilko laivą, šliaužte prišliaužė prie vos gyvo skenduonies ir, patys ko tik neprilakę, vežtinai išvežė jį per vis lūžtantį ledą.

Atsipeikėjo būras, nurimo, apsidairė ir sako stidenantiems kaimynams:

– Dėkui dėkui, kaimynėliai susiedėliai! Prašom, kai ateis vasara, į bičiakoptį medučio pavalgytų...

Sušlapę ir nuvargę gelbėtojai būtų beveliję toje valandoje nors po burną išmesti, jei jau nebe ūkį su jauna pačia paveldėti. Tik negavo, nes bėdos tiktas būras ir kirvį atiduoda, gi bėdai praėjus, ir kirvakočio gaili.

Bene to pat štai pritiria ir Lietuvos Valstybės Taryba?

AŠ MYLĖJAU LIETUVĄ...

Pakartojame „Glos'o Litwy" feljetonėlį iš Nr. 4[1]. – *Red.*

Aš mylėjau Lietuvą, nes tai mano Tėvynė, mano gyvybė, mano džiaugsmas ir pasididžiavimas.

Aš gerbiau Jos vardą, kurį smaugėjai braukė iš žemėlapių, iš šnekamosios kalbos, iš valstybinių dokumentų.

Gerbiau Jos ženklą – Vytį, kurį išvydę, kilo prieš mane, kaip prieš insurgentą, visos pragaro, tikriau – žandarų, galybės.

Aš nesiklausiau, ar kas man leis mylėti Tėvynę, mieluoti Ją ir laikytis savo širdyje, kol Ji buvo tokia mažutytė, nevaizdi, išplėštomis teisėmis ir turtu nabagė, jog lengvai tilpo mano širdyje.

Tada niekas man nepavydėjo tos mano mylimosios, niekas su manim dėl jos nesivaržė, nes tai buvo – nabagė.

Niekas man neprikišo, kam aš savo pagarbą rodau Jos ženklui – Vyčiui, kol tą ženklą sagsčiaus į rankoves ar kaklaraiščius.

Tik aš mylėjau Lietuvą ir gerbiau ją ne už vieną tuščią vardą ir ne už skaisčias Jos istorijos tradicijas, iš kurių aš sėmiaus teisės

ir pagalėjimo mylėti; ne už tai tik, kad ji savo malonumu tiek rašytojų įkvėpė eilėmis ir ne eilėmis apgiedoti jos garbę, jos gerumus.

O, ne! Aš ne empirėjų srities gyventojas, aš ne svajotojas; mano širdis ne medžiaga, skiriama sudegti savo paties ugnyje, savo paties pajėgomis sukurtoje. Aš esu gyva esybė, visiškai reali. Kūnų pasaulyje aš užimu tam tikrą vietą, ir tos vietos man reikia nemaža, kai pasiduoda šen ar ten, kur pavaro mane neramioji dvasia. Aš esu – Laisvės reikalingas.

Laisvė tai siela, kuri gaivina mano Tėvynę. Nėra Laisvės – nėra nei Tėvynės, nėra Tėvynės – nebus nei Laisvės. Mylėdamas Lietuvą, myliu Laisvę, kurią tegali man laiduoti nepriklausoma Šalis, mano Tėvynė.

Ir mano Tėvynė reali, turi savo vietą pasaulyje, iš kurios Jos niekas netesės išstumti. Gali ją smaugti priešai ar broliai apskabinę, tik visiškai užsmaugti negali, kol nebus visai tautai nukapotos galvos. Ligi tik atsigniauš smaugėjo rankos, tauta žiobtelės gimtojo kvapo ir sušuks: tebesu gyva!

Ir mes, lietuviai, sušukome į bendrą visų išsivaduojančių tautų chorą: esame gyvi, tebeturime Tėvynę ir Jos niekam nebeatiduosime.

Tik kai savo tautos vėliavą aukštai pakėlėme, kai Vytį nuo rankovių ir kaklaraiščių perkėlėme į vaizdžiausią vietą, mums iš to choro šūktelėjo vieni, kiti ir treti: „Šalin! Laisvės teprivalome mes vieni, ir jūsų kraštas ne jūsų, tik mūsų kraštas!"

Aš turėjau teisę mylėti savo Tėvynę – tiktai svajonėmis ir Jos ženklą gerbti – tiktai manžetuose...

GIMDYVĖS TROBOJE

(Be alegorijų)

Lietuvos troboje – valstybėje pasidarė nebegeras oras; toks, koks esti gimdyvės troboje. Ne tai, kad alsuoti būtų nebegardu: o, ne! to nėra ir neesti; tik kad dvasią slėgia netikrumas, kas čia bus, ar viskas laimingai atsitiks.

Lietuvos valstybė tebėra dieni, tebelaukianti – nepriklausomybės. Ir tos jos dienos nebepaprastai sunkios, pažiūrėt nebegražu: ligonės akys ašarotos, neramios, alsavimas nelygus, judėjimai sunkūs, nepaprastas nervingumas, veidas, lūpos pabrinkę. Kas tokią bepabučiuotų? Visi traukiasi šalin.

Pati viena lauktuvių pašaukta bobutė – valdžia nenusiminusi ir rodo gal ir dirbtinai linksmą veidą.

– Nieko, nieko! – sako. – Juo sunkesnės dienos, juo nepaprastesnis naujas padaras. Ar antraip: dėl to ir dienos tokios sunkios, kad turi rastis nepaprastas padaras. Ir ligonei nėra ko nuliūsti, kad taip pabjaurėjo: juo bus gražesnė paskui, atsigavus ir pasitaisius.

Bobutė – neprityrusi. Visame pasaulyje nėra tokių valdžių-bobučių, kuriai būtų atsitikę po kelis kartus slaugyti gimdyvę, randantis nepriklausomybei. Kas atsirado, pergyvena ne vieną valdžią. Daro tad, ką galėdama, kiek išmanydama, daugiau pasitikėdama gamtos pajėga neg savo sumanumu. Kas turi būti, bus; nei tu sustabdysi, nei pagreitinsi.

Be bobutės-valdžios pilna troba dar savanorių lankytojų – Lietuvos partijų. Į bobutystes jų niekas nekvietė, tik ir durų joms niekas neuždarė: ag sakos turinčios geras širdis ir labai užjaučiančios ligonę. Ir jos slaugo gimdyvę neatsitraukdamos. Tik iš visa to tėra daug patarimų ir dar daugiau tuščio klegesio, gi palengvinimo – nė kruopelės. Ergelis, maišatis, netvarka troboje tik kliudo bobutei-valdžiai. Patylomis ji griežia dantį, be galo nepalankiai žvilgsi iš užpakalio; kaigi prisieina stačiai pažiūrėti partijoms lankytojoms į akis, pataiso mandagios šypsenos. Ak, kokiu mielu noru ji paimtų neprašytąsias lankytojas patarėjas už pakarpos ir išmestų visas pro duris, kad daugiau nė nebepasirodytų! Tik to nepadarysi: saviškės, giminės, kaimynės. Nėra kaip gadinti santykiai – dar špygomis užbadys ar einančiam pro šalį koją pamuš, pakaušį praskels ar savo šuniu pataikūnu užpjudys. Nesveika, neleidžia susidariusi kaimynų etika, nei laisvės supratimas. Kas gi beliktų iš tos laisvapalaikės, kad ji nebūtų laisva – kenkti žmonėms, kliudyti jų darbams, rikdyti sumetimus, sunkinti gyvenimą?

Į bobutystes nekvietė ir kitų kaimynių, tautinių mažumų. Vis dėlto bobutės vylės jas ateisiant nors dėl žmonių akių gimdyvės paguostų, jei ne apgėlų* atneštų. Ir pirmai pradžiai smarkiai užsivylė: juo įkyriau lindo į gimdyvę lankytojos partijos, juo toliau slėpės už kerčių, už durų kaimynės tautos ir ten savo tarpe nuodingai čečenos. Jos – piktosios Lietuvos valstybės-gimdyvės laumės Gailos, priešininkės tų, kurios gimusiai privalo duoti palaimos ir talentų.

Dvasios pavydelninkės iš tolo piktu džiaugsmu šnypščia, kad taip sunkiai eina gimdymo procesas ir griežtai taria iš to tebūsiąs išgama, tik nesutinka, pranašaudamos koks.

Vienos sako, tai būsiąs gatavai šeriais apaugęs gyvūnėlis; mažas, mažas, bet taip dygus, kad kitiems šalia pabūti nesusižeidus niekaip nebūsią galima.

Kitos dar blogiau lemia. Taip blogai, kad net pačios savo vaizduotės nusigąsta. Jų įsivaizdavimu, tai būsiąs kraugerys, jau išdygusiom iltim ir žvairom akim. Kai įniksiąs savo motiną žįsti, tai ne tik jos pieną išgersiąs, ir kraują iščiulpsiąs. Pamėginus jis per nevalią atplėšti, kraugerys tik pasižvairuosiąs, piktai šuniu urgzdamas, ir nesiliausiąs čiulpęs, kol neišseks motinos gyvybė. Tada kibsiąs į įnames.

Ir tariasi įnamės laiku gimdyvę nudėti, idant drauge su ja pražūtų ir nevykęs gemalas. Visais pakraščiais, palaukėmis ir panamėmis, paupiais, pamiškėmis zuja ieško kuo nuodingiausių žolių, kurių uždavus būtumei tikras, jog nebeteks gyvybės ir nebesuskubs pagimdyti – išgamą. Tikt Lietuvos žemė nuodų savaime ligi šiol nevaisė, o sėti jų dar nebuvo kam. Būti būtų buvę, kad būtų žinoję, kam pritaikinti. O kai nėra reikalaujančių, nėra ir patiekiančių sėjėjų.

Vis dėlto būta Lietuvoje bent vieno nuodingo augmenėlio, ir jo negalima buvo nerasti, kas ieško atsidėjęs; tai – durnaropės. Jų nelabai kas žino; gal dėl to, kad skaito paprastu Lietuvoje augmeniu, kurs nei vaizdus, nei nuošalio neieško: auga pakelėmis, kur daugiausia kiaulių yra nutręšiama. Tiesa, visi juos

---

* Taip vadinasi dovanos, nešamos gimdyvei. – *Red.*

mindo, nulaužo, bet kuri išlieka, tai jau išauga storai ir vaisiaus duoda kuo apsčiausiai.

Ir prisirinko Gailos durnaropių sėklų. Tik kaip čia dabar įdavus ligonei, kurios nelankai? Ir ėmė draugauti su pačiomis didžiausiomis tauškalėmis – lankytojomis laisvininkėmis. Jos ir pačios mėgdavo atsigerti durnaropių ir paskui tokį sūkurio šokį šokti, kad net iš šalies žiūrint galvos sukės. Ir ėmė įkalbinėti joms, kad ir gimdyvę įtikintų, jog durnaropės – pirmiausias vaistas gimdymui palengvinti ir pagreitinti. Laisvininkės suprato, nes pačios buvo patyrusios, ir įniko įtikinėti ligonę:

– Imk, imk, kaimynėle! Matysi, ko tu atsigėrus neįsivaizduosi! Tokių rojų išvysi, jog visus ligos sunkumus užmirši ir visai be sąmonės pagimdysi!..

Išgirdo tai akušerė-valdžia ir net nusigando.

– Neimk, nabage, nuodų, neimk! Kad ir didžiausius skausmus kentėtumei, apsieik su savo pajėgomis, nesinuodydama. Skausmas prigimimui lengviau pašalinti iš vienos vietos neg nuodai – iš viso kūno. Negerk, kūmutėle, durnaropių, negerk!

Nepriklausomybės gimdytoja paklausė savo bobutės ir durnaropių negėrė. Ir piktųjų Gailų klastos šioje bent vietoje niekais nuėjo.

Dienos slenka. Gimdyvė vis arčiau vilties. Lankytojų vis daugiau. Simpatingos ligonės ėmė eiti lankytų net tolimieji kaimynai, iš už miško ir ežero. Ėjo ir vis daugiau apgėlų nešė: kas sūrio, kas ragaišio, kas vėdaro grobgalį ar dešrų vainiką, kaip nuo akėčvirbalių numovę. Ir pakvipo jomis plačiai, plačiai. Ir užgavo kvapas net ir laumių Gailų nosis. Patraukė jos oro, nusičiaudėjo; dar patraukė, ir seilės ėmė drykti skaniu geiduliu. Ilgai spjaudės Gailos, pagaliau nebeišturėjo.

– Ar žinote ką, sesės? Kaip sau norite, o ligonės gaili. Ar nevertėtų ir mums nueiti aplankytų? Apgėlų mes nieko jai neduosime, ji ir be mūsų visu kuo apsikrovusi; dar ji mus privaišins. Žinai, kokia ji vaišinga...

Ir nuėjo būrys Gailų svetimų apgėlų pasivalgyti.

Kas daugiau atsitiko, pažiūrėsime.

LENKŲ OKUPUOTAME VILNIUJE 1919 METAIS

PASTABA

Čia dedamieji straipsniai – tai dalis feljetonų, spausdintų 1919 m. „Nepriklausomojoje Lietuvoje", kol dar nebuvo lenkų karo cenzūros. Kiti ištraukti iš archyvo, juos lenkų cenzūrai konfiskavus. Ir pats rinkinys *in toto* buvo cenzūros atmestas, nors net rusai prieš revoliuciją pavelydavo politikos dalykus spausdinti atskiromis knygomis, jei jos ne plonesnės kaip penkių lankų.

Kas įdomauja, ką mes esame pergyvenę ir jautę lenkų okupuotame Vilniuje nuo 20. IV. 1919, tepasiskaitai šio rinkinio.

Kitos rūšies to laiko feljetonai įterpta į kitus rinkinius: „Aplink Baltiją", „Politikos ar visuomenės kunigų darbas", „Tiesiant kelią nepriklausomajai Lietuvai", „Jaunajam veikėjui" ir k.

ĮDAVIMŲ EPIDEMIJOS

Seniau karais sekdavo kūno antkryčiai; žmonės besibūriuodami patys sirgo ir kitus sargino raupais, živatavimais, džiuma ir kitaip. Maru tevadindavo šią pastarąją ligą, nors visos jos buvo lygiai marinamos ir todėl baisios.

Dabar to nebėra. Medicina suvaldė šias piktenybes. Net per šį pasaulinį karą apkrečiamosios ligos kur ne kur tesirodė, ir tai

silpnokai: vienur buvo kiek choleros, kitur tifo, arba karštinių. Tai ir viskas, ispanų šiltinėlės neminint[1].

Neišvengė tačiau antkryčių blogybės ir šis Didysis karas, ir tie antkryčiai yra bene piktesni už cholerą ir džiumą: šie tepūdė kūną, anie tvirkina sielą. Papūdytas kūnas veikiai sugriūva ir nyksta; apkrėsta nedorybėmis siela gyvuoja, kaip ir pirma, ilgiausius metus, platindama aplinkui nedorybes, demoralizaciją.

Labai tai man, į ką negera karas įpratina. Šiam kartui aš teimu masinimą įdavinėti.

Prasidėjo jisai nuo šnipinėjimo, arba špionavimo, karo reikalui ir, it ringis nuo įmesto į vandenį akmens, pasiekė visų gyvenimo sričių kraštus.

Šnipinėjimo reikalui sunaudota net mokykla. Susidarė ištisa skautų mokymo sistema. Berniukai mokoma prišliaužti nematant, užeiti už akių nejuntant ir sugrįžti atgal, gavus „žinių" apie priešininką. Skautų sistema pagaliau reikalavo, kad mokiniai sektų kits kitą, kaip draugai elgiasi, ir susakinėtų auklėtojams. Visa tai neva dėl dorinimo; tikrai gi tai yra tik vaikų sielos teršimas, depravacija[2], kuri atsirūgsta visam amžiui. Geresnieji, pažangieji rusai buvo bepradedą mušti į didįjį atsargumo varpą; tik karas juos sustabdė. Skautų sunejautrinta siela davė nemaža provokatorių, vakarykščių draugų įdavėjų. Šiandien aš socialdemokratas, rytoj socialrevoliucionierius, poryt komunistas. Vėlesnieji – geresnieji, pirmieji draugai ne tik galima pamiršti, dar pridera jie naikinti. Ir naikinama – įdavinėjimu.

Mūsų kraštą užplūdę bolševikai šaukė maldavo, kad kiekvienas šnipinėtų savo kaimynus ir įdavinėtų juos. Tegu sau bus tariamieji spekuliantai ar maistu ilgėlesniam laikui apsirūpinę neg kiti. Vis viena širdis purtos, kai matai jaunikaitį ar mergaitę bevedant „ginkluotą jėgą" savo kaimyno krėstų.

Bolševikus pakeitė lenkai, sumanę ne tik ginklą išmušti iš jų rankų, bet ir juos pačius išmušti ar kitaip kaip iš visuomenės pašalinti. Ir prasidėjo tikra įdavimų orgija. Reikia tik kareiviui pasirodyti kieme, tuoj į jį puola dešimts žmonių, per kits kitą išpasakoti, kuriuose butuose ir kas čia „bolševikas". Tarnaitė įduoda kvartirantą, kuriam tarnavo; šeimininkė – savo lokatorį,

kurį pirma gerokai melžė; vaikai, ir tie įdavinėja žydus ar ką kita, kad ir nebe bolševiką. Net tie, kurie dar nėra depravuoti, kelį į kelį trina iš nekantrybės, kad kas kitas įduotų iksą ar ygreką.

Nebtekus bolševikų, bet apetitams, bedirbant tą garbės darbą, padidėjus, vilniečiai imasi šmeižto. Kas žydas ar šiaip jau kitatautis, tai – bolševikas, kas inteligentas, tai – komisaras; ir siaučia, nesiliauja kratos; žmonės gąsdinama, prie sienos nušauti statoma, suimama, areštuose laikoma. Ir vis tai dažniausiai be tikro reikalo, kaip paskui pasirodo. Kaimynai, daugiausia moters, pavirto nemokamais žandarais. „A! ten, psiakrew litwin[3] – aš jam duosiu!" „Aure, pas kunigą nuolat susirinkimai – reikia pasakyti..." „Aure, mūsų ponaitis kasdien vėlai grįžta: tegu paseka, kur jis esti..."

Vis tai gyvi žodžiai, tariami drąsiai, viešai, girdimi vienaminčių ir priešų, nes tai dabar tiek bereiškia: „A, lyjama, tai reikia skėtis pasiimti". Nebėra jokio jautrumo. Depravacija, depravacija vyrų, moterų, neūžaugų, per anksti įtraukiamų į „tėvynės gynėjus", atseit įdavinėtojus priešingųjų nuomonių. Nei artimo meilės, nei gailestingumo, nei pagaliau paprasto žmoniškumo ir padorumo.

Ponai okupantai! Jūs čia buvę, čia nebebūsite. O mums reiks likti. Sakotės išvadavę mus iš kūno „jungo": nepajunkite gi mūsų į sielos jungą, kad mus akstinu varinėtų, artų ir akėtų visokios rūšies ir amžiaus denunciantai![4]

NESVEIKAISIAIS LAIKAIS

Ligi šiol aš vis negalėjau tikėti, jog Vilnius ir jo apylinkė, suprask, visa jo gubernija, tai – Lenkija, lenkų žemė, ir jų žmonės – lenkai. Tiesa, lenkai tai sako. Tik toksai pasakymas man atmena Mažeikių-Muravjovo[1] stoties vardą.

Grįžta žemaitis namo, prašo bilieto į Mažeikius.

Kasininkas:

– Nėra tokios stoties!

Žemaitis, neapsakomai nustebęs:

– Puone Deive myliausis! Juk vakar tabbovo... Kurgi ons būtum dingęs?

Žemaičio nabago nežinota, jog gimtiniai jo Mažeikiai virto – Muravjovu. Žinoma, ant popieriaus, nes gyvoje kalboje nė vienam žemaičiui tas vardas neperlindo per gerklę, niekas to žodžio neištarė.

Žemaičio nustebimą ir mes, Vilniaus gyventojai lietuviai, galėtume pakartoti.

– Pone Dieve mieliausias! Dar nesenai buvo čia Lietuvos širdis. Vilnius, Trakai, Naugardukas, Krėva, Kernavė, Paneriai buvo Lietuvos valstybės gemalai, gymiai, iš kurių išsirutulojo Didžioji Lietuvos Kunigaikštija. Dar nesenai visi jos žmonės pasididžiuodami vadino save lietuviais; daugelis ir dabar per tuos pat Vilniaus laikraščius išsitaria: bądźmy Litwinami, t.y. narodem rozsądnym ir wytrwałym![2] Tik užėjo endekijos[3], karštosios lenkų tautybės, epidemija, įsukė sulenkėjusius kunigus ir dvarininkus, šieji subalamūtijo, sukvailino tamsiąją minią, ir štai ūmai nebliko nei Lietuvos, nei lietuvių: jų vietoje atsirado Lenkija ir lenkai, kurių „lenkiškos" kalbos nepakenčia tikrojo lenko ausys.

– Jak mamę kocham, niesłyszałem takiej strasznej mowy[4], – sako atėję svečiai – lenkai.

Štai dėl ko aš vis nesutikdavau, kad Vilnius yra viena keturių Lenkijos sostapilių[5] ir jos gyventojai – tikri lenkai.

Faktai tačiau mane pagaliau įtikino, jog vilniečiai miestelėnai tikrai nebe lietuviai. Pirmon galvon dedu aiškų ir nepaprastą jų „nierozsądek"[6], kuriuo tikrieji lietuviai nepasižymi. Na, kas gi ne tik lietuvis, bet šiaip jau sveiko proto žmogus tokiuo būdu „dirbs politiką", kaip dirba vilniečiai, šišo pagauti? Tik žiūrėkite!

Po Kalėdų, Vilniui ištuštėjus, ligi tik pasirodė gatvėse 700 pusbernėlių legionierių, tuoj lenkuojantieji kunigai subruzdo tris iš savo tarpo nusiųsti į Varšuvos seimą, kaipo gatavai Vilniaus ir Gardino gubernijų parinktus atstovus. Kaip ten prie jų prisiplieke dvarininkas Wielhorskis, nežinau; tik ir jis buvęs „Vilniaus krašto deputatas".

Varšuvos seimas, žinoma, buvo išmintingesnis už tuos pusgalvius, kuriems endekija galutinai protus išėdė, ir tų „atstovų" nepriėmė.

Vos tik dabar štai pasirodė lenkų kariuomenė, vilniečiai, vedami dr. Węsławskio ir kun. Maciejewicziaus[7], tuojau pakartojo tą patį kvailiavimą. Susirinko į cirką mitinguoti ir... „vienam balsan" nusprendę vėl siųsti atstovą į Varšuvos seimą. Kad taip sprendė endekų vadas kun. Maciejewiczius, kad ir buvęs Dūmoje atstovas, aš to nesistebiu: tokia jau endekų linija. Bet kad senis Węsławskis neteko išminties, tautinio šišo pagautas, tai jau nedovanotina.

Na, kokie gi lietuviai galėtų taip pasielgti? Ne, vilniečiai – nebe lietuviai; bet jie ir ne lenkai. Lenkai vargu bau į juos prisipažins. Tai tiesiog politikinės patologijos tipai, be galo reikšmingi. Visi dabarties laikų demokratybės obalsiai vykinami cirke, kur gali sutilpti daugių daugiausia vienas tūkstantis, o iš jo padirbta – penki. Visas minių „didumas" dirbamas melagyste, kurią ir vaikai pažįsta. Girdi, ties šv. Kazimiero bažnyčia buvę susirinkę... penkiolika tūkstančių darbininkų; visi jie girdėję ir supratę kalbėtojus ir taip pat kaip cirke tą patį „vienan balsan" nusprendę.

Pagaliau paminėta dar vienas reikšmingas epizodas. Balsuojant rezoliuciją, vadai paklausę: „Ar lietuviai protestuoja prieš Vilniaus prijungimą prie Varšuvos?" Niekam neatsiliepus, vadas pabaigęs: „Niekas neprotestuoja: priimta vienbalsiai..."

Lietuviai dar turi tiek proto; dar nė vienam neparėjo į galvą eiti į „cirkų seimus" ir ten „demokratingai" spręsti visos savo tėvynės likimą.

Štai kokiais nesveikais laikais mes gyvename!

KO LENKŲ KARIUOMENĖ ATĖJO LIETUVON?

Lenkų žemė – poetų gimtinė. Visi jie per geros vaizduotės. Taip geros, kad net paprasčiausius dalykus jie sugeba nukelti kitan pasaulin, prozą paversti poezija.

Ar bereikia didesnės prozos, kaip politikos dirbimas, diplomatų apgaudinėjimai, sukimai, kruvinieji karai dėl pelno? O pasižiūrėk jų aprašymo lenkų istorijoje! Jei tai buvo kitų tautų padaryta, bus aprašyta kaip reikiant; jei tai lenkų bus padaryta, bus viena ištisa glorija[1].

Senovės lenkų politikai namie dieną naktį laužė sau galvas, kaip čia sustiprėjus Lietuvos žemėmis. Būrė makliavojo per ištisu du amžiu, nuo keturioliktojo ligi šešioliktojo amžiaus. O aktus leido tokius, lyg tai jie Lietuvai darė didžiausias geradarybes: nešė laisvę, kultūrą, krikščionybę.

Pavogė Vytauto karalių vainiką, užmušė imperatoriaus Zigmanto pasiuntinius, vežusius jį. Ir čia pat skelbė Lietuvos puolimą lenkams į glėbį. Nelaimingą karaliūnaičią Jadvygą atplėšia nuo mylimojo vyro Liudviko[2], numeta nemylimam Jogailai – ir čia pat poetizuoja jos „pasišventimą" ir šaukia ją padaryti Katalikų Bažnyčios šventąja.

Girdėdami dabar mušimą į didįjį būgną, jog lenkai atėję Lietuvon lietuvių paleistų iš bolševikų vergijos, idant laisvi lietuviai galėtų dėtis su laisvais lenkais savo pačių naudai, mes netikėjome jų intencijų grynumu. Ir neapsivylėme. Tiems, kurie keliaklupsčiavo prieš Vilniaus „paliuosuotojus", mes sakėme: palaukite! Negirkite dienos be vakaro! Visa ta saldžių sirenos žodžių poezija[3] bus ta pati senovinė lenkų egoistinė politikos proza. Jogei mes neklydome, patys lenkai netruko prisipažinti.

M. Wankowicz[4], be to, ką skelbia miestams savo paskaitomis, dar paleido tai, surašęs į knygeles, vardu: „Dla czego żolnierz polski wkracza na Litwę i Białoruś". Gi išleido jas Varšuvoje „Pakraščių gynimo draugija". Jų gali gauti kuriame Vilniaus knygyne. Štai kaip toji Draugija atsako į pakeltąjį klausimą, visai pamiršusi, kaip tautos „poetai" čia vietoje apdumia mums akis.

1. „Mes privalome turėti tokias valstybės sienas, kokios mums yra patogiausios. Tarp Lenkijos ir Rusijos, Rumunijos ir Baltijos jūrių neprivalo būti nieko, kas lenkus troškintų, smaugtų, išėjimus ar įėjimus užstotų".

2. „Rytuose yra daug žemės; daugiau kaip Lenkijoje. Gerai tai parodo žemėlapis. Gi žmonių šiuose kraštuose mažiau, jie ne

taip tirštai gyvena. Tiesa, ten žemė prastesnė, bet dėl to tik, kad gyventojai nemoka ūkininkauti... Dideli, po kelias dešimtis tūkstančių margų dvarai galima išparceliuoti lenkams valstiečiams. Lenkijoje jų dubelės taip susmulkėjo, jog ūkininkai nebežino, ar beverta ūkininkauti. Nebežino, kaip ji vaikams bepadalijus. Gi Lietuvoje žemė keturis penkis kartus pigesnė ir jos daug parduodama".

3. „Miškų Lietuvoje ir Belarusijoje daug daugiau kaip Lenkijoje. Lenkijoje niekados jų nebuvo per daug; dabar gi vokiečiai visiškai juos praretino. Ar maža dabar lenkams reiks medžių? Kam dideliais pinigais pirktis jų iš kitų, kad Lietuvoje pigiai galima gauti ir upėmis lenkams nuplukdyti?"

4. „Lietuvoje dar maža visokios rūšies specialistų; Lenkijoje jų daug; bus jiems Lietuvoje uždarbio, tada ir namie likusiems bus geriau".

5. „Visa to negautumei, Lietuvai tapus atskira nuo Lenkijos valstybe".

6. „Nemuno aukštupys ir abu Neries krantu (?) – tai lenkų šalis. Juo toliau į šiaurę, juo daugiau lenkų. To lenkų krašto sostinė yra – Vilnius".

Štai dėl ko reikią Lietuva ir Gudija pavergti, o ne dėl kokių ten „paliuosavimų"! Tik lenkai jaučia lietuvius geruoju neatiduosiant savo tėvynės į vergiją, kad ir kažin kaip nupoetizuotų.

„Prastas žmogus daug nesupranta. Kai jam kareivis paims iš tvarto paskutinį veršiuką, kai išgaudys jam vištas, atims avižas ir dar primuš, tai, žiūrėk, valstietis palaikys jį savo priešu. Gi neduok Dieve, kad liaudis lenkų kareivį sutiktų kaip priešą ir šalintųsi nuo lenkų kaip persekiotojų..."

Patariame šį šlykštų, bet tiesakalbį veikalėlį praplatinti ir tarp lietuvių, kurie ypač yra palinkę garbinti lenkus už lietuvių „paliuosavimą". Nors knygelėse nieko nerašoma apie tikėjimą, vis dėlto ant viršelio kažin kam padėta Dievo Motinos paveikslėlis. Matyti, kad juoba pritrauktų skaitytoją. Tai ir tetraukie.

Štai kam liejasi kraujas ir Lietuvos žemė yra naikinama. Su tuo skaitykimės, ne su akis apdumiamomis poezijomis ir humanitarizmais.

LENKŲ OKUPACIJA IR LIETUVOS PROLETARIATAS

Tolimesnis visados geresnis, nes su artimuoju lengviau susipykti. Jau koks buvo nepakenčiamas ir troškus caratas[1], o dabar štai jo laikai daugeliui rodos tikru rojum. Carų laikais nebuvo laisvės ir didelių turtų, bet tie patys proletarai buvo sotesni neg dabar. Jau kokie buvo nepakenčiami ir baisūs bolševikai, o dabar štai juos ūmai išvijus, daugeliui rodos tėvų globėjų nebtekę.

Toks praminimas, žinoma, neteisingas: ant bolševikų sąžinės guli daugybė toli gražu ne tėviškų darbų; kad ir tas pats lietuvių bolševikų atsivedimas svetimos kariuomenės ir galutinas sudarkymas lietuvių Valstybės Tarybos darbo didžiojoje pusėje Lietuvos (lenkų legionierių atsiradimas Vilniuje nereiškė jų galybės išteksiančios visam kraštui apžioti). Bet tuos, kurie jiems nesipynė po kojų, tikrai globė. Šalia krikščionybės nekentimo, kruvinojo teroro Rusijoje mes iš bolševikų trumpu laiku buvome patyrę nemaža tiesiog neužmirštinų dalykų. Per $3^1/_2$ mėnesio jų viešpatavimo Vilniuje mes jau buvome bepriprantą prie luomų ir padėjimų lygybės, prie tautybių ir tautų kalbos vertinimo, kur tik buvo ištesima, prie nepaprastai ūmaus tautų literatūros ir dailės kėlimo. Ir, kas svarbiausia ir kas buvo didžiausis bolševikų uždavinys, jei ne su pasitikėjimu, tai bent su neapsakomu įdomavimu laukėme išsirutulojant pradėtųjų ūkio reformų.

Visa tai iš tolo dabar mums pradeda rodytis neapsakomai gražu; būtent kai nieko panašu nebematome ir ateityje nebeatspėjame, atėjus po rusų, vokiečių, bolševikų ketvirtiesiems, lenkams, mūsų krašto užgrobikams. Pyk nepykęs už vienų pagyrinimą, kitų papeikimą ar atbulai, – palyginimas pats savaime kišasi. Pirmiau matės aiškiai apibrėžta biednuomenės ateitis, dabar jos visai nebesimato už tos vienos lenkystės idėjos miglų.

Lyg buvo per dvejetą trejetą dienų švystelėjus vilties aušrelė; tai tada, kada lenkų kariuomenės vadas Juozas Pilsudskis tarė: „Noriu Jums padėti nuspręsti vidurinius tautų ir tikėjimų dalykus taip, kaip patys norėsite. Lenkija nevers jūsų ir nespaus". Tačiau didžiuma lenkų, tautininkai, tuojau Hlasko[2] lūpomis

apšaukė tą ligi tol tiesiog deivintą tautos karžygį kone pusgalviu ar sapnuotoju. Ir visos pavergtųjų tautų, lietuvių, gudų, žydų, viltys išblėso lyg žarijos, sutromis apipiltos.

Kol viešpataus lenkų tautininkai: reakcininkai dvarininkai, teginą plačiuosius savo dvarus, ne tėvynę, kur jie per šimtus metų ne piliečiais tapo, tik jos išdavikais, ne mažesni reakcininkai lenkų kunigai, einą jei ne priešakyje visų reakcininkų, tai pridurmai, kol nepaims viršaus pažangininkai, – tol Lenkijos, drauge dabar ir Lietuvos, proletariatas gali visas savo geresnės ateities viltis sukrauti į dvaro jaują ant ardų ir džiovinti jas savo troškimais.

Viena tik abejotina, ar proletariatas, bent Lietuvos, įgiję agrarinės skonies per dvejų metų revoliuciją, benorės savo viltis į dvaro jaują atsargai krauti. Revoliucija dar toli gražu nepasibaigė ir jos finalas gali būti mūsų tėvynės, o drauge ir demokratingumo išdavikams labai liūdnas. Lai lenkai dvarininkai nesilaiko tuščios vilties, ligi Lietuvos liaudis susigriebsianti, jau dvarininkai savo platybes suskubsią išparceliuoti milijonui atgabentų lenkų bežemių, aplenkdami Lietuvos bežemius, ir taip įgysią armiją dar likusiam jų rankose gabalui žemės apginti; lai lenkai kunigai neesti taip tikri, nesąmoningą gudų liaudį jau taip lenkiškąja katalikybe pažaboję, jog, jiems tik mostelėjus, eis pjautų saviškių šviesuolių, kurie juos gi pačius gina, kaip tamsios azijatų minios novija gydytojus ir gailestingąsias seseris, kam jie nuo choleros juos gina. Lai neapsivilia, nes žemės klausimas turi tokią magišką reikšmę, jog jį pasistato virš ginkluotos galybės ir virš visų šventybių, tikrųjų ir įkalbėtųjų.

Lai neapsivilia, revoliucijos metu plaukdami prieš vandenį: sūkurys gali pagriebti ir į tokią sietuvą įmurdyti, iš kur sveikam sunku beišropoti.

MIESTŲ IR VILNIAUS DIKTATŪRA

I

Kariauja tik reguliariosios armijos; valdžias nuverčia negi iškrikę žmonės; politiką maino negi tamsuoliai. Tai ir matome,

kaip visi „svieto lygintojai" socialistai kimba pirmiausia į fabrikų darbininkus anaiptol ne dėl to, kad iš tikrųjų, kaip sakosi, jie tiktai būtų socialistų galvoje ir širdyje; tik dėl to, kad fabrikų darbininkai susimetę didelėmis krūvomis ir į juos lengviau prieiti. Agituoja iš karto didelėje minioje, ir darbas eina sparčiai. Pradžiai turint tą „reguliariąją", taip sakant, fabrikų darbininkų armiją, jau galima pasirūpinti ir kitais iškrikėliais proletarais. Socializmas – miestų vaisius ir augintinis.

Ir šiaip jau miestai – tai dideli žmonių skruzdėlynai. Sulyginamai nedideliame žemės plote esti susimetę dešimtimis ir šimtais tūkstančių. Pataikei gerą valandą, o kad ir kas dieną vakarais, palipdei popierėlių ant sienų, – ir tavo paskirtoje vietoje ūžia liūliuoja kelių šimtų galvų minia. Sakyk dabar jai ką norėdamas.

Ir sakyti miestelėnams lengva, nes jie daug labiau apsišvietę neg sodiečiai. Miestuose daug mokyklų, jos kiekvienam gyventojui čia pat, kone namie. Vaikų išlaikymas nieko neatseina, nes vis tasia jie reikia maitinti. Ir vyresnieji mokslu aprūpinami laisvomis jiems valandomis. Štai dėl ko bet kuris žydelis yra mokytas, gudrus, apsukrus: jis – miestelėnas. Bet ir apie nežydus miestelėnus turime patarlę: miesto veršiukas – sodžiaus berniukas. Atseit sodžiaus bernaitis tiek teturi išmonės, kiek miesto gyvuliukas; arba priešingai: ir gyvuliukai mieste yra gudrūs, bent ne kvailesni už sodiečių vaikus.

Miestuose valdžios įtaigos, valdovai ir valdininkai; miestuose knygynai ir laikraščiai, – miestuose visa šviesuomenė. Tai ir lyginama miestai su kūno širdimi. Kaip širdis tvaksėdama varo kraują į visas dalis kūno, jį maitina ir gaivina, taip ir miestai šviesą beria tolimiausiems sodžių nuošaliams savo gyslomis – spausdiniais.

Ir nieko prieš tai nepaveiksi, tos krašto vadovų rolės iš miestų neatimsi. Tai jie ir vadovauja. Kas Didžiąją prancūzų revoliuciją padarė? Jų sostinė milijono gyventojų Paryžius. Jis ir kitus visus perversmus savo valstybėje darė. Kas gi ir didžiąją rusų revoliuciją padarė? Petrapilis ir Maskva. Kas gi ir Lietuvoje kruta bruzda ir visokiomis naujienomis visų protus užkrečia? Vilnius

ir Kaunas. Tik bent kiek padėk jiems iš šalies dirbti, bent sušelpk pinigais pirkdamas, o jau jie prigamins tau visa ko pasidžiaugti ir nusičiaudėti.

Daugumas didesnių miestų valstybėje reiškia jos pramoningumą ir kultūringumą. Galėtume išsireikšti: pasakyk man, kokių jūs turite miestų, aš tau pasakysiu, kokioje tėvynėje gyveni. Kauno gubernija, teturėdama Kauną ir Šiaulius, kur esti po kelias dešimtis tūkstančių žmonių, aiškiai ne pramonės šalis. Turėdama tokį Vilnių, kur skelbimai reikia dėti keturiomis tos vietos kalbomis, Lietuva aiškiai mišra valstybė.

Dideli miestai tad – valstybės laimė. Bet... tik tada, kada juos gyvena savi žmonės, tautiečiai. Savybėje lengviau ir susipykus susigerinti. O sodžius visados ir visur ilgokai raukosi, kol pritars miestui, kad ir saviškajam. Ką gi besakyti, jei miestas, būdamas tavo tėvynėje, visai tau svetimas savo žmonėmis, jei svetimi laiko užgulę brangias tau vietas, svetimieji leidžia į sodžius naujus obalsius ir primygtinai reikalauja jiems paklusnybės? Tokie miestai – tikra valstybės nelaimė; bent nuolatinis jos sielvartas ir jos pajėgų gaišintojas.

Aiman, tokie Lietuvos miestai. Pirmiausia, lenkai ir rusai, nežmoniškai apseidami su žydais, suvarė juos į miestus, lyg žarijas susižėrė ant savo galvos. Versdami juos gyventi viena pramone, lyg tyčia nusikirto sau po vieną ranką ir tapo reikalingi – žydų pavadavimo. Ir žydai manosi kaip tik sumanydami. Visoms jų idėjoms vadovauja pelnas ir tautinis egoizmas, kaip likusioje visuomenėje vadovauja klasinis, luominis egoizmas. Nemylėdami savo persekiotojų, žydai neprisirišo nė prie jų krašto, jo negina, lengva širdimi jį palieka; pelną numatydami, nesidrovėja derėtis su savo žudytojais, jiems neabuoja net adresais jie garbinti.

Paskui į miestus atitrūksta galvas ir kiti pelninginkai net iš tolimųjų svetimų šalių. Mūsų miestai, laimėję daugiausia lenkų, pasidavė jų įtakai – ir štai iš miestų, iš širdžių, eina į sodžių svetimas, dirbtinis, ne to krašto gamtos kraujas; na, dirbtinis kraujas tik anemiją gamina, jei ne mirtinai nunuodija.

Nemaloni yra bet kokia diktatūra, ir ją piliečiai stengiasi ko trumpiausiai pakęsti. Nei carui, nei Kerenskiui[1] su Dūmos

kompanija, nei darbininkų diktatūroms nelemta buvo ilgai pagyventi. Dabar štai Vilnius su savaisiais ir atėjūnais lenkais siekia sutvirtinti savo diktatūrą visame nelenkiškame Lietuvos krašte. Ar lietuviai ir gudai gali tai pakęsti? Amžindien, ne! Ir ieškos *antidotum*[2].

II

Kad diktatūros klausytų, iš viso tegalima varu priversti. Ji ir remiama dažniausiai karo pajėga. Petrapilis palaikė savo diktatūrą dar organizuotų fabriko darbininkų pajėga, apginklavęs juos, pramokęs muštro ir sudaręs pirmąjį Raudonosios gvardijos gemalą, paskui komunas ar darbininkų tarybas visuose didesniuose miestuose.

Ir Petrapilyje, ir provincijose miestų diktatūros tebuvo galingos kruvinuoju teroru, užmušimais. Gana buvo vienos kaltybės, būtent kad esi „buržujus", dėstis ne „darbininkas", ir mirtis tau gatava. Tokiu būdu bolševikai, prikiša jiems Europos valstybės, iššudę į 37 000 savo šviesuomenės, kad nebebūtų iš ko sudaryti kontrrevoliucija.

Caro valdžią rusams nuvertus, kitos valdžios lietuviams dar nepripažinus, revoliucijos Lietuvoje kaip ir nereikėjo; jos kaip ir nebuvo. Miesteliuose taisėsi parapijų ar, kam tas vardas buvo abuojas, – valsčių komitetai. Jų buvo dvejopų: ramiųjų žmonių, siekusių tuojau susitvarkyti, ir Rusijos putų, kurias išmetė Rusijos revoliucija; šie neva svajojo apie revoliucijos darymą ir Lietuvoje, bet toliau agrarinių reformų jų norai nesiekė. Bolševikų nepriviso, nes Lietuvoje padaryti „darbininkų diktatūra" jau niekaip nesisektų, teturint nedidelį skaičių kumiečių ir ūkininkų bernų. Nors šitie „revoliuciniai" komitetai buvo menki ir jokios neturėjo paramos miniose, vis dėlto kur įsisteigę laikėsi Rusijos būdu – teroru, įbauginimu, ir ramūs sodiečiai, vengdami, kad nepadarytų jiems ko bloga, visai nesikišė į viešuosius dalykus.

Vilnius taip pat pasigardžiavo diktatūros. Ar jo diktatūra būtų kitokia? Nė kiek. Kelios dešimtys tūkstančių Vilniaus miestelėnų katalikų, kuriuos visus mėgstama vadinti lenkais, skaitant vaikus ir moteris, pats iš savęs tegalėtų sudaryti armiją bent iš

25 000 davatkų, kurios tikrai būtų baisios savo mitraljezomis[3] – liežuviais ar būtų naudingos kaipo skautės; jos visa suseka, pradedant nuo kunigo kelnių ir baigiant kas su kuo tariasi dėl politikos.

Antrą diviziją sudarytų vaikiščiai, mažesni už savo šautuvą. Jų rolė labai garbinga pačiame mieste; mokiniai mielai suiminėjo mokytojus ir vedė juos į kalėjimą (Joną Mašiotą)[4]. Pasikartojo Voronežo scenos. Bet veikti provincijoje jie negalėtų. Taip likęs prie vieno antro tūkstančio augusių vyrų, Vilnius ir buvo priverstas savo diktatūrai palaikyti šauktis kariuomenę iš svetimos valstybės ir ja dabar remiasi.

Be visų diktatūros, švelniai sakant, nepatogumų, šiame atvejyje Vilnius nusideda dar politikai: jis savaime, krašto nesiklausęs ar bent tepasiklausęs vieno dvarininkų luomo, išduoda betgi visą kraštą, visus luomus svetimiems okupantams ir juos nesiliauja rėmęs priešingai viso krašto liaudies norams. Tai pakeblina jo padėjimą. Vilniaus lenkai drauge su 7% sodžiaus lenkų, daugiausia dvarininkų, jokiu būdu nestengs viso Lietuvos ir Gudų krašto išlaikyti savo rankose. Gi kad lenkų visa čia atėjusi armija taip ir paliktų, išsisklaidžiusi po miestelius, kaip vokiečių šutsmanai[5], mes netikime. Okupuoti (užgrobti) koks kraštas, kad ir toks didelis kaip Lietuva su Gudija, galima; išlaikyti amžių dienoms vienu teroru – negalima.

Liaudis atsipeikės nuo bailės ir vers šalin bet kurias diktatūras, nes nepripažins jokių viršenybių vieno luomo ant kitų, vienos tautos ant kitų. Akcija iššauks reakciją, spaudimas – atsispyrimą. Tegu sau Lietuvos ir Gudijos liaudis ir nepaskelbtų revoliucinio karo, vis dėlto liaudies, masių bruzdėjimas ir nerimas išsekina net ir labai stiprią valdžią. Gi karo teroras tik gamina anarchiją ir slapčiomis veikiančius nenuoramas, kurie vargu įsprausti į bet kokius spelčius.

Taigi ir Vilniaus diktatūrai Lietuvoje ir Gudijoje neilgas pagyvenimas, ir juo greičiau įvyks luomų ir tautų lygybė, juo greičiau Vilniaus miesto ir Lietuvos krašto valdžios bus atiduota į pačių gyventojų rankas, juo sparčiau sugrįš namo svetimieji okupantai, – juo daugiau laimės ir be to jau per labai nuvargintas kraštas.

III

Vilnius, ta iki pat paskutiniųjų laikų vienatinė visos Lietuvos širdis (gudai turi bent Minską), visados buvo jai ir džiaugsmo ir nuliūdimo, ir paguodos ir susigraužimo, ir pasididžiavimo ir paniekos dalykas. Visados gi – sielvarto. Niekados jis nenyko iš lietuvių atminties, ar jis buvo pilnas sveikatos valstybės narys, ar skaudžiamoji jos vieta. Vilniaus praeityje lietuviai temato vienus gražumus ir iš jos semiasi dvasios stiprybės ir laisvės noro. Vilniaus dabartis – vienas abuojumas lietuviams. Ir kaipgi skaudu, kai kas nusiminęs jau drįsta pamoti ranka. Et, girdi, ką tokią tautos gangreną beėmus atgal, velik visai juo nusikratyti. Ar tas vienas miestas – valstybės sveikata ir išganymas? Bene „širdies", iš kurios visai šaliai teka svetimas, dirbtinis, ne tos šalies gamtos kraujas ir tegamina jai anemiją, kol nepabaigs visiškai užnuodyti!

Bet tai atskiri nusiminėlių balsai. Visi kaip vienas lietuviai, kurie dar nėra pagedę ar pagadinti, vienan balsan retai atsitinkamu sutarimu šaukia: Vilnius – vis tiek Lietuvos širdis, sveika ar ligūsta. Džiugina ar maudžia tau, tu jos neišimsi. Chirurgija – sumaninga, bet tokios operacijos kūnui dar nepadaro. Ne atsisakyti mums reikia Vilniaus, – mes nesame ir negalime būti iš kelmo išspirti, be istorinių tradicijų, – tik jis pasveikinti ir sugrąžinti jis į pirmykščią rolę visai šaliai – varyti jau sveiką tautinį kraują į visus narius. Štai kaip į tai atsako mūsų nusiminėliai.

Sakyk nesakęs: bau Vilnius, „lenkų" miestu patapęs, tai lenkų! Ir dar kokių – lenkų! Ką su jais bepadarysi? Kaip juos bepasveikinsi, kad jie Lietuvos jančarai?[6] Jie tiek jau depravuoti tautiškai, tiek apakinti, kad iš jų nebesusilauksi Lietuvos valstybės piliečių: jie ir paliks politikos nusidėjėliai.

Tarptautinių santykių istorija paskirs ne lapą, ne skyrių, tik ištisas knygas turkų jančarų mokyklai, madjarų auklėjimui savo pūštoje[7] ir kitiems tokiems priemoniams iš vienos tautos dirbti kitai. Į tą liūdną sąrašą bus įtrauktas ir Vilnius, ypač prelato K. Michalkevičiaus gadynės[8].

Per daug amžių turkai auklėjosi slavų ar graikų pavogtuosius ar paviliotuosius vaikus – neturkiškųjų tautų neapykantoje.

Tiems svetimtaučių vaikams depravuoti buvo sumanyta ypatinga sistema, kurios nevartojo mokyklose, skiriamose tikriesiems turkams. Ir darbas sekės. Kitų tokių kietakūnių ir dar didesnių kietaširdžių, kaip tie išvirtėliai jančarai, pasaulis nematė. Tie vyrai kareiviai buvo skaudžiausi pavergtosioms neturkų tautoms. Jos dvigubai kentė: kūnu ir siela, gaudamos smūgių iš žmonių, kuriuos matė ir pažino esant – savojo kraujo.

Tokiai pat rolei ir vengrai ruošė savo dausose, pūštoje, slovakų vaikus; tik Europa pasibjaurėdama nusigrįžo nuo tos barbarybės, nes tai jau buvo – XIX amžius. Turkams suvaldyti nebuvo tinkamas laikas.

Lietuvai Vilnius buvo nutautinimo mokykla, ligi tik Lietuvoje viršų paėmė lenkų kultūra.

Tik seniau tas smūgis tebuvo tautos kūnui: mažino ją. Kas virto, išvirto; neapykantos tačiau tų, iš kurių buvo išvirtę, nerodė ir nejautė. Kartais dar pasididžiuodavo savo kiltimi, ne ta, kuri davė jiems antrąją namų kalbą. Kitaip virto, kai atsirado iš šalies depravatorių[9], R. Dmovskiui ir K-o[10] nelaimingai sumanius lenkų tautininkų demokratų partiją. Ji gal ir buvo savo laiko padaras – apsiginti nuo ruskinimo; tik begyvenant jos apetitai padidėjo ir, besigindama nuo vienų, ėmė pulti kitus, iš kur lenkų tautai jokio pavojaus nebuvo: lietuvius, gudus, rusinus. Vis tai vardan didžiulės tautos sudarymo ir politikos laisvės atgriebimo.

Kiek ta partija Lenkuose laimėjo ar pralaimėjo, suskaitys patys lenkai pažangininkai – liberalai tautiečiai ar socialistai. Lietuvoje mums patiems tenka skaitytis su endekijos išdavais. Ir čia mes matome anuos, skaudžiuosius mums jos laimėjimus, kada, neturėdama vietoje tikrųjų lenkų, lenkybę Lietuvoje ėmė stiprinti tos pat vietos lietuvių ir gudų gaivalais. Lenkybei daug laimėta; tik kokia kaina! Kaina sukūrimo lietuvių ir gudų širdyse neapykantos liepsnos. Be Lvovo, kur ta pati politika vedama, mes niekur kitur kaip Vilniuje nenumanome didesnės neapykantos savo gimtojo krašto, to krašto vardo, jo istorijos, savo bočių ir brolių. Vilnietis bus dar nepamiršęs savo tėvo kalbos; dar bus neišsigimęs tautinis įgimtasis jo gerklės aparato mechanizmas; dar svetimus jam lenkiškus žodžius jis votulos kaip

karštą bulbę burnoje, pasprings kiekvienu sakiniu neištardamas; iš gražios lenkų kalbos darys koroniečiui[11] nepakenčiamą jovalą, betgi spjaudys ir koneveiks savo tėvų „poganizmą", jų barbarybę, visa, kas tik lietuviška.

Vilniaus jančarų mokykla (čia kalbama ne apie mokyklą namą, tik iš viso apie visuomenės auklėjimą) išplėšė miesto ir apylinkių lietuviams širdį; tą organą, kurs tautą ir atskirus jos žmones šildo prakilniausiu bočių ir tėvučių gerbimu, saldžiausia savo tėvynės poezija. Iš vilniečių išrauta jų praeitis, padaryta jie iš kelmo išspirtais, ne sau žmonėmis ir nebe tauta, tik etnografine medžiaga kitai tautai padauginti. Palikta vilniečiai lietuviai be jokios garbės, be jokio džiaugsmo ir nusiraminimo. Visam tam atstoti teduota jiems karčios ironijos ir dar kartesnės neapykantos. Liepta ir raginta kiekvieną valandą bet kurioje vietoje teršti į savo lizdą – didesnei lenkų garbei ir galybei.

Štai kokių kartybių liejasi iš lietuvio širdies ir lūpų. Ir betgi Vilnius gali Lietuvai pasveikti!

IV

Viena tėra pakenčiama diktatūrų rūšis, tai – kultūros diktatūra ir tai – jei savoji, ne svetima. Laimingas, mylimas ir per amžius garsus tas miestas, kuriam buvo lemta kultūros įgyti ir jos pagalba pavergti provincija. Graikai turėjo tokį savo miestą diktatorių – Atėnus, italai – Romą, prancūzai – savo Paryžių. Kartais miestą kultūros diktatoriumi darė nedidelė grupė genijų, ten gyvenusių ar tik spietusiųs, kaip, va, Veimarą Goethe su draugais[12].

Lietuva, neturėdama pažangiosios savo kultūros, sustingusi senovinėje, neturėjo nė jos centrų. Gana jai buvo politikos, ūkio, religijos centrų. Argi jie kultūros visai negamino? Gamino, kur negamins. Vilniaus šlovė iki šių dienų tebeskamba; tik ir jis gamino kultūros svetimajai, tolimajai valstybei. Vilnius davė lenkams jų pačių tėvynėje nematytos mokslo pažangos, jų literatūrai davė malonaus romantizmo krypsnį, kurs, pačių romantikų žodžiais tariant, kur kitur būtų negalėjęs išdygti ir tarpti.

Kad universitas ilgiau būtų pabuvęs Vilniuje drauge su kunigų akademija, daug kas žinovų neabejoja, Vilnius ir lietuviams būtų patapęs Atėnais, daugiau būtų davęs, neg davė. Vis dėlto ir dabar iš Vilniaus turime didžiuosius Lietuvos mylėtojus ir jos garbintojus kad ir lenkų literatūroje; iš Vilniaus mes turime ir didžiuosius mūsų pačių literatūros veikėjus XIX amžiuje: Stanevičių, Daukantą, Valančių ir visą būrį jų satelitų sėbrų.

Dabar savaime pasikiša receptas, kaip ta mūsų sostinė Vilnius pagydžius. Mūsų pačių praeitis, jei ne kitų tautų kultūros istorija, reiškia, jog tam tikslui tinka, ir jos reikia, aukštoji mokykla, ir ne kuri specialė, teduodanti vienos šakos šviesių „amatninkų", tikt – universitas, visuotinas mokslų šaltinis. Duok Vilniui universitą, jis tuojau, nuo pirmos dienos jau sugrįš į pirmykščią savo kultūros nešėjo rolę, į visą provinciją pradės varyti jau sveiką, nes savąjį, gamtinį, ne dirbtinį kraują.

Universitas tai padarys vienu savo vardu, vadinamuoju mokslo prestižu. Jis yra tiesiog neįvertinamas. Grynasis mokslas, paslapčių tyrinėjimas, filosofinės konkliuzijos, žmonės tam tikslui atsitraukę nuo smulkiųjų ir dažnai nešvarių gyvenimo rūpestėlių, – visos mokslo aplinkybės veikia į žmones lygiai taip pat, kaip kokios šventenybės. Kokių pagedimų nebėra Rymas matęs, ir vis dėlto jis katalikų pasauliui palieka – Roma. Čenstakavos Skaisčiojo Kalno netesėjo suteršti net nei Macochai[13]. Kur buvo dvasia koncentruojama, sakysime, į vienuolyną religinė dvasia, ta vieta amžiais palieka žymi ir atmintina, kad ir kažin kaip ją niekintumei ir išnešlovintumei. Tai jau neįveikiamos žmonių dvasios galybė. Ji ne tiktai trykšta į šalis ir pasiekia tolimus kraštus, it radijaus telegrafo srovė, bet ir įsisunkia vietoje.

Vilnius privalo universito, ne kurs kitas Lietuvos miestas. Kitur reiktų specialiųjų aukštųjų mokyklų, čia – visuotinės. Tam yra dvi priežasti. Vientara, Vilnius, ne kurs kitas Lietuvos geografijos punktas, skaitomas ir tikrai yra raktas visų Lietuvos dalių durims. Su Vilnium susisiekti lengviau neg su kitu miestu; čia daugiau visokių reikalų atliekama. Antra, Vilnius, ir tiktai Vilnius, visoje Lietuvoje pilnas visokių mokslenybių. Vilnius, didžiulės valstybės sostinė – centras, turėjo tokių archyvų, kurių

užteko bent keliems rusų ir lenkų miestams, grobikams pasidalijus. Ir, žiūrėkite, kiek viena vadinamoji Lietuvos Metrika, begulėdama Rusijos sostinėje[14], pridarė Rusijai mokslo garsenybių, pradedant nuo Liubavskio su Lappa![15] Rusai dabar nė už ką nebegrąžina mums tų archyvų. Lenkai grobia Liublino unijos dokumentus; jau esą pasisavinę Mickevičiaus bylos dokumentus ir kita ką. Ir vis dar Vilniuje salių salės pilnos tokios istorinės medžiagos, kurios kitur neaptiksi. Jos dar nė žinoti nežino mokslo vyrai, nes ligi šiol neturėjome savo mokslo katedrų, nei tyrinėtojų. Šioje srityje rimtai tedirba A. Janulaitis, P. Klimas, A. Alekna, V. ir M. Biržiškos. Nėra nė lenkų tyrinėtojų, be dr. Zahorskio ir a.a. prelato Kurčevskio[16].

Vieniems pradėjus giliąją šaknį varyti, tirti bet kurią mokslo šaką, tuojau aplink atsiras būriai jo atažalų, gal menkesnės mokslo pajėgos, užtat savo daugumu būtinųjų medžiagos rinkėjų.

Ir grynojo mokslo šviesa ir dvasia apsiaus mokslinguosius ir pusmokslius tautiečius. Gi jo šaltinis bus Vilniuje, ir ten vis tiek turėtumei mėnesiais sėdėti archyvuose, kad ir kitur profesoriaudamas.

Grynasis mokslas, tryškęs iš Vilniaus universito, užvaisė Daukanto sielą, kad imtųsi istorijos studijų ir prisitaisytų prie Lietuvos Metrikos; Valančiaus sielą, kad imtųs tirti savo vyskupijos parapijų archyvus ir parašytų „Žemaičių Vyskupystę". Visi mūsų rašytojai, kurie tik išėjo iš Vilniaus universito, ar jie bus daug, ar maža darbų palikę, visi atsiduoda – mokslu. Spekuliatyvai tedirbo – universite nebuvę.

Universito svarbumą Vilniuje visam kraštui tautiškai atgaivinti gerai supranta ir lenkai. Ir jie neatsiliko nuo lietuvių. Ligi tik Lietuvos Taryba paskelbė Vilniaus universito atgaivinimą, tuojau ir lenkai tą pat padarė. Ir bent toje srityje lietuviai ir lenkai neprivalėtų vieni antriems pavydėti. Universitas ir vardą tam tikrą yra gavęs, kad viską apima. Tai gali lengvai apimti ir lenkų bei lietuvių mokslus tame pat mieste, jei ne tame pat trobesyje.

Ar šiokių ar tokių žmonių, ar šios ar tos valstybės rankose bus Vilnius, lietuviai turi trokšti tautinio savojo universito ir tą savo troškimą vykinti Vilniuje paskučiausiomis pastangomis, nes Vil-

niaus universito sutaisymas lietuvių tautai ir jos klestėjimui tiek pat svarbus ir būtinas, kaip ir Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas. Vilniaus *senatio in radice* (pačių šaknių gydymas) reikia mokslu pradėti.

V

Miestuose „fabrikuojama" valstybės dvasia, jos ūpas. Ir jų rolės gerumas ir blogumas pridera nuo tos dvasios kokybės. Rodos, kas galėjo būti bendra tarp Lietuvos ir Petrapilio? Tarp jų 600 kilometrų kelio. Tačiau Petrapilis, ne kas kitas, davė jai Muravjovą ir jo gadynę su paskutiniuoju mohikanu Vilniaus cenzorium Nebolsinu[17]. Muravjovininkai taip ilgai ir smarkiai smaugė Lietuvą, jog pagaliau buvo ji nebtekusi spaudos, knygų, laikraščių visomis ne rusų kalbomis; nebtekusi visos savo dvasios. Ir vis dėlto sėdėjo Nebolsinai ir, nebeturėdami ką beveikti šitame negyvėlių krašte, bent iš „Aukso Altorių" mėtė šv. Stanislovą už tai, kad jis, savo nelaimei, buvo lenkų padermės[18].

Muravjovo gadynę pakeitė „zapadninkų" gadynė su Kachanovais, Orževskiais, Klingenbergais priešakyje[19]. Ką jie Lietuvoje veikė, kokią garbingą ir Rusijos valstybei naudingą rolę vaidino, visi mes tebeatmename ir jų darbavimosi išdavus dabar štai matome: nuo Rusijos atšoko visos ne tik ne rusų, bet ir ne didžiarusių padermės tautos.

Ir to pasirodė per maža laiko dvasiai slopinti. Tai Petrapilis su Maskva davė juodašimčių, kurie, dėdamiesi trimis šventenybėmis: monarchizmu, pravoslavų tikėjimu ir rusų tautybe, visoje imperijoje, ypač gi jos pakraščiuose, veisė politikos, bažnyčios ir visuomenės fanatikus; tai, ką patys rusai buvo praminę „čelovekonenavistničestvo"[20].

Valstybinės demoralizacijos gadynė padarė savo įtaką ir į tą pusę visuomenės, kuriai nukovoti buvo rengiamos visos tos priemonės. Kas toje srityje padaryta, gerai apibrėžia mechanikos dėsnis, tik antraip apsuktas: atsispyrimo pajėga – lygi spaudimo pajėgai. Jei smaugiamosios tautos turėjo pakankamai gyvybės išlikti, turėjo jos atstatyti ginklą ginklui. Ir pirmieji lenkai atstatė anoms rusų juodašimčių šventenybėms savąsias:

monarchizmui – demokratizmą, rusų tautybei – lenkų tautybę, rusų „verai" – lenkų „wiarą"; pravoslavijai – katalikybę.

Atsispyrimo, gelbėjimosi akcija įkaitino kovojusią dėl savo būties visuomenę. Kovos priemonės: užsispyrimas, nesižvalgymas į šalis, nieko daugiau nematymas, kaip tik save pačius vienus, per ilga pavirto lyg nebeatskiriama tautos būtybės dalimi. Bekovodami su juodašimčiais, lenkai paveldėjo jų priemones ir susidarė iš jų „tautinę demokratiją", taip pat su trimis šventenybėmis: baltuoju areliu, lenkų tautybe ir katalikybe.

Visa tai buvo sufabrikuota Lvove, Varšuvoje ir... mūsų Vilniuje ir, lyg piktligės antkryčiai, paplito ne tiek smarkiai po tikrųjų lenkų kraštą, kiek smarkiai rusinų, gudų ir lietuvių kraštuose, kurie turi laimės žadinti lenkų apetitus. Ir nebus tiems kraštams nei pačiai Lenkijai sveikatos, kol nebus panaikintas to lenkų juodašimtiškumo išdavas – lenkų endekystė. Ji vargins žmones taip, kaip vargina kūną įlindusi rakštis. Sveikas kūnas nepakenčia svetimo jai dalyko, nori jį išmesti. Tik negalėdamas kitaip išstumti, pūdo save aplink rakštį, skiria dalį savo kūno pagesti, idant su juo drauge iškristų ir rakštis. Juo daugiau ir didesnių rakščių, juo daugiau kyla karščio, daugiau vargsta ir laikinai nyksta kūnas. Bet ką padarysi, jei kitaip negalima pasielgti!

Mūsų, lietuvių, kūnas jau gerokai apipuvo aplink lenkų endekizmą ir gabalais, didesniais ar mažesniais, iškrito. Ir tegu sau. Kas liko, tegu sveiksta; tik Vilniui visiškai pasveikinti reikia priemonių, kurios nebeleistų daugiau prisivaryti rakščių. Tų priemonių lietuvių valstybė, jų visuomenė ieško ir randa.

Klaidinga buvo, kai lietuvių visuomenė buvo pasekusi lenkų pėdomis; kaip lenkai rusų tautybei ir tikybai buvo atstatę tautybę ir tikybą, taip lietuviai – lenkų. Išdavai buvo tokie pat: Lietuvoje buvo atsiradę tokio pat nesveiko endekizmo, tautinio neva demokratizmo, kaip ir Lenkijoje, ir visuomenė gavo ir prieš tai spirtis. Tam tikslui pavartojo kraštutiniąsias priemones: „tikrąjį" demokratizmą, susidūrusį pagaliau su komunizmu, ir pilniausį atsisakymą nuo tikėjimo. Prieštaravimas juo kairėjo, juo toliau krypo nuo vidurio pakraštin – juo smarkiau viso tautinis ir religinis fanatizmas ir nelemčiausias tautybės su katalikybe maišy-

mas. Nebent paties Dievo tvarkos priešininkas Belzebubas sugalvojo tokį dalyką, per kurį žmonės nebemokėtų beišskirti, kas branduolys, kas kevalas: tautybė ar katalikybė. Ir dabar jam geriausia pjūtis savo pasėlio. Bažnyčia virto politikos tribūna; pataisė, kad žmonėms tikrai įvyktų: „modli się przed figurą, a ma djabła za skurą"[21]. Išmokyta melstis, tai teisybė; Vilniaus bažnyčios rytais ir vakarais pilnos maldininkų; iš kur ir randasi tiek laisvo laiko turinčių! Ir vis dėlto per tą pamaldumą skverbiasi, it bjaurūs pūliai iš po rakščių, anoji rusų vadinamoji čelovekonenavistničestvo, dėl kurio vienas toli gražu ne religingas inteligentas sušuko: „Ir kaip lenkų kunigija beatsakys Dievui, kuriuo dedasi tikį, už visą tą bjaurų tautinį fanatizmą, kurį įskiepijo liaudžiai! Tai dūšių pūdymas, ne ganymas".

Mums dar prisieis kitoje vietoje kalbėti apie griežtą netinkamumą religijos politikai. Tai čia bus gana apie tai. Mes baigiame šį straipsnelį parodymu antro Vilniaus miesto (ir valstybės) *sanationis in radice*[22] vaisto: budėti, kad nebepasikartotų nelemta Michalkevičiaus gadynė, raudonai įkaitinusi Lietuvoje ir Gudijoje lenkybę ir išdeginusi iš minių širdies švelnųjį tautų pakentimą. Michalkevičiaus „dūšių ganymui" iš Lietuvos pusės tebus vienas didžiausis pasmerkimas. Jis savo tėvynę Lietuvą, prie kurios prisipažįsta, juo smarkiau įžeidė, kad buvo – jos sūnus[23]. Tai viena. Antra, jei Katalikų Bažnyčiai tikrai rūpi žmonių sielų išganymas, ji turi pati vengti dešiniojo kraštutinumo, idant išvengtų kairiojo besiplatinančios bedievybės kraštutinumo.

Šalia aukšto mokslo – demokratizmas visose gyvenimo srityse, net ir religijoje – štai kaip pagys Lietuvos sostinė ir jos įtakoje būsianti visuomenė.

LAISVĖ IR GALYBĖ

Vilniaus lenkų laikraščiams ir šiaip jau leidiniams prikištinas yra nenuosakumas daugelyje klausimų. Ypač gi nenusistatyme nuomonės apie laisvę ir galybę. Tas dvi sąvokas jie nuolat pina. Čia pat gieda karštas giesmes laisvei, čia pat būsimajai ir

būtinajai savo valstybės galybei. Ir nebežinai žmogus, ar lenkai juoba ištroškę laisvės, ar juoba viešpatavimo. Įsiskaityk, gerai atsidėjęs, lenkų leidinius, ir per visas poezijas pajusi, jog jie, nors visaip nuo to kratosi, yra Bismarko[1], destis vokiečių nusistatymo: galybė, galybė, galybė!

Niekas lenkų, tiesa, nėra dar pakartojęs Bismarko išsižodimą: pirmesnė galybė neg teisė; niekas nėra sušukęs:

– Pagarbinu tave, kietasis kumšti!

Vis dėlto visi vienan balsan ūkia: Lenkija turi atsirasti eilėje didžiųjų, galingųjų Europos valstybių, „Mocarstwa"[2] tad turi laikyti kuo daugiausia kariuomenės, užgrobti kuo daugiausia kaimynų žemių. Šita galybė duosianti lenkams ir jų pavergtosioms kaimynų tautoms visų trokštamos – laisvės.

Mes tuo labai abejojame. Kai per daug kalbama apie kūninę pajėgą, per mažai belieka apetito ir skonies naudotis sielos pajėgomis. Per didelė galybė visą žmogų verčia kūniniu, ne dvasiniu, „žvėrina" jį, terodo jam materialių pelnų. Kuo gi Vokią bepavertusi yra kumšties galybė? Juk iki karo Vokia buvo beapžengianti kone visą pasaulį. Gi jų policinė valstybė, militarinė tvarka, drakoninė drausmė, visa ta „vokiečių tvarka", kuri davė jiems drąsos kibti su ta šarvuota savo kumštimi į visą pasaulį, – ar užtikrino nors maž maž pilietinės laisvės? Kas vokiečius žino, tas pasakys: tai vergai, tai mechanizmai, ne laisvasieliai. Jie geri medžiagai dirbti, bet – žemadūšiai. Materializmas išsekino visą vokiečių pirmosios pusės devynioliktojo metašimčio poeziją, muziką, dailę, net grynąją filosofiją.

Nevykusi, suskilusi Italija prieš Garibaldį[4] buvo daug laisvesnė, atskiromis provincijomis gyvendama, skyrium, savaip, kaip toje vietoje padermės išsivystė valdydamos. Garibaldi sujungė visas atskiras dalis Italijos. Pasaulis apšaukė jį „išvaduotoju", nežinia, iš ko: nebent iš vieno papos; tuo gi tarpu jis buvo Italijos pavergėjas – Europos galybėms (mocarstwom), jų militarizmui, jų – politikai.

Silpna, neturtė Italija, pasigardžiavusi galybės, per 50 metų traškėjo braškėjo toje Europos galybių eilėje; nuskurdo nuplyšo, kone trečios dalies savo gyventojų neteko, išėjus į Ameriką ar

išsiblaškius jiems po visą pasaulį. Ar tai laimė? Ar tai laisvė?

Antra vertus, 1839 m. Belgija išsirūpino sau teisę nesikišti į Europos galybes; nerodyti savo tariamosios galybės; glūdėti neva nuošaliai ir, lietuvis pasakytų, Dievą garbinti; gi belgas katalikas dar prideda: mokytis ir dirbti. Ir tas neutralitetas davė Belgijai galimybės visą pasaulį aprūpinti savo inžinieriais technikais, visame pasaulyje dirbti ir laimėti. Pakilo mokslas, pakilo belgų pasiturėjimas, palengvėjo gyvenimas. Niekur kitur nebuvo taip piga gyventi, kaip Belguose, nes jie veik nežinojo šalutinio iždo, akcizų. Na, ir reta kur buvo rasti tiek pilietinės laisvės, kaip ten.

Lenkai, per būsimąjį ir dar labai abejotiną savo galybės plyšelį žiūrėdami į ateitį, nuolat įkalbinėja ir lietuviams, kad mes nė nesapnuotume apie bet kokią savo nepriklausomybę, atseit politikos laisvę, nes ji negalinti įvykti – be galybės, be didelės kariuomenės, be mūšių, be apskaldymo savo kaimynams antausių. Juokiasi iš neva mūsų pretenzijų patapti – galybe. Nurimkite, „broliai"! Lietuviams nė į galvą neparėjo tokie sapnai. Mūsų sapnai svajonės ir budėjančių kliedėjimai – tai pilietinė, sielos laisvė. Ne kam kitam ir Rusijos lietuvių seimas[5] priėmė rezoliuciją apie amžiną nepriklausomos Lietuvos valstybės neutralizavimą. Sielos laisvei, proto aukštybėms, kurių tepasiekiama aukštu mokslu, nereikia tos galybės, kurią supranta vokiečiai, lenkai ir kiti tokie. Sielos laisvė – taip pat galybė, kuri ne mažiau garbės gali suteikti, o laimės – tai jau tikrai daugiau.

Ir lietuvių obalsis buvo, yra ir bus: nenorime nieko verginti! Nenorime ir patys būti vergai: nei rusų, nei vokiečių, nei galiau lenkų! Užmirškite mus mylimajame mūsų pajūryje! Leiskite mums būti – nepriklausomais, laisvais! Daugiau mes nieko nenorime.

PAGYRŲ PUODAS – TAUKUOTAS

Priežodžiai, nors jie žmonių išminties reiškėjai, ne visados teisingi. Vienas jų, sakysime, kalba apie pagyrų puodą, būk jis esąs netaukuotas. Mes galime parodyti lenkų puodą – taukuotą.

Kas pasaulyje bėra didesnis pagyra už lenką? Toje srityje jis tiesiog virtuozas. Mes jau turėjome progos pakalbėti apie lenkų politikos aktų išgyrimą; tai sudaro atskirą lenkų politikos poeziją; kas politikos aktas, tai lenkų literatūroje ištisa poema.

Iš pasigyrimų susidaro dar vienas jų literatūros skyrius. Tik viena nesuprantame, ar jie tikrai tiki savo pasigyrimais, ar yra tokie veidmainiai, kad akis išvertę gražina ir tai, kas iš tikrųjų visai nėra gražu. Tam dalykui paimkime kad ir tariamąjį jų pakenčiamumą, tolerantingumą.

Lenkų laikraščiuose žodžio gale – pasigyrimai būk Lenkų valstybė niekados nepersekiojusi kitatikių ir kitataučių. Skaitai žmogus ir pečiais glamžai, atmindamas, jog kaip tik dėl kitatikių nepakentimo ėmė irti visa Lenkų valstybės galybė. Lenkų valstybei suirti padėjo daug veiksnių, tai tiesa; bet svarbiausias jų buvo vadinamas disidentų klausimas, nesiliaujanti ergeliai seime ir skilimas jo į dvi dali ne dėl politikos, ne dėl ekonomijos, tik dėl religijos dalykų.

Tą pačią giesmelę gieda neužsimerkdami ir dabartiniai lenkų laikraščiai, lygiai Varšuvos, lygiai Vilniaus; gieda ją ir kiekvienas lenkas skyrium: „Ach, kokie mes geri buvome ir tebesame! Ach, kokie mes glaudūs žmonės! Ach, tai ne mes tautas nutautinome: tai mūsų kultūra. Aš nieku nekaltas – buvo šuva baltas: nelojo, nelojo...[1] Kaltos tos mažosios tautos, kad jos buvo per labai netikusios ir mūsų kultūros nuo savęs nenulojo. Apie būsimąjį laiką jau ką gi bekalbėti: kad toms silpnosioms tautoms duosime gėrybių, tai duosime! Padėsime apsispręsti, savo kultūrą ligi pat debesų iškelti! Na, jei jos, mūsų užgultos, nepajėgs to padaryti, jei jos „pačios" apsispręs, kad svyra į Lenkiją, ne į Lietuvą, ne į Gudiją, ne į Ukrainą, – tai ar mes būsime kalti? Pripažindami visoms tautoms laisvę apsispręsti, ar mes galime to neleisti – tik saviškiams? Aš nieko nekaltas, jei bus šuva baltas ir vėl nelos, ir vėl nelos!"

Kalbiesi su atskirais žmonėmis ir vėl pečiais glamžai. Kiekvienas gieda tą pačią; girdi, jie nesuprantą, už ką jų, lenkų, taip neapkenčią lietuviai, nekenčią žydai, nekenčią rusinai; a. a. Liudviko Straševičiaus[2] žodžiais tariant, griežtai visi, su kuriais tik

likimas lėmė susidurti sienomis. Už ką, kad mes taip mylime, taip mylime, ypač šituos patvarius,tiesa, bent kiek atkaklius, užtat lėtus lietuvius??

Ir dievai juos težino, ar jie iš tikro galėtų nelenką mylėti, jei iš šalies niekas jų širdžių tulžia nenuodytų, ar vis veidmainiuos, nes tai tautinis lenko privalumas.

Net pagauti čia pat bedrivijant, išverčia akeles, kaip nedoras vaikiūkštis, ir šaukia: „Ar aš taip sakiau, ar aš taip dariau? Tai jūs patys esat nedorėliai, jei taip prasimanote ant manęs". Jau kaip šaukė visi lenkai: „Nereikia mums unijų, nereikia „folwarku na północy"[3] – visur turi būti Lenkija". O kaip Paryžiaus diplomatai pagavo juos už imperializmo uodegos, neapsakomu širdies atvirumu sukliko („Dzien. Wil."): „Ar mes taip kalbėjome? Ar mūsų valdžia taip elgiasi? Ach, mūsų gerumas, mūsų pakenčiamumas! Mes rankas tiesiame, o mus visi atstumia... už ką, už ką, neišmanėliai?!?"

Kam gi visa tai daroma? Gi, vyručiai, kad puodas būtų taukuotas; gi kad tikrieji neišmanėliai taip ir patikėtų lenkų nekaltybe ir bent tiek sukvailėtų, kad nebeatskirtų, kas muša, kas rėkia, sąmojinga gudų patarle sakant: „I medźwiedź rewie i kobyła rewie; i chto kaho derie!"[4] Name – dirbama; rašoma gi ne namams: kam jiems, kad gyvais žodžiais galima susitarti? Tik pašaliečiams, užsieniams. „Dz. Wil." davė puikią savęs charakteristiką straipsniu „Kaziuk i Icek", jei Kaziuką imsime ne lenką, tik jų kitatautį, gi Ickų ne žydelį, tik lenką. Bus teisingiau: lenkai patys muša, patys rėkia ir ginas nemušą.

Užsieniams gana, kai jiems pasako: lenkai Lietuvoje šliaužioja jau 500 metų, Ukrainoje turi milijoną savo gyventojų, – tai šitie kraštai – mūsų!

Niekam gi nepareina galvon sumetimas, jog lietuviai Lietuvoje jau 5000 metų, gi Ukrainoje rusinų visi penki milijonai ir jiems savo krašte juoba išpuola šeimininkauti, ne vėlesniems atėjūnams.

Taip, nuo pasigyrimų puodas taukuojasi!

O TAI KAS?

Kairiųjų lenkų laikraštį „Nasz Kraj"[1] labiau, žinoma, branginame ir rimčiau su juo skaitomės neg su dešiniųjų laikraščiu „Dziennik Wileński"[2], „s hetakoj čornasotnickaj hazetaj"[3], kaip išsireiškia „Belaruskaja Dumka"[4] Nr. 12. Branginame už tai, kad tasai Vyriausiojo vado oficiozas švelniau veda savo diplomatiją, daugiau argumentuoja, neg išmislinėja ir, rodos, tikrai stengiasi būti ne veidmainys. Branginame šiuos jo savumus dėl to, kad ir patys stengiamės neveidmainiuoti ir ligi šiol pavelijami sakome tikros tiesos žodžius, ką lietuviai mano apie lenkus, jų politikos būdą ir siūlomąsias visokeriopas sąjungas.

Politikos aktai – ne poezija, ne „dokumenty serca"[5], kaip juos lenkai poezininkai vadina, tik realybė. Dviejų tautų susidėjimas – tai moterystės kontraktas; jis suriša, lemia susidaryti dangų ir pragarą. Štai dėl ko mes, lietuviai, rūpinamės pradžiai kuo smulkiausiai sumesti visas tas blogybes, visus neigiamuosius lenkų tautos savumus, dėl kurių, manome, jaunai lietuvių valstybei nebūsiant galimybės lavintis ir plėtotis, o savitarpius lenkų ir lietuvių santykius tiesiog būsiant nepakenčiamus.

Vieną tokį mūsų parodymą, jog visi lenkai, be skirtumo krypsnių, vienodai veda savo diplomatiją, „Nasz Kraj" Nr. 27 pavadino „bloga mūsų valia, paskvilinėmis pastabomis" ir ne pačią straipsnio esmę gvildena, tik visą dalyką nuvelka į šalį, visa suverčia neva ant mūsų koneveikiamo piliečio Juozo Pilsudskio asmens.

Taip, Vyriausias vadas turi tiek daug gerųjų privalumų, kad jį atstačius galima laimėti bet kokis ginčas. Mes jo moraliosios vertybės visai nemanome mažinti. Tik... „Nasz Kraj" pats tai gerai žino, Vilniuje darosi begalės tokių dalykų, kurie įtartinu padaro kuo gryniausią doro žmogaus intenciją.

Dėjimasis kairumu mūsų neįtikina, nes turime daug faktų, kurie liudija, jog lenkų tautos laimikio lygiai siekia kaip dešinieji, taip ir kairieji. Pėpėesų[6] šokinėjimas iš kairės dešinėn ne naujiena ir jų imperialistiniai siekiai – taip pat. Netoli siekiant, tuoj po Naujų metų, Lietuvos sūnus pilietis Steponas Mickevičius, pane-

vėžietis, buvusis P. P. S., Petrapilyje, Pažų korpuse[7], atmenu, karštai užstojęs demokratinę Lietuvą nuo lenkų, dabar į tą pačią Lietuvą drįso atvykti – jau kaipo lenkų valdžios narys. Ir ne su kariuomenės galybe, ne versdamas skaitytis su tuo, kas jau padaryta, tik vos išgirdus, jog 700 vilniečių jaunikaičių pasiskelbė lenkais ir mėgina Vilnių imtis į savo rankas. Steponą Mickevičių ir K-o išvijo...kitas Mickevičius – Kapsukas Vicentas. Bet kad pirmasis būt palikęs, būtų Vilnių jungęs su Lenkija, taip pat nieko nesiklausdamas.

Neįtikina mūsų nei dėjimasis būk dabartinis lenkų kariuomenės vadas esąs vienas nedaugelio Vilsono obalsių[8] vykintojų. Galbūt pil. J. Pilsudskis ir turi tokių gražių siekinių, tik ką gi padarysi, kad kiti jo neklauso, ar kaip ten yra, ir Vilniuje darosi visai ne tai, kas buvo Vado pažadėta. Tai mums duoda pilną teisę įtarti...

Nepykite, kaimynai iš „Nasz Krajaus", kad mes negalime kai ko suprasti. P. Juozapas Pilsudskis – Lenkų valstybės viršininkas, Vyriausias Lenkų kariuomenės vadas: ar bereikia didesnio autoriteto ir galybės. Jis savu rėžtu Lietuvoje elgiasi, vieton karo valdžios organizuoja – civilinę valdžią, paketinęs į ją šaukti vietos žmonių. Ir... civilės valdžios neklauso lauko žandarai, nepripažįsta civilės valdžios viršininko įsakymų. Civilė valdžia, sakysime, pilietį Jakučionį paleidžia, kitokia galybė vėl jį suima; civilė valdžia rengiasi gerbti vietos piliečius, kareiviai per ištisą mėnesį nesudraudžiami griozdžia jų namus ir konfiskuoja pinigus. Vienas Dievas težino, kas čia ir kieno įsakymu darėsi!

Neįtikina mūsų nei pažadėjimas „padėti" vietos tautoms nulemti savo likimą. Tą žadinį niekais verčia dešiniųjų atskiri sumanymai, ir mes matome, jog praktikoje „jų" planai vyksta, ne Vyriausiojo vado. Kai jo organas mums žada visokių gėrybių, jau Varšuvos seimas skelbia rinkimų ordinaciją Bielastoko ir Bielsko apskričiams. Klausimas, kada gi jie apsisprendė siųsti savo atstovus į Varšuvos seimą, o ne į Gardino Belarusų Radą ar Lietuvos Valstybės Tarybą? O juk statistika (žiūr. „Völkerverteilung")[9] rodo, jog lenkų ten tėra 34%, tuo tarpu kad kitataučių Bielastoko apskrityje yra: gudų 26%, žydų 28%, rusų 6,7%;

Bielsko ap.: gudų 4,9%, ukrainiečių 39,1%, žydų 14,9%, rusų 5,9%, ir kitataučiai daug daugiau turi teisės į tuos kraštus. Tai ar kairė nežino, ką daro dešinė?

Pagaliau „Nasz Kraj" nemato mumyse geros valios, be kurios negalima esą susitarti. Tik kaip čia tartis, kad tarimosi objektas pas mus ne tas pat? Lenkai žūtbūt iš visų galų stato būtinumą tučtuojau susilieti šiokiomis ar tokiomis formomis į vieną valstybę; kviečia geruoju, kai tai nesiseka, baido pajėga. Žiūr. tą patį „Kraj" Nr. 25, kurs „potęgę czynów dokonanych"[10] kiša lietuviams „pierwszym motywem do dyskusji"[11].

Visa tai ir daug ko daugiau matydami ir girdėdami, lietuviai geidžia ir stengiasi pirma taip užsigarantuoti, kad taptų lenkams neįžeidžiami, ir tada tik imti tartis apie susidėjimą į politikos sąjungą, – pirma faktinai gauti nepriklausomą tėvynę. Kokių čia begali būti tarybų, kad lenkai ir tas pats Vado oficiozas nepriklausomybę mums „težada", ir tai „Žemaičiams"; gi susiliejimo jau dabar tuojau reikalauja? Ar tai mūsų „blogoji valia", kai mes lietuviškai atkakliai užsispyrę laikomės – derybas pradėti nuo antro galo, pirmiausia nuo susipratimo, kas mano, kas tavo.

Į tą ir tokį darbą kviečiame „Nasz Kraj", ne į ką kita, nes jis vienas Vilniuje tepajėgs, jei panorės, tai padaryti. Jeigu gi nepanorės, mes liksime kaip seniau buvę, įsitikinę, jog... lenkų kairė žino, ką daro dešinė, nors ir ginasi.

P.S. „Nasz Kraj" „Nepriklausomosios Lietuvos" bendradarbius vadina „nacionalistais". Nejaugi jis ligi šiol nežino, kas ten dirba ir kad jų tarpe nėra nė vieno „nacionalisto"? Visi jie – pažangieji savo Tėvynės piliečiai, tam kartui dirbą ne partijų motyvais.

GUDO PAVYSKUPIO KLAUSIMU

„Nasz Kraj" Nr. 35 pakartoja „Gazetos Porannos"[1] pasvajotą Vilniaus lenkams pavojumą, būk Vilniaus vyskupas Matulevičius[2] rūpinąsis gauti sau sufraganą baltarusį.

Kam gi reikia gudo sufragano? Klausia abidvi gazeti, Varšuvos klerikalų ir Vilniaus pažangiųjų, šiuo tarpu sutapusių į

vieną bendrą nuomonę. Ir atsako: „Nebent dar labiau užsėtrinti tos vietos santykiams, kurie ir be to jau užsėtrinti nepavykusiu kun. Matulevičiaus paskyrimu. Vilniaus vyskupijoje nepalanki mums valdžios 1913 metų statistika parodo 1 622 597 katalikų; jų tarpe tik 243 358 lietuvių, visi gi kiti – tai lenkai. Ir dėl tos menkos dalelės vyskupijos paniekinta lenkų didžiuma ir paskirta vyskupas lietuvis dėl to tik, kad to norėjo lietuviai šovinistai ir jų protektorius Kolonijos vokietis arkivyskupas Hartmannas"[3].

„Nasz Kraj" pasirašė po tuo straipsniu dar užakcentuodamas jį, girdi, šios pastabos esančios juo įdomesnės, kad jas paduodąs klerikalų laikraštis.

Dar kartą kairė paspaudė dešinę. Kairė pripažino dešinės autoritetą. Kas ta dešinė, kuri leidžia „Gazetą Poranną"? Varšuvos suendenkėjusi kunigija ir jos šalininkai endekai. Taip reiktų spręsti pagal adresą, kad ji iš tolo neatsiduotų Vilniaus kunigija ir jų kūdikiu „Dzienniku Wileńskiu". „G. Por." vilniečiams tai tik „užsienių" laikraštis tiems dalykams išspausdinti, kuriems čia pat iš karto duoti vietos nedrąsu. Kas kita – atsispausdinti ir atsakymą suversti ant anonimų ir dar nepasiekiamų dėl tolybės ir svetimumo.

Mes taip sprendžiame sulig to, kad „Gaz. Por." jau per gerai informuota apie Lietuvos dalykus. Aggi Belarusija pavirto Bialopolska iš pradžių neva Varšuvoje, kol buvo atšmugliuota į Vilnių. Taip pat ir kalbamoji čia „niefortunna nominacja ks. Matulewicza"[4]. Kad tas šmeižtas eina iš Vilniaus, mums aišku: tikroji Varšuva per gerai žino kun. Matulevičių. Ten jis didžiąją dalį savo amžiaus prasidarbavo su darbininkais; ten ir dabar savo įsteigtąjį vienuolyną veda, lenkams kunigams rekolekcijų vesti nuolat yra kviečiamas. Dar kandidatu būdams, kun. Matulevičius buvo lenkams, varšuviečiams ir krokuviečiams, „fortūniausias" visų kandidatų. Bet patapęs vyskupu Vilniuje, ūmai liko nebefortūniu. Ar Koronos lenkams? Ne! Jiems kun. M. palieka tas pats; tik tos vietos kunigams endekams, kad laikosi nuošalyje nuo politikos, kad esti virš partijų, kad nenori bažnyčią versti – cirku. Štai dėl ko jis yra niefortunny dla polskiej wiary[5]. Bet dla Rzymsko Katolickiej wiary[6] – tai Apveizdos duotas žmogus, ir

mes be galo stebimės, kad „Nasz Kraj" pasiskubino jo šmeižimą pakartoti. Nejaugi tai atsitiko dėl to, kad ylelė ir nenoromis kyšteli iš maišo?

Mes nežinome, ar Vilniaus vyskupas yra jau padavęs monsignorui Ratti[7] sumanymą paskirti į Vilniaus vyskupiją gudą pavyskupį. Mename, kad ne. Vysk. Matulevičius per protingas ir supranta, kas jam kliudo ramiai valdyti vyskupiją ir tarnauti Katalikybei. Bet jei patys lenkai pakėlė šį klausimą, tai tenka ji svarstyti.

Taip, gudas vyskupas ar bent pavyskupis pirmajai pradžiai yra Vilniaus vyskupijai būtinai reikalingas ir nebeilgai betrukus bus neišvengiamas. Gudai – nebeilgai bebus amorfinė etnografinė masė, ta tašla, iš kurios bet kas galėtų sau nusiminkyti Bialopolską ar ką kita. Ir kas dirbtinai, politikos sumetimais, stabdo ir kliudo tautinį liaudies susipratimą ir viešą apsisprendimą, tas nusideda pasaulio teisybei, elementariausiam demokratizmui, ir ta rolė tik ne „Nasz Krajui" pritinka.

Juo mažiau tautybės nukalėjimu turi teisės rūpintis Visuotinosios Bažnyčios atstovai, juoba aukštieji. Nebuvo tai tikrai katalikiškosios Bažnyčios pakenčiama prieš karą; juoba nebepakęs po karo; o kad ir mėgintų ką nors panašaus, nebeleis jai to daryti Vilsono apibrėžtieji tautų savitumo pradai[8].

Kai kurių tautų nelaimė, kad jos gyvena nuošaliai nuo didžiųjų Europos kelių ir gali atsilikti. Šiais betgi laikais ir nuošalių nebėra. Landūs pirkliai ir pramoninkai jau pasiekė visas pasaulio „Sudavijas"[9], destis slepiamąsias ar pasislėpusias vieteles. Pasiekė ir visur pasidarė sau vieškelį. Juoba nebebus nuošalyje Lietuva su Gudija, dabar štai atsiradusios vietoje, kur visi keturi Europos vėjai pučia: Rusija, Lenkija, Vokė, Anglija. Lietuvoje ir Gudijoje nebebus „naminių" dalykų, kurie bus galima ir toliau rišti, brevijorių kalbant, zakristijoje pasičičenus: su jais reiks viešai pasirodyti Europos demokratijai; jai duos žinią apie bėgamuosius dalykus tų vietų demokratijos.

Gryna religijos sistema – brangus visuomenei dalykas; tik – gryna. Kai tą brangenybę kai kuriais amžiais imdavo demonstratyviai sagstytis, kur dera ir kur nedera, ji tapdavo nebebrangi,

net nebekenčiama tol, kol neapsivalydavo nuo visa to, kas atsitiktinai prie jos prilipo. Šiuo amžium katalikybė privalo atsikratyti bet kokių tautybių, palikti prie tiesioginio savo tikslo – moralizavimo, visuomenės auklėjimo teisybės ir meilės dvasioje. Kas to nedaro – nusidėjėlis yra religijai ir žmonėms, ir reikalauti, kad religijos vadai būtų tuo žvilgsniu nusidėjėliai – jaugi ne nuopelnas.

Kunigijos išdidėjimas lig tiek, kad ji viena įdrįsta rišti visuomeninius klausimus – nėra į sveikatą pačiai religijai, reikalingai nuolankumo ir nusižeminimo. Dar bjauriau, kai ji užsigeidžia monopolizuoti bet kurį politikos klausimą ir kiekvieną kitaip galvojantį savo brolį ima uiti ar net ištikimumo jam nebepripažinti. Bet kaip tik šituose opozicijos atstovuose ir glūdi teisybė, nes opozicija niekados nekyla savaime, tik išdygsta iš bet kokių nenormalumų.

Gudai kunigai, jei dar turi neužnejautrintas sąžines, turi pasirodyti viešai su savo protestu prieš religinių ir tautinių teisybių monopolistus; turi turėti civilinės drąsos pasakyti: „Ne, ne jums vieniems rūpi Katalikybės klotis; ir mes ją puoselėjame ir dėl to norime ją visur gryną, mylimą ir gerbiamą matyti: padėjėją varguoliams vargo vargti, nesusipratėliams susiprasti, tamsuoliams apsišviesti. Katalikybė ir gudams privalo būti Rymo, ne lenkų tikėjimas. Tad ir gudas vyskupas nevengtinas! Kas kitaip daro, kas liaudies tamsumą panaudoja, kad ji pati save apspjaudytų, pati savęs nebeapkęstų, tas ne katalikas, juoba ne kunigas, tik demagogas".

TAI KAS GI PAGALIAU MES ESAME?

Santarvės (Antantos) sąjungininkė Lenkija, iš prancūzų gavusi pašalpai vadinamąją Hallerio armiją[1], turėjo rytų fronte (nuo mūsų – vakarų) stovėti sargyboje, kad komunistai neįsibrautų per toli; tuos gi komunistus, kurie jau buvo įsibrovę, atstumti atgal į Rusiją. Antanta nėra lenkams ne tiktai įsakius, nei nepavelijus muštis su lietuviais, gudais ir ukrainiečiais. Tačiau

visa Ukrainos Galicija lenkų kariuomenės nuniokota, Gardino ir Vilniaus sritys užimtos. Jokio karo su lietuviais nepaskelbta, bet lietuvių kariuomenė nebeįleidžiama į tas sritis, ir sudaryta, jei ne frontai, tai vadinamosios demarkacinės linijos, pastatytos sargybos, pertraukti visi vienos dalies Lietuvos susisiekimai su antra dalimi. Nei pravažiuosi, nei pinigų nusiųsi gausi, nei laiškų ar laikraščių. Karo mūšių su komunistais maišatys jau senai liovėsi, net kraštui duota „civilinė" valdžia – gi griežtumai ne tik nesilpsta, dar aštrėja.

Tai kaipgi? Ar Lenkija su Lietuva kariauja, ar ne? Ar ji pildo Antantos sąjungininkės rolę prieš komunistus, ar siekia savo pačios tikslų? Dalykų padėjimas reiškia, jog Lenkija tuodu tikslu gražiai moka sujungti: ir bolševikus kauja, ir Lietuvos žemes okupuoja, nėmaž nebesižadėdama jų grąžinti. Tai yra patvirtinęs ir Vyriausiojo vado Pilsudskio laikraštis „Nasz Kraj"; girdi, pavartosime visas pastangas, kad tas kraštas paliktų su Lenkija.

Turime tad dar vieną faktą, nustatantį visai naujus tarptautinius santykius, kokių nei praktikoje dar nėra buvę, nei į teisių kodeksą dar nėra įrašyta. Komunistai andai pasiskelbė nebenorį bekariauti su vokiečiais, bet ir taikintis – ne. Lenkai, dabar neskelbdami karo, elgiasi visai karo būdu ir liepia visiems tikėti ir skaitytis su įvykusiais faktais, kuriuos tegali pateisinti karas.

Kaip Europa į tai reaguoja, mes žinome ir tuo pačiu žygiu – nežinome; bent žinoti mums tam sykiui nedera. Tik kaipgi daryti su tuo, kas asmenis tiesiai paliečia, kas asmeninį gyvenimą, asmeninius reikalus tramdo? Juk reikia misti, galvoti, judėti, mylėti. O kaipgi tai padarysi užkorkuotas Vilniuje ar jo apylinkėje? Kas gi mes pagaliau esame, tos žemės gyventojai: piliečiai ar visų teisių nustoję, karo, kurio neva nėra, nelaisviai? Mes jaučiamės nelaisviais. Administracija mums ir užsieniams sako: ne; lenkai vietos gyventojams pripažįsta visas pilietines lygybes. Dėl tų „lygybių" Vilniuje nebeliko lietuvių ir lyginti jie nebėra reikalo. Tai pasako valdžios įstaigos, kurioms su lietuviais visai nebėsą darbo.

Gal tą Lietuvos problemą išriš pati Europa? Jei, žinoma, jos žodžiai taip pat nesiskiria nuo darbų, kaip ir mūsų okupantų.

Lenkai neva dėl karo su komunistais okupavo dalį mūsų krašto. Dėl karo, tai dėl karo; ką čia paprieštarausi, nors karas karui nelygus: Lietuvos kariuomenė taip pat kariauja su tais pat komunistais, o jai Vilniuje, strategijos punkte, lenkai neleidžia atsiremti, bazį pasidaryti. Lenkai sakosi turėję Vilniaus kraštą okupuoti, nes reikėję padėti tos vietos piliečiams, kad laisvai apsispręstų. O kada gi jie suskubo įsitikinti, jog tos laisvės apsispręsti kaip tik nebus, jei tą kraštą lietuviai valdys? Juk priešingai: ką Taryba yra padariusi vokiečių okupacijos laiku, niekas nereiškė bet kokių tautos varžymų. Net valdininkai į Gudiją buvo skiriami gudai, lenkai, totoriai – to krašto vaikai.

Čia mes turime šimtą ir pirmąjį kartą konstatuoti, jog kaip tik patys lenkai okupantai kliudo piliečių apsisprendimą savo agitacijomis po kaimus ir savo teroru kaimuose ir miestuose. Ligi šiol mes tuos faktus tedėjomės į laikraščius, taip sakant, kad istorija žinotų. Bet istorija kalba apie buvusius, nebegyvus dalykus ir žmones. Mes gi tebesame gyvi, su visais pilvo ir sielos reikalais, su visa sveika pilietine sąmone. Ir mums dar nerūpi, ką apie mus pasakys istorija: mums rūpi, kad apie mūsų dabartinį padėjimą žinotų tie, kurie gali skaudų mūsų padėjimą palengvinti.

Mes ir vėl klausiamės Europos ar ko kita: kas gi mes, lietuviai, esame Vilniuje – to krašto piliečiai ar beteisiai helotai[2], kad su mumis taip apsieinama? Mūsų nebepriima viešojo darbo dirbti, priimtuosius liepia stačiai ar nestačiai pašalinti (tam patvirtinti mums yra dokumentų); už prakalbėjimą gatvėje lietuviškai mušama per veidą senos inteligentės moters (dr. E. Vileišienė) ir neūžaugos mergytės gimnazistės (Stašinskaitė), praskeliama galva akmeniu (Aušros Vartų prieglaudoje, t. ir t.

Kam mes turime pasiskųsti? Mes netylime, mes skundžiamės vietos aukštesniajai administracijai. Ji mus glostyti nuglosto, gražiai pasiteisina, ant kits kito atsakomybę nuverčia, o dalykai vis palieka kaip buvę. Lietuvis nei Vilniuje, nei Marcinkonyse, nei kur kitur, kame tik rados lenkų, nebėra tikras pirmiausia savo pinigų, paskui kitokios mantos, pagaliau nei savo sveikatos.

Kaip žmonės primušti Marcikonyse, mes esame švelniai paminėję[3]. Kankinimo, istiazanije, būdas per menkai užprotokoluotas:

pasiųstieji poliklinikos gydytojai rado visą Umbraso kūną mėlynėmis aptekusį. Lenkų žandarams įkalbėta, kad lietuvis, jei lenkų okupantų priešas, tai kariaus su jais ginklais. Umbrasas tokiuo būdu atsirado – karininkų eilėse. Ne tik Umbrasas, nė vienas Vilniaus lietuvis ginklais nekariavo ir nekariaus. Kas tai daryti pasiryžęs, tas kareivio šinelį užsivilko, į kariuomenę įstojo.

Buvo iškrėsti beveik visi lietuviai; be pinigų ir brangenybių, pas juos ničniekur nieko nebuvo rasta ir atimta, ne tik ginklų, nei spausdinių. Iš kurgi rasis ginklų – mokinių prieglaudoje, ir dar jų sargo žinioje? Čia sauvalė, nuožmi sauvalė žandarų, kurių niekas nepavaldo.

Jei tad vietos administracija kits kito nebegali beįveikti ir mums, piliečiams, duoti satisfakciją, tai mes turime įgyti kokią kitą įstaigą, kuri būtų kompetentinga aimanų išklausyti ir mus apginti.

Ar Lietuvių Valstybės Taryba, ar Amerikos lietuviai, ar lietuvių atstovai Paryžiuje girdi mūsų, vilniečių, skundą? Jei Europa nulėmė, kad kur lenkai koja mynė, ten kitoms tautoms nebėra vietos, tai pasakykite atvirai: mes pabaigsime išsinešinti iš Vilniaus.

Atsakykite, kas mes, Vilniaus lietuviai, esame?

GUDŲ DIPLOMATIJOS KLAUSIMU

Vilniaus lenkų laikraščiai senai jau leidinėjo paskalas, jog lenkų susitarimas su Lietuvos gudais ne tik galimas, bet kone įvykęs jau. Pagaliau tai pasitvirtino š. mėn. 9 d. per Gardino ir Vilniaus g. gudų susirinkimą, kur atvyko arti šimto žmonių. Tiesa, nepadaryta jokių bendrų rezoliucijų; bent iš visų aplinkybių matosi, kad tasai gudų suvažiavimas buvo inscenizuotas ir nutartas pil. Aleksiuko[1] ar kieno kito per Varšuvos pasitarimus ar kame kitur.

Tokią mintį mums pakiša kad ir tai, kad gudai lyg vengė kitų kaimynių tautų. Nei lietuviai, nei žydai nebuvo informuoti, jog bus jų susirinkimas, turėsiantis nemažos politikos prasmės. Gi

lenkai tai per gerai žinojo ir turėjo laiko atsikviesti iš Varšuvos seimo narius, ministerius ar buvusius ministerius. Jie visais savo titulais figūravo, sveikindami susirinkimą ir prakalbėdami į jį demokratybės balsu.

Lietuviai, nė privačiai apie būsimąjį susirinkimą negavę žinių, nenorėjo nė kliudyti tam, kas užmegzta padaryti, ir į tą bruderšaftą lenkų su gudais žiūrėjo iš tolo. Ne lietuvių būde yra kliudyti bet kam laisvai apsispręsti; ypač gudams, su kuriais buvo kurį laiką ketinama bendrai gyventi. Gudams visados tegeidėme viena, kad jie kuo greičiausiai tautiškai susiprastų ir politiškai apsispręstų, nes su amorfine mase negalima turėti jokių protingų santykių. Ir dabar tebevelijame, kad jie pasiektų galimos laimės su šiais ar tais kaimynais. Sveikiname ir juos rezoliucijas padarius.

Tik mums neaišku ir nesuprantama flirtas į abi pusi. Čia pirmininkas Aleksiukas (jo kalbos tekstą paskelbė „Nasz Kraj") sako: „Su lietuviais mus riša garbės pilna praeitis, su Lietuva mus riša bendras ūkio ir pramonės gyvenimas ir, tik su Lietuva būdami, mes prieisime Baltijos. Todėl ir Gudijos su Lietuva konfederacijos mintis nuo pat pradžios patiko soc. ir nesoc. partijoms". Čia vėl: „Mūsų santykiai su Lenkija pridera nuo lenkų okupacinės valdžios politikos ir nuo tos vietos lenkų".

Tiesa, šiais žodžiais nepasakyta būk gudai visą laimę ras lenkų globoje, bet ir paliekama jiems vilties, kad, jei bus caca, meilingai gudus okupavę, tai... galės sau į ausį juos įsivynioti. Gal gudrioji diplomatija bus to gudus pamokinusi; gal taip ir reikia. Tik mums rodos, kad siekiant nepriklausomybės nėra vietos nei svyravimams, nei nedasakymams. Svyruodamas tik priešininką stiprini, o save silpnini. Žiūrėkite, tie patys lenkai, tie patys Vyriausiojo vado valios pildytojai, tas patsai „Kraj", prikalbėjęs visokių malonybių gudams, vis dėlto tuojau pažymi: „Lenkija, jei Antanta Gudų žemes pripažintų atgal atiduoti Rusijai, tesės pasilaikyti, kaip to dauguma gyventojų – lenkai nori, Vilniaus ir Gardino žemes, tas žemes, kurias ginklų pajėga paėmė".

Nejaugi gudai tokie žemažiūriai, jog tikrai tiki lenkus būsiant ir žemėmis dalijantis tokius mandagius, kokie mandagūs buvo,

iškeldami rautą gudams priimti? Kokie jie laimingi, kad moka tikėti ar apsimeta tikinčiais: jiems saldu nuo gražių žodžių ir ramu. O tuo savo nuolankumu duoda lenkų diplomatijai tariamąjį grojaus šviečių: ko čia tu, Antanta, kišies į mūsų namų dalykus, kad mes štai, žiūrėk, jau bendran stalan su gudais sėdamės, iš bendro dubenio ir valgyti rengiamės? Antantai labai tai jai; taikinatės, tai taikinkitės – vienu rūpesčiu bus mažiau. Tik kai taikos konferencija išleis gudus ir lietuvius iš savo akių, nepriklausomybė bus jiems taip pat sunku pamatyti kaip savo ausys. Nebe taip pakalbės ir „Nasz Kraj", kurs dabar vis mini kažin kokias nepriklausomybes, priklausomas nuo lenkų.

Ne mes nustatysime, kaip gudams laikytis. Tik mums aišku viena: gudai jokioje sąjungoje, su jokiais kaimynais negaus tiek savo tautai garantijų, kaip sąjungoje su lietuviais. Lietuviai jų praryti negali; juo patys gudėja; gi ligi tik gudai atsirastų nors tokiame sanryšyje su Lenkija, kad Gudijos valdyboje imtų viešpatauti vietos lenkai dvarininkai su kunigais, sakyk gudystei sudiev: per 20 metų ten būtų nebe Gudija, tik tikrai Bialopolska.

Ir lietuviai tik sąjungoje su gudais galės atsverti ryjantį lenkų gaivalą ir jo įtaką, daugumu atsverti kitus veiksnius. Tai lietuviai ir nesvyruoja, nusistatydami savo politikos veiksmą: sąjunga su visomis tautomis, kurios siekia nepriklausomybės ir neturi imperialistinių tikslų.

STRAŻ KRESOWOS[1] VEIKSMAS

Tose vietose, kur pereina lenkų kariuomenė, palikdama savo komendantus, ima negerai darytis. Mes negirdime, tai ir nežinome, kaip ten yra gudų gyvenamosiose vietose, nes gudai tuo tarpu temoka tylėti, ar juos kas pjauna, ar karia; be to, gudai „lenkų kultūros", arba katalikai, temoka pritarti visam tam, ką lenkai kunigai ir lenkai dvarininkai sumano ar padaro. Mes čia kalbėsime apie tas vietas, kur žmonės daugėliau tautiškai ir sociališkai susipratę, kur gyvena lietuviai, turėdami savo tarpe mažiau ar daugiau sulenkėjusių brolių. Negerai ima darytis dėl

to, kad „lenkų" mažuma, susilaukusi galingų lenkų užtarytojų, ima ūmai doriškai gesti.

Visa žmogų tvirkina, kas tik jį išskiria iš kitų tarpo: protekcija, privilegija, malonė, pagyrimai; visa, kas duoda didesnių teisių, įdrąsina nebesiskaityti su jokiomis teisėmis. Kam jam teisių, kai yra tikras rasiąs sau užtarytojų? Vieną kartą radęs, palinksta į dar drąsesnį žygį, kurs dar labiau nesutiks su bendrosios doros reikalavimais.

Kas gi atsisako tapti užkaunesniu, viešpatauti minioje? Jei tai savaime įvyksta, tai nieko. Bet kai tiems užgaidams tenka šalimis dairytis parėmėjų, tai ir visiškai blogai virsta.

Vilniaus gubernijos, dalimi ir Gardino gub. pakraštys, kurs ribojasi su Kauno ir Suvalkų gub., yra ne tiek daug nutautęs, kaip vidurys ar arčiau didesnių miestų. Visas jis tebeturi aiškiai lietuvišką būdą. Tegu sau ir būtų nebemaža priemaišų; vis dėlto negi pavadinsi parapijomis tokių Žaslių, Žiežmarių, Gegužyno, Gelvonų, Širvintų, Šešuolių, Giedraičių, Molėtų, Tverečiaus ir kitų kelių dešimtų parapijų.

Pamėgusiems lenkiškai melstis ten duota daugiau teisių, neg jų skaičiaus proporcija išneša: į tas parapijas siunčiama kunigai, kurie gerai moka lenkiškai, sakramentai jiems administruojama lenkiškai, pamokslai jiems tyčia sakoma lenkiškai. Ko gi daugiau? Kad lietuviai tiek teisių turėtų gilumoje krašto, kur jų beliko mažuma, o, jie nesiliautų Dievą ir lenkų administraciją garbinę. Gi lenkai būtinai užsispyrė, kad mišriose parapijose būtų ne tiktai mokantys lenkiškai kunigai, bet būtinai lenkai; reikia suprasti, nemokantys kitaip, nes ligi šiol dar nebuvo pavyzdžių, kad Vilniaus lenkas būtų išmokęs lietuviškai: tai buvo ne mada, ne honoras, nes lietuviškai – tai chlopiškai, kai lenkiškai – poniškai.

Liaudis – „lenkai" ir esti patenkinta esamąja tvarka, kol neateina kai kokie jos „užtarytojai", seniau endekų pasiuntiniai, dvarų plytlaižiai misionoriai; dabar gi Varšuvos Straž kresowa su žinomuoju inž. Šopa[2] priešakyje. Ligi tik jų atsiranda, tuojau pridygsta, kad ir nedaug, bet nuodingų tam tikros rūšies žmonių, kurie pasisiūlo naujiems pionieriams tarnauti, žinoma, ne dėl vienų gražių jų akelių.

Tai grynas gamtos dėsnis. Sakysime, vasarą dairais ir niekur nematai nė vieno mėšlavabalio. Bet ligi tik arklys išmetė, tuojau binn binn iš visų kraštų bent dešimts. Ir džiaugias, kol turi. Nebeliks mėšlo, nebliks nei vabalų.

Be to, tai psichologijos reiškinys: bet kokia galybė tvirkina žmogų. Kokia ideali yra teismo įstaiga. Rodos, ji turėtų nurimdyti visus žmones, teikdama visiems teisybės saiką. Gi praktikoje juo arčiau teismo vietos, juo daugiau šunadvokačių, visokių siundytojų ir tarpininkų. Ir teismas ne teisingumo jausmą lavina, tik suktybių, kaip čia, juo pasinaudojus, įkyrėti artimui.

Tretį palyginimą pasiimkime iš nesenos istorijos. Niekas nemanė Lietuvoje skausti pravoslaviją ir rusų valstybiškumą: jie patys visus ir visados skaudė. Tačiau kai atsirado ypatingų jos užtarytojų, visokių Mykolų Arkangelų[3], tuojau iškilo tokia daugybė „nusidėjimų", kad net valdžia nebetesėjo jų išnagrinėti ir buvo priversta visas bylas panaikinti. Kaltinamiesiems kunigams, nebeatmenu, rodos, apskritai pripuolo po 262 bylas; gi vienas buvo kaltinamas už 436 nusidėjimus. Krikštijimai, šliūbavimai, parapijų lankymai, apie pravoslavų dvasiškius atsiliepimai, tariamieji jų šventyklų, kad ir senai apleistų, ar kapinių išniekinimai, rusų kryžių nugriovimai, ir dievai bežino, ko dar neišsivertė aikštėn, lyg pabraidžius po mauryną.

Rusų mažumos ne rusų kraštuose protektorių rolė dabar pilnai atiteko Straży kresowej, kuri savo globon pasiėmė lenkų mažumas lietuvių kraštuose; jų žodžiais sakant, pakraščiuos. (Kieno?) Dar aršesnė rolė, nes rusai juodašimčiai apsimesdavo tikt atsigynimu, kai lenkai – patys puola.

Iš Varšuvos čia mums atsiųsta Straž kresowa tik demoralizuoja dalį visuomenės, išvadina pasirodyti blogiausius jos gaivalus. Kokiu matu tenka matuoti tie subjektai, kurie Varšuvos laikraščiui pranešė būk Š. vikaras savo ranka nušovęs net tris lenkus kareivius? Kai norėta, padaryta žydams terionės, taip pat jie skųsta būk šaudą legioninkus. Žydų užtat iššudyta pačiame Vilniuje 65, gi anasai kunigas tebėra ten pat. Kodėl gi jo nenužudo, jei toks kaltas? Dėl to, kad ir piemuo supranta, jog tai gyvatiškas šnypštimas, nieko daugiau. Kiti iš mauryno išlindę

šliužai, kurių gėda ir pavardės paskelbti, liudijo būk kun. B. taip pat savo rankom pašovęs tris moteris, mėginusias Vilniaus lenkams nunešti pavalgyti.

Tokių provokacijų, kur tik atsirado lenkų komendantų, visur pasipila. Bet visas jas pralenkė, visas oficialinai suformulavo „Ziemi Wilenskiej"[4] Nr. 2 „Komunikat Straży Kresowej". Nabagai kunigai Būčys, Jakovanis, Rudzis, Mincevičius, Burba, Aboravičius, Petrulis, Mironas, Stragas, Dubietis, Ambrus, Paulavičius[5], kai kuriems jų lietuvybė tik devintas vanduo nuo kisieliaus, kokių nebeišgirdo savo kaltybių! Kiekvienam jų pripuolo arti 262 bylų. Visi jie vieną rytmetį pakirdę atsirado grynai lenkiškose parapijose arba kur dauguma lenkų. Kažin ar jie verks, ar plyš juoku paskaitę, kaip kunigai laiką žydus milicininkus, kad jie mušimais verstų sakytis lietuviais, ir k. t. dalykų.

Visas tas komunikatas, visa ta Pakraščių sargyba tai gyva lenkų tautos ir valstybės gėda, ypač dėl to, kad tokios skundos remiamos „liudytojais". Aiman, dėl tokių piliečių! Lenkai mums ir dabar neužmiršta, kad mes turėjome savo Sąjungą lietuvių kalbai Vilniaus v. bažnyčiose ginti[6]. O ką jie patys pagimdė savo Sargybos pavidale?

Lenkų visuomenė tada nebetyli, kai prispaudi. Bet tai jos nepateisina. Negi dora taip pasielgti:

– Eini, sūneli, vogti (ar meluoti), tai eik; aš tau neginu; bet jei pakliūsi, tai ir aš tau pridėsiu...

Kliuvo Vankavičiui[6], kurio knygų knygai, išleistai Pakraščių gynimo draugijos, lemta buvo ne tiek lenkams, kiek lietuviams atverti akis, ko lenkų kariuomenė atplūdo Lietuvon. Mes gi iš pat pradžių reagavome prieš savo Sąjungą, ir ji teturėjo nepilną dešimtį narių. Mes griežtai anais laikais protestavome prieš rolę informatorių mūsų pačių smaugėjos valdžios, kad ir apie mūsų priešininkų dalykus. Kodėl gi lenkų geroji visuomenės dalis pakenčia Pakraščių sargybos šmeižtus, insinuacijas ir tiesiog provokacijas?

Doroje visuomenėje nėra vietos nei Mykolams Arkangelams, nei Sąjungoms, Stražoms Kresovoms, nei kitokiems juodašimčiams.

Jos tegali atsirasti ligūstiems, nenormaliems laikams duodant progos, kaip arkliui išmetus atsiranda vabalų.

Mieste matėme įdavimų epidemiją, sodžiuose dabar matome provokacijų epidemiją. Pergyvenome vieną; mėginsime pergyventi ir antrą.

BENT KIEK APIE „PAVADĮ"

„Lietuviai ir ukrainiečiai dabar yra ant vokiečių politikos pavadžio, ir tai reikia ir sau, ir jiems aiškiai pasakyti, kad nebebūtų jokių nesusipratimų ir dvejojimų".

Taip „Nasz Kraj" nulėmė mūsų likimą ir padėtį. Nulėmė ir nukirto: *causa finita – redactio locuta*[1]. Rymas pasakė, tai ir baigtas dalykas. „Ir toliau, girdi, vokiečiai šarvuos prieš mus ukrainiečius ir toliau siundys prieš mus lietuvius". Nors „Nasz Kraj" dedasi kažkokiu ypatingos rūšies lenkų laikraščiu, tasai jo lietuvių ir ukrainiečių apibrėžimas yra paprasčiausia gatvės insinuacija, kurių mes kapomis girdime iš lenkų.

Einu andai ir susiduriu su rusu, gražiai kalbančiu lenkiškai. Jis – labiau nusišvietęs neg oficieriai: esąs valdininkas. Ir tuojau: kaip tai liūdna, kaip liūdna, kad lietuviai yra padarę santarvę su bolševikais eiti prieš lenkus!.. Aš, žinai, laikiaus nuošaliai. Bet šita žinia sodžiuje daro neapsakomo įspūdžio. Aš gyvenu miestelyje, tai žinau. Tai klaida... T. ir t.

Iš nustebimo mano akys dviem cibuliais išlindo iš kaktos. Kliedi, ponas, girtas esi ir šiaip jau šuliuko nebtekęs? Juk Lietuva tebekariauja su bolševikais, lietuviai su rusais tebesimuša negyvai, taikos tarybos dar nedaryta, tai kada gi įvyko ta santarvė?

– Gm...gm...

Apie vokiečių pavadį mes iš lenkų pusės girdime pasaką jau nuo kelių dešimtų metų. Įsisteigėme pirmąjį savo laikraštėlį, „Aušrą", parodėme pradžią tautinės savo gyvybės, tuoj mums prikišo vokiečių pinigus, nors vokiečiai persekiojo Šliūpą, Basanavičių ir kitus aušrininkus, kurie anapus sienos norėjo Lietuvai dirbti.

Kaip seniau rusams, kokių kvailybių nebus jų diplomatija pridariusi, atsakyti gaudavo karalienė Viktorija – „anglička nagadila"[2], taip dabar lenkai ir tas pats „Nasz Kraj" vieton savo akis atkreipti į save, pasiieškoti ir išvysti tų savo jeibių, kurias visi kaimynai, artimesnieji ir tolimesnieji, mato, mato net Europa, – vis savąją: tai vokiečiai mums gadina. Pirmiau – Bismarkas markes dalijo ukrainiečiams ir lietuviams, dabar nebežinau kas; turbūt vokiečių socialistai. Ir tai vadinasi nusprendimu, idant daugiau nebebūtų nesusipratimų!

Ką lenkai dar prikalbės ant mūsų, mes jau nebe taip jautriai bepajusime: kariamas pripranta. Tačiau ne piktos, tik naivios valios žmonės, à la anasai mano rusas – lenkas, turi žinoti ir suprasti, kad laisvės nei mes, lietuviai, nei ukrainiečiai iš vokiečių nešmugliavomės; laisvė turi savo gemalus; pati užsivaiso tų žmonių širdyse, kurie ligi tiek priauga, kad jau gali reaguoti į laisvės veiksmą.

Galime užtikrinti naiviuosius, apie blogavalius nekalbame, jog neturtė lietuvių inteligentija nė supuvusio fenigo nėra gavusi nei iš vokiečių, nei iš rusų, nei iš tų pat lenkų, buvusiųjų Lietuvos piliečių. Ji savo skatikais terėmė mūsų publicistiką, literatūrą, dailę, partijas.

Vokiečiams okupavus Lietuvą, kada nė spindulėlio vilties nebebuvo, jog jie mus paleis iš savo nagų, lietuviai, kur jie nė būtų buvę tuo laiku: Rusijoje, Europoje, Amerikoje, vienan balsan, nors nesusitarę, šaukė ir vis galingiau šaukė Lietuvos laisvės obalsį visokiais pavidalais.

Ir dabar vokiečiai mus tik trukdo, nieko daugiau. Vadinamoji „paskola" yra ne kas kita, kaip trupinys iš tų šimtų milijonų, kuriuos Ober Osto Verwaltungas[3] susigrobė. Mes neesame dar matę nė vienos brošiūrėlės, knygos, proklamacijos, kur vokiečiai šauktų lietuvius į sau ir prieš lenkus. Jie Lietuvą taiko nesiklausę pasiimti, kaip lenkai tai padarė. Tai ir visi mūsų santykiai su vokiečiais.

Ir mūsų politika, oi, ne į vokiečių pusę. Perverskite kad ir „Nepr. Lietuvą". Patinka mums skandinavai, patinka net anglai. Bet neesame davę gero žodžio vokiečiams. Tai ir pavadžiu mus

pririšti vokiečiams būtų sunkoka. Lietuviai tiek jau yra politiškai pribrendę, jog jie moka patys nusimanyti dabartinėje situacijoje. Ir ta politika aiškiai formuluota – Nepriklausomybė nuo rusų, nuo lenkų, nuo vokiečių. Rusai, lenkai, vokiečiai begalės mus pavergti, pasmaugti, bet gera valia mes nei vieniems, nei kitiems, nei tretiems nepasiduosime!

Taigi ir tie „pavadžiai" yra vejami tyčia tiktai mums šmeižti, ir tos garbingos rolės neatsisako nė „Nasz Kraj".

Colomniez, colomniez, mes amis[4] – visgi kas nors prilips priešams ir juos sumenkins bent tam sykiui.

KARAI – TAUTŲ ŽVĖRIŠKINTOJAI

Karas iš pradžių dirbtinai sužvėrina žmones, idant jie didesniu įnirtimu kits kitam kibtų gerkles pergraužti; po karui tas žvėriškumas palieka jau kaipo antras prigimimas. Kiti juokėsi, kiti tiesiog stebėjosi, kaip „tikrieji rusai" giria, tiesiog gana žodžių tam tikslui nerasdami, vokiečių hakatizmą, prūsizmą, militarizmą, buršizmą ir junkerizmą; kad būtų sumanę, neštinai būtų parsinešę tuos gyvus jiems veiksmo paveikslus – vokiečių vidaus politikos darytojus. Vokietis rusui buvo idealas politikos ūkyje, šeimynos gyvenime, mokslo dirvoje, diplomatijoje, kol neiškilo karas.

Paskelbė karą. Nebliko nei tikrųjų, nei netikrųjų rusų; visi susiliejo į vieną geležinį kumštį, į vieną rūpestį – nugalėti tuos giriamuosius prūsus junkrus[1]. Pirmiausia gi į vieną toną susiliejo griežtai visų rusų laikraštininkų balsai, griežtai ir be jokių išimčių dirbtinai nupeikiantys dar vakar taip girtuosius kaimynus. Vokietis tapo velnias nebe vieniems lietuviams. Rusų, anglų, prancūzų kritika nudrėskė nuo vokiečių visą jų genialumą, pasisavino visą jų mokslo uždarbį. Vokiečių būde ir papročiuose berado vienų žiaurumų lig barbarybės.

Vokiečiai lygiu mokėjo savo kaimynams. O kaip rusų, tai tiesiog jų žmonėmis neskaitė, tik laukiniais iš Azijos dausų. Su jais ir elgtis net karo metu nereikią sulig tarptautinių įstatymų.

Gal dėl to ir šis karas kariaujama buvo tikrai žiauriai, taip žiauriai, kaip nė vienas kitas nebuvo kariaujamas, nors žmonija gyrėsi aukštai buvusi pašokėjusi žmoniškume. Taip, buvo pašokėjusi. Tik karo audra vienais dvejais metais tesi sunaikinti tiek gero, kiekai surinkti reikia ištisų amžių. Į barbarybę grįžti esama be galo lengva, nes jos tebekerėjama žmogaus sielos dugne. Civilizacija tai tik barbarybių priedanga, kultūros dalykais tik apžeriama barbarybių bjaurybės, kaip pelenais apžeriama įdegę angliai: po jais ilgai jie negęsta.

Taigi naikinkime visomis galėmis karą; būkime visi griežti antimilitarininkai, visi pacifistai, jei norime, kad nenyktų žmonių kultūra ir civilizacija.

Karas, kai jau yra kariaujamas, turi bent savo tam tikrų pateisinimų. Kitaip, girdi, ir būti negali. „Su baltomis pirštinaitėmis karas nekariaujama: karas – tai užmušimas", – kitkart yra pasakęs anglų vyriausias vadas Roberts[2]. Nė to tiek nepateisinama, kai karo „priemonių" griebiamasi dar tik būsimajam karui; kai jau laiku pjudoma žmonės ant kits kito, bjaurinama vieni kitų akyse, visai nežinant, ar reiks jiems kits kitam perkąsti gerklės. O tokių dalykų yra. Tai vadinamosios rasinės neapykantos tarp baltųjų ir juodųjų ar geltonųjų, tarp krikščionių ir žydų.

Ir tarp krikščionių to pat netrūksta: giminė giminę ėda, nekariaudama, su kuria nė nepridera jai kariauti. Rusas, vokietis ėdė be duonos lenkus, madjaras slavus, lenkas rusinus ir lietuvius. Ėda ir pyksta, kad negali suėsti ar bent nesiseka taip greit suvirinti, kaip jam norėtųsi. Pyksta, kai ėdamasis nepasiduoda, spiriasi, rėkia, šaukia, užtarimo dairosi ar nuodais apsitepa, kad ėdikas bent drauge padvėstų.

Mes esame ėdamieji. Visa mūsų publicistika – atsispyrimas. Tai mūsų rūšies žiedelius surankios tik tie, kuriems parūps parašyti ištisa mūsų kultūros istorija. Mums šiuo tarpu įdomiau pasižiūrėti, kaip kiti ėdama ir pykstama, kad jie nesiduoda. Čia nė kiek ne mažiau žvėriškumo kaip karo metu.

Lenkai, ypač dar nesenai, pirmon galvon darydavo mums užmetimą, kodėl mes jų nemylime. Ir savo būdu joks lenkas nepaklausė savęs: už ką aš lietuvio nemyliu? Ar bent myliu

(tikriau – mylėjau) tik raštu ir tai, kai reikėjo su tuo pasirodyti. Buvau aš Ukrainoje ir griežtai tą patį pasergėjau lenkų santykiuose su mažarusiais.

– Aš chochliškai kalbu, kaip tikra chochlė, – prisipažįsta ponia.

– Mėgsti tamsta tos vietos kalbą ir tos vietos žmones mažarusius?

– Dar ko nematėte! – atšovė lenkė tokiu pasididžiavimu, tokiu atsiviepimu, kad mane net šiurpas nukratė, atspėjus, kas jos viduje yra.

Dabar lenkai kariauja su ukrainiečiais, ir karo papročiai išvilko aikštėn visą nedorumą, kuris slėpėsi lenko širdyje. Ukrainiečiams nė motais, kad lenkams labai norisi ribotis su Rumunija, atseit tame tarpe neturėti nieko kito. Jie nebe šiandien veržiasi į laisvą pirmiau tautinį, dabar į politinį gyvenimą, su lenkais nenori bendrai eiti, ginasi kaip galėdami, pyksta kaip betesėdami. Gaila, aš neturiu rankose nė vieno šių laikų ukrainiečių spausdinio ir negaliu sulyginti, ar jie mus tuo žygiu pralenkia. Bei jei pralenkia, aš juos pateisinčiau vien už tai, ką gauname išvysti karingoje lenkų publicistikoje.

Imu tik vieną „Gazetos Porannos" Nr. 133 ir štai kokių išsireiškimų randu apie priešus, kuriuos lenkai nuniokojo ir galutinai sumušė:

barbarzyńska przemoc ukraińska
okrutne rządy żołdactwa ukraińskiego
piekło dręczonej ludności polskiej
zbujeckie władze ukraińskie
zbrodnicza pięść najezdcy
ohydny, potworny, haniebny
ziemia, plugawiona ohydną zbrodnią ukraińską
zbrodniczy, pogardy godny, nikczemny a marny przeciwnik[3].

Pasiskaitęs tokių žiedelių, žmogus griebiesi refleksijų: ne, jei kas iš šalies imtų ir surinktų mūsų pačių „žiedelius", nepaįdomavęs, kokia širdgėla buvo tai parašyta, ar nebūtų ir mums sarmatos, kad taip koneveikiame savo politikos priešą? Kad taip nieko mumyse nebeliko ricieriškumo.

Refleksijos refleksijomis. O kaip įgnyba, ir pasijunti, kad ir nuo tavęs karas nudrėskė kultūros nušvelnintą luobą ir tave padarė – žvėrišku, nemokančiu nieko dovanoti, ypač priešininkui.

Ir keiki karą, kad jis kur kiaurai nugarmėtų!

BENT KIEK APIE PERSIMETĖLIUS

Lietuvos dvaras su sodžium, rodos, nieko bendra nebeteko nuo pat tų laikų, kai jis ėmė vartoti svetimą sodžiui kalbą. Dvarą ir sodžių perskyrė ne tik reikalai ir visuomeninis padėjimas, bet ir prisidėjęs šisai svetimumas. Kontrimas, Būtrimas, Burba, Mantvilas nebūtų išvirtę, kad nebūtų kalbos nustoję. Aš žinau vieną Žemaičių okolicą, kur tebeviešpatauja lygiomis teisėmis žemaičių kalba: ten visi tebėra kūmai ir bičiuoliai, nors vienas turi dvidešimtį valakų, kitas tik keletą margų.Taip pat, tariuos, būtų likę ir kitur Lietuvoje.

Dvarams pasvetimėjus, medžiaginiai reikalai negi begalėjo jų surišti. Dvarai sodžiui per ilgus amžius ničnieko neduodavo, tik iš jo darbą imdavo.Tai ir beliko viena vienatinė dvaro ir sodžiaus tarpininkė – klebonija, ir tai koks betarpininkavimas! Kai kunigai dvarų klingės laikėsi, tai bajorais ūžė klebono butas; gėrė, valgė ir vis įkalbinėjo, kad klebonas „ramintų" žmones. Kai kunigai į žmones persimetė, bajoro nė vieno klebonijoje nebeliko, tik iš tolo jie plūdo apie kunigų demagogijas. Tai ir tarpininkauti nebuvo kam.

Be klebonijos, su sodžium dar susidurdavo dvarų moters. Religija liepė daryti gerų darbų – lankyti ligonis, davinėti jiems vaistų, kartais bent kiek maisto. Dabar ir religijos patarimai nuėjo šalin, niekas jais nebeseka. Be to, ir gydytojų atsirado, tai nė dvaro vaistų nebereikalaujama.

Ir liko dvaras vienas, kaip sala svetimoje jūroje, apsuptas svetimu jam gaivalu. Ir ėmė to gaivalo bijoti. Vaizdinosi sau kažin kokį jo kerštą, ir dvarininkas bėgo iš to krašto kur svetur ar grasė parduosiąs savo dvarus ne tos vietos mažažemiams, tik

atsikviestiems žmonėms. Ir taip būtų ėmę daryti, kad ne paskutinės iširutės: jau buvo bepradedą kviestis iš svetur darbininkus dvarų žemės dirbti.

Šiandieną bedugnė tarp Lietuvos dvaro ir sodžiaus jau kone nebeužpildoma. Sodžius to nė maž nepasigenda; dvaras gi ir labai: kaipgi begyventi apsuptam neprietelingais žmonėmis? Ir tiems dvarams lemta yra išnykti, kad ir nebūtų jokių agrarinių reformų ir žemės parceliavimo tarp bežemių.

Dvarviečių nykimas – tai dar ne dvarininkų luomo nykimas. Pasergėta kas kita; būtent išsigimimas gaivinančioms šaknims iš gimtinės dirvos išsiraunant. Dvarininkų išsigimimas šiandieną yra visiems žinomas faktas. Ir kūno išsigimimas, nujau, bene tik yra funkcija dvasios išsigimimo.

Kada žmogaus dvasia tvirtėja ir žmogų gaivina? Kai žmogus nepaniekina to, kas įgimta, kas natūralu. Įgimta mylėti savo motutė, kuri tave iššindė, išnešiojo. Nemylėk jos ir pamatysi, koks bus iš po tavo doros pagrindo akmuo išgriuvęs; kaip tu nebemokėsi ką daugiau bepamylėti. Įgimta mylėti gimtoji savo vieta. Kas gi pasakys, jog galima mylėti plati savo Tėvynė, nemylint siaurutės savo gimtinėlės?

Ir taip doros išsigimimas neišvengiamai turėjo plėstis, prasidėdamas nuo mažo ir apimdamas vis platesnę jauno dvarininko sielos sritį. Pamiršo mylėti savo močiutę tėvynę ir pajuto tuštumą, kuriuo nebeatpildė dirbtinai; nebeįsipiršo sau į gimtąją Lietuvos vietą tolimosios – Lenkijos. Mūsų dvarininkas pylė Lietuvoje gaunamo turto lenkų labdarybei, lenkų švietimui, visokioms lenkų agitacijoms; tyčia sulūžusio grašio nedavinėjo tos vietos tokioms pat įstaigoms. Buvo užtai apdovanojamųjų pigiai giriamas, bet tai jo nesutvirtino doriškai, nebepadarė stamantriu ąžuolu, tesinčiu pastovėti ir perlaukti bet kokią tos vietos visuomeninę audrą.

Nu, žinoma, negi visi Lietuvos dvarininkai išsigimė ir Lietuvai ar iš viso žmonijai niekais pavirto. Ne visi. Ir tie, kurie doriškai neišsigimę liko, tai kaip tik tie, kurie savo rankomis nelupinėjo svarbiausiųjų savo sielos pagrindų, kurie tebemylėjo savo močiutę penėtojėlę, močiutę tėvynėlę. Jie ir dabar, visur baisybių

belaukdami, nepabėgo iš savo sargybų. Perleido rusus, perleido vokiečius, perleido komunistus; stojo su Lietuvos vyrais savo krašto statytų, tarnauja Lietuvos kariuomenėje, Lietuvos valdžioje. Visur jais džiaugias, jiems gražias vietas teikia. Niekam galvon neateina, kaip tiems bolševikams buržujai, mesti lauk iš savo tarpo žmogų, kurs tiek tėra kaltas, kad jis – bajoras.

Kraslavos grafienė Plioterienė[1] kitą kartą spazmų gavo, verkti įniko, beišmetinėdama kunigaikštienei Matildai Radvilienei[2], kam ji tapusi tokia „demokratė": tepilanti savo turtus atgimstančioms lietuvių ir gudų tautoms, o ne lenkų. Esanti, girdi, užtai lenkė išsigimėlė. Bet kai aš tuodu dvarininkų tipu sustatau, tai kaip tik sveikumą matau pilietėje Radvilienėje ir jai ateitį belemiu, o ne pilietei Plioterienei, kuri nenori būti gimtosios vietos pilietė.

Aš nebeįsivaizduoju ir vargu bau patys dvarininkai įsivaizduoja savo likimą; tie, būtent kurie iš Lietuvos kariuomenės tyčia pabėgo, nuo Lietuvių valdžios tyčia pasišalino į svetimuosius, vedės juos savojo krašto nuniokotų ir neatsivedę gaus patys vieni grįžti atgal. Kokiomis akimis jie tada bežiūrės į tuos, kuriuos didžiausiame sielvarte tyčia buvo palikę? Ir kaip ta valdžia pažiūrės į tuos Lietuvos išdavikus? Nejaugi jų neskirs nuo tų bendraluomių, kurie paliko ištikimi? Žinoma, skirs. Jei susidariusi bespalvė valdžia pamėgintų tai užmiršti, neužmirš to patys kaimynai.

Aš dvarininko pabėgėlio ar persimetėlio vietoje nė nebegrįžčiau. Žemė vis tiek bus dirbantiems ją pavesta, gi be žemės kas gi jiems Lietuvoje beliekta, patriotinio jausmo nebtekus?

„KRAŠTUTINIS LIETUVIŲ ŠOVINIZMAS" IR „AUKŠČIAUSIS JŲ GROBIMO LAIPSNIS"

„NASZ KRAJAUS" PRIKIŠIMAI

„Nasz Kraj" labai mėgsta išeiginiais drabužiais valkstyti paprastą vilniškio laikraščio kūną. Beįtikinėdamas savo skaitytojus turįs ypatingą savo elgimosi taką, ima nejučiomis ir prakalba

„Dzien Wileńskio" tonu. Pacituokime žodis žodin, kad ir šitą vietelę iš Nr. 56.

„Jako wyraz skrajnego szowinizmu i tendencji, w najwyższym stopniu zaborczych, jest on (lietuvių politikos programa) wręcz nie współczesny"[1].

Šovinizmas, imperializmas ir atsilikimas – tai, sulig „N. Kraj", būsią lietuvių politikos savumai, su kuriais jokiu būdu negalėsią sutikti kitų tautų žmonės.

Vilniaus lenkų laikraštis imasi Katono[2] rolę peikti ir skandinti. Bet tokiai rolei privalu gerai žinoti skandinamasis dalykas; privalu permatyti, kaip jau yra, bei žinoti, kaip buvo. Deja, lietuvių dalykuose lygiai „Nasz Kraj", lygiai kiti jo broliai vilniškės padermės, nežino ar tyčia apsimeta nežiną nė tiek, kiek būtinai reikia žinoti tam, kas rašo programinius straipsnius; destis kas griežtai sprendžia klausimą.

Lietuvių politikos programą „Nasz Kraj" yra šitaip įsivaizdavęs, nepasisakydamas, kokie lietuvių šaltiniai yra leidę jam taip pasidaryti:

„Lietuviai nori nepriklausomos suvereninės Lietuvos buvusiojo Ober Osto[3] sienose su sostine Vilniuje...Lietuvių valstybė tokiose sienose sudaryta, jų nuomone, būtų tautinė, ne tautų valstybė. Taip jie sako dėl to, jog, be žydų, visi kiti taip suprantamos Lietuvos piliečiai esą lietuvių kilties nestambiais kalbų skirtumais. Yra lietuvių, kalbančių lietuviškai, yra lietuvių, kalbančių lietuviškai slaviška tarme, kai kur artimesne lenkiškai, kai kur – gudiškai; yra pagaliau lietuvių, kurie visiškai užmiršo gimtinę savo kalbą, bevartodami lenkišką arba gudišką.Tai vienok nekliudo lietuviams politikams matyti įvairiakalbėje minioje tikros lietuvių kilties lietuvius...Tokia lietuvių valstybė turėtų nepilnu du milijonu tikrųjų lietuvių, kurie betgi turėtų duoti savo tautinį būdą visam valstybės organizmui; kitos gi tautos būtų antron eilėn nustumtos ir nuskaustos".

Lenkai, turėdami dvidešimtį milijonų, labai mėgsta prikišti lietuviams tuodu jų milijonu. Tik skaičius čia nedaug tesveria. Lietuviai, labai plačiai išsikėtę, teatsistotų prieš kitataučius kaip 1 prieš 2. Mes žinome, jog anglas savo imperijoje stovi vienas

prieš dešimtį; rusų stovėjo dešimts prieš vieną neslavą; dėlto anglai kitataučius pavaldo, rusai nepavaldė. Nepavaldys nė lenkai, tai aišku. Kai rymiečiai ėmė plėsti savo galybę, jų tebuvo 150 tūkstančių. Ir tų pačių lietuvių anais laikais, kai išplėtė savo valstybės sienas nuo Baltijos lig Juodųjų jūrių, nebuvo daugiau kaip dabar. Taigi čia ne skaičiaus klausimas, tik administracinio talento, kurio nei lenkai negali žinoti, nei patys lietuviai dar nenusimano. Tai nėra medžiaga jokioms pranašystėms.

Žmonės dažnai krūpčioja ne dėl to, kad kas tikrai baisaus atsitinka, tik dėl to, kad patys esti susinervinę. Nervingiems žmonėms ir baidyklė padaryti labai piga: prisirankiojai visais pašaliais ryzų, sukarstei ant lazdos, dar užmovei sudubusią kaliausę, – ir štiš, žvirbliai! Visas „N. Krajaus" cituojamasis straipsnis mums rodos tokią būsiant dirbtinę kaliausę nesusipratėliams „žvirbliams"pigiai pabaidyti; būtent tiems skaitytojams, kurie teisybę patikrinti patys negali ir nori nenori turi tikėti rašto žodžiu, kaip savo motutės mokslu. Bet tai yra tiesiog politikos nuodėmė, nes nuskaudžia abi pusi: priešingąją, pakišant jai nebūtų daiktų, ir savąją, tyčia įvedant ją į klaidingą nusistatymą, kuris nebe taip jau piga atitaisyti.

Tiems, kuriems tai pridera žinoti, pamėginkime išaiškinti ir prirodyti, jog lietuvių politikos programoje niekados nebuvo ir dabar nėra nieko panašaus į tariamąjį kraštutinį šovinizmą, nei į aukščiausį grobimo laipsnį. Pamėginkime parodyti, kokias tris neteisybes yra „Nasz Kraj" vienu straipsniu paskelbęs.

PIRMOJI „N. K." NETEISYBĖ

Įvairiakalbėje minioje matyti tos pačios kilties žmonės nebūtų jau toks didelis prasikaltimas: ne vieni lietuviai kalbomis suskydo: suskydo norvegai, airiai kalbomis, bet nė viena dalis nenusispjovė ant savo krašto ir ant savo praeities. Norvegas, ir daniškai kalbėdamas, nusimano tebesąs norvegas, nepavirtęs danu ar tapęs kažkokiu hermafroditu[4] danu norvegu. Airių saloje taip pat vieni kalba keltiškai, kiti jau angliškai, o visi petys petin stoja už Airijos nepriklausomybę; net tie, kurie prieš du

šimtu metų išėjo į Ameriką ir ten sudarė trečią dalį airių. Tai tik nesveikoji mūsų laiko lenkomanija tamsuolius užkrėtė klaidomis, būsią, kas kokios tautos kalba kalba, tas jau *eo ipso*[5] ir tai tautai pridera. Lyg žydas pasikrikštijęs ar cigonas sulietuvėjęs jau nebe žydas, nebe cigonas. Tai lenkų endekai išmokė lenkiškai išmokusius lietuvius nusispjauti ant savo senovės, ant savo ženklų, ant savo tėvų ir įkalbėjo jiems, būk visa tai jiems atstosianti atšildytoji unija su lenkais.

Taip manydami, ir teisingai manydami, lietuviai sako: yra lietuvių, kurie tebekalba lietuviškai (jų yra apie dvejetas milijonų), yra lietuvių, kurie pasisavino gudų kalbą, bet paliko bendro katalikų tikėjimo (jų bus apie milijonas); dar yra lietuvių, kurie, arti tarptautinių miestų ir svetimataučių dvarų būdami, pasisavino lenkų, rusų ar vokiečių kalbą (jų bus apie dvejetas šimtų tūkstančių).

Tačiau joks lietuvis, sakydamas apie kai kurių brolių pasisavintą gudų kalbą, tuo pasakymu neapibendrina visų gudų. Tokiam tvirtinimui jokie lietuvių publicistikos šaltiniai neduoda medžiagos, nei pagrindo, nes dešimts kartų tiek, kiek gudų katalikų, yra gudų stačiatikių. Jei „N. Kraj" mums prikiša savinimąsi Ober Osto gudų, tai kodėl neprikiša savinimosi Minsko, Mogiliavo, Smolensko, Vitebsko gudų? Juk tų gubernijų gudai lygiomis priderėjo į istorinę Lietuvą su gardiniškiais gudais. Neprikiša, nes tai būtų aiškus absurdas. Absurdas tad yra ir tvirtinimas, antraip atvertus, būk lietuviai savinąsi gardiniškius gudus stačiatikius.

To lietuviai nedaro. Lietuvių publicistikoje tegalima užtikti nuomonę, jog dabar gudiškai kalbantieji katalikai yra ne kas kita, kaip tik išvirtėliai lietuviai; pirma besibičiuliuojant su daugingesniais gudais, gudais išvirtę, paskui, besimeldžiant su lenkais kunigais ir bešveičiant ponams čebatus, antrą kartą persivertę, jau dabar į lenkus. Świątecznie[6]. Namie ir dabar likę „prasčiokais", su savo kalba „po prostomu", ne po pańskiemu czy księdzowskiemu[7].

Taip matyti lietuviams leidžia ne tautinis jų šovinizmas ir ne koks ten imperializmas, tik labai paprastu du sumetimu. Vienas etnografinis, kad gudai katalikai net savo tipu, savo galva, burna,

savo nešysta, savo namų buitimi labai žymiai skiriasi nuo gudų stačiatikių. Antras istorinis sumetimas. Rytiečių Bažnyčia teatsivertė slavų padermės žmones, lietuvių tik kai kuriuos didikus. Kai vakariečių Bažnyčia ėmė mūsų krašte ieškotis prozelitų, ieškančių kito tikėjimo, tai gudai – slavai per kelis šimtus metų buvo sutvirtėję savo rytų apeigose ir katalikybės nebeįsileido. Įsileido ją tik stabmeldžiai lietuviai. Tai tebereiškia gudų katalikų gyvenamosios vietos, visokie Ašmenos, Lydos, Trakai, Skilandiškiai; jų kalba pilna lietuviškų priemaišų: pošar, šakol, šešok, rupia, važiniacca; net daugybė jų pačių pavardžių, kaip Pałšo, Pulšo (Palšis, Pulšis), Giruc, Kuodź (Kuodis) ir kiti. Imu visa tai iš po pat Ašmenos. Jei gudai katalikai ne lietuvių kilties, tai juo mažiau lenkų kilties.

Ir pripažinti ką savo kilties, tai dar nereiškia pasisamdyti žydą miliciantą, kaip anas lenkų legendų kunigas, kurs mušimais verstų tuoj patapti tikru lietuviu.

ANTRA NETEISYBĖ,

nors ją „N. K." netiesiai skelbia, bus Lietuvos valstybės koncepcija. Čia lenkai bendrai su gudais prikiša, kam mes skaldą... lenkai sako: istorinę Lietuvą; ėmus reikią imti visa; ir taip kalbėdami nukalba savo pusėn, nes jie turi nesugriaunamos vilties anksčiau ar vėliau Lietuvą sau pagrobti. Gudai sako, mes skaldą etnografinę Belarusiją; ištesint imti, reikią visi belarusai imti. Taip kalbėdami jie taip pat nukalba savo pusėn, nes jie mano tada lietuvius apžiosią savo daugumu, kaip kitą kartą buvo apžioję, ir pasidarysią – Belarusijos valstybę.

Nei ėmimo, nei skaldymo istorinės Lietuvos ar etnografinės Belarusijos lietuviai nėra kalti. Pirmiausia, kad šios gadynės lietuviai visai nebe tokie imperialistai kaip Vytauto ir Gedimino gadynėje. Lietuviai tiek sudemokratėjo, jog jiems nė motais nebėra didėti ir lobti svetimomis pajėgomis ir ištesėjimu. Lietuviai aiškiai yra pačiame savo nepriklausomybės pasiskelbime pasisakę: pasitenkiną etnografine savo teritorija su būtiniausiomis ekonominėmis korektyvomis.

Lietuvos valstybės koncepcija Ober Osto sienose nėra lietuvių koncepcija, nei jų sumanymas. Ją sudarė patsai Didysai karas; ji išdygo savaime drauge su vokiečių to krašto okupacija. Vokiečių kariuomenė griovėsi į Rusiją, kol tik galėjo ar kol ji buvo sumojusi. Kur prisiėjo jai sustoti, apsikasė ir iš už tų apkasų ir vielos tvorų ėmė derėtis dėl taikos sąlygų. Derėjos, derėjos, kol Lietuvių Brastoje išderėjo atskilimą viso Rusijos pakraščio lig tol, kol vokiečių kareivių batai yra sumynę; destis Operationsgebiet Ober Ost[8], pavestą Oberbefehlshaberui[9] valdyti. Vokiečiai gi ir jų valdomąjį kraštą prasiminė Nord-Litauen ir Süd-Litauen[10].

Jau tik pasižiūrėjus į žemėlapį, piga pasergėti, siena su Rusija esant visai atsitiktinai išvesta, nėmaž neatsižvelgiant į bet kurius ekonominius, etnografinius, politinius ar gamtos nurodymus. Jei patys lietuviai būtų formavę savo valstybę, jie būtų daug kitoniškiau pasielgę.

Pirmiausia, lietuviai būtų pasiklausę vasarių šalies gyventojų gudų, ką gi jie patys bemaną. Ir jų krašto tikrų tikriausiai nebūtų drįsę prasiminti, kad ir savo reikalui, „Vasarių Lietuva", ne Gudija ar Belarusija. Taip tedaro lenkai Lietuvoje ir Gudijoje, tuos kraštus ūmai pasidarę savo Rytų kraštu. Taip darė anuočės ir Muravjovai, Lietuvą perkrikštiję Vasaros Vakarų kraštu. Kai dabartinieji Muravjovus už tai peikia, tai tik vainoja katilas puodą, o abudu juodu.

Kad taip būtų įvykę, galėtų patvirtinti gudai veikėjai, su kuriais mums teko Petrapilyje keletą kartų pasitarti ir net smarkiai pasispyrioti dėl Lietuvos ir Gudijos teritorijų. Kai dar nebuvo žinios apie vokiečių žygių galą, lietuviai savaimingai galėjo išreikšti, kokios didelės valstybės jie nori. Vilniuje dabar atsiradęs gimnazijos direktorius ir Vilniaus gudų tarybos viršila M. Kachanovičius galėtų patvirtinti, jog lietuviai prie neabejotinųjų Kauno ir Suvalkų kraštų tepretendavo pridėti Vilniaus kraštą ir tai ne visą: be jokių ginčių išskiriant Dysnos ir Vileikos apskričius ir pasvyruojant dėl Švenčionių, Ašmenos ir Lydos apskričių; būtent tų dalių, kurios ribojasi su Dysnos ir Vileikos apskričiais.

Visa tai lengva širdimi buvo paliekama pačiam kraštui pasvirti ar Vilniaus, ar Minsko link. Tačiau viską gerai susvarsčius,

buvo aiškiai suprasta, jog viso Ašmenos ir viso Lydos krašto, jei ne daugiau, natūralus ekonominis svyrimas yra Vilniaus link; tuo tarpu kad Dysna juoba svyra į Vitebską; su Vilnium ir dabar ji beveik nieko bendra neturi; gi Vileikos kraštas svyra daugiau į Minską per Molodečną ir dabar jie ten teatlieka savo reikalus. Vėliau beieškant ekonominių korektyvų, ypač gamtos sienos, buvo ketinama sustoti, pridėjus prie Lietuvos vokiečių padarytąjį Pliantų[11] apskritį, idant iš vasarių, pradedant nuo Sopockinės srities, Nemunas sudarytų natūraliąją sieną. Toliau į vasarius neesame girdėję, kad lietuviai būtų net svajonėmis siekę, nors ir nejautė reikalo griauti tai, kas jau buvo nustatyta (su Bielaviežos sritimi).

Per Petrapilio tarybas gudai nesutiko nė su siauriausiąja lietuvių kombinacija; jie siekė griežtai visą Vilniaus guberniją paimti į savo globą, jokių pakraščių neišskiriant, dar Kauno gubernijos prisigriebiant. To nedaryti gudams neleidžianti atsakomybė istorijai. Girdi, atsisakius nuo Ašmenos ir Lydos lietuvių naudai, atsisakyk Bielastoko, Bielsko, Sokolkos lenkų naudai, Kobrinio, Lietuvių Brastos ukrainiečių naudai, gi dievai žino, ko bereiktų atsisakyti rusų naudai. Tai kokia čia bebūtų Belarusija, savo rankomis ją išskirsčius?

Krašto priderėjimą į Gudiją gudai sprendė sulig vieno kriterijo; būtent daugumos vartojamos kalbos, nors sutiko esant ir daugiau etnografinio skirtumo žymių. Gudai kalba rėmėsi, kaip šiandien lenkai tesiremia viena savo „kultūra", neva duodančia jiems teisės pasisavinti kiekvieną žmogų, kurs, vedęs pačią lenkę, ėmė lenkiškai kalbėti, atseit „gavo" lenkų kultūros.

Man tuokart teko atsakyti gudams šitaip.

Istorija vargu bau begalima pataisyti. Mes, lietuviai, jos nebetaisome visuose punktuose. Lietuvos ir Gudijos pylimus graužė per ilgus ilgus amžius. Tada mes ar nesusigriebėm, ar netesėjom užkimšt iš pradžių siaurų plyšelių, kuriais mūsų valstybės vanduo išteka. Dabar gi, kai tai šniokščia plačiausiomis srovėmis, mes taikome kits kitą užmušti vištą, atėjusią atsigerti. Trylikos milijonų gudų tautai šie trijų apskričių ginčijamieji pakraščiai – tai tik višta; neišgelbėjus visumos, jie nieko nepridės; jie, besitraukant katram į sau, teatiteks trečiajam, lenkui.

Dėl tos „vištos" taip tuomet ir pasiskyrėme su gudais, kuriems advokatavo Pinsko Skirmuntas Ramonas, visos Lietuvos aprūpintojas vynu.

Aš tą mažmožį dėl to tik čia primenu, kad būtų aišku, kad būtų prirodyta, kur iš tikrųjų siekė tariamasis lietuvių kraštutinis šovinizmas ir aukščiausiojo laipsnio grobimo tendencija. Tas laipsnis buvo ne kuo aukščiausis, tik kuo žemiausis.

TREČIA „NASZ KRAJAUS" NETEISYBĖ,

jau tiesiog nebepateisinama, nes ne iš ignorancijos, tik bloga valia skelbiama; tai tariamasis lietuvių ketinimas kitas tautas nuskausti, savąją gi ant visos būsimosios valstybės išplėsti.

Pirmiausia dėl paties valstybės vardo.

Lenkų kalba jai pavadinti teturi vieną išsireiškimą: Państwo Litewskie; kaip Rusija pavadinta: Państwo Rosyjskie, Lenkija – Polskie, t. ir t. Bet tai tuojau juos surikdo, nes žodis „litewski" pirmiausia jiems primena tautinį dalyką. Tam apsigavimui išvengti socialistai prasimanė daug teisingesnį vardą: socialdemokracja Litwy. Lietuvių kalboje vartojama lygiagrečiai tos dvi sąvokos: Lietuvių valstybė, destis kuri susidaro iš pačių lietuvių, ir Lietuvos valstybė, destis kraštas, kurs gali apimti ir visokių kitokių žmonių. Šitoje tik prasmėje lietuviai tevartoja būsimosios valstybės vardą: ne Lietuvių, tik Lietuvos Valstybė; tad ne tautinė, tik tautų valstybė. Kitokio vardo ir paieškojus negali rasti nei lietuvių laikraštijoje, nei Lietuvos valdžios įsakymuose.

Lygiai niekur nerasi pėdsakų, būk lietuviai ketiną kitas tautas nustumti į užpečkį.

Jauna lietuvių visuomenė, brėstanti didžiausio demokratizmo pakilimo laikais, negali nebūti nedemokratinga. Tai ne lenkų sena visuomenė, įdiržėjusi senuose luominiuose savo prietaruose, šlėkta, vis atžagaria einanti dabartinės pažangos keliu; lietuviai neišprusę visokiose privilegijose, tai nė dabar nei sau, nei savo kalbai nereikalauja jokių privilegijų. Lietuviai tereikalauja, kad ta kalba, kaip ir pridera jai, atsistotų tinkamoje lygioje vietoje su kitomis krašto kalbomis, kad pagaliau išnyktų

ta kučeriškai kvaila fanaberija ir pasididžiavimas vartojimu svetimos kalbos. Ta tik mūsų nelaimė, kad stodamies savo pozicijoje, lenkams rodomės jų nuskaudėjais: kam ir mes jų kalbos nesisaviname. Bet savo egoizmo lenkai neturi teisės vadinti – lietuvių šovinizmu. Tai jie vis tebereikalauja mūsų krašte visokių sau privilegijų, ne mes, to krašto šeimininkai ir tikrieji savininkai!

Iš pat pirmųjų savo veikimo žingsnių ne tik lietuviai politikai, valdžios atstovai, bet daug anksčiau lietuvių politikos partijos, kurios paskui davė valdžią kraštui, į savo programas yra įsirašiusios arkidemokratinius punktus, pirmon galvon, pilietinių teisių lygybę griežtai be jokių skirtumų kalbų, tautų, tikėjimų, lyčių, luomų ir k. Kas yra sekęs mūsų politinių ir visuomeninių partijų susidarymą, lengvai numano, kokia yra ir kokia tegali būti lietuvių sudaroma krašto valdžia. Lygiai ir lietuviai gražiai nujaučia, kokia būtų lenkų sudaroma krašto valdžia, ir dabar gauna Vilniuje įsitikinti, jog kaip tik lenkų valdžia yra ir tegali būti griežtai nedemokratinė, siaurai tautiškai egoistinė.

Tęviršt Lietuvos valdžia tuo pradėjimu skelbia pilniausias tautines autonomijas Lietuvos teritorijoje. Apie gudus ką ir bekalbėti. Turbūt nebaisios buvo lietuvių sąlygos, jei Vilniaus gudų taryba rado galimą daiktą – įeiti į Lietuvos Valstybės Tarybą, į Ministerių Kabinetą ir į misijas Taikos Taryboje. Visa to tas tenežino, kas nenori žinoti, kam su lietuviais vis tiek ne pakeliui, ar jie šiuo, ar tuo keliu žengtų. Lenkai žengia savo keliu; lenkai savo gimtinės nepripažįsta savo tėvyne; lenkai nenori jai laimės – laisvės; jie visa tai aukoja svetimai valstybei ir jai tevelija labo. Tai ir ieško visokių liaudegių, visokių kliaudžių, kaip čia visas atsakymas nuo nesveikos galvos suvertus ant sveikosios. Niaugi „N. Kraj" nėra girdėjęs, jog būsimoji lietuvių statomoji valstybė turi būti, tai nuspręsta, dualė, keimarinė: Lietuva-Gudija, su atskiru gudų provincijos seimu? Ar tai nereiškia lietuvių pakentimo ir tautų nestūmimo į užpakalį? Reiškia, kur nereikš.

Visa nelaimė, kad lenkai dvarininkai ir kunigai pretenduoja trečiuoju atsistoti tarp lietuvių ir gudų; pretenduoja atsistoti lygiomis su anais dviem. Tą pretenziją lenkai jau buvo tuomet išreiškę, kai vokiečiai dar nė manyti nemanė trauktis iš Lietuvos

ir net iš pačios Lenkijos. Kai jiems buvo pasiūlyta dėtis į Tarybą proporcionaliai tautų skaičiui, jie tuomet nieko neturėjo prieš Tarybą; tik nesutiko su proporcionalumu. Jei ne skaičium, tai bent svarbumu Lietuvos lenkai ne esą mažesni už kitas tautas, tai ir Taryba turinti susidėti lygiai po 5 narius: lietuvių, lenkų, gudų ir žydų. Tos nuomonės buvo lygiai endekas kun. Maciejevičius[12], lygiai „radikalas" Babianskis[13], lygiai nepartinis a. a. Jalovickis[14]. Derybos iširo. Tai buvo Petrapilyje.

Demokratiniams obalsiams įsivyraujant, lenkai labai sumaningai ir tą vandenį pakreipė į savo malūno ratą. Būtent šoko ūmai susidaryti lenkų liaudį ir net lenkų teritoriją aplink Vilnių. Ir jiems tai sekės padaryti, perkalbėti ir druska bei miltais įtikinti. Matome dabar, kad Kiaukliai, Ceikinė, Giedraičiai, Molėtai – grynai lenkų žemės, iš tolo „nenorį" būti lietuviais. O, susukt ir atsukt lenkų mokama! Kas dabar darosi toje „Nowa Polska" ir „Białopolska", mums reiškia laikraščiai. Kam kam, tik ne lenkams derėtų kitus badyti pirštais už šovinizmą.

Laikinoji Lietuvos Valdžia net pačioje etnografinėje Lietuvoje, kur tik galėdama skelbia tautų teisių lygybę. Nesenai ir mes buvome pakartoję žinią, kurią patys lenkai buvo padavę iš Panevėžio į „Ziemią Kowieńską"[15] apie buvimą ten ministerio Noreikos[16]. Ir tą jaunos Lietuvos valstybės demokratingumą žino kur kas tolimesnieji kraštai už Vilnių. Tautos, turinčios savo atstovus Paryžiuje, girdime, sakančios, jog lietuviai esą demokratingiausi visų joms žinomų žmonių. Joms negali neimponuoti sutartinas taikos darbe dalyvavimas gudų ir žydų. Jos negali nežinoti, jog Lietuvoje nėra buvę tautų skerdynių. Amerikos ir Europos tautos tad nė neabejoja, jog ir tęviršt Lietuvoje tautos sugyvens prideramoje santarvėje.

Taigi nuomonė, būk Lietuvos valdžia siekianti sudaryti ne tautų, tik tautinę valstybę, yra neteisinga: nei ji to siekė, nei sieks. Ir kas taip rašo, nejučiomis išlieja dalį savo paties sielos. Primetimas mums noro, jog lietuvių kalbą mes norime padaryti privaloma visiems gyventojams ligi pat Bielaviežos, yra mums nebe pirmoja girdėti. Tai buvo mums oficialinai prikišta jau prieš dešimtį su viršum metų.

„Plebiscitas", kurio dabar mūsų krašto lenkininkai nori nusitverti, kai nieko daugiau nebenusitvers, buvo jau tuomet Vilniaus vyskupijos administratoriaus kan. Kaz. Michalkevičiaus išmėgintas[17] ir davė, žinoma, jam pageidaujamų rezultatų. Lietuviai ir tuo metu gerai suprato, koks teisybės reiškėjas bus ta tariamoji demokratybės priemonė – tamsių, nesusipratusių minių paklausimas, ką ji bevelytų? Jei lietuviai leidės padaryti jiems tą apnuoginimo operaciją, destis pasirašyti, kas nori lietuviškų pamokslų, tai tik kun. Michalkevičiui rankas kryžium sudėjus, jog tai neturės jokios politikos reikšmės, bent nebus tam vartojama, nes tai tedaroma vienos bažnyčių administracijos žiniai. Jau vyskupas Roppas[18] buvo panoręs sužinoti, kurioje miesto vietoje daugiausia lietuvių susispietę.

Savo būdu kun. Mich. ganomuosius lengvatikius lietuvius, pirmoje eilėje mane, čia pat begėdiškai apgavo ir menkus susirašymo rezultatus išnaudojo kuo plačiausiai agitacijai prieš lietuvius. Čia kaip tik paminėtinas jo raportas į Petrapilį tikėjimų departamentui, kurį jis baigė maždaug taip: ir nežiūrint tokio menko lietuvių skaičiaus, jie savo kalbą nori primesti visai plačiai Vilniaus vyskupijai!

Šito raporto faktą galėtų, jei panorėtų, patvirtinti gerb. mecenasas T. Vrublevskis[19], b. vyskupijos juriskonsultas. Jam girdint Varšuvoje, aš esu tai paskaitęs lenkams, kaipo pavyzdį iškraipymo lietuvių siekimų ir melagingo prirodymo neva jų šovinizmo ir užgrobimo.

Tuo laiku lietuviai dar nenumanė kitur blogesnės valios; ir ne tiek bjaurėjos, kiek baisėjos, kad dvasiškas ganytojas nesidrovi viešai mėtyti kaliumnijų[20] ant savo ganomųjų avelių. Draskydamasis drabužius prieš caro tarnus, jis manė juos užsiundysiąs ant lietuvių. Dabar mes jau daugiau turime progų įsitikinti, jog Michalkevičiaus „politika" tebėra gyva ir tebeina tais pačiais jo pramintais keliais: skelbk užsimerkęs blogą savo priešininko valią! Kas nežino, patikės; jei ne iš karto, tai iš dešimtojo.

Tai dar sykį pakartojame: kaip M-čiaus laikais lietuvių „kraštutinis šovinizmas" – primetimas lietuvių kalbos Pružonių ar Kobrinio apskričiams tebuvo nekrikščioniškoje administratoriaus

širdyje; taip dabar lietuvių „aukščiausis grobimo laipsnis" tėra neteisingoje „N. Krajaus" vaizduotėje.

PRIPAŽINSIU, KAI MAN REIKS

„Rumuniją mes per pusę metų nugyvenome; Lenkiją per ištisus metus nugyvenome, Lietuvoje jau treti metai gyvename ir vis negalime jos nugyventi".

Taip sakydavo vokiečiai, kuriems teko laimė atsilikti nuo savo fronto ir pavaldininkauti Lietuvoje. Ir reikėjo matyti, kaip tie alkani vokietukai ar pusantravokiečiai Lietuvos mitybose veikiai šėrėsi, tuko, raudonavo. Neblogai buvo ir jo šeimynai, likusiai Vaterlande[1] ant visokių juokingai mažų ir vis dar mažinamų pajokų[2]: kas mėnuo eidavo skrynios, šmugliuojamos paslapčiomis nuo savo vyresnybės, ir dar daugiau – tai vyresnybei gerai žinant ir pritariant. Tai vyresnybei terūpėjo, kad būtų tiek rekvizuota, kiek užsimoka. O jei valdininkai sugeba dar kai ką išspausti, tai tegu sau išsispaudžia.

Už visą tą gerą vokiečiai niekam nėra taip juodai atsidėkoję, kaip lietuviams; nieko nėra taip smaugę, taip niekinę, kaip lietuvius. Jei būtų Dievulis leidęs mums palikti toje Babilonijos vergijoje, mes būtume atsiradę blogesniame padėjime, kaip buvo juodukai Amerikos plantatorių rankose. Ir apie mūsų skurdą būtų reikėję parašyti ne vieną „Dėdės Tomo trobelę"[3].

Panaudodami mūsų gerybę, mūsų vyrų darbininkų pajėgas, į bet kokį paprieštaravimą atsakydami mušimais ir tokiomis represijomis, kokiu nė nuožmiausiais ruskintojų laikais mes neesame prityrę, vokiečiai panaudojo ir mūsų sielą, mūsų veržimąsi į nepriklausomybę, gražų mūsų valstybės vardą, puikią jos istoriją, puikią gamtą, puikią dailę. Iš visa ko mokėjo nusipinti sau naudos. Net lietuvių vardu buvo benusipiną sau demokratybės vainiką. Girdi, štai mes gaiviname tautas, leidžiame joms savivaldas, Landesratus. Tik viename tame dalyke apsivylė.

Leido Tarybą – savo naudai, o ji ėmė veikti savo, Lietuvos naudai. Ir susidarė priešingybė: vokiečiai Lietuvos Tarybą pripa-

žino ir gerbė tais atvejais, kai ji buvo Vokietijai reikalinga, ir nepripažino jos, kai ji darėsi Valstybės Tarybą ir siekė pilnos nepriklausomybės: darėsi Lietuvai būtina. Taip visą laiką ir svyravo: Berlynas tai glostė tarybininkus ir žadėjo kupinai visokių pritarimų ir valdžios jiems atidavimą, tai vėl trukdė jų darbą, laikė internavę Vilniuje, neišleisdami į Berlyną, kad kam neapeliuotų.

Dėl tos vokiečių dviveidės politikos ir pačioje Lietuvoje darėsi didžiausių neaiškumų. Kai vieni mirė susigraužimu dėl vokiečių ir lietuvių nenuolaidumo kits kitam, kiti ujo Tarybą už neva pataikavimą vokiečiams. Ir pasiteisinti nebuvo kaip: ir čia buvo truputis teisybės, ir čia tiek pat ir neteisybės. Ir jei mūsų Tarybai ir Kabinetui nepabaigs irti nervai, tai, sulig anglų recepto, jiems lemta laimėti kova už Lietuvos nepriklausomybę.

Tą patį dalyką dabar regime santykiuose su lenkais. Lenkai visuose dalykuose žengia vokiečių pėdais, nors mus nuolat už tai uja, kad neva mes seką vokiečiais. Ir tame nepripažinime Lietuvos valdžios lenkai pakartoja vokiečių politikos poterius. Jei Lietuvos Laikinoji valdžia nors bent kiek kryptelėtų lenkų pusėn, nors tik sumyktų, jog galimas dalykas su jais padaryti uniją ar sąjungą, – lenkai visa burna pripažintų Lietuvos valdžios teisėtumą ir tuo teisėtumu dirbtų, Europos opiniją palenkdami į save. Tačiau kai Lietuvos valdžia kietai stovi: pirma mūsų laisvė ir aiškios valstybės sienos, paskui derybos su kaimynais, tai lenkams tos valdžios nebėra ir būti jos negali. Tai, girdi, tik vokiečių padaras, veikiąs taip, kaip jiems liepia.

Tokiu pigiu argumentu ir „Nasz Kraj" prirodinėja „Głosui Litwy"[4] ir Biržiškai, jog lenkai turėję teisės, nieko nesiklausę, įžengti į Lietuvos žemes ir jas pasiimti. Čia kilo vėl priešingybė dėl pačios žemės teisių. Šiais laikais nebėra vadinamųjų niekieno žemių, *terrae nullius*. Seniau tik jūrininkai rasdavo salų, kurių dar niekas nebuvo pavergęs savo vainikui, savo valstybei. Lietuva buvo Rusijos. Lietuva tapo Vokietijos. Lietuvą ji aiškiomis sienomis išskyrusi laikė ligi to laiko, kai Taikos Kongresas tars savo žodį, kur tai Lietuvai dėtis. Jokia galybė lenkų neįgaliojo eiti ir pasiimti tų žemių prieš Kongresui nutariant. Santarvė, priėmusi Lenkiją į sąjungą, teuždėjo ant jos pareigą grumtis su

komunistais, visai nepažadėdama jai už tai Lietuvos ir Gudijos žemių, tik pripažindama jiems jų pačių nepriklausomybę.

Ir „Nasz Krajaus" šaukimas, jog su rimtais dalykais reikią rimtai ir apsieiti, mums rodos žaislu, kur visi juokiasi ir tik vienam liepia susilaikyti.

RINKIMAI BE LAISVOS AGITACIJOS

Mes jau kitur esame išsižodę, kaip lenkai moka susukti ir atsukti, kad visur reikštųsi jų teisybė. Šitai „teisybei" paremti jie lygiai sumaningai panaudoja ir demokratybės obalsius. Mes čia nepasakome, jog lenkuose visai nėra idėjinių demokratų. Būti yra, kur nebuvę. Tik, deja, ne jie valdo mūsų kraštą, ne jie lemia ir jo likimą. Ir tie, kurie buvo lyg kyštelėję čia savo ragelius, veikiai įsitraukė atgal į savo kiautą ir užleido vietas atgalainiams tautininkams.

Kas gi šiandien be gražaus „demokrato" epiteto? Prisideda jį ir tautininkai. Ir taip moka juo pažongleruoti, jog bliks bliks, švyst švyst akyse, ir akys apreipo; ir pasirodė tau, jog tai tikrai demokratingas veikimas. Šių dienų lenkų endekija ir tie, kurie jais seka Varšuvos seime ar Vilniaus valdžioje, naiviems žiopliams blizgina prieš akis demokratine penkiauodege: rinkimas visuotinu, lygiu, slaptu, tiesiu ir proporcionaliu rinkimų balsavimu.

Žiūri žmogus, kraipai galvą, visiems penkiems dalykams pritari, – ir vis dėlto jauti, jog čia kažin kas ne taip, tokiais rinkimais demokratija nepasitenkins ir net vargu bau tuos rinkimus pripažins demokratingais, kad ir jie bus penkiauodege papuošti.

Taip, kaip dabar tautų dalykai Vilniaus ir Gardino gubernijose stovi, leidžia manyti, jog nė reikalo nėra dar vargti berenkant. Argi ne geriau pasiskirti sau atstovus iš dvarininkų komitetų, ir gana? Ko gi kitokesnio galima tikėtis? Ir pritaikinimas šitų penkių rinkimo laipsnių bus tik, kaip sakėme, tais penkiariopais demokratybės sviediniais žongliavimas Europos akims apdumti.

Tai ko gi benorite? Bene per daug keliate nepagrįstų pretenzijų? Amžinai vaipotės, niekados nepatenkinami, niekados nepasotinami...

Gi norime to, ko ir patys lenkai nori kitose vietose: laisvos agitacijos per ilgesnį laiką. Prancūzai Elzase plebiscitą padaryti tesutinka tiek metų jiems pavaldžius, kiek vokiečiai turėjo tą kraštą savo įtakoje, per kiek laiko jie veikė ant laisvų piliečių minties ir širdies.

Jei tiekos metų reikia, kad demokratingiausios priemonės, šviesiausiam kraštui taikinamos, duotų teisingų išdarų, tai ką gi besakyti apie tamsiausius kraštus, daug daug ilgesnį laiką buvusius svetimoje įtakoje? Elzasiečiai per du šimtu metų buvo Prancūzijos ištikimieji piliečiai, kad ir patys vokiečiai būdami. Mylėdami ir lygiai gražiai literatiškai vartodami abi kalbi: savo padermės – vokiškąją ir savo valstybės – prancūziškąją, elzasiečiai visados buvo susipratę žmonės. Tai kas, kad jie vokiečių kilties? Ar kiltis būtinai visus turi suvaryti į vieną valstybės gardą? Yra juk ir šveicarų vokiečių kilties, gi jiems nė sapny neparėjo skeltis nuo Šveicarijos. Jie supranta laimę esant ne kur kitur, kaip tik artimybėje kaimynų bendrapiliečių.

Šitokį gražų pilietinį elzasiečių nusistatymą, šitą dviejų šimtų metų jų stovėjimą pareiniu Prancūzijos sargyboje nuo savo giminaičių germanų, vokiečiai, 1871 m. juos prisiskyrę, gerokai apgadino. Gal daugiau jiems įkvėpė vokietiškumo, užtat sugriovė pilietinį jų idealizmą. Ir prancūzai visai teisingai reikalauja laiko ir laisvės atitaisyti šitoms buvusiųjų savo piliečių širdyse padarytoms jeibėms.

Negi kitaip galvoja ir patys lenkai. Argi ne taip pat jie supranta ir savo kilties žmones sileziečius, kurie, tiek ir tiek metų prabuvę vokiečių kultūros vergovėje, daug ką lenkiška yra jau pamiršę: gal ir savo organinį prisirišimą prie slavų padermės išnaikinę. Tačiau jei tai tikri lenkai, mes nieko neprieštaraujame, kad Santarvė palūkėtų su plebiscitu tuose kraštuose, kol lenkai čia nepasidarys ne tik administracinės, bet ir tautinės tvarkos. Destis neduos Silezijos gyventojams progos ir galimybės susiprasti, atsijokėti, atsiminti praeitį, pamylėti dabartį, ir tada tik

pareikalaus iš jų griežto atsakymo, kurgi tavo širdužė linksta?

Mes nežinome, kas Keturių komisijai pakišo mintį pasiūlyti, kad ir Rytų Galicijoje plebiscitas tebūtų padarytas, bent dvejetą metų čia pašeimininkavus lenkams. Mums rodos, tai bus pačių lenkų mintis, *cui prodest*, kieno naudai. Jai negalime bepritarti teisybės žvilgsniu; bet nieko negalima paprieštarauti – tikslingumo žvilgsniu: jei lenkai nori Galicijoje tikrai laimėti, jie turi ten pirmiausia gerokai padirbėti. Ką dirbo ten kultūros srityje, to dar plebiscitui maža; tenka padirbėti agitacijos darbas, žinoma, nedraudžiant tos pat agitacijos ir savo priešininkams.

Vilniaus Lietuvoje tą agitacijos darbą lenkai pradėjo nuo pat savo įsigriovimo į tą žemę. Dvarininkai, karininkai, pasiuntiniai iš Vilniaus ir Varšuvos, visokios Straž kresowos[1] ar Komitety obrony kresów[2] ir nesuskaitoma daugybė kitokių vardų dirbo, dirba ir dirbs išsijuosę. Ir dar daugiau gema sumanymų, kas čia dar pramanius agitacijai, kokie čia agitatoriams „kursai" beįsteigus.

Normaliais laikais mes tik pagirtume lenkus už tokį jų darbštumą ir apsukrumą. Bet dabar, kada jie veikia prisidengę savo ginklų pajėga, veikia tik vieni patys, nieko kita neprileisdami už save patį agituoti, persekiodami net tuos, kurie nieko neveikia prieš, bet yra tik įtariami, kad bus priešingi lenkų užgaidoms, – tokiuo laiku mes, lietuviai ir gudai, teturime tą vieną protesto žodį. Jokios demokratinės Varšuvos seimo sumanytos formulos mūsų nepatenkins, neleidus per ilgesnį laiką ir mums padirbėti atviros, nevaržomos agitacijos darbą. Be to nėra ir būti negali nei demokratinių rinkimų, nei plebiscito. Rinkimai be laisvos iš abiejų pusių agitacijos, tai tik demokratizmo kaukė.

SPAUDOS SANTYKIAI PIRMIAU IR DABAR

Anais prakeiktaisiais laikais, kai apie spaudos laisvę tebuvo svajojama, kai spaudos nusidėjimus bausdavo rusų administracija ir teismai, buvo jei ne geriau, tai bent aiškiau.

Užkliudei neklystamą, Dievo leistą valdžią, šers tau per kailį administracija; skirs tau šimtus ir tūkstančius pabaudos, dažnai už tokius niekus, kad jai pačiai nurimus, prisieis pabauda grąžinti arba ji bus aukštesnės, ne taip pasišiaušiusios valdžios priversta tai padaryti.

Administracija santykiuose su spauda teturėjo vieną objektą – laikraštį ar, tikriau, jo atstovo – atsakomojo redaktoriaus asmenį. Tik į pat paskutinius laikus buvo griebusis platesnių priemonių: reikalavo, kad už kits kitą atsakytų redaktorius ir leidėjas. Vadinas, jei plakant redaktorių, nebuvo per skaudu jam ilsėtis kalėjime, tai dar pridėdavo smūgį per kišenę – štropuodavo dar leidėją. Bet kad redaktoriai visados buvo pliki bepinigiai ir leidėjai ne visados turėjo einamojoje sąskaitoje tūkstančius, tai valdžia buvo pradėjusi reikalauti, kad laikraščio steigėjai, gaudami leidimą steigti, pirma padėtų į depozitą bent 3000 r., destis tiek, kad administracija ar teismas galėtų be vargo ir rūpesnio bent kelias pabaudas atsiimti.

Administracija, taip pat ir teismai, visai neįdomavo redakcijos bendradarbių, korespondentų ir reporterių. Teismas, šaukdamas redaktorių tieson, dėl visa ko klausė, ar jis pasakys pavardę rašytojo, kurio išsireiškimai rusų valdžiai nepatiko. Jei redaktorius pasakė kaltininko pavardę, teismas teisė abudu lygiai: ir rašytoją, kam taip negerai jis galvojo ir ypač kam tas savo negeras mintis viešai pasisakė, ir redaktorių, kam jis nebuvo gana budrus ir tokį raštą įsidėjo į savo laikraštį.

Šis rusų teismo reikalavimas buvo tikra nesąmonė. Bent redaktoriaus nuomone. Kam jam buvo klampinti savo bendradarbis, kad jam pačiam dėl to nėmaž ne lengviau esti? Ir susidarė ypatinga rusų laiko laikraščių etika: redaktorius ar redakcija skaitė negarbe jai išduoti savo bendradarbį. Vieną kartą rizikavęs įsidėti bet kokį šiurkštesnį ar akis pernelyg badantį raštelį, redaktorius jau buvo prisiruošęs visas to savo žingsnio pasekmes patsai vienas prisiimti: mokėti, tai mokėti, sėdėti, tai sėdėti. Ir bendradarbiai nejautė sąžinės skrupulių. Mano dalykas buvo karti teisybė pasakyti; tavo, redaktoriau, dalykas yra pritarti tai teisybei ir už ją galvą guldyti arba bijoti ir – mano balso negirdėti.

Na, jei betgi įsidėjai, tai ir žinokis sveikas! Aš nebent iš šalies liudytoju padėsiu tau prirodyti, jog parašyta buvo tikra teisybė ir tasai rašymas neatitinka paragrafams apie melą, tyčia platinamą, šmeižimą, koneveikimą ar vienų žmonių siundymą prieš kitus.

Administracija ir prokuroras tai žinojo ir nė nemėgino iš redaktoriaus išspausti prisipažinimą. Tik ypatingame širdies pakilime, kada ypač rūpėjo jiems ne tiek redaktoriaus neapsižiūrėjimas ar bloga jo valia, kiek ansai blogojo minčių krypsnio pilietis surasti, jie naktį puldavo į redakciją, krėsdavo tos tekas, staliukus ir pastalių vytelines, beg neras patys nepamėgtojo spaudinio juodraščio. Kartais tai pasisekdavo, kartais ne. Dažniausiai, žinoma, ne, nes redaktoriai buvo atsargūs ir netikros ištikimybės raštus, ligi tik padarę korektūrą, tuojau naikino.

Viršutinės figūros atsimainė. Rusų administraciją ir teismą buvo pakeitę komunistai, kurie jokios spaudos, jokios žodžio laisvės nepripažino, kaip nepripažino nieko pasaulyje, be savęs pačių. Uždarė nebolševikų laikraščius, ir pabaigtas kriukis visoms spaudos etikoms ir išsisukiojimams.

Juos pakeitę lenkai okupantai blikstelėjo kalbų pakentimu; kurį laiką visus paskelbimus spausdino visomis to krašto kalbomis. Laikraščius leido steigti ir redaguoti, kaip tinkama ir kam tinkama. Visų lenkų valdžios tvarkų ta viena yra minėtina, kaipo tikrai demokratinė ir naujosios gadynės krašto valdymo priemonė. Ji tai padarė, kad ir mes štai lig šiol galėjome nesivaržydami pasisakyti griežtai opozicines savo mintis. Težinojome tą vieną persergėjimą: neužgauti lenkų armijos šlovės. Ir mes turėjome gerbti tą jos savo šlovės branginimą, nors dažnokai buvo didesnis jų tos savo šlovės nevertinimas neg mūsų pakantumas.

Dabar ima vis labiau reikštis lenkų valdžios reikalavimas, kad mes gerbtume ir lenkų tautą; nepaliestume nei jos šlovės. Kodėl gi ne? Tautą už ką gi koneveiksi? Ji yra šiokia ar tokia, vis dėlto to paties Dievo padaras, nei girtinas, nei peiktinas pats savyje. Sunkiau, kai tautos vardu ima užsistatyti nuo doriškosios atsakomybės nevykę jos atstovai ir vadai. Mes – lenkų tauta. Ir daryk ką daraš! Atstovus – vadus norėtųsi ignybti; kartais suduoti; kar-

tais taip, kad net išvirstų iš savo prezidentinių krėslų. O čia nedrįsk: jie tautą reprezentuoja; jie – pati tauta. Taigi armija – tauta, administracija – tauta, žandarmerija su milicija – tauta, kunigija – tauta. Ir jei publicistika yra tai viešas darymas bet kokių paslaptinių darbų *pro publico bono*, visuomenės gėrybei, tai jai šiuo žvilgsniu uždavinys spręsti be galo sunku. Kur čia tu žmogus tesėsi kiekvienai kategorijai parinkti tam tikrų tinkamų žodžių ir sakinių ir atspėti, kuris jų darbas yra skelbtinas, kuris ne. Ir publicistika veikiai gali pavirsti nacionalistika ar kaip tai bepraminus. Žiūrėsime, kaip mums seksis iš jų nuobraukų išsipainioti.

Pagaliau be visų tų apsaugojimų garbės ir šlovės, tebeleidžiant laisvai redaguoti laikraščius, jiems gi bent kiek patrukdyti leista policijai laisvai pasidarbuoti, kad tie laikraštpalaikiai ne per daug skelbtų nemalonių faktų. Pačių laikraščių, tiesa, policija negali kabinėtis; užtat iš šalies rūpinasi terorizuoti žinių padavėjus. Radusi bet kurią pavardę, policija eina į tą asmenį ir tampo jį. Pirmiausia klausia, ar tai jis pasiskundė laikraščiui? Jei klausiamas neprisipažįsta, tai esti kvočiamas, kas gi iš šalies galėjo pranešti. Ir įžvelgtas žmogus jau esti gąsdinamas protokolais, kalinimu ir kitokiais nemalonumais.

Redaktoriai, siuntinėdami visur savo reporterius, atsiranda kebliame padėjime: ir menkai užmoka žinių rinkikui, ir dar jį įklampina į nemalonumą. Ar, norėdami užtarti nuskaustą žmogų, duoda ženklą, kad valdžia į tą faktą pasižiūrėtų; tuo tarpu gi padaro dar blogiau jam, pačiam nuskaustajam. Ir nebežino nabagai redaktoriai, ar publicistika geras ir reikalingas dalykas, ar blogas ir kenksmingas.

Ir dairosi, pasilgę rusų laikų, kada už viską parašyta teatsakydavo – vieni patys atsakomieji redaktoriai.

JUNK KARVĘ SU ŽIRGU

Lenkų laikraštininkai tuo pradėjimu šaukia, kad mes, lietuviai ir gudai, apie mūsų santykius su lenkais pakalbėtume realiai, konkrečiai, idant to nusitvėrus, būtų galima pasvarstyti.

Tikrai sakant, tai mes galėtume tuo pat paklausimu kreiptis į lenkus. Ag jie yra sumanytojai atgaivinti unijas ar kitaip kaip arčiau mums su lenkais susieiti. Iš sumanytojų paprastai laukiama ir pasiūlymų, kaipgi dabar tos unijos besirodytų šiuo dvidešimtuoju šimtmečiu. Nejaugi būtų galima atkaitinti tai, kas buvo šešioliktuoju šimtmečiu įvykę?

Tiesa, mes girdime visokeriopus viliojimus „gera valia" dėtis į vieną su lenkais, bet tuoj atmename ir antrą jų pridurką: jei gera valia nesidėsite, tai vis tiek jums teks skaitytis su įvykusiais faktais; su tuo, kad mes jus esame ginklu pavergę ir vis tiek jūsų nebepaleisime iš savo nagų. Tai vienatinis tuo tarpu konkretus „pasiūlymas"; ne pasiūlymas, tik pasityčiojimas.

Ir lenkai tautininkai visokios rūšies, nujau, bene garbingiau pasielgia, kai tiesiog pasako: nepripažįstame jokių unijų, jokių sąjungų, per kurias Lietuva ar Gudija pataptų Lenkijos „folwark na północy"[1] („Dziennik Wileński" išsireiškimas). Destis nenorime joms pripažinti nieko atskiro, tebūnie viskas per viena, viena valstybė, vienas jos vardas. Jie tai daro centralizacijos tikslais; bet gilumoje savo širdies taip pat mano, kaip ir mes; būtent jog unija su lenkais bent šiuo pereiginiu laiku yra tiesiog negalima, norint būsimąją Lietuvos valstybę remti grynu demokratizmu.

Tai dešinieji. Kairieji, juo arčiau krašto, juo atviriau pasisako prieš unijas. Ir toksai „Nowiny krajowe i zagraniczne"[2] sustabdytas buvo tiesiog už tai, kad Lietuvą mėginęs „atplėšti" nuo Lenkijos. Tokia buvo argumentacija vieno Varšuvos laikraščio, laidojančio jauną savo draugą.

Ir tie oportunistai, kurie dėl tos pat Lenkijos platybės dedasi tai bent kiek kairiais, tai bent kiek dešiniais, kurie gal ir greičiau pirmyn pabėgtų, kad tetutė dešinė pavelytų, tai siūlo mums unijas, tai vėl atitraukia, turėdami atsargoje dar kitų jungties formų, bent kiek palaidesnių už tikrąją uniją.

Jie ieško ir nerasdami klaidžioja; negalėdami sustoti viename punkte, svyruoja į visas galimas šalis. Ir vis dėlto nenori prisiduoti, jog lietuvių pusėje tiesa, kai jie sako atvirai ir stačiai: jokių unijų, pilna nepriklausomybė. O sąjunga viena tegali būti pakenčiama ir galima, tai Wilsono siūlomoji tautų sąjunga[3], re-

guliuojanti visus vidurinius ir laukutinius tautų santykius. Kitas gi sujungimas dviejų tautų į vieną visuomenę yra ne kas kita, kaip tik pajungimas į vieną vežimą žirgo ir karvės. Ne važmos sunkumą jie dalysis pusiau, tik kliudys kits kitam.

Žirgas ir karvė – tai simbolas bet kokio tautų dvilypumo. Lietuviai, prijungti prie lenkų, sudarytų lygiai tokį pat jungą, kaip ir pridvailinti prie rusų: toks dabar skirtumas tautinių būdų ir krypsnių. Ir tų skirtumų nestengs išlyginti nei tikėjimas, nei sugyvenimas per kelius amžius. Gerai yra pasakęs vienas vokietis profesorius apie žydus, kai buvo užėjusi asimiliacijos mada. Jei žmonija, sakė jis, turėtų galios tiesiai veikti į žydą vien tik, kad jis atžydėtų, ir tai reiktų bent 20 kartų, arba bent 500 metų, kad jis taptų nebežydas. Ir tai labai abejotina.

Mums šiandieną lenkai sakosi, nauja jų valstybė anaiptol nebebūsianti „ponų" valstybė; jų seimas nebesąs „ponų" seimas, nes dauguma ten chlopų. Taigi Lenkija patapusi liaudies respublika ir galinti federuotis su bet kokiomis demokratijomis. Mes atsakytume jiems ano profesoriaus žodžiais: nuo šio laiko pradedant ne juokais demokratinį lenkų bajoriją ir miestelėniją, reiktų mažiausia trijų kartų, t. y. bent 100 metų, kad šlėktelė užmirštų, su šaknimis išrautų, ką jiems pereitais amžiais buvo įdiegusios privilegijos ir to vieno luomo palaidumas.

Mes nesuprantame Lenkijos beluomės: tiek daug ten sveria bajorija savo turtais ir savo kultūra ir tiek maža tesveria mužikija visu savo primityviškiausiu padėjimu.

Net ir tame atvejyje, kad tos bajorijos turtus išdraskytumei, nepasiektumei demokratinimo tikslo. Ar mes neesame matę nubiednėjusio bajoro tipo? Jis darosi dar aršesnių savo luomo privalumų, puikybės, fanaberijos, nepakantumo ir pretenzijų. Jei tokių tipų visa valdomoji visuomenė, jei apačios Lenkijai dar nėra davusios bent tiek pat inteligentų, kiek yra davusi bajorija, tai apie lenkų visuomenės demokratingumą negali būti nė kalbos.

Visai kas kita dabartinioji lietuvių valdomoji visuomenė. Ji visa iš apačių iškilusi. Sulyginti didesnis neg lenkuose valstiečių pasiturėjimas, o gal ir didesnis linkimas į mokslą padarė tai, kad lietuviai įgijo tiek inteligentijos, jog ji jau drįso pareikalauti ir

gauti ant savo pečių visą valstybės naštą. Lietuvos nepriklausomybė, naujausios politikos srovės, demokratijos išdarai, Lietuvoje tėra pasiekę liaudies žiedus, mokslus išėjusius jos vaikus, ir jie vieni, griežtai vieni dabar velka valstybės sudarymo naštą. Bajorija jei ir dedasi, tai tik dėl mielo skatikėlio, už kurį ji tačiau tik lazdas kaišioja į jaunos demokratijos ir į nepriklausomybės tekinius.

Tad demokratija, kuri Lietuvoje viską sveria, ir bajorija, kuri Lenkuose viską sveria, kaipgi pavežtų bendros valstybės vežimą? Gi tiesiog kaip jautis su žirgu.

KLAIDINGOS TAUTINĖS SĄŽINĖS

Mačys ne mačys, dar pasiginkime. Ag jau bus į penkis šimtus metų, kaip ginamės su lenkais. Seniau derybomis ir diplomatija, dabar rašalu. Ir to rašalo jau būtų gerokas tvenkinėlis, kad būtume jį surinkę, kiek buvo jo išgaišinta prirodymui, jog lietuvis tai ne lenkas ir Lietuvos žemė – ne Lenkų žemė. Rašalo lieta kibirai, o rezultatų jokių; nieko kits kitam neišaiškinome. Ir kaipgi išaiškinsi, kad kiekvienas save patį tesupranta ir save tenori suprasti; pats sau tepripažįsta teisybę.

Lenkas tetiki savo ginklu; mūsų krašto užėmimą skaito labiausiai deramu lenkų garbei („Dziennik Wil."). Lietuviai ginklų nepripažįsta, tepripažindami etnografinius veiksnius.

Lenkai tepripažįsta nepasenstančias istorines teises (nieprzedawnione prawa historyczne). Lietuviai jokių istorijų nepripažįsta, nes viską remia dabarties esamaisiais faktoriais, kylančia demokratija, ta pačia etnografija.

Lenkai Lietuvoje sako: kas tavo, tai ir mano; bet kas mano, tai ne tavo. Lietuviai ne taip jau griežtai, bet vis dėlto į tą pat šalį kreipia.

Lenkai turi du matu: vieną sau, antrą kitiems. Tuo matu, kuriuo matuoja savo nesusipratėlius Silezijoje ar Gdanske, neleidžia matuoti mums čia Lietuvoje; kad nesusipratėlių būtų Lietuvoje, lenkai visai nepripažįsta.

Vienu žodžiu sakant, gera kalbėti apie unijas ant popieriaus; bet kai tenka susitarti dėl bet kurio punkto, tuojau viskas pagenda. Ir taip viskas susidarė, jog ką nė parašys lenkas, lietuvis tai skaitys adverniškai arba visai neras senso; ką parašys lietuvis, visa tai bus neteisinga lenko akyse. Imi žmogus bet kurį Vilniaus lenkų laikraštį ir ko tik ne rastumei apie jų santykius su lietuviais, viską norėtųsi užginčyti, visam kam paprieštarauti.

Taip ir susidaro tokie santykiai, kurių vienomis plunksnomis neišpainiosi, nepavartojęs kardo. Tai jau kelintą kartą paskelbia „Dziennik Wileński", į tai matome krypstant dabar, lenkams nė nemanant laikytis Antantos pažymėtos demarkacinės linijos. Lenkai vis gilyn veržiasi į grynąją etnografinę lietuvių teritoriją, lyg provokuodami, kad lietuvių kariuomenė pasipriešintų ir prasidėtų tikras karas, ko neduok Dieve!

Štai imame „Nasz Krajaus" liepos 9 d. nr. ir tiek ten randame temų atsakyti, jog netesėtume tai padaryti per ištisą savaitę. „Nasz Krajui", sakysime, rodos labai teisingas šis aforizmas: „Tautinis susipartimas tai individualė žmogaus ypatybė, ir vienas jo sąžinės pasisakymas tenusprendžia dalyką".

Tuo tarpu mums tai rodos gryniausia neteisybė, nes lygiai tasai tautinis susipratimas, lygiai sąžinė nuolat esti klaidinga, *erronea*. Tai, ką žmogus laisva valia ištaria, verčia jį pildyti; bet tai anaiptol nereiškia, kad jis gerai ir nerikliai yra išsitaręs.

Man atsitiko susidurti su lietuviu, kurio šitokia buvo tautinė individualybė. Aš sakiau labai karštai patriotinę prakalbą Amerikos darbininkams. Ir man rodės, jog aš skelbiu, jei ne Dievo, tai žmogaus širdies evangeliją. Tuo tarpu iš būrio išėjo darbininkas, vos prieš dvejetą trejetą metų teapleidęs savo tėvynę, ir, arogantiškai atsistojęs prieš estradą, tarė tokį žodį, kurio ir cenzūros neturint negalima raštu pakartoti.

... Man ... ant jūsų „tėvynės!" Ką ji man davė, kai aš ten buvau? Šlapius autus, šaltą kumetyną ir žalibarščių. Čiagi Amerikoje aš, regi, kaip vaikščioju ir kaip valgau...

Individualistas buvo riebus ir pilnakraujis vyras.

Jis pasakė teisybę. Šitoks buvo jo tautinis susipratimas. Reikėjo jis pagerbti, nes tai – jo individualė ypatybė, jo „sąžinė", po

kurią ne bet kam leista graibytis. Vis dėlto aš ir iki šiai dienai negaliu atminti to susidūrimo, kad manęs nenupurtintų šaltis, nesukeltų pasibjaurėjimo. Mačiau, kad ir visoje salėje buvo toks pat įspūdis; visų veiduose reiškėsi didžiausis neskanumas.

Na, jei tokių „internacionalų" ar žmonių, kuriems ten tėvynė, kur sočiau, susidarytų ištisas būrys, bent keli tūkstančiai? Nejaugi aš jais galėčiau lengva širdžia remtis, spręsdamas to krašto likimą? Anaiptol! Aš juos paskaityčia laikinai klystančiais, nesveiko jausmo, iškrypusios sąžinės, patologiniais tipais ir laukčiau jų pagerėjimo. Ir jei jie padarytų kokį žingsnį, kurs paliečia plačiąją visuomenę ir suvaržo ją ilgesniam laikui, aš to jų nusprendimo nepatvirtinčiau.

Imkime ne lietuvį, bet gudą Vilniaus gubernijoje. Sakysime, ašmenietį. Juk tai širdis Vilniaus kunigų prasimanytos „Białopolski". Juk tai iš to krašto, kur „lenkų" „N. Kraj" skaito $2\,^1/_2$ milijono; kiti net 3 milijonus. Juk tai ta liaudis, kurią lenkai savinasi ir kuria nori remtis. Ir jie, tikrai, paklausti, kone visi pasisakys: esu lenkų tikėjimo, esu lenkas; juoksis, kai gudas inteligentas prašneks į juos gudiškai, neims į rankas gudiško elementoriaus, nė už ką nesutiks gudiškai kalbėti poterių. Na, ko jis ir ne lenkas?

Bet Dieve brangus, kokie tai „bialopoliakai", giliau pažiūrėjus! Lenkiškai jie temoka poterius. Kalbėti lenkiškai tepramokę miestuose ir dvaruose. Kiti lenkiškai nesusikalba. Namie, rinkoje, ties bažnyčia tekalbės „po prostomu", destis gudiškai. Na, jis gudas, juodžiausis gudas. Bet kad jam kunigai įkalbėjo lenkystės šventumą, kad dėl jos gudas spjauna ant visa to, kas buvo jo tėvų ir prosenolių, – tai argi aš su tuo skaitysiuos? Skaitysis, kam tereikia paviršutinio ženklo; liūdės gi tas, kam rūpi nepagadinta liaudies širdis; griaušis, kad yra žmonių, kurie nuodėmės nebijodami papiktina nekaltus, jei ne mažutėlius, tai bent tamsuolėlius. Ir tiems apaštalams tarp tamsuolių tedera anasai Kristaus pasmerkimas: akmenį ant kaklo ir į vandenį[1].

Kad tai „kultūros laimėjimai", nutautintojų nepateisins nei dabar, nei ypač būsimosioms kartoms. Kultūra – ne imperialistė, ji dirba nelaukdama šimteriopo atpildo. Kultūra – ne kardas:

kur su juo grobuoniškai užėjai, ten ir tavo. Ir amžinai žmonija bjaurėsis tais misionoriais, na, paimsime tolimesnį kraštą, kur nuėję Kristaus mokslo skelbti, užgrobia jų kraštą – savo valstybės kolonijai.

Yra tad klaidingos sąžinės atverčiamų, yra klaidingos sąžinės ir atvertėjų.

NEJAUGI MŪSŲ BAJORIJA – BARONIJA?

„Nasz Kraj" paskutiniais laikais daugiausia „kalba" tuo pačiu laiku, kai dešinieji daugiausia „daro". Dabartinės Vilniaus valdžios laikraščiui be paliaubos ūkiant, kaip malamosioms girnoms, tikrieji malūnininkai tik kasa, tik kasa „miltus" į lenkų maišą. Ne tuos miltus, kurių buvo atsiuntę amerikiečiai, kurie turėjo parodyti lenkų neapsakomą mūsų užjautimą, bet kurių nedaug tegavome. Čia, Vilniuje, ir mes kalbame, kalbame, kalbame; o provincijoje tie patys valdžios žmonės dirba, dirba, dirba; tą lietuvių užgrobimo darbą, kurs mūsų kalbose vadinamas laisvu apsisprendimu – į lenkų pusę. Ir jau yra padirbę tai, ko laukiama ateityje: „Synowie ziemi" jau prisidėjo prie Lenkijos per bandomąjį „balotavimą"[1].

Pykti ar kerštauti dėl tų „žemės sūnų" nėra ko: nesižino, ką darą. Vienas taip pasielgia dėl poterių, kitas dėl komitetų malonės, kitas dėl paskolų iš endeko dvarininko.

Bet yra viena rūšis „žemės sūnų", kurių niekas ir niekados nepaleis nuo atsakomybės Lietuvos kraštui už jo pardavimą kaimynui; pardavimą tuo laiku, kai Lietuvos sūnūs visu savo impetu pasidavė pirmyn į krašto nepriklausomybę ir į gaivališką tiesiog plėtojimą senosios savo kultūros. Jos „Nasz Kraj" ypatingai išvardija savo Nr. 65. Tai tie lenkai, kurie iš senų senovės gyvena b. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemes. Šitie lenkai vienan balsan reikalauja susirišti kuo kiečiausiais ryšiais su Lenkija. Susirišę su ja tautiniu savo susipratimu, kultūra, bendra per šimtus metų istorijos tradicija, kruvinomis pastangomis 31 ir 63 metų[2], nenorėdami nustoti susinešimų su tuo kraštu, kur

gyvena ir darbuojasi, jie tuo pat žygiu norėtų būti ir Lenkijos piliečiai; ją myli, jos tiek jau metų ilgisi. Ir sulig to, kaip jie politiškai išsidirbę, reikalauja, kad Lietuvos žemės būtų įterptos į Lenkiją arba kad visa istorinė Lietuva būtų sujungta unija.

Ir nereikia užmiršti, jog abidvi koncepciji reiškia politinius tos vietos lenkų įsitikinimus, o ne oficialį lenkų politikos balsą.

Ak, kaip norėtųsi toje vietoje sušukti: neteisybė! Mes patys asmeniškai žinome daugybę Lietuvos bajorų, ypač kurie arčiau liaudies stovėjo ir tebestovi, jog jie, kaip ir mes, gimę demokratai, visa širdžia, visa siela dedasi su kovotojais už lietuvių tautos ir Lietuvos Valstybės laisvę. Ir niekas lietuvių neprikiša jiems lenkystės, nė vienas jų neprikiša lietuviams jokių „manijų". Lietuva, ačiū Dievui, turi ir tos dalies visuomenės, bajorijos, kuri toli gražu nesulenkėjusi, tebejaučia savo kiltį iš Lietuvos žemės ir visą save grąžina jai. Yra net sulietuvėjusių tikrų atėjūnų.

Norėtųsi sušukti: neteisybė! Bet... Jei pats lenkų laikraštis taip stačiai sako, jog mūsų bajorai nebe yra lietuviai piliečiai, tik yra, kaip ir buvę, Lenkijos piliečiai, ją temylį, jos tepasiilgstą, su ja tautybe, ne su gimtuoju kraštu, kur nuo amžių yra buvę, susirišę, su gimtuoju gi kraštu benorį tik kontaktą palaikyti, – tai reikia tikėti, jog tai teisybė; jei ir nepilna, kaip matėme, tai bent didžiumoje.

Ir ką gi mes į tai turime atsakyti? Liūdna?.. To maža. Liūdėjimu ir verkšlenimu ne kiek telaimėsi. Pagaliau Lietuvos demokratija, kaip jau andai sakėme, pati viena tesi valstybės naštą nešti; iš savo didžiažemių kapitalistų ne dievai žino kiek ir tesitiki laimėti. Bet ir šaltai žiūrėti į tai jokiu būdu negalima. Jei yra krašto valdžia, tai visiems lygiai valdžia; jei yra valstybės pareigų, tai visiems lygia dalimi; jei yra priepuolių, karų ar kitokių nelaimių, tai visiems tebūnie nelaimė.

Kurgi būtų pakenčiama, kad savo tikrų brolių nelaime imtų kiti broliai naudotis? Kad išvydę brolį smaugiamą, kiti ne gelbėti jo bėgtų, tik pribaigti smaugti? O juk taip būtų šiais laikais, kai iš vienos pusės plėšia ir spaudžia mus vokiečiai ir rusai bolševikai, iš kitos pusės jau pusę valstybės laiko lenkai užėmę ir nebesižada jos paleisti, – mūsų bajorija ne padėtų kraštui išbristi

iš visų tų tūleriopų sunkenybių, tik imtų federuotis su vienu tų krašto naikintojų ir plėšytojų. Ir Laikinoji Lietuvos Vyriausybė visai teisingai ketina, jei tokių bajorų ar nebajorų atsirastų, taikinti teismo įstatus visoje pilnybėje: be pabaudų – nelaisvę, atėmimą pilietybės, baniciją[3] iš gimtojo krašto, turtų konfiskavimą ir k. tokius.

Mūsų bajorai kaipo piliečiai, žinoma, turi savo teises; pirmiausia balsą toje politikos padėtyje, kuri sunkia našta ir ant jų gula. Turi teisę susidaryti ir savo politikos idealus. Bet juos vykinti priespaudos ir bendros nelaimės laiku būtų baigti smaugti smaugiamą. Ir tai būtų didžiausia pilietinė negarbė. Mes girdime apie Brenšteinus, jog jie visai nesukalbami žmonės, apie dezertyrus Kognovickius, apie lenkų tautinės partijos veikėjus Tytavėnų Romerius[4]. Atmename ir tai, ką jie senai senai yra deklaravę lūpomis, sakysime, Eugenijo Romerio: „Esame lenkų partijoje, to nesiginame, tai mūsų garbė, ir deklaruojame šitam kraštui (Žemaičių žemei, kur jų dvarai), be priverstinojo uždo, ničnieko neduoti!"

Tokių dalykų juk niekas neužmiršta. Tai nors valdžia ir nepasiektų jų savo įstatymais, neišsisuks jie iš liaudies teismo; persekios juos tų bendrapiliečių opinija, kurios iki šiol nenorėjo klausyti.

Lenkų laikraščiai džiaugiasi tuo, jog ir mūsų kariuomenėje, nors visi lygiai prisiekę ištikimybę naujai respublikai, pilna esą žmonių, kurie visados esą pasirengę išduoti savo kariuomenę, savo kraštą ir persimesti į svetimą pusę. Tą negarbės paskalą mes atmetame nuo Lietuvos kariuomenės, kuri vienodai dabar kraują lieja grumtynėse su bolševikais. Kareivio, ypač oficierio garbė yra per didelė, kad jis lengva širdimi rizikuotų ją suteršti. Bet mes žinome ir iš kitų girdime, kaip civiliniai valdininkai, kurie iš bajorų, viena ranka dirba savo valdžios pavestąjį darbą, antra – svetimos. Ir jei tai pasitvirtintų, kokio susimylėjimo galėtų jie laukti iš bendrapiliečių ir kokia galybė juos tęviršt beapgintų? Juos ir dėl tų kitus, gal visai nekaltus bendraluomius?

Ne, šimtą kartų ne! Mūsų bajorija, lietuvių kilties žmonės, šaltesnio kraujo už lenkus; gerai pagalvos, kol pradės iš savo

pusės pešti karų nuvargintą savo bendrapilietį demokratą. Pagalvos ir nedrįs eiti prieš bendrą viso krašto srovę į Lietuvos ir jos piliečių laisvę. Nedrįs, nes to neleis jiems padaryti bendras kraujas. Lietuvos bajorija ne Latvijos baronija, kuri, iš kažin kurių pasviečių atėjus, vagiškai latvių žemes susiėmus, dabar pasirengus pabaigti to krašto žmones novyti, bet tik ir toliau jų rankose išliktų ta žemelė, kurios jie nebeaprėpia, o kuri taip reikalinga visiems duonele maitinti.

Mums rodos, jog jei mūsų bajorija neatsisakys bent nuo tiek bendrumo su liaudimi, kiek ligi šiol turėjo, ji nesusilauks baronijos likimo, kad ir pikčiausią valandą. Bet jei viena bajorija išdrįs lemti viso Lietuvos krašto su visais jo gyventojais likimą, ji pataps mums daugiau kaip svetima, ir santykiai su ja susidarys blogesni, kaip latvių su jų baronais.

BRENDĘS ATVIRUMAS IR NEBRENDUSI POLITIKA

„Dziennik Wileński" liepos 10 ir 11 d. numeriuose davė straipsnį: „Wcielenie do Polski czy federacja"[1], kuriuo mes negalime nepasigėrėti. Ir apskritai lietuvių simpatijos vis labiau krypsta šito laikraščio pusėn už vieną jo atvirumą. Patinka tau ar nepatinka tai, ko jis siekia, tai kitas dalykas. Bent imdamas į rankas tą endekų vaiką, žinai, ką imąs. Tars jis žodį ir nukirs. Nė polemikai nebebus vietos; tik viską dėkis dėmėn, saugokis jo, lenkis iš kelio ar laiku manykis, kaip jam užeiti kelias.

Kiti laikraščiai siekia griežtai to pat; bet kai kalba, tai pirma liukrecijos šaknelės pakramtę; savo mintis į tokias padorybes suvyturioję, jog net šleikštu darosi. Vis tiek jiems netiki ir tik stebiesi atkakliu mėginimu pagauti tave gražiais žodžiais.

Taigi šitas straipsnis vertėtų ištisai paduoti lietuvių žiniai: tiek ten brangių prisipažinimų.

Pirmiausia, ką lenkų visuomenė mananti apie Lietuvą.

„Apie Lenkijos (?) Rytų pakraštį lenkų visuomenė yra dvejopos nuomonės. Vieni siekia tuojau Lenkijai įterpti lenkų ka-

riuomenės užimtus kraštus... kitus gudų–lietuvių kraštus, ligi tik bus paimta... Kiti nori tuos kraštus sufederuoti, t.y. skiriasi nuo pirmųjų tik savo pasielgimu. Šitiems lenkams federacija ne tikslas, tiktai pragumas. Tikslą turi tą patį, kaip aneksijos arba inkorporacijos šalininkai. Rūpi rytų žemės sujungimas su Lenkija šiuo ar tuo būdu; federacijos keliu jiems matos tai būsią lengviau padaryti. Dar kiti lenkai nori sufederuoti visą istorinę Lietuvą su Lenkija, teisingai bijodami, jog, atsiradę etnografinėje Lietuvoje labai mažu skaičium, negalės pasipriešinti lietuvių viršenybei".

„Nasz Kraj" už tokį endekų netaktingumą išvelkant aikštėn tikrenybę, oi, nepadėkos, nes jis šalininkas darbo užuolankomis. Norite, lietuviai, savo valstybės? Imkite! Norite, gudai, savo valstybės? Prašom. Abeji trokštate laisvės ir nepriklausomybės? Senai jau mūsų Vadas ir Seimas tai jums pripažino. Bet... čia, pasižiūrėjus į lubas, priminama pačių lietuvių ir gudų (dabar jie vadinasi bialopoliakais) valia, kuri, aišku, nukryps į lenkų pusę. Ir nors jis („N. Kr.") karčiai pajuokė „Głosy Synów Ziemi", vis dėlto tie balsai jam patinka, ir reikale pasakys lietuviams ir gudams, pagaliau ir dabar vis dažniau ima sakyti: ko gi jūs daugiau benorite iš okupantų? Ag jie, kaip Vadas yra pažadėjęs, leidžia tos vietos žmonėms apsispręsti. Ir ko mes kalti, kad gudai dedasi lenkais, nes taip „ksiendzok"[2] primokė; lietuviai dedasi lenkais, nes žadama jiems miltų, lašinių, žibalo, druskos ir anglių; kiti, kad tokia mada, visi taip kalba, o į kitą pusę niekas nieko nekalba, nes – neleista. Pagaliau, kam lietuvių ir gudų sutikimo ir reikia? Juk –

„Kad Rytų žemės galima būtų įterpti Lenkijai ir Kongresas[3] sutiktų, tėra vienas kelias – patikrinti abejojimų nebeleidžiančiu būdu, jog tokia yra nebeperlaužiama to krašto gyventojų valia. Kaip Lvovo ir Rytų Galicijos likimą nusprendė tenykštė lenkų visuomenė, taip lygiai Vilniaus miesto, kaip ir Vilniaus ir Gardino žemių, likimą nuspręs tai, kaip laikysis, tikriau, kaip jau laikosi jos gyventojai".

Čia primena „Žemės sūnus". Jei Rytų Galicijoje, kur vienas prie kito gyvena keturi milijonai, jei ne penki, rusinų, gi lenkų,

kaip patys prisipažįsta, ten tėsą „apie" vieną milijoną, šios mažumos visuomenė nulėmė likimą; tai ką jau besakyti apie Gudiją ir Lietuvą, kur lenkų kas mėnuo priauga po ištisą milijoną. Jie patys pirmiau užstojo už milijoną saviškių Lietuvoje ir Gudijoje, paskui už du, dar palūkėjus už tris ir šiomis dienomis – už pustrečio milijono.

Tai kam gi visos tos komedijos su „plebiscitais"? Ar negana endekų parankiotų „nesuskaitomos daugybės „Žemės sūnų" balsų? Sočiai!

„Nėra ko atidėlioti istorinės Lietuvos žemių įterpimą Lenkijai, kol susidarys Lietuva. Nes jai susidarius, pasaulio Kongresas ims ir atiduos ją Rusijai, ne Lenkijai... Įterpimas vienų kraštų nekliudys įterpimui Lenkijai tolesnių pakraščių, dar mūsų kariuomenės neužimtų. Priešingas manymas neturi pagrindo. Mūsų plėtimasis vis toliau, toliau priderės nuo to, kaip mes, įsigriaudami į lietuvių–gudų žemes, tos vietos žmones nulenksime. Tai, kad jau dalį jų žemių būsime pasiglemžę, ne tik neatstums jų nuo mūsų, bet dar privers visus tebesvyruojančius palinkti į Lenkiją".

Taigi! Atimk galvą – sostinę, atimk rankas kojas – viską aplinkui, žinoma, ir pats kamienas-liemuo kaipgi bepaliks? Sieks nenustoti savo narių. Tik kad lenkai, įsigriaudami į svetimas žemes, nesiklausia „Dz. Wil." ir elgiasi visai nenulenkdami tos vietos žmonių. Iš Merkinės išmetė kunigus, iš Aukštadvario išmetė. Buvo pareikalavę, kad ir Daugų klebonas Mironas[4] per 24 valandas išsikraustytų. Alovėje... na, nelenkė net tų kraštų, kur žmonės neabejotini lietuviai, kur lietuvių komendantūros, kur lenkai nė nestovėjo, tik pulte užpuolo. Ir tik „tarpininkai" stengė suturėti tuos antpuolius vis gilyn į tą kraštą, kurio kariuomenė visai kitame krašte kitus priešus varo iš tėvynės. Griūvant ant lietuvių, viešai sakosi griūvą ant vokiečių, kurių niekur Lietuvoje nebėra.

Daugiau, „Dz. Wil.", suskaitęs, kas lenkams gali padėti ir kas kliudyti, sako:

„Permatydami šiuos sunkumus ateityje, turime visą energiją įtempti į tai, kad pridarytume kuo daugiausia įvykusių faktų,

kurie politines mūsų priešų akcijas neapsakomai apsunkintų... (valstybės) dėl tų žemių atėmimo turėtų nebent formaliai paskelbti mums karą, o tai juk nelengva padaryti".

Amen. Lenkai dabar eis vis tolyn, tolyn, darydami „fakty dokonane"[5], nes nemato, kad kas formaliu karu juos tame žygyje sustabdytų. Jei „Dz. Wil." būtų oficiozas, būtų tai formalis karo paskelbimas lietuviams. Dabar iš jo kalbos tono mes tesprendžiame, kaip lenkai menerymauja[6] ties demarkacine linija; mename, tai esant inspiruota tų, nuo kurių akcijų pridera, ir neramiai laukiame, kad vagi bus bandoma okupuoti visa Lietuva sulig „Dz. Wil." senovinio recepto – iki pat Palangos.

Nelaisvė mums baisi, okupacija baisi, galimas karas baisus. Vis dėlto labai ačiū endekų laikraščiui, kad jis mums visa tai laiku paskelbė. Atrištomis akimis drąsiau žiūrėti į gresiantį pavojumą.

Tik ir patiems lenkų politikams mes padarytume pastabą: nejaugi ta politika vadinasi „brendusi", kuri be atodairų ima visa tai, ko šią valandą kiti netesi apginti? Nejaugi visa to niekas nemato, nekonstatuoja, niekur neduoda žinios ir charakteristikos? Ne, tai nėra brendusi politika, tai nėra normalūs apetitai susyk apžioti tokios platybės, nuo jūrių iki jūrių! Tokių apetitų esti; tik per daug prisisotinus, tenka aičioti. Juk tos politikos nesubrendimas aiškus bet kam iš šalies žiūrinčiam; kad ir didžiausiems lenkų pritarėjams, sakysime, kad ir prancūzams. Nejaugi niekas prieš tai nė nežioptelės? Sunku tuo tikėti, ypač jau turint nemalonų precendensą – išreikalavimą iš jaunos valstybės tautų mažumoms garantijų.

O jei ir neatsitiktų taip, tai per nevalią susiėmus tokių nevirškinamų dalykų, kaip senovės disidentai arba dabarties tautų nacionalistai, demokratai, socialistai iki pat komunistų, būtų vis viena, kaip ir prisivarius pilną kūną rakščių, kurios visą laiką laikytų kūną karštyje, ir valstybės aparatas tomis sąlygomis vargu bau galėtų normaliai funkcionuoti.

Jei nepagerbsime savo kaimynų siekimo laisvės ir nepridėrėjimo kad ir nuo pačių „brolių", patys tos laisvės neteksime, nes būsime jos neverti, ligi tos laisvės nepribrendę.

LAISVĖS GINKLAIS

Laisve, laisve! Tas tavęs tenepagirs, kurs pats savo širdyje tebėra vergas ir iš tos vergovės dar nesiveržia.

Visaip tą laisvę suprantame. Kai tamsus savimylis sodietis manys, jog, laimėjus laisvę, bus laimėta ir anarchija, nebebus viršininkų, nebebus nei mokesnių, protą ir širdį išsidailinę žmonės sako: viską, bet kokią mokesnių naštą, darbo pareigą, krauju atlyginimą prisiimsime pilietinei ir tautinei mūsų laisvei laimėti!

Jūs, jaunuoliai, aš, iš jūsų eilės jau išėjęs žmogus, su jumis veik nebesusiduriu, o ir susidūręs vargu bau besusikalbėčiau: tarp mūsų stovi 30 metų tarpas, kuriuo lietuvių tauta evoliucionavo mašinos spartumu. Tuo ilgu laiku taip daug kas ir taip smarkiai keitėsi, jog pradžia to laikotarpio tapo toli gražu nebepanaši į galą, devyniosdešimtųjų metų pereito amžiaus žmonės ne tokie buvo, kaip dabar kad yra.

Ateitis – ateitis, ne praeitis. Vyresniesiems reikia pasitraukti šalin ir užleisti darbo dirvą jaunesniesiems. Bet jie gali ir privalo palikti testamentą. Visa vyresniųjų kartų paguoda – tai nusimanymas, kurį instinktas diktuoja, jog jie ne visu savo asmeniu traukiasi šalin ir galop visai iš to pasaulio išnyksta; jog lieka jų kūno gyvybės tęsėjai ainiai: vaikai, anūkai; ir dvasios tęsėjai – idealų paveldėtojai.

Idealas – neatmainomas; tegalima mainyti jo pasiekimo būdas. Laisvė – visados ir visur buvo ir bus vienoda, lygiai miela, lygiai būtina ir privaloma, lygiai laukiama. Mes per tris dešimtis metų, kiti net per visas 40 metų kovojome ir stengėmės dėl laisvės vienais būdais, ėjome skindamies savo takus per tuos kliūčių tankius, kurių mums darė tie laikai: per rusų priespaudą. Dabartiniosios kartos gauna savo tautos laisvei skintis takus per kitokius kliūčių tankius.

Mums ir jums vergų dvasios pastoja kelią. Rusai, šiaip jau dori ir simpatingi žmonės, kokie jie baisūs buvo barbarai, kai juos carizmas kinkė į savo viską laužamąją, minamąją mašiną. Ak, kiek dabar duočiau už tai, kad galėčiau vėl susitikti tuos administracijos atstovus, tuos žandarus, policistus, tuos „švieti-

mo“ atstovus, kurie buvo žiauresni už pačius žandarus, – ir pasižiūrėti jiems į akis tylomis klausdamas: nu, kaip dabar begalvoji ir bejauti? Tik jie jau visi yra mirę, o negyvėliai nebesisarmatija.

Už vieną dalyką aš jiems pusę kaltybių atleidžiu: tai už jų nesidangstymą. Rusas viską darė galvijiškai tiesiai. Tiesiai sakė: nėra pasaulyje laisvės, nes visame pasaulyje tėra – Caras, iš tokios pat didelės raidės rašomas kaip ir Dievas!

Jam tenusilenksite. Nėra nei tautų, nei tikėjimų, – tėra rusai ir stačiatikybė. Ir visa, kas tiems dalykams pastoja kelią, jie, kaip garvežimis, mindo ir traiškọ po savimi. Turime ir jus, lietuviai, mes sutraiškinti!

Galima koja numinti vištelis; galima sutraiškinti atskiras žmogus; bet surinktinio asmens, tautos, kuri susideda iš milijonų, pasirodo, negalima esą „rasplastat“[1], sulig dievobaimingos ir humanios Muravjovo intencijos[2]. Tauta davė pati iš savęs atsparos, kaip čirškinamas duoda syvo. Kurie žuvo, žuvo; bet kurie išliko, taip užsigrūdijo, jog ir čirškinami konservavosi.

Lenkai savo laikraščių raštais (žiūr. „N. Kraj“ Nr. 67) ir beveik visų savo piliečių lūpomis iš senų senovės mums sako: jūsų, lietuviai, priešingumas mums, lenkams, visai nemotyvuotas. Va, už šį dalyką aš jiems nieko iš jų tikrųjų ar tik jiems primetamųjų kaltybių nenuleidžiu, kaip niekas neatleidė vokiečių Fridrichui[3], kurs šaukė: ko jūs nuo manęs bėgate, manęs nemylite!? Ir pasivydamas čaižė bizūnu.

Lenkas žodžiais liberalas ir laisvininkas, tik visa tai su žodžiais ir pasibaigia, kai ne sau dirbama. Imperializmas „od morza do morza“[4] įkalbėta visiems nuo pat pirmosios klasės; nacionalizmas užmušė visus kitus garbingus bendrai žmoniškus jausmus. Kur Arelis atskrido, ten nebliko vietos nei Žirgui, nei Angelui[5]. Gryna materialistiška politika, vyniojama „mūsų kultūros“ medvilne. Ir dėl tos kultūros nebliko vietos nei lietuvių, nei rusinų kultūrai. O tos lenkų „kultūros“ tiek, kiek gražios jų kalbos ir dailiosios (tik ne mokytos!) literatūros. Nacionalizmas įsikūnijo kalboje, ir tai „kalbai“ tarnauja dvarininkas, kunigas, jų oficialistai, „panienki ze dworu“, panienkos – „tak sobie“[6].

Žodžiais skelbia ir dabar: niekas kitas jums neduos tiek laisvės, kiek lenkai žadame! O iš tikrųjų, kur tik lenkų nors vienai dienai atsirado, ten viena gryna priespauda ir nebepaliaujanti savo „kultūros" agitacija užmuša griežtai visą tos vietos originalę gyvybę. Ką mes dabar matome, kur tik lenkų komendantūros įsikūrė, mus perima vienu nenykstančiu nusigandimu. „Odin užas, odin užas!"[7]

Jokios malonės, jokios globos nesusipratusiam, tamsiajam elementui: tai tik „materjał etnograficzny", kad susidarytų 33 milijonai tautos, prof. Jono Baudouin de Courtenay[8] žodžiais tariant. Lenkų „kultūra" eina per Lietuvą ir Gudiją, kaip sunkus metalinis volas, ir viską lygina, lygina, visus darydami „synami ziemi", nebe savo žemės, tik tos, kurią rodo pilną druskos ir iš rusinų per kraują paveržto žibalo.

„To my weźmiem, bo nam potrzeba", – mówi dziecko polskie[9] apie Borislavą ir jo naftą. Ir apie visus kitus kitų tautų turtus lenkas galėtų pasakyti: visa tai mes, lenkai, turime pasiimti, nes tai mums – suprantate? – reikalinga. O ko jūs reikalingi, kas mums darbo? Visa tai vyniojo ir išganytojų medvilne. Girdi, į Lietuvą jie atėję mūsų pasigailėdami, nuo bolševikų paliuosuoti. O tuo tarpu, kai ta medvilnė atsivynioja, pasirodo – „Dziennik Wileński", kone oficialis reiškėjas visų tų, kurie užsimerkę brenda visai į priešingą bolševikams pusę. Kaune bolševikų nėra; nebėra nei vokiečių, o visos Vilniaus lenkų šnekos: į Kauną, į Kauną, į „jedyne polskie (!) uzdrowisko"[10] – Palangą!

Mums nėra gana kariuomenės didelei tautai atsispirti. Ale nė to tiek mes neturėjome, kai drįsome dar didesnei rusų tautai spirtis. Mes turime didelį ir per amžių amžius garbintą ir dar nieko neužvylusį ginklą – Laisvę! Ir mes Goliatai! Jūs į mus einate su skydu ir kalavija; mes gi prieš einame vardan Laisvės ir mes nugalėsime, kad ir užimtumėte „czysto polskie"[11] Širvintus, Kuktiškes, Molėtus, Prienus.

Lenkai baido mus, atsilikėliai vaizboje ir pramonėje, mes netesėsią koja kojon pažengti su aukšto progreso sąjungininke, ir jos vieton pasistato patys. Vadinasi, prisipažįsta žemesnės kultūros. Ką gi į tai? Atsakas aiškus. Jei skolintis, tai ko geresnio,

ne prastesnio, ir jei skęsti, tai jūroje, ne pelkėje, kaip jei kristi, tai nuo gero žirgo. Bet tikrai „aukštos" kultūros ir tikros „kultūros" privalumas ne naikinti ir smaugti, tik padėti. Tik kas netikra, to nė neminėsime.

Tikra gi yra tai, kad lygiai mes, seniai, lygiai mūsų dvasios auklėtiniai per tokius kliūčių tankumynus skinamės savo Laisvei kelią, jog to mūsų vargo nepagerbti gali tik kiečiausios ir pentimi pavirtusios širdys. Kaimynai lenkai, jei jūs ne tos kategorijos, duokite ramybę bent grynai etnografiniams lietuvių kraštams, kur jūsų „plebiscitai" – bus gyva karikatūra; kur Kółka polek ir Straże kresowe[12], ūmai dirbdami, tepadirbs netikusį ir neteisingą darbą. Co nagle, to po djable[13], kad ir žmonių akims laimėtumėte liaudies išsižadėjimą savo tautybės. Ak, kūdikis lengva apgauti stačiai tariant: mainykime – mano gražesnis.

VOKIEČIUS IŠLYDĖJUS

Vokiečiai Lietuvą savo glėbyje (ne globoje) suspaudę išlaikė kone ištisus ketverius metus. Lietuvių gyvenimas visu tuo laiku negi stovėjo vietoje. Jis virė, iš visų šalių pakaitinamas. Kaitino jį Rusijos revoliucija, kaitino socializmo įsigalėjimas, kaitino amerikiečių tautų tvarkos sumanymai, kaitino didžiųjų galybių sudužimas, ginklų pajėgos netikrumas. Ir daug daug kitokių veiksnių.

Tuo laiku susidarė Lietuvos Valstybės valdžia, demokratinė, respublikinė. Bet kol susidarė, turėjo pereiti visus chaoso tarpus. Tuos tarpus perėjo griežtai visos tautos, kurios pasirodė subrendusios savitai gyventi. Vis dėlto vargu bau kuriai kitai teko tiek daug smūgių, kaip Lietuvos valdžiai. Niekas nepasityčiojo, jog pažangiausioji pasaulyje Suomija, demokratingiausi visoje Pabaltijoje, ūmai susimanė išsirinkti sau monarchą[1]. Ką gi, gal taip jiems ir reikia... Gal tokia jų šią valandą linija ir neapsiriko: tai buvo tokia linija, iš kurios tąsyk nebuvo galima iškrypti.

Bet kai tą patį buvo lemta Lietuvos valdžiai pereiti, visi šaukė, pirštais badė, net tie, kurie iš seno dūsavo, kaip čia gavus Stefaną Karolių ar ką kitą. Kritikavo, neva draugiškai gailėdamies „brolių"

daromų paklaidų; iš tikrųjų gi iš visos širdies stengdamies padaryti Lietuvoje anarchiją ir paskui pasiimti sau tą beformę visuomenę.

Vokiečiams esant, susidarė krašto valdžia; ne tikrųjų rinkimų būdu, bet ir ne vokiečių skiriama. Buvo rinkimai, tiesa, ne visuotini, iš vienų tik inteligentų. Vokiečiai, tiesa, nekliudė konferencijai[2], pavelijo susirinkti ir paskui turėjo tokio sielavarto, kad kone su tuo vienu ir tąsėsi pusantrų metų. Va, kam gi vokiečiai lietuviams tokius dalykus „pavelija", kad galėjo uždrausti? Gi kalti atsirado vėl tie patys lietuviai ir jų valdžia.

Ir kaltino juos vėl tie patys, kurie pas save dar blogiau buvo susidarę valdžią – Regenciją[3].

Ir prasidėjo ujimas lietuvių valdžios už tai... kad vokiečiai ją taip pat uja, nieko neleidžia veikti, nieko tai valdžiai neužleidžia. Lietuvos Valstybės valdžia buvo kalta, kad... vokiečiai iš Lietuvos neišeina. Jei neišeina, tai jie lietuvius paperka, juos stumdo šion ar ton pusėn. Ir kalta, žinoma, Lietuvos valdžia, kam ji tuos vokiečius pas save belaiko. Visa tai buvo daroma... na, žinoma, gryniausia intencija, šilčiausiu užjautimu tų, kurie esti suvaržyti. Ak, ak, kaip mylėtume tuos brolius lietuvius, kad jie... kad jie... neturėtų už savo pečių vokiškųjų durtuvų! Nu, kad jiems bereikia tokių aštrių, tokių smailių žaislų? Dar galima susižeisti.

Ir pasibaigė tas žaidimas – vokiečių talka, kuri kam kam, o jau patiems lietuviams buvo įgrisusi iki pažiaunių. Ir išvarė juos, netikusius talkininkus, nežmoniškus žmones. Ir liko jų pėdsakas – sutvirtėjimas lietuvių nuomonės, jog velnias pasaulyje, jei reiškiasi regimu paveikslu, tai tik vokietuko asmenyje.

Dabar tai jau, rodės, ateis laiko, kada į bendrą lietuvių džiaugsmą dėsis visi kaimynai; spaus jiems rankas patys lenkai už tai, kad įdrįso nusikratyti smaugėjais ir patapti nebepriklausomais, sau žmonėmis. Ir vieton tų broliškai kaimyninių pasibučiavimų, lenkai patylomis šnabždasi, vienas kitam mirkčioja – dabar tai jau greit ir „nasi przyjdą"[4]... Vokiečiai iki šiol bijodavę, tai ir užtrukę kiek. Sako „Lietuva" liepos 13 d.

Ir mes štai jau regime „nebe mirkčiojimą", tik puolimą žemės, į kurią jokių teisių nėra ir provokacijos nebuvo. Ir visi tie užjau-

timai kas gi daugiau buvo, jei ne pigus gudravimas: „Mesk šalin pagalį! Kam tau toks negražus! Fe, kaip nepritinka..." O numetus: „A, tu jau be pagalio: tai eikš, bra, dabar mano glėbin – dabar aš tave pamyluosiu".

BE KAKTADENGTĖS

„Nasz Kraj", kaip ir esame jau išsižodę, ima kalbėti vis natūraliau, destis taip, kaip „Dz. Wileński", kaip lenkams tai širdelėje. Sveikiname ir džiaugiamės. Nu, kam mums žaisti su kaktadengtėmis, „z przyłbicami"[1], užrištomis akimis, kad mes galime atvirai pasisakyti; jūs: Lietuvą geruoju ar bloguoju vis viena paglemšime; mes: Lietuvos mes jums neduosime, nes tai mums bus nauja, dar nuožmesnė vergija, neg buvo su rusais. Rusai neturėjo tokių apetitų ir tokio pasiryžimo. Tiesa, buvo lydžiai, kuriems smulkios žuvelės praryti, rodės, vieni niekai. Vis dėlto ir jiems ešerys buvo neprarytinas, kad per dygus. Žiūrėsime gi, kaip mus lenkai prarys.

Apie kauniškius „Nasz Kraj" liepos 15 d. jau šitaip rašo, kai pamatė juos nenusileidžiant.

„Gyventojų, net tikrųjų lietuvių, nusistatymas prieš neva suvereninę Lietuvos valdžią yra vieno paniekinimo nusistatymas; taip, jog tik stebėtis bereikia, kaip rimtai apsieina su „Lietuvos valstybės" atstovais lenkų ir Santarvės valdžios. Žmonės netiki, kad Lietuvos valdžia būtų patvari; valstiečiai nemoka uždo, atsisako nuo valdžios liudymo, įsitikinę, jog lietuvių–vokiečių viešpatavimo galas yra labiau neg artimas. Lietuvių nuomone, tegali čia viešpatauti arba bolševikų, arba lenkų valdžia. Ta nuomone užsikrečia ir aukštieji Lietuvos valdininkai; jie nenori ilgam laikui apsigyventi Kaune. Visai neperdedant lietuvių valstiečių simpatijų Lenkijai, reikia pažymėti, jog galimas lenkų kariuomenės lietuvių žemių paėmimas lietuvių chlopų[2] protuose rišasi su pasiliovimu rekvizicijų, ekscesų ir pristatymu maisto. Paskutiniais laikais susilpnėjus pašalpų plaukimui iš Prūsų, valdininkai griebiasi vadinamųjų „aukų gera valia",

baidant rekvizicijomis. Vis dėlto rekvizicijos ir kontribucijos nesiliauja". Taip ir toliau, t. ir t.

Ligi pradžiai lenkų ofenzyvos prieš lietuvius mes dar neesame veik nė viename lenkų laikraštyje skaitę tokių gerų ir tikrų informacijų, kaip apie Lietuvos Valstybės valdžią, taip ir apie pačius lietuvius. Kol ta valdžia išnaudoti buvo vilties, tol tokių „tikrų" žinių laikraščiuose nebuvo. Įsivaizduokite šitas lenkų valdžios laikraščio skelbiamas žinias:

1. Lietuvoje tebeviešpatauja lietuviai su vokiečiais. (Paskutinis vokietis iš Lietuvos išėjo liepos 12 d.)

2. Lietuvos valdžiai plaukė ir plaukė subsidijos iš vokiečių. (Vieną kartą tebuvo vokiečių žymi suma skirta Lietuvos valdžiai iš tų gi pačių Lietuvos paėmų. Ir tų visų neatidavė arba ir atiduodami sau didžiumą nusibraukė. Taip kad ne vokiečiai šelpė Lietuvos valdžią, tik ta valdžia vokiečius šelpė, juos čia rydė ir algas mokėjo.)

3. Lietuvos Valdžia dabar gyvena „aukomis", kurias veržte išveržia rekvizicijomis ir kontribucijomis.

(Mes širdingai velijame, kad ir lenkai pagyventų „aukomis" nors vieną mėnesį: jų valdžiai ir valdininkams išbyrėtų visas pasišventimas, visos idėjos. Rekvizicijų yra, bet jos nesunkios. Tai patvirtino pats lenkas p. Jurgis Gružauskis Varšuvos laikraštyje. Uždas yra ir bus. Bet jis ligi šiol nė šimtosios dalies nereikalauja, kiek reikalauja beveik už kiekvienos tvoros mietą lenkų valdžia tose vietose, kurias yra paveržusi.)

4. Lietuvos valdžia tokie niekai, jog tik juokai, kai lenkai mėgina su ja rimtai kalbėti. Ne kalbėti su ja reikia, tik, nieko nesakius, užimti Lietuvos žemes, nes lietuviai valstiečiai tik padėkos mums už tai, nes... nebebus rekvizicijų, nei kontribucijų, nei vokiečių, nei nepastovios valdžios; nes lietuvių valstiečių simpatijos ištrykš mums fontanu; nes mes pristatysime jiems maisto. Ak, ak, ak, kiek mes lietuviams gera padarysime, juos ginklu pavergę! (Prašom, prašom pamėginti tų „simpatijų", p. dvarininkai ir šiaip jau bajorai! Ar liausis, jums užgulus, „ekscesai", tai mes esame Vilniuje prityrę. Maisto jūs Lietuvai tiek teatnešit, kiek ir okupuotam Vilniui – ile kot napłakał[3]. Lietuva

pati yra tiek turtinga, kad jai atsisakius praleisti Vilniui maistą, jis, nabagas, su amerikiečių lašiniais, kurių teužteko į pelėkautus įdėti, ir su 12 svarų miltų, kurių teužteko Amerikos malūnams pareklamuoti, neilgai išbūtų gyvas.)

Atsakėme. Ar „Nasz Krajaus" demokratams tai aišku? Mums labai aišku, kad jų demokratizmas nėmaž nesiekia toliau grobimo svetimų žemių ir dėl to koneveikia išmislais ir šmeižtais. Taip atrodo naujieji Vilniaus demokratai be kaktadengtės.

ĮKYRUMAS

Prieš karą mes buvę maskolių talkininkai, per karą vokiečių, po karo esą bolševikų talkininkai. Taip mus apibrėžia lenkų laikraščiai, taip šneka ir skaitančioji publika. Kai pakyri ta nuobodžio pasaka, apverčia katiną uodega aukštyn: prieš karą lietuviams talkon ėję rusai, per karą vokiečiai, dabar štai komunistai tokie tokius pažinę.

Mes šimtą kartų rimtai gynėmės, du šimtu kartu pykome ir keikėmės. Pagaliau pamojome ranka: tesižinai, jei jiems tai gerai daro; tegu sau bent tuo nusimaldo. Bet kai nesiliauja, vis dėlto širdis pyksta, bloga darosi, ir tik dairais, kad tai geroje draugėje neatsitiktų. Nepadoru, ar žinai.

Įkyrėti žmogui vis tuo pačiu dalyku bene bus tautinė lenkų jeibė. Atmenate, kai tarp mūsų dar nebuvo tiesioginių priežasčių kibti kits kitam į plaukus, kiek energijos gaišinome dėl tų dalykų, kurie yra nutikę prieš penkis šimtus ir dar su viršum metų. Bet kurios kitos tautos žmonėms to laiko būtų užtekę užmiršti nuotykiai, kad ir jie būtų buvę pirmos rūšies svarbumo. Jei neužmiršti, tai bent beminėti juos, kaipo kokius priešistorinius nuotykius, kaip minime tvanų ir ledų laikotarpius. Bet kurios tautos istorijoje buvo žymių, daug reiškusių atsitikimų. Bet kurios tautos kultūros istorijoje krikščionimis virtimas buvo lyg koks persivertimo į kitą pusę slenkstis. Tą brangią krikščionybę tautos iš eilės paveldėjo nuo kita kitos sulig švento įsakymo: „Veltui gavę, veltui duokite"[1]. Tai nei davėjai, nei gautojai niekur nesijautė už

tatai skalni, nei anglai rymiečiams, nei tie patys lenkai čekams.

Tik šieji, veltui gavę krikščionybės iš vieno šono, į antrą šoną jau veltui nebedavė: reikė už tai Valstybė jiems atiduoti, tautystė atiduoti, viskas atiduoti ir dar dieną naktį atminti, kokie lenkai yra lietuvių geradariai. Kad lietuviai to, gink Dieve, bent kuriam laikui neužmirštų, jiem tai buvo primenama per ilgus metus kiekvienoje kalboje, kiekviename laikraščio numeryje ir daugybėje kitokių raštų. Mes jiems „davėme" tikėjimą, davėme kultūrą, padarėme duonaėdžiais, pirkių gyventojais, marškinių vilkėtojais. Prieš tai jūs ropėmis mitote, gyvus vaikus ėdėte ar kokias kitokias barbarybes darėte.

Kaip mums dabar aišku senovės lietuvių jausmai, kai jie pakrikštyti, kiek laiko pabuvę, skubėjo upėn, merkės, plovės, siųsdami tą krikštą atgal davėjams, kai darėsi dėl to krikšto nebepakenčiama. Kaip gerai tai numanė Doroševičius[2], kai rašė savo pasaką apie kalvį, kuriam daktaras, ranką pagydęs, taip įkyrėjo, nuolat tai jam primindamas, jog kalvis nusikirto ranką ir nunešęs įmetė daktarui, idant daugiau jis į kalvę nebeateitų.

Įkyrumas veda tiesiu keliu į nusiminimą ir į netikėtus veiksmus.

Šiais metais lietuviai ir lenkai sukliuvo arčiau, pasijutę komunistų vergijoje. Lenkams likimas buvo palankesnis: kažin kas savo tikslams, nors tik būsimiesiems, ne esamiems, atgaivino jiems valstybę, įspraudė jiems į ranką aštrų ar karštą ginklą. Patys „stebuklingai" atgimę, ryžosi ir savo kaimynus gaivinti. Pasiskelbė išvaduotojais iš bolševikų ir tikrai vadavo. Vadavo kitus grynais egoistiniais tikslais, nes patys bijojo, kad bolševikai, arti atsiradę, ir jų nepavergtų. Vis dėlto pasiskelbė kaimynų mesijais, išganytojais ir pareikalavo ne mažesnio užmokesnio, kaip ir pirmiau už krikštą. Iš bolševikų nelaisvės išvaduotieji turėjo kristi jiems į nelaisvę; ir ne vieni patys, tik su visu savo žemės, savo valstybės kraičiu. Ir to dar maža. Kai išvaduotieji nereiškė ypatingo savo džiaugsmo, jiems imta nuolat minėti jų nedėkingumas. Ir minėta taip ilgai ir įvairiai, kol išvaduotieji neįsigeidė atgal grįžti į bolševikus ar ką, bet tik nebesigirdėtų tų pasigyrimų ir nebereiktų taip brangiai mokėti už „geradarybę".

Tai ne prasimanymas, ne sklandžios pasakos žodžiai, tik tikros „išvaduotųjų" refleksijos, kada ir su kuo buvo geriau, su kuo ir gali būti geriau. Įkyrumas stumia labai toli šalin; gali priversti taikintis su didžiausiais priešais. Įkyrumas gali privesti žmogų iki pat satanizmo: su pačiu velniu susidėsiu, bet tik atsikračius įkyrumų. Įkyrumais mėginant nuo ko nubaidyti, dažnai, priešingai, į tai pastūmėji.

Ilgai mums akis badė ir vokiečiais; gi mūsų valdžiai ko neišbadė. Neišbadė tik dėl to, kad badikliai buvo per buki; visiems buvo aišku, jog lietuvių pynimas su vokiečiais niekai. Bet apie tai tiek to, nors to įkyrumo iki pat šiai dienai nepaliovė ir turbūt nepaliaus, kol ir su tais neprivers lygtis; gi iš tikrųjų ir mums ar nederėtų bendrai gyventi ir gintis??

Nuo vokiečių lietuviai patys išsivadavo. Nebuvo lenkų prašę talkon ir iš komunistų vaduodamies. Nekviečiamieji ir patys moka ateiti. Kur atėjo, atėjo; tik tuo anaiptol nepasitenkino. Vadavimo manija stumia juos vis toliau, toliau, o vaduotojų organai tai net savo ideologija pasidaro. Šitą vadavimą mes nusimatome kaipo priemonę, pateisinančią tolesnius puolimus pirmyn. Vakar mes išgirdome iš „Dzien. Wileńskio" gana netikėtą obalsį – „Naujas pavojumas" – Lietuvon grįžtąs bolševizmas, iš Lietuvos eisiąs Lenkijon, per Lenkiją vison Europon. Prirodymų ideologo Obsto[3] turima gana: neramumai Panevėžyje ir Ukmergėje, proklamacijos prieš dvarininkus, reiškia – bolševikų dvasioje; na, ir pagaliau N. Švenčionių[4] klebonas lietuvis pastatęs bolševikui lietuviui „paminklą". Visa laimė, kad sargyboje stovi pilietis Obstas, jis tą bolševizmo pavojumą nuvarys, kaip anais laikais Sobieskis[5] nuo Europos nuvarė turkų pavojumą. Garbė gi didvyriams!

Štai kaip jis atpasakoja, tuo tarpu per sukąstus dantis, kaip tai reikią padaryti.

„Tas dalykas nėra vienų lietuvių vidaus dalykas. Šalia tautinių ir politinių tikslų mes čia dar pildome, ir tai pirmų pirmiausia, militarinius uždavinius. Pildome patys save gindami, lygiai kaip ir gindami visą kultūrinį pasaulį; pildome aiškiai tai mums Antantai pavedus. Gyvename karo metą ir karo atžvilgiai

turi viršyti visas racijas. Ko reikalinga yra tos valandos padėtis, tai spręsti yra pašaukta karo valdžia. Esame tikri, jog ta karo valdžia padarys visa, ko tik reikia, kad mes nebūtume pavojuje; nei per plauką daugiau, ale ir nei per plauką mažiau".

Reiškia, lenkų karo valdžia turi teisės kištis į Lietuvos dalykus, nes tai pavelija bolševikų šmėkla ir Antanta. Ir mes esame tikri, nes tai jau matome, jog įsikiš. Ir nors mums be galo keistas rodos to „plauko" storumas, kad jis nugula visą šalį tarp Gardino–Vilniaus gelžkelio ir Nemuno, vis dėlto didžiausia baime laukiame ne tik kruvinų karo pasekmių, bet ir naujo lenkų įkyrumo, kai ims visam pasauliui priminėti, kokie jie išganytojai ir Europos, ne tik Lietuvos, vaduotojai.

O prie ko lietuvius tas įkyrumas pristums, tai nė pranašauti nemokame.

BUDRUSIS VILNIAUS OBSERVATORIUS

Šiuo kartu pilną savo pavardę pasirašęs „Dzienniko Wileńskio" redaktorius ir maestro pilietis Jonas Obstas[1] reikalauja „nei per vieną plauką ne daugiau, ale ir nei per vieną plauką ne mažiau" (žiūrėk 119 pusl.), kaip tik naikinimo Vilniuje visų nelenkų. Netikite? Tai patys pasiskaitykite.

Iš seniausios senovės buvo Vilniuje vokiečių kolonija; gal nuo pat karaliaus Mindaugo, o jau tikrai – nuo pat Gedimino gadynės. Buvo ir paliko vokiška, nors kai kurie jos nariai, tebebūdami vokiečių pavardės ir namie (gal paslapčiomis) su savo vaikais vokiškai kalbėdamies, žmonių akims ar tik dėl subsidijų iš Smurgainių ar Maimačino[2], patapo „istinnais poliakais"[3]. Jie tai savo brolių vokiečių nenaudai, net tiems patiems lenkams to negeidžiant, stengiasi spjaudyti aukščiau savo galvos. Kaip ir pridera – „istinnym".

Tad vokiečių kolonija Vilniuje turi didesnes pilietybės teises už atskirus savo narius – išvirtėlius, vakarykščius atėjūnus iš Saksų ar iš kur kitur. Gyveno, ir niekas jos nelietė, kol neatsirado saviškis įdavikas. Pasirodė, jo gauta „visai tikrų žinių" (?), jog

šita kolonija, dar vaizdumo dėlei – kitaip pavadinta: „tikėjiminė liuterių gmina"[4], ruošianti susibaudėlių organizaciją nuodėmingam politikos veiksmui. Jau pritraukusi į tai visus vokiečius, žydus, lietuvius ir rusus. Kad nebūtų pamiršusi gudų, būtų griežtai visos nelenkų tautos, kurios kaipgi nebus nuodėmingos, jei – ne lenkų?

Liepos 17 d. vilniečiai už pusę markės gavo tad iš „Dz. Wil." didžiausią sensaciją: sužinojo, jog vokiečiai, tie žinomieji geri organizatoriai, net pačiame Vilniuje padirbo didelį organizacinį darbą. Antra sensacija, jog visa tai padarę visai ne egoistiniais tikslais: Lietuvą prijungti ne Germanijai, tik Rusijai. Vieni džiaugėsi tomis sensacijomis, kurių pagaliau Vilnius ir šiaip jau niekados nestinga; kiti gi netikėdami galvomis kraipė, įtardami pilietį Obstą, bene jam būsią kartais koja už kojos užkliuvusi ir jis – susipynęs savo paties denunciacijoje. Galop tiek to, kaip ten buvo.

Mums svarbu, jog istiniausis iš istiniausių Vilniaus lenkų liudija apie visų tautų konspiravimą prieš lenkus ir jų politiką – Lietuvos prijungimą Lenkijai. Jei „visai tikri šaltiniai" nebūtų begėdiškai pamelavę provokacijos tikslu ar neblaivai pakliedėję apie visų Vilniaus nelenkų bloką, mes būtume turėję labai svarbų argumentą, jog Vilniaus likimo anaiptol neturi teisės spręsti vienas pats lenkuojantis jo elementas, kai visi kiti, atseit didžiuma, kitaip yra nusistatę. Tik, aiman, mes neturime tokių „visai tikrų šaltinių", kurie parodytų Lietuvos likimo klausime pilną visų nelenkų solidarumą. Niekas nėra girdėjęs nė tokio sumanymo, ne tik įvykinimo, o jau ko ko vilniečiai šiais laikais nepriplepa.

Tai ir tenka mums ne pasidžiaugti, tik palikti prie savo nuomonės, jog visa tai grynas, labai blogos valios ar nesveiko žmogaus *delirium*[5], kliedėjimas tikslu įkąsti nemielus sau žmones. Tai, ką rusai vadina „čelovekonenavistničestvo", kad jis sutrūktų, toks ilgas žodis!

Daugiau, budrusis Vilniaus observatorius tik dabar yra pasergėjęs, kaip bjauriai lenkų valdžią, armiją ir pačią valstybę užpuldinėją tie patys konspirantai: vokiečiai, litvomanai, žydai

ir rusai savo spaudoje. Lietuvių (tegu sau ir litvomanų!) bei žydų spauda Vilniuje yra. Dvi spaudi. Tik kaip dabar iš tų dviejų piliečio Jono Obsto akyse ūmai pasidarė keturios? Tiesa, kartais akyse tavoruoja ir visi daiktai matosi dvilypiai. Ale tokiomis valandomis viešoje vietoje nepridera skerėčiotis ir provokatoriškai šaukti per visą rinką. Kaip vokiečiai ar rusai gali lenkus koneveikti, kad nei vieni, nei antri neturi Vilniuje nė mažiausio organo? Eina rusų kalba „Vilenskij Kurjer", bet ir tas vienas – žydų leidžiamas ir daugiausia žydų reikalui.

Turbūt iš tokių pat „visai tikrų šaltinių" pilietis Obstas gavo žinių, jog ta nelemtoji keturių tautų spauda, esamoji ir sapnuojamoji, yra Berlyno ir Maskvos palaikoma. Tai pasakyta tokiuo tvirtu, nesvyruojančiu tonu, taip begėdiškai akis išvertus, jog bet ką ima noras susitikti p. Obstą, arti arti prisikišti prie jo veido ir drėbti jam stačiai į akis: meluoji, tu to nežinai ir pats tuo netiki, nes to niekados nebuvo ir dabar nėra! Tai pramanei, siundydamas nurimusią Vilniaus žemės valdžią, kad ji griebtųsi negarbingos prievartos ir nelenkų persekiojimo. Lyg dar maža buvo ir žydų pogromų, ir lietuvių krėtimo bei suėmimų. Ar tada, kai visi tie nelenkų elementai bus „pažaboti", „vokiečių–litvomanų, žydų–rusų spauda" bolševikiškai sutramdyta, ar tada p. Obstas bus laimingesnis? Ar neblikus kam jam paprieštarauti, plačiau jam bus vietos skerėčiotis? Ne! Kaipgi jis tada bepildytų tiesioginį savo paskyrimą – uiti nelenkus?

Skaitai žmogus „Dzien. Wil." ir jo didvyrio Obsto darbus ir mušies į krūtinę: juk ir mes Kaune turime „Laisvę" su Titnagais ir Bičiūnais[6]. Tie patys klykavimai suimti, pažaboti; ir ten tokie pat „budrūs observatoriai", nesidrovį kartais išpildyti žandaro rolę. Skaitai ir pakaušį draskais: negerai esti bet kuriai valdžiai, kai joms bet kokie akiplėšos arogantiškai kaišioja vizitines savo korteles ir dedasi „milijonų" gelbėtojais. Kas ir kada tų milijonų juos įgaliojo jų vardu daryti negarbės darbus – provokuoti valdžią prieš piliečius? Jei tos valdžios būtų susitvarkiusios, jaustų savo galybę, jos neabejotinai pasakytų šitiems savanoriams tėvynės gelbėtojams: „Šalin! Ne į savo dalyką kišatės! Mes ir be jūsų žinome, kas mums daryti, ypač kada daryti"...

Mes ir tikimės, jog šitas „laisvininkų" ir Obstų staugimas į mėnesį „mėnesiui" neišardys nervų ir nepastūmės į susiaurinimą teisių daliai piliečių.

Jei tačiau kitaip atsitiktų, mes, žinoma, tada nebegalėsime atvirai ginti savo žemę, kurią dabar taip drąsiai savinasi Obstai ir kiti endekai, bet kurios likimas toli gražu dar nėra taip aiškus, kaip kam rodos. Tada imtų veikti nebe principai ir asmenų teisės, nes „Głoso Litwy"[7] žodžiais tariant, tebūtų nugalėtojų teisės ir nugalėtųjų – *vae victis*[8].

Kiti, kaip kiti spaudos organai. Atsakome už savuosius, lietuvių laikraščius. Berods jie kartais ir stačiūkiškai kovojo už savo pasižymėtąsias teises, nes jautėsi pas save namie, ne svetur, ne Lenkijoje atsidūrę, kaip tai norima mus pristatyti. Lietuvių spauda nei reikalo jautė, nei reikalavimo girdėjo, kad išsižadėtų šio vienatijo pragumo vesti savo žmones į susipratimą kaip tik tuo laiku, kada nuo jų balso prideri viso krašto likimas. Ir toliau mes ta teise naudosimės iki paskutiniosios, gal skaudžiausios mums valandos, kada mums pasakys ne Obstai, tik autoritetingesni valdininkai: liaukitės! Ir liausimės, paskutinį kartą užprotestavę, jog mums nebus namie leista išpildyti Vyriausiojo vado norai – padėti žmonėms, kad laisvai apsispręstų.

Tikime tačiau, jog ligi to neprieis, nežiūrint endekų provokavimo ir visokių jų insinuacijų: dabartinioji Vilniaus valdžia ne iš vienų endekų susidariusi. Ir mes jaučiamės pildę ir išpildę tiesiogines publicistų pareigas – žiebti vieną gryną šviesą, idant niekas nė vienai valandai toje šviesoje nesuklystų; davę aiškų, nieku neapvyniotą lietuvių visuomenės veidrodį, idant ir patys mūsų priešai, mus valdydami, neklaidingai orientuotųsi. Juo daugiau mes žymėjome faktų, lietuviams negeistinų ar tik nemielų, juo daugiau spyriojomės su kitų laikraštininkų nuomonėmis apie Lietuvos likimą, juo greičiau ir tikriau įvyko abiejų tautų nusistatymas. Jei visa tai padarius mūsų publicistikos žodis bus nebereikalingas, mes pasitrauksime, ir visai ne dėl to, kad p. Obstas bus mus apšmeižęs kaipo ėmėjus subsidijų iš kažin kurių kraštų.

BALTOSIOS MAGIJOS PROFESORIAI

Aš senai bebuvau balagane, kur „štukas" rodo. O kaip būdavo įdomu! Sumaningam profesoriui būdavo dykas galas iš nosies, iš drapanų klotinių prisirinkti pusę skrybėlės pinigų, tuos pinigus paversti kiaušiniais, iš kiaušinių išperėti gyvą kūdikį, vis tame pat bryliuje. Matė galgonai kiaurai per sieną, „jak mazur dziwkę"[1], prastai pakalbėjus; matė gyvas tavo mintis kiaurai per kiaušą. Visų įvairybių nė nesuskaitysi.

Tuos mielus „profesorius" mums priminė paskutinis liepos 18 d. „Nasz Krajaus" įžengiamasis kaip Kauno valdžia pirkliaujanti Lietuvos nepriklausomybe. Straipsnio antgalvis parašytas ne mažesnėmis raidėmis kaip balagano sienoje ir šaukte šaukia: sustok ir stebėkis! Tai kaipgi nesustosi? Reikia sustoti. Ypač kad laikraštis mus pamokina apie daugelį tokių dalykų, kurie mums patiems nė į galvą nebūtų parėję.

Pirmiausia mes nieko nežinome, kas dabar Kaune ir aplink Kauną darosi. Nei mes su Lietuvos Valstybės valdžia neturime susinešimų, nei savo šnipinėtojų nelaikome. Gyvename lyg kokioje saloje, kur retkarčiais koks gailestingas garlaivis atveža po keletą numerių laikraščių.

Gi Vilniaus lenkų laikraščių tų žinių turima ištisi aruodai. Ko jiems Kauno lenkai neprisiunčia: ir straipsnių, ir korespondencijų, ir telegramų. Neabejojame, kad ir apie „nesusipratimus pasieniuose" turi tikrų žinių ir tik gailimės pavydėdami, kad jų kažin kodėl šykštauja duoti publikai. O jau kaip tų žinių visi laukia. Nes lietuvių generaliojo štabo pranešimai – viena melagystė...

Užtat laikraštis atsilygina publikai kitomis žiniomis ir taip gausiai, kad anąsias kariškąsias kaip ir užmiršti. Jos kai kuriais žvilgsniais net įdomesnės, labiau intriguoja, nes – paslaptinės; tokios, kurios tepašnibždomos labai konfidenciališkai kits kitam į auselę.

– Žinai, kūmeli, į Kauną, bičiuoliai mums rašo, atvažiavę kažin kokie karininkai, kažin kieno atsiųsti, kažin kokiais reikalais! Sako, Liepojoje atsiradusi kažin kokia nauja armija. Nujau, tik bene jos? Taip ir bus! Tai kunigaikščio Lyveno[2] pasiuntiniai...

Tiesa, tą peiktinąją Lietuvos valdžią vis dažniau ima lankyti ne tik artimieji kaimynai, net ir egzotiškieji svečiai. Kas gyvas, neapsnūdęs, tas netveriąs nekantrybe sužinoti, kaip čia į pasaulį gema naujos valstybės subyrėjusių didžiųjų valstybių pakraščiuose. Jiems viskas rūpi tuojau žinoti, su kuo bus galima papirkliauti, kas išvilioti, kas jam įsukti, su kuo bus galima ir verta dėtis. Atvažiuoja vis daugiau ir karo misijų. Visa tai kol kas lygiai nieko nereiškia: nei vaizbos konvencijų, nei militarinių sutarčių; ale ateityje gali reikšti!

Nujau, bene tokie daug ateityje reiškiantys gaivalai bus ir šitie naujieji lietuvių svečiai, nes jie – tariasi su Lietuvos valdžia. Tiesa, nežinia apie ką jie ten tariasi. Ale kam gi jie taip tariasi, kad mes, „N. Kraj", negirdėtume? Jei taip, tai aišku, jog tariamasi bendrai eiti prieš lenkus. Štai ir atspėjome užmintąją mintį. Kam gi priežodis sakytų, gudriai galvai esą gana to vieno žodžio, kad viską kiaurai permatytų. Kam gi būtume permatytojai profesoriai?

Ką „Nasz Kraj" per lentą kaip mozūras pamatė, nemažai jį įbaugino, ir ėmė jis vaizduotis tokias kombinacijas, kurios publikai parodytų ko keisčiausių štukų. Vienas, du, trys! Štai jums kunigaikštis Lyvenas. Jis pusruskis ir pusvokietis. Mūvi vokiškomis kelinėmis, gi kalba rusiškai. Dviejų juodžiausių reakcijų sąjunga visiškai aiški. Belieka pasiieškoti trečiojo, nes kokia gi kolegija ne iš trijų?

Vienas, du, trys! Štai jums ir trečias iš redakcijos skrybėlės – Lietuvos valdžia. Kadangi su kuo sutapsi, toks pats patapsi, tai aišku, jog Lietuvos valdžia dabar ir pati juodžiausi reakcionierė.

Vienas, du, trys! Matote, čia buvo lietuvių demokratų, net radikalų. Jie dėjos viską ant savo pečių velką, vieni patys laisvės siekią, daug karčių žodžių kalbėjo kaimynams nedemokratams. Bet dabar jų – fiūt štai nebėra. Jų vieton visuomenėje ir valdžioje atsistojo krikščionys demokratai, kitaip tariant, sufanatizuoti kunigai.

Vienas, du, trys! Matote, kokios buvo lenkų pastangos šiaip ar taip su ta demokratinga valdžia susiderėti, ir kaip dabar nebėra tų pastangų, nes nebėra antrosios pusės. Bene kunigai užpildys

tą tuštumą? Jų sutanos ilgos, bet demokratizmas tol trumpesnis neg lenkų valdžios demokratizmas. Tai su jais baigta – nieko bendra nebepadarys nė patys magijos profesoriai.

Lietuvos valdžiai paslaptiniai svečiai statą ir sąlygas paslaptines. Paslaptinės bet kam, tik ne mums, magijos profesoriams.

Vienas, du, trys! Matote, gerbiamoji publika, Lietuvos nepriklausomybės laidotuves. Ak, judai, judai, tie Lietuvos ministeriai! O tokia buvo graži susidariusi Lietuvos nepriklausomybė, taip ji buvo visiems patikusi ir net reikalinga pasidariusi, ypač Lenkijai, o dabar štai ir laidojama, parduodama, ja pirkliaujama ir... kažin ką už tai gaunama. Turbūt miltų, lašinių, žibalo ir anglių, kurių mes „žadėjome".

Na, ne, bra! Lietuvos kraštas jau tiek yra pribrendęs iki nepriklausomybės, taip jam tai jau pridera, jog lenkų užjaučianti širdis to negali leisti! Kaip, kad Lietuvos valdžia kenktų ir kompromituotų savo liaudį? Na, kam gi širdis neplyš tai matant! Nenuliūskite, lietuviai: mes nuo Trakų ateisime jūsų išvaduoti nuo visų jūsų ministerių ir Tarybų! Mes su jumis, liaudimi, tiesiai pasikalbėsime ir oficialiai su ta neverta valdžia ir dar nevertesne Lietuvos demokratija. Kas kita – jūs, liaudis; destis dvarininkai ir šlėktelės: ot, jie tai liaudis, ot, jie tai demokratai, ot, jie tai supras demokratingąsias mūsų pastangas – užtikrinti Lietuvai nepriklausomybę. Kas saviškiai! Tik tfu! Liaudie, siek į mus per savo valdžios galvas ir bus baigtas dalykas. Antanta žinos, jog tu mūsų lauki nesulauki, žiobčioji, kaip kikilis lietaus lašo.

Vienas, du, trys! Matote, čia buvo Lietuva, o kaip nedaug tereikėjo laiko ir pastangų, kad jos vietoje atsirastų „Wschodnie kresy Polski"[3] ir Lenkija išsiplėstų nuo jūrių iki jūrių...

Jūs manote, jog mes čia parašėme feljetonėlį į linksmą „Czupiradłą"[4]? Visai ne: mes tik atpasakojome „N. Krajaus" liepos 18 d. straipsnį, kuriam kitokio tono nesugebėjome parinkti. Taigi dabar mes turėsime gynėjus nuo visų mūsų priešininkų: maršalas „Dziennik"[5] gins mus nuo bolševikų, feldmaršalas „Kraj"[6] – nuo mūsų pačių valdžios.

TAUTINĖS PRIEŠINGYBĖS

1. ARTIMOJI PRIEŽASTIS

Kas iš šalies dirstelėtų į Vilniaus laikraščių santykius, ypač į lenkų ir lietuvių, kas įsiskaitytų, kaip neatlyždami jie diena dienon svarsto ir gromuloja vis tuos pačius dalykus, – tas, giliau į širdis neįžvelgęs, gal nutartų, jog tai jų būties sritis. Pastatyk rašytojus kitokiose sąlygose, ir jie nebemokės rašyti; bent nebeturės tokio ūpo.

Teisybė, sąlygos išdirba publicisto rūšį; sąlygos paverčia jį bręsti vienapusiškai, vienoje šakoje teigyti žinių ir liežuvio lankstumo. Bet anaiptol tos sąlygos neužmuša širdies ir visa to, kas žmogų traukte traukia iš tos srities aukštyn. Laikraštininkas, atsistojęs savo sargyboje, pasiima lyg piemens rolę ginti savo bandą nuo žalingų užpuolikų. Gina, alioja, baisiai šaukdamas, kad žalingasai neprisiartintų ir nereiktų su juo stoti į tikrą kovą. Juo balsiau kas alioja, juo baisiau, matos, jam pačiam, juo didesnis noras akis akin nesusidurti su pavojumu.

Mūsų santykiuose bene tas pat. Mes aliojame lenką iš tolo ir džiaugiamės, jei kada mums pasisekė jis nuo bet ko nubaidyti. Nuo didžiausios gi mūsų šventenybės, dėl kurios mes esame pasiryžę jokių kompromisų nedaryti, nuo mūsų nepriklausomybės, mes tuo tarpu dar neesame nualioję savo kaimyno. Ir mums paslapčiomis be galo gelia širdį. Kaimynai, matydami mūsų nenuolankumą, nors visaip mus bara ir išdeda, vis dėlto ir jiems tas sportas nėra malonus, ir jie gilumoje širdies griaužias, jog visos geros pastangos niekais virsta.

Jei taip ir vieniems, ir kitiems nėra dabartinis padėjimas mielas, gera būtų paieškojus tų priežasčių, kurios yra sudariusios tą keblų padėjimą. Ir jų ieškoma, deja, tik ne ten, kur jos tikrai glūdi.

Tokie lietuvių santykiai, kokie dabar yra, nebe šiandien susidarė; jie tokie pat maž nuo pirmosios Rusijos revoliucijos, nuo to laiko, kaip lietuviams buvo leista atsistoti literatūroje savo tautos sargyboje. Laikraščiai, ypač „Viltis", ilgai tyrė etnografines Lietuvos sienas ir pasienius. Sienas aiškiai rodė daugybė etnografų ir žemėlapių. Visi jie kone vienodai rodė tas sienas,

visai menkais skirtumais. Bereikėjo dabar ištirti, kas gi dedasi pasieniais, kokios ten per pusę šimto metų nuo etnografų tyrimo beįvyko atamainos; kur lietuvių visai nebeliko, kur dar liko ir kiek. Neoficialiu keliu, bet gal tikresniu neg oficialis, kaimyniškų įsižiūrėjimu nustatyta, kame dar yra nenutautusių lietuvių, kur jiems reikia tik paduoti prietelinga ranka, išmokyti lietuviškai skaityti, ir jiems nebebus pavojaus nutausti. Nuspręsta tos vietos, jos pažymėta laikraštyje, buvo padarytas net tam tikras žemėlapis su pabrėžimais vietų, kur dar yra lietuvių gaivalo, ir visa tai buvo įteikta tuo laiku buvusiam vyskupijos valdytojui kun. Michalkevičiui[1], idant teiktųsi jis tuos tamsuolius turėti tėviškoje savo globoje ir nebeleistų jiems galutinai paskęsti svetimoje jūroje.

Lietuvių rūpesčiai buvo jam išdėstomi tokiuo pasitikėjimu, taip atvirai, kad jis galėjo susekti visus mūsų abejojimus ir viltis. Iš pradžių jis buvo palankus. Bet neilgai trukus į savo dumblyną jį įtraukė tautinės demokratijos politika. Atsirado čia Vilniuje kunigų klika, kuri sugebėjo nabagą iš svetur atvykusį valdytoją supančioti ir supinti. Tuo tad laiku ūmai jis atsimainė ir lietuviams piktai jis atsakė: jūs melavote, paduodami savo etnografines žinias! Dabar aš turiu jau geresnių. Ir prasidėjo ne favorizavimas lietuvių gaivalo, bet jo naikinimas tokiuo užsispyrimu, jog jei tokiuo pat būtų buvę išganymo ieškota, tikrai dangus būtų prie žemės prilinkęs.

„Geresnės" žinios buvo štai kokios. Yra etnografiniais pasieniais tokių vietų, kur žmonės sumišę ir stovi kryžkelėje. Kas pirmas jiems įteiks savo kalbos elementorių, to ir laimėta. Jei lietuvis pirmas įteiks, lietuvis laimės. Bet kas tie patys lietuviai? Jie visi yra pasmerkti paskęsti rusų jūroje. Kam gi jie turi ištirpti rusų? Lai geriau prasiskiedžia lenkų jūroje! Visgi nors katalikų padaugės. Duokime pirma jiems lenkų elementorių. O jei to rusų valdžia dar neleidžia, duokite jiems bent lenkų katekizmą ir poterį. Michalkevičius pasekė šiais.

Daug buvo ir anksčiau priežasčių dabartinio antagonizmo tarp lenkų ir lietuvių. Bet visos jos buvo be galo smulkios sulyginant su šia. Tikruoju atitolintoju lietuvių nuo lenkų buvo Michalkevičius ir juo valdę endekai. Lietuviai tai per gerai žinojo ir ne

vieną kartą visai blaiviai išdėstinėjo lenkams, kaip Vilniuje, taip ir Varšuvoje:

– Klausykite, susitarkime. Susitarkime geruoju ir visi daug daugiau laimėsime. Svyruojančio lietuvių gaivalo yra Švenčionių, Vilniaus ir Lydos apskričiuose. Jei visų viso tą elementą suskaitytume, jo nerastume daugiau kaip 125 000 žmonių. Jei jūs laimėsite tuos, tai bendroje 24 milijonų lenkų tautoje jie bus mažiau kaip lašas. Nė apsilaižyti. Lietuvių dviem milijonam tas jau daug svers. Ypač mums svarbu vieną sykį nustatyti, taip sakant, demarkacinė nutautimo linija. Ką, lenkai, laimėjote, žinokitės; bet daugiau – gana; mes, susipratusios liaudies žiedai inteligentija, jaučiame tautos pareigą daugiau nutautimo nebepakęsti. Ir tai mūsų chlopiškai atkalus pasiryžimas. Jei nenusileisite, jūs laimėsite tuos 125 tūkstančius; bet drauge galite pralaimėti visus du tris milijonus lietuvių.

Tai autentiška. Tie, kurie iš gudų ir lietuvių buvo sumanę pasidaryti lenkams etnografinės medžiagos, nepaklausė, intrigavo, siundė žmones, kad lietuvių knygelės neimtų į rankas, lietuviško pamokslo neklausytų. O kad vis dėlto buvo tokių, kurie norėjo klausyti, tai sumanyta nė iš tolo neprileisti lietuvių veikėjų į tas svyruojamąsias minias; pavesti jas vienų lenkų išimtinai globai.

Ir prasidėjo muštynės, pirma Vilniaus bažnyčiose, paskui provincijų. Paskui teismai, kurie visur parodė lenkininkų kaltybę. Ir augo kovos duktė – kits kito neapykanta. Ir vis labiau darėsi lietuviams aišku, jog lenkai nenusileis, kur galima pigiai lietuviai pasisavinti. Vis labiau jie suprato, jog tie pakraščiai tai tik pirmasis etapas, paskui kurį seks antras ir trečias ligi pilno mūsų tautos „ramiu būdu" nutautinimo. Ir santykiai gedo kas dieną.

Ar nebuvo mėginta jie pataisyti? Buvo, kur nebus. Bet vietoje pataisyti jie dar labiau tuos santykius sudarkė.

2. REPRESIJA NEPATAISĖ

Santykiai tarp Vilniaus lietuvių ir lenkų vis blogėjo. Administratoriui Michalkevičiui už jo atvirumą lietuviams – melavote – lietuviai atsimokėjo tokiuo pat atvirumu – klastingai apgavai su

inscenizuotu vienų lietuvių pamokslų klausytojų sąrašu. Klausytojų susirašė virš dviejų tūkstančių, ir tuo skaičium imta operuoti, kaipo tikrai nustatytuoju griežtai visų lietuvių skaičium Vilniuje. Tai buvo pigiai gautas šviečius negudriame grojuje su lietuviais.

Grojus – negudrus, nesukomplikuotas. Bet sumanytas jis buvo gudriai. Užsirašykite, buvo sakyta, ateidami į zokristiją; kur jūsų bus daugiau, ten bus ir pamokslai, vis tiek, kiek nebūtų užsirašiusių.

O paskui šaukta ir tebešaukiama visam pasauliui:

– Štai tikriausia, nes ganytojo savo avelių, sąskaita, rodanti, jog Vilniuje lietuvių tėra 2%!

Lietuviams ir nerūpėjo pernelyg didinti savo skaičius Vilniuje. Pilietinių teisių jie čia reikalavo ne dėl savo daugumo, bet dėl demokratizmo, na, ir dėl padorumo. Kaipgi Lietuvos sostinėje nebus lietuviams pamokslų? Reikia jų, ypač kad lietuviai juos mėgsta ir netingi nė anksti keltis.

Išmeldė vieną sykį sau pamaldas šv. Kazimiero koplyčioje 8 val. ryto. Prisirinko pilna vienų inteligentų. Mišias palaikė „Vilties" bendraredaktoris kun. J. Tumas. Palaikęs norėjo keletą žodžių prabilti, bet tuojau užsirijo ašaromis; užsirijo a.a. Gabrielius Landsbergis[2] ir kone visi. Ir pamokslas pasibaigė nekaip. Aš tos scenos ir mirsiu, neužmiršiu.

– Na, ir ko gi čia? Negi dėl pamokslo turinio: aš ne toks jau davatka.

Teisinosi Landsbergis.

Taip tik lengvinos priešingybėse iškepusios širdys. Kaip paprastai bažnyčioje; ar buvo giliau tikintys žmonės, ar ne taip giliai. Ką gi besakyti apie liaudį? Apie tuos šimtus tikrų našlaičių, kurie ir turėdami tėvų ar giminių, gyvena svetur, atsiskyrėliais.

– Čia mano tėvas, čia mano motinėlė, čia mano visa paguodėlė.

Graudingai, lyg kalta būdama, teisinosi viena pagyvenusi tarnaitė, vargusi už vieną duoną ir 4 rublius mėnesiui algos.

Tai buvo gyva drama lietuvių širdyse, išstumamų laukan iš bažnyčios vien už tai, kad jie lenkiškai tiek nesupranta, kiek reikia pamokslais persiimti.

Dalykai nuėjo taip toli, jog tarp lietuvių ir administratoriaus nutrūko bet kokie ryšiai, ir vieną kartą kun. Tumui dar padėjus trumpą paminėjimą, jog lietuviai yra bažnyčiose skaudžiami, vyskupijos administratorius jau nebesikvietė jo į sau, tik oficialiai, rusų kalba rašytu raštu, pareikalavo prirodymų. Kun. Tumas į tai raštu neatsakė. Tik gerokai palaukęs, prirodymus išdėjo laikraštyje. Tas incidentas nulėmė jo likimą Vilniuje ir pakišo lenkuojančiai kunigijai griebtis nelemtos minties, kuri senai jau dygo jų galvose:

– Išmesti iš Vilniaus tris keturis „varcholus"[3], ir lietuvių klausimui – galas!

Šitą mintį, buvo girdima, senai senai kaišiojo administratoriui karštieji lenkų veikėjai kunigai, pilnai tam pritariant endekams J. Hłasko[4] lagerio ir net „Kurjerio Litewskio"[5] su Wojciechu Baranauskiu priešakyje. Dabar jiems pasirodė kaip tik tinkama valanda. Sudaryta viena paskui antrą dvi deputacijos į Žemaičių vyskupą, parašyta ilgiausis, nuo 500 eilučių straipsnis ir tą pačią dieną išspausdinta jis abiejuose lenkų dienraščiuose. Kun. Tumas tik stebėjosi, jog tokiam mažam žvirbliui kaip jis nušauti išvežama tokio didelio kalibro patrankos.

Kun. Tumas buvo iš Vilniaus ištremtas į tolimą parapiją[6]. Nebuvo jam leista nė Kaune gyventi. Geraširdis vyskupas Cirtautas[7] glostyte išglostė kun. Tumo sutikimą važiuoti klebonu į parapiją. Matės, kad vyskupas yra pastatytas tokiame padėjime, jog nebemato jokio išsisukimo.

Ne taip nuolaidi pasirodė lietuvių visuomenė. Ligi tik pasklido gandas apie „Vilties" bendraredaktorio ištrėmimą iš Vilniaus, pasipylė tokia daugybė protestų prieš tą represiją, jog „Viltis" dėjus, dėjus pritrūko kantrybės ir dar 120 protestų pasilaikė savo archyve, kur jie, sutvarkyti ir perrašyti, iki šiol tebelaukia leidėjo. Būtų tai vaizdžiausis pavyzdys, jog represijomis tokiuose dalykuose pasiekiama visai priešingas tikslas.

Visų vyskupijų kunigai ir svietiškiai: tos pačios Vilniaus vyskupijos, Žemaičių, Seinų, Mogiliavo, Žitomirio, iš Vokiečių žemės ir iš Amerikos papylė aštriausių papeikimų griebusiems literatūroje represijų. Kunigai, pamiršę savo prideramą vyriausybei

paklusnybę, rašės ištisais dekanatais, pylė pinigus Tumo vardo fondan – rytiečiams šviesti[8]. Nė vyskupijų vyriausybė nebelabai betesėjo suvaldyti – spyriojos ir su ja.

Jei kun. Tumas būtų tuščias žmogus buvęs, būtų buvęs pilnai patenkintas: už jį buvo atkeršyta, tai viena; antra, galėjo pasirodyti, kokio didelio būta jo populiarumo. Tik jis gerai suprato, jog visi tie šimtai balsų, nors dėl jo yra kilę, visai ne jam skiriami, tik per jo galvą represijų darytojams. Iš protestantų sąmonės išnyko net Vilniaus administratoriaus asmuo su savo endekų klika ir to, kurs, girtas būdamas, straipsnius prieš Tumą pasirašė[9]: visų lietuvių nuomonėje bestovėjo – lenkai; ne Tumo, tik lietuvybės priešininkai.

Įnirtimo būta tokio, jog ne tiktai drįso pasiūlyt Tumui, pasinaudojant tokiuo ūpu, padaryti europinį skandalą Katalikų Bažnyčioje. Jis griežtai atsisakė; savo vyriausybės ištarmę nuolankiai priėmė, pasišalino nuo publicistikos, ėmės pakuršėje akmenis rantyti iš žemės, važinėjos į Ameriką. Na, aikvojo save kaip galėdamas šalyje. Tačiau tautiniai santykiai tarp lietuvių ir lenkų nėjo geryn, kaip buvo laukta represijų darytojų. Dar vis blogėjo. Iškilo Joniškio byla[10], šv. Jono Vilniuje byla[11]. Įsikišo rusų vyriausybė, susekė klebono Černiauskio čia vedamąją rolę ir... reikėjo nabagui net kunigaikštis Meščerskis[12] ir „atsiskyrėlis" Rasputinas[13] pasiekti, kol išsipainiojo iš visos tos bylos. Tam yra liudytojų. Vis dėlto ir jis tapo valdžios ištremtas iš Vilniaus. Kasęs duobę kitam, pats gavo įkristi.

Taip tautinė opa represijomis dar labiau tapo užsėtrinta.

Mes čia nesakome, jog dabartinio Lietuvos su lenkais nesusikalbėjimo priežastis glūdi vien tik tautinėse priešingybėse: jog ieškoti jos reikia kame kitur, ir mes esame nebe vieną parodę kitose vietose. Mums čia terūpėjo parodyti, kaip lenkų nenuolaidumas mažučiame dalyke išaugo į labai didelę priešingybę, kuriai panaikinti reiks, oi, daugelio metų, nors Vilniaus lenkų laikraščiai ir maldosi tuo, jog Lietuvos liaudis tų priešingybių dar nejaučianti. Oi, jau ir liaudis jaučia tą tautinę nelygybę ir dar su priedu – socialiosios nelygybės.

DAR NERASTA ŽMONIJOS IDEALŲ

Gaili man ir atsigailėti negaliu, kad neesmi – europietis; destis neužsidirbu savo plunksna tiek daug pinigų, kad galėčiau kartkarčiais pašokėti į Europą. Ne pažaisti, ne pasiilsėti, ne gražumėliais sielos pasotinti, tik kaip finansistas važiuoja. Pradėjo nerimti kursas, jis ir pašmūkšt į „didįjį finansų vandenį", į Europos rinkas sužinoti, kodėl taip. Užtat finansistas visados laimėja.

Politikos dalykuose tas pat darosi; politika nuolat svyruoja, tai šen, tai ten krypsta. Politikų laimėjimai – tai šiandien tų pačių pirklių ir vertelgų laimėjimai. Reikia gaudyti ir jų „kursas". Politika – ne poezija ir ne aukštas žmoniškumas; tam pavyzdžiu bus Vudro Vilsonas[1]. Kokia jis intencija politikuodamas pažaidė mažosiomis tautomis, nemėginsime atspėti; tik jam tas žaidimas nepasisekė, nes kaip kapitalisto santykiai su darbininku, taip didžiosios valstybės su jos provincijomis santykiai visai neatsimainė. Visur tebeviešpatauja galingesniųjų egoizmas, ne silpnesniųjų užtarimas.

Tiesa, Vilsonas buvo labai madoje; tai tuo laiku, kai vokiečiams rūpėjo sudaužyti į šipulius Rusija, rusams rūpėjo taip pat padaryti Austrijai. Visiems gi be jokių išimčių rūpėjo „kiaulystę" padaryti gerbiamajam savo kaimynui. Kol didžiosios Europos galybės tebebuvo nesubyrėjusios, tol visiems buvo be galo šventa ir gerbtina tautų teisės, visai nežiūrint jų mažumo ar didumo.

Toje naujoje ideologijoje visi ieškojo šio baisiojo karo pateisinimų. Tegu, sakė, buvo išlieta jūra kraujo; tegu per tuos penkelius metus žmonija bus pralaimėjusi tūkstančius milijardų pinigų; tegu tasai tūkstantis milijardų

1 000 000 000 000

skaitmuo iš trylikos ženklų, skaitmuo, kokie tėra reikalingi vieniems astronomams dangaus sritims matuoti, o ne žemės reikalams skaityti, vis dėlto tautų, tikriau, žmonių teisės, kurių bus tais turtais, tuo krauju pirkta, brangesnės. Kiek skolų kris ant bet kurio nukariautojo krašto, tiek nebebus verti visi to krašto turtai. Ir dievai jų neregie! Bet tik būtų atpirktos žmonių sielos, žmonių laisvės.

Mokėta tam kartui labai pigiai ramintis, kol šitie karo nuostoliai dar neėmė žmonių smaugti, skurdinti ir – vienų laikyti kitų vergais. Tai netruko ateiti.

Didžiosios galybės, kaip ir norėta kits kitam, subyrėjo į mažas. Mažosios tautos godžiai ištiesė rankas į tas laisves, į nepriklausomybes kitiems, į nekliudomą šeimininkavimą kiekvienai savo name. Tik čia jos netikėtai išgirdo: stop! nesiskubinkite! Siela – siela; bet ir jūsų kailis mums, didžiosioms galybėms, labai brangus...

Ir imta trauktis nuo pirmykščio gražaus uždavinio. Vieton užtikrinti nepriklausomą buvimą mažosioms tautoms imta, kur kapitalistams reikia, sudarinėti vėl didžios valstybės. Prancūzijos kapitalistams prireikė atsverti Vokė, na, ir ėmė sudaryti – Didžiąją Lenkiją. Įmasino tą, na, tikrai nelaimingą kraštą į didžiąsias avantiūras, į milijardinius karo nuostolius, sužadino apetitus – „sięgajmy jak najdalej po ziemie!"[2] ir vis nežinia dar, beg ne veltui, beg bus ištesėta, ar laimins ar keiks už tai kaimynai.

Šitai naujai didžiajai galybei „žmoniškoji" Prancija atidavė aukon visas mažąsias tautas. Keturi milijonai rusnakų Galicijoje – tauta kultūrinė, senai susipratusi ir apsisprendžiusi, net kito tikėjimo. O, veizdėk, reikalaujama ten dar kažin kokio veidmainiško „plebiscito", kur tuos milijonus nusvertų – „ziemiaństwo polskie"[3]. Ir duodama ginklų bei kariuomenės prieš tą „mažąją" tautą.

Apie Gudiją ir Lietuvą čia toje vietoje nekalbėkime.

Kitur pietų slavai, priešingai, norėtų susidėti į vieną didesnę valstybę; tai vėl jiems neleidžiama, kad tai kliudo italų ar vengrų kapitalistams.

Žydai – piningingi, tai jiems duodama ir žemės (Palestinoje) ir garantijų (Lenkijoje). Kiti nepiningingi, tai kam jų sielos reikalingos, kad kišenės kiauros? – Arabai iš turkų nelaisvės paleidžiami, bet airiai ir indai iš anglų nelaisvės nepaleidžiami. Ir taip visur, sulig galingųjų ūpo.

Bendrieji žmonijos idealai, kyštelėję galveles į žiaurią kapitalo sritį, tuoj nušalo ir atgal susigaužė. Nėra žmonijos idealų – yra kapitalas, pirklyba. O tavo, žmogau, siela tai tik dangtis galingajam prieinant prie tavo kišenės.

Lygiai tą patį matome ir valdžių santykiuose. Ta kaimynų valdžia yra gera, kuri mums pataikauja, kuri mums padeda mūsų planus vykinti. Visos gi kitos, nors jos legitimuotųsi kilusios iš paties Dievo valios, ne tik iš liaudies ar kokių ten demokratybių, vis bus niekai ir nuverstinos. Taigi labai apsigautų tas, kurs bet kurios valdžios istoriją sumanytų parašyti iš kaimynų žodžių. Blogais žodžiais nepakalbant, kad ir iš „Nasz Krajaus" raštų – Lietuvos valdžios istoriją.

Lietuvos Tarybą skandiną tai, kad ji vokiečių laikais susidariusi. Bet Lietuvos valdžia – nebe Taryba, tik visai nuo jos atskira, savaime susidariusi valdžia. Na, kas ten dėl jos suks galvą! Kišk ir ją į tą patį vokiečių maišą: o kam ji nesipeša su vokiečiais, didesniam kaimynų džiaugsmui. Bet tegu tik ta pati „kauniškė" valdžia pritartų lenkų sumanymams ar užgaidoms, tuoj ji pataptų Nepriklausomosios Lietuvos Valstybės Legalioji valdžia, paties Dievo leista, tai žmonėms klausytina. Ir atsirastų tiek pat argumentų jai pateisinti, kiek dabar randama argumentų jai pasmerkti.

Ir susidaro dabartiniame pasaulyje tokie pat santykiai kaip ir pirmiau kad buvo; ką mūsų priežodis nekaltai pajuokė: „Seni, seni, duok tabokos! – Senis negirdėjo. – Seni, seni, še pyrago! – Senis sukrutėjo".

Jei nė viso pasaulio karas neatmainė blogųjų, neteisingųjų žmonijos santykių, jei pati krikščionybė nepajėgia imtis rolės – pasaulio atgaivintojos ir pati seka savąsias egoistines valdžias, pilnai jas pagirdama ir patvirtindama, – tai kurgi beieškoti pagalbos? O žmonija nerimsta ir nerims; ieško ir ras, nes ir pasisiūlymų tam kartui netrūksta. Pirmoje vietoje – socializmas. Nejaugi jam lemta padaryti tai, ko jokios kitos moralybės, filosofijos, materialybės netesėjo? Žmonija mėgina ir socializmo visokių rūšių. Testa.

PIRŠLIAI IR PRAŽVALGOS

Daug kas buvusią Lietuvos ir Lenkijos sąjungą mėgsta lyginti moterystės sąjungai, nors abidvi – moterys, ir tokia sąjunga būtų priešinga gamtai. Bet kad Lietuvą kitąkart, teisėtai ar neteisėtai,

atstovavo vyriškis Jogaila, tai ir anasai palyginimas pakenčiamas, ypač kad lietuvių kalboje yra žodis jam pateisinti: užkurios. Vyriškas – vedas „žmoną" su jos kraičiu, moteriška – imas „žmogų" su jo kraičiu – užkurį; arba žmogus nueina užkuriomis.

Ar žmona išeina už žmogaus, ar žmogus nueina ant žmonos, vis tiek neapsieina be piršlybų, be pirmųjų pažinčių, be nešiojimo būsimajai gėlelių bei saldainių, be vogtinių, taip sakant, privačių pirmai pradžiai pasibučiavimų, be išsiuvinėjimo mažmožėlių būsimajam, kol viešai pasiskelbia: dabar mudu abudu eisiva į... ne žalią girelę, tik į margą gyvenimą; kol padarys viešus apsiėmimus Bažnyčios ar valdžios akyse.

Taigi vedybų procedūra gana ilga. Dar daugiau laiko ima, kol susitaikina pasimetę pats ir pati. Čia nors tu žmogus advokatą samdyk, kad vieno kaltybes antro akyse sumažintų, vieno dorybes antro akyse išaukštintų ir taip nubrūžuotų šiurkštumus, neleidusius dviem vėl susiglausti.

Lietuviai su lenkėmis, ilgai pagyvenę nesantarvėje, pasiskyrė ir skyrium išbuvo štai arti pusantro šimto metų. Tuo laiku daug kas atsimainė, ir pačių būstynės, ir jie patys. Daug daug naujų papročių ir įpročių įgijo; taip daug, jog jie beveik naujus žmones padarė; naujus ir visai kits kitam svetimus.

Dabar panorėjus vėl susieiti į porelę, tenka iš nauja daryti pažintys, samdytis piršliai, žadėti jiems nuošimčiai nuo būsimojo kraičio, atsidėjus vieni antriems prisižiūrinėti, vis daugiau bendrai kame nors gyvenimo nuošaliais „trintis", kol ne tik pasipažinsi, bet ir paprasi; taip paprasi, jog skyrium gyvenimas ims rodytis nebepakenčiamas; negavus kits kito, bus abudu nelaimingu.

Nieko panašu mes nematome į tą paprastą žmonišką santykiavimą. Vieton visų tų tuleriopų ir painių dalykų, mes turime tik vienus piršlius, kuriems vis tiek, kaip ten tu paskui gyvensi, bet tik suvedus į porą, bet tik gavus nuošimčių nuo kraičio: iš vieno muštinį, iš kitos juostą, stomenis ar tik bučkį. Tų piršlių brutalumas neregėtas:

– Nusispjaukita ir pasibučiuokita! Bene jum lūpų gaili ar kurių velnių... Matai, kobieto[1], chlop tau dirvą išgyvens, miš-

kuose pamedžios, jūroje pažvejos... Matai, Chłopie, Baba tau gera bus „wedle opierunku"[2] – nuskalbs tave: matai, koks tu dabar sučiuręs... Nu, bez baby – nijak![3] Pats supranti, kam čia mums ilgai aiškinti... Tai pašnibždų dalykas...

Ir įkyrumas gi tų „piršlių"! Kad įniko, tai varo tokia nekantrybe, lyg tai jie patys rengtųsi vesti. Greičiau, greičiau, tuojau, nei užsakų nepadavus, nei tėvo močios nepasiklausus. Ar tai natūralu? Ar taip susituokus būtų galima sugyventi, taip sakant, vien tiktai mechaniškai, nėmaž širdies jausmo neįdedant, nėmaž vaizduotės neįkaitinant? Juk taip tedaroma gvolto darbas, o ne – sugyvenimas prietelingos moterystės glėbyje.

Ponai piršliai! Pradėkime nuo to, nuo ko visi žmonės pradeda – nuo prieteliavimosi. Nori kas mūsų tarpe darbuotis – tesidarbuojie: nemeskime jų iš geležinkelių, miesto ir apskričių įstaigų, iš kooperatyvų ir klubų. Nori kas saviškai kalbėti – tekalbie: ar mano ausys milinės, kad tik vienais aštriais savotiškais iešmais teperduriamos? Kuo daugiau ir dažniau arti trinsimės, tuo labiau kits kitam krisime į akį, o paskui – lai Dievulis palaimina – trečios, ketvirtos kartos susilaukti...

Ypač apsiskaitykime gerai, kokie gi mūsų ištekliai, kokius kraičius tekėdami ar užkuriomis eidami įnešame. Piršlių čia nėra ko žiūrėti: jiems bet tik liežuvis dilinus. Jiems viskas peršamojo – gražu ir riebu: vienų dešrų tvoros, vieno sviesto krosnis, asla ne plytomis, tik sūriais grįsta, klėtyje aruodai su kaupais. Miltų, lašinių, bulbių, druskos, žibalo, anglių, smilčių, akmenų... Ko tik nori, kas tik širdelei miela. O kaip imi į pašalėles dairytis, tai tiek teisybės terandi, kiek anglių žiedinyje, kiek druskos druskinėje, kiek taukų taukinėje. Gi aruodų esama spalių prikimšta ir tik iš viršaus grūdais apibarstyta. Piršlių gudrybės gana yra visiems žinomos kad begalėtų ką apgauti.

Ateina nuskurdęs šunbajoris į piršlį ir girias: man to tiek, man kitko tiek; bereikia tik chlopkos[4] tūkstančių. Ir mes atgaivintume senovinę bajorišką giminę. Piršlys ir kartoja: mano bajorui to tiek, to tiek; o ypač daug tos pačios garbingos bajorystės. Ar tai maža, kad ir tu patapsi – bajorė? Be jokių, taip sakant, asmeninių nuopelnų; pasakei: sutinku, ir jau!

Tuščiam, bet turtingam chamui gal ir gana visa to; bet rimtam gaspadoriui – ne. Jis pats važiuoja į pražvalgas, pats išlandžioja visus pašalius, išlaipioja visas palėpes ir čiukurus, pats, atsiraitęs rankovę, siekia į grūdų aruodą, tirdamas, ar giliai guli spalių dugnas. Tai pavažiuokime gi ir mes į pražvalgas jaunosios šalin. Vedliu pasiimsime dėdę Daszyńskį[5]. Jis vyras tiesiakalbis. (Žiūr. „Robotnik"[6] Nr. 250.)

– Girdėjome, jaunoji turinti didelius pinigus kraičiui?

– Dideli, tai dideli, bet tik svetimi. Gera valia pasiskolinta vienas milijardas, iš skolinamosios kasos išsikasta pusantro, už karo dalykus prasiskolinta pustrečio milijardo.

Tikrų skaičių mūsų bajoras nesisako. Maisto iš Amerikos gauta į kreditą. Tai šimtai milijonų. Jis ir pats dar nemoka sumesti, kiek atseis karas iki galo metų. Pridėk prie to skolą, likviduojant Lenkijos ryšį, tikriau, tik dalies Lenkijos su Austrija-Vengrija ir Rusija, tada gal perims tave netuščia baimė tų milžiniškų skolų, kurios į galą šių metų sukris ant dar silpno visuomeninio ir valstybinio Lenkijos organizmo. Jei prisiimtume 30 milijardų skolų, kurios gale metų, taip šeimininkaujant ir tokią diplomatiją turint, suguls ant mūsų, tai galvon kiekvieno lenko, nuo kūdikio lopšelyje, ligi senelio viena koja duobėje, teks po tūkstantį prasiskolinimo, arba šeimynai po 5000. Nuo tų penkių tūkstančių, skiriant po 5% palūkanų, kiekviena šeimyna dėl tos malonės, kad pridera į Lenkų valstybę, bus apsunkinta kasmetiniu mokesčiu 250. (Mes bent kiek daugiau lėmėme.)

– Sako gi druskos labai daug turį?

– Turėti turi. Ir labai geros. Tik „druska, atvežama iš Vokiečių, kur kas pigesnė" (Varšuvos seimo balsai).

– Sako gi jūs daug turį anglių?

– Būtis yra. Tik jį mums „žada" atiduoti vos už kelerių metų. (Sileziją.)

– Sako gi jūsų valdžia esanti labai stipra, ir ta viena tegalinti užimponuoti lietuviams, gudams ir kitiems mažiesiems?

Daszyński:

– Ko gi jūs iš tos valdžios norite? Ji... bejėgė, jei, žandarų

poručnikui dusyk šovus į savo viršininką ministerį, kaltininkas tebėra laisvas.

Iš pirmo karto, nuvažiavęs pražvalgomis, visa ko nepamatysi, visa ko neatspėsi. Bet superšant du į viena, jei ne piršliai – laikraščiai, tai pačios valdžios privalo viena antrai viską išsirodyti, nieko nepaslėpti, idant paskui nebūtų kreitėjimų. Ketinama bendrai gyvenimo našta nešti, tai laiku reikia žinoti, kaip jį sunki. Piršliais čia nepasikliausi.

NIEKUO LAIKU NEPASIGIRSI

„Nasz Kraj" nesiliauja „gelbėjęs lietuvius nuo lietuvių: sprawę litewską, lud litewski; net: Państwo Litewskie[1]. Gelbėja nuo priešų, kurių pats gi randa. Žinia, nuo prasimanytų priešų ne taip jau ir sunku išgelbėti, ypač kad tasai gelbėjimas byra į jo kišenę: išgelbėtieji nuo vokiečių, rusų kolčakininkų, rusų komunistų, anglų ir – pačių savęs lietuviai ramybę terasią, prisišlieję prie bet kurios stiprios valstybės; pirmoje eilėje – prie Lenkijos. Dėtis prie Lenkijos liepiąs pačių lietuvių reikalas ir nauda.

Atmesdami šalin „N. Krajaus" prasimanytas unijas su Rusija, vis dėlto pamėginkime pasvarstyti, kas kuo gali laiku pasigirti, kuo mums gali įsipiršti, su kuo verčiau būtų gyventi susidėjus.

Geriau ar blogiau gali būti visokiais žvilgsniais: kultūros, ekonomijos, politikos.

Dabar kažin ko nebesigirdi senovinio argumento už dėjimąsi su lenkais; būtent jų kultūros geradarybių. Ir mes tą prirodymą pasigyrimą laikome visų silpniausiu. Jokių tos kultūros geradarybių Lietuvoje nėra. Tai jau šimtą kartų esame prirodę. Yra lenkų kalbos, bet tai anaiptol dar ne pati kultūra. Kai Lietuvos žydelis kalba šešiomis kalbomis, tai visai nereiškia, jog jis yra išknabojęs šešių tautų kultūras ir dabar visus viršija tuo dalyku.

Ir tą pačią kalbą įvaisė mumyse visai ne kultūra, tik bajorų privilegijos. Bajorai vieni patys santykiuodami su Korona išmoko ir jos kalbos. Tikrosios kultūros kas sėmės, sėmės iš kur kitur. Kas gi nesisėmė, kad ir tie patys bajorai, jų skirtumą

tepadarė vienas pats materialis pasiturėjimas. Tokios pat kultūros mes randame ir tarp turtingų chlopų (lietuvių), kurie sočiau pavalgydami, dažniau svetur buvodami ima „wyglądac od waszeci"[2].

Visos tos deklamacijos, kad lenkų „duotoji" krikščionybė surišusi mus su Europa, yra tiktai deklamacija. Nu, kokia ten Europa tarpe katalikų baltgudžių? Aš neturėjau kur akių dėti, kai „Russ. Slova"[3] karo korespondentas Gr. Petrovas ėmė man vieną sykį išdėstinėti šitą „kultūrą", kažin kodėl gudus šiuo kartu jis vadindamas „litovcais". Visa tai jis apibrėžė trumpu sakiniu: „Pozor Jevropy"[4]. Taigi padeklamuoti lengviau, neg su ta Europa susidėti: ji turi savo reikalavimus, saviškai matuoja prie jos prisiartinančius.

Ar lenkų kultūra turi kokių ypatingų dėmių, kurios ypačiai mus prie jos rištų? Turi dvi: bajorystę ir katalikystę. Bajorystė šiais demokratybės laikais be jokių apeliacijų atkrinta ir nebeprivalo daugiau vaidinti valstybėje ir visuomenėje rolės. Katalikystė gi daug daugiau laimėja, patapusi „visuotinąja", kaip ir pridera jai būti, ir atsikračiusi lenkiškųjų mesianizmų, endekizmų ir kitokių politikų, kurios padaro ją ne Rymo tikėjimu, tik „polską wiarą"[5].

Tegu gi būtų ir lenkų tikėjimas, bet tik duotų ypatingos doros. Bet ko jis duoda? Duodamosios moralybės toli gražu neužtenka: lytiniai santykiai katalikintoje lenkintoje visuomenėje toli gražu nenormalūs. Tai patvirtins bet kas, ganytojavęs sodžiuje. Teisingumas kalboje, garbės žodis, apsiėmimų pildymas dar menkesnis. Dar labai ilgai reiks dirbti, kol pilietinė garbė įgys čia tinkamos pagarbos, kol sumažės melagystės ir netikrųjų liudytojų. Svetimo turto pagerbimas – dar menkesnis. Pasiskaityk apie tai M. Rodzevičiūtės knygą: „Hrywda"[6]. Svetimo turto pagerbimu, net nusiturėjimu lietuviai daug aukščiau stovi. Tai žinojo prieš karą rusai ir tie patys lenkai, kurie tyčia iš miestų važiuodavo tarnų ieškoti Lietuvoje ir atvirai sakydavos lengviau esą lietuviui tarnui tarnaitei palikti raktai neg kitų tautų žmonėms. Bet tai jau bus etikinis pačių lietuvių privalumas, o ne įgytas drauge su kultūra.

Pagaliau tegu sau būtų kažin kokia kultūra lenkų ar rusų; dabar, dėdamies su vienais ar kitais, mes turėtume taip užsigarantuoti, kad šalutinės kultūros būtų mums tik padėjėjos, anaiptol ne pagrindas. Į pagrindą mes jau dėsimės savąją, kokia ji yra. Ne tam mes dirbome tiek metų, kad galų gale ant visa ko savojo lengva širdimi nusispjautume. O, ne! Kas padaryta – padaryta; tai atsiguls pagrindu mūsų kilimo aukštyn. Tai šiuo atžvilgiu nei mums rusų kultūra baisi, nei lenkų viliojanti, jei grynąją kultūrą atskirsi nuo rusų nihilizmo ar lenkų nacionalizmo. Nemokėsi atskirti – ar šen, ar ten esi pražuvęs.

Daugiau, jei imtų varžytis Rusijos turtai su Lenkijos turtais, tai, aišku, Rusija tuojau atsvertų. Ta druska, tas biškis anglių Dambravoje, kurio ir patiems vargu bau užteks, ta audžiamoji pramonė toli gražu ne tokie, kaip prie Dono, Kaukazo, Uralo, Siberijos turtai ir fabrikų srities manufaktūra. Duok geresnės tvarkos Rusijai, ir ji lengvai pati save apsirūpins. Net galės pasakyti: Rusija Rusijai ir daugiau nieko nenorime žinoti; kaip išdidžio yra prasitarę jankiai: Amerika Amerikai.

Bet visi turtai, kad ir jie būtų begaliniai kaip Rusijoje, šiais laikais pradeda nebeimponuoti tarptautinėse derybose. Milijardai pridarytų skolų šimtui ar daugiau metų užgula visus turtų šaltinius. Visa, kas tik yra bet kurioje valstybėje, bus nebe valstybės piliečių naudai, jų gyvenimui palengvinti, tik skolintojų naudai; piliečiai tebus jų vergai. Jau ir dabar visus tuos šaltinius laiko apnikę visokie anglai, prancūzai, japonai, žydai, amerikiečiai.

Dabar gyventi pasaulyje bus gyvas vargas. Su visais buržujiškumais reiks atsisveikinti. Ak, ir tas mieliausis pilvas, kurs dažnai brangesnis esti už širdį ir visą sielą, nebus kuo ištemptinai prišerti, kai viskas reiks atiduoti už skolas, kai vienų palūkanų reiks mokėti šimtais. Taigi nė šiuo žvilgsniu Lenkija neprivilegijuota ir ypatingos savo galybės neparodys.

Politika aukštai rišasi su ekonomija. Tikriau, visa politika tarnauja ekonomijai. „N. Kr." mus baido, kad mes neišliksią tarp vokiečių kūjo ir rusų priekalo. O kas garantuoja lenkus, kad jie išliks sveiki nuo vokiečių kūjo? Niekas nelaiduoja, jei net pati

Prancija nugalėtoja yra nusigandusi, kad, atsispyrusi vokiečiams lauke, neatsispirs jai rinkoje, tad bus ir jų politikos nugalėta.

Kai sunaikinta Lenkija, dar nė nepradėjusi ekonominio gyvenimo ir savo produkcijos, jau dabar mėgina stoti į rungtynes su pačiomis didžiosiomis valstybėmis, tai net drovu apie tai kalbėti.

– Ei, vietos mums pro Danską, Klaipėdą, Konstancą, mes pro čia einame!

Ir išeis – tuščiomis rankomis.

Taip sušunka pasilinksminęs bajoras, per jomarką važiuodamas. O kai didžio balso paklaususi minia prasiskiria, niekur žirgas vėjo greitumu jo nepraneša.

Taigi plačioji Lenkijos politika gali labai ir labai mažų duoti rezultatų be vidaus gerovės. O blogybių gali duoti pernelyg daug. Kad ir kovų dėl minėtųjų angų į platųjį pasaulį, pro kurias gal ilgai dar nebus kas išvežama.

Štai dėl ko mes šiandieną negalime nė vieno gražiais, bet visados tuščiais žodžiais patikėti. Štai kodėl mes vieną tejuntame tikrą galybę, tai – asmeninę laisvę, vienatinę paguodą ir palengvinimą verstis sunkiausiose ateities aplinkybėse, ir su tais dėsimės, kurie mums kuo daugiausia užtikrins tos laisvės.

Kas gi mums jos daugiausia užtikrins: vokiečiai, rusai, anglai ar lenkai, sprendžiant sulig dabar esamųjų dalykų ir santykių?

DVEJOPI VILIŪGAI

Prieš Lietuvą, karui baigiantis, atsistojo keturi gražuoliai – viliūgai: vokiečiai ir lenkai, anglai ir rusai. Visi jie skyrium žada mums savotiškų palaiminimų; visi jie už ančio laiko savuosius egoistinius tikslus, ypatingus sumanymus ir planus, kaip čia tas pajūris, ta geografijos kertelė geriausiai išnaudojus. Esame pasisakę nė vienu jų netikį ir vertinsią juos ne už tuščius jų žodžius, tik už tikras asmeninės ir valstybinės mūsų laisvės garantijas.

Apie tai kalbėdami, mes neesame naivūs: nelaukiame, kad bent kuris tų keturių viliūgų ateitų ir apkrautų mus visu kuo

geru. Pagaliau visų tų keturių vieni patys lenkai, kai kalba apie susidėjimą į bendrovę, teprirodinėja mums – mūsų pačių iš to neva plauksiančią naudą, ne savo. Tai klaidinga taktika, nes mes nebe maži vaikai ir per gerai nusimanome patys, kur mums žingsnis žengti. Politikoje labdarių nėra. Tai mes senai žinome dar iš vaikų gudrybės knygų.

Kiti trys viliūgai garbingiau apsieina. Jie atvirai sako: paskolinsime jums ginklų, amunicijos, net gyvų pinigų jūsų ūkiui atstatyti, jei jūs mums ne tiktai gerų palūkanų pažadėsite, dar ir kitokių tuleriopų konvencijų su mumis pridarysite. Kadangi ir lenkai to pat siekia, tik kitokiais vardais vadindami, tai tuos keturius viliūgus sustūmę į vieną vienodą gurguolę skiriame betgi į dvi šali, sulig jų norų, ko iš mūsų gauti: vienoje šalyje stovi vokiečiai ir lenkai, antroje anglai ir rusai. Vokiečiai ir lenkai savo siekia, anglai ir rusai vėl savo.

Vokiečių ir lenkų padėjimas kone vienodas. Vienų ir antrų gyvenamieji kraštai kupinai perpildyti žmonėmis. Vokiečiai ir lenkai, tikrai sakant, nebegali bemisti savo tėvynės duona; arba jos tenka gerokai iš svetur prisipirkti, arba tenkintis labai menka dalimi ir gyventi skurdžiai, nykiai. Tos kelios margės šeimynai Lenkuose nereikalingos nei aruodų: jų vaisiai sutelpa „kubelkuose" – statinėse. Yra pramonės, Vokiečiuose labai išsiplėtusios; ji duoda daug pinigų. Tik kas naudos, kai nėra grūdų, mėsos, pieno, kiaušinių? Jokia pramonė neduos tiek pinigų, kad svarui duonos, kaip dabar Petrapilyje, tesėtumei mokėti 130 rb, pūdui rugių (žiemą Vilniuje) 600 rb, kvortai pieno 6 rb, vienam kiaušinėliui 5 rb (ten pat). Reikia žemės, iš kur galima būtų paimti pavilgos; reikia jos ir pačiai pramonei: tai odų ir kailių, tai pluoštų, tai medžio masės, tai visokių augmenų, chemikalijų. Lenkija kolonijų neturėjo; Vokė ir turėjus prarado. Ūkio reformos, padalijimas didžiažemių bežemiams tų valstybių reikalo nepatenkina: žemės reikalingų yra daugiau neg žemės ištekliaus. Reikia kolonijų ir lenkams, ir vokiečiams. Vokiečiai mūsų miškais jau susikūrė: lenkai mūsų miškais labai rimtai ketina susikurti, nes kitokių šaltinių pelno kol kas lyg ir nemato, o išlaidžių nei galo, nei krašto nesimato.

Lietuvoje yra gerokai dvarų, kurie nė pusės savo žemės neaprėpia. Širdį sopa žiūrint, kiek molynių stovi kemsais ir šilais apaugusių arba suskiaalksniais apžėlusių; kiek tarpinių telkšo nenusausintų. Tokių vietų gana turi ir patys sodžiai. Į visą tą Lietuvos plotą labai lengvai gali sutalpinti antra tiek gyventojų, ir tai bus dar daug laisviau ir erčiau gyventi neg dabar Lenkijoje.

Taigi dėdamies su vokiečiais ar lenkais, mes turime būti pasiruošę jiems atiduoti bent gerą pusę savo žemės jiems savais gaivalais kolonizuoti. Tokiuo savo pasielgimu, taip sakant, savo rankomis mes prisiartintume tą žemės ir maisto krizį, kurio yra susilaukę vokiečiai ir lenkai, kuris be jų ateitų mums gal tik už 100 metų, o gal ir visai neateitų. Lietuvių tauta ne visli. Per paskutinį 150 jų tepadaugėjo proporcijoje 83:115, arba 84:117. Toks buvo mano metrikos knygų tyrinėjimo išdaras. Tai ekonomijos srityje.

Tautybės srityje mes griežtai visa pralaimėjame. Dabar mes esame instinkto vedami. Tautinė mūsų dvasia plečiasi, reikalauja sau erdvės į šalis ir aukštyn; reikalauja jos kultūrinimo be galo, be krašto. Tautos pajėgos yra įsisiūbavusios, veikėjų praktikų ir teoretikų yra. Bet imigracijai užgulus mūsų kraštą, mes atsirastume suspausti dvasiškai, kaip ir materiališkai. Ypač kad tą imigraciją šelptų ir proteguotų galingos valstybės iš šalies. Demokratai būdami, mes gautume užtikrinti svečiams lygias teises, o tos teisės būtų duodamos nuo savęs atitraukiant; artimui kąsnis nuo savo burnos. Visose įstaigose būtų po dvi tris lygiagrečias kalbas, kurių turėtume mokėti ir vartoti, reiškia, per pusę ar $^2/_3$ susiaurinę mūsų pačių kalbos vartojimą.

Tai labai gerai numano kaip iš Lietuvos kilęs Al. Babianskis[1], taip ir mūsų kaimynai.

„Nesusitupėjusiai", vos gimusiai lietuvių kultūrai dabar, tuojau, dėtis su vokiečiais ar lenkais lygu užsinėrimui vilksties ant kaklo, nors mus kažin kaip lenkai įtikinėtų, jog tik jų „globoje" mes visa ko laimėjam. Vokiečiai nė neįtikinėja. Jau tos vienos sąvokos – globa ir nepriklausomybė – gana mums pareiškia, kur ir kada mums būtų erčiau plėstis.

Tai sumariškai sumetant. Detalizuoti – ne politikos straipsnio dalykas.

Visai kitos rūšies anglų ir rusų godas. Nei vieni, nei kiti mūsų krašto nekolonizuos. Anglai, valdydami visą pasaulį, turi kur kas geresnių vietų kolonizuoti. Ir reikalo jiems nėra. Pačioje Anglijoje yra atliekamų žemių, nes jos gyventojai nelabai belinksta į žemę; vis daugiau griebiasi pramonės ir spiečiasi į miestus. Sodžiai tuštėja, laukai ganyklomis virsta, miestai didėja ir tikromis valstybėmis virsta. Anglams ta geografijos kertelė, ta Lietuva, gera yra savo prekėms įvežti; tikriau, kiaurai per ją pervežti į bekraštę Rusiją. Anglams gera bus ir žalioji mūsų medžiaga; tik ji tokiam milžinui – tėra vienas kąsnelis, be kurio ji ir taip bus soti ir patenkinta. Jei siekia mūsų, tai tik išmintingai neaplenkdami nė vienos kertelės, kur galima darbas dirbti.

Lietuva tad – anglams takas, tranzitas. Jaugi pakelėje augmenėliui augti ar kelyje akmenėliui gulėti nėra gera: numindo, užgauna. Ale ir dovanų iš svečių kliūva. Mes visai nepyktume, kad kas mus įjudintų į vikresnį vertimąsi arba sumanytų pas mus namie mūsų gi turtus perdirbinėti. Ar mes pykstame, kad mūsų piliečiai žydai mūsų krašto taukus verčia muilu čia pat vietoje ir atiduoda mums gi atgal kitu produktu? Ar mes pavydime, kad Šiaulių kailiadirbiai, jų bent penketas, susikrovė dešimtimis milijonų, ne tik mūsų gyvulių odas ir kailius suvartodami, bet dar jų iš pat Texaso štato atsigabendami. Visgi tai buvo mūsų pramonė, kad ir jų veikėjai buvo Frenkeliai, Nurokai ar Tilmansai[2].

IR RUSIJA MUMS NE BIČIUOLĖ

Tie, kurie nenori, kad Lietuva vėl susiglaustų su Rusija, baido mus jos kolonizacija. Prarys, girdi, jus, užlies savo rusybės jūra, kaip jau buvo tai mėginę padaryti. Šisai pabaidymas vargu bau bebus teisingas, virtus visiškai kitokiai gadynei. Rusiją, kaip ir Angliją, Lietuva vilioja ne savo miškais ar atliekama žeme, kaip vilioja jais vokiečius ir lenkus, tik geografiniu savo padėjimu. Žemės ir miškų Rusija pati turi per akis; galėtų ji bolševikiškai

ar parlamentiškai aprūpinti veik visus reikalingus; ypač kad ir vyrų, galinčių sudaryti šeimynas, po šio karo sumažės bent keliais milijonais.

Visai kitokiais motyvais Rusija net per tris kartus mėgino kolonizuoti Lietuvą. Bežemiams Rusijoje žemės trūko tik dėl to, kad didžiumą jos laikė apžergę dvarininkai, kurie visą valstybės valdžią turėdami savo rankose, it tasai pasakėčios šuo, nei pats ėdė (nes ne paėdė), nei kitiems davė. Iš vidurinės Rusijos reikėjo siųsti atliekamus žmones kur į pakraščius. Visa bekraštė Sibirija stovėjo jiems atvira. Tai apie vakarus nevertėjo nė kalbėti: keletas šimtų tūkstančių dešimtinių, kurių čia būtų buvę galima paimti kolonizavimui, tai tik menkniekis, sulyginus su milijonais dešimtinių žemės rytuose.

Lietuvon savo žmones varyti rusus vertė jų valstybės politika, žalinga mums, pražūtinga jiems patiems: monarchizmas, pravoslavija ir rusybė. Pasigavusi tų trijų nežmoniškų obalsių, pasekusi vokiečių pavyzdžiu, Rusijos valdžia sumanė visus savo valdonus padaryti caro vergais, pravoslavijos išpažintojais ir ruskiais. Manyta, jog tik suvienodinimas visų piliečių laiduos valstybei stiprybę.

Didžioji revoliucija sugriovė senąją valdžią ir jos dievaičių stabus. Parodė jos obalsius buvus klaidingus. Dabar tai jau visiems aišku, ir vargu bau pasikartos tendencijos ruskinti bei pravoslavinti, susidarius bet kokiai naujai valdžiai.

Ta valdžia gali būti Rusijoje trejopa: gali paimti viršų kadetai, gali išlikti komunistai, o gali juos nuversti socialrevoliucionieriai. Ir nuo visų jų apsaugok mus, Viešpatie! Jie mums – ne bičiuoliai.

Nuo kadetų, su kuriais mums teko kurį laiką labai pasėbruoti, visi mes nukratėme ir dulkes nuo savo avalynių. Kadetai Rusijos kitataučiams ničnieko nežadėjo. Ir negalėjo žadėti: jie tebuvo pažangos kaukėmis užsidėję konservatoriai; tokie pažanginin-kai, kokie yra demokratai visi mūsų dvarininkai, prisidėję prie lenkų endekijos. Visi tie kitados garsūs Miliukovai, Maklakovai, Sazonovai ir K-o[1] ir šiandieną tebėra nieko senovinio neužmiršę, nieko nauja nepramokę. Kad sumanytų, apžiotų ne tik mus, bet visą Rumuniją, Bulgariją ir Turkiją neva dėl Dardanelų.

Baisūs, nuožmūs bolševikai. Tai tikra Atilos[2] „Dievo rykštė" paplakti suburžuazėjusiam pasauliui. Visgi, jei leistų man išsirinkti, aš bevelyčiau juos, ne kadetus. Komunistai negi visados rems savo valdžią teroru; prilaks gi galų gale kraujo latviai ir kiniečiai. Nurims ir pradės ramų kultūros darbą, į kurį jie pasirodė moką prileisti bet kokias tautas. Iki šiol dar jokia valdžia nebuvo pasirodžiusi tokia duosni, tokia nešykšti kultūros dalykams: švietimui, mokslui, dailei, nors į kai ką savotiškai žiūrėjo. Komunistams nusimaldžius, būtų galima pradėti derybas su jais ir dėl valdymosi atskiromis provincijomis; ir tie jų „sovietai" iš dirbtinai sudarytųjų pavirstų gal labai tinkamomis visuomeninėmis įstaigomis. Lietuvos-Gudijos Respublikoje nebuvo pavydima nei lietuviškumo, nei gudiškumo. Jei kas buvo darkoma, tai tik trečiųjų gaivalų, kurių komunistai, it gyvulys suskių, nepajėgė nusikratyti. Lygybė – ką ir besakyti: pirmą kartą buvome išvydę tikrą pilietinę lygybę ne tik principe, bet ir praktikoje.

Jei komunistai mums vis dėlto ne bičiuoliai, tai daugiausia dėl savo ekonominių teorijų, dėl griežto laužymo gyvenimo formų, dėl griežto nesiskaitymo su žmonių šventenybėmis.

Nežinau, kaip būtų tikrumoje, bet seniau, 1917 metais, kur kas pakenčiamesniai už bolševikus buvo socialrevoliucionieriai. (Socialdemokratus geriau bus pridengus neperregima danga: tokie jie buvo abuoji, nesukalbami, apakę rusizmu, viską sava jam paaukoję ir – nieko nelaimėję.) Jei neišliks komunistai, Rusijos valdžią pasiims, aš nė vienai valandėlei neabejoju, ne kadetai ar dar dešinesnieji už juos, tik – socialrevoliucionieriai, Kerenskis ir K-o ar kas kitas to pat būrio. Tai neišvengiama: kadetų sugrįžimas prie valdžios reikštų tokią pat reakciją, kaip ir carininkų sugrįžimas. To nebeprileis socialistai, bendrai visi, visų jų rūšių.

Tiesa, dabar komunistai yra nutvėrę socialrevoliucionierius už pat gerklės, kad jie nė nežioptelėtų; soc. rev. lygiai daug yra iššudę, kaip ir šiaip jau inteligentų, vis dėlto soc. rev. kalba ir smarkiai kalba iš Maskvos. Taip kalba tikra, nors laikinai suvaržyta galybė. Kalba taip, kad norisi ir malonu klausyti. Bolševikai taip nepakalba, nors visą galybę tuo tarpu laiko savo rankose.

Tiesa, soc. rev. kalba, kai komunistai daro. Vis dėlto aš negaliu užmiršti anos 1917 m. jų programos, kuri man, tikrai sakant, visai buvo galvą apsukusi. Tai iš visų trijų blogumų soc. rev. yra visų mažiausis blogumas. Blogumas – nes ir jie netesėtų sudaryti su Lietuva kitokių ekonominių santykių, neg tai leidžia geografinis padėjimas.

Ar šiokia ar tokia rusų valdžia stovės priešakyje, ar šiokią ar tokią autonomiją bus Lietuva gavusi, vis viena didysai Rusijos kūnas, ankštai pritapęs prie mažosios savo dalies, čiulps savo naudai visus gerumus. Susifederavę su Rusija, mes jai gautume atiduoti visas mūsų pajūryje padėjimo prerogatyvas, kaip susifederavę su lenkais ar vokiečiais, gautume jiems atiduoti visas atliekamas žemes. Tuo tarpu Lietuvai kaip tik tėra ta viena viltis – gerai pelnytis iš tranzito: juo mes garantuotume neišvengiamą paskolą, kai iš kitų šaltinių lyginsime karo nuostolius. Bet tai mes galime turėti ne kitaip, kaip tik būdami nepriklausomi nė nuo ko.

Lygiai tokiame pat padėjime randasi Latvija ir Estija. Per jas buvo įvežama ir išvežama visokios gėrybės už 2–3 milijardus rublių kas metai. Milijonai gi pelno kliūdavo imperijai, ne tiems kraštams, kuriems yra tekę tokia gamtos dovana – pajūris ir geri uostai. Teturtėjo vieni uostai, ir tai tik savo darbu, betvarkant važmą. Kraštas gi ničnieko nejuto, kad jis pajūryje!

Taip ir pasidaro, jog visi kaimynai negeri mums federuotis; vieni – važis, kiti – ratai, vis tiek reikia jie vilkti. Nenori vilkti, tai geriau nė nesikinkyk ir visomis savo išgalėmis, iki paskutinio atsidvėsimo gink savo teisę stovėti skyrium nuo didžiųjų galybių ir tesidėk su mažosiomis, tau lygiomis savo padėjimu.

Tegu sau visa ta sąjunga ir patektų kieno nors įtakai; jei ji bus negretima, tik tolima, iš to žalos bus maža. Sakysime, Anglija, nesusirišusi su šia puse Baltijos tiesiaisiais žemės keliais, neduodama būrių, kas dieną kas naktį šliaužiojančių per sieną, negali mūsų taip slopinti, kaip tie, kurie skaitys mus tik galu savo kelių ir kelionių, mūsų kelius tik savo kelių galais, o ne savarankėmis pačiomis savyje pabaigtomis susisiekimo arterijomis. Šita kombinacija – Pabaltijos sąjunga Anglijos globoje būtų mums geriau-

sia, tik vargu bau tai įvyks. Anglija, įbedusi akis į Rusijos turtus ir platybes, lengva širdimi skirs jai visą pajūrį. Tai mes nesikliaujame nė ta vienatine ne per pavojinga savo drauge.

Kliaujamės ir kliaukimės tik patys savimi ir Pabaltijos sąjunga, su kuria vis daugiau mums randasi bendrumo.

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA BE VILNIAUS

Lenkuose eina kova dėl Lietuvos žemių. Vieni, neva pažangininkai, norėtų jų pagrobimą pateisinti pačių žmonių noru; be to, nori paimti susyk visas žemes iki pat jūros. Jei būtų galima, tai jie drauge paimtų ir Kuršą su Vidžemiu ir Inflantais. Kiti, nors uoliai renka neva „głosy synów ziemi"[1], tačiau tai visai jiems nerūpi, ką tie „synai" mano: jie žūtbūt yra sumanę be jokių ceremonijų, jau dabar tuojau, vienu valdžios įsakymu prijungti prie Lenkijos visą tą kraštą, kurį dabar yra okupavusi lenkų kariuomenė.

Klausimas, nejaugi šitieji lenkai tenkinasi Gardino gubernija ir ne visa Vilniaus gubernija? Nejaugi šiųjų imperializmas būtų mažesnis? Nejaugi jie būtų pamiršę senąjį bendrąjį obalsį: „od morza do morza"? Kur čia tau! Nepamiršo; geidžia gal labiau neg pirmieji; tik kitaip galvoja. Jie patylomis raminasi šitokiuo sumetimu.

Lietuviai – netaikūs žmonės. Jie nė iš tolo nenori girdėti apie bet kokias kombinacijas, kurios juos suvestų į vieną su Lenkija ar su bet kuo kitu kaimynu. Jie savo žodžio netars gera valia, nes taip į šipulius subyrėtų visi jų idealai; jiems reiktų atsisakyti nepriklausomybės. Tai ir tegu sau: apsieisime ir be jų žodžio; jie patys ateis paskui savo galvą Vilnių. Tai būkime ramūs: kas turi Vilnių, turės ir visą Lietuvą.

Ilgą laiką taip rodės ir lietuviams, kai jie spyrėsi nė už ką neišsižadėti Vilniaus. Be Vilniaus, rodės, negali būti jokio susinešimo. Mes neturime apvažiuojamųjų kelių, tik visus, kaip per tą Rymą, per Vilnių pervažiuojamus. Dinabarkas, Lyda, Ašmena, Gardinas, Kaunas, Šiauliai – tai vienas ištisas to paties centro

Vilniaus vainikas. Kaunas su Gardinu, Gardinas su Dinabarku, Dinabarkas su Ašmena, t. ir t., niekaip negali susisiekti aplenkdami Vilnių.

Dabartiniams laikams tai yra teisinga. Bet ateinantiems laikams tas sumetimas ir tikras padėjimas gali griežtai atsimainyti: Vilnių galima ekonomijos ir susisiekimo dalykuose visiškai aplenkti ir tai labai pigiai.

Šiaip ar taip Vilnius, nebūdamas galukele, tik punktu, per kurį tik kiaurai pereina važma, geras yra punktas visokioms tų pačių gelžkelių ir viso to krašto valdyboms; žymiai kilti ir plėstis jis tegali pačiais žmonėmis, ne pirklyba. Žmonių gi padauginti tegali valstybė, pasidariusi tą miestą savo sostine, valdymo viduriu, mokslo dalykų viduriu, t. ir t. Prekybos gi Vilniuje tiek tesikoncentruos, kiek jos reikia artimajai apylinkei, t.y. lygiai tiek, kiek ir kituose tolimesniuose punktuose.

Didžioji pirklyba buvo ir bus tik pajūryje ar arčiau valstybės sienos; tos valstybės, iš kur daugiausia bus atsigabenama ar kur daugiausia išgabenama prekių. Latvijai tokie punktai buvo Ryga, Ventpilė, Liepoja; Estijai Tallinnas, Hapsalu, Pernu, Arensburgas; Lietuvai būtų Klaipėda. Kelio galas tada būtų nebe Virbalis, tik – Klaipėda, nes iš ten visos valstybės pasiekiamos, ne viena Vokė. Klaipėda gali drąsiai eiti lenktynių su Latvijos uostais. Jei ir dabar Rusija nesitenkino Arlo[2]–Rygos gelžkeliu, kuriuo transportavo visas Rusijos vidurys savo prekes, bet tyčia taisėsi Maskvos–Ventpilės kelią, tai tai pačiai Maskvai dykas galas yra tą pačią važmą leisti per Kalkūnus, ką beleidžianti per Kryžbarką[3]: tolumas tas pat, jei dar ne arčiau, nes tiesių tiesiausia per Radviliškį. Bereiktų nosies tiesumu pabaigti ta šaka tiesti iki Klaipėdai, ir pusė važmos, kuri ėjo į Ventpilę, tavo.

Šis gelžkelis neras didelių kliūčių: nei pelkių, nei ežerų. Tereiktų vieno milžiniško gelžies tilto, tai per Dubysos daubą. Bet statant jį be jokių sienų, kaip Indianos tiltas arba iš New Yorko į New Jersey per jūrą keturių kilometrų tiltas, ne taip jau ir brangiai atsieitų.

– Kaipgi tai tiltas – be sienų? Gi dar gali traukinys nuvirsti, – klausiau stebėdamos.

– Gi kam jis virs, jei per tiltą taip pat taisyklingai patiesta reikos kaip ir per lygumą? Jei reikos netaisyklingai nutiestos, tai traukinys ir lygumoje apvirs.

Teisybė.

Šita šaka neapsakomai pakeltų visus Žemaičius, pereidama per Kolainius, Varnius, Rietavą, Vėžaičius. Kiek pasukėjus aukščiau, gal ir Dubysos nebe tokią daubą užtiktų. Taigi šitas gelžkelis užsimokėtų vienu vidaus judėjimu, be tranzito.

Tada komercijos susisiekimo idealui bestigtų vieno kelio, jau ilgesnio ir brangesnio; tai iš Gardino per Suvalkiją į Kauną ir iš Kauno vėl per Žemaičius į Klaipėdą. Dinabarkas–Radviliškis–Klaipėda; Gardinas–Kaunas–Klaipėda, – ir Vilnius paliekta tokioje kertelėje, kur jis per dešimtį metų netektų pusės savo gyventojų nevaldininkų, nekalbant jau apie valdininkus. Linija Dinabarkas–Vilnius beturėtų vietinės prasmės. Net tarptautinis pasažirų judėjimas eitų anomis šakomis. Jau ir dabar, pravedus šaką iš Mintaujos per Šiaulius–Tauragę–Tilžę, kelionė iš Petrapilio per Rygą į Berlyną pasidariusi trumpesnė šešiomis valandomis neg per Dinabarką–Vilnių–Virbalį. Klaipėdos kryptis dar pasiimtų dalį pasažirų.

Vilniui beliktų viena vienatinė gyva arterija, tai Minskas–Vilnius–Virbalis. Daugiau nieko. Nes sesutė Varšuva nebemalonėtų siunčioti savo vaikų į tą Vilnių, kurs būtų nebe didesnės vertės už Smurgainius ar Lapus[4].

Taigi nepriklausoma Lietuva be Vilniaus komercijos ir ekonomijos dalykuose lengvai apsieis, net dar laimės. Vilnius gi be Lietuvos hinterlando[5] taip pat skurs, kaip iki šiol be hinterlando skurdo toks neblogas uostas kaip Klaipėda. Tą skurdą Vilnius pajus dar anksčiau. Tegu tik įvyksta sumanytoji demarkacijos linija už penkių, tegu sau ir dešimties kilometrų nuo Gardino–Dinabarko gelžkelio, ir Vilnius nebetenka, žinovai sako, 50–70% produktų ir lankytojų, nes visa to turtinga kaip tik atskiriamoji Kauno gub.

Be Vilniaus mes galime būti sotūs. Jei mes jo neišsižadame ir niekados neišsižadėsime, tai vien dėl idėjos, dėl istorijos, ne dėl ko kita. Nei ne dėl mokslo centro; ir tokį centrą pasidarysi, kur norėsi, nors be tokio žymaus archyvo.

Kas kita be Klaipėdos. Be jos mes negalime jokiu būdu apsieiti. Viena Klaipėda padėtų mums lengvai iš karo skolų išbristi. Atėmus gi Klaipėdą ar tik ją neutralizavus drauge su Nemunu, mes ne tik netenkame pajūrio pelnų, bet dar atsidarome duris į mūsų kraštą visiems svieto parėjūnams. Dėl to pat liūdi ir lenkai, neutralizavus Danską ir Vyslą.

PRADŽIA KŪRYBOS – ASMENS LAISVĖ

Naujųjų okupantų užklupti, mes iki šiol dar negalime atsipeikėti. Kas dieną gauname smūgių ar bent girdime apie taisomus naujus smūgius mūsų tautybei. Ten, kur lenkai užėmė mūsų kraštą, jos kaip ir nebėra; ten ji iš pradžių rėksmu užrėkiama, kol bus pagaliau ir visiškai užgulta. Mes kovojame raštu, jie – darbu, prie kurio mūsų nė iš tolo neprileidžia, lauk išmesdami paskutiniuosius susipratusius šviesuolius. Tos mūsų kovos rezultatai tokie pat, kaip ano žydelio, kurs, teturėdamas rankoje rykštę, jomarke susimušė su sodiečiu, turinčiu rankoje buožę (bezmėną), ir paskui gyrėsi:

– Jis man kadū ne kadū, aš jam šmaikštū da šmaikštū!

Kaip dabar mūsų dalykai stovi, nebėra nė noro ką nors beaiškinti, ko nors bereikalauti: vis tiek nepaklausys, nei išpildys, nes priešingoji pusė laiku visuose klausimuose nusistato Varšuvoje, ne čia pat vietoje. Taigi politikos kursą begali atmainyti bent kokia pajėga, karo, diplomatijos ar paspaudžius iš šalies, o ne tos vietos visuomenė, kurios vardan skelbiamojo demokratizmo ar vardan vykdinamojo imperializmo vis viena nieko nesiklausiama.

Tai kas gi bedaryti laukiant tų sprendžiamųjų valandų? Negi sėdėti rankas sudėjus. Ir kur čia pasėdėsi, kad tiek visokios namų ruošos, visokių savų žygių, visokio kuriamojo darbo.

Tasai „kuriamasai darbas" stovi žodžio gale mūsų laikraštyje. Tai mylimoji mūsų digresija, pasisukimas šalin kad ir nuo karščiausio ginčo. Tai paprastoji pagina visų mūsų politikų. Visa tai reiškia, kaip giliai kerėja daugumos mūsų veikėjų širdyse supra-

timas, jog visi vadinamieji nesusipratimai, kad ir jie krauju baigtųsi, vis tiek – pereiginiai dalykai; pagrindiniai gi dalykai – tai tautos ir valstybės kūryba.

Vargu bau pasaulis labiau mus ar lenkus vertins, kad mes vieni iš kitų daugiau kilometrų žemės atplėšime vardan bet kokių „šventų" obalsių. (Šitą žodį vartodami, įpratome taip pat lengva širdimi perdėti, kaip ir vartodami paties Dievo vardą. Visos „šventenybės", ypač nugalėtojų, tapo tiek tendentiškos, kad net šlykštu.) Mus vertins kiti ir, tai daug svarbiau, vertinsimės patys, kiek būsime padarę kuriamojo darbo; atseit tikrų, realių, pastovių vertenybių.

Ar mes kitų tautų pakraščius apdraskę, ar kiti mūsų pakraščius (tautų ir valstybių ežios lygiai išvesti dar niekam nepavyko), vis mes Lietuvą turėsime, pasiėmę ją savo atsakomybėn. Suvereninė ar autonominė, vienoje, kitoje ar trečioje sąjungoje, – vis tiek Lietuva bus jos visuomenės globoje, ir bus ji lygiai tokia, kokios bus verta toji visuomenė.

Ana, negirk, nepeik dienos be vakaro; darbą ir jo išdarą sprendžia ne pradžia, tik galas; ypač tokio darbo, kaip tautos kultūros kėlimas ir savo valstybės organizavimas. Vis dėlto jau pats darbo nusitvėrimas daug pareiškia. Antai du baro varytoju imasi darbo. Vienas galingai pajudino savo pečiamentėmis, energingai pasispjaudė į delnus; antras tebežiovauja, kad jam net už ausų grikši ir ašaros trykšta, o ranka siekia ne padargo, tik savo pakalio ar pakaušio draskyti. Pirmąjį ir iš šalies žiūrėdamas laiminsi, juo pasikliausi; antrąjį norėsi kuo veikiausiai iš pabarės kiaulių ganytų išsiųsti.

Katrųjų gi mūsų visuomenėje daugiau? Kad yra visokių, to neužsiginsi.

Pirmiausia į akis puola pirmieji. Niekas neužgins, kad sudarymas kelių dešimtų tūkstančių kariuomenės per 3–4 mėnesius yra nepaprastai gyvas veiksnys. Savo apsukrumu, savo organizaciniu talentu čia lietuviai išlaikė kvotimą bet kurių europiečių akyse. Lietuvos kariuomenė sakyte sako: apgink mus, Viešpatie, nuo prietelių, o nuo neprietelių mes patys apsiginsime! Jei niekas nekliudys mums susitvarkyti finansus.

Bet krašto apsauga tai tik vienas daugelio valstybinių ir visuomenės veiksnių. Visos naujo gyvenimo šakų šakelės leista mums dabar ir reikia padaryti gyvų gyviausios, kad nebereiktų jos iš nauja perdirbinėti. Leista ir reikia. Tik čia atsiranda ir sunkiai nugalimų keblumų. Pasaulio progresas rodo mums viršūnes savo laimėjimų, o mes tebesame apačioje. Mes aiškiai dabar matome, be ko pažangi demokratinė valstybė nebegali apsieiti, o sučiupti tas viršūnes nepajėgiame; dar tebėra rankos per trumpos, dar mes neišaugome.

Ir niekas čia nepagelbės, jokie užtarytojai iš šalies, jokie ragintojai: reikia patiems pergyventi pažangos tarpai. Skirtumas tik tas, kad judinamoji visuomenė juos pergyvena sparčiai; ramybėje nuošalyje būdama, ji šimtais metų palieka sužiedėlė, sustingusi, apipelėjusi.

Pažangos nelygumą rodo mums pereitieji amžiai ir šis. Ką sakau! Vienas tik pereitasis amžius ir pastarieji dvidešimti metų. Pirmiau sraigiu šliaužta, dabar šuoliais šokama. Ale vis dėlto reikia, kad ir šuoliais – nušokoti. Karo metu nebuvęs Lietuvoje, aš nemoku pasakyti, kiek mūsų visuomenė tapo įjudinta į veiksmą; bent išjudinta iš pamatų, kaip akmuo iš savo guolio. O pirmiau buvome taip giliai įsigulėję, jog vos tik viršūnė mūsų tesimatė.

Daugiau dėl juokų čia paminėsiu tautos prietarus, kurie tačiau valdė visuomenę. Moteriškei pasirodyti vienaplauke, mergaitei be prikaištės buvo lygu pasivaidinimui savo paleistuvystės amatu. Už apspaustą moterų figūrą kunigai bažnyčiose gėdino parapijonus. Parapijonai vėl neapsakomai piktinosi, kai pamatė iš po sutanos ant čebatų išleistas kunigo kelines, „šarvuotą": reikėję į aulus kištis. Mokytis ir neiti į kunigus reiškė jaunikaičio ištvirkimą. Kryptelėti nors truputį iš paprastosios nešystos reiškė ne tik nerimtumą, bet tiesiog žmogaus nedorumą; mažiausia – „žmonių juokinimą".

Reikėjo būti nusistovėjusio įpročio vergais, visai pasyviais žmonėmis. Ne iniciatyva, ne drąsus siekimas ko nauja stovėjo pirmoje vietoje, tik nuolankumas ir vergystė. Gyvas veiksmas buvo mums tiesiog baisus. Dar ir dabar štai visai šviesus sodietis, susitikęs kunigą, trumpais grįžtantį iš užsienių, neva juokais, bet

iš tikrųjų rimtai paklausė: jei „trumpas", tai gal jau ir vedęs? Sodietis sodietį persekiojo, kam jis langus dirbas didesnius neg yra per amžius priprasta. Kai mano kaimynas pasistatė gryčią be sąsparų, apmušė lentomis ir nutepė rausvai, tai jaunuomenė, bėgdama pro šalį, šaukė: dega, dega! Suprask: pajuokia.

Kas drįso išsiveržti iš tos papročių vergijos, tas vadinosi: ponas, gudas, nebe „žmogus". Jam buvo leista silpniau begavėti arba visai nebegavėti, ražančiaus ir škaplerių viršuje ant marškinių nebedėvėti, net prieš valgant nebesižegnoti ir kiti dalykai. Bet jis nebebuvo tos bendrovės žmogus: jis buvo pakenčiamas galų gale, bet toli gražu ne sektinas.

Tie, kurie dabojo, kad senovės papročiais, racionališkais ar ne vis viena, būtų griežtai sekama, patys buvo jų vergai. Ir žiūrėk, kaip sunku buvo griauti tie tautos prietarai, kokios valios stiprybės reikėjo pasirodyti ir išbūti sau žmogum, savais pamėgimais, savo skoniu, savais siekimais! Nebuvo baisesnio pabaidymo už šį: „Ką gi žmonės pasakys?" O ką gi žmonės gali pasakyti apie tai, ko neišmano, apie ką nėra galvoję? Aš to nesuprantu, tad – yra kvaila ir netinkama „geram žmogui".

Taigi apie kokią čia kūrybą gali būti kalbos, pirma asmens neišliuosavus iš visuomenės vergijos? Prislėgtame prote negi atsiras nei drąsaus galvojimo, nei drąsaus noro, nei atkaklybės tai įvykinti. Dabar asmens išsiliuosavimas eina sparčiai; nueina jau net per tol, tampa akiplėšyste, nieko daugiau nebepripažinimu, kaip tik savęs: mano diktatūra! Bet tai laikinai, per nemokėjimą pataikinti; šokant vienas įkrenta, kitas per toli nušoka. To nežiūrėdami, turime varžančius prietarus griauti, jei norime pažangos!

LIETUVOS RUSAI – TAIP PAT JOS PILIEČIAI

„Nasz Kraj" paskelbė Nr. 92 žinelę, kuri ant mūsų padarė per nemalonų įspūdį, nors ji nepaliečia mūsų. „Liepos 31 d. buvo pravoslavų komiteto susirinkimas. Pirmininkas davė apyskaitą apie rusų padėtį Vilniuje. Paskui buvo įteiktas p. Osmolovskiui[1]

memorialas. Generalusis komisorius pareiškė delegacijai, gyventojai rusai dabartiniu laiku negalį tikėtis iš lenkų valdžios jokios paspirties. P. Osmolovskis tačiau pažadėjęs pasirūpinti, kad rusai galėtų išvažiuoti į savo tėvynę".

Apie kokius čia kalbama rusus? Jei apie vakarykščius atėjūnus iš Rusijos, tai lenkų valdžia, žinoma, turėjo teisę atsisakyti nuo jų šelpimo ir be didelių ceremonijų išvežti juos už valstybės sienos arba kur į gilumą Lenkijos: dabar kariaujama su Rusija, nors ją atstovauja vieni bolševikai. Visai kas kita, jei kalbama apie tos vietos senovinius gyventojus, kurie čia turi pakenčiamą komitetą; vadinas, apie to krašto piliečius, tokius pat kaip lenkai, gudai, žydai, šalia lietuvių. Tiems pridera valdžios globa ir pašalpa, ir generaliojo komisoriaus, vieton visa to – ausrotten[2], išmesti už sienos, yra labai ir labai nedemokratinga.

Ar verta mums, lietuviams, apie tatai kalbėti, kai galingieji nebenori apie tai neužsiminti? Atmenate, kokias pūgas ant lietuvių Vilniaus lenkų laikraščiai vertė už tai, kad jų vyriausybė priėmė darbuotis buvusįjį Kauno, Vilniaus ir Estijos gubernatorį ir Lietuvos dvarininką Veriovkiną?[3] Dėl to tai ir reikia kalbėti, jei kam tai per nemalonu, nes vieniems užsipuolant, o visiems tylint, gali pasidaryti kai kam skriauda.

Mes neturime absoliutiškai jokių ryšių su Lietuvos rusais. Esame daug kreitėję ant jų už bolševikus, kurie vargino mūsų kraštą, karu užėję ir nuo karo čia likę; kreitėjome ir už mūsų krašto kolonizavimą. Pykome ir revoliuciją kėlėme prieš tuos, nuo kurių priderėjo karas ir politika; bet kažin kodėl lietuvis nejaučia absoliutiškai jokios atskirų rusų neapykantos. „Maskolis", maskolybė tik kovos dėl savitos mūsų kultūros, destis dėl spaudos laisvės metu tebuvo įgiję tokios pat prasmės, kokią jie turi lenkų kalboje ir visuomenėje. Gal dėl to, kad lietuvis nelabai atskiria rusą nuo gudo, su kuriuo visados buvo sudarę didelę bendrą valstybę ir per visus šimtus metų nėra nė dėl nago juodymės susibarę.

Sodiečiai, kad būtų vokiečiai neatėmę iš jų ginklų, būtų iššaudę šimtus „bolševikų", kuriuo vardu kone per visą karo metą vadindavo iš vokiečių nelaisvės pabėgusius ar šiaip jau iš Lietu-

vos nesuskubusius išeiti valkatas. Būtų šaudę, nes ir „bolševikai" juos apvaginėjo, kankino ir žudė. Kiek mūsų sodiečiuose buvo prisirinkę pykčio ir neapykantos, galėjai laukti ir nežmoniško keršto, gavus progos. Ir... štai faktas.

Kunigiškių sodžiuje, Rokiškio apskrityje, atsirado „bolševikas", ne vagis, ne plėšikas, tiktai slapukas. Išsikasė duobę galulaukėje alksnynuose ir apsigyveno. Į sodžių ateidavo per dieną padirbėti, už tai gaudavo pavalgyti; naktį eidavo į savo „zemlianką" arba lįsdavo po malkomis vienos trobelninkės kiemelyje. Pramoko lietuviškai ir pragyveno taip skursdamas ištisus dvejus metus.

Lietuviai pašlovinti yra kaipo ilgaliežuviai. Yra gana įdavikų taip sau, be jokios sau naudos. Yra nuožmių žmonių, kuriems gera kitas pakankinti. Bet daugiausia bailių ir nuolankių. Už „bolševikų" šelpimą arba slėpimą vokiečiams atsakydavo visas sodžius nežmoniškomis rekvizicijomis. Dažnai visą sodžių nudegindavo ir keletą žmonių nušaudavo. Vis už tuos „bolševikus". Ir vis dėlto dideliame (apie 30 kiemų) Kunigiškių sodžiuje per ištisus dvejus metus neatsirado nė vieno, kurs būtų liežuvį žandarui pakišęs. O jų kas dieną kelių keleliais nuolat jodinėdavo. Kaip sau norite, šitas faktas ne tik garbė ir šlovė Kunigiškių sodžiaus, bet ir visų lietuvių charakteristika: nebekeršyti tam, kurs nieko nekaltas, nors į nekenčiamą rūšį pridera.

Gal tuo lietuviškuoju būdu ir mes pasipiktinome pradžioje šios kalbos paminėtąja žinele. Piktinomės ir pirmiau, kaip lenkai, vos tik įžengę į Lietuvos žemę ir jos miestus, tuojau ėmė rusus iš visur pašalinti, ne tik iš vadybų, kur buvo valdininkavę, bet ir iš labdarybių, kaip va: gailestingąsias seseris iš ligoninių ir Raudonojo Kryžiaus. Įsiprašinėjantiems nors laikinai pakęsti juos, bent kol ras progos išsidanginti, atsakydavo: „z zasady – nie"[4]. Pravoslavų bažnytinė gmina nustojo savo beneficijų. Apie jų kunigų skurdą ne kartą yra rašiusi „Belaruskaja Dumka"[5] ir mes tai pakartoję, vakarykštieji viešpačiai – šiandien tapę skurdžiais; jau kitaip su jais ir apsieiti reikia: ag taip pat – žmonės!

Antai lenkai savo pilietybę Lietuvoje prirodo keliais šimtais metų čia buvimo. Kodėl gi rusams netiktų toks prirodymas? Ag

jie Vilniuje yra kur kas anksčiau atsiradę ir čia bažnytines savo gminas susikūrę. Lenkai tik per savo diplomatiją susiartino su lietuviais, rusai gi – giminiavos su jais. Ir buvo į kits kitą nemažos įtakos dar tais laikais, kada apie lenkus niekas nė nesapnavo.

Žodžiu sakant, nedidelis skaičius tikrųjų rusų, didžiarusių pravoslavų, tarpe lietuvių ir gudų, pravoslavų ir katalikų yra įgiję tokios pat geros pilietybės, kaip Vytauto totoriai, o vėliau ir lenkai. Ir jiems pasiūlyti, kad išvažiuotų iš Lietuvos, yra lygu banicijai, ištrėmimui, nes kitos, kitur jie neturi tėvynės. Rusija jiems tik bendravardė, daugiau nieko.

Ir mūsų krašto žemininkai rusai, kurie tik buvo laisvi nuo prakeiktosios caro biurokratijos, tą savo pilietybę net geriau rodė neg lenkai ar lenkais virtę tie patys lietuviai. Kaip gražiai sugyveno su savo kaimynais lietuviais sodiečiais tokie stambūs dvarininkai rusai, kaip grafai Zubovai, Mikalojus ir Dimitras, kaip a. a. grafas Olsufjevas, kaip kunigaikščiai Vasilčikovai[6], šiaip jau bajorai aristokratai Veriovkinai ir kiti tokie, negalima atsidžiaugti. Visi jie ir jų šeimynos moka tos vietos kalbos; jos nežemina, skaito lygia kitoms, čia pat vartojamoms; kilus bet kokiems nesusipratimams dėl žemės (žinai, kaip tarp kaimynų!), jie nebūdavo neperkalbami. Net dėl servitutų su rusais dvarininkais aš nesu girdėjęs bylų: daugiur jie patys, be teismų išsilygino mišrąsias savo teises.

Ir tas pats šiandien lenkų ujamas Veriovkinas, kad ir biurokratu būdamas, anuo laiku buvo skaitomas geriausiu blogųjų tarpe. Iš visų vietų, kur jis gubernatoriavo, jis išsivežė vieną tik kitataučių, atseit nerusų, palankumą.

Taigi už ką rusai reikia iš Lietuvos ausrotten, kai atėjo čia visai tai žemei svetimi lenkai, net ne tos vietos „lenkai"? Ne, kaip sau norite! Čia nereikia nė demokratybės grynai pilietinei teisybei parodyti: rusai, Lietuvos autochtonai, ne svieto parėjūnai, privalo turėti griežtai lygias pilietines teises su kitais, dalyvauti to krašto varguose ir pelnuose. Visai kas kita mušti nuo savo krašto atėjūnai komunistai ar kolčakininkai; visai kas kita – savieji piliečiai globoti.

NESIDAIRYKIME Į DĖDES

(Dėl Kauno tarybų su lenkais)

Vienas bene išmintingiausiųjų lenkų laikraščių, „Gazeta Polska"[1], paskutinėmis dienomis yra šitaip išsižodęs: „Tęstis ir vis dairytis, ką galutinai nuspręs Taikos kongresas[2], gali pagaliau būti mums taip žalinga, kad net nebepataisoma". Šitais žodžiais jis baudė savo valdžią, kodėl ji nesiskubinanti tartis su latviais ir estais, su kuriais lietuviai jau senai ir energingai taikinąsi, gadindami lenkų šlovę.

Taip, tikrai: lietuviai senai suprato ir nuolat tai sau pasisako, jog savo dalykų reikia patiems daboti, nesidairant į Vakarų dėdes. Ką mes čia vietoje būsime pasidarę savo tarpe, to mums jokios Santarvės nebeišplėš; gi ko nebūsime patys pasidarę, to mums kiti, iš svetur atėję, neatidirbs.

Labai gražiai šitą tiesą supranta ir lenkai ir labai rūpestingai kraunas į savo ančius visa, ko tik jų kaimynai negali apginti pajėga. Antai vieno Varšuvos laikraščio redaktorius tyčia buvo atvykęs į Vilnių paraginti, kad lenkai imtų žemių kiek tik ištesi. Girdi, jokia Santarvė neateis čia nei stabdytų, nei ragintų; ką pasitieksime, tai ir turėsime; bet paniekinti mūsų įvykusius faktus bus jau sunku. Ton mintin viskas dabar daroma. Nežiūrima jokių skiriamųjų sienų; nesaugoma net tų, kurios faktinai nusistato. Einama vis tolyn, tolyn į Merkinę ir už Nemuno, į Želvą ir į Balninkus, ir visur ten ŕandasi – gryna lenkų žemė, ir visur ten neva žmonės šaukią rankas sudėdami: dėkite mus prie Lenkijos, nes ten tik mums išganymas: ten angliai, ten druska, ten žibalas, ten miltai, ten lašiniai...

Visa tai vienok nereiškia gilios lenkų politikos. Imtis sau, kas nesaugoma, tai anaiptol nereiškia taikinimos su artimuoju savo kaimynu. O su juo taikintis juoba reiktų ir pirmiau reiktų neg, per jį peršokus, taikintis su tolimesniaisiais. Mes ir taikiname jiems patiems jų gi prisipažinimą, jog nereikią nuolat dairytis į Santarvę, ką ji pasakys, pagirs ar papeiks, tik reikia taip daryti, kad artimieji kaimynai džiaugtųsi ir girtų.

Tegu sau lenkams ir nebūtų baisus Santarvės papeikimas už vieną kitą dalyką. Tegu sau ji pati ir nukęs tą davimą per žandą, kuris per dusyk pasikartojo nustatant skiriamąją sieną. Sako, bent keturių politikos gudruolių buvę ta siena nustatyta ir nė vieno lenkai nepaklausė: vis maža. Maža net tada, kai tą sieną jų naudai dar patraukė lietuvių pusėn per penkis kilometrus, nes ir dabar dar Lietuvoje liekąs lenkų plotas, lygus Elzasijai.

Tegu sau. Vis dėlto pakartokime, tai nėra gili ir toli siekianti politika, nes ji per ilga skaudžiai atsilieps tarptautiniuose santykiuose. Nejaugi dabartinieji lenkų politikai tokie naivūs ir mano visus santykius ir visiems laikams pajėga palaikysią saviškai išlyginę? Kas pajuto savyje laisvės ir nepriklausomybės dvasią, su ja nebesiskirs amžinai ar šiokiose ar tokiose sąlygose atsiradęs. Nepatenkinimas teisingų reikalavimų arba numažinimas aiškių pilietinių teisių juk gimdo opoziciją, priešginystę, kuri visai nėra pageidaujama vidaus santykiuose, kai tenka jau ramiai plėtotis. Malkontentai – tai aršiausi valstybės pažangos trukdytojai, o tokių apsčiai lenkai darosi dabartiniu savo apsiėjimu su Lietuva.

Vyručiai, darykimės „prietelius iš mamonos", iš tų pasienio mažmožių! Nebūkime ramūs, kad tolimieji dėdės neateis jų pridėtų ar atimtų: ramybę teduos tos vietos žmonės, kurie pasakys aiškiai: taip, tai mano, o tai tavo, ir nebėra ko mums daugiau gintis.

VYSKUPO APŠLOVINIMAS

Gyvename karingumo laikotarpį. Vilniaus gatvės nuolat siaudžia kareivių krakoviakais; kai nutyla kareivių, toliau juos tęsia gatvės vaikai. Net miesto mergos trumpiau pasikirpo sijonus ir plaukus; ką jau besakyti apie tas, kurios užsispyrė būtinai tetutes padaryti dėdėmis. Mada, toks šišas, toks oro antkrytis, – tai kaipgi nepasiduos jam ir dvasiškiai, kuriems tiek daug rūpi ankštas susipynimas su valstybe. Vilniaus kunigija – taip pat karinga; to karingumo laipsnį teparodai mums Varšuvos endekijos ir jų papos rūmų laikraštis „Gazeta Warszaws-

ka"[1] Nr. 223 š. mėn. 16 d. straipsniu „Kwestja biskupia"[2], surašyta jau š. mėn. 1 d.

Ta nabagė „kwestja", keliavusi į laikraštį ištisą pusę mėnesio, turėjo laiko gauti kuo plačiausios „dvasininkų" (dedu juos kabutėse) endekijos pritarimą. Tam nuo 300 eilučių straipsniui-korespondencijai, aišku, reikėjo surinktinio darbo, idant, sulig priežodžiu, ziarnko do ziarnka – zebrałaby się miarka[3]. Ir mesta kiekvieno šovinisto endeko kunigo ne po grūdą, tik po ištisą akmenį, į savo viršininką, į savo Ganytoją, savo Pontifeksą[4]. Parašas kriptonimas X Y Z, nors yra kunigų publicistikoje žinomas, vis dėlto nieko daugiau čia nereiškia, kaip asmenį – žemadūšį, išsirengusį iš už tvoros pramušti pakaušį savo tėvui.

Tos dar neregėtos katalikų spaudoje, ypač didžiausiais ultramontanais apsimetančių lenkų kunigų spaudoje, akiplėšystės tikslas šis: „Vienatijis žingsnis, kuriuo galėtų (vyskupas Matulevičius[5], lietuvis) atlyginti bloga, kurį yra padaręs vyskupijai, būtų kuo radikalingiausis gera valia išvalymas vyskupijos nuo savo asmens. Neabejojame, jis tai padarys, jei vyskupo Matulevičiaus širdyje kunigo sąžinė bent akimirkai paims viršų ant svietiškųjų sumetimų, tautinės kovos sumetimų".

Tai vyskupas Jurgis, marijonų visų vienuolynų generolas, nė piršto nepajudinęs tautybės dalykams, nė Lietuvoje per visą savo amžių netarnavęs, padaryta kažin kokiu kovotoju už tautybę. Žmogus, kurs, apimdamas vyskupo sostą, yra viešai pasižadėjęs į jokias politikas griežtai nesikišti, tik vienai Bažnyčiai ir Dievui tetarnauti, padaryta kaip tik priešingai – žmogum, kurs kunigo sąžinės yra nebtekęs už politikos galvos.

Bet kas, kuriame endekystė dar neužmarino ne tiek kunigo, kiek paprasto žmogaus širdies, tai pasakys, jog kaip melagingas yra šisai pagrindas, taip melagingas arba perdėtas yra ir visas kaltinimų statymas. Vyskupas esąs kaltas, kad neesąs endekas, kaip didžiuma galutinai apakusių ir griežtai sąžinės nebtekusių Vilniaus kunigų. Esąs paskirtas, vokiečiams remiant jo kandidatūrą; Smetona paskelbęs jį lietuvių valdžios kandidatu; esąs Vilniui svetimas įsitikinimais; svetimas tauta, pirmas Vilniuje vyskupas – lietuvis; iš Varšuvos išvažiavęs Kaune konsekruotųsi,

tame lizde visų agitacijų prieš lenkus, iš rankų atviro, griežto ir atkaklaus lenkystės priešo vyskupo Karevičiaus[6]; apsistatęs lietuviais, kapelioną pasiėmęs lietuvį, patarėju kun. Kuktą[7]; pasišalinęs nuo visuomenės, nieko neveikiąs, kunigų (suprask: endekų), kaip kun. Michalkevičius, nesiklausiąs patarimų, neprotestavęs net, kada bolševikai tikėjimą mėtę iš mokyklų, bet tik išlikus paklusniu lietuviams; lietuvių automobiliu paradavęs po Vilnių. Taip ir toliau per visą didelio laikraščio puslapį.

Kad ne noras išlaikyti šitą dokumentą „Lenkų Bažnyčios" (ne Rymo) istorijai, mes viso to dvasininkų šiukšlyno nebūtume nė kasinėję: toks tvaikas nuo to kyla. Tik publicisto pareiga verčia tai padaryti.

Iš viso to skundimo viena tėra teisinga, būtent kad vyskupas Jurgis nėra endekas, nei lenkas, nei lietuvis. Visa kita – melas ir blogos valios žmonių šmeižalas. Ir šmeižikai tai žino: rašytojai – vilniečiai; tik, kaip tikrajame kare, bet tik nukariavus, viskas tinka. Vilniaus vyskupu buvo daug kandidatų. Lietuvių valdžios kandidatas, tai visi žinojo, buvęs visai ne kun. Matulevičius, tik kan. Alšauskis[8]. Ir ta kandidatūra ilgai prasilaikė, kol Rymas per Müncheno nuncijų nepadėjo rezoliucijos: *trés militant* – per labai karingas. Ir pasirinko Rymas, ne Smetona, ne lenkų nekenčiamoji Taryba, kandidatu – nekaringąjį kun. Matulevičių. Už jo kandidatūrą tuomet šaukė visi lenkų laikraščiai, su Krokuvos „Czasu"[9] ir kitais. Dabar gi – jau jis primestas atsirado, kai lenkai Vilnių užėmė. Per vėlai susiprasta.

Konsekravosi vyskupas Jurgis tais laikais, kai Vilnius tebebuvo Lietuvos, ne Lenkijos sostinė. Tai ir Kaunas jam nebuvo svetimas. „Netaktą" konsekruotis Kaune Vilniaus endekai kunigai taip pat tik dabar suprato.

Kapelionu vyskupas vienuolis pasirinko ne kunigą lietuvį, tik tos pat kongregacijos tėvą, kaip tai reikalauja jų regula. Marijono čia neatstos joks endekas. Be to, tėvas Vaitkevičius lietuvystės dalykais dar mažiau laužo sau galvą neg jo viršininkas gvardionas.

Prieš bolševikų tvarką vyskupas Jurgis nesiskubino protestuoti, visai išmintingai galvodamas, jog tai bus tik šūvis į orą:

bolševikų amžius vis tiek čia trumpas, ir Bažnyčios tvarka nėmaž nebus pagadinta.

Vyskupas ne tik automobiliu, bet nė vežėju ne „paraduoja" po miestą. Kaunan kviečiamas vyskupo Skvirecko konsekruoti[10], išvažiavo 7 val. ryto arkliais, kai visi endekai tebemiegojo; sugrįžo, tiesa, lietuvių automobiliu, bet taip pat anksti rytą, kai niekas nematė. Lietuvių buvo reikalas, lietuviai ir vežė.

Apie lenkų kariuomenės sutikimą nepatogu nė kalbėti. Tiek tepasakysime, kad vyskupas Jurgis pėsčias ėjo į vakzolą Vyriausiojo vado sutiktų; tuo tarpu kad tokie rusų archijerejai neidavo nė caro sutikti, tik laukdavo jo savo bažnyčioje. Dalyvavo raute, laikė pamaldas Katedroje ir pleciuje per lenkų prasimanytas iškilmes. Tai koks čia nepalankumas kariuomenei?

Visa tai mes žinome iš šalies, visai nesiteiravę paties šaltinio. Visa tai žino ir Vilniaus endekai. Bet ką padarysi, kad toks jų partijos taktas: šaukti, meluoti – bene prikibs kas nors iš to. Matome, kad nė Ganytojas nėra nuo to garantuotas.

VOKIEČIŲ „TAŠČIT I NEPUŠČAT!"[1]

(Žodis antitarybininkams[2])

Daugiau ne savaitę jau buvau pravertęs, bevaikštinėdamas po visokias vokiečių okupacijos įstaigas, besimelduodamas, beprirodinėdamas, jog aš esu tikras lietuvis, šio krašto žmogus, turįs teisę gauti pasą, nors tik ką sugrįžęs iš užsienių. Ir pats nebežinau, kas ir kaip mane užvedė, nors visai kitu reikalu buvau užėjęs į biurą, vyriausiojo tų laikų veikėjo Lietuvoje, lietuvių klausimo decernento[3] oberleutenanto Küglerio kabinetan Militärverwaltunge[4]. Jaunas žmogus, bet jau gudrus diplomatas, rodės, labai patenkintas mano vizitu, dėkojo už tai, nors aš tos intencijos visai neturėjau, ir drąsino į publicistikos darbą. Jis esąs be galo patenkintas, kad būsią daugiau kam darbuotis dėl lietuvių klausimo. Girdi, jūsų priešininkų pilnas Berlynas, kad ir tų pačių lenkų. Jie be galo jums kenkią, visur įlįsdami, visur klibindami. Savo švelnumu ir svietiškumu jie pavergią galingųjų širdis

ir nuomones. Taigi lietuvių dalykų decernentas galįs kruvinai savo pirštus nudilinti berašydamas, lietuvius beužstodamas: nieko nepadėsią, jei mes savo dalykų į savo rankas nesuimsią ir per laikraštį nuolat nekelsią. Neleiskite, sakė, opiesiems savo dalykams ataušti: „Lietuvos Aidas" yra į vokiečių kalbą verčiamas ir visam vokiečių kraštui paduodamas.

Jei manęs ištisus septynis mėnesius vokiečiai neįsileidę į savo sienas, tai čia buvę kalti tie, kurie mane Central. Polizeistelle[5] pristatę... kaip bolševiką. Jis gi, Kügleris, tiek ir tedaręs, kad spyriojęsis dėl mano teisių sugrįžti į tėvynę.

Tai buvo 17 dieną gegužės mėn. 1918 m., kaip rodo mano užrašai.

Paskutiniuoju dalyku aš nepatikėjau, nes koks gi aš bolševikas! Be to, ir bolševikai vos vos buvo tepradedą įsigalėti, kai aš gavau iš Petrapilio išvažiuoti į Stockholmą. Be to, ir dr. Zechlinas[6] Kaune man tą patį pagiedojo, kaip kažin kas mane buvęs socialistu padaręs, o jis, Zechlin, tiek ir tedaręs mane bevaduodamas.

Vienu žodžiu sakant, aš nė nežinojau, kad mano tuo laiku turėta tiek daug auklių. Gal dėl to ir likau nevalgęs, negėręs – septynis mėnesius priverstiname ištrėmime pranuobodžiavęs besiilgėdamas gimtojo krašto.

Bet aš negalėjau netikėti tikrumu pirmųjų dalykų, nes ir be vokiečių valdžios aiškinimų buvo aišku: belskite – bus atidaryta, reikalaukite – gausite. Čia buvo svarbu, kad darbui dirva tiekiama, kad nebus kliudoma bent per laikraščius kovoti už savo teises. Taigi pilnas kuo geriausių vilčių, nors ne tuojau, įkibau į publicistiką.

Bet koks gi buvo mano nustebimas, kai pradėjęs duoti straipsnius, ėmiau juos gauti atgal su tuo pačiu pažymėjimu: „Zurückgelegt, zurückgelegt, zurückgelegt..."[7]

Ko nė mėginau rašyti: apie santykius su kaimynais, apie kultūrą, net apie ūkį, – išdaras buvo vis tas pats: atidėta. Ir taip tęsėsi tol, kol visa ta istorija neatsidūrė Berlyne ir iš ten neatėjo nusprendimas: priimti.

Buvo tai be galo liūdnas man laikotarpis. Ne dėl to, žinoma, kad nemačiau savo darbo spaudoje, tik dėl to, kad sielą slėgė

pikčiau visokių nepasisekimų šisai, tiesiog... nebežinau, nė kaip bepavadinti, vokiečių pasielgimas. Vaizdavau save alkaną alkaną, kuriam kitas siūlo iš savo rankų kąsnį. Bet ligi tik išsižioji, siūlytojas kąsnį įsideda sau burnon, tau gi palikdamas tik savo seilę nuryti.

Šitokio vokiečių pasielgimo su manimi niekaip negalėjau sau išsiaiškinti, kol ilgiau nepagyvenau Vilniuje. Vokiečių taip daryta visur ir su visais, lygiai su atskirais žmonėmis, lygiai su įstaigomis, lygiai su pačia Lietuvos Taryba. Visus masino į darbą, siūlė savo globą ir talką, žadėjo aukso kalnus, maišą laisvių, bekraštę valstybę susidaryti. O kaip prisieidavo kas pradėti, tuoj sustingdavo, lūpas spyna užsirakindavo, širdis munduru užsagstydavo visomis įstatymų įsakytomis sagomis.

Antai lenkai vis mums prikaišioja Lietuvos Valstybės Tarybą, neva gryną vokiečių padarą. O ta Taryba lygiai turėjo tiek perkentėti, kiek aš. Žadėti vok. žadėjo labai daug. Bet gauti, jei ko Tar. gavo, tai tik revoliucijos keliu, griežtu pasipriešinimu, griežtu okupacijos valdžios nepaklausymu, obstrukcija, diplomatijos sensacija, net politikos skandalu.

Vokiečiai pagaliau išvydo, jog lietuviai Tarybą išsirinko vieni patys, nė policisto neįsileisdami asistuoti; jog ta Taryba moka atsisakyti nuo visa ko, nuo paskolų ir išlaikymo, bet tik nepasidavus vokiečių įtakai, bet tik nevirtus okupacijos valdžios tarnaite, jos Beiratu[8], jos valios pildytoja; jog chimerinius vokiečių sumanymus, sakysime, Lietuvą sujungti su Saksonija[9], Taryba moka šachuoti, nors, tiesa, taip pat chimeriniu karaliaus išsirinkimu, vis dėlto vykusiu diplomatijos žingsniu; jog ne tik netampa paprastu Landesratu[10], patariamąja raštine, bet savavališkai pasiskelbia Reichsratu – Valstybės Taryba. Pamatė, jog prieš okupacinę valdžią Taryba moka pasišiausti ir kai kur aukščiau sudaryti visai atskirą opiniją.

Ir kai visa tai per pusantrų metų pamatė, visa tai išbandė, tada tik ryžosi visą Lietuvos valdžią atiduoti Lietuvos Valstybės Tarybai. Ryžosi, bet kai Valstybės Taryba prisirengė viską pasiimti į savo rankas, vokiečiai viską atidavė arba lenkams, arba bolševikams, su jais susitarę už Tarybos pečių. Taryba paliko

spauste išspausta iš tarpo jų trijų: vokiečių, lenkų, bolševikų.

Šiandien tas pat tebėra. Duoda paskolos Lietuvos valstybei atstatyti; bet kai V. Taryba imasi darbo, vokietis palieka sau gelžkelius, vokietis neišeina, vokietis kitu pretekstu okupuoja tas pačias jų jau neva apleistas vietas.

Ščedrinas[11], kartus pašaipininkas, rusų valdžią apibūdino dviem žodžiais: „taščit i nepuščat". Ir vargas buvo su ta rusų valdžia, kuri neva velka savo valstybę pažangos keliu, tikrai gi visur tuojau kliūtis daro. Vis dėlto vokiškasis „taščit i nepuščat" buvo kur kas bjauresnis. Visgi rusai du žingsniu žengė pirmyn ir vieną atgal; tuo tarpu kad vokiečiai vieną žingsnį težengė pirmyn ir tuojau čia tą patį žingsnį žengė atgal. Ir buvo su jais didesnių kankynių neg su pačiais rusais carininkais.

Štai koks „vokiečių padaras" Lietuvos Valstybės Taryba. Dokumentais visa to patvirtinti aš, žinoma, negaliu nesusisiekdamas su Taryba. Tik jų ir nereikia. Ag visi tai kiaurai žino, net tie patys antitarybininkai. Jei tačiau nesiliauja Tarybos ėdę, tai tik blogų vaikų būdu: žino, kas kam nepatinka, tai tą ir loja prisikišdami: vokiečių, vokiečių, vokiečių padaras!!!

DĖL LAIKINAI SUNKIŲ SĄLYGŲ

Nors naujoji Lietuvos valdžia Vilniuje dirba jau keturis mėnesius, tačiau dar toli gražu iki visi santykiai bus paaiškėję. Ji net neturi dar nė savo vardo. Lietuvos valdžia, ta, kur Kaune, pasivadino – Laikinąja, apsiėmusia pildyti savo pareigas tik tol, kol susirinks Kuriamasis Seimas. Valdžia Vilniuje neva civilinė, bet pastatyta karinės valdžios ir dirba šios vardu – Dowództwa wójsk polskich[1]. Galima būtų susiprasti, jog ji tad yra – laikina, kaip laikinas esti kokio krašto užėmimas ginkluota pajėga. Iš pradžių ji to ir nesigynė; sakydavosi, jog kitaip ir būti negali, kaip tik – laikina okupacija, kol žmonės susigriebs ir išreikš „savo" valią. Dabar šito žodžio imama vengti, lyg jis būtų valdžiai užgaulingas. Ir tai duoda progos manyti, jog vilniečių ir gardiniečių valdžia anaiptol savęs nelaiko pereigine. Tai ir ne-

beaišku. Jei nuolatinė, nebepašalinama, – jos reikia be jokių apeliacijų, be jokių svyravimų klausyti. Bet jeigu laikina, tai galima, reikalaujamą tvarką palaikant, į kai kuriuos dalykus, kad ir tos pačios valdžios, bent kiek kitoniškiau žiūrėti, ypač kad ji pati sakosi čia atsiradus, kad gyventojai galėtų laisvai apsispręsti.

Mums jau teko plačiau pakalbėti, jog nė kalbos negali būti apie laisvą piliečių apsisprendimą, neleidžiant laisvai agituoti už vieną ar kitą dalyką[2]. Tą patį mes ir dabar pakartojame: koks čia „laisvas" apsisprendimas, kai vieniems piliečiams leidžiama ir karo lėšomis padedama (Straż kresowa, Komitet obrony kresów[3] ir k.) kuo smarkiausiai agituoti už Lenkijos dalykus, tuo gi tarpu kai kitai šaliai ničnieko neleidžiama agituoti už Lietuvos dalykus. Padėjimas labai nelygus, ir ne tik Lietuvos šalininkai, bet ir nevienašaliai Lenkijos velytojai teisingai pasakys: būsimasis Vilniaus gubernijos apsisprendimas bus dirbtinas, tyčia pakreiptas į vieną pusę.

Varšuvos seimo misija mumis netikėjo. Ką, girdi, jūs sakote, koks neleidimas agituoti, kad Vilniuje eina lietuvių laikraščiai dviem kalbom ir jų niekas neuždaro, nors lenkų endekija senai staugia: prikryžiuok juos, prikryžiuok! Dar neuždarė, tai teisybė; ne mažesnė betgi teisybė, kad tie laikraščiai dabartinėmis sąlygomis turi savaime nunykti. Juk jų atsiradimą ir buvimą tepateisina laisva agitacija už pradą, kurs lietuviams yra pasidaręs žemiškai šventas: už Lietuvos nepriklausomybę. Nepriklausomybė dar neišstumia šalin bet kokių sutarčių, ankštesnių ar laisvesnių, su savo kaimynais. To nusistatymo yra žmonių Vilniuje ir jo gubernijoje; dar nesulyginamai daugiau yra tokių, kurie tiesiog neišmano; jie pirmiausia reikia apšviesti, kol susipras ir tesės apsispręsti. Bet kad ir to nesulaukus, šitie žmonės privalo, turi teisės turėti savo reiškėjus, savo atstovus bet kuriuose susirinkimuose. Ką gi dabar matome? Girdime, renkama. Ką ir kur, niekas nieko nei kalba, nei rašo. Sodžiuose esą net trejopi rinkimai; taip šneka: į Vilniaus kažkokį seimelį, į Varšuvą, net į Paryžių. Kas ką rinkėjams aiškina? Vieni patys lenkai, ir tai tik gyvu žodžiu vietose. „Lenkus" ir pasirenka; sako, Vilniaus gub. lietuvių niekur nėsą. Tai kam gi betgi skaitoma reikalinga

„skirti" ir lietuvių atstovą? Juk tai mažiausia – politikos nuodėmė. Na, koks lietuvių atstovas, sakysime, felčeris Vojevoda? Nei jo kas Širvintose rinko, nei jis pats lietuvis; kad ir buvęs lietuvis, jei lietuviu nesideda. Kokie gi „lietuviai" Straž kresowos žmonės, kurie atvažiuodami kalba – lietuvių ir gudų vardu? Spauda norėtų tas anomalijas išvilkti aikštėn; parašyti iš tų vietų kontrkorespondencijas. Juk to tikrumas reikalauja. Gi tos korespondencijos tepraleidžiamos į lenkų laikraščius, iš lietuvių gi – braukiama. Yra ir dar nenusistovėjusių pačios valdžios dalykų. Bet ką Varšuvos laikraščiai laisvai svarsto, tai iš lietuvių laikraščių – braukiama. Net tie sumetimai, kurie rado vietos Vilniaus „Nasz Krajuje", jei pateko į lietuvių laikraščius, dažnai braukiama. Karo cenzūra cenzūruoja ne tik tai, kas gali kenkti karo dalykams, bet ir visa, nepavesdama to dalyko civilinei valdžiai. Na, tai ta valdžia vėl nėra civilinė, yra karinė, ir už okupacijos vardą, nevertėtų pykti.

Neaiškios Vilniaus ir Gardino valdžios prerogatyvos neleidžia aiškiai nustatyti santykių su ja, ir tai kenksmingai atsiliepia lietuvių spaudoje. Neturėdama jokių instrukcijų, reguliuojančių tuos santykius, negaudama tam tikrų komunikatų, apie ką sumanyta neleisti rašyti (laikinai), kaip tai net rusai darydavo, spauda niekados nėra tikra, jog patiektieji straipsniai nebus išbraukti. Ir tai tiesiog negalimu daro jos buvimą laikais, kada spaudinių darbai tokie brangūs, kada raidžių rinkėjai ima algą ir neturi teisės daugiau surinkti, kaip 6000 raidžių per dieną. Laikraštis, mokėdamas algas, tiek teturi darbininkų, kiek būtinai reikia; tie darbininkai tesurenka tiek, kiek tesutelpa į vieną numerį. Ir atmetus straipsnį, kartais du tris, tenka palikti balta vieta, teišleisti pusę numerio arba nors ir visai neišleisk. (Paskui buvo uždrausta ir baltos vietos palikioti.)

Taigi ir laisva agitacija per spaudą visai nėra laisva. Tiek nelaisva – jog paskutinėmis dienomis, ypač po karštų ginčų su Varšuvos seimo misija, nebėra nė tikslo jai beeiti, taip sakant, visais garais, jei ne visiškai sustoti.

Pilti grynu auksu už laikraštį nebent dėl vieno jo vardo neverta ir negalima. Šių dienų laikraštis turi būti rašomas ugninė-

mis raidėmis, kraujo rašalu, o ne seilėmis, nes tai laikas, kuris pradeda naują krašto istoriją. Jei taip negalima, geriau nė nerašyti.

Taip sumetusi, „Nepriklausomoji Lietuva" buvo beketinanti laikinai visai sustoti; bet, kad galutinai nenutrūktų darbo ryšiai, eis, ale tik dukart per savaitę: pirmadienių ir penktadienių vakarais, pasižymėdama, kaip ir pirma, sekančios dienos data.

KLAUSIMAI

„Nasz Kraj" Nr. 103 paduoda tokį straipsnį, kad jei nebūtų pasakyta, jog tai paimtas iš anglų „Times'o", drąsiai galėtume spėti, jog iš bet kurio pačių lenkų laikraščio: tokios jis lenkiškos orientacijos, tokio ir noro viską suversti ant vokiečių. Lenkai amžindien nieko niekados lietuviams nėsą bloga darę: tai tik vokiečiai lietuviams įkalbinėją šituos blogumus; lietuviai vėl nieko niekados nėsą sau veliję: tai vėl tie patys vokiečiai jiems įkalbą netikrus apetitus. Kai vokiečių nebebūsią Lietuvoje, t.y. kai patys lietuviai nebepajėgsią gintis nuo šimto tūkstančių lenkų armijos, tada įvyksianti tarp lenkų ir lietuvių pilniausia ir gražiausia santarvė. Reikia tik bent kiek su lietuviais „popracować"[1], kaip kitame numeryje tas pats „Kraj" yra išsižodęs.

Anot tikro ar pramanytojo „Times", žinoma, kabutėse: „Lietuviai turi gi galų gale susiprasti, jog rytuose tėra viena vienatinė pajėga, galinti nuveikti bolševikus, tai lenkų armija. Ypač dabar, kai, atsitraukus vokiečių savanoriams, lietuvių žemių gynimas palieka maža teatsakomose silpnutės lietuvių kariuomenės rankose, visos lietuvių tautos viltys turi būti padedamos ant lenkų legionų, vaduojančių iš bolševikų priespaudos". Na, tokių argumentacijų moka prisakyti bet kokie „synowie ziemi" iš Maišiagalos ar Palūšės, nereikia nė Londono siekti.

Jeigu tas balsas eina tikrai iš Londono, tai mes paklaustume, nejaugi ir Santarvė išmoko veidmainiauti? Ligi šiol jai to nebuvo reikalo: tarė savo žodį ir nesirūpino, ar kam tai patiks, ar ne. Kas teis nugalėtojus? Kam tokios kalbos? Kas jomis ketinama įtikinti? Kuo lietuvių kariuomenė „silpnutė" (matai, kaip švelniai

pasakyta, lyg apie mylimą kūdikį) ir kuo lenkų kariuomenė stipra?

Abidvi jos pradžioje savo susidarymo buvo lygiai silpnos, abi neturėjo nei savo audimų apsidengti, nei ginklų apsišarvuoti, nei karo medžiagos šaudyti.

Nei Lenkijoje, nei Lietuvoje nėra nė po vieną karo fabriką, kurie ginklus kaltų ir šovinius taisytų. Taigi lygiai lenkams, lygiai lietuviams turėjo duoti jų, žinoma, ne veltui, kaimynai. Lenkams ir lietuviams tereikėjo pastatyti žmonių, ir abidvi pastatė. Lenkai daugiau, sulig platumu savo krašto, lietuviai mažiau, vis dėlto nemaža; bent tiek, kad galėtų drąsiai nuo savo sienos atremti bolševikus. Lietuvių kariuomenės yra apie 60 000; lengvai gali jos susidaryti ir visas 100 000 ar net dvigubai, skaitant maksimumą – kas dešimtą žmogų mobilizuojamą.

Tai tik vienų lietuvių, be kitataučių ir be kaimynų, kurių gi įeis į Lietuvos valstybę. Yra ir oficierių. Tiesa, ne taip prisityrusių, kaip kitų tautų, vis dėlto gerokai parako dūmų uosčiusių per šį karą. O jaunėlių oficierių galima būtų pridaryti, kiek tik reikiant, – tiek yra kandidatų į tam tikras mokyklas.

Dabar ką gi mes matome? Kai lenkų Santarvė apginklavo ir visu kuo aprūpino dideliausią armiją, išsitekusią į keletą frontų, Lietuvos armijos nenori gerai apginkluoti nei tų 60 000, bet tėviškai pataria kreiptis į lenkų legionus, kad jie Lietuvos žemę gintų. Nugi, gerai, paprašysime. Bet tokių dalykų niekas dykai nedaro; už tai reiks atsilyginti. O kaip lenkai, tai jie juoba neis „braci-litwinów"[2] gintų: jie eis žemelių imtų.

Jei Santarvė tad yra sumaniusi Lietuvą būtinai primesti priedu Lenkijai už jos kovas su bolševikais, tai taip reikia ir pasakyti: *lasciate ogni speranza*[3] – pameskite viltį savo nepriklausomybės, kas tik čia artinas. Dabar gi, nors lenkai šaukia, kad Lietuvos valdžia – vokiečių padaras, vis dėlto visos pasaulio valstybės su ja skaitosi, palaiko santykius kaip su suverenine, nors dar aktu nepripažinta valstybe, ir tuo pat žygiu štai patarinėja glaustis prie šono kitos valstybės!

Mes nežinome, kokiomis sąlygomis Santarvė apginklavo lenkus; galbūt už pasižadėjimą nugalėti bolševikus. Tokios

sąlygos lietuviai, žinoma, nebūtų galėję prisiimti. Bet stovėti sargyboje Vakarų Europos, kad per Lietuvos sienas gilyn neįeitų bolševikai, pilnai galime be jokios vokiečių ar lenkų pagalbos. Vokiečiai ir dabar tiek lietuviams tedarė, ką trukdė. Vis dėlto nė tai sargybai Santarvė neduoda ginklų. „A, girdi, jūs tada kariausite ir su lenkais!" Kam gi kariauti, jei nebus reikalo? Bet jei būtų reikalas, tikras reikalas, tai kaipgi galima vieniems rankas surišti, kitiems jas paleisti? Ir kam visos tos komedijos reikia, jei mūsų reikalą tesprendžia pajėga arba visai pašaliniai sumetimai? Kas ką mūsų valstybe šachuoja, mūsų pačių darbo nereikalaudamas? Vis tai yra neramūs Lietuvai klausimai, į kuriuos širdis geliami laukiame atsakymo.

NEPEDAGOGINĖS PRIEMONĖS

Lenkai atėję mūsų vaduoti. To neužginsi: bolševikus išvarė iš Vilniaus gubernijos, vadinasi, ją išvadavo, kiek tiek pirmiau už lietuvius atėję to darbo padirbtų. Lietuviai ir patys būtų išsivadavę, nes taip pat gražiai apsidirbo su bolševikais Kauno gubernijoje. Lengvai, girdi, būtų paėmę ir patį Dinabarką, tik sustojo dėl grynos politinės doros: kam mums lįsti nebe į savo žemę! Tai labai gražu. Bet... bolševikai, turėdami Dinabarką už savimi, lietuvius buvo atgrūdę atgal lig pat Aleksandravėlės.

Lenkai tuo atžvilgiu buvo mažiau skrupulingi: jie savo karo liniją vis saugo ir saugo; atseit vis tolyn, tolyn eina, idant priešininkams daugiau būtų su jais darbo, kol atgal atgrūs. Pagaliau net nebežino, kurgi ta karo apsaugomoji linija: Berezina, Dauguva su Dnepru ar pati Volga. Užtai net patys pažangieji lenkai ima kreitėti, kam be reikalo savo ir kitų kraujas liejamas. Kariškiai, žinoma, atsakys: visai ne be reikalo; tai ateities dalykas, tai ateičiai reikalinga.

Į karo dalykus mums nėra ko kištis, nė lenkų „Robotniko"[1] imtis sau vadovu. Mes – visuomeninkai ir teliečiame tuos dalykus, kurie užkliudo pačią ramiąją visuomenę.

Mums keista ir nemalonu, kad ir visuomenės dalykuose dabar laikoma ta pati karo sistema, turinti prasmės – „na przyszłość"[2]. Ir mus ima baimė tos ateities, kuri bus išėjusi karo mokyklą. Baimė ima mus, ne tik lietuvius, bet iš viso – visuomenės narius, kurie reikia visai kitaip, griežtai priešingai karui, mokyti.

Karu užėję ant Lietuvos, lenkai ir tvarkosi kariškai, nors prieš save stumia neva visuomeninę organizaciją Straż kresową, privalančią lietuvius ir gudus organizuoti lenkų valstybės dvasioje, idant jie ir apsispręstų taip, kaip lenkams tinka – krypti į lenkus. Tas darbas dirbamas nuošaliai, laiku sudarius net formą, kaip tas „apsisprendimas" turi išsireikšti.

Visa tai taip pat būtų, jei ne pakenčiama, tai bent suprantama ir išaiškinama. Jei galima pavergti koks kraštas ir jo žmonės karu, tai juoba galima jie pavergti pertraukimu į savo pusę. Kariaujant kariškai elgiamasi. Jei čia mes protestantiškai svarstome tą politikos akciją, tai vien dėl to, kad pačiai tos vietos visuomenei iš tokios akcijos, be atodairų į grynai žmonišką teisybę ir teisėtumą, ateitis siūlo kuo verksmingiausių rezultatų.

Straż kresowai teikiama kuo toliausia siekiama pagalba. Nekliudoma, kada, kur, ką ir po kiek norint šaukti sodiečius į mitingus, pakišti jiems savo sudaromas rezoliucijas ir paklausus, ar sutinka, jau tai skelbti kaipo tikrą žmonių valios reiškimą, čia pat ir užsieniams. Ir ta visuomeninė organizacija, savo veiksme niekuo nevaržoma, į nieką neatsižvelgdama, tikrai mes galime tvirtinti, sudemoralizuos mūsų visuomenę ir patieks ateičiai tokį pagrindą, ant kurio negalės tarpti visuomeninės, o per jas ir valstybinės organizacijos.

Pirmiausią ir svarbiausią blogybę Straż kresowa paliks ne pakėlusi, tik sugriovusi to krašto pilietiškumą, kurs remiasi demokratinėmis laisvėmis ir lygybėmis. Dabartinės gi organizacijos veiksmas ne ant to remiasi, tik ant protekcionizmo, kurs galan numuša bet kokį teisėtumą. Dirbkime, jų obalsis: ką padarysime, viskas bus gerai, nes mes – lenkai. Arba: jei mes prisidengsime lenko vardu, mes viską galėsime be atsakomybės padaryti.

Gal niekur nėra taip stačiūkiškai parašyta; gal nė nepasakoma tokia forma. Ale tai išplaukia iš Straž kresowos veiksmo. Tai palieka liaudyje kaipo „podświadomość"[3]. Liaudis nemokės to išreikšti žodžiais: ji reikš tai darbu, ir sudiev ne tik demokratinėms lygybėms, bet ir grynai žmoniškam, pakenčiamam sugyvenimui.

Pirmiausis pedagogijos principas – tai rūpesnis, kad krūvoje gyvenantys neūžaugos nejaustų vienų viršenybės ant kitų, vienų protegavimo, kitų niekinimo. Be to nė krikščioniškosios artimo meilės neįkvėpsi.

Iš to protekcionizmo plauks ir daugiau liūdnų pasekmių kaip dabartiniuose santykiuose – tautų nepagerbimas ir kits kas.

Kovoja lenkybė su lietuvybe. Pirmajai yra kas padeda, antrajai neprileidžiama padėti. Pirmosios veikėjai giriami ir glostomi, antrosios – iš tų vietų pašalinami. Ir nugalėjimui pasinaudojama žemiausiu žmonių jausmu: pačių pasididžiavimu, kitų neapkentimu. Tokį dvasios turtą paveldėję, žmonės nebus nei patys laimingi, nei valstybei neteiks laimės.

Bet Bažnyčia, kad ir ji prisiimtų, nežinau, kaip širdingai, taikintojos rolę, to nebegalės bepadaryti su sudemoralizuotais savo išpažintojais. Pereitame numeryje mūsų aprašytasis faktas – sauvališkas Giedraičių klebono verginimas tai prirodo[4]. Lenkai neprivalo džiaugtis, jog jų šalininkai tokiuo būdu parodė tautinį savo susipratimą ir valstybinį nusistatymą. Paleidus vadžias liaudžiai ne savo valią rodyti, tik sauvaliuoti, neatsižvelgiant į jokius įstatymus ir esamąją vyriausybę, paskui tų vadžių nebesutempsi. Tegu sau ir dvasinė vyriausybė pritartų tai Straž kresowos akcijai, tegu sau ir panaikintų ji, kaip sauvalininkai reikalauja, lietuvių kalbą Giedraičiuose, kur dauguma tebėra lietuvių, ir lenkas, ten atėjęs, nebetesės atgrūsti parapiją atgal į teisėtumo kelią. Per ilga tokį pat prievartos aktą padarys ir antroji pusė.

Širdį geliami dėl tautų santykių, kuriuos taip radikaliai gadina Straž kresowa, mes liūstame ir nerimstame, švelniai sakant, ne tik dėl nepedagoginio, bet kažin kokio „obcesowo"[5] mūsų visuomenės auklėjimo.

MŪSŲ DAINA

Tikiname, visai nevodinga, nes patsai vyskupas Motiejus yra „Palangos Juzėje" užrašęs. Mes tepritaikinome dabarčiui – įžengiamuosius mums braukiant.

Red.

Turėjo senelis žilą oželį.
Oi vei, oi vei – žilą oželį.
Ir patsai senelis žilutis buvo.
Oi vei, oi vei – žilutis buvo.
Senelis oželį labai mylėjo.
Oi vei, oi vei – labai mylėjo.
Ką tiktai nutverdams, visa jan dėjo.
Oi vei, oi vei – visa jan dėjo.
Oželis senelio visai nebklausė.
Oi vei, oi vei – visai nebklausė.
Šiam dūrė, tam dūrė ir koja spyrė.
Oi vei, oi vei – ir koja spyrė.
– Oželi, oželi, būk tu mandagus!
Oi vei, oi vei – būk tu mandagus!
– Kam man mandagumas, kad yr man ragai?!
Oi vei, oi vei – kad yr man ragai!
Įšoko oželis į lenko daržą.
Oi vei, oi vei – į lenko daržą.
Išėjo bobutė ožio varyti.
Oi vei, oi vei – ožio varyti.
Nedoras oželis nenor klausyti.
Oi vei, oi vei – nenor klausyti.
Ėmė bobutė ilgą votegą.
Oi vei, oi vei – ilgą votegą.
Uždrožė oželiui per pat uodegą.
Oi vei, oi vei – per pat uodegą!
Ožiui uodegytė ėmė nukrito.
Oi vei, oi vei – ėmė nukrito...

Paliko oželis be galo kito.
Oi vei, oi vei – be galo kito...
Ėmė bobutė juodą nedegį.
Oi vei, oi vei – juodą nedegį.
Uždrožė ožiukui per šono kaulą.
Oi vei, oi vei – per šono kaulą.
Nesopa ožiukui, tik tapo margas.
Oi vei, oi vei – tik tapo margas.
Senelis ožiuko nebepažino...
Oi vei, oi vei – nebepažino...
Pagrobęs už kojos, pats jį papjovė...
Oi vei, oi vei – pats jį papjovė...
Beliko oželio du didžiu ragu.
Oi vei, oi vei – du didžiu ragu!
Iš tųjų padirbo du gražiu triūbu.
Oi vei, oi vei – du gražiu triūbu.
Triū triū piemenėlis ožio šermenims.
Oi vei, oi vei – ožio šermenims...
Išmainė senelis ir antrą ragą.
Oi vei, oi vei – ir antrą ragą.
Gavo senelis molinį indą.
Oi vei, oi vei – molinį indą.
Išvirė senelis sau putrą juodą.
Oi vei, oi vei – sau putrą juodą.
Sukūlė senelis ir patį puodą.
Oi vei, oi vei – ir patį puodą...
Triū triū piemenėlis puodo šermenims!..
Oi vei, džium džium – puodo šermenims.

(Aidas ilgai kartoja piemenėlio ir senelio gaidą: oi vei, oi vei, oi vei...)

KELIŲ KALBŲ SUTILPIMAS

Varšuvos seimo nariai, lankydami Vilnių ir šnekėdamies su lietuviais, štai ką aiškiai yra išpažinę.

Jūs, girdi, skundžiatės, jog dabartinioji okupacinė valdžia, kaip tik besumanydama, traukia žmones savo pusėn, ir reikalaujate, kad ji, ta valdžia, būtų pakeista lietuviais. Kame gi laidas, jog jūs su vilniškiais neapsieisite taip, kaip mes dabar su jumis apsieiname; jog nelietuvinsite viso krašto, bent nesistengsite atgriebti tuos gaivalus, kurie iš jūsų įtakos srities yra jau iškritę į svetimą kultūrą?

Paabejojimai visai teisingi ir pamatuoti. Reikia prisipažinti, nes tai nei gėdos nedaro, nei slėptis verčia. Tai visai teisėti ir šlovingi siekimai. Ir mums nė į galvą nėra kada nors parėję peikti lenkus už tokią pat jų tendenciją Poznaniuje ar Silezijoje. Pasaulyje nėra tokios valstybės, kuri savo rankomis griautų savo pamatą, tai, ką tūkstančio metų kultūra sudarė. Jei kalbame apie Lietuvos valstybę, na, tai ir lietuviai turi turėti įtakos bent į tas vietas, kur kalbama lietuviškai, gudiškai ir lenkiškai. Tai aišku, tai neišvengiamai bus, jei lietuvių valstybė susidarys; čia nereikia nei prisipažinti, nei gintis. Tai darosi savaime. Taip pat yra ir bus lenkams valdant.

Klausimas tegali kilti ir drąsa ar baime tos vietos gyventojus perimti, ar ta valstybės įtaka reikšis tikrai savaime, ar valstybė dirbtinai kišis į tarptautinius savo piliečių santykius. Čia gali būti dvejopos įtakos, sulig to, ar vieta yra vieno gryno gaivalo gyvenama, ar mišrių tautų gyvenama. Kur viena ta pati tauta gyvena, tai vietai duodama autonomiškai valdytis, iš centro įtaka čia mažų mažiausia. Gi kur mišri gyventojai, ten reikia iš abiejų pusių kompromiso: iš valstybės pusės ir iš piliečių pusės. Taigi ir dėl Lietuvos valdžios grynai gudiškuose kraštuose nėra jokių ginčų: jie ar skyrium gyvens, ar susidėję su kitais, – tai jų valia. Tesusiginama vien dėl mišrųjų vietų, į kurias priskaitome ir visą Vilniaus guberniją be Vileikos ir Dysnos apskričių.

Lenkai norėtų visą tą plotą turėti Bialopolską; būtent būk čia teesąs kone vienas lenkų gaivalas; jei esą bent kiek gudų, tai ir tie esą lenkai; jei esą bent kiek lietuvių, kurie dedasi nelenkais, tai jų tiek nedaug, jog apie jų teises nėsą ką nė kalbėti ir net bažnyčiose jiems pataikauti jų kalba.

Mes, lietuviai, kitaip kalbame. Būtent sakome: Vilniaus gubernijoje be anų dviejų apskričių yra labai daug lietuviško gaivalo; daug daugiau neg tai parodo lietuvių kalbos vartojimas. Tai tas tegins, kam rūpi nežinovui pigiai akys apdumti; kas tyčia užsimerkia, idant nesimatytų to, ko nenorima matyti. Lietuvių gaivalą čia reiškia, žinoma, ne viena kalba, kuria kalba jaunoji gyventojų karta, bet ir tai, kokią kalbą vartojo jos tėvai ir močios, ir kitos etnikinės savybės.

Labai piga pasakyti: „Kas mums darbo, ko čia būta prieš tvaną ar bent prieš kelias dešimtis metų: mums gana to, ką dabar matome". Taip ir sako lenkų laikraščiai, lenkų politikos dirbėjai šiame krašte. Ir dedasi dideliais demokratais, kai klauso vienos dabartinės kartos balso, nors ir to dirbtinai iššaukto. Tik tai nėra nei demokratinga, nei teisinga. Mes, lietuviai, be jokių demokratizmo dėsnių priminimo pripažįstame tai, kas yra. Jaunas žmogus nekaltas, kad jį taip, ne kitaip išauklėjo. Tebūnie jis sau, koks yra. Tik kas gi lengva širdžia pakęs, kai tasai jaunuolis, tikrų lietuvių, lietuviškai tebekalbančių tėvų vaikas, pramokęs gudiškai, rusiškai ar lenkiškai, šauks, jog jis ne tik nebe lietuvis įsitikinimais ar vienu tik papratimu, bet dar spjaudys ant visa to, kas jo tėvų yra, ir drįs vardan savo tik dabar įgyto papratimo spręsti ir visų tų likimą, kurie to papročio neturi? Jei valstybė turi būti pakanti su tokiais savo piliečiais, nevaržyti jų, laiduoti jiems teisę individualiai gyventi, kaip yra įpratę, namie ir viešose įstaigose saviškai kalbėti ir taip savo vaikus mokyti, – tai ir tie piliečiai turi būti pakantūs, kada šalia naujosios jų kalbos bus ir senoji jų tėvų kalba viešai vartojama tų, kurie jos tebemoka.

Ne mes, lietuviai, esame šalininkai administracinio spaudimo; jo esame, ačiū, sočiai prityrę patys, tai nevelijame, kad ir kiti to pritirtų. Visai kas kita reikalauti, kad ir mūsų teisės, mūsų kalba, mūsų tauta nebūtų per drąsiai apspjaudoma bet kokių tautos išgamų. Tai ir šiam Lietuvos kraštui sugrąžinimas senovinių jo etnikinių brangenybių (pakartojame – tik ne prievartos keliu!) – yra ne kas daugiau, kaip tik doro, ramaus, pakantaus pilietiškumo ir teisėtumo auklėjimas. Nė mažiausis

demokratizmo reikalavimas čia nebūtų užgaunamas; anaiptol: jis būtų tokiuo būdu puoselėjamas, pratinant gerbti ir branginti net ir mažumos teises. Dėl tokio Lietuvos valdžios nusistatymo juk laimėtų visos čia gyvenančios tautos, ne vieni patys lietuviai.

Visų trijų kalbų – lietuvių, gudų ir lenkų – teisių lygybė, sakyčiau, net ir ketvirtosios, žydų žargono, negi būtų privertimas visų jų mokėti, kaip dabar kai kurie neišmanėliai nugąstauja. Jų bent dviejų trijų teturėtų būtinai mokėti valdininkai tam tikrų atsakomų vietų. O šiaip jau kalbų vartojimą nustatytų patys žmonės. Kurioje vietoje kokių bus daugiau, prie tų ir mažumos taikinsis. Vilniaus mieste ir jo apskrityje bus daugiau lenkiškai kalbančių, Lydos ir Ašmenos apskrityse – gudiškai, Trakų apskr. – lietuviškai, – tai reikalas nustatys ir pačią praktiką; pats patogumas nuspręs, kurios kalbos laikytis, nuspręs ir jos viršenybę toje vietoje.

Iš šalies kišimasis į kalbų santykius niekados nebuvo geran nė vienai pusei. Lietuvos valdžia tai gerai supranta, ir tariuos ją niekados nesikišant ten, kur jos tyčia niekas neprovokuoja. Lygiai to pat būtų geistina ir iš visų kitų valdžių, kurioms likta ilgiau ar trumpiau šis ar tas Lietuvos kampelis valdyti.

KARAS – DRAMA

Karas – tai ištisa drama arba begalinė dramų grandinė.

Argi ne drama, kai lenkai rengiasi muštis, ir jau kur ne kur kraujas liejasi, gindami kiekvienas „savo", ne tą pačią skiriamąją, arba demarkacinę sieną? Antai Santarvė autoritetingai yra nutiesusi vieną sieną už 5 kilometrų nuo Gardino–Dinabarko gelžkelio. Paskui tą sieną yra nukėlusi dar per penkis kilometrus toliau. Taip pat Suvalkuose: pirmykščia siena palei Augustavo kanalą buvo atkelta lig Seinų. Paskui vėl, tretį kartą buvo pataisyta, kad Seinai liktų nebe lietuvių pusėje. Lietuviai gynė Seinus, kai buvo jų pusėje; darė savo komendantūras Širvintose ir kitur, kai jie buvo jų pusėje, toli nuo Santarvės užbrėžtos demarkacinės linijos. Lenkai lietuvius iš čia išstūmė, jų komendantūras panai-

kino ir, mėginant jas atgriebti, nebesiduoda, skelbdamies taip pat giną demarkacinę liniją.

Klausiame, kurią gi? Kodėl mes tos dar vienos naujos linijos nežinome? Jei žinotume, gal nereiktų nė kraujo lieti. Kam gi veltui, jei autoritetingai nuspręsta? Tik Vilniaus lenkų laikraščiai, nutylėję apie paskelbimą pirmųjų dviejų linijų, nors Varšuvos laikraščiai tai skelbė, tyli ir dabar, jau lyg susitarę. Ponaliai, kurią gi liniją? Kurią? Jei žinosime, gal nė nesipriešinsime.

Buvo paskalų, jog tai iki Dubysos ir šašiejaus iš Jonavos į Dinabarką. Bet ar tų naujų užgaidų kas klausė ir pritarė, ar tyčia vieniems pašnibžda: eik vis gilyn, antriems pašnibžda: nesiduok! Ar negalima būtų patiems nusistatyti sieną, be jokių įsikišimų iš šalies? Ar negalima būtų išvengti nors vienos karo dramos iš ilgos jų grandinės? Kam tas kraujo liejimas už kažin kokią pasakinę liniją, veidmainiaujant, jog taip daryti reikalaujanti – teisybė?

Ta karo „teisybė" vėl tiek pat tėra verta, kaip ir sumanomosios prijungiamųjų kraštų sienos. Karo „teisybės" grynumą ir skaistumą Šv. Raštas prilygintų kai kieno drapanai. Laikraštininkui tiesiog plunksna krinta iš rankų, atsitikus ji ginti. Karo laiku tas tėra teisingas, kam pasiseka priešininkas nugalėti, gi nugalėtieji – visi nedorėliai; kaip tik jų gyva žemė nepraryja! *Vae victis*[1] – vargas pralaimėjusiems karą, buvo teisingai pasakyta prieš tūkstančius metų, tebėra teisinga ir dabar. Nugalėtojai nėra teisiami. Vis dėlto tai nereiškia juos esant teisius ir teisingus. Ką pridės ir mums jie teisūs? Geriau taip darykime, kad nebūtų nei nugalėtojų, nei priveiktųjų. Geriau venkime, kad visai nebūtų karo, nors tai pasiektume didžiausiomis aukomis. Jokios gera valia padarytos aukos nebus tiek didelės ir skaudžios, kiek karo daromos.

Bet niekas nesusilygins su asmenine kiekvieno karininko drama, kai jam liepiama neapkęsti priešininko ir būti jam kuo narsiausiu, o jis tau nėra ničnieko bloga padaręs. Su kuo tik prasideda karas, abidvi pusi yra dirbtinai, melagingai siundomos ir kurstomos neapkęsti priešo. Tokia jau karo psichologija. Nori, kad karžygis gerai muštų savo priešininką, padaryk, kad jo širdyje nebebūtų jokio kito jausmo, kaip tik kerštas, neapykanta, įnirtimas.

Sako, rusai dėl to pralaimėję karą su japonais, kad nebuvę jokios progos ir pagrindo, kad rusai neapkęstų tolimųjų japonų, kurie niekur jiems kelio nepastojo. Šiam karui prasidėjus, rusai skelbė tokias vokiečių nuožmybes, jog net plaukai šiaušės. Jie kazokams gyvame kūne darą lampasus, atseit per šlaunis išpjauną diržus ir kitokių darą barbarybių. Buvo net tam tikra komisija susidariusi suskaityti toms nedorybėms. Rodos, ji nedaug tepriskaitė. Vėlgi vokiečiai skelbė, kaip rusai, „diese Kosaken"[2], belaisviams visokius narius nupjaustą. Jei to nebuvo, tai rūpinosi savo kariuomenės akyse bent pažeminti ir išjuokti rusus kaipo „kultūros kiaules", drąsiai, be jokio nusidėjimo naikintinus. Bene tokiais motyvais senovėje buvo skelbiami kryžiaus karai barbarams, jų tarpe ir lietuviams.

Vienai pusei antroji pusė – barbarai, nuožmūs kankintojai, vienų neteisybių indai: vokiečiams rusai, rumunai, prancūzai; rumunams, bulgarams serbai, lenkams lietuviai, lietuviams lenkai, vokiečiai, rusai. Man net šlykštu kartoti, ko kits kitam neprikaišioja kariautojai. Matyti, abudu ir visi tokie pat. Pasidavęs įkalbinėjimams, žmogus eina ir nuduria kitą žmogų. Paskui graužias, kaip taip padaręs: juk ir jis turi motutę, gal žmoną ir kūdikių... Drama.

Dar dramatingiau, kai ta neapykanta vaisoma tarp artimų žmonių, gretimų kaimynų, kur žmonės ir jų reikalai yra susipynę, surizgę; kur žmonės skiriasi nuo kits kito tik savo nusimanymais, kur skirtumo pamatan dedama nevienokios religijos, nevienokia tauta ar net tik jos kalba. Ak, tu Dieve: dėlgi to viena?

Mes ilgą laiką težinojome vieną tos rūšies keistenybę: Lydos apskrities bajorus J., kurių trys broliai visi dėjosi kitos tautos ir kovojo už savąsias: vienas už lietuvius, antras už lenkus, trečias už gudus[3]. Dabar tokių navatnybių – kiek tik nori ir kur tik nori Lietuvoje. Vienas brolis dedasi lietuviu, nori padėti Lietuvai, kad išsikovotų nepriklausomybę, ir stoja į lietuvių kariuomenę; kitas dedasi lenku, Lenkijai aukoja save ir gimtąją savo vietą ir stoja į lenkų kariuomenę.

Abudu nori tarnauti ištikimai, laikytis duotosios priesaikos, tapti „geru" karžygiu, t.y. narsiu ir nuožmiu savo priešininkams,

kurių tarpe jų – broliai. Ar bereikia didesnės dramos? Aršesnės kovos tarp pareigų ir giminystės? Užmušti savo brolis – lygu išduoti savo tėvynę, persimetant priešų pusėn.

Jei viską suprasi, viską dovanosi, sakoma. Kažin ar tai atmena tie, kam tenka teisti dezertyrus ar panašius kareivių nusidėjimus? Vėl, neteisi jų, neturėsi savo kariuomenės, kurią šimtais ir tūkstančiais milijonų laikai, gindamas „savo" žemės gabalėlį ar stengdamos iš kitų jį paveržti. Ir vėl drama.

Drama, drama, drama visur...

Ir išsipainioti iš visų tų situacijų nėra galima kitaip, kaip tik nusukus galvą visų tų dramų pradžiai – šimtą kartų prakeiktam karui.

Nekariaukime, broliai ir kaimynai!

DELIKATNUMAS GYVENIME IR POLITIKOJE

Atmenu vieną atsitikimą. Aš jau buvau pagyvenęs kunigas, mano tėvelis buvo jau senai miręs. Viešėjau gimtosios vietos miestelyje labai linksmoje ir prietelingoje draugėje. Senieji mini linksmus praeities atsitikimus, jaunieji tuo džiaugiasi ir juokiasi. Ūpas labai gražus, kaip teesti tarp geraširdžių aukštaičių.

Įsikiša šeimininkė, paliesdama mane.

– Gi štai ir tamstos tėvelis. Vieną kartą paliko pavėlinčiai miestelyje... kva kva kva...

Aš turėjau ūmai atsimainyti veidu: taip nusigandau, kad linksmas nupasakojimas neduotų susirinkusiems progos pasijuokti iš mano tėvelio, kurį aš be galo be krašto mylėjau gyvą ir tebegerbiu jo atmintį. Jis buvo paprastų paprasčiausis žmogelis, ne stipruolis, mažas; na, visai ne „karžygis". Taigi pasityčioti iš jo ištvirkėliams miestelėnams buvo labai lengva.

Aš ir dabar nežinau ir neatspėju, kas ten juokinga atsitiko. Vis dėlto tuo metu mane visą perėmė, visas kailis nutirpo baime ir pirma išblyškęs veidas turėjo užsidegti raudona liepsna.

Pasakotoja savo ome atspėjo, kaip aš imu kankintis, sumišo ir bepabaigė paskutiniais kalbos žodžiais:

– ...tai kad bėgo per šilelį.

Visas pasakos vidurys iškrito.

Mano ranka savaime išsitiesė jai ant galvos, lyg paglostydama, lyg palaimindama. Gi paaugusi moteriškė, ją nusiėmusi, su pagarba pabučiavo, lyg atsiprašydama už savo neatsargumą.

Tas menkas atsitikimas taip man įstrigo atmintin, jog ir šiandien aiškių aiškiausiai jį tebeatmenu, tebejaučiu ir tebelaikau aiškiu liudytoju, kiek mūsų prasčiokais vadinamieji žmonelės turi jautrios ir švelnios širdies; to, ką mes vadiname delikatnumu.

Dar tekus ir jau nebetekus gimtųjų tėvelių, man buvo dar kita mano dvasios motutė – Lietuva ir lietuvybė, kurią aš, nujau, bene daugiau gerbiau ir mylėjau už tikrąją; bent rūpinaus ir sielojaus ja daug daugiau. Ir kenčiau dėl jos daugiau.

Juo skaudžiau, kad tą mano motutę lietuvybę užgauliodavo ne kokie svetimieji žmonės (labai tai jiems mano lietuvybė!), ne kokie jos persekiotojai (pasitrauk šalin su savo manija!), ne tikrieji lenkai, net ne rusai, – tik saviškiai: senieji kunigai, smulkieji ir stambieji Lietuvos bajorai grynai lietuviškomis pavardėmis; dažnai net be lenkiškų ar gudiškų uodegėlių.

Visi jie skaitėsi arba dideliais inteligentais, arba mažiausia – pusinteligenčiais; visi gi didžiavosi geru išauklėjimu ir neva aukštesne už sodiečių lietuvių savo kultūra. Ir vis dėlto dabar man jie rodosi tikriausi, nuožmiausi barbarai, be jokios vidaus kultūros. Visi jie stigo paprasčiausio, natūraliojo, bet kuriam žmogui privalomo delikatnumo.

Kiek tik kartų kildavo kalbų apie naują lietuvių judėjimą, apie „litvomanų" pastangas sugrąžinti lietuvybei pilietybės teisių, – o susitikus su žinomu „litvomanu", apie ką gi daugiau bešnekėsi? – tiek kartų jaučiaus tiesiog tortūruojamas. Ne dėl nuomonių skirtumo, ne dėl negalėjimo perkalbėti, tik dėl to, kad iš pat pirmų žodžių buvo (ir yra) tiesiog smaluotu botagu užkertama tau per pačią jautriąją paslėpsnį taip, kad pati koja spirsteli, patsai kraujas dunksteli į galvą ir nuraudina veidą, net akių baltymus.

– Ach, jak ksiądz łatwo się zaperza: istny litwoman![1]

Pasityčiodavo, tikrai manydami, jog man taip darosi iš ligos, iš manijos – kliedėjimo mylimuoju dalyku. Iš tikrųjų gi kraują galvon varė visai ne atitrauktieji lietuvybės dalykai, kuriems nė galvoje man nebuvo bet ką sutiktą laimėti, juos šalininkais padaryti, tik asmeninis užgavimas. Lietuvių ir lietuvybės šlovė buvo man nebeatskiriama mano esmės dalis, kaip tėvelis, motutė.

– Kva kva! Lietuvybė! Jei tu lietuvis, tai kam gi tau pensnė ant nosies ir kodėl gi ne vyžotas? Kaipgi kitaip lietuvišką tautiškumą parodysi? Reikia taip, kaip yr...

Suprask: kas juodai vilki ir čebatuotas, tai jau ponas; destis nebe lietuvis, kuris tegali būti chamas, ne švelnios išvaizdos, ne švelnių apsiėjimų.

Ak, kaip apgaulingos esama paviršės! Kaip ji neišreiškia vidaus!

Dabar to nebesakoma; lietuvių atsirado buržuine išvaizda; net patys sodiečiai sparčiai ėmė vytis buržujus miestelėnus. Dabar kitaip tau drebiama.

– Lietuvos valdžia? Kva kva! Taigi tai – taryba! Ta ryba ze smetaną... która niemcem cuchnie[2]. Lietuvos kariuomenė? Kva kva! Baisi, suplyšusiomis kelinėmis, neišmokėtomis algomis. Oficieriai? Kva kva! Vakarykšti pusberniai, prapartininkais tapę, kurių mieliausis užsiėmimas, kai sustoja kur, su dvaro ar sodžiaus mergomis barakatą sukti... Lietuvių finansai? Taigi – Judo pinigėliai! Lietuvos liaudis? Taigi – bolševikai – vagys plėšikai. Nieko nebus iš jūsų sumanytosios valstybės!

Ir žmogus degi pykčiu. Ir nebesirūpini paieškoti argumentų, jog taip nėra; tik dairais pagalio, kuriuo galėtumei skaudžiau suduoti pasityčiojusiam.

Tai darosi pasikalbėjimuose, tai darosi ir publicistikoje. Ir reiktų galų gale pritarti J.A. Herbačevskio obalsiui: „Politikoje reikia būti džentelmenu"[3], pritaikinant jį betgi ne vieniems patiems lietuviams. Visi turime atminti, jog taika prasideda anaiptol ne nuo materialių ar politinių sumetimų, tik nuo asmeninių simpatijų, o karas – nuo dirbtinų ar natūralių antipatijų.

Visai kitaip žmogus kalbėtumei, jei tau kitu lataku kalba plauktų: Lietuvos valdžia – ne rinktinė, kariuomenė silpnai ištaisyta ir beginklė, oficieriai – ne iš generaliojo štabo mokyklų, nėra savo finansų, liaudis demoralizuota... Dėl visų tų pasakymų būtų daug labai gražios ir rimtos kalbos už ir prieš. Dalykai aiškėtų, teisybė imtų rodytis. Visa nelaimė, jog nei mes, nei mūsų priešininkai neturime vidaus kultūros ir nė tiek delikatnumo, kiek turi mūsų gamtos vaikai, mokyklų neišauklėti. O be tos kultūros, be delikatnumo nieko nepridės šaukimai demokratizmo obalsių. Iš oro niekas neatmes nei lygybės, nei brolybės dėsnių, jei visa tai nedygs iš širdžių. Klasių išėjimas, bajorystė čia nieko nesveria. Taigi nužerkime visus neapykantų ir kitokius pelenus nuo rusėjančio po jais įgimto mūsų gerumo, jei norime rimties susilaukti.

PUBLICISTIKA APIE PRIEŠUS

„Lietuvos Ūkininkas" Nr. 17 pranešė: „Laisvės" redaktorius V. Bičiūnas[1], sutikęs juos (V. Požela ir V. Bielskį[2]) begrįžtant iš komendantūros, pasišaukė policijos ir areštavo".

Bičiūnas – redaktorius – šaukia policiją – areštuoja piliečius, kurių Lietuvos valdžia neareštavo...

Ar tai iš zulūsų[3] papročių, ar iš Kauno? Tariaus būsiant iš zulūsų. Bet „Laisvės" Nr. 67 Titnagas[4] stebisi: „L. Ūkininkas" piktinasi tuo, kad gatvėje „Laisvės" redaktorius, pildydamas savo pilietines pareigas, liepė suimti piktadarius". Na, tai bus iš Kauno. Nuo kurių bet laikų ant redaktorių tapo užkrautos pilietinės pareigos suiminėti piliečius, su kuriais pati valdžia kitaip elgiasi? Ir ar Bičiūnas nešiojasi savo kišenėje tam tikrą ženklą, kurį parodžius policistas turi klausyti? Jei turi, tai jam vieta slaptosios policijos raštinėje, ne redakcijoje. Jeigu neturi, tai kaip jo paklausė policistas? Ar Kaune užtenka bakstelėti pirštu į bet ką ir uzi uzi, užpjudyti? Jei taip, tai aš, kad ir turėdamas ministerių leidimą aplankyti Kauną, neesmi tikras, kad Bičiūnas ar kas kitas „krikščionis" iš Dievo ar tėvynės meilės nepaverš man laisvės?

Daugiau, Titnagas, pateisindamas Bičiūną ir save, piliečius Poželą ir Bielskį užsispyrė padaryti piktadariais, t.y. komunistais, nors prieš tai ir juodu pačiudu viešai yra protestavę, ir visas Vilnius, be skirtumo tautų, tai gerai žinojo, jog juodu ne komunistų partijos nariu. Taip dalykams stovint, klausiu, ar teisiškai leistina yra Titnagams viešai vadinti juos „mūsų tautos žmogžudžiais, kurie tautos sūnų krauju susitepė rankas, tarnaudami Kapsukui ir Maskvai", nepripažinti jiemdviem garbės žodžio, lyginti juodu su „smaugėjais plėšikais", vadinti „kaltaisiais tautos Barabais"[5], nes, girdi, dėl jų kenčia ir dar gali nukęsti visa Lietuva?

Jei bet koks tarnavimas maksimalistams sukruvina rankas, tai visa dabartinioji Maskva – kruvina, nes griežtai visi tarnauja sovietuose; kitaip badu išmirtų. Tai ir tie šimtai lietuvių, kuriuos dabartinioji Lietuvos valdžia prisitraukė į bendradarbius, yra kruvini, nes visi yra tarnavę ir tai pasisakę. Dirbau ir aš Švietimo komisariate ir V. Poželos vadyboje vertėju ir nesijaučiu susikruvinęs. V. Požela ir V. Bielskis nieko bendra neturėjo su maksimalistų karo dalykais: vienas valdė civiliuosius dalykus, antras ūkio. Nei juodu Maskvą į Lietuvą vedė: ta atsakomybė krenta ant V. Mickevičiaus-Kapsuko, Aleksos Angariečio, Rasiko, Liutkevičiaus[6], o gal, ir tai tikriau, nei ne ant jų, tik ant viso komunizmo, priversto kovoti su Antanta ir tuo tikslu pereiti per Lietuvą. Gal tik karas ir tuos atvilko su savimi. O kaip Poželos ir Bielskio tai nė neatvilko: juodu daug vėliau buvo atkviestu Lietuvos pavaldyti; ir jiemdviem valdant, niekam plaukas nuo galvos nenukrito, ne tik kraujas neprasiliejo. Kad ne jiedu ir jiemdviem panašūs lietuviai, būtų bolševikai ir Lietuvoje pridarę tokių pat jeibių, kokių jie yra pridarę kitur. Dabar Lietuva tekentė nuo karo ir nuo ištvirkėlių kareivių, kurių pilna bet kurioje kariuomenėje, neskiriant nė Lietuvos kariuomenės.

„Vykime lauk visus tuos, kurie tautos žmogžudžiais tapo, ir pliekime be pasigailėjimo visus jų veidmainius", – baigia Titnagas „Laisvės" vardu. Ir aš pritariu: pliekime juos, tik... kai bus tai konstatuota ne Bičiūnų ir Titnagų, visą laiką stovėjusių iš tolo, tik teismo keliu. Tegu Tardymo komisija tad ištiria

Poželos ir Bielskio bylas, pasišaukdama tiesioginių liudytų. Jų nestigs dabar pačiame Kaune. Jeigu stigtų, atvažiuosime iš Vilniaus. Jų tarpe „Laisvė" išvys tokius asmenis, prieš kuriuos turės nusilenkti net jų „krikščioniškumas". Ištiria ir viešai juodu nubaudžia ar viešai pasako: Poželos rankos švaresnės už daugelio kitų, kurie tarias „lietuviškuoju muilu" galį nuo visa ko nusivalyti.

Kad P. ir B. socialistai, tai dar neduoda „krikščioniškajai" ir „demokratiškajai" „Laisvei" teisės šaukti, kad juos kalintų, nes tuo keliu eidama kaip tik ji pati tampa – bolševikė. Be to, tai labai pavojingas kelias: šiandien krikščionys kiša į kalėjimus socialistus, rytoj socialistai, įgiję galios, turėtų teisės kišti į kalėjimą krikščionis. Šiais laikais tokios barbarybės politikos kovoje nebeprivalo būti. Ir aš socialistui pasakyčiau: esi laukinis, kaip dabar tai pasakau Titnagui ir Bičiūnui: esata laukiniu, ir jūs, ne kas kitas, vedata tautą į protesto „bolševizmą", nes kam gi doram nepasipurtins širdis, kai taip daroma vardan krikščionybės ir valstybiškumo? To valstybiškumo, kurį „Laisvė" pati nuolat ėda, ėsdama susidariusią valdžią ir siekdama vėl tokios anarchijos, kurios buvo per ministerių krizį.

Ne tokiu būdu atverčiama nusistačiusieji prieš religiją: religija, tikroji krikščionybė pasižymi tokiais veiksmo privalumais, kurių nė padujų nesimato Titnago, Bičiūno ir jiems panašių darbuose.

Aš taip pat turiu teisę vadintis krikščioniu; net esu kunigas; bet mano visa esmė persiverčia, kai tokie inkvizitoriai mėgina krikščionybę globoti. Ką besakyti – apie demokratybę! Ir aš, nors iš tolo stovėdamas, negaliu nešūktelėti visa savo menka galybe: protestuoju!

PAAUGUSIŲ ŠVIETIMAS

Rašydami apie estų mokyklas, Nr. 51 mes esame minėję apie Hugo Trefnerio gimnaziją Tartuose[1], kur buvo priimama mokiniai nežiūrint jų amžiaus. Pavėlavę įstoti į vidurinę mokyklą,

jau bus jie juoba pavėlavę į aukštąją mokyklą. Retas kas jų tepasiekė universitą; užtat gimnazija, per ilgus metus veikdama, davė Estijai labai daug gerai brendusių žmonių, kuriems užteko mokslo pramonėje, ūkyje ir visokiose valdybose. Ir estai visai teisingai džiaugiasi juoba šita gimnazija neg septyniomis kitomis, normalėmis vadinamomis gimnazijomis.

Reiktų prisižiūrėti dviem žmonėm, kurie tik ką yra išėję tas pačias klases, bet kurių vienas tėra septynioliktų ar aštuonioliktų metų, gi antras dvidešimt septintų–aštuntų. Brendina patsai amžius, tai teisybė; bet kai amžium brendęs žmogus pasisavina kokio mokslo žinią, tai ta žinia jame kerėja daug tvirčiau neg žinia, kurios bus gavęs pusbernis.

Jaunutis protas yra daug jautresnis; jis lengviau pagauna išorinius įspūdžius; regėjimu, girdėjimu įsiskverbia mums į vidų daug tokių dalykų, dėl kurių jaunuoliui beveik netenka vargti. Paaugęs žmogus daug ko į vidų gauna protu. Ir kai jaunuoliui daugelis dalykų, anot to, pro vieną ausį įeina, pro antrą išeina, augusiems tai palieka pastovesnę dėmę. Žinoma, iki tam tikro senumo slenksčio, kada ir protas ima nebelabai reaguoti į išorinius dalykus; pradeda juoba atminti senuosius įspūdžius neg naujuosius.

Bene panašiu sumetimu vadovavosi žinomas, labai prisityręs Lietuvos pedagogas „Saulės" Mokytojų seminarijos direktorius Juozas Vokietaitis[2], kai, duodamas paliudymus baigusiems jo mokyklą, kvietė juos savo noru dar dvejus metus palikti mokykloje ir sudaryti pridedamąjį kursą.

Labai gilus sumanymas. Daug kas gavusių liudymus mielu noru sutiko pabūti jo globoje dar metelius. Jauni abiturientai labai gražiai nusimano, jog toli gražu neužtenka žinojimo: reikia dar – išmanymo. Aštuonias klases išėjęs vaikėzas bus išlaikęs kvotimus bent iš trijų dešimtų dalykų; bus bežinąs šimtus visokių mokslo gabalų. Ir vis dėlto šitas amžiaus laikotarpis visados bus skaitomas kvailiausiu. Patys universito stendentai prisipažįsta tepradedą bręsti vos tik nuo antrojo kurso.

Ne vienas mokyklos direktorius, iškvotęs savo mokinius paskutinį kartą, gauna pakaktinų technikinių atsakų. Turi gerai ir

net labai gerai pažymėti atestate; o čia pat laužo rankas, kokių „bemokslių" bus jis pasauliui paleidęs. Ir kad sumanytų ir tesėtų, kiekvienas su pil. Vokietaičiu tą patį pasakytų: pabūk tu, susimildamas, gera valia dar kurį ne kurį laiką mokyklos sienose!

Reikalą steigti pakartojimo kursai jau nebe šiandien supranta žmonės. Gimnazistams tam yra skiriamas tas pats gimnazijų kursas. Ir vis dėlto jiems matosi tai aukštesnieji kursai, kai jie imasi mokslą peržiūrėti nebe per pakyrėjusį vadovėlį, tik per savo išmanymą. Pakartojimas tai artisto patikrinėjimas savo darbo. Artistas skaptuoja atskiras dalis, dirba mechaniškai; bet kai reikia jam savo darbu pasigėrėti, kas yra gera, ko dar trūksta pamatyti, tai jis toliau nuo savo darbo atsitraukia, idant jis visas jam pasirodytų.

Yra net pakartojimo kursai išėjusiems aukštuosius mokslus specialistams. Sakysime, medikams, kurie ruošiasi savarankiškai vesti ligonines ar kitą kurį atsakomą darbą. Kiekvienas baigiąs savo mokslus atsimins, kaip jam nedrąsu ir net baisu buvo atminus, kaip čia jam dabar teks pirmieji žingsniai gyvenime žengti ir jau kiti mokyti gyvenimo, kurio jis pats dar nepažįsta. Pakartojimai, laisvi, sau, ne kvotimams, tai ir yra lyg tarpininkai – rengėjai nuo mokyklos suolo pereiti į gyvenimo darbą.

Visa tai supyniau surizgiau štai kokiam reikalui. Vilniaus lietuvių visuomenėje pradeda rūgti nuomonė, kad mes, steigdamies nemaža pradedamųjų mokyklų ir net per daug, kiti sako, vidurinių, vis tai mažuomenei, per maža rūpinamės paaugusių dalimi. Vakariniai kursai prie liaudies mokyklų buvo nepradedą prigyti. Tai buvo geros valios atskirų žmonių ištesėjimu daroma. Bet tai taip svarbus visuomenės ir net valstybės dalykas, kad privatinei iniciatyvai jo jokiu būdu negalima palikti. Mūsų švietimo ministerija, mūsų pedagogai privalo paaugusiųjų mokslą paimti į savo rankas ir taip sutvarkyti, kaip dabar tvarkomas yra mokslas mažamečiams. Nebent tik atmetus priverstinumą ir visuotinumą.

Liaudies mokytojams, jei bus uždedama dar nauja pareiga, tai turi būti paskirta ir pridedamoji alga, idant būtų už ką rei-

kalauti: nie kiedy łaska, lecz kiedy potrzeba[3]. Uždedant pareigą, reikia apsiskaityti su mokytojo, kurs yra gi žmogus apibrėžtų pajėgų, ištesėjimu ir su jo laiku. Dabar mokytojai klasėje dirba po 4–6 valandas. Ar tesėtų jie dirbti po 8 val., kaip dirba rankpelniai? Ar kiekvienas galėtų popietuvėmis, jei ne kas dieną, tai po 2–3 kartus per savaitę, skirti mokslui dar po 2–3 valandas? Jei būtų vakarinių užsiėmimų, tai ar nepradėti darbo su vaikais anksčiau, nuo 8 iki 1 val., kad mokytojas galėtų dustelėti ir save prablaivyti skaitymu, vaikščiojimu ar savo šeimynėlės tarpe, kol imsis vėl mokyti.

Jei tai visuomenės pedagogijos dalykas, tai pridera mūsų pedagogams teoretizuoti jį, pagalvoti ir apie metodiką paaugusiems mokyti. Jei mes norime sparčiai pasivijėti toli mus pralenkusius kaimynus, mes būtinai turime visu rimtumu, visu atsidėjimu imtis šventadienių kursų ar kasdienių vakarinių kursų paaugusiems beraščiams ar mažaraščiams sodžiuose ir miestuose.

Kas mums tame darbe padės, kad mes dar neturime pakankamai liaudies mokytojų? Gi tie patys piliečiai, kurie yra jau dabar susibaudę šiokiomis ar tokiomis draugijomis. Draugija – tai galybė, nes tai surinktinis asmuo. Jų galybę jautė carininkai, kai tų draugijų baidės, kaip velnias kryžiaus. Nejaugi jos dabar, laisvei įvykus, bus mažiau galingos? Taigi draugijoms tegu užkrinta ant pečių nauja našta; ar ji būtų labdarių, ar kooperacijų, ar profesionalų – kiekviena privalo savo įstatų priešakyje pažymėti vieną pirmiausių savo pareigų: paaugusiųjų švietimą, jiems kursų ruošimą, mokytojų iš savo narių išskyrimą.

Inteligentija tenemanai, kad jie, išėję ar šiokią, ar tokią mokyklą, jau amžiniems laikams išminties sostai. Tegu ir sau taisos aukštesnius kursus. Labai geri, įdomūs ir simpatingi buvo Lietuvių Mokslo Draugijos per šešias savaites darytieji kursai. Bet jie stigo sistematingumo. Daugiau jų taisant, reiktų šis trūkumas pataisyti ir ne tiek rūpintis kuo didžiausiu paįvairinimu, kiek žinių pagilinimu.

GLŪDĖJIMO PAJĖGA

(Iš paskaitos IX 14)[1]

Man labai patinka vienos istorijos pavadinimas: „Lietuva amžių glūdumoje"[2]. Tik jei aš būčiau tai rašęs, destis jei būčiau istorijos nagrinėtoju virtęs, aš būčiau tą knygelę kitaip pavadinęs. Būtent: „Lietuvių glūdėjimas per amžius". Bene būtų tai teisingiau gramatiškai ir faktiškai.

„Glūdėti" – bene bus pats tinkamiausis terminas lietuvių būdui išreikšti; tam būdui, kurs ir dabar labai sunkiai, pamažu keičiasi, patirdamas smarkių šio karo smūgių, kurie visą pasaulį sukratė.

Giliosios mūsų senovės tyrinėtojai, tikriau, mėgintojai ją atspėti, sako, lietuvių tauta buvusi be galo plačiai išsiblaškiusi, siekusi net Okos upės sričių. Bet niekas nėra išsižodęs, jog lietuviai tų šalių buvę pasiekę savo dvasios neramumo ar kurių geidulių varomi. Tikėkime Pogodinu: lietuvių būta arti Uralo[3], tik jų ten – glūdėta. Lietuvių augta ir trešta tam tikruose geografijos padėjimo laipsniuose, kaip auga ir tręša smalingieji medžiai iki tokio geogr. laipsnio, gi lapuotieji – iki tokio. Lietuviai – tikri savo gamtos vaikai, savo užpečkio mylėtojai (dabar pasakytume – patriotai): kur radosi, ten glūdi.

Kiti tyrinėtojai aiškiai prirodo didelę lietuvių kultūros įtaką į suomių tautas. Taip ir esama buvę. Tik jokie Šifneriai[4] neužsimena, kokią gi fermentaciją lietuviai yra darę tose tautose, apsčiai su jomis sumišdami, net visai jose ištirpdami. Spėju, nėra ko nė rašyti: lietuviai beglūdėdami atidavinėjo kitiems savo kultūros turtus. Taip vėl gamtos augmens be trukšmo, be rūgimo išsėja savo pagamintas sėklas ir patys ramiai nunyksta.

Lietuvių tautos branduolys yra čia pat, kur dabar mes gyvename. Čia mus randa daug anksčiau prieš krikščionybės erą. Seniau kai kas spėdavo, mus čia iš kažin kur atvarę; dabar taip niekas nebesako. Sako antraip: lietuvių tauta nuo amžių čia glūdėjusi, ramiai, nė pati nepajusdama, kaip nebtenka savo pakraščių. Niekas jos niekur nestūmė, tik pamažu apkarpė skystumas ir aiškiau parodė – tirštumas.

Mums pasakoja apie neramius ir karingus galindus bei jotvingus, neva jie buvę lietuvių padermės. Tik kai palygini tuos senovės aidus su dabartinių lietuvių būdu, visai nebesinori prisipažinti prie giminystės. Arba jie nebuvo grynos lietuvių veislės, arba istorijos rašytojams iš tolo jie pasirodo daug didesni neg buvo. Taip rodos visi praeities karžygiai.

Lietuvių tautos glūdėjimo įspūdžio man nesudraiko nė kronikos, kurios dažnai duoda visai tikrų žinių apie lietuvių puldinėjimą į savo kaimynus: į tolimiausią šiaurę – į Naugardą ir Kareliją, į tolimiausius pietus – į Galiciją ir Pakarpatę. Argi bereiktų didesnės ekspansijos? Tik jos, spėju, nebūta, nes jei būtų buvę, lietuviai patys būtų kitus pavergę, o ne savuosius kitiems atidavę. Greičiau tai buvo nusinuobodžiavusios ar išalkusios jaunuomenės ekskursijos, kurios visai nedarkė namų glūdėjimo.

Kai skitai, sarmatai, gotai judėjo blaškės, kol savo vietose sustojo, lietuviai jau tuo laiku didžiąja savo mase jau glūdėjo pabaltijoje, nė nekrust iš savo sėdybų. Vėlyvesnieji kitų kraštų pamušimai, tiesa, rodo, ko būtų lietuviai galėję pridaryti; vis dėlto nereiškia vedamosios lietuvių rolės šiuose žygiuose. Žemaičiai, t.y. to didelio ploto žemės, kurs yra tarp jūros, Nemuno ir Nevėžio upių, gyventojai, veik nedalyvavę tuose žygiuose, turėdami atskirų savo reikalų, traukiančių juos labiau į vakarus neg į pietus. Rytiečiai gi ir kailiniuotieji dzūkai tirpo gudų jūroje, ir karo žygiams lietuviškumo teteikė kone vieni patys vadai – kunigaikščiai.

Aš, žinoma, esu tikras istorijos nemokša, tai gal „šventvagiškai" siektelėjau į jos sritį. Tikrieji istorijos žinovai, jaučiu, lengvai galėtų sutrupinti mano dėsnius skyrium po vieną ir visus kartu. Ir aš pats tai galėčiau padaryti; net ir esu daręs, kai man reikėjo prirodymų lietuvių ekspansijos ir jų sugebėjimo savo valstybę sudaryti. Prof. A. Voldemaras net su rymiečiais mėgino lietuvius tuo žvilgsniu derinti[5]. Tik visa tai, lygiai mano *pro* ir *contra*[6], lygiai mokslavyrių *pro* ar *contra*, bijau, bene bus tik ūpo rodymas, ne tikru istorijos mokslu rėmimasis. Pagaliau šiuo tarpu man rūpi visai ne istorinių faktų precizija, tik esamųjų.

O esamasis faktas, jau sakiau, vos vos pajudinamas lietuvių glūdėjimas; toks pastovus, jog nebent tūkstančius metų jis reiškia. Net smulkios, užtat visuotinai – visur ir visados – vartotos baudžiavos laikų barbarybės buvo galimos, man rodos, daugiausia lietuvių – glūdušių krašte. Ir čia dar kartą pasikiša analogija su medeliais: lietuvis – medelis, gražiai auga nuošalyje, kur niekas jo nepaliečia; skursta gi prie takų, kur bet kas praeidamas ar pravažiuodamas jam žievę nubraukia.

Kam aš taip toli buvau čia nugraizdėjęs? Gi tam, kad šiais laikais atsirado žmonių, kurie nusimena, jog lietuviai nepiga įjudinti į aktingą kovą už savo buitį. Nurimkite: tautos gyvenime statika, inercijos pajėga juoba galima pasikliauti, ne dinamika, per kurią gyvenimo sūkuryje juoba galima sprandas nusisukti. Pasyvasis pasipriešinimas sunkiau yra įveikiamas neg aktingasis, prieš kurį lengva pastatyti dar smarkesnė akcija.

Miela nemiela, garbė ne garbė – mes turime įsidėmėti šitą mūsų tautos privalumą – statikos glūdėjimą ir atminti, kai sumanysime bet kokį didesnį sumanymą jai pabraukti po skvernu. Tai ir bus mūsų metodė tautos gelbėjimo moksle. Kas sugeba pulti, tam reikia narsių generolų; bet kas akmeniu stovi savo vietoje įsibedęs, tam reikia dar daugiau svorio teikti, nes tame visa jo galybė. Mūsų inteligentija lai tai atmena, kad kiek kartų mūsų liaudis buvo dirbtinai įjudinta į smarkią „dinamiką", visados jai buvo į nenaudą. Į nenaudą lietuvių tautai buvo Valstybės plėtimas nuo jūrių lig jūrių; nenaudon gali būti ir revoliucinis judėjimas. Gal jis bus neišvengiamas, vis dėlto jis bus – *malum necessarium*[7], ne kūrybos pradas.

METAS ŽVILGTERĖTI ATEITIN

Kas akmeniu stovi, savo vietoje įsibedęs, tam reikia dar daugiau svorio teikti, nes tame jo galybė. Tokios prasmės buvo paskutinioji mano paskaita, kurią, deja, klausytojai taip supratę, jog aš atsisakau nuo bet kokio veiksmo, gera valia užleisdamas veikti priešininkams; jog aš bevelijąs inerciją (glūdėjimą), ne veiksmą.

Taigi tenka dar kartą grįžti prie tos pat temos.

Kadangi paskaita buvo grynai mokslinio turinio, tai negali būti nė kalbos apie jos taikinimą prie dabartinio momento, ko klausytojai, būdami pergeltomis širdimis, gal ir telaukė. Tai klaida klausytojų, ne mano, kurio uždavinys yra ne vienapusis. Kai eina kova, darbas, būtinai reikia ir teoretinio pasvarstymo, kaip, kas geriau.

Nei aš gyriau pasyvumą, nei peikiau aktyvumą, tik sumečiau, ko daugiau glūdi lietuvių būde, ir tai stengiaus juoba įsidėmėti daugiau būsimajam veiksmui, ne esamajam. Be to, kas yra, ne yra peiktina ar girtina, tik svarstytina, kaip tuo pasinaudojus didesnei tautos naudai.

Kai žmonės sumano statytis didelį rūmą, pirmiausias jų rūpesnis esti gerai ištirti pagrindas, ant kurio tai stosis. Jei sunkus rūmas stosis ant uolos, tereiks ji išlyginti, kad nebūtų pašlita, jei stosis ant kieto molio, nereiks giliai kastis. Bet jei stosis ant smilčių sluoksnio, reiks jis kiaurai perkasti iki nerasi kietojo sluoksnio; jeigu rasi dar ir pelkėtą vietą, reiks net polių privaryti, kol imsi mesti pamatą.

Aš ir mėginau, tiesa, apgraibomis, dėl to ir neaišku pasidarė, užčiupti „kietąjį" lietuvių būdo sluoksnį ir jį maniau esant – lietuvių ramumą ir konservatyvumą. Argi apie tai nereikia kalbėti? Reikia, nes mes daugelio dalykų dar neišmanome, dėl to ir savo sprendimuose suklystame.

Mums įkalbinėja konservatizmą esant peiktiną; tai, ką aš pavadinau pastoviu glūdėjimu.

Net, sako, tai esanti politikos nuodėmė, nes negalima esą vieniems „glūdėti", kai kiti „veikia". Lietuviai dėl to ir pralaimėję, kad neveikę, kitiems, jų priešininkams, veikiant.

Nė žodžiu netarsiu prieš tai. Kas neveikia, tas negyvas ir neturi teisės imti vietos pasaulyje, kur viskas juda kruta. Tik pastovumas, konservatyvumas visai nėra priešingas veiksmui, gyvybei, pažangai. Anglų-saksų rasė skaitoma konservatyviausia pasaulyje ir drauge pažangiausia. Viso to, ko kitų padermių žmonės gauna ilgomis kovomis, kruvinomis ir narsiomis revoliucijomis, dideliu šauksmu ir rėksmu, anglų tauta, rami ir

pastovi, yra laimėjusi be visa to jau prieš daugelį metų. Kalbu apie visokeriopas piliečių teises ir laisves. Angluose yra pavergtų šalių, bet nėra pavergtų dvasių. Net pati Airija galėtų pasigirti giliu nusimanymu savo teisėtumo.

Aš vėl grįžtu prie gamtos pavyzdžių. Jūrių viduriuose auga dvejopų milžinų. Banginiai ir rykliai įauga į šimtus pūdų dėl to, kad jie sugeba lakstydami daug maisto susižvejoti. Bet karolai į tiek pat įauga, nors jie laikosi tvirtai prie uolų prilipę. Svorio gauti esama ne vieno būdo – kitus gaudyti ir juos ryti ir tam tikromis priemonėmis, kuriomis pati gamta sumaningai aprūpina; kalkių, azoto ir kitko galima ir iš kur kitur prisigerti, kad būtų ne tik duža, bet ir puiku, raudona.

To, kas dabar pasaulyje darosi, nebepavadinsi pastovumu. Karai, valstybių ir tautų rungtynės ir kruvinos imtynės įtraukia į tą bendrą sūkurį pačias ramiausias tautas, kurioms nė nesisapnavo karolu buvus akula (rykliu) pavirsti. Bet reikia virsti, nes šiam laikui viešpatauja akulų obalsis: jei tu manęs neprarysi, tai aš tave prarysiu. Bet tas „reikia" praktikoje anaiptol nėra „reikia" teorijoje, kuri tą šių dienų praktiką, veiksmą, kuo smarkiausiai pasmerkia.

Imkime kad ir vienus pinigų skleidimus. Karai sudarė tiek naujų neregėtų reikalų, kad jiems patenkinti pinigai upėmis plaukia iš visuomenės delmono. Ir tai mums tam kartui neskaudu. Kaip leidžiant medionu: kraujas tryskine trykšta, o mes nieko, nė nejaučiame, kad mūsų veidas bąla, – pajusime tik atsistoję, kai iš negalės ims kojos pintis ir nebus kuo vėl atsipenėti.

Karas pinigus išgarina tiesiog į orą, jokių naujų gaminimo pajėgų nepalikdamas. Turės atsirasti kitos gaminamosios pajėgos, kurios atpildys nusekimą. Tik ar atsiras ir ar užtektinai, kad griežtai kiekviena šeimyna iš 5–6 žmonių ištesėtų bent palūkanas kas metai užmokėtų nuo 25–30 000 ir net 45 000 skolos. Tiek bus pasaulis prasiskolinęs. Drauge ir mes, lietuviai, „veikę" bendrame pamišėlių sūkuryje. Ir mes neproduktingai leidžiame šimtus milijonų vildamies, jog laisvė, nepriklausomybė kaip tik sudarys mums tas naujas pajėgas, kurios atpildys mūsų skleidimą.

Tik jei tuos šimtus milijonų ar net milijardų žmonija, drauge ir mes, būtume įsidėję į produkciją, tai asmeninė laisvė ir visa valstybės žemė būtų galima gyvais pinigais, be kraujo lašo, atpirkti. Tik produkcijai – nėra pinigų, nėra skolintojų, kad ir už didžiausias palūkanas; gi avantiūroms net tiek atsiranda, kiek nė nemanė žmonija.

Visi mes žinome, jog kitaip šiuo laiku ir būti negali. Kai ugniakalniai virpina žemę, ką čia beverpsi beausi: greičiau bėk iš savo pastogės, kad ant galvos nevirstų. Vis dėlto trokšte visi trokštame, kad tasai virpėjimas pasiliautų. Taigi leistina ir net reikia galvoti, kas būtų, kaip tai įvyktų. Ir tik siaurakakčiai temestų įtarimo šešėlį ant mėginančio atspėti ateitį.

Tai – nurimkite: aš jūsų neparduodu.

AGITACINIŲ RINKIMŲ JEIBĖ

Ketinančios susidaryti naujos valstybės pirmų pirmiausia rūpinasi sušaukti visų savo gyventojų atstovus, kuo teisingiausiai išrinktus, idant jie patys bendrai patiestų savo tėvynei naują pamatą. Kol tokio tautos susirinkimo nėra, valstybė, kad ir būtų kaimynų apšaukta, dar nėra įvykusi. Jei tasai susirinkimas yra įvykęs ir savo darbą padaręs, valstybė jau skaitosi esanti, nors ir kliudytų jai nevidonai.

Suomija ir Estija, nors apšauktos šiaurės neva šaltakraujų žmonių valstybės, dideliu karštumu ėmėsi šito pradedamojo seimo ir dabar jau toliau varo savo valstybės sudarymo darbą. Jų piliečiai pareiškė savo valią, kurią kaimynai jau žino, su kuria šiaip ar taip skaitosi.

Latvija dar nesuskubo to svarbiojo darbo pasidaryti, nes ji vis dar nebuvo laisva nuo svetimųjų okupacijos ir nusistovėjusi viduje. Lietuva berods daugiau turėjo laiko ir laisvės sušaukti savo steigiamąjį susirinkimą; sumanymas ir reguliacija jau esanti sudaryta ir patvirtinta; bereikią laukti, kol lietuviai gaus teisės įeiti į Vilnių, savo sostinę, savo parlamento vietą. Ir vis atidėlioja toliau, guosdama nekantraujančius žydo vežėjo raminimu: zaraz, zaraz[1].

Neišmanau pasakyti, ar Lietuvos steigiamajam susirinkimui būtinai yra tučtuojau reikalingas Vilnius. Reikalingas tai reikalingas; bet jei tuo tarpu neįkandamas, gal gana būtų apsidirbus su tuo, kas yra.

Šiaip ar taip, Kuriamojo (ar Steigiamojo, tai vis tasia) Susirinkimo kvapo pilnas Lietuvos oras. Valdžią vis tankiau neramina klausimais, kada gi, kada gi? Valdžia vis tvirčiau ir tikriau atsakinėja: zaraz, zaraz. Ir tiems, kam rūpi tėvynės ateitis, jau dabar, laiku imasi prirengiamojo rinkimų darbo: blokuoja kairieji, juos stengiasi „ražončiais pasmaugti" krikščionys demokratai, anot s. d. išsireiškimo. Kas dar nesirengia, ir tas jaučia neramią sąžinę. Apie tai šiuokart pakalbėkime.

Lygiai rusų įstatymuose, lygiai lenkų (ž. Wilkońskio: „Rezydent pana Brata"[2]) buvę galima rasti paragrafų, kurie sugriauna kitus paragrafus. Destis niekais paverčia visą įstatymą. Lygiai teisingai galima būtų pasakyti ir apie kitokius dėsnius: demokratybės, moralybės, psichologijos ir k., – paieškojus vis galima rasti toks, kuriuo kitas yra naikinamas.

Pažangieji žmonės, beieškodami kelių į laimę, į teisybę, yra sumanę daug kilnių dalykų žmonių valiai išreikšti. Minėtini yra referendumai, plebiscitai, kada visų žmonių pasiklausiama prieš padarant kokį politikos žingsnį. Ir ką gi matome? Tie žmonės, kuriems kaip tik galvoje, kaip čia apsukus galvos plačiajai visuomenei, o ne tai, kaip jai geriau padarius, kaip tik griebiasi to būdo ir net reikalauja jo tokiuo pat karštumu, kaip ir tikrieji žmonių šalininkai.

Lygybės dabodami, demokratai ilgai kovojo, kol privertė pasaulio nuomonę nusileisti ir pripažinti teisių lygybę bent rinkimuose; nebežiūrėti tautų, tikėjimų, lyčių ar kitokio skirtumo. Ir ką gi? Ar pasiekta didesnės teisybės? Pasiekta visai kas kita: kas moka pagauti, sakysime, moteris (Belgija), to ir viršus. Tuo įstatymu kovotojai su katalikybe kaip tik duoda jai, o ne sau tvirtą įrankį nugalėti. Taigi tokia pažangos viršūnių pasiekusi valstybė – Prancūzija štai nepatvirtina (senatas) įstatymo sumanymo apie moterų rinkimo teisę, nors Prancūzijos ir Anglijos sufražistės ir visoki feministai tiek daug yra pasidarbavę.

Taigi visuotinieji, lygieji, teisieji, slaptieji, t. ir t. rinkimai sulig formulos iš keturių, penkių ar net iš daugiau narių anaiptol nepatenkina gerųjų žmonių geidimų, anaiptol nelaiduoja tikrojo pažangumo žmonių bendrijai. Tik rinkimų būdas atsimaino. Kai pirma galingieji viršijo, tai dabar apsukrieji viršija. Kas sumaningiau prieš rinkimus paagituoja, tas visus kitus nusmelkia, tas vienas pats prie visuomeninių reikalų prisiplaka. Ir iš viso laukiamojo demokratybės žiedo gaunama viena banalė komedija su visai nežmoniškais pasityčiojimais iš kitų.

Argi neatmename socialistų rinkimų Petrapilyje, endekų Vilniuje? Ar manome, kad kitaip bus Lietuvoje, renkant Kuriamąjį Seimą ar paprastąjį? Nėmaž! Kad būt likę didžiumiečiai, jie būtų visus kitus viršiję, nors jų toli gražu ne taip daug. Ag viršijo tame pat Vilniuje rinkimuose į miesto tarybą. Nėra didžiumiečių, viršys socialdemokratai ar krikščionys demokratai ir į kuriamąjį seimą atsiųs: vieni bernų ir darbininkų, kiti zokristininkų ir vargoninkų.

Tuo gi tarpu patys tie valstybės darbo dirbėjai kaip tik gal nėra nei s. d., nei kr. d., tik arba visai nestovi partijose arba stovi bet kuriose nedaugingose ir ne tiek įtakingose partijose. Taigi jie liks įstatymų pildytojai, kai įstatymų davėjai bus zokristininkai.

Aš nemanau kovoti su socialdemokratais ar krikščionimis demokratais: jei katrų daug, tegu daug jie ir nori. Tik baisu, kad šita „daug" kaip tik gali būti valstybei į nenaudą. Kieno daugiau pilvų, tam reikia daugiau kąsnių. Tai suprantama. Tai teisinga. Tik visai iš to neseka, jog kam yra daugiau pilvų, tam bus ir daugiau išmonės valstybė kurti ir ji valdyti. Avinų esti daug, o juos pagano vienas piemuo; gi šimtas avinų neaprūpins nė vieno piemenio visu, ko tik jam reikia.

Nepaguodžia mūsų nė rinkimų proporcionalumas. Kas man iš to, kad iš Pažangos ar Santaros[3], sakysime, pateks po vieną deputatą? Ką jie reikš tarpe šimto socialistų ar kr. demokratų? Dabar mes matome daugiausia tų partijų žmonių valstybės darbą dirbant; bet po agitacinių rinkimų visi jie gali palikti nuošalyje, nes kuri gi partija įsidės į savo sąrašą – svetimus žmones? Ir

bus tai pralaimėjimas; ne jų pačių: jie gal ir džiaugsis nusikratę sunkią, veik nepakeliamą naštą; tik pačios valstybės pralaimėjimas.

Mes dar tiek maža turime kvalifikuotų žmonių, jog kiekvienas kiek tiek jau prisityręs veikėjas brangus. Taigi kaip čia dabar padarius, kad šviesiųjų žmonių protai nepaliktų nesuvartoti valstybės kūrimo darbui? Didelis vienos ar kitos partijos laimėjimas ne džiaugsmo, tik verksmo būtų priežastis – visai valstybei.

NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMO BELAUKIANT

(Generaliajam Lietuvos Tarybos Sekretoriui Dr. Jurgiui Šauliui)

Iš Stockholms Hospits hotelio man tesimato keturkampis kiemas, iš visų keturių šonų apstatytas aukštais namų mūrais. Žemai jo dugnas, užkrėktas mažesniais trobesiais, ir vos keletas sieksnių neužimto pado. Gilu ir siaura. Engia dvasią.

1918 metų sausio mėnesies 8 diena*.

Tokia dargana, kokios šiemet dar nebuvo buvę šiame šiaurės krašte. Smulkios snaiguolės, verpetais sukdamosios tarp mūrų, miltais byra iš viršaus; kitos švirkščia aukštyn iš apačios, lyg kiemas būtų pasidaręs didžiulis kaminas, apačioje būtų kas pasistatęs milžiniškas dumples ir visa pajėga stengtųsi sugrąžinti dangui visa tai, ko jis neskubėdamas beria.

Šiandie sausio 8 diena.

Pilka pilka, net tamsu. Reikia pasišviesti elektros šviesa, kad galėtumei rašyti; net mintyti: tamsoje aš nei savo minčių nematau. Ir Elektros man negana: aš trokštu, aš pasilgau – Saulės!

Tik ar ji bėra? Kiek tai jau dienų, kaip jos nė žymelės nebesimato; nebešvisteli, nei tekant, nei leidžiantis... Yra ji, yra! Neįtikinėkite manęs! Nes ji – turi būti, ta Šviesa, kuri gaivina ir ūpo duoda! Ji ištiks, nuramins Orą, prablaivins ir mano kiemelį, gilųjį kaminą. Nušvies, patvirtinkite! Jau aš gesiu Elektrą ir laukiu.

---

* Tą dieną buvo sumanyta paskelbti Lietuvą nebepriklausoma.

Nuo vieno laukimo ir gilaus įsitikinimo jau man šviesiau ir Oro pilkumas nebe toks tirštas.

Šiandie sausio 8 diena.

Visa, ką matau, man šiandie simboliška ir reiškia tolimą mano Tėvynę. Pasaulis – šiandie man didelė didelė pilė. Valstijos – dideli dideli jos kvartalai. Lietuva – mažas mažas viename tų kvartalų kiemelis, apstatytas svetimais mūrais, prikrėktas visa ko svetima. Tačiau ji dar turi bent kiek laisvo dugno, kur kruta žmonės ir dirba – Laisvės šviesą; renkasi į tą dalį kiemo paskelbtų senovinę Krašto laisvę sugrįžus.

Lietuva, vėl nebepriklausoma, tai mano Saulė, duosianti man gyvybės ir ūpo. Lietuvos širdis ir galva, Vilnius, toli nuo manęs. Vis dėlto jo ir mano minčių ir jausmų vilnys nepalieka manęs nutolus, riša mano sielos substanciją su juo.

Jau aš jaučiu ateinančią mano Saulės, Tėvynės Laisvės, šviesą. Ji dar man nepašvietė, nes ir jos spinduliui reikia laiko erdvės tolybei perdurti. Bet eina jau, eina... Sveika gi, Šviesybe, kuri ir Vilčių srityje tebebūdama jau laimini sielą!

Kam gi man reikia tos Laisvės? Ar aš žinau? Aš tesijaučiu be jos baigiąs vysti. Ir kam man teirautis? Argi teiraujas Augmuo, gerdamas Saulės šviesos? Yra Saulės – jis stamantrus, žalias ir tarpus; plačiai žydi, smarkiai kvepia, gausiai dera. Nėra Saulės – liūsta, nyksta, lėpsta ir – miršta. Sveikas – džiugina ir gaivina pasaulio pasaulį; menkas – tetinka po kojų pakrėkti ir sumindžioti.

Kiti Tautos Laisvės Saulės vietoje žada užsidegti, sako, dar skaistesnę Šviesą, Elektros Šviesą; Tautos Nepriklausomybės vieton padėti – atskirų žmonių laisvelę. Gerai ir tai, tik negana. *Mano* laisvė – *man* tešvies; elektros kriaušė – tėra skaisti mano kambarėlyje. O aš ištroškęs, kad visos atskirų piliečių švieselės, į vieną susidėjusios, sutvyskėtų tokia skaistybe, kad jos pašvaistę išvystų ir kraštas žemės. Man skaistesnis Saulės kamuolys už elektros kriaušę. Man brangesnė Lietuvos laisvė; nelaisvoje Tėvynėje – aš tik bejuostis, o ne – laisvas.

Yra ir gesytojų; ne tik iš šalies, bet ir iš vidaus. Kurgi nebuvę! Pasaulio gyvybė – dviejų sričių kova. Yra kova, tai yra ir kovotojų; kitaip kaipgi? Ašen lėpstu be Šviesos ir Šviesoje tegaunu,

ko man reikia. Kurmiams gi ir šikšnosparniams šviesumas kenkia ir Šviesoje jie nieko nepasigauna. Tad ir kitiems Šviesos pavydi. O aš jiems tamsos nepavydžiu. Kas mano – mano; kas tavo – tavo. Gyvensiva katras sau savo prievolėje.

Tautieti, pirmasis Tautos Laisvės Pranaše! Į Tavo rankas įduodu šį mano jausmo žiedelių bukietą.

LIETUVIŲ BŪDAS

Lietuvių būdo įgimtasis, tautinis gaivalas dar nėra susilydęs su antkritusiais; tai paviršutiniškai lietuvius tiriantiems, jie pasirodo tai vienu šonu, tai kitu. Ankryčius tepasergstantiems ir rodos, būk nėsą lietuvių bendro būdinio tipo, bendrų jų sielos privalumų: kitoki esą mozūrų kaimynai suvalkai, kitoki gudų kaimynai dzūkai, kitoki latvių kaimynai pakuršiečiai, kitoki paprūsiečiai, o ir viduje ukmergietis ir panevėžiškis ne tokie, kaip šiaulytis ir raseinietis, gi šieji ne tokie, kaip Telšių pliumpis[1].

Akylam psichiatrui ir psichologui čia darbo ik valiai – nulupinėti antaugusi žievė ir atrasti tikroji šerdis, kaip paskutus rusas randama totoris.

Labai būtų įdomu pasižiūrėti, kas yra lietuvio sieloje po racionalia, praktikinga, bet sausa, poetiškumo, sakyčiau, dailiškumo netekusia protestantyste vienų ir po kontempliacine, jausmine, aukštai dailiška katalikyste kitų. Dabar už tuos antkryčius ir patys žmonės dvejopai vertinami, ir sulig to tie antkryčiai giriami arba peikiami.

Prof. Bezzenbergeris[2] Didžiosios Lietuvos (Rusijos) lietuvius vadina „religiös niedergehaltene"[3] už Mažosios Lietuvos (Prūsijos) lietuvius.

Iš sąvokų „religiös nieder", „religiös höher"[4] man sunku išsipainioti. Bene pritiks ir šiam dalykui to pat profesoriaus pasakymas: „so zahlreich die Aeusserungen, so gross sind die Widersprüche, die sie enthalten"[5]. Dr. Jonas Šliūpas kaip tik priešingai mano Rusijos lietuvius buvus juoba religingais ir dėl katalikybės viso savo originalumo netekusiais. Gi ir kitų visų yra laikoma

slavų religingumas tiesiog nepaprastu, tuo tarpu kad vokiečių religingumas – laisvu.

Ką reiškia – religiškai aukštesni ar žemesni, tegalima būtų suprasti keliu taikinimo į ką nors. Katalikų religingumas yra juoba nukreiptas į ančprigimtiniuosius dalykus, į vėlės išganymą dangui. Tame dalyke vargu bau kurie susilygins su lietuviais katalikais. Kaip tik dr. Šliūpas ir pyksta ant Rymo už tai, kad jis atitraukęs lietuvių atidžią nuo žemės dalykų, tiek reikalingų dar tebegyvenant[6].

Protestantų religingumas juoba žemiškai praktikingas, ir tą praktikingumą turi net geras protestantų laikymasis religijos dėsnių gyvenimo kelyje. Atkrikščionintojai krikščionių, dr. J. Šliūpas, masonai, tame matantys pirmutinį savo gyvenimo tikslą, gula ant Rymo katalikybės, negi ant vokiečių protestantybės, teisingai katalikybėje matydami religingumo stiprybę. Tai ir klausimas greičiau gali būti statomas ne apie tai, kas kada religiškai aukščiau ar žemiau stovi, tik kas labiau gyventi padeda, atseit kovoti už gyvenimo būvį. Be to, kas tikriau padėjo žmonėms nusistatyti nuomonę, koks būvis tinkamesnis žmonijai, materialusis ar dvasinis, katruo keliu tikriau einama į pažangą: per dvasią ar medžiagą. Ginčas toli gražu nepabaigtas; vienais laiko tarpais vieni laimėja, kitais kiti. Savo nuomonę pareikšti aš čia neapsiimu.

Daug kas mokslo ir nemokslo vyrų net statistikos skaitlinėmis prirodinėja katalikybę minkštinant žmonių būdą, vedant į pasyvumą. Ne kitaip žiūrėta į katalikybę ir prieš 500 metų. Lenkų istorijos rašytojai, kurie neveidmainiuoja, prisipažįsta, vyriausiu lenkų misijų Lietuvoje motyvas buvęs anaiptol ne padauginimas tavieno Dievo garbintojų pirmoje vietoje, tik padarymas lenkams nebepavojingais kietų ir šiurkščių stabmeldžių lietuvių. Jie neįstengė nusikratyti lietuviais taip radikaliai kaip Galicijos Ramonas[7] jotvingais ar kryžiuočiai prūsais. Kalaviju išnaikinti lietuvius lenkai nepasiekė: lietuviai lenkams buvo per toli, tik lenkai lietuviams nebuvo per toli. Prisinuobodžiuoji beskaitydamas T. Narbuto „Lietuvių tautos" istoriją; tokia ten apsti kronika lietuvių užpuolimų ant kaimynų, šiaurės Naugardo slavų ir vasarių lenkų. Šimtai kilometrų kelio tuomet lietuvių neskaityta

kelione, į kurią reikia metai ruoštis. Šoko ant savo „žirgelių juodbėrėlių", anot Slovackio, po žalių ropių maišą pasiėmę, ir išjojo[8]. Lenkiškai rašę romantikai vadina tai aukštesnės kultūros ieškojimu ir didžiuojasi jos davę; pirmiausia – moterų, paskui ir pinigų, apdarų, ginklų. Bet tuomet nesidžiaugta, palydint savo turtus ir tūkstančius imtinių belaisvių. (Žiūr. Glogerio „Księga rzeczy polskich".)[9]

Neapsigauta. Katalikybė tiek ir taip ūmai minkštino girinį lietuvių nuožmumą, jog, sakysime, Jogaila, jaunystėje, prieš 1386 metus, vaidikas ir peštukas, 1410 metais, po vieno bertainio amžiaus bekatalikaujant be kalavijo, jau nebesigriebia jo nei kritiškiausiame momente, kada valstijų likimas svyravo; jis kovos metu palieka už fronto mišių klausyti, kryžium gulėti ir verkti maldos ašaromis[10].

Griežtai tą patį matome ir dabar. Lietuvis katalikas lengvai įsigailystauja už savo nuodėmes: verkia per pamokslus ir išpažintis, ir verkti temokėjo ponų skaudžiamas baudžiavų gadynėmis ir vyresnybių smaugiamas naujosiomis gadynėmis. „Verkiau, verkiau!" Tai buvo pasiskundimas užgauto, apgauto ar kitaip nuskausto lietuvio kataliko. Net pyktis ėmė. Jo pakantumas buvo kuone budistiškas; sielos rimties idealizacija siekė lig visa ko atleidimo ir dovanojimo, t.y. to, ką kiti ėmė vadinti apatija, pasyvumu.

Nėra ko čia beabejoti, tai rezultatas jausminio katalikiškojo auklėjimo, jo metodos: tokia Dievo valia: Dievas davė, Dievas ir atsiėmė; – lai bus jo valia pagarbinta; valdžia tik Dievo valia valdo; arba jėzavitų sielos tobulinimo metodos: man turi būti vis tiek pat, kokiame padėjime nei atsirasčiau – garbėj ar negarbėje, turtuose ar neturtuose, sveikatoje ar nesveikatoje.

Visa tai lietuviai išreiškia savotiškai giesmės žodžiais:

Ne mūsų pradėta –
tai Dievo žadėta,

versdami paabejoti, begu tik minimasai čia Dievas su jo valia yra grynai krikščionių Dievas, o ne drauge ir užmirštuoju vardu, tik neužmirštais privalumais Perkūnas, kurs taip pat spardė, ką norėjo, nepasiklausdamas, kuris betgi nebuvo tiek autoritetingas, kad nebūtų buvę galima kelti jokio protesto.

Ir mes matome lietuvyje, šalia krikščioniškojo minkštumo ir nuolaidumo, kerintį, per gerai visiems žinomą, toli gražu nebe krikščionišką atkaklybę, neužmiršimą pritirtų nuoskaudų, geismą revanšo, net keršto, ką V. Pol[11] apibūdino:

Gdy Litwina kto zahaczy,
To i w grobie nieprzebaczy
I nakoniec swego dopnie[12].

(Žiūr. „Pieśń o ziemi naszej"). Teismams kiek tiek žmoniškiau susitvarkius, šitie krikščionybės varžomieji jausmai pratrūko bylinėjimusi be galo; o gali ir revoliucijiniu savabaudžiavimu virsti.

Ar šiaip ar taip būtų kilęs tariamasis lietuvių pasyvumas, tas kitų akimis bekraštis pakantumas, kada jo savintasi ne tik darbai ir uždarbiai, bet visas kūnas ir siela, kankinamųjų ar niekinamųjų pasyvumas niekados nebuvo absoliutus, o dabar žada vis daugiau netikėtų galimybių. Jau mūsų akyse jis tirpsta, pasikeisdamas nesimpatingais nenuolaidumais, netaikumais, perdėjimais iki neteisybės padarymo, bet dažnai ir pagirtinu demokratinių žmogaus teisių savinimosi, asmeninės savo vertybės ir nepaliečiamybės jautimu, jo ieškojimu ir jo gynimu.

Oi, daug ko glūdi lietuvių būde, ir toli gražu ne viskas taip yra, kaip mūsų akims pasirodo! Tad tyrinėkime lietuvius giliau, jei tai mums rūpi.

ATSILIKĖLIAI PAŽENGĘ

– Ar bėra vietos naujai nepriklausomai valstybei tarpe esamųjų tokių pat Europos valstybių?

Jei kas prieš šį pasaulinį karą būtų taip paklausęs Europą, tai ji, nesvyruodama ir nieko sumesti nenorėdama, vien tik rankom būtų paskerečiojusi.

– Nebėra, nebėra! Pačioms siaura. Visa, kas tik galima buvo pasigrobti, ne tik Europoje, bet net pačiame krašte žemės, ligi pat abiejų jos ašigalių, jau pagrobta ir laikoma savo rankose, išsišiepus ir aštrius ginklus kitiems atkišus. Ne tik laisvos, nei

silpnos vietos nebegali būti, nes ir į silpnąją tuoj išsitiesia tokie užriesti Europos „erelių" nagai, jog jų nepriklausomybės dienos tampa suskaitomos; tiek, kiek pravers grobikai, savo tarpe besiriedami, besimušdami už pirmenybę pasisavinti jas visiškai (Balkanų pusiasaly) arba nors „pasilaikyti savo vieno įtakos srityje", atseit pasisavinti, užsimaskavus.

Vargu ir bebuvo tokių kraštų ar tokių tautų, kurios bebūtų išdrįsusios net pasvajoti apie ištesėjimą, ginklais apsišarvojus, atsistoti kitų eilėje ir imti „vaidinti politikos rolę"; atseit parodyti naujus tautų ir jų žemių užgrobimo apetitus. Aš bent teesu arčiau pažinęs vieną vienatinę – lenkų tautą, pasikėsinančią pavergti savo kaimynus, lietuvius, gudus (baltarusius) ir ukrainiečius, laikinai daugiau kultūrinėmis kombinacijomis, senovinių tradicijų vardu; bet ligi tik gavus bent šešėlį fizinės galybės, tai ir ja.

*Siła ducha, siłą ciała**
Bijcie, Legjoniści!
Marsz, marsz, Piłsudski, z Tobą łaska Boża,
Zbudujemy Polskę od morza do morza!

(„Pieśń o Józefie Piłsudskim", powstała w marcu r. 1915. Zebrała M. P. Wilno, 1916, p. 10). Apie balkaniečius patylėkime.

Užtat vis daugiau reiškėsi vadinamasis tautų susipratimas, kurs, išsižadėdamas plačiosios grobikų politikos, vis aiškiau ėmė minėti bendrąjį visos žmonijos turtą – kultūrą. Jos kaipo oro niekas pasaulyje neturi teisės išimtinai pasisavinti. Ji visiems pridera tokioje proporcijoje, kiek kas galės jos pasiimti. Jos atsarga neišsemiama, nes nuolat tų pačių tautų papildoma. Tad kiekvienos tautos yra ne tik prievolė, ko daugiausia jos imtis, ir pareiga – ko daugiausia žmonijai jos duoti.

Lengvamintis žmogėnas galėtų pašiepti:

---

* Sielos vieku, kūno vieku
Kirskit, Legionistai!
Mauk, mauk, Pilsudski, Tau ir Dievas buria,
Įsikursma Lenkus nuo jūrų lig jūrių!
(„Daina apie Juozapą Pilsudskį", atsiradusi 1915 m. kovo mėnesyje. Surinko M. P. Vilniuje, 1916 m. 10 psl.).

– Iš ko gi tu duosi, kad pats neturi?

Lengvamintis būtų buvęs, nes apie atsilikusias tautas būtų sprendęs iš pašokėjusiųjų pirmyn; paskuigalį matavęs pirmagaliu. Griežtai nekultūringų tautų, destis ničnieko negalinčių kitiems duoti, Europa nebeturi, net jei „kultūrą" paprastuoju Europos būdu suprastume; vargu bau tokių bėra ir visame pasaulyje. Tarp tautų tėra skirtumas laipsnyje laukutinio pasirodymo ir turėjimo tų veiksnių, kurie originalinę, tūkstančiais metų susikrovusią tautinę kultūrą iš galimybių, iš potencijos, iš vidaus išvadina oran.

Kažin kodėl netikėtų galimybių kraštu tėra vadinama Rusija. Lyg kiti kraštai, kitos tautos būtų jau visu kuo pasirodžiusios. Anaiptol ne. Kiekvienos tautos būde daug daug glūdi tokių dalykų, kurių Europa nestengia, tiesa, nei nesirūpina, atspėti. Kiekvienos tautos sieloje glūdi paskendę, kaip jūros dunojuje, gelmėje, dideli dideli turtai, jei kiekviena duoda genijų. Net juodukai zulusai, išėję Paryžiaus universitą, destis gavę tam tikro patogumo išsireikšti.

Tautų apsisprendimas ar susipratimas, vadinkite, kaip sau norite, yra ne kas kita, kaip tik tasai laukimas ir ieškojimas patogumų gauti ko daugiausia kultūros ir ko daugiausia jos žmonijai grąžinti. Tariant pasilgimas laisvės būti patiems savimi, tuo, ką mūsų dramatininkas poetas Storosta-Vydūnas yra talentingai vienu trumpu žodeliu apibūdinęs: būti sau žmogumi. Tik pats savim negalėsi pabūti, nebūdamas nuo kitų nepriklausomas; „saužmogumas", jei taip būtų galima pasakyti, yra tik politikinės nepriklausomybės koeficientas.

Lietuviai, daugeliu dalykų labiau nuo kitų tautų atsilikę, politikos apsisprendimu yra daugumą pralenkę, nes yra turėję savo istoriją; gražią epizodinai, jei ne taip labai pagirtiną faktinai. Populiarusis lietuvių himnas velija net dabartinę savo stiprybę iš praeities semtis. Turime tad politinių tradicijų, tą likusį nepriklausomybės Nachgeschmack[1] – skonies atsiliepimą. Jo niekados nebuvo nustoję, o į naujuosius laikus einant, vis labiau reiškę.

Tad vis keisčiau matės pašaliečių kraipymas galvomis:

– Nujau, begu tik jie tesės ir sugebės...

Arba tiesiog griežtas, autoritetingas nukirtimas:

– Netesės! Nesugebės!

Demokratybės laikais, kada liaudžiai, t.y. pačiai „nekultūringai" Europos prasme tautos daliai pripažįstama suverenumo teisės, destis ji tegalinti tai išreikšti, o ne kas kitas, tai jai duoti be galo keista buvo tokie klausimai: „Ar begu? Jei kuri tauta nereiškia savo valios, tos įgimtosios, taip sakant, Dievo malonės teisės, tai dar netesi ar nenori; o jei jau reiškia per šiokius ar tokius savo atstovus, tai jau yra faktas, ir gana. *Tertium non datur* – trečia nėra.

Lietuviai, reiškę reiškę savo nepriklausomybės tik norus, štai jau galutinai pasiskelbia niekam nepriklausą ir esą jau sau žmonės, atsiskyrę nuo visų kitų valstybių ir tautų. Paties fakto nebeužginsi.

Begalima kitaip kaip pakreivuliuoti, kam tas faktas nemielas ir negeistinas: tai kad užgauna kai kurių klasių reikalus, tai kad ne visai demokratingai padaryta, t. ir t. be galo.

INFLIANTŲ SUFRAGANIJA

Jo Ekscelencija naujas Rygos vyskupas grafas O'Rourke malonėjo mums suteikti šių įdomių žinių apie savo būsimąjį veikimą šioje visų seniausioje Baltijos vyskupijoje.

Monsinjoras Ratti[1], Apaštalų Sosto revizorius Lenkų, Ukrainos, Lietuvos ir net visos Rusijos katalikų padėjimo, pranešdamas kun. O'Rourke'ui apie jo paskyrimą Rygos vyskupu, yra pasakęs į Rygos vyskupiją priderėsiančios šios šalys: Vidžemio (Liflandijos), Igaunių (Estliandijos) ir Kuršo (Kurliandijos). Tačiau vyskupas nominatas tuojau pristatė Rymui būtinumą prie tos pat vyskupijos priskirti ir Latgalius (Infliantus), kurie visaip rūpinasi neatsiskirti nuo Latvijos, šiai gaunant šiokį ar tokį politikos savitumą. Ir Rymas sutikęs. Užtat Kuršo klausimas palikęs atviras dėl neaiškaus jo padėjimo; priderės nuo to, kam jis bus atitekęs. Tuo tarpu Kuršas pridera į Žemaičių vyskupiją, gi Vidžemis, Igauniai ir Latgaliai – į Mogiliavo arba Petrapilio arkivyskupiją.

Grafas O'Rourke – žmogus, pasišventęs Bažnyčios reikalams ir labai tolimas nuo visokių politikų ir jos siekimų. Taigi be galo varžės tuo, kaip jis bus latvių ganytoju, nemokėdamas nei

kuršiškai, nei latgališkai. Ir tuojau kibo dalyko taisytų. Štai jis jau gavęs iš mons. Ratti pranešimą, jog Rymas, naujam vyskupui prašant, sutinkąs įsteigti prie Rygos vyskupijos sufraganiją latgalių ir visų latvių reikalams. Kandidatu sufraganu vyskupas O'Rourke padavęs dabartinį Infliantų administratorį Liksnos kleboną kun. Antaną Springavičių, kurį jau seniau yra patys kunigai pasižymėję savo vadu.

Sostine naujam Latgalių vyskupui sufraganui (pavyskupiui) būsią Rezeknė (Režica), Dinaburkas arba Agluonės vienuolynas.

Sveikiname brolius latgalius, gavus tokį rūpestingą Ganytoją.

Apie patį vyskupą O'Rourke kitąkart[2].

VALIO, LIETUVOS TRYS SPALVOS!

Apšaukiama, barama, ujama Lietuvos Valstybės Taryba kantriai ir tylomis dirbo painų savo darbą. Ilgu metmečiu ji tik budėjo, dienos nakties sargybą sergėdama. Abiem rankom sėjo ir laistė; lai jos dienos darbą esant nusimanė; gi užauglio – tai jau pats Aukštėjas duoda.

Lietuvos visuomenė, it anas nepakantusis ligonis, vien urzgė ir į akis savo Tarybai šokinėjo, kam jos pagijimą tyčia vilkinanti, ligai pataikaujanti. Gi išmintingas vaistytojas vien šaltai ramino: staigu šoksma – akis išsidursma; lai ligelė pati atstoja: ūmai ji neišplėšiama.

Ir vaikščiojo ligonis visuomenė ir jos slaugytoja Valstybės Taryba, nykulio perimtos. Akys žemyn, galvos sprande linksta, kupros lyg nematomą naštą neša. Nerimo, laukė persilaužimo šen ar tan galan. Juo arčiau krizio, juo neramiau, juo vilties lyg mažiau.

Ūmai Valstybės Tarybos šelmenyje sprustelėjo didelė rimta skaistaspalvė vėliava ir linksmai, džiaugsmingai ėmė plakti spurdėti virš stogų. Rimtai, galingai kraiposi šen ir ten, lyg laimindama gimtąjį miestą.

Ir visų prošaleivių akys sužiuro. Jos nuo pažemių kilo aukštyn. Pasididžiavimu pakilo galvos. Išsitiesė nugaros. Džiaugsmo ašaros blykstelėjo piliečių akyse. Ir rankos nenoromis kilo aukš-

tyn paačiuoti Tam, kurs Laumės Juostą padarė į ženklą, jog oras darosi perregimas, grynėja ir daugiaspalviai saulės spinduliai jau pereina jį kiaurai, jau rašo savo žiedus.

Laumė metė iš savo juostos tris žiedus ir tarė Lietuvai: šekit, į ženklą jums patvaros, vilties ir galybės – geltona, žalia, raudona! Žiūrėkite, kaip tai dera! Dera seselės dailininkės rašte audimėlyje; dera ir kiekvieno piliečio širdužėje.

– Dera. Tik kam tie šešėliai, kurie kliudo saulei dailininkei Laumės juostą kedenti varsomis ir jas draikyti visų džiaugsmui?

– Ei, ir čia tu toks pat neatogoda žmogelis! Gi kaip tik tie drėgni, juodi, negražūs debesys ir padaro tuos stebuklingus Vaivorykštės gražumus: jų drėgmės lašai iškedena bespalvį spindulį į septynias spalvas, kurių trys ir Lietuvai kliūva.

Taigi galvą aukštyn. Miels Pilieti! Kad ir tamsu šiandien ir tau dangus apniukęs, – tu žinok, kad varsų galimybė nenyksta. Ji tik slepiasi ir tinkamu laiku vėl pažais tau akyse ir tu jai nusišiepsi, viską užmiršęs.

Tai valio gi, Lietuvos Trys Spalvos!

A. VOLDEMARAS

Lietuvos Valstybės Tarybos narys ir jos atstovas Berlyne, profesorius Augustinas Voldemaras, užvakar sugrįžo iš užsienių, ir L. V. Taryba jam pavedė sudaryti Ministerių Kabinetą. Tokiu būdu prof. A. Voldemaras tampa pirmuoju nepriklausomos Lietuvos ministerių pirmininku.

Štai keletas jo gyvenimo žinių.

A. Voldemaras yra gimęs 1883 metais balandžio 4/16 d. Dysnos sodžiuje, Tverečiaus parapijos, Švenčionių apskrities, Vilniaus gubernijos. Lenkai yra jį apšaukę pusvokiečiu; turbūt dėl jo pavardės. Tai netiesa. Prof. Augustino prosenelis į Vilniaus guberniją yra atkilęs iš Lenkijos, kur buvo prirašytas kaipo Varšuvos bajoras. Mokėjo gražiai vokiškai, bet gražiai ir prancūziškai ir, Napoleonui užeinant, buvo jo kariuomenės vadoklis. Iš to spėjama jį greičiau buvus prancūzą, ne vokietį.

Jau tas prosenelis buvęs sulietuvėjęs, lietuvaitę vedęs, kaip ir paskui senelis ir tėvas. Valdė žemę. Užėjus liustracijai, drauge su kitais smulkiais bajorais ir Voldemaras tėvas prisirašęs į valstiečius dėl gavimo žemės nuosavybėn. Taip kad prof. Augustinas jau yra gimęs valstiečiu ir kitų šeimynos tradicijų, kaip tik lietuviškų, nebeatmenąs. Tai apie jokį vokietiškumą nebegali būti nė kalbos: mūsų Ministerių Pirmininkas yra grynas per tris kartas lietuvis.

Liaudies mokyklą išėjo Tverečiuje, miesto mokyklą Švenčionyse, gimnaziją (Penktąją) Petrapilyje, ten pat ir istorijos filologijos skyrių universite 1911 metais, kaip mokinys garsių Europos vardo akademikų Petr. un. profesorių Rostovcevo ir Zielińskio[1].

1913 m. buvo paskirtas privatdocentu į Bestiuževo kursus[2]. Pagaliau 1916 m., kylant Petrapilio universito skyriui į Permę, ir Augustinas Voldemaras gavo ekstraordinatūrą, destis paskirtas klasikinės filologijos katedros ekstraordinariniu profesorium.

Yra parašęs visą eilę mokslo straipsnių rusų, lotynų ir vokiečių kalbomis; yra nuolatinis bendradarbis Brockhauso ir Efrono Enciklopedijos žodyno[3], kur galima rasti jo straipsnių iš filologijos, istorijos, jurisprudencijos ir publicistikos.

Lietuvių gyvenime veikliai dalyvavo nuo pat gimnazijos laikų. Lietuvių laikraščius puošia nemaža gražių, rimtų, svarbių publicistinių straipsnių. Yra skaitęs per Visuotinus Mokslo Draugijos susirinkimus.

Plačiai į lietuvių politikos dirvą išplaukė 1917 m. per Rusijos lietuvių seimą Petrapilyje geguž. mėn. ir per Tautų Kongresą Kijeve rugpjūčio mėn.[4] Per abudu kartu griežė, taip sakant, pirmąjį smuiką, sumaningai gindamas ir apgindamas Lietuvos nepriklausomybės idėją. Per abudu kartu lietuviai ir svetimtaučiai išvydo jame rimtą politikos pajėgą.

Per taikos tarybas Lietuvių Brastoje kaipo Ukrainos delegacijos attaché suvaidino taip pat žymią rolę Ukrainos reikale.

Yra Europą pažinęs. Karas prof. Voldemarą aptiko Ryme. Gerai moka daugelį kalbų: lietuviškai, lenkiškai, rusiškai, vokiškai, angliškai, švediškai, itališkai, prancūziškai, lotyniškai, graikiškai.

Tai ir vilčių nemaža, kad ir šioje aukštoje vietoje padarys aiškią žymę. Duok, Dieve, laimingai![5]

LAIKINOJI LIETUVOS VALSTYBĖS VALDŽIA

Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių § 9:

„ligi neįkūrus atskiro aukščiausio vyriausybės organo, jo kompetencija pavedama Valstybės Tarybos Prezidiumui, kurį sudaro tam reikalui Prezidentas ir du Viceprezidentu".

Tokiu būdu dabar aukščiausią Lietuvos valdžią laiko šie žmonės: Val. Tarybos Pirmininkas Antanas Smetona ir du vicepirmininku: d-ras Jurgis Šaulys ir kun. Justinas Staugaitis.

ANTANAS SMETONA

Lietuvos Valstybės Tarybos Pirmininkas

Antanas Smetona gimęs 1874 m. liepos 28 d. (rugp. 11 d.) (tatai eina 45 metus) Kauno gub. Ukmergės ap. Vadoklių-Šilų par. Užulėnio sodžiuje. Pradžią mokslo gavo Taujėnų liaudies mokykloje. Paskui išėjo progimnaziją Palangoje, įstojęs čia į trečią klasę. V–VII klases išėjo Mintaujos gimnazijoje. Iš čia pavarytas už kovą dėl pamaldų kalbos, atsisakius melstis rusiškai, ašmą klasę išėjo Petrapilyje Vvedenskoje gimnazijoje ir čia pat paliko juridiniame universiteto fakultete.

Iš universiteto buvo dukart pavaromas; sykį už studentų riaušes, antrąsyk už žandarų kapitono Vonsiackio sukeltą bylą –

lietuvių slaptas organizacijas[1]. Pagaliau 1902 m. pabaigė universiteto mokslą ir įstojo Vilniuje pris. advokato padėjėju. Tačiau po pusės metų įstojo valdininku į Vilniaus Žemės banką, kame ir ligi šiol tebėra.

Atvykęs į Vilnių, veikiai atsirado priešakyje lietuvių, kovojusių už jų teises Vilniuje. Jau Didysis Lietuvių Seimas Vilniuje mato A. Smetoną prezidiume nuo tautininkų. Buvo nuolatinis bendradarbis ir kai kurį laiką net redaktorius iš Tilžės atkilusio „Ūkininko", dabar pasivadinusio: „Lietuvos Ūkininku". Dalyvavo P. Vileišio leidžiamosiose „Vilniaus Žiniose", kol, joms pasilpus, nesumanė įsteigti savo „Vilties" laikraščio, kurs žymiai daliai Lietuvos inteligentijos davė „viltininkų" ar tautininkų demokratų varsos; tai, iš ko kilo šių dienų Tautos Pažanga.

„Vilčiai" patekus į kitas rankas, sumanė savo laikraštį, iliustruotąjį „Vairą"[2], kurs taip puikiai buvo pirmais 1913 metais užsinešęs, tik gyvenimo šalnos jį pakando.

Karui ištikus, A. Smetona radosi priešakyje pagalbos nukentėjusiems pirmininku likusios Vilniuje dalies Centralinio komiteto. Jokia Vilniaus draugija neapsiėjo nepasišaukus jo į valdybos narius.

Publicistikoje Vilniškis (A. Smetonos antrinis parašas) nesugriaunamos logikos straipsniais pasirodė tikrą savo talentą, ir labai gaila, kad kitos visuomeninės pareigos atitraukė jį nuo šios, širdžiai tinkamiausios. Gaila straipsnių, džiaugsmas gi, kad dar daugiau Lietuvos visuomenei jo padirbta[3].

JURGIS ŠAULYS

Lietuvos Valstybės Tarybos Vicepirmininkas

Filosofijos daktaras Jurgis Šaulys gimęs 1879 m. balandžio 23 d. (tatai eina 40 metus) Kauno gub. Raseinių ap. Švėkšnos par. Balsėnų sodžiuje.

Mokslus ėjo Palangoje, Vilniaus kunigų seminarijoje, privačiai ir pagaliau Šveicarijoje, Berno universitete, baigė 1912 m. visuomenės mokslų skyrių (nationale economie) filosofijos daktaro laipsniu.

Sugrįžęs įstojo į Vilniaus Žemės banką, kur ir tebesiskaito.

Lietuvių publicistikoje anksti pradėjo dirbti; dar mokiniu būdamas, rašė 1895 m. korespondenciją į „Vienybę Lietuvninkų". Paskui kaipo Mažageta rašinėjo „Tėvynės Sargui", „Žinyčiai", „Varpui" ir „Ūkininkui". Pastaruoju du net redagavo 1903–1904 metais. Bendradarbiavo „Vilniaus Žiniose" kaipo Šauklys, Bekampis ir kriptonimais; paskui „Lietuvos Žiniose", kurias karo metu, iki rusams pasitraukiant, vedė. Yra išvertęs Sofoklės „Antigoną", Skitaleco[1] beletr. pasakojimų ir k. (žiūrėk P. Vileišio leidiniuose).

Dar studentaudamas veikliai vedė užsienių lietuvių jaunuomenės sandorą Šveicarijoje. Karo metu darbavosi agronomų ir teisių tiekime ir visame dabartiniame lietuvių politikos judėjime drauge su A. Smetona[2].

KUN. JUSTINAS STAUGAITIS

Lietuvos Valstybės Tarybos Vicepirmininkas

Kunigas Justinas Staugaitis gimęs 1866 metais lapkričio 14 d. (tatai eina 53 metus) Suvalkų gub. Naumiesčio apskrityje ir parapijoje, Tupių sodžiuje.

Pradžią mokslo gavo Naumiestyje. Daugiau mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Pagaliau išėjo Seinų kunigų seminariją. Rengėsi į užsienius aukštesnių mokslų, tik buvo sulaikytas Lenkuose.

Įsišventęs kunigu, buvo vikaru trumpai Alytuje, dvejus metus Sniadove, Lomžos gub., pusantrų metų Balbieriškyje, metus Lodziuje, pusketvirtų metų Varšuvoje prie šv. Aleksandro bažnyčios ir daugiau ne penkerius metus ten pat realiosios gimnazijos mokytoju.

Įtakingam anais laikais kanauninkui Kaz. Prapuoleniui[1] sugrįžus iš Petrapilio į Seinus, kun. J. Staugaitis nugalėjo kliūtis ir sugrįžo iš Lenkų atgal į gimtąją vyskupiją. Metus laukė vietos Marijampolėje. Čia įsteigė švietimo „Žiburio" draugiją, išsiplėtusią į visą Suvalkų guberniją ir ligi šiol darbščiai tebeveikiančią. Pagaliau buvo paskirtas klebonu naujai steigiamos Lekėčių parapijos, kur prabuvęs dvejus metus, išsikėlė į Seinus įsteigtojo kunigų žurnalo „Vadovo" redaguoti. Ir redagavo jį, visados pusę

jo numerių pats prirašydamas, ištisus ketverius metus. Paskui ketverius metus klebonavo Pakuonyje ir dabar štai jau dveji metai klebonauja Aukštojoje Panemunėje ties pat Kaunu.

Lietuvių bažnytinėje literatūroje kun. J. Staugaitis yra padaręs didelę žymę. Skyrium yra išleidęs: „Jaunimo idealas arba pamokslai mokiniams", „Bažnyčios istorija", „Argi kalta čia Katalikų bažnyčia" ir nemaža brošiūrų su pseudonimu Meškus. Tuo pseudonimu labai daug pažymėta kun. J. Staugaičio straipsnių „Šaltinyje", bent kiek „Viltyje" ir kituose katalikų krypsnio laikraščiuose. Dar pažymėdavo raštus Panenupiu, gi iš pat pradžių Zanavyku „Šviesoje"[2]. Kat. „Apžvalgoje"[3] visai nedalyvavo.

Visuomeniniame gyvenime visados dalyvavo, vesdamas susirinkimus. Dar Marijampolėje būdamas įsteigė auklėtnamį ir seniams prieglaudą. Kur tik buvo, sugrįžęs iš Lenkų, visur paliko tvirtai suorganizuotą visuomenę. Kaipo rinktinis visuomenės veikėjas atsirado ir Lietuvos Tarybos nariu ir jos Prezidiumo vicepirmininku[4].

LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETAS

LADISLOVAS STAŠINSKAS

Vidaus Dalykų Ministeris

Prisiekusis advokatas Ladislovas Stašinskas gimęs 1874 m. spalio 10/22 d. (tatai eina 45-us metus) Kauno gub. Šiaulių apskr. Žagarės parapijoje, Damelių sodžiuje, kur tėvas nuomavo žemės iš Nariškino. Tai sena grynai lietuviška Stašių pavardė, lenkišką išvaizdą gavusi turbūt drauge su bajoryste apie pabaigą XVIII ar pradžią XIX amžiaus.

Gimnaziją išėjo Mintaujoje dar tada, kada ją vedė vokiečiai. Juridinį gi fakultetą su pirmos rūšies diplomu išėjo Maskvos universitete 1902 metais. Tuojau atvyko į Kauną pirma prisiekusiojo advokato a.a. Motiejaus Lozoraičio[1] padėjėju, paskui ir pats prisiekusiuoju advokatu. Čia veikiai įgijo garbę paties gabiojo bylų gynėjo ir labai daug klientų.

1907 metais buvo rinkiku iš Kauno miesto ir pats pateko atstovu į antrąją Rusų valstybės Dūmą, kur skaitėsi visai nepartijiniu žmogumi. Jis ir tikrai nėkados nepriderėjo į kurią bent partiją, nors sviro į marksistus. Visiems penkiems kauniškiams atstovams sumanius viešai „Skarde"[2] paskelbti, ką jie Dūmoje veiks, destis paaiškinti Lietuvos visuomenei savo politikos „veidą", pasirašė ir L. Stašinskas. Tai nebuvo socialdemokratų pareiškimas, nors kiti antrosios Dūmos atstovai ir priderėjo į tą partiją. Ir byla kilo visai ne dėl pasirašiusių socialdemokratizmo, kaip klaidingai buvo laikraščių vadinama, tik dėl paties straipsnio turinio. Jos ir nebūt buvę, kad paleidžiant antrąją Dūmą nebūtų kilę paskalų, būk lietuviai sumanę tuos pat žmones išrinkti savo atstovais ir trečiojoje Dūmoje. Tai Rusų administracija ir griebės paprasto savo vartojamo įrankio – patraukti kandidatus tieson, nubausti ir taip atimti iš jų rinkimo teises. Penki Kauno gub. atstovai dėl to tapo nubausti metais kalėjimo, kuriuos metus Ladislovas Stašinskas ir atsėdėjo Kaune.

Išėjęs iš kalėjimo, visados dalyvavo visuomeniniame Kauno lietuvių inteligentų gyvenime. Per karą ištremtas iš Kauno į Vilnių, čia ir paliko darbuotis pirma Centro komitete, paskui ir Lietuvos Taryboje[3].

MARTYNAS YČAS

Finansų, Pramonės ir Prekybos Ministeris

Prisiekusis advokatas Martynas Yčas gimęs 1886 m. spalio m. 31/13 d. (tatai eina 34-tus metus) Kauno g. Panevėžio ap. Biržų par. Šimpeliškių sodžiuje.

Pradžią mokslo gavo Biržų liaudies mokykloje. Paskui Petrapilyje privačiai mokėsi pas savo vyresnįjį brolį studentą Joną ir įstojo į trečią klasę Pernavos gimnazijos Igauniuose. Išėjęs čia šešias klases, vėl metus mokės privačiai ir eksternu išlaikė Tomske kvotimus iš septintos ir aštuntos klasės kurso. Ten pat Tomsko universitete ir liko juridiniame fakultete. Parašė darbą iš lietuvių reformacijos laikų ir gavo už tai aukso medalį. Išėjus universitetą 1911 m., buvo kviečiamas likti prie jo arba prie valstybinių, arba

prie kanoninių teisių katedros. Tačiau sugrįžo Lietuvon į Kauną pris. adv. Petro Leono padėjėju.

Čia sparčiai ėmė įgyti klientų. Tik po metų, rudenį 1912 m., tapo išrinktas lietuvių atstovu į ketvirtąją Dūmą; čia šliejos prie kadetų, liaudies laisvės frakcijos, pasilikdamas autonomines teises tautų klausimuose. Daug kartų yra atsiliepęs dėl įvairių, ypač Lietuvos dalykų. Per trejus metus buvo suklomis perrenkamas, be kitų komisijų, į finansų komisijos sekretorius. Buvo pareiškėju turtų ančdėlio, muitinės įstatų, mūsų krašto žemės rinkliavų ir k. k.

Martyno Yčo nepaprastas veiklumas ypač apsireiškė karo metu, kada ant Lietuvos suvirto tiek visokių nelaimių. Išrinktas visos Rusijos miestų sąjungos ir Imper. laisvos ekonominės dr-jos įgaliotiniu Lietuvai (drauge su Suvalkų g.) ir Baltgudijai, ten ėmė suburti visokius naujus komitetus, valgyklas ir k. k. ir dalyvauti jau esamuosiuose.

M. Yčo sumanymu susidarė ir Lietuvių dr-ja dėl karo nukentėjusiems šelpti. Stojęs jos priešaky, gavo atsisakyti nuo kitų įgaliojimų ir tik kaipo šios draugijos pirmininkas ėmė važinėti, pinigaudamas komitetui.

Išgynus prūsus[1], buvo Dūmos pasiųstas į Galiciją įgaliotiniu Dūmos organizacijos priešakyje. Gi vokiečiams atgal įsiveržus į Rusiją, sugrįžo į Vilnių geg. mėn. 1915 m. ir čia jau dirbo, kol sulig tam tikro Centro komiteto nusprendimo neteko išsikraustyti į Petrapilį su dalimi to Komiteto.

Dabar čia Lietuvių draugijos veiksmą išplėtė, padedant kitiems Komiteto nariams, į visą Rusiją, globą tremtinių, pabėgėlių ir ypač jaunuomenės. Jai įsteigė Voroneže dvi gimnaziji ir bendrabučius, padedamas Tatjanos Komiteto[2], kurio nariu buvo patapęs. Iš Dūmos gi buvo išrinktas tarpe septynių į ypatingąją pabėgėlių tvarkymo Tarybą.

Su bar. St. Šilingu važinėjo į Švediją, ten sudarė tam tikrą tarpininkavimo komitetą.

Kada pavasarį 1916 m. Dūma siuntė ypatingą iš 10 savo narių komisiją į Angliją, Prancūziją, Italiją ir Belgiją, M. Yčas radosi jų tarpe; vėl atsidūrė užsieniuose, kur rūpinosi lietuvių reikalą aiškinti ir kelti pas monarchus ir vyresnybes. Tuo pat laiku buvo

L. dr. Centro komiteto deleguotas į Rymo papą prašyti, kad paskirtų tam tikrą dieną visame pasaulyje parinkti aukų dėl karo nukentėjusiai Lietuvai.

Sugrįžęs iš Europos, vėl buvo Centro komiteto pasiųstas drauge su kun. Jonu Žilinsku[3] į Ameriką susisiekti su Rockefellerio fondu, su Raudonuoju Kryžium ir lietuvių organizacijomis Lietuvos šelpimo reikale. Pakeliui aplankė Kinus ir Japoniją.

Amerikoje M. Yčas jau buvo buvęs 1913 m. drauge su dr. J. Basanavičium Tautos Namams parinkti. Padarė 83 paskaitais ir surinko daugiau ne 50 000 r. tam tikslui.

Veikliai darbavosi pradžioje Rusų revoliucijos. Jau kovo 2 d. buvo Dūmos paskirtas Vyriausiu komisaru švietimo reikalų iki paskiriant ministeriu prof. Manuilovą. Paskui tapo pakviestas į švietimo viceministerius ir išbuvo iki bolševikams užeinant.

Dalyvavo antrojoje lietuvių konferencijoje Stokholme pirmininku. Voroneže buvo dukart bolševikų suimtas ir mėnesį prabuvo kalėjime drauge su kitais Rusijos Lietuvių Tarybos nariais.

Bal. mėn. š. m. pasisekė parvažiuoti vėl į Vilnių, vėl į L. dr. Centro komiteto pirmininkus ir Liet. Valstybės Tarybos tremtinių grąžinimo komisiją. Važinėjo iš čia į Ukrainą tartis su jos valdžia.

Liepos mėn. M. Yčas tapo kooptuotas Lietuvos Valstybės Tarybos nariu. Rugp. mėn. drauge su V. T. Prezidiumu ir k. važinėjo į Berlyną ir Šveicariją. Pagaliau tos pat Tarybos buvo siųstas į Švediją tartis su jos valdžia apie svarbius valstybinius reikalus.

M. Yčas turi retą dovaną dirbant nepailsti, vis naujos iniciatyvos pasigaunant, vis naujų bendradarbių randant.

Lietuvių literatūroje M. Yčas yra pasižymėjęs kaipo publicistas ir Korolenkos vertėjas. Yra įsteigęs „Vairo"[4] laikraštį Vilniuje ir „Lietuvių Balsą"[5] Petrapilyje, kurių rolė dar nėra įvertinta[6].

PETRAS LEONAS

Teisių Ministeris

Prisiekusis advokatas Petras Leonas gimęs 1864 m. lapkričio 16 d. (tatai eina 55 metus) Suvalkų gub. Mariampolės apskr. Plutiškių par. Leskavos sodžiuje.

Pradžią mokslo gavo Naumiestyje ir Šunskuose. Gimnaziją išėjo Mariampolėje ir juridinį fakultetą Maskvos universitete 1889 metais. Iš pradžių aplikavo Suvalkų teismo kandidatu. 1892 m. pateko tardytoju į Taškentą Turkestane, paskui prokuroro padėjėju į Samarkandą ir taikos teisėju ten pat. Pagaliau į Margelaną apskrities teismo nariu.

Pradžioje 1906 m. buvo pavarytas iš teismo už dalyvavimą 1905 revoliucijoje ir sugrįžo į Kauną advokatauti. Čia veikiai įgijo lietuvių klientų įsitikėjimą, ypač kad visados stovėjo priešakyje visų visuomeninių lietuvių darbų. Pirmininkavo „Dainoje", Kredito draugijos taryboje ir k.

1907 m. išrinktas į antrąją Dūmą Suvalkų gub. atstovu. Ten dėjosi į kadetų frakciją su laisvomis rankomis Lietuvos, žemės ir autonomijų klausime. 1916 m. vėl sugrįžta į kadetų centrą kaipo lietuvių atstovas, paduoda partijai Lietuvos autonomijos sumanymą. Dėl kilusios revoliucijos partija nesuskubo tą projektą pasvarstyti. Geg. mėn. P. Leonas Lietuvos apsisprendimo klausimą pastatė kadetų suvažiavimui, griežtai reikalaudamas, kad galutinai nutarti šį klausimą susirinkimas pavestų savo Centrui. Susirinkimui tą rezoliuciją atmetus, išstojo iš kadetų Centro ir partijos ir prisidėjo prie „Santaros", nukreipdamas ją per Rusijos Lietuvių Seimą į socialistų pusę. Visados stojo už Lietuvos autonomiją, suprasdamas ją tų laikų galimybės ribose; tai ir kadetus ragino, kad jie pirmi, nelaukdami okupacijos žodžio, pripažintų Lietuvos savarankumą.

P. Leonas vienas žymiausių mūsų publicistų. Laikraščiuose dirba jau nuo 1887 m., tatai jau su viršum 30 metų, pradėjęs dr. J. Šliūpo Amerikoje įsteigtame „Lietuviškame Balse". Ten daugybė straipsnių. Vėliau drauge su Antanu Krikščiukaičiu ir kitais maskviečiais buvo įsteigę ir vedę Tilžės „Šviesą". Dalyvavo „Varpe" ir „Ūkininke" visokiais parašas: Petras Liūtas (socialistinės pakraipos straipsniuose), Girininkas, Atsiradęs ir kitais po smulkesnėm korespondencijom.

Skyrium yra išleidęs rusų kalba Dūmai paruoštą kalbą apie žemės klausimą ir lietuvių kalba apie atstovų rinkimą į Dūmą[1].

JONAS YČAS

Švietimo Ministerijos Valdytojas

Gimnazijos direktorius Jonas Yčas gimęs 1880 m. liepos mėn. 21 d. (tatai eina 39 metus) Kauno gub., Panevėžio apskr. Biržų parap. Šimpeliškių sodžiuje.

Mokslus 1890 m. pradėjo Mintaujoj gimnazijoje, gi nuo 1894 m. Slucko gimnazijoje. Metus pabuvęs juridiniame Petrapilio universiteto fakultete, perėjo į istorijos-filologijos institutą ten pat, kurį išėjo 1903 m. Buvo paliktas prie instituto, tik ministerio Zengerio spiriamas, turėjo atitarnauti už stipendiją. Zengeris neprimė 2000 rb atlyginimo, kurį žadėjo tėvas išmokėti.

Paskirtas Tomsko gimnazijos mokytoju, 1904 m. sudarė bendrovę iš 15 mokytojų, įsteigė gimnaziją ir vedė ją per pusketvirtų metų. Ta gimnazija ir dabar tebegyvuoja. 1908 m. buvo pasiųstas į Semipalatinsko gimnaziją inspektoriauti. 1916 m. paskirtas direktorium antrosios Voronežo gimnazijos, 1917 m. ėjo pareigas Lietuvių Mokytojų instituto direktoriaus.

Tais pat metais dalyvavo Lietuvių Liaudies Mokytojų kursuose Voroneže, kur skaitė apie Lietuvos istoriją. Dalyvaudavo savo paskaitomis visuotiniuose Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimuose. „Lietuvių Tautoje" yra dvi žymi to dalyvavimo. I tome 463–8 p.: „Kaip lietuvis 1382 m. Maskvą nuo totorių gynė" ir II tome, 383–404 p.: „Žiupsnys žinių apie Žalgirio mūšį".

Mokyklų organizavimas, jų vedimas, pedagogika, istorijos mokslas, kurį išguldinėti ruošėsi aukštosiose mokyklose, tai Jono Yčo specialybė. Profesoriauti ir dabar tebesvajoja. Išsirinkęs Lietuvos istoriją, bandė ją tirti. Turi nemaža jos medžiagos, ypač apie miestų atsiradimą Lietuvos teritorijoje. Bet kad Lietuvos istorijos tyrimas ne vieno darbas, tai svajoja apie istoriografų draugiją, kuri parūpintų tam tikrų ištraukų chrestomatiją, kaipo keliarodį pradedantiems tirti.

Būdamas Semipalatinske vicepirmininku geografijos draugijos, jos organe yra paskelbęs ilgesnius darbus rusų kalba: „K 50-letiju osvoboždenija krestjan", gi per Romanovų jubiliejų – „Smutnoje Vremia"[1].

JUOZAS TŪBELIS

Agronomas Juozas Tūbelis gimęs 1882 m. bal. 6/18 d. (tatai eina 37 metus) Kauno gub. Zarasų ap. Panemunėlio par. Ilgalaukių sodžiuje.

Pradžią mokslo gavo Panemunėlio liaudies mokykloje. Gimnaziją išėjo Liepojoje ir Ūkio skyrių Rygos Politechnikos institute 1908 m.

Metus mokytojavęs Rygoje, paskirtas agronomu Žemės tvarkomojoje komisijoje Kauno apskrityje ir kituos, kur darbavosi 1909–11 m. Nuo 1911–13 m. buvo Privalomuoju Nariu Žemės tvarkomosios komisijos Raseinių apskr. Nuo 1913–16 iki likviduojant Žem. tvark. komisijas buvo jos Privalomuoju Nariu Šiaulių ap. Drauge ir kareiviavo.

Žinomas ūkio populiarizacijos literatūroje. Yra jo keletas skyrium išleistų vertimų. Yra nemaža ūkio raštų rašęs „Lietuvos Ūkininke" ir „Viltyje". Dabar redaguoja „L. Aido" priedą „Mūsų Ūkis". Publicistikos straipsnių tebuvo „L. Ūkininke".

Pirmininkauja Lietuvos Ūkininkų draugijoje. Dirbo L. Ū. Tarybos finansų ir švietimo komisijose. Sudarė Tarybos projektą aukštesniajai Dotnuvos ūkio mokyklai, kurios direktorium buvo skiriamas. Be to, yra sustatęs pradedamųjų ūkio mokyklų projektą[1].

KAZIMIERAS VIZBARAS

Ministerių Tarybos Dalykų Vedėjas

Prisiekusis advokatas Kazimieras Vizbaras gimęs 1872 m. birželio 1 d. (tatai eina 47 metus) Kauno gub. Ukmerg. ap. Subačiaus par. Dūdiškių palivarke.

Mokslus pradėjo Šiaulių gimnazijoje, gi baigė juos eiti Mintaujos gimnazijoje. Juridinį fakultetą išėjo Odesos universitete ir ten pat paliko Teismo Rūmuose kandidatu. Tačiau norėdamas būti arčiau tėvynės, greitu laiku persikėlė kandidatu Rygos apskrities teisman.

1902 m. perėjo į Lyvžemio[1] Turtų Rūmų stalo viršininku ir juriskonsultu, tuo pat laiku būdamas prisiekusiojo advokato padėjėju ir paskirtu laiku lieka pats prisiekusiu advokatu. Greitu laiku tampa valdininku ypatingiems reikalams, tikruoju juriskonsultu; pagaliau 1912 m. Lyvžemio Turtų Rūmo skyriaus viršininku.

Karo metu 1916 m. paskirtas finansų ministerijos atstovu II karo Likvidacijos komisijos šiaurės fronte – Latvijai, Lyvžemiui ir Estonijai.

Būdamas žymioje valdžios vietoje, dalyvavo įvairiose komisijose, komitetuose ir t.t. Skaitosi nariu Lyvžemio gubernijos karo ančdėlių žinybos, automobilių rekvizicijos ir įkainojimo komisijos Dorpato apskrityje, Rygos pašto ir telegrafo apskrities tinklo komisijos, apžiūrinėjimo ir įvertinimo karui reikalingų laivų Pleskavos ežere ir Velikajos upėje. Be to, Lyvžemio gub. butų ančdėlio, nekilnojamųjų turtų ančdėlio, pelno ančdėlio, karo dalykų ir kitų žinybų.

Eidamas tiek valdžios pareigų, Kaz. Vizbaras neužmiršo visuomenės ir labdarybės pareigų. Buvo išrinktas nariu Rygos miesto dūmos nuo lietuvių kolonijos, kovai su džiova rinkliavoms tvarkyti Rygoje, Tatjanos Komiteto Rygos skyriaus, Elžbietos Rygos komiteto, Raudonojo Kryžiaus rinkliavų tvarkymo Rygoje, Rygos miesto rinkliavų pabėgėliams serbams, juodkalniečiams ir armėnams, Rygos gyventojų draugijos ir Lyvžemio finansų ministerijos valdininkų ligonbučio komiteto kasininku. Rygos m. dūmos buvo išrinktas Taikos garbės Teisėju.

Nežiūrint tokios daugybės pareigų, Kaz. Vizbaras rado gana laiko grynai tautiniam lietuvių darbui. 1904 m. buvo vienas sumanytojų muzikos ir dainos „Kanklių" dr. Rygoje ir be pertraukimų pirmininkavo ten per ištisus 12 metų. Per dešimtį metų dalyvauja, buvęs vienu sumanytojų ir įsteigėjų, Rygos lietuvių švietimo „Žvaigždės" dr-jos kasininku, užtai išrinktas iki gyvos galvos tos draugijos garbės nariu. Kilus karui, Rygos lietuvių dėl karo nukentėjusiems šelpti komiteto pirmininku; pasitraukęs į Dorpatą, ir ten buvo tokio pat komiteto įgaliotiniu ir pagaliau jo skyriaus pirmininku. Be to, jungtinio visų tautų Vykdomojo

Komiteto milicijai steigti buvo išrinktas savanorių rezervo milicijos viršininku Dorpate.

Paskutiniais laikais buvo valdininku ypatingiems reikalams prie Lietuvos Valstybės Tarybos Pirmininko.

Yra parašęs ir savo lėšomis išleidęs rusų kalba: „Prava litovcev po zemlevladeniju v Zapadnom Kraje"[2] lietuviams palengvinti žemės pirkimą. Gi Odesos studentams yra savo laiku sustatęs ir išspausdinęs konspektus[3].

STASYS ŠILINGAS

L. Valstybės Tarybos Viceprezidentas

Stasys Šilingas gimęs Vilniuje 1885 m. lapkričio 11 d. (tatai eina 34 metus). Čia pat išėjęs 1905 m. Pirmąją gimnaziją ir metus prabuvęs gamtos skyriuje Maskvos universitete, įstojo į juridinį jo skyrių, kurį išėjo 1913 m.

Tik tik iš gimnazijos 1905 metų revoliucijoje dalyvavo kaipo Rusų socialdemokratų menševikų organizacijos Maskvoje narys. Kitais metais perėjęs į lietuvių visuomeninį gyvenimą, ima save analizuoti; įvyksta sielos ir pasaulėžvalgos persilaužimas, ir S. Šilingas atsisako nuo rusų s. d., tampa grynai nepartyvus žmogus ir toks išesti visą laiką. Tampa nebe ekonominiu materialistu, tik idealistu ir kitokio nebepripažino lietuvių veikime.

1908 m. išrinktas Maskvos studentų draugijos pirmininku. 1910 m. drauge su a. a. Ramūnu Bytautu ir kitais draugais ėmė leisti „Aušrinę", kuri tokią žymią rolę pavaidino organizavime liberaliosios jaunuomenės.

Išėjęs universitetą, apsigyveno Vilniuje Trečiosios Vilniaus savitarpio kredito draugijos (Lietuvių banko) pirma valdybos, paskui ir tarybos nariu.

Čia drauge su lietuviais literatoriais išleido „Barą", su dailininku A. Žmuidzinavičium sudarė vadinamąją Čiurlionies kuopą rūpintis grynai dailės dalykais, nepaleisti iš lietuvių rankų a. a. M. Čiurlionies veikalų.

Per karą intensyvai dalyvauja griežtai visuose politiniuose pasitarinuose, pradedant nuo to, kurs buvo Vilniuje sudarytas dar prieš Lietuvos atstovų V. Dūmoje suvažiavimą ir jų kuopos sudarymą. Žinomas jo laiškas apie Lietuvos nepriklausomybę Amerikos lietuviams. Paskui visa buvo pavesta atstovų kuopai.

St. Šilingas sekretoriavo Vilniuje susidariusioje L.dr. nukentėjusiems dėl karo šelpti; taip pat ir Petrapilyje, daliai C. komiteto ten nukilus. Petrapily ant jo pečių gulo pirmasis darbas, dar niekam aiškiai neįsivaizdinant, kaip eis šelpimo organizavimas. Jam teko sustatyti pirmosios keblios išlaidų sąmatos ant tokių didelių sumų, kurios Lietuvoje nei į galvą neateidavo, ant milijoninių sumų, kurių turėjo duoti valstybės iždas 200 000 lietuvių išeivių, idant jiems nors po truputį tektų.

Išrinktas į Ypatingąją pabėgėlių tvarkymo tarybą, per kurią pinigai ėjo. Gerai ten padirbėjęs, 1916–17 m. gavo šalintis dėl per aštrių susikirtimų su nariais rusais. Tai buvo laikraščiuose.

1916 m. lietuvių didžiuliame suvažiavime, kurį veik vienas organizavo, nustatė lietuvių politikos veikimą, kurs sparčiai vystės į organizacinį komitetą ir į tautos mezliavų bylą, iš kurios išdygo Lietuvių Tautos Tarybos. Jos pirmuoju pirmininku patapo Šilingas. Seka Rusijos Lietuvių seimo organizavimas, pats Seimas, kur Šil. radosi prezidiume ir dažniausiai pirmininkavo.

Dalyvavo ir Petrapilio Lietuvių dr. dėl karo nukentėjusiems šelpti.

1916 m. gale ir 17 m. pradžioje su P. Leonu sudarė Demokratinės Tautos Laisvės Santaros partiją ir ėmė leisti tos partijos organą „Santarą".

Seimui suirus, ypačiai S. Šilingas pasirūpino, kad Karininkų organizacija vėl sudarytų lietuvių atstovybę. Ji nutiesė pamatus Vyriausiajai Rusijos Lietuvių Tarybai, kur Šilingas tapo sekretorium. Dirbo nuo gruodžio 1917 m. iki išvažiuojant, reaguodamas į visus politikos atsitikimus.

Voroneže lietuviai bolševikai iškrėtė jo butą, bet nebuvo suėmę. Pagaliau, suorganizavęs Tarybos delegaciją į Lietuvos Tarybą, ir pats čia atkilo.

Liepos mėn. kooptuotas Valstybės Tarybos nariu[1].

L. VALSTYBĖS TARYBOS SEKRETORIAI

Vieton vieno generaliojo sekretoriaus, žinome, išrinkta du, kuriuodu šiaip pasiskirstė pareigas: Valstybės Tarybos narys Kazimieras Bizauskas pačios Tarybos sekretorium, gi Valstybės Tarybos narys Jokūbas Šernas – Tarybos Prezidiumo sekretorium.

KAZIMIERAS BIZAUSKAS

Gimęs 1892 m. vas. 15 d. n. k. (tatai eina 26 metus) Kuršo gubernijoje, Paulauske, apie Ventpilę, gi augęs Šimbarke, kur jo tėvelis 12 metų buvo Vartotojų draugijos sankrovos vedėju. Tai buvo pirmutinis lietuvių kooperatorius, kad ir ne Lietuviuose dirbęs. Gi patys Bizauskai yra kilę iš Vildūnų sodžiaus, Maldučionių valsčiaus Joniškėlio apskrities.

Kazimieras Bizauskas mokslus ėjo Mintaujos, Švico miesto (Šveicarijoje), Vilniaus ir Kauno gimnazijose. Išėjęs ją 1913 metais, įstojo į juridinį Maskvos universiteto fakultetą, kurio tačiau dėl karo dar nebaigė eiti.

Sugrįžęs Lietuvon prieš vokiečiams užeinant, buvo Panevėžio miesto valdybos sekretorium, paskui, vokiečiams užėjus, kaipo jų kalbos žinovas, vertiku ir miesto Beiratu[1], vienu septynių. Pagaliau lietuvių gimnazijos inspektorium ten pat.

Studentaudamas buvo „Ateities" redakcijos komisijoje per dvejus metus; be to, Katalikų Studentų sąjungos pirmininkas; taip pat Maskvos lietuvių studentų žemietijos „Rūtos" įsteigėjas ir pirmininkas.

Mokytojaudamas gimnazijoje, išguldinėdamas lietuvių kalbą ir literatūrą, yra parašęs jos vadovėlį: „Rašliavos bei žodmenės teoriją", svarbų ir pirmutinį toje srityje veikalą. Jį savo prieduose leidžia „Mokykla"[2].

Dalyvavo „Ateities", „Vilties", „Vienybės" laikraščiuose; gi „Rygos Garsą" pat pradžioje karo 3–4 mėnesius vedė kaipo J. Bikino pavaduotojas[3].

JOKŪBAS ŠERNAS

Gimęs 1888 m. birželio 14 d. (tatai eina 30 metus) Jašiškių sodžiuje, Nemunėlio Radviliškio parapijoje Biržų apskrities. Pradžią mokslo gavo Nemunėlio Radviliškio mokykloje. Pasirengęs įstojo į III klasę Slucko reformatų gimnazijos Minsko gub. Už dalyvavimą 1906 metų revoliucijoje buvo iš VI klasės pašalintas be teisių įstoti kur kitur. Sugaišęs dvejus metus, pagaliau gavo Rygos mokslo apskrities globėjo užtarimą ir įstojo į privatinę Trefnerio gimnaziją su teisėmis Dorpate, kurią ir išėjo 1910 m. Į juridinį fakultetą įstojo ten pat. Tačiau perėjo į Petrapilio universitetą, kur ir pabaigė klausyti kursą į galą 1914 metų.

Studentaudamas aktyviai dalyvavo studentų lietuvių kuopelėse. Per vienerius metus pirmininkavo kuopoje „Litvovedenija". Drauge su M. Yču organizavo „Lietuvių Balsą", kurs bet tuo laiku nepradėjo eiti. Antrą pusę 1914 m. dirbo „Lietuvos Žinių" redakcijoje ir jas vedė ligi pat karo maišačiui. Yra rašęs rusų žurnaluose: „Žizn dlia vsech"[1] ir k.

Pat pradžioje 1915 m. atvykęs į Vilnių, tapo Liet. dr. dėl karo n. Centro komiteto sekretorium. Dirbo griežtai visose Vilniaus lietuvių draugijose, mokytojavo „Ryto" gimnazijoje, kurią padėjo ir įsteigti. Drauge su Smetona, Šauliu ir k. buvo toje Vilniaus lietuvių šviesuolių kuopoje, kuri sukvietė pirmąją konferenciją, išskyrusi iš savo tarpo Tarybą, kurios nariu ir pats Jokūbas Šernas tapo.

ALEKSANDRAS STULGINSKIS

Ūkio Ministeris[1]

Agronomas Aleksandras Stulginskis gimęs 1885 m. vasario 26 d. (tatai eina 34 metus) Kauno gub. Raseinių ap. Kaltinėnų par. Kutalių sodžiuje.

Pradžią mokslo gavo Kaltinėnų liaudies mokykloje. Gimnazijoje mokinosi Liepojoje. Išėjęs Žemaičių kunigų seminariją, filosofijos ir teologijos mokinosi Insbruko universitete. Tai pametęs, išėjo Hallės agronomijos institutą[2].

JURGIS KUBILIUS

Pulkininkas Jurgis Kubilius gimęs 1875 m. kovo 16 d. (tatai eina 43 metus) Armoniškių kaime, Liudvinavo par., Kalvarijos pav., Suvalkų gub.[1]

Pradžią mokslo gavo Liudvinavo mokykloje. Paskui mokės Marijampolės gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje ir Vilniaus karo mokykloje, kurią išėjo 1902 m.

Visą laiką tarnavo oficieriu Gardine. Į pabaigą Japonų karo buvo Kinuose. Gi šitą pasaulinį karą ištisą, nuo pat pradžios, prakariavo apkasuose vokiečių ir rumunų frontuose.

1916 m. tebetarnaujant pakeltas pulkininku ir per metus būtų buvęs generolas, kad ne iširimas rusų kariuomenės.

Formuojantis lietuvių kariuomenei, buvo viršininku vieno trijų atsarginių lietuvių pulkų, stovėjusio Smolenske.

DR. LADISLOVAS NAGEVIČIUS

(Apsaug. Tar. narys)

Gimęs 1881 m. birželio 17 d. (tatai eina 38 metus) Kretingos miestelyje. Tai sena Lietuvos bajorų giminė iš Vilniaus gub. Nagiškių.

Mokės Palangoje. Išmestas už pasipriešinimą melstis rusiškai, gimnazijos mokslą pabaigė eiti Rygoje su sidabro medaliu. Specialio mokslo gavo Petrapilio karo medicinos akademijoje ir Archeologijos institute, kuriuodu išėjo 1909 m.

Metus papraktikavęs jūrininkų ligoninėje Liepojoje, visai įstojo į laivyną. Metus plaukiojo pavandeniniais laivais. Su jūrininkų mokyklomis apkeliavo Viduržemio jūrą, Aigiptą, Graikiją, Italiją. Dusyk buvo Šiaurės Amerikoje.

Per šį karą pradžioje tarnavo kanonierkoje „Chrabryj" priešakinėse pozicijose su divizionu nard. laivų. Antrą pusę karo šarvuotyje „Slava". Pusantrų metų uždarytas Rygos įlankoje, skaito šešiolika dienų vienų mūšių su pakraščio artilerija, su drednautais ir nardomaisiais laivais. Dr. L. Nagevičius yra gavęs visus karo teikiamus pasižymėjimo ženklus.

Dr. Lad. Nagevičiui pradžioje karo buvo pavesta sanitarijos dalykai visuose Suomių pakraščiuose: baterijose, švyturiuose ir t. t.

Perkeltas į Juodąsias jūras, Sevastopolyje buvo, kaipo nepartinis socialistas, nariu dviejose jūrininkų kareivių ir darbininkų tarybose ir kooptuotas į centralinį jūrininkų komitetą. Daktar. Nagevičiui čia buvo vėl pavesti sutvarkyti visos Krymo pakraščių sanatorijos, kur revoliucijos metu buvo viskas ir ypač ligonių paklusnumas gydytojams iširęs; ir paruošti vietos kelioms dešimtims tūkstančių grįžtančių tuberkulininkų.

Visuomenės ir politikos veikime dr. L. Nagevičius visur buvo tarpe pirmeivių, destis pirmose eilėse. Yra tarpe sumanytojų ir įsteigėjų karo medicinos akademijos studentų „Fraternitas", kuri tiek mūsų jaunuomenės apsaugojo nuo rusų nihilizmo; jai reiks paskirti atskiras istorijos lapas; lietuvių draugijų Liepojoje, Helsinkiuose, Sevastopolyje, Vilniaus L. Mokslo Draugijos.

1905 m. po Vilniaus seimo buvo suimtas, sėdėjo Telšių ir Šiaulių kalėjimuose. Kauno teismo rūmų buvo teistas už platinimą Seimo nutarimų ir už prakalbas valsčiuje. Per šią revoliuciją ėjo drauge su „Slavos" matrosais, tebuvo vienas jos oficierius nesuimtas, dar pakeltas į „Garbės matrosus", daug įtakos parodė stabdydamas oficierių skerdynes. 1917 m. per Rusijos Lietuvių Seimą Petrapilyje sudarė kairiųjų karininkų (38) bloką, kurs per balsavimą nusvėrė rezoliuciją – už Lietuvos nepriklausomybę.

Be to, dr. L. Nagevičius, kaipo archeologas, Rusijos valstybės lėšomis yra ištyręs gerą Žemaičių plotą apie Palangą, Kretingą, Gargždus, Švėkšną – per 16 mylių ir apie Viekšnius. Keturios didelės skrynios iškasenų pavesta Petrapilio ermitažo ir Maskvos istorijos muziejam. Be to, L. Mokslo Dr. muziejui Vilniuje. Jų dabar ketina pareikalauti atgal Lietuvai. Šiais darbais dr. N. nustatė lietuvių laidojimo duobių tipą; davė Rusijos archeologijai daug sistematuotos medžiagos ir daug labai įdomių iškasenų, pareiškusių gražumą senovinės mūsų kultūros, kurios kas kraštas, tai kitokis tipas.

Dr. L. N. aktyviai dalyvavo sudaryme Nepriklausomųjų demokratų klubo, kurs jau visas partijas peraugo kiekybe ir kokybe savo narių inteligentų[1].

STASYS NASTOPKA

Be dr. Lad. Nagevičiaus, apie kurį jau esame rašę, antras Lietuvos Apsaugos Tarybos narys – papulkininkas Stasys Nastopka. Jis yra gimęs 1881 m. birž. 19 d. Biržų parapijoje, Rimkuškių kaime. Reformatų tikėjimo. Mokslus ėjo Biržuose, Bauskės miesto mokykloje, Vilniaus realinėje m. Dvejus metus pratarnavęs Kaune trečiame tvirtovės pulke, įstojo į Vilniaus karo mokyklą, kurią ir baigė 1908 m. Oficieriu 3 m. tarnavo antrame Varšuvos pulke, 4 m. Penzoje 178 Vendeno pulke ligi pat karui prasidedant. Pagaliau trejus metus per karą – apkasuose jau kaipo to pat pulko vadas. Išvaikščiojęs visą Rusijos frontą, nuo Suomijos iki Galicijos. Lietuvių kariuomenei pradėjus skyrium tvarkytis, S. Nastopka buvo paskirtas vadu Pirmojo atskirojo lietuvių pulko Vitebske.[1]

VYTAUTAS ENDZIULAITIS

1919 m. gruodžio 2 d. Kaune palaidojo vieną didžiausių katalikų veikėjų – Vytautą Endziulaitį. Kaune mokama pagerbti savo darbininkai. Katalikų organizacijų atstovai, vainikų nešėjai užėmė du kvartalu kelio, neskaitant minios. „Libera" giedojo prel. Dambrauskas, lydėjo prof. Jurgutis[1]. Rinktinį kalba ir turiniu pamokslą pasakė kun. Karečka[2]. Prie duobės pasakyta daug prakalbų, nusitęsusių iki 3 val. Tikrai krikščioniška dvasia, širdies žodžiu ir švelnumu čia pasižymėjo Bizausko[3] kalba. Minia lydėjo ašarodama.

A. a. Vytautas Endziulaitis, sūnus Marijampolės mokytojo, ėjo vos 27 metus. Maskvos universitete ėjo gamtos mokslą, labai atsidėjęs chemijai. Neramino jį vitalizmo klausimas, kuriuo žadėjo ypač užsiimti. Buvo pirmiausias organizatorius katalikų moksleivių į ateitininkus, į kr. demokratus. Kaunan paskubėjo iš Maskvos, metęs baigiamuosius kvotimus, stoti krikščionių darbininkų priešakyje. Gyveno kaip asketas: pats pusbadžiu ir suplyšęs, viską atiduodamas neturčiams moksleiviams. Rašė agitacines brošiūras, laikė paskaitas. Visur buvo gyvybės dvasia. Kaune nepiga bus jis kuo kitu atstoti. Suprantama, kokia širdgėla Kaunas skyrės su a. a. Vytautu.

PRIERAŠAS

Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti Centro komiteto Petrapilyje sumanytoji „Lietuvių diena", destis diena rinkliavų Lietuvai sušelpti, davė nemaža aukų. Kas buvo surinkta užsieniuose ir kaip tai sunaudota, turės atsiskaityti Lietuvių pildomasis komitetas Šveicarijoje su kanauninku K. Alšauskiu[1] priešakyje.

Rusijos bažnyčiose buvę surinkta apie 64 000 r. Jie buvo susiųsti į vyskupo sufragano Cieplako[2] rankas L. dr. Centro komitetui įduoti. C. komitetas tų pinigų paimtų buvo delegavęs savo pirmininką Martyną Yčą ir savo prezidiumo narį kun. J. Tumą, privalėjusiu visa tai auksu nusiųsti Lietuvon per Žemaičių vyskupo Pr. Karevičiaus rankas. Buvo jau gauta iš ministerijos ir valiuta 50 000 rb. Tačiau „Vado" redaktorius kun. Juozapas Vailokaitis[3] ir seminarijos profesorius kun. Rėklaitis[4] užkvestionavo C. komiteto sąžiningumą ir nors asmeniškai kun. Vailokaitis patikrino valiutos gavimą, tačiau tų pinigų iš vyskupo pareikalavo į savo rankas kaipo tikresnes, jog tie pinigai bus J. M. v. Karevičiui nusiųsti. Mes esame patyrę, vyskupas Karevičius tų pinigų neesąs gavęs. Kun. Vailokaitis pasiaiškino išeikvojęs tai „Liaudies Sąjungos" reikalams ten pat Petrapilyje.

Taigi jis, kun. J. Vailokaitis, ir kun. Rėklaitis, abudu dabar čia pat esą, turėjo priimti ir apyskaitas surinktųjų aukų. Tikimės

juodu tai viešai paskelbsiant p. J. Kazakevičiaus ir visuomenės žiniai. Lygiai ir tai, kas juodu įgaliavo taip, ne kitaip suvartoti anas aukas.

LATVIJOS VYSKUPIJA IR JOS VYSKUPAS

„Lietuvos Aido" skaitytojai iš Nr. 114 ir 153 jau žino[1], jogei Rygos, arba Lyvžemio, vyskupija, pranašlavusi lygiai 290 metų, pagaliau gavo sau vėl teisėtą ganytoją, vyskupą Eduardą grafą O'Rourke'ą (Orurką). Vyskupu kun. Eduardą šventė J. M. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis, asistuojant J. M. Žemaičių vyskupui Pr. Karevičiui ir protonotarijui Kaz. Michalkevičiui, šio gruodžio mėn. 15 d. Vilniaus katedroje.

Naujas Latvijos vyskupas, kuriam ganyti tuo tarpu pavesta Vidžemis, Infliantai ir Estija, gi po taikos konferencijai, neabejojame, bus pavesta ir Kuršas, kaip neatskiriama Latvijos dalis, kilęs iš Lietuvos aristokratų, dabar 42 metų, pačiame gražume amžiaus, išėjęs Rygos Politechnikos institutą ir priderėjęs į jo studentų „Arkonijos" korporaciją.

Tai ir iškilmėse žymiai dalyvavo tos korporacijos filistrai, kaip bažnyčioje, taip ir rūmuose 3 val. po pietų. Mečislovas Jalovieckis arkonų vardu pasakė gražią pasveikinimo prakalbą, pažymėdamas, kaip tos korporacijos žmonės, nešiodami prie širdies spalvas ir tiesos bei teisybės obalsį, visados buvo ir bus nesusiaurėdami partijomis ar kitaip kaip.

Gana keista buvo matyti, kaip buvusieji buršai didžiausia pagarba dabar bučiuoja savo draugui ranką, kol pasibučiuos į veidus.

Buvo ir Infliantų dvarininkų deputacija. „Kad ir Rygoje teks gyventi, – sakė jiems vyskupas, – vis dėlto Latgaliai bus vyskupijos branduolys, ir juo daugiausiai teks man rūpintis".

Lietuvos Valstybės Tarybos ir jos Pirmininko vardu sveikino vyskupą valstybės sekretorius Kaz. Vizbaras[2].

„Lietuvos Aido" vardu, kuriam kun. O'Rourke'as visados reiškė nemaža palankumo, kun. Tumas pasakė:

„Pavesta man pasveikinti Jo Malonybė didžios garbės, gavus antrą mitrą (Bažnyčios kunigaikščių kepurę). Ji pridera Tamstai asmeniniais savumais. Tačiau man nesiveržia iš lūpų gražūs žodžiai, nes, vieton sveikinti, norėtųsi pabučiuoti kojelės, kaip misionorių išleidžiant į laukinius žmones. Laukinių žmonių žiaurumai šiais laikais veik visur siaučia, ir „Lietuvos Aidas" gerai numano, kaip sunku bus išlaikyti ant galvos bet kuri mitra. Tai ir velija Tamstai kuo daugiausiai pajėgų, kuriomis tesėtumei mūsų kaimynės Latvijos naudai kuo ilgiausiai patarnauti".

J. M. naujas Latvijos vyskupas kitaip ir nededas, kaip tik – latvių vyskupu. „Aš tos garbės, – sako, – negeidžiu ir net nežinojau, kas mane padavė Rymui kandidatu. Jei neatsisakiau griežtai, nemokėdamas latviškai, tai tik bijodamas, kad tada galės nusitęsti paskyrimas latviams vyskupo. Dabar po kelias valandas mokausi latviškai, laikau su savim latvį klieriką, tyčia kokiam mėnesiui atidedu savo išvažiavimą į Rygą, kad turėčiau laiko bent tiek pramokti, kad nuvažiavęs pirmąjį pamokslą galėčiau latviškai pasakyti. Po pusės metų, tikiuos, galėsiąs ir susikalbėti. Turėdamas savo globoje veik visą Latviją, jaugi visomis galėmis stengsiuos remti ir tautinius latvių reikalus. Tuo pat žygiu pilnai patenkindamas ganytojavimo dalykais ir mažumas: lietuvius, lenkus, vokiečius ir k. Čia – Latvija, tai vyskupija bus ne kokia kitokia, kaip tik – latviška".

Taip mums aiškino, lankydamas mūsų redakciją. Ir reikia pasikliauti tais kuo geriausiais vyskupo Eduardo norais: latviai juo neužsivils.

Biografinių davinių žiūr. V. R. I t. 150 p.[3]

Štai keletas istorijos žinių apie Rygos, Livonijos ar Infliantų (visaip buvo vadinama) vyskupiją.

Pirmuoju vyskupu buvo paskirtas 1186 metais Holštinijos vienuolis Meinardas. Jis įsteigė lyviams, kurie tuo laiku visu pajūriu gyveno, pirmąsias bažnyčias Jukskiulyje ir Kirchholme.

Üxkül igauniškai reiškia: vienas kaimas; Kirchholm vokiškai bažnyčios kalva. Lyviai buvo igaunių, arba estų, giminės. Antras vyskupas buvo abatas Bertoldas, paskelbęs Pabaltijo pagonams pirmąjį „Kryžiaus karą" ir pats beginklis tame kare žuvęs.

Trečias vyskupas buvo Bremų kanauninkas Albrechtas von Appeldern de Buxhow 1199 m. Jis 1200 m. įkūrė Rygos miestą ir Kalavininkų ordiną ir pavergė visą Igauniją (Estiją), Latviją ir Ozylijos salą ir valdė jas per 30 metų. Kiek vėliau Livonijos vyskupai buvo pakelti arkivyskupais. Pirmas Rygos arkivyskupas Albertas Sauerbeer.

Kalavininkams susidėjus 1237 m. su kryžiuočiais, riteriai ėmė taip elgtis, kad Rymo papos gavo kelissyk juos iškeikti. Pagaliau jie visai atsiskyrė nuo R. Katalikų Bažnyčios.

Pirmieji protestantų apaštalai Rygoje buvo Andriejus Kröpken ir Silvestras Tegetmeier. Paskutinis Rygos arkivyskupas buvo Vilimas Brandenburgiškis iki 1563 m.

Livonijai susidėjus su Lietuva ir Lenkija, Steponas Batoras buvo atgaivinęs vyskupiją, nebe Rygoje, tik Vendene. Pirmasis Vendeno vyskupas buvo Aleksandras Mieleńskis, paskirtas 1583 m. Ta vyskupija teišbuvo iki 1628 m. ir teturėjo tris vyskupus, nes Olivos traktatu[4] katalikams buvo atimtos visos teisės Pabaltijo krašte.

Senų seniausios vyskupijos atgaivintojui teks pavaidinti visų latvių ir ypač latgalių gyvenime gal ne mažesnę rolę, kaip vaidino Albrechtas.

A. A. JADVYGA RONDOMANSKAITĖ

Žūlino dvare, Vytauto Baterlevičiaus ir K-o parceliuojamame valstiečiams, kovo 18 d. mirė Jadvyga Rondomanskaitė, minėtina mums nors dėl to, kad Rondomanskių šeimyna davė Lietuvai lietuviškai jaučiančių inteligentų darbininkų, nors patys bajorai ir lenkiškųjų tradicijų. Nesišalindami nuo tos vietos liaudies, Rondomanskiai[1] yra gyvi rodytojai mūsų bajorų luomo žmonėms, jog jiems kelias ne į Varšuvą, tik į Lietuvos liaudį; jog jiems lemta geru ir blogu dalytis su Lietuvos, ne su Lenkijos liaudimi.

Pamaldos už a. a. Jadvygos vėlę bus gegužės 1 d. 11 val. ryto Aušros Vartų koplyčioje.

DR. ANTANAS VILEIŠIS[1]

(Iš pamokslo)

Šv. Povilas Apaštalas mirdamas rodės labai patenkintas savo gyvenimu, jogei baigdamas gyvenimą ir jo uždavinių kursą, išlaikęs tikėjimą ir tikįs, jog už tai būsiąs jam paruoštas teisybės vainikas.

Kas mūsų tautiečiai turėtų teisės ir drįstų apie save pakartoti šiuos didžiojo mokytojo nurimimo žodžius? Apsidairę ir beveik neklysdami pasakytume: nebent vienas a. a. Antano nabašninkas.

Nebekalbėkime daugiau apie velionies nuopelnus: tai jau buvo vakar plačiai ir teisingai (kanauninko J. Kuktos[2]) išskaityta ir dar bus kapinėse pridėta. (Sakė kun. Jazukevičius ir dr. L. Nagevičius[3].) Čia teatsiminkime, kaip dr. Antanas iš viso sąžiningai ir ištikimai pildė savo pareigas.

Žmogaus vertybė ir yra matuojama jo sąžiningumu ir ištikimumu, ne didumu ir prakilnumu pareigų, tekusių jam pildyti. Mes tas pareigas dažnai patys prasimanome. Šišo pagautas, kai kas sušunka: štai šoksiu bėgsiu, kalnus nuversiu, dangų nugriausiu, jūrias išsekinsiu. O kaip reikia, sudega savo pačių prasimanymo liepsnoje. Tai žmonijos tarškalai barškalai.

Kiti žmonės pareigų sau neprasimano, bet joms visa širdimi pasiduoda, su jomis susigyvena, pajunta jas savomis, nuo jų nebeatskiriamomis ir ima jas pildyti, ne degdamas, tik dirbdamas. Darbas tampa jam privalomas; be to gyvenimas jiems nebebūtų gyvenimas.

Aš tikrai galiu pasakyti, a. a. Antano velionis, kai, sodžiuje šen ten padirbėjęs, važiavo į Vilnių, nebuvo nusistatęs tos aukštos misijos, kuri jam teko čia pildyti per ilgus 20 metų: ginti lietuvių tautybę ir kelti lietuvių kultūrą (nors Vileišių giminė visados buvo neįtariami tautininkai). Bet atvažiavęs ir radęs čia darbo dirvą – dirvonus kelti, įsikinkė į sunkų jungą tuolaik dar nedaugelio lietuvių tautininkų Vilniuje ir traukė, atsiprašant, ašvienio pajėga, jaučio kantrybe ir ištverme, neafišuodamasis tik kad jam, jo prigimimui to reikėjo. Be tautos kultūros darbo Vileišis nebebūt buvęs Vileišis.

Pirmąją vagą dr. Antanas varė kovodamas už bažnyčią, skirtiną vienų lietuvių reikalams. Kai kiti kovojo „dėl teisybės principo", dr. Antanas kovojo, kad jam savos bažnyčios reikė. Ilgomis atkakliomis pastangomis gavęs Šv. Mikalojaus bažnyčią, nuo jos jau nebesiskyrė; puošė ją, pinigus su kitais dėjo, šventomis dienomis lankė, čia, ne kur kitur, Šv. Sakramentus priiminėjo. Per visą savo gyvenimą išlaikė gyvą tikėjimą; jo reiškėjos, bažnyčėlės, buvo jam brangi kiekviena plytelė; jis čia meldėsi, čia raminosi, čia atgailavo savo jeibes (kas gi be jų?), jos laiminamas numirė ir dabar štai jos lydimas, kaipo geras jos sūnus, išvažiuoja į naują, gražiausį visoje Rosoje[4] giminės mauzoliejų laukti atsikėlimo, kuriuo taip tikėjo.

Antrą vagą dr. Antanas varė vargšų našlaičių tarpe. Jis nedeklamavo apie labdarybės pareigas, apie vargingųjų diktatūras ir t. p., tik darbščiai globė, steigė prieglaudas, komitetuose neapleido nė vieno posėdžio po dukart per savaitę.

Trečią vagą varė radęs tamsą, žemą liaudies mokslą. Steigė jai mokyklas, Lietuvių susišelpimo draugiją, rašė knygas ir laikraščius apie liaudies higieną, buvo Lietuvių Mokslo Draugijos narys įsteigėjas.

Ir ko ėmės, tai ėmės ne tam kartui, ne tai tik dienai ir ne vieneriems metams, kuriems būdavo renkamas. Užsimovęs jungo lanką, jo nebepakeitė, vilko amžinai. Jei prisiėmė būti L. Mokslo Dr. kasininku, tai buvo juo nuo pat pradžios iki mirčiai. Jei leidosi renkamas Lietuvių susišelpimo draugijos pirmininku, tai jau niekas kitas jo nebepalaikė. Jei steigė dviklasę mokyklą ir prieglaudą, tai jas patsai su savo žmona Emilija iki šiol vedė, globė ir nuolat rūpinosi. Ir niekam vilniečių neparėjo į galvą perrinkti, nes žinojo, jautė, jog dr. Antanas Vileišis savo vietose nepamainomas.

Buvo ramus, tylus, priešakin nelindo; bet jo darbai vis dėlto laikė jį lietuvių visuomenės priešakyje. Nedundėjo kaip tuščias bosas, nes buvo – pilnas. Rausė giliąją šaknį, ir Lietuvos kultūros istorijoje jam skirta gražioji ir garbingoji vieta.

ŠIŲ DIENŲ MINČIŲ SKEVELDROS

Partija – psichologinis apsireiškimas; skirtumai ne luomuose, ne realybėje, tik dvasios srityje.

Gyvenimas lankstus, tad jo nereikia principuose detalizuoti, kad nevaržytų.

Tautos Pažangos partija[1] – tvarkos ir realybės partija. Ji nebūtinai stoja už monarchistą, nebūtinai už respublikoną.

Netiesa, kad politikoje nėsą doros: jos turi būti.

Moterims tiek duoti teisių, kiek tik pakelia; bet nedaryti tų teisių privalomomis.

Valstybinimas ar visuomeninimas – valdžios priemonės atskiruose atsitikimuose. Jis netrukdomas, bet ir neprivalomas – teeinie evoliucijos keliu.

Lietuvos Valstybę sudaryti neleidžia lietuvių servilizmas; mažumos spjauna mums į akis, o mes vis – apie jų teises.

(Iš Tautos Pažangos konferencijos).

VYT. BIČIŪNUI

Kilus Vilniuje lietuvių teatro klausimui, aš užtikau seną, nesuvartotą Vyt. Bičiūno[1] straipsnelį, kur buvo teisingų minčių. Aš jį griežtai perdirbau, daug pasenusių dalykų išmečiau, kai ką nauja įdėjau – keletą vardų ir frazę: „Bolševikai, atėję į Vilnių, tepasakė esą metas tautos teatras kurti, pasikvietė iš Petrapilio artistą Glinskį[2], paskyrė įmanomas algas žmonėms, kurie atsidavė teatro menui, kad jie, kol ims vaidinti, pirma mokytųsi". (Žiūr. „Nep. L." Nr. 7)[3]. Po to pasakymo, žinoma, reikėjo padėti: „Red." Aš to per greitumą nepadariau, ir V. Bičiūnas „Laisvės" Nr. 40 teisingai už tai pyksta. Tik neteisingai sako, būk ta frazė „girianti bolševikų dailės globojimą" straipsnyje jo, „visados buvusio priešingu visokiems proletkultams". Proletkulto ir ta frazė negiria, tik pažymi faktą. Komunistai pirmieji buvo Vilniuje įsteigę valstybinį lietuvių teatrą. Tai faktas, ir mums tiesiog šlykštu, kai partijos žmogus tiek yra neteisingas, kad nei fakto

nenori matyti ir jo konstatavimą skaito sau negarbe. Pilietį Vytautą Bičiūną atsiprašau: vedum daugiau nebeprisieis susidurti.

KUN. JONAS VIZBARAS

Kovo 27 d. bene karštine mirė Liepojos klebonas Jonas Vizbaras. Vilniaus spauda keletą kartų prikišo jam per mažą atsidėjimą Liepojos lietuvių dalykams ir per didelį rūpestingumą – lenkų dalykais. Vieną kartą klausiamas, jis man karčiai atšovė: „Ar aš skaudžiu lietuvius? Ko jie iš manęs nori?"

Nesusitikdamas su juo, aš nemoku tų dalykų apspręsti, nemoku a. a. kun. Jono įsivaizduoti Liepojos klebonu – ar tiko jis tai rolei. Jis mano vaizduotėje buvo, yra ir paliks toks, kokį jį pažinau jauną: simpatingiausias žmogus, meiliausias draugas, pavyzdingiausias kunigas, geriausias lietuvis.

Kun. Jonas Vizbaras yra gimęs Zūbiškių kaime, Svėdasų par. (dabar – jau Šimonių) 1870 m. Puikiai išėjęs visą gimnaziją Liepojoje, 1889 m. įstojo Kaune į Žemaičių kunigų seminariją. Paskutinis žodis, ar į seminariją, ar į universitą stoti, lemta buvo man tarti, ir aš tariau:

– Eiva į kunigus!

Ar paklydau aš savo gyvenimo kelyje, nesisakysiu; draugo gi Jono – tikrai nesuklaidinau. Aš jau buvau metus buvęs seminarijoje, kai Jonas, gražus ponaitis, vokiečių kultūros, gilaus išsilavinimo jaunikaitis, svyravo tarp dviejų pašaukimų. Nurimęs mano nusprendimu, atsidėjęs ėjo lietuvių kalbos mokslą ir lavinosi askezoje.

Akademijoje tepabuvo metus. Pilvo silpnumas neleido jam Petrapilyje gyventi. Sugrįžęs ilgai buvo kapelionu toje pat gimnazijoje, kurią pats buvo išėjęs, savo mokslu ir žiniomis tenkindamas mokinius.

1905 m. revoliucija užtiko jį Kurtuvėnų klebonu, kuo geriausiuose santykiuose su grafo Liudviko Plioterio-Ziberko šeimyna. Vis dėlto turėjo jis civilinės drąsos stoti už liaudį ir drauge su savo broliais, Peliksu studentu ar Antanu ūkininku,

pareikalauti, kad grafas atiduotų atgal žemes, nuo kurių kitkart buvo nukėlęs laisvuosius žmones. Grafas žemes atidavė, bet... ir klebonas gavo pasitraukti į Darbėnus. Kiek vėliau – atgal į Liepoją klebonautų.

Man redaguojant „Tėvynės Sargą", kun. Jonas yra davęs keletą vykusių straipsnių; kai kurių nesuskubta išspausdinti, ir aš juos gavau atgal sugrąžinti. Be ko kita, kun. Jonas interesavosi darbininkų klausimu, parašė, kaip Kat. Bažnyčia žiūri į streiką, rado palankumą jam.

Liepoja kun. Jonui tedavė begales darbo, rūpesčio, 13 mokytojų laikyti ir galų gale – skurdą. Karo metu tiesiog badavo ir šaukės pagalbos brolio inžinieriaus, kurs jam ir siuntinėjo pašalpos po 100 rub. mėnesiui. Taigi turtų kunigavimas jam nedavė. Nedavė ir kitokios laimės.

Tai ir buvo pagrimzdęs askezoje, kiek tiek nutolęs nuo draugų kaimynų. Gal dėl to ir su parapijonais lietuviais nesidėjo. Vis dėlto buvo jų brolis. Liepojos istorijoje kun. Jono Vizbaro klebonavimas bus užrašytas labai veiksliomis raidėmis. Net tų pačių lietuvių liepojiškių kultūros istorijoje.

Nemoku girti. Jaučiuos tik netekęs tiesiog – brolio, ne tik moksladraugio ir parapijono. Daugeliui buvo brangus žmogus: kodėl jo bendradarbiai kunigai to neliudija raštu?

GURGUOLĖ. RIKIUOTĖ. VORA

„Draugijos" Nr. 2–3 (98–99) yra kalbos dalykų (167–9 p.). Ypač daug knygų recenzijose; ten daug pykos su kalbininkais ir nekalbininkais. Gerokai teko J. Jablonskiui; bent kiek teko ir man.

Adomas Jakštas 181 p. sako: „Jei neklystame, „gurguolę" yra nežinia iš kažkur ištraukęs J. Tumas ir gan dažnai, lyg ką gera, tebevartojąs savo raštuose. Tas nedailiai skambąs ir nežinia ką reiškiąs žodis visai nėra vertas virsti kariškuoju terminu".

Paaiškinu. Gurguolės žodį yra kun. K. Jaunius „ištraukęs" iš gyvos kvėdarniškių kalbos; jis reiškia štai ką: „Gardėms į griovį pašlijus, privirto visa gurguolė žmonių". Tai paties Jauniaus

pavyzdys. To žodžio „mała kucza" jis pats nemokėjo kitaip išversti, kaip – grupė, krūva.

Įsidrąsinęs paprieštarausiu dar dviem A. J. nuomonėm: „Gromozdiškoji *rikiuotė* galima visai palikti jos išradėjams, juoba kad „stroi" reiškia abstrakčią sąvoką, tuo tarpu tokie daiktavardžiai, kaip *nešiotė, mazgotė,* labiau tinka konkrečioms sąvokoms, reiškiančioms tam tikrą įnagį".

Tai būtų teisinga, jei priesagos *-otė, -iotė* būtų tolygios priesagai *-uotė, -iuotė.* Svėdasiškiai sako: „Kokia čia *važiuotė* tokiuo nelygiu keliu: geriau eisiu pėsčias". Iš to sprendžiu, jog ir *rikiuotė* yra kaip tik abstrakčios, ne konkrečios prasmės, visai ne tos rūšies kaip *nešiotė.*

P. 179: „*Vora,* deja, gyvoj kalboj neteko jos girdėti".

Betgi tai visuose Žemaičiuose (ne Žemaitijoje) yra vartojamas žodis ten, kur aukštaičiai sako: *virtinė, vertinė.* „Našlaitis blogai laikomas: utys voromis per apykaklę eina".

A. † A.
KUN. PRANAS TURAUSKAS

Utenos klebonas

Besislapstydamas nuo komunistų persekiojimų, gavo gyventi miškuose. Pavasario naktimis šalta, tai gavo uždegimą plaučių ir geg. 24 d. mirė. Jau stingstančia ranka dar rašo laišką Lietuvos kariuomenei, vaduodamas iš mirties – komunistą.

Jei a. a. kun. Pranas nieko daugiau gera nebūtų padaręs, tas vienas pavyzdys būtų buvęs ilgai minėtinas. Tikras dvasiškis kitaip pasielgti negalėjo.

Bet šitokių atsitikimų a. a. kun. Prano gyvenime buvo tol gražu ne tas vienas. Tai buvo grynų gryniausis idealistas ir kitų nelabai pasergimas asketa.

Idealistas dažnai esti praktikingo žmogaus karikatūra: taip, jis nemoka gyventi. Asketa vėl dažnai esti sustingęs, medinis šiurkštuolis, prie kurio negali prisitikti: taip, jo niekas švelnaus negenėjo.

Visai kitoks buvo žmogus Turauskas. Jis buvo praktikingas. Kur jį dėsi, jis visur tiks ir pavedamąjį darbą padirbs, nors niekados neprisipažins esąs kam nors tikęs. Pasiūlysi jam kokį atsakomą darbą, jis tau ir akis išvers: „Kas aš? Aš – mebel!" Suprask, tiek teturįs proto, kaip stalo koja; sugebėjimo tiek pat. Tik niekas jo neklausė ir stūmė visados ten, kur sunkiausia rolė reikėjo pavaidinti. Ir išdarų buvo visados ko geriausių. Veiviržėnai, Alušta, Alernė, Utena, Kaunas, Raseiniai, Mažeikiai – tai etapai labai sunkios tarnystės, kuri kliuvo kun. Pranui, tai dėl santykių su bendradarbiais, tai dėl žmonių pakrikimo, tai pagaliau dėl politikos aplinkybių.

Asketa kun. Pranas buvo sau. Pasninkavo ar atgailojo – burną nusiprausęs, anot to, kad niekas nematytų nuliūdusio jo veido. Tikėjimo buvo ko giliausio. Bažnyčia, Sakramentai jam ne tarnystė buvo, tik natūralus veiksmas, kuriuo jis „produkavo" žmonių dorą ir protą. Ir nbesugyžo, kaip kiti, nevirto dirbtinu saldžiaširdžiu. Jis mokėjo tarti kritikos žodį, ir labai kartų žodį, tam, kurį skaitė niekšu ir nebepataisomu. Nuo to purtės jo esmė nenoromis.

Tautinės kultūros vagą kun. Pranas nuvarė ko plačiausią. Patriotas buvo nuo pat jauniausių dienų. Veikliausias Vaižganto bendradarbis „Tėvynės Sargą" leidžiant, jį gabenant per sieną, platinant tolimiausiuose kraštuose, renkant jam leisti lėšų. Švietė knygomis, visur kūrė mokyklas ir mokė, mokė žodžiu, kaip tikras auklėtojas. Tai tegu patvirtina Kauno šv. Juozapo darbininkų draugija ir uteniškiai. Be to, kur tiktai buvo, akylai žiūrėjo lietuviškųjų įdomumų, retenybių. Daina, prietaras ar šiaip jau kas iš folkloro, geografijos dalykai, buvusiųjų veikėjų paminklėliai nepasislėpė nuo judraus kunigėlio, kurs netingėjo išsitraukti užrašomąją knygelę iš kišenės.

Kas kur kun. Pr. Turausko padaryta, reiktų dokumentais patvirtinti. Iš to susidarytų vieno žymiausiųjų mūsų atgijimo veikėjų monografija. To lauksime, prie to prisidėsime; tai nei Utenoje įkurtos gimnazijos, nei kitų darbų smulkmenų neminėsime tuo tarpu.

A. a. kun. Pr. Turauskas gimęs 1877 m. Eržvilke, kur jo tėvelis zokristininkavo. Mokės Palangoje ir Kaune. Ir didelė kunigų

seminarijos buvo klaida, kad to gabiausio ir energingiausio savo auklėtinio nepasiuntė į akademiją, kaip buvo ketinusi, ir nedavė jam platesnės veiksmo dirvos.

Pasirašydavo Raseinių Magde, R. M., 114 ir kitaip.

Kam teko su a. a. Pranu padirbėti, tas dabar savo gailesio žodžiais neišreikš.

NEPRIKLAUSOMYBĖS OBALSIS

Yra dalykų, apie kurius – *nunquam satis* – nėkados negana kalbėti. Tos rūšies ir nepriklausomybės obalsis.

Kai 1917 m. per Rusijos Lietuvių seimą Petrapilyje[1] man pirmajam atsiėjo kalbėti apie būsimąjį Lietuvos likimą, aš nė per akimirką nepasvyravau formuluodamas jį – Nepriklausoma. Iš to buvo pasidarę daug negerovės. Seimas suskilo, net Santara[2] buvo atsimetusi. Visi vienan balsan ir labai išmintingai šaukė: kur tu su šiuo obalsiu eisi šiais laikais, ar į laikinąją Rusų vyriausybę ar į tarptautinį proletariatą? Aš tuos būsimuosius priekaištus buvau perregėjęs, nors tokių didžių pasekmių nebuvau atspėjęs. Vis dėlto jie man nesirodė pakankamai įtikinantys, kad būčiau galėjęs sustoti, to obalsio neištaręs. Širdies pakilime, tokiame, kokių reta susilaukti, aš šaukte šaukiau šaliai: kad ir niekas svetimas mums nepritartų, niekas nepalaikytų, šitą obalsį mes privalome mesti saviškiams – ir tiems, kurie šiapus fronto, Rusijoje, ir ypač tiems, kurie anapus fronto, Lietuvoje, esti ir gal tiek yra suvaržyti, jog lygiai stačiai negali išsireikšti! Mes turime tam obalsiui sparnus pridirbti, idant jis per kliudytojų galvas nuskristų į Tėvynę ir ten sutvirtintų mūsų brolių dvasią. Sutvirtintų ir apibendrintų, sujungtų ir į veiksmą pastūmėtų. Tam tikslui kitokio obalsio aš nejutau, nes ir „visų šalių proletarai – junkitės" rodės visai nepakankamas tokiam didžiam tautos pakėlimui.

Nepriklausomybės obalsis betgi nebuvo mano išmislas, tik visos Tautos Pažangos partijos[3], kuriai pritarė nepriklausomieji nepartiniai ir visi į dešinę nuo jos. Ir mūsų neapsirikta: Tėvynėje

taip pat galvota ir jausta. Veikiai susidarė bendra vienoda atmosfera, kuri gana ūmai patraukė atgal ir atsiskyrėlius.

Obalsio būta neklaidingo. Kiek tikro, vos dabar tesuprantame, kai ir kraštutiniausieji politikos protestantai ėmė šaukti, kad nepasikliautume jokiomis galybėmis, nei vokiečiais, nei Santarve, tik patys savimi. Ne kas svetimas iš šalies patikrina kam laisvę ir nepriklausomybę, tik patys sau. Kol pati tauta neims ko nors sopamai geisti, dėl to nerimti, niekas kitas iš šalies jai to neįkalbės.

Ir šiandien ką gi matome? Didžiausiam mūsų džiaugsmui ir pasididžiavimui plačioji mūsų liaudis ne tik supranta šį obalsį, bet ir atjaučia, mėgia ir jo trokšta įvykstant. Turėdama tiek daug susipratusią liaudį, taip aiškiai ir sąmoningai apsisprendžiusią, mes jau drąsiai galėjome pradėti kalbą apie Lietuvos visuomenę, ne apie vienus tautos žiedus inteligentiją, kuri visados pralenkia visumą. Tauta drąsiai statė ko plačiausius planus, darė sunkius apsiėmimus, kad ir paskolą prisiimdama, ir tautos valios vykintojus Europa laikė nebe prasimanėliais iš savęs, tik milijoninės visuomenės reiškėjais. Su mumis Europa ėmė skaitytis ne dėl gudrios mūsų diplomatijos (diplomatų mes dar nedaug teturime), ne dėl mūsų karo galybės (jos tuomet dar visai neturėjome), bet už tai viena, kad tauta panoro būti nepriklausoma ir pati imasi visą atsakomybę už savo likimą.

Ir atskiros, jau seniau nepriklausomos tapusios valstybės ištiesė lietuviams rankas ir nebesidrovėjo pašaukti mus į bendrą Europos tautų šeimyną dėl to, kad išvydo mus jau ligi to priaugusius, ligi politikos nepriklausomybės pribrendusius.

Ir pikčiausi mūsų priešininkai, kuriems mūsų nepriklausomybės troškimai – tai akis ėdąs muilas, nieko atvirai nedrįsta išsitarti prieš tą obalsį, kurs yra tiesiog šventas ne tiktai tautoms, bet ir kiekvienam atskiram žmogui.

Nepriklausomybės obalsis buvo ir yra tasai bendrasis vaistas, panaceum, griežtai visoms mūsų vidaus ligoms pagydyti, „ligomis" vadinant partinius karščius ir kliedėjimus.

Nepriklausomybės obalsis nutraukė mus iš neįvykinamųjų utopijų ir neesamųjų chimerų į realybę. Tą obalsį pamėgę, mes,

partijos, tarėme: mūsų siekimai garbingi, tik kas gi tuojau daryti, kad paklotume pagrindą visiems tiems mūsų siekimams? Bet kas lengvai suprato, jog tas pagrindas tai ir bus nėkieno kito nepaliečiama dirva, nėkieno, neužsėjama rugiagėlėmis, tik mūsų pačių javučiais užsėjama.

Nepriklausomybės obalsio mes visi ir kiekvienas skyrium užsigeidėm, kad mums jau nusibodo kitiems bernauti, kad nusibodo vien kitų valia pildyti, kad mes savyje pajutome neraminantį mus iniciatyvos akstiną ir kūrybos dovaną.

Lietuvis – kietas; tai ne gudas, su kuriuo galima „kalbėtis" ir palenkti. Tokią mums šiais laikais duoda atestaciją lenkai, ir tai garbinga yra atestacija. Mūsų kietybė savo užsispyrimuose pasiekti savo tikslą – tai ženklas brendusio vyriškumo, kuriuo draugas ir priešas gali pasikliauti. Kas iš to svyravimo bet vėjeliui papučiant? Nendrė tesvyruoja, kai ąžuolas temoka – lūžti.

Nenuliūskime, kad ir kai kas mums nepasisektų. Negi galima laukti, kad, toks žygis žygiuojant, viskas eitų kaip patepta. Kai kas turi pagirgždėti, kai kas ir sulūžti. Net jei mums kas iš šalies pakištų po ratais tokį rąstą, ant kurio visas vežimas apvirstų, mus prikels susipratusi mūsų liaudis. Ko neįveiks diplomatija švelnialiežuvavimu, tai pabaigs daryti liaudis – šiurkščiavimu, jei kitaip nebus galima. Liaudies valia neperlaužiama.

Tai tegu atmena mūsų nepriklausomybės priešai ir su tuo apsireiškimu skaitosi, kam miela yra ramybė, kas nori išvengti ūmių perversmų ir net visuomeninių kataklizmų. Kai votis pritvinksta, geriau pradurk, lai išbėga, kas veržias laukan, nes kitaip supūdys visą kūną.

DAR, DAR, DAR IR DAR

(be galo)! apie lietuviškųjų vardų kraipymą; dabar Karo vado pranešimuose. Kad karininkams nebūtų laiko pasiklausti sutinkamų žmonių, kaip šita štai jų gimtoji vieta vadinasi, aš nėkados neįtikėsiu. Tai be galo liūdnas būtų liudymas mūsų karo vadybai: reikštų, kad mūsų kariuomenė nedaro „razvedki"[1], nes

jei teirautųsi, pirmų pirmiausiai išgirstų tos vietos vardą, kurs juk tuojau pirmon vieton į raportą dedama. Užtatai jie pamėgino įsikišti į filologiją ir davė mums naujadarą: iš Düna – Burg = Dauguvos Pilė liepė pasidirbti – Daugpilį, kurs reikštų, jei galėtų, Wielogród, kaip yra Siedmiogród, anaiptol ne Dauguvos Pilę. Jei Dauguvapilis netikęs dėl „gramozdiškumo", A. Jakšto žodžiais tariant, ar tikriau – kerėbliškumo, tai vartokime tą patį vieną tevartotą nuo pat jo įkūrimo vardą: Dinabarkas, kaip Georgenburg–Jurbarkas. Taip apylinkė ir tevadina.

Kai karininkai darko lietuvių geografiškuosius vardus, tai tik verki žmogus; bet kai lietuvių laikraščiai aklai tai pakartoja nepataisydami, tai norisi keiktis.

Dusetos Dusetos Dusetos Dusetos
Utena Utena Utena Utena Utena
Seda Seda Seda Seda Seda

Kad jus vilkai sudraskytų!

Svėdasai – ne Švedasai, Subačius (Kuršo) – ne Subatai, Kriaunos – ne Krevna, Obeliai – ne Abeliai, Tverečius – ne Tverečiai, Daugailiai – ne Daugaliai, Antalieptė, Antazavė – ne Antalieptai, Antuzavai, Papilys, Papilio (Zarasų ap.) ir Papilė Papilės (Šiaulių ap.).

„Laisvė"[2] net tame pačiame Karo vado pranešime (6/VI) Dinabarką dvejopai parašė. Tai jau nebe karininkų kaltybė.

ANTANAS JUOZAPAVIČIUS

Bene pirmas Lietuvos kariuomenės oficierius, žuvęs kovoje dėl Lietuvos nepriklausomybės. Aš niekaip to sau neįsivaizduoju: taip jis man stovi akyse Lietuvos Valstybės Tarybos rūmuose kaipo adjutantas Vyriausiojo Karo vado, tuo laiku drauge ir Ministerio Pirmininko prof. Voldemaro, paskui generolo Kundrataučiaus[1], pagaliau antruose rūmuose pulkininko Kubiliaus[2]. Petrapilin į Lietuvių Centro komitetą ir į Lietuvių Tarybą a. a. velionis kartkarčiais važinėjo raportuodamas, kaip jam su draugu Laurynaičiu sekasi organizuoti, destis iš bendros rusų

kariuomenės ir iš lenkiškųjų ar latviškųjų jų dalių išskirstyti lietuvių kariuomenė. Ramus, nesiskubąs, bet status poručikas daugelyje atvejų buvo laimėjęs, daug saviškių užstojęs. Karo laiku išėjęs karo mokyklą, tarnavo latvių pulkuose iki Lietuvių seimui[3]. Paskui ėmėsi formuoti lietuvių kariuomenę ir kurį laiką buvo viršininku atskiro lietuvių bataliono. A. a. Antanas Juozapavičius buvo gimęs 1894 m. vasario 13 d. Gineikių sodžiuje, Vaškų parap., Panevėžio apskr. Mokės Rygoje Aleksandro gimnazijoje. Paskui buvo patapęs vaistininku – provizoriaus padėjėju. Krito kovoje su bolševikais kažin kur ties Jieznu[4]. Ilgai neužmiršime Tavęs, kariautojau dėl mūsų laisvės!

KUN. DAMININKAS TUMĖNAS

„Laisvė" padėjo trumputį Vadoklių klebono Dam. Tumėno nekrologą: jis karštinėmis miręs š. mėn. 14 d.[1]

Šitokios žinios – tai lyg stačiu mietu į paširdžius mušimas; ir vis daugiau, dažniau tų smūgių. Nustėri, nutirpsti, ir vėl lauki – dar skaudesnių.

Mirė širdingiausis mano gražiosios jaunystės draugas. Buvom mudum nutraukę santykius, bet mudu nebuvova iš kits kito širdžių iškritusiu. Tai kas, kad dabar jo čia nebėr? Mano širdyje jis vis tiek palieka ir paliks.

Doras, mielas, protingas, naudingas žmogus!

A. a. kun. Damininkas mokslus ėjo Dinabarko realinėje mokykloje ir Kauno kunigų seminarijoje. Skaistus, gražus, sveikas jaunikaitis buvo gavęs dar vieną brangią dovaną: neregėtą sielos ramybę, nors visai nebuvo flegmatikas, ir jos skaistybę. Gyvenimo džiaugsmu, it saule, visados švietė simpatingas, pilnas jo veidelis. Retakalbis, bent kiek pamikendamas, jis taip mokėjo bet kam byloti, kad kriste krito širdin.

Didelių įgimtų gabumų vaikinas, jis jau seminarijoje pasižymėjo ypatingomis studijomis lotynų, lietuvių kalbų ir bažnytinio giedojimo, nors ir kitus dalykus ėjo pirmųjų eilėje. Iš Ant. Baranausko ir Ant. Karoso[2] (abudu vyskupais tapę) mokinių tai buvo

didžiausis lietuvių kalbos žinovas gramatikas ir žinovas vokabulistas. Storieji Kuršaičio[3] žodynai visi buvo jo ranka išbraižyti.

Kaip tik tokiam darbui laiko ir vietos buvo jam patiekę maskoliai anais baisiaisiais laikais. Būdamas Kamajų vikaru, lankydamas parapiją, kažin kur papeikęs ūkininkų perkamuosius bogomazus, be to, rusiškais parašais. Kažin koks siuvėjas Smalstys tai pranešęs rusams, rusai iškrėtę sodžių, radę sudraskytą paveikslą rusišku parašu, – ir kun. Tumėnas atsidūrė pirma Zarasų kalėjime, paskui ištrėmime, 500 v. į šiaurę nuo Vologdos. Ten ir papildė savo mokslą.

Paleistas, pavargęs, be vietos, radosi vikaru Žemaičių Šatėse; ten ir aš už 12 varstų atkilau į Mosėdį. Per trejus metus čia bendrą vargą vargova, „Tėvynės Sargą" leisdamu. Antanas Dailidė – tai jo slapyvardė. Buvo, be visų kitų talentų, visokių praktikų žmogus. Jis puikiai pavartojo tekintoją, pjūklą, oblių, kirvį; prisimanė net taboką auginti ir ją rauginti. Jis tai nuo pat Nr. 1 patiekdavo man priedų „T. S.", o man sutrunkant, ir visą „T. S." redagavo.

Blaivus, nusiturįs žmogus visur pritiko. Rektorius A. Karosas jį kviečiasi Kaunan „Nedėldienio Skaitymų"[4] redaguoti. Paklausė nenoromis; laiku numanė nesutiksiąs su A. Karoso būdu ir nesutiko. Taigi mandagiai išsisuko iš Kauno vėl į sodžių.

Visa, ką tik uždirbdavo, išleisdavo labdarių ir švietimo tikslams. Jis yra išleidęs į mokslus bent tris dešimtis savo giminaičių. O visose mezliavose jo vardas šalia didžiosios sumos.

Šviesu jam buvo galvoje, šviesa tryško iš akių, lūpų šypsenos. Ir tokia buvo jaučiama paprasta rami siela, tokia jos švarybė ir stoka savimylės, jog, rodės, neatsitrauktumei iš po jo pastogės. Mano svajonės buvo, kai pavargsiu, prisiglausti prie jo šono. Nebliko draugo Damininko, kaip nebliko daugelio ir kitų vilčių...

ŽEMAIČIŲ PAVYSKUPIS JUOZAPAS SKVIRECKAS

Liepos 13 d. Kauno katedroje buvo vyskupu įšvęstas Žemaičių kapitulos prelatas ir seminarijos mokytojas kun. Juozapas

Skvireckas. Naujas Ganytojas yra gimęs 1873 m. Pumpėnų par. Panevėžio apskrities iš Vincento Povilo ir motinos Elžbietos Krasauskytės. Išėjęs Panevėžio realinę mokyklą 1892 m., Žemaičių seminariją 1896 m. ir Petrapilio kunigų akademiją 1900 m., dvejetą mėnesių buvo Ukmergės vikaru ir pagaliau apsiėmė Šv. Rašto mokyti seminarijoje. Tą pareigą pildant, mes Jį ir dabar teberandame. Per karą buvo su Žemaičių Konsistorijos archyvu išvažiavęs į Tulą, kur buvo Liet. dr. Centro komiteto[1] įgaliotiniu.

Vyskupas Juozapas paliks didelį literatūros paminklą, būtent jau baigiamą versti ištisą Bibliją. Ji puikiai ir brangiai spausdinama dviem tekstais: lotyniškai ir lietuviškai. Yra parašęs ir šiaip jau knygelę apie šv. Povilą ir k. Yra leidęs Kaune „Bažnytinę Apžvalgą"[2].

Kun. Juozapas buvo žinomas nelanksčiu savo būdu. Jis nesikišė į jokias politikas, į jokius tautinius ginčus. Tesižinojo pildąs tiesiogines savo, kunigo, profesoriaus ir literatorio, pareigas. Kaipo Kapitulos narys, jis drauge su a. a. prelatu Barauskiu[3] drąsiai stojo už Žemaičių Kapitulos konstituciją, kai naujai paskirtas vyskupas Karevičius[4] be jos žinios paskyrė naujus jos narius. Byla pasiekė patį Rymą. „Bažnytinė Apžvalga" taip pat dažnai ėjo prieš šablonu nusistačiusią opiniją.

Velijame naujam Ganytojui, kad ir toliau tesėtų eiti savais, nepriklausomais keliais.

Ilgiausių metų![5]

KUN. V. ŠILKEVIČIUS[1] VĖL DRABSTOSI

(Žiūr. „Głos Litwy" Nr. 69)

Paskutinis Varšuvos „Muchos"[2] numeris endekų leiborganą „Gazeta Warszawska"[3], kurią redaguoja gerai Vilniui žinomas Juozas Hłasko[4], pavadino „śmieciarka" – šiukšlininku. Taigi tame šiukšlininke rado vietos kun. Viktaro Šilkevičiaus straipsnis: „Eksperymenty białoruskie", kurį pasirašė prasimanytu Mich. Jarmoncevičium. Tai rinkinys perdėjimų, insinuacijų, falšų, juodinimo ištiso gudų judėjimo ir visų žmonių, kurie jame dalyvauja

ar tik susiduria. Be to kita, kibirai pamazgų ten išpilama ant vilniečio gudo kun. Lad. Talačkos[5], kurs apie tai „Głose Litwy" rašo:

„Jokiu būdu negaliu nusilaikyti nepasipiktinęs, kad p. M. J. spaudoje savavališkai paskelbė mano laišką ir taip verčiasi mano privatine korespondencija. Tasai laiškas buvo kadaise parašytas kun. V. Šilkevičiui, tuomet Svisločiaus klebono pavaduotojam (ten buvo gudų mokytojų seminarija), kaipo atsakas į užgaulingą ir impertinentinį jo laišką. Mane stebina ir esu priverstas užprotestuoti, kad kun. V. Š., b. „Przyjacielio"[6] redaktorius Vilniuje, o mano garbus Kristuje brolis, manė tinkama būsiant, nugalint gudų judėjimą, griebtis tokių būdų, kurie dar nebuvo vartojami lenkų spaudoje. Daugiau nei prieš metus tuo laišku mėginta man pakenkti prel. Michalkevičiaus[7] laikais. Tai nepavykus, šiemet kitaip sunaudota. Todėl lengvai atspėjama, jog kun. V. Š., kurs yra iš manęs laišką gavęs, ir p. M. J., kurs spaudoje jį pavartojo, yra artimi sau (tas pats asmuo)... ir dabar aš nemoku geriau laiško pabaigti, kaip kad tuomet rašiau kun. V. Š.: „Katalikų Bažnyčia neprivalo Lietuvoje ir Gudijoje šiandie būti išimtinai Lenkų valstybės turtas".

Ar lenkų spaudoje iš viso tai pirmas smirdantis kovos būdas pavartotas, aš to nežinau. Žinau, kad tas pats kun. Viktaras Šilkevičius nuo pat jaunų dienų skaitė mieliausiu dalyku mėšlais drabstytis spaudoje ir kaip tik žmones, kuriems dar vakar meiliai šaipės. Prieš 12 metų ir aš esu to prityręs, kada jis nieko jam nekliūvantį mane „Kurjere Litewskiame"[8] paskelbė marijavitu[9]. Turėjo tai atloti spaudoje, nes buvau padavęs teisman. Dabar Šilkevičius drabstosi iš už tvoros; jo nepagausi, tai tik paniekos žodžiu galima jam atsimokėti.

ŠVENTIEMS DAIKTAMS SUMIŠUS SU SVIETIŠKIAIS

Tautos Pažangos partijos santykį su Bažnyčia formulavo a. a. Juozas Kubilius[1], lietuvių atstovas į pirmąją rusų Dūmą, pirmiau buvęs kunigų seminarijos auklėtinis. Daugelis, kas buvo išgirdę

obalsį: politikos darbą dirbti nepriklausomai nuo Bažnyčios, nulėmė, jog pažangininkams Bažnyčios dalykai visai nerūpį. Ir labai klydo. Visiems, kaip visiems: gal ir tikrai nelabai rūpi, nors ir dedasi savo veiksmų pamatan – krikščioniškąją etiką; bet to punkto formuluotojam Katalikų Bažnyčia labai rūpėjo. Retas dvasiškis, net kanonikas, atseit Bažnyčios šulas, tiek nesisielojo dėl Bažnyčią ištinkamų smūgių, kaip a. a. J. Kubilius. Perėjęs tikėjiminių abejojimų fazę, sugrįžęs į gyvą tikėjimą ilgu filosofiniu galvojimu ir studijavimu tų rašytojų, kurie taip pat bandė išbristi iš abejojimų („bogoiskateli"), jis galų gale Bažnyčią pamilo ir savo širdyje velijo jai ko geriausios kloties, ko daugiausia pasekėjų, ko giliausios ir išganingiausios įtakos į tikinčiuosius.

Tam pasiekti jis matė vieną galingą ir šventą įsakymą: „Ne misceantur sacra profanis" – šventieji dalykai reikia skirti nuo svietiškųjų, „mirskich del", kaip rusai sako; ypač gi nuo politikos. Dabar juo daugiau vargstame su tomis visokiomis politikomis, juo aiškiau mums darosi – a. a. Kubiliaus būta giliai prisityrusio žmogaus, kai jis galvojo: politika – nepastovus dalykas, ne vienaip suprantama; partijos viena kitą griauna, nelabai pasirinkdamos pragumų; jei apskritai autoritetai reikia gelbėti nuo jų profanacijos, tai Bažnyčios autoritetas juoba, ir jo nevalkioti ten, kur aržiai kaujasi dėl žemiškųjų dalykų. Jei kas dėsis Bažnyčios autoritetu ir bus politikoje nugalėtas ir pažemintas, nors pati Bažnyčia bus čia nieko nekalta, kad jos išpažintojas bus nepakaktinai sumanus pasirodęs, – vis dėlto jo asmenyje bus ir pati Bažnyčia pažeminta; silpno ir klaidingo žmogaus jeibės bus primetamos ir pastoviai amžinųjų dalykų dabotojai – neklaidingajai. Taigi ir politikos darbo dirbtų eik, tiesa, persižegnojęs ir atminęs, kad Bažnyčia įsako nieko tokio nedaryti, kas tau pačiam nebūtų malonu, taip ir toliau; vis dėlto dirbk nei bažnytiškai, nei nebažnytiškai; ot, taip, kaip eini dirvos artų – savo išmanymu ir prityrimu, kad darbo pasisekimas ar nepasisekimas nuo tavęs vieno priderėtų.

Žemas mūsų visuomenės apsišvietimo laipsnis, reta mokslo vyrų, net reta paprastųjų inteligentų, ypačiai provincijoje, atidarė duris dvasiškiems inteligentams griežtai į visas visuomenės ir

politikos darbo sritis. Tu geriau išmanai, daugiau žinai, tai atstovauk mus ne tik sielų dalykuose, bet ir kūnų. Ir sielų ganytojas eina ir mėgina – kūnus ganyti.

Apie vieną medicinos daktarą, patapusį kunigu, vilniečiai kartojo aforizmą: jei jis bus toks sielų sveikintojas, koks buvo kūnų, tai geriau būtų buvę, kad būtų pirmykščio savo amato laikęsis. Apie Bažnyčios atstovus, kurie pameta tiesioginį savo užsiėmimą ir griebiasi politikos, galima būtų atvirkščiai pasakyti: menkai sveikinę artimųjų sielas ir širdis, vargu bau geriau sveikins politikos santykius. Persimetimas iš vienos veiksmo srities į kitą, kas dieną mes tai patiriame, neina geran. Ir tas, kurs blaškosi, pats sau liudija, jog jis buvo menkas veikėjas savo tikrajame pašaukime. Gerai apsidairę aplinkui, mes gryna širdžia, jokios nuodėmės nebijodami, galėtume pasakyti: politikos sritin metas toli gražu ne patys gerieji dvasininkai.

„Gerumą" čia reikia suprasti taip, kaip supranta pati Bažnyčia: jos tarno tinkamumą dangui prilenkti prie žemės, Dangaus Karalystei pagreitinti.

„Gerumai", kaip pasaulis supranta: apsukrumas, drąsumas, iškalbumas, atkaklybė, nenulaidumas, net galvotumas ir žinių prisirinkimas, Bažnyčiai gali būti tik minusai, jei visa to neviršys širdis, meilė, teisingumas, paklaidų atleidimas ir paties savęs kitiems atidavimas, ne reikalavimas, kad kiti tau atsiduotų. Geras piemuo, pajutęs savo avelę paklydus, ėjo ir ieškojo jos krūmuose, susidraskydamas kūną ir drapanas. Radęs gi ne raitas avelę parjojo, tik ją ant savo pečių užsidėjęs parnešė[2]. Kas jis toks buvo, ar magistras ar daktaras, vis mums tasia; šiame atvejyje mes tematome gerą širdį, kuria viena tegalima atgal atvadinti iš kelio išklydusią avį.

Visai ką kita mes matome, kai kunigai dalyvauja politikos aržybėse. Jie, kaip ir grynieji svietiškiai, laikosi visai ne bažnytinės taktikos atversti priešininkams, kurie jiems rodos paklydę: priešininkai stengiamasi atgal „parjoti". Ir tai neapsakomai nedera dvasiškiam. *Ne misceantur sacra profanis*. Evangelijos avinėlis ir drauge karininkas bereiteris. Antai pareina mano bičiuolis spjaudydamos: matęs kunigą su sutana, kurios rankovės buvę

galonais išmargintos, kepurė taip pat; ir net kelinės matęsis lampasais. Paskutinis dalykas gal ir pagražintas. Tai turėjo būti koks laipsniuotas karo kapelionas, ne savo išmislu taip pasipuošęs. Ir vis dėlto nepatiko svietiškiam, kad ir ne „bažnytiniam" žmogui. Ir kam gi nesuvirpėjo širdis, žiūrint į paskutinį Grotgerio[3] „Karo" paveikslą, kur karininkas, sugrįžęs iš žudynių, visus savo šarvus dovanoja... Prikryžiuotajam bažnyčios angoje. Rimties Karalius, atlaidus lig numirsiant – apkabinėtas pasamonais ir ginklais! *Ne misceantur sacra profanis...*

Kaip aš begaliu eiti į dvasiškąjį tėvą savo sielos reikalais, matęs ar girdėjęs, kaip jis yra pargrimzdęs gryniausiame politikos materializme? Argi aš nenusispjausiu, išvydęs bažnyčios sakykloje skelbiantį nurimimą ir dovanojimą, jei aš būsiu tą patį vakarykščiai girdėjęs seimo sakykloje skandinantį visus savo priešininkus? Aiman, išmestam iš tikrosios vagos!

Ir kaip negudru atlyžti nuo amžinai patveriančių Mokytojo iš Nazareto dėsnių ir nusitverti kaip liūne svyruojančių, nepastovių! Negudru, nes kas šiandien madoje, rytoj bus pasenę. Negudru spręsti tie dalykai, kurių neišmanai, nei jų mėginai, nei mokslu į juos taiseis. Argi amžiniesiems dalykams ne vis tasia, ar žmonės savo gyvenimą išvargs respublikoje ar monarchijoje, ar socialioji sistema šiokia viešpataus, ar kitokia? Kristus į visa tai nei nežvilgterėjo, niekur nesikišė net į labai netobulą to laiko valstybės tvarką. Reikalauja iš jųjų valdimieras ančdėlio – duokit jam, tesižinai. Kur dirbsite patys, ten ir valgykite. Kristus nereformavo socialiosios tvarkos. Ir archimandritai Vitaliai su savo „Počajevskije Listki"[4] ar kiti rusų monarchistai, jei ne savo galvą, tai bent liežuvį ploję už carą ir jo valdžią, sužadino tik visų abuojumą ir gavo, visai teisingai, ypatingą vardą – juodašimčių. Bene tos pat rūšies ir visoki endekai, lenkų ir nelenkų, iš viso imant? Ar tai sielų ganymas diktuoja jiems, svietiškiams ir vienuoliams kunigams, iš sakyklų skelbti valstybės sienas ir jos tvirtybę – per pogromus kitos kilties tikinčiųjų? Kaip nugalėti priešininkai per rinkimus ir kitkas? Nuvirs tas ginamasis dalykas į šiukšlyną, nuvirs ir jo gynėjai ten pat. Ir niekas jų nepagailės ir dar jų atminimą apspjaudys! A, juk tai Bažnyčia gynė carizmą!

A, tai Bažnyčia stovėjo už didžponius prieš išnaudojamuosius! Tai nereikia gi mums – tokios Bažnyčios!

Ir kieno gi atsakymu tad eina religijos išpūstijimas, šią gadynę įvykstąs sulig viduramžio pranašystės: *religio depopulata*?[5] Evangelijos teisybėmis mes galime būti įsitikinę; bet kaip mes įsitikiname, jog viena šaka demokratijos yra visuomenei išganingesnė už kitą? Juk tokį dalyką viena puikybė tegali padiktuoti. Ir mes nežiūrime, ar mūsų atstovaujamai religijai bus ateityje geriau, bet tik šiandien būtų mūsų viršus, mes savo „hipotezis" visuomenės tvarkai primestume. O jei tai visuomenei mes blogiau padarysime, patys trumpam laikui pagarsėję ir populiariais tapę? Juk tuomet mums keršys ir visą luomą, į kurią mes priderėjome, pasmerks drauge su mūsų atstovaujamąją religija.

Šitą tiesą mums, katalikų kunigams, primetė toli gražu ne religiantai iš „Kurjero Polskio", kurio straipsnį pakartojome praeitame numeryje[6]. Aš tai ir pats senai jaučiu ir žodžiais skelbiu, tuo pačiu žygiu gramzdinamas į tąją prakeiktą politiką, vieton eiti apaštalauti meilės, teisybės, gailestingumo. Jaučiame kitą dėsnį ne tik savo kauluose, bet ir visoje atmosferoje, ir ne tai darome, ką mums sąžinė liepia. Ir tai mums, amžinuosius dalykus pakeitusiems – laikinaisiais.

A. † A.
JONAS LUCKEVIČIUS[1]

Velionis buvo vienas gudų tautinio judėjimo pradėtojų. Visą amžių pravertė, tą vieną darbą bedirbdamas. Visų sumanymų buvo galva. Įsteigė Gudų leidimo bendrovę. Redagavo „Nasza Niwa"[2]. Surinko nemažą gudų muziejų ir pernai atidavė jį gudų tautininkų draugijai. Prieš 7–10 metų labai dirbo dėl sugrąžinimo pravoslauniesiems gudams panaikintosios unijos su Rymu; taip matėsi, gudai geriau atsiskirsią nuo rusų. Palaikė nuolatinius santykius su unitų metropolitu Šeptickiu[3]. Prieš keletą metų susirgo džiova ir štai mirė Zakopanuose. Gudams nepiga jis kuo kitu pakeisti. Kurį laiką buvo Lietuvių Valstybės Tarybos narys; išstojęs jai išsikeliant į Kauną.

KUN. DR. V. BARTUŠKA[1] – PROVOKATORIAUS ROLĖJE

Krikščionių demokratų laikraštis „Laisvė"[2] Nr. 96 duoda šitokį skaudų, bet ir teisingą atsakymą amerikiečių atstovui Šveicarijos Lietuvių Taryboje, paskui Kaune „Žaibo"[3] redaktoriui leidėjui.

„Jūsų laiško „Lietuvos Valdžiai" nedėsime. Valdžios pasielgimas su Tamsta (ji kun. Bartušką išmetė iš Kauno. – *Red.*) teisingas, logingas ir liūdnas. Tamstos darbas – tai Lietuvos pardavimo darbas. Į jį valdžia turėjo tinkamai reaguoti. Ar iš dešinės, ar iš kairės bus kėsinamasi ant mūsų svarbiausių siekimų – turi būti duodama tinkama atrama. Ir tinkamai duota. Mes jai pilnai pritariame, kaipo teisėtai valstybės atstovei. Jei Tamsta ir dabar neprasiblaivei iš savo egoistinio svaigalo, jeigu Tamsta ir toliau bendradarbiauji su išgama Gabriu[4] ir savo šmeižtais trukdai siekti Lietuvos nepriklausomybės, – tikrai nusipelnei Lietuvos išsigimėlio sūnaus vardą ir pas mus užtarimo nelauk. Mes užtariame tuos, kas yra nuskriaustas. Tamsta nusipelnei teisingos ištaros".

Labai malonu girdėti, kad „Laisvė" aiškiai atvirai palaiko mūsų valdžią ir nepadengia Bartuškos darbų, kuriais jis buvo suprovokavęs Lietuvos kariuomenę. Tai istorijai dar ne laikas išeiti į šviesą. Bet kai išeis, kun. Bartuškai ir J. Paršaičiui turės būti paskelbta amžinoji banicija iš tėvynės, jei ne iš visų lietuvių kolonijų visame pasaulyje.

Amerikiečiai lietuviai, ypač katalikai, turi žinoti, kokių žmonių jie atsiunčia tėvynei padėti. Griauti ir pakritikuoti bet kvailys mokės; siųskite mums, kurie moka statyti valstybę ir ją laiko aukščiau už savo egoizmą.

Girdime, dar tokiu du sugrįžusiu į Ameriką Lietuvių valdžios šmeižtų. Pliekite šiuos mėšluočius nuo jūsų estradų: ir be jų gyventi kartu.

CO ZAMIERZAJĄ OJCOWIE MIASTA

„Nasz Kraj" w № 136 rozpoczął drukować szereg interview z nowoobranymi pod „znakiem pałki", czyli № 1, radnymi miasta Wilna[1].

Pomysł nader szczęśliwy, iście dziennikarski zawczasu poinformować przeciętnych mieszkańców grodu stołecznego litewskiego, co zamierzają z nimi wyrabiać nowi odpowiedzialni opiekunowie miasta.

Oni samowolnie sięgnęli po władzę, wystawiając swoje kandydatury, dobrowolnie przyjęli na się i odpowiedzialność za przyszły los miasta, ewentualnie, za los kroci tysięcy obywateli.

Wedle mnogości trosk i zabiegów, wedle roli w życiu społecznem radni nie nadaremno powszechnie są nazywani ojcami miasta. Dla tego właśnie i jest obowiązkiem dziennikarskim zawczasu wyszperać, czy i o ile nowi radni są przygotowani i usposobieni do pełnienia im powierzonych obowiązków, do odegrywania roli działaczy społecznych. Będziemy tedy czekali na dalszy mały egzaminek ich i czytali sprawozdania o tem z dobrze zrozumiałą ciekawością.

Nasamprzód wypowiedzieli się dwaj nowoobrani radni: Zwyczajny demokrata p. Z. Nagrodzki, komersant, i narodowy demokrata p. Wacław Studnicki[2], archywarjusz miejski. Obojga enuncjacje są nader charakterystyczne, gdy zwyczajny demokrata najoczywiściej zżyma się wobec nowych obowiązków i odpowiedzialności wobec społeczeństwa i dosyć wyraźnie daje do zrozumienia, że prawdopodobnie do Rady w nowym składzie nie wejdzie; narodowy demokrata kroczy śmiało nowoobranym szlakiem, bo ten jest już znany i dlań specjalnie utorowany.

Dla p. Wacława Studnickiego bodaj jest rzeczą całkiem normalną, że obecne wybory radnych miejskich miały, bo „musiały mieć wybitny charakter polityczny". Zarówno znakomitej większości mieszkańców miasta, a tymbardziej obieralnym, chodziło przedewszystkiem nie o to, jak i czy potrafią zaradzić wszystkim biedom dużego miasta, uleczyć wszystkie dolegliwości jego, które się rozwinęły w czasie kilkoletniego wegetowania pod

obcą władzą, a które i zliczyć już niepodobna, lecz chodziło głównie oto, by dać „wyraz pragnieniu należenia do Polski".

Wiemy aż nadto dobrze, że ten „wyraz ci i owi dali znakomicie. Czy aby to pójdzie na zdrowie samemu miastu, to pozostaje pod wielkim znakiem zapytania. Decyzja radnych, do jakiego rządu czy państwa oni zamierzają sterować chwiejną łódź wileńską, jeszcze nie jest gwarancją szczęścia i pomyślności miasta.

Wprawdzie p. Wacław Studnicki uważa, że Rada miejska winna dziś przedewszystkiem jaknajlepiej zaspokajać potrzeby materjalne ludności. Bóg zapłać „ojczulkowi" i za to; gdy ma chlebka na stole i ogienku w kominie, burżuja nachodzą i inne zachcianki, krom starannego wyładowywania kałduna, wedle dosadnego wyrażenia „Robotnika"[3].

Tylko, niestety, są jeszcze inne, niemniej dotkliwe potrzeby, w jednakowej mierze właściwie jak burżujowi, tak również i proletarjuszowi. A tą potrzebą jest przedewszystkiem oświata jak najłatwiej przystępna dla wszystkich warstw społecznych. Niestety, na tę sprawę, prawdziwą bolączkę miasta, ten nowy „ojcieć" jego p. W. St. ma dosyć osobliwy pogląd, który będzie wziętym chyba tylko u przedstawicieli tej warstwy ludności, która wybierała jego. Z pod pałki księżo-mniszo-endeckiej.

„Jeżeli chodzi o antagonizmy narodowe, to jestem za pewnego rodzaju katastrem..." (podatkiem osobistym. W.) – wyznaje p. W. St. – „W stosunku do siły liczebnej i podatkowej każda grupa narodowościowa winna mieć udział w budżecie oświatowym".

Powyższa maksyma p. Studnickiego o tyle jest nowością dla nas, ludzi XX wieku, poniekąd urobionych przez ruchy demokratyczne ku równości wszystkich ludzi, o ile ta zasada najwyraźniej trąci pleśnią średniowieczną i szlachetczyzną zacofaną. Nam się zdawało, że w obecnych czasach już niemasz miejsca na podobne zasady.

Jeżeli zaczniemy oświatą odzielać mieszczan w stosunku do ich siły podatkowej, to 90% jej przypadnie z naszej łaski na tych, którzy i bez naszej łaski są w możności osiągnąć znaczny stopień oświaty. „Siła podatkową", mianowicie, odznaczają się klasy

burżuazyjne, element miejski przemysłowy i kupiecki, dobrze na tem zarabiający uczciwie, jeszcze lepiej spekulacyjnie; zatem paskarze, lichwiarze i reptjerzy. Dla dzieci tych obywateli szkoły są tylko pewnego rodzaju dodatkiem do nauki, której prywatnie udzielają w domu przy pomocy dobrze płatnych, a więc i wyborowych nauczycieli.

Idąc za wskazówkami „ojca" Studnickiego, musielibyśmy zawrócić dyszelek naszego rydwanu postępowego ku tym epokom, nie tak bardzo dawno minionym, gdy istniały tylko dwa typy szkół: szkoły parafjalne chłopskie i szkoły powiatowe – już szlacheckie, gdy nauki udzielano w ten sposób tylko warstwon zamożniejszym. (Kontyngens uczących się w gimnazjach rekrutował się znacznej mierze z tych, którzy się przygotowali do pobierania wyższych nauk w szkołach powiatowych.)

W owe czasy patryarchalne oświata była rozdzielana ściśle wedle „sił" wszelkich, jakie tylko sobie wyobrazić możemy, tylko nie wedle siły jedynie właściwej – siły ciemnoty.

O ile kto jest ciemniejszy i mniej zaradny, o tyle więcej dawaj jemu oświaty, jeżeli chcesz ochronić zdrowie społeczeństwa i zapewnić dla niego szybki postęp. W tem tkwi jedno z najważniejszych zagadnień społecznych doby współczecnej.

Potrzebaż tego dowodzić? Sam p. Radny, spodziewamy się, nie zechce bronić swej zasady, będzie wolał złożyć odpowiedzialność za nią na niezrozumienie i najwyżej – zaapeluje ad *papam melius informandum*[4]. To jednak nas nie uspokoi bo dla nas jest oddawna widocznym nastrój i oczekiwania tych grup ludzi, którzy dostali się do miejskiego zarządu: czuć przez skérę.

Więc gdy się porówna stosunki szkolne w państwach postępowych do stosunków, mających się wytworzyć pod opieką p.p. Studnickich, pozostaje nam tylko westchnąć: biada nam, wilnianom! Endecja snadnie zaprowadzi nas do Warszawy, ale niewyprowadzi nas z analfabetyzmu i z zacofaństwa.

Proszę dla przykładu New Yorkski magistrat. W tem mrowisku ludzkim na 5 milionów samych żydów znajduje się półtora mil., czyli 30%. Ale zarząd z Broadway'u nie utrudza siebie obliczaniem z uwzględnieniem nawet ułamków stosunku

procentowego ludności, jeno wyszukuje, gdzie, kto założył szkołę z wymaganem minimum uczących się (bodaj 37), ażeby natychmiast wyznaczyć dla tej szkoły subsydjum miejskie, bez względu na to, kto i dla kogo założył ognisko oświaty. Nie będzie się pytał nawet, w jakim języku równolegle z językiem państwowym, będzie podawana nauka: byle wypełniono program ministerjalny.

„Na katastrze takim my, polacy, tylko dobrze wyjść możemy", – powiada p. Radny. A newjorczanie nie zadają sobie pytania, czy żydzi na ich zarządzeniu dobrze wychodzą, czy anglicy bo tam wszyscy powinni dobrze wychodzić na oświacie. To też i municypalitet Chicago z Michigan Avenue, że z zapomóg miejskich korzysta 10% colored'ów czyli murzynów, aczkolwiek ta najniższa warstwa robocza, dla każdego jest to widocznem, daleko mniej płaci do kasy miejskiej, niż zakreślona przez p. St. $^1/_{10}$.

I chciałbym widzieć wrażenie, wywarte na amerykanach, gdy otrzymają radjotelegram z Wilna o nowej teorji ustosunkowania społecznego pod zarządem „pałki".

Na ten szczęśliwy pomysł mierzenia siły (podatkowej) na zamiary[5] (endeckie) p. Studnicki, zapewne, nie byłby natrafił, gdyby nie gorąca jego chęć od pierwszego kroku otoczyć szczególną „ojcowską" opieką szkołę litewską i nasamprzód „unormować" stosunki oświatowe między grupami narodowościowemi. Przedewszystkim zaś, nim się im udzieli z kasy miejskiej 1 $^1/_2$% albo i mniej zapomogi, wyrzucić dzieci litewskie z ostatniego przez nich zajmowanego gmachu przy ul. S-to Jerskiej № 38, jak się wyrzuciło gimnazjum żeńskie z lokalu przy ul. Orzeszkowej № 9. Ale o tem potem[6].

A. † A
D-RAS JUOZAPAS RUGYS[1],

ilgai ir sunkiai sirgęs, šv. Sakramentais aprūpintas, mirė rugsėjo 16 d. Liko žmona, sūnus ir dukterys.

Tai buvo vienas senesniųjų mūsų tautos gaivintojų d-ro Šliūpo laiku.

KNYGOS KUN. JONUI VIZBARUI PAGERBTI

Brangieji mūsų negyvėliai, žinoma, ilgai minėtini. Taigi pagerbdamas neužmirštiną draugą kun. Pr. Turauską, aš „Nepr. Lietuvos" Nr. 43 rašiau[1] ir čia vėl tai primenu, „kas, kur kun. Pr. Turausko padaryta, reikia dokumentais patvirtinti, idant iš to susidarytų vieno įžymiausiųjų mūsų atgijimo veikėjų monografija. To lauksime, prie to prisidėsime". Ir bus tai man ne tik mielas darbas, bet ir išsimokėjimas širdies skolos, kuria Jis mane aprūpindavo. Gaila tik, kad karas tą darbą trukdo. Tikėkimės – nebeilgam.

Pagerbdamas draugą kun. J. Vizbarą, aš Nr. 25 stebėjaus: „Daugeliui buvo jis brangus žmogus; kodėl gi jo bendradarbiai – kunigai to neliudija raštu?"[2] Į tai atsiliepė kun. M. Vaitkus[3] „Ganytojo"[4] Nr. 15: „Su prof. Jurgučiu[5] sutarėva kitur plačiau papasakoti apie šviesųjį Asmenį: sumanėva išleisti surinktinę knygą apie Liepojos kleboną. Gal sutiks redaguoti tąją knygą velionies prietelis kun. Tumas; jam tektų parašyti velionies biografiją, prof. Jurgutis parašytų kun. Vizbaro charakteristiką, kaipo visuomenės veikėjo, kun. Grabys[6] – kaipo žmogaus ir kunigo, o ašen patiekčiau apie jį žinių, kaipo apie pedagogą. Prašome gerb. velionies draugus ir prietelius atsiliepti, kas pritaria tam mūsų sumanymui ir kas norėtų turėti tokią knygą; be to, šį tą toms knygoms paaukoti".

Šitą gerą žinią pakartodamas platesnei visuomenei, aš, žinoma, dideliu džiaugsmu apsiimu tas knygas redaguoti ir kai ką į jas parašyti. Neabejoju, kad, be paminėtųjų žmonių, atsilieps dar ir kiti, kaip draugai kunigai: Al. Būblys, dabartinis Liepojos klebonas, taip ir velionies broliai: inž. Peliksas, gr. T.[7] dvarų komisorius Antanas ir dar kai kas.

Vis dėlto, sakyčiau, to negana. Kad ir daug pririnktumei atminimų, vis dėlto plačiosios visuomenės neužinteresuosi raštais tos vienos rūšies.

Aš pasiūlyčiau du sumanymu. Lai kiekvienas surašo apie kun. J. Vizbarą griežtai visa, ką tik jisai žino; lai išlieja visus savo

jausmus, neveidmainiškai gedėdamas, ir prie tos mažosios savo rašto dalies lai prideda daug didesnį, jei gali, mažesnį, jei nepajėgia, bet kokį mokslo ir literatūros rašinį. Filosofijos, pedagogijos, memuarų ir k. sritys stovi jiems atviros.

Ištisą a. a. kun. J. Vizbaro biografiją parašyti aš netesėčiau, nors dėl to vieno, kad mano archyvėlis, kur buvo bent 2000 laiškų, taigi ir kun. Jono bei Turausko, liko Voroneže ir turbūt bolševikai sukūrino. Aš galiu duoti keletą epizodų ir pridėti bent porą spaudos lankų apie jauną dvasiškį, kaip jam padoriai reikia gyvenimo purvus bristi. Lai kiti taip pat padaro. Ir mes sudarysime tokią knygą, kad jai išleisti nereiks pinigų kalėdoti: surinktinių darbų knygos visados įdomios savo įvairumu ir ilgiau neg kitos gyvuoja kabinetuose.

Antras mano pasiūlymas – tas knygas paskirti abiem brangiem mūsų negyvėliam: kun. J. Vizbarui ir kun. Pr. Turauskui, pridedant ir šiojo biografiją.

Ar šiaip ar taip sutarsime, prašome raštus siųsti mano adresu į Vilnių.

KASTANTINAS STAŠYS
1843–1919

1919 m. spalio 28 d. Rasos kapuose palaidotas kun. K. Stašys. Vakarą prieš tai iš namų jį atlydėjo į šv. Mikalojaus bažnyčią pats buvusis velionies viršininkas prel. K. Michalkevičius[1], dalyvaujant prel. Baikai, prel. Sadauskui[2] ir keliolikai šiaip jau lietuvių kunigų. Vakarą pamokslą pasakė kun. Tumas, kapuose – kun. Jazukevičius[3].

A. a. kun. Stašys buvo gimęs 1843 m. geg. 8 d.; taigi ėjo 77 metus. Tai buvo vienas nebe daugelio senosios gadynės žmonių, kurie praeitį sąmoningai buvo pakeitę dabartimi su visais jos naujais reikalavimais. Sūnus baudžiauninko, kad ir pasiturinčio Veseliškių vienasėdžio[4] valdytojo, buvo labai gyvas ir gabus. Mėgo knygą ir veržės mokytis. Išėjo pradedamąją pijorų mokyklą viename Komarų dvaro palivarke, kur mokytojavo Korsakas.

Ten už nemokėjimą lenkiškai dažnai jam tekdavę nešiotis pasikabinus lentgalį parašu: „Osioł dardanelski"[5], savotišką „nota linguae"[6]. Bet kai tėvas sumanęs toliau leisti, tai Komaras už tai pažadėjęs jam, tėvui, 50 bizūnų. Girdi, man raštininkų pakanka. Visados linksmas tėvas, kurs laikęsis prado: ėmus verkti, nė ašarų netesėtumei, pirmą kartą dėl to verkęs.

Į mokslą išsiveržė, tik baudžiavą panaikinus, jau 20 su viršum metų, ir tai išsižadėjęs mužikiškos savo pavardės ir ją subajorinęs: Staszewski. Mokės iš šalies Jakobštate, kvotimus laikė Dinabarke, seminariją išėjo Kaune ir Vilniuje.

Kunigu įsišventė 1881 m. Buvo vikaru Lydoje, klebonu Mikališkiuose, Bagaslaviškyje, Rodūnėje, Kamajuose, Alytuje; visur parodė savo darbštumą.

Kilus lietuvių judėjimui, tuoj prisideda: ima mišriose parapijose sakyti pamokslus lietuviškai ir skyrium katekizuoti lietuvių vaikus anksti rytais. Kun. Liubėnui (Lubianiec) prisidėjus, iš Rodūnės buvo už tai ištremtas. Ir kitur už tai buvo peikiamas.

1917 m. buvo suparalyžiuotas. Lietuviams nesisekant, verkė; girdėdamas kokį pasisekimą, džiaugės. Labai sekė Lietuvos politiką, nuolat ragino gintis ir siekti nepriklausomybės.

Turtą paliko labdarybės tikslams...

VICENTAS MICKEVIČIUS

Miręs Vicentas Mickevičius. Kai kurie laikraščiai bėrė jam ant karsto ne saują žemės, tik koliojimų. Sakė, jis žadėjęs Vilniaus gatves krauju užlieti. Lygino jį su Muravjovu ir Pahlenu[1]. Dėl keleto dalykų ir man buvo pikta ant jo, kol buvo gyvas. Būtent už atsivedimą į Lietuvą raudonosios armijos, už nepavartojimą savo „Lietuvos ir Gudijos Respublikos" prezidento autoriteto, už per didelį pasikliovimą kolektyvizmu, už neužstojimą Vilniaus Lietuvių Centralinio komiteto dėl karo nukentėjusiems šelpti, už kalinimą savo geradarės pil. Felicijos Bartkevičienės[2]. Daug už ką. Vis dėlto man jo visą laiką gailėjo, ir dabar štai aš nedrįstu ant jo karsto plūsti. Nemanau nė ginti. Noriu tik parašyti keletą

pastabų apie politikos veikėją, kurs veržte įsiveržė į mūsų kultūros istoriją, ir jo iš ten nebeišbrauksi.

Datų biografijai neturiu jokių. O būtų pravartu. Nebeatmenu, nė kada jį pažinau. Tai buvo labai senai. Žinojau jį buvus Seinų kunigų seminarijos auklėtiniu. Nepabuvus. Paskui atsidūrus Šveicarijoje, Berno universitete. Neišbuvus. Vedus Vandą Didžiulytę nuo Indrioniškio[3], turėjęs dukterį. Nepagyvenus. Ir tiek. Šiaip jau Vinco Kapsuko (Vicento Mickevičiaus) raštų pravardė senai ir labai plačiai buvo žinoma. Jis anksti prisidėjo prie socialistinių užsieniuose leidžiamų laikraščių ir daug šmišinėjo po Lietuvą.

Aš vieną atsitikimą teįsidėjau dėmėn. 1905 m. vasarą, nežinau, kuriais keliais, žinau tik, kad iš savo uošvių dvarelio Ukmergės apskrityje, Vincas pėsčias atkaršo tiesiai į mane, į Kopanskių Vadakčiukus panevėžyje. Jis bėgo. Buvo ir iš kur kitur bėgęs į Indrioniškį. Kurį laiką gyveno pas mane „bakužėje samanotoje", šiaudiniu stogu klebonijėlėje. Ten buvo ramu. Jokių svetimų. Niekas liežuvio neįkiš. Vis dėlto nepagyveno ir išsiprašė nuvežti į Puziniškį, į Gabrielę Petkevičaitę, iš kur jam būsiąs kelias į pakuršę.

Agitavo. Ruošė revoliuciją. Pats jį šešias mylias gražia savo porele nuvežiau.

Mažutis, liesutis, stačiais plaukais, smulkiu, gražiu, tyru, tikrai lietuvišku veideliu. Būtų rodęsis pusbernėliu, kad ne didelės, labai gražios ir labai ryškios akys. Jos reiškė didelį rimtumą, kokio teduoda pilnas vyro amžius ir ilgi galvojimai ar sielavartai. Tiek buvo rimtas, kad net nemalonu, net šalta. Niekados nesusijuokė. Jei šypsojos (tai dažnai matės, kai pasakojo), tai tik lūpomis. Akys liko šaltos, lyg tau nepalankios, nors blizgėjo. Tokias akis aš sykį tebuvau matęs, lankydamas ligonį, kurs buvo inkstus, krisdamas aukštinelkas nuo arklio, atkrėtęs. Ir antrą kartą, kai pasižiūrėjau į akis pašautam areliui, kuriam gyvam šaulys čia pat buvo abi kojas nupjovęs. Ylų žvilgsnys, net diegia. Lūšio žvilgsnys ar gaudomo vilko.

Iš akių jam žėrė fanatizmas; toks pilnumas viduje, sieloje kažin ko skaudaus, kad tai veržte veržės jam per akis ir skaudino

kitus, nors jis nematė to, su kuriuo kalbėjos. Žiūrėjo į erdvę, per galvą priešais esančio. Ir žodžius sakė lyg į erdvę; jei tiesiai kreipė, tai tik kai kuriuos, pradžioje minties.

Temylėjo viena – savo idėją. Neminėjo savo giminių, savo kaimynų, nei savo tėvų, nei žmonos. Lyg jų nė būti nebuvo. Tekalbėjo apie socializmą, visuomeninius dalykus, klases ir jų kovą. Darbininkai, darbininkai, darbininkai.

Kas gi paabejos, būk jis nemylėjęs tėvų? Aš neabejoju, nes mačiau jį mylint tėvynę – Lietuvą. Ir to jis nesisakė. Ir tai mylėjo – per darbininkų luomą. Vis dėlto aišku – mylėjo. Man, tautininkui, jis tokiuo atsidėjimu atpasakojo, ką jis, priverstas paslapčiomis gyventi pas uošvius, esąs nusirašęs, kokių vyskupo Baranausko jaunystės eilių radęs; tokių, kurių dar niekas nežino, nes niekas jų neturėjo, tik Baranausko jaunystės draugas Didžiulis[4]. Tą pat galėjai pasergėti per visą jo komunistišką veikimą Vilniuje: jam Lietuva ne komunistiškai rūpėjo. Tai visi jautė, net jo sėbrai bolševikai.

Permirkęs socializmu, pavyzdį, patroną per visą amžių turėjo sau Vincą Kapsą (d-rą Kudirką); jo ir pravardę pasisavino; tik neskaitydamas save vertu lygiai stovėti su tuo veikėju, prasiminė ne Kapsu, tik – Kapsuku. Į Kudirką melste meldės. Žinojo visus jo gyvenimo mažmožius, be meiliškųjų, kurių dar nebuvęs ištyręs, betgi ir tai ištirsiąs.

Socialistui – pilna galva klerikalo vyskupo Baranausko, tautininko daktaro Kudirkos!

Policijai Mickevičius per pirštus mokėjo išsprūsti. Jį gaudė, o jis čia pat agitavo; agitavo be atodairų, ir tada nebuvo jam nei giminių, nei prietelių. Čia pat tavo duoną valgė, čia prieš tave šeimyną siundė ar prieš tave raštą rašė. Jis mane mėgo, jei ne mylėjo; gal net kiek tiek gerbė. O, žiūrėk, kiek kartų raštuose pylė! Ir to susitikdamas nesigynė. Taip, girdi, ir reikėjo. Ir nebuvo pikta; ką gi darysi, kad žmogus težiūri per socializmo ir jo taktikos plyšelį.

Po revoliucijai reakcijos metu aš Mickevičių sykį besusitikau, Vilniuje per vieną slaptą susirinkimą, kur jis kalbėjo, pasiruošęs, statistikos žinių prisirinkęs. Kalbėjo apie agrarijų nelygybę, bežemius ir didžiažemius. Ir visas įkvėptas balsas, visas

karštis reiškė vienu: nu, kaip jūs galite būti ramūs, jei taip sodžiuje nenormalu?

Dešimts metų kalėjimo. Džiova. Pabėgimai. Sugavimai. Katorga. Sibirija. Vėl bėgimas iš pat Sibirijos, žmonai padedant, per visą Rusiją ir Lietuvą – į Ameriką. Rusų antroji revoliucija. Pagaliau bolševikų vainikuotas Lietuvos ir Gudijos prezidentu – Vilniuje.

Kas lietuvių bėgo, su Lietuvos valdžia pabėgo. Kas liko, Vilniuje liko. Keli šimtai Vilniaus lietuvių, susirinkę savo „Rūtos" klube 1919 m. sausio mėn. 6 d., be kitko, pasisakė:

„Nekliudydami jokioms demokratinėms socialėms Lietuvos reformoms, nespręsdami, kokia per ilga nusistatys Lietuvoje valdžios forma, nė kaip ji su kaimynais grupuosis (visa tai tesprendie pati Lietuvos liaudis), mes paliekame piliečiais jau apsisprendžiusios valstybės – Lietuvos Respublikos.

Piliečius: Gaidelionį Povilą, Mašiotą Joną, Mašiotienę Oną, Paulavičių[5] ir kun. Tumą Juozą įgaliojame tai pranešti Karo Revoliuciniam komitetui ir pranešti mums jo nuomonę".

Tai delegacijai teko eiti į patį prezidentą[6]. Šitą rezoliuciją nunešėm raštu, kaipo savo įgaliojimą.

Delegaciją vedžiau aš ir šiaip prakalbėjau:

„Mes, lietuviai, esame labai susirūpinę savo ateities problema. Taigi, suprantama, kad laiku norėtume gauti kai kurių žinių apie šį klausimą. Ypačiai ar nauji atėjūnai mano, jog bus galima bendradarbiauti su Vilniaus miesto ir krašto lietuviais, per kuriuos einate toliau? Jei manote, jog bus galima bendradarbiauti su žmonėmis, nežiūrint jų vidaus įsitikinimų, tačiau pripažįstančių faktinę šio krašto padėtį, tai ar laiduoja tautines jų teises, ypač teises lietuvių kalbos, kaipo valstybinės, pačiai gi Lietuvai – teisę vadintis ir būti atskiru politiniu vienetu? Pagaliau kaip manote užtikrinti gyventojams asmeninį atvangumą ir aprūpinimą maistu? Lietuviai susirūpinę tuo, kad nemato savo kalbos viešuose skelbimuose, taip pat ir Valstybės Ženklo. Jų pašalinimo, valstybės kalbos ir simbolio, mes nesuprantame ir to nesutaikome su jūsų atsisakymu nuo bet kokių imperialistinių siekimų. Šitų informacijų norėtų delegacija gauti, idant galėtų jų saviškiams parnešti".

Mickevičių radau kitokesnį. Nėmaž nepasenusį, jokio žilo plauko, jokios veide raukšlelės. Lyg džiova ir kalėjimas būtų jo nė nepalietę per paskutiniuosius keliolika metų. Liga nebent per akis karščiu reiškėsi. Kitaip nieko. Nei kosulio, nei skaisčiai raudonų skruostų. Balsas taip pat skardus, aiškus, ne švogždžiantis. Akys dar didesnės, bet nebe neramios. Jautė savo galybę, buvo užmiršęs persekiojamojo bailę ar atsargumą. Daug šiltesnis, labai mandagus, net lipšnus, meilus ir, rodės, daug natūralesnis neg pirma, seniau.

Džiaugias lietuvius išvydęs ir didžiumą pažinęs. Sakės ne Lietuvos užkariauti atėjęs, tik pereiti į Vokiečius. Ieškojęs lietuvių į raudonąją armiją, tik jų maža teradęs Pleskavos[7] ir Kauno pulke. Tačiau ligi tik sudarysiąs tos vietos: Vilniaus, Gardino, Kauno, pulkus, rusus atleisiąs. Tik, suprantama, jam daug reikią kariuomenės kariauti su visa Antanta. Pakentėkite. Ne skriausti jūsų atėjome. Atskirų atsitikimų neskaitykite: kariuomenė bet kokia – tokia pat. Ką suvalgysime, kitu kuo atlyginsime: druska, metalais. Nepulsime, nežudysime; bet ginsimės be atodairių; juk mes esame priešų apsupti. Nesikėsinkite! Kiekvieno jūsų laisvė garantuojama. Su žmonėmis, kurie mums sabotažo nedaro, darbuosimės, nesiklausdami jų vidaus dalykų, ką mano, kas patinka.

Lietuvos ir Gudijos valstybė Rusų Liaudies Komisarų oficialinai pripažinta ir patvirtinta sąjungoje su Rusija. Valstybės ženklo ir valstybinių bei tautinių spalvų nepripažįstame. Per daug kovojome už raudonąją vėliavą, kad pakęstume šalia „dryžumus". Lietuvių kalbos valstybine nepripažįstame, nes pas mus nėra valstybinės tautos, nė kalbos; arba, tikriau, visos yra valstybinės: lietuvių, lenkų, gudų ir žydų. Jei paskelbimuose kuri kalba apleista, tai tik per greitumą. Daugiau to nebebus. Lietuvos ženklus sudraskė ar sudaužė, man dar čia nesant: būčiau liepęs sveikus padėti į archyvą.

Delegacijai visa tai pranešus lietuviams, jie nurimo, nors paliko nepatenkinti šita deklaracija. Vilniuje komunistai elgės žmoniškai; baidė smarkiai, bet kraujo neliejo. Ir tai nuopelnas Mickevičiaus ir kitų lietuvių komunistų ir ne komunistų. Vienam

revkome dantį griežė, kad Lietuvoje daroma „kažkokių ceremonijų, vieton k stenke[8], ir gana!" Ten viešpatavo beveik vieni žydai.[9]

Plėšimų pradžioje maža tebuvo: d-rą Šlapelį[10], Centro komiteto sandėlius. Veikiai tačiau suvaldyta. Dusyk buvau C. K.[11] reikalais į Mickevičių. Sakės nieko negalįs pats padaryti, tai reikią sužinoti revkome. Taip ir leido išdraskyti be jokių kvitų C. K. sandėlius[12].

Mickevičius, paskutinėje džiovos stadijoje būdamas, nesiliovė dirbęs ir ilgai kalbėjęs geru, tvirtu balsu. Stebėtina, kad nė nesukosėdavo. Sykį tik namie taip dusliai sukosėjo, kad išspjauti išėjo į kitą kambarį. Turėjo būti kraujo. Sugrįžęs šyptelėjo:

– Dažnai nebegaliu. Tada skaitau tamstos „Pragiedrulius".

Buvau dovanojęs. Įkalbėjau, kad pasiimtų gydytoją L. Kairiūkštį. Buvo per vėlu: Mickevičiaus nebegalima buvo gelbėti. Ypač kad ir tinkamų vaistų Vilniuje nebuvo. Dar mėginau įkalbėti, kad duotųsi Ad. Varnui portretuojamas. Varną palyginau su Serovu[13]. Griežtai atsisakė. Taip esąs nusistatęs: jokio savo paveikslo priešininkams neduoti. Ir dabar ta procedūra jau esanti nebegalima. Girdi, jei kaip kitaip būtų galima, ne pozuojant...[14]

Paskutinį komunistų buvimo mėnesį pats sirgau dėmėtąja šiltine ir santykių su prezidentu nebeturėjau.

Va, parašiau, ir dar labiau man gaili Vicento Mickevičiaus. Jis buvo priešas visos esamosios tvarkos: valstybės, bažnyčios, tautybės. Bet elgės, viską darė tokiuo heroizmu, tokiuo savęs išsižadėjimu, tokiuo valios įtempimu, tokiuo atsidėjimu idėjai ir savo naudos užmiršimu, – jog, per tą stiklą žiūrint, nebe taip bjaurus darosi net bolševikų atvedimas į Lietuvą.

Tokio antro žmogaus, žinoma, ne komunisto, reiktų dabartinei Lietuvai. Ir man nesarmata parodyti Mickevičiaus pavyzdys*.

---

* *P.S.* Pasirodė, Minsko laikraščių apsirikta: Kapsuko nemirta[15]. – *V.*

V. MICKEVIČIUS

Prie žinių, mūsų paduotųjų NNr. 124–5 apie „Laikinosios kariškai-revoliucinės darbininkų ir valstiečių valdžios Lietuvai ir Gudijai" pirmininką Vicentą Mickevičių (Kapsuką) pridedame, ką „Darbas"[1] yra parašęs.

Jis gimė Būdviečių kaime, Pajevonio valsč., Vilkaviškio apskr. Buvo Seinų seminarijos (Liepojos gimnazijos) auklėtinis. Už politiką pašalintas. Buvo įstojęs į Šveicarijos Berno universitą, bet jį mažai telankė, daugiau dirbo Lietuvoje.

Iš pradžių dirbo „Varpe", bet vėliau įstojo į Lietuvių soc. demokr. partiją ir leido Prūsuose laikraštį „Draugas"[2], nesugyvendamas su kitais soc. demokratais dėl jų per griežtos taktikos. Šie leido tuomet „Darbininkų Balsą". V. Kapsukas daug pasidarbavo gabendamas iš Prūsų ne tik savo partijos, bet ir kitų, pav., varpininkų, literatūrą.

1904–1905 metų revoliucijos metu daug dirbo, kaipo soc. dem. partijos narys: agitavo, bendradarbiavo laikraščiuose, redagavo „Naująją Gadynę" ir kt.

1906 metais pateko į Kalvarijos, vėliau į Suvalkų kalėjimą. Keli jo draugai padarė ginkluotą užpuolimą ir jį iš Suvalkų išvadavo. Pabėgo į užsienius. Ten neilgai gyveno. Grįžo į Vilnių. Čia jį antrąkart suėmė ir išgabeno į Varšuvą. Teismas nuteisė 8 metams katorgon, bet šis laikas buvo kiek sutrumpintas. 1914 metais V. Kapsukas kaipo tremtinys gyveno Sibirijoj. Iš ten bėgo. Atsidūrė Anglijoj. Redagavo soc. demokratų laikraštį „Rankpelnį". Nuvykęs Amerikon – „Kovą". Čia jis pasižymėjo kaipo vienas kraštutiniųjų soc. demokr.

1917 metais jis grįžo Petrapilin ir kartu su kitais organizavo Rusijos bolševikų (komunistų) partijos Lietuvių rajoną ir buvo jo žymiausias narys. Bendradarbiavo „Tiesoj" ir kituose bolševikų leidiniuose. Susikūrus Lietuvos ir Gudijos Tarybų Respublikos vyriausybei, V. Kapsukas buvo jos pirmininkas.

TUBERKULOZAS - KRUMSLINĖ?

Labai įdomioje savo paskaitoje š. mėn. 16 d. d-ras L. Kairiūkštis[1] paaiškino, kas tai yra tuberculum, kurį lenkai išsivertė: gruźlica, iš: gruzełek; rusai gi: bugorčatka, iš: bugorok. Būtent organizmas, pajutęs pavojumą, jog pradeda kurioje vietoje visti Kocho lazdelių, arba bacilų, ima sudaryti aplink tą vietą daugiau narvelių, pavartodamas kalkių. Taip susidaro kietesniai gumbeliai minkštuose plaučiuose.

Kaip tie gumbeliai - tubercula pavadinti? Aš patarčiau - krumsleliais, kaip sakoma: šiandien konkolinė-krumslinė, destis neišplaktų miltų, kurie vietomis paliko kietais gumulėliais neištirpę.

Mūsų pradėtas vartoti „džiova" vieton lenkų „sukatos" (suchoty, iš: schnąć) yra netinkamas, nors taip pat kilęs iš: džiūti, nors lietuviai vartoja džiūti reikšmėje: lysti, nykti, ir rusai iš tos nykos, nykulio yra pasidarę: čachotka, iš: čachnut.

Lietuvių „džiova" tereiškia meteorologinį oro stovį, nieko daugiau. „Šiandieną nėra džiovos, kad ir saulė šviečia", reiškia: šiandieną pakratytas šienas nedžiūsta, nes ore yra drėgmės. Džiova = džiovinimas, yra pats procesas. Bacilos gi visai ne džiovina, tik pūlių daro, drėkina.

Ką pasakys mūsų Medikų sekcija, susirūpinusi savo terminais? (Žiūr. Nr. 122)[2].

A. † A.
TADAS DAUGIRDAS

T. Daugirdas buvo gimęs 1852 m. Jo tėvas buvo kelių inžinierius. Augo Plembarko dvare ties Ariogala. Mokės Vilniuje realinėje. Alfredui Römeriui, portretininkui, patariant, perėjo į piešimo mokyklą. 70-ais metais mokės Petrapilio Dailės akademijoje. Dirbo peizažų skyriuje pas prof. Vorobjovą[1]. 72 m. išvažiavo į Monachiumą[2]. 76 m. Varšuvoje įsteigė savo dirbtuvę ir dirbo ten iki 1891 m. Atostogomis važinėjo į Lietuvą, ėmė giliau

domėtis Lietuvos praeitim, raginant S. Vitkevičiui ir d-rui Matliaševskiui[3]. Iš Varšuvos atkilęs į Plembarką, pradeda antrą „lietuviškąjį" gyvenimą. Pamilęs lietuvius ir jų meną, likusį gyvenimą skyrė tik Lietuvai. Plembarke įsteigė krepšių dirbtuvę. 1900 m. sutaisė Minske lietuvių liaudies dailės parodą.

1908 m. atkilęs į Kauną, čia įsteigė miesto muziejų, kurio ir buvo direktorium. Jam dovanojo ir savo rinkinius. Daug pats kasinėjo. Savo raštus skelbė „Pamiętnik fizjograficzny", „Przegląd historyczny"[4].

Yra parašęs ir scenos veikalą „Girkalnio vestuvės". Organizavo „Tėvynės pažinimo draugiją". Daug sumanymų ir pradėtų darbų paliko neįvykinta.

Žymiausis jo paveikslas „Pavasario atadrėkis" yra Kauno muziejuje. Kiti išblaškyti. (Iš V. Nagevičiaus T. D. biografijos.)[5]

A. † A.
A. VYVUOLSKIS[1]

Taip lietuviškai skamba ir turi būti rašoma pavardė šį pavasarį mirusio didelio Lietuvos dailininko skaptuotojo. Vyvuolės – tai tokios kirmėlaitės mėsoje, kaip virės – trichina: viriuota mėsa. Tik nebeatmenu, ar tą patį reiškia. Vyvuolskiai turėjo dvarelį ties Biržais Panev. ap., kur ir yra gimęs a. a. Antanas[2].

„Glos Litwy" Nr. 164 davė žinių apie velionies lietuviškuosius veikalus ir jo draugavimąsi su lietuviais dailininkais ir lietuviais kunigais. Štai ką mes galime dar pridėti prie tų žinių.

A. a. Vyvuolskis Paryžiuje ypač draugavo su mūsų mylimuoju dailininku Petru Rimša. Net tuose pat namuose su juo gyveno. Tuo laiku A. V. reiškė norą išimtinai dirbti Lietuvai. Lenkija, girdi, ir be manęs turi ir varsininkų, ir architektorių. A. V. buvo per visą laiką apolitikos krypsnio, kol nepateko į Vilnių ir čia į kunigų endekų įtaką. Tada tik nukrypo į lenkų pusę ir išėjo su P. O. W.[3] organizacija su šautuvu bolševikų varytų. Pastatytas sargyboje Jurgio gatvėje, šaudant Darbininkų tarybą Varnų gatvėje, nušalo, gavo uždegimą plaučių ir mirė.

Jau vasarą 1918 m. mūsų dailininkui A. Žmuidzinavičiui aplankius jį dirbtuvėje ties Jėzaus Širdies bažnyčia[4], a. a. Antanas, visai neprovokuojamas, kreipėsi į svečią persergėdamas:

– Tik Tu nemanyk, kad aš būčiau pasidaręs – lietuvis.

– Nei to manau, nei to man reikia. Gana, kad mėgsti lietuvių dailę, – atsakęs A. Žmuidzinavičius.

– A, tai, tai kas kita... – atsakęs A. Vyvuolskis.

Dar daugiau atminimų galėtų papasakoti mūsų dailininkas Ignotas Šlapelis[5], su kuriuo dar arčiau ir ilgiau draugavos A. V. Tie du drąsuoliu vyru „Draugijos"[6] vinjetėje A. Vyvuolskio darbo, apie kuriuos kalbama „Głose", yra portretai jo paties iš dešinės pusės ir Ignoto Šlapelio iš kairės pusės.

Didžiausią įtaką į a. a. A. Vyvuolskį turėjo kun. Kriškijonas, sulenkėjęs latvis infliantietis[7]. Jis globojo našlę Vyvuolskienę ir didelį jos mūro namą Mintaujoje, paskutinį Vyvuolskių turtą. Dabar tas namas patekęs katalikų bažnyčiai, nes p. Vyvuolskienė bene bus įstojusi į vienuolyną, jei tebėra gyva.

Visi pažįstamieji tebeatmena Antaną, kaip jis, važinėdamasis po Lietuvą, nėkados neužmiršo įsidėti į kišenę plastelinos ir nuolat lipdė sutinkamus lietuvių ir žydų tipus. Pas kunigus tebėra jo škicuotųjų galvų: šv. Jono Krikštytojo, Ahasvero, Liucifero ir k.

LIAUDIES MOKYTOJAI, KUR JŪS?

Trakų apskrities inspektorius, atsakydamas į „Głos Litwy" pasiskundimą Nr. 153, jog Vilniaus žemės lietuviai neturi gana mokyklų, Nr. 158 štai kokių mums dalykų pripasakojo:

„Lenkų vyriausybė nekliudo steigti lietuviškų mokyklų; dar visaip padeda ir šelpia jas lygiai kaip ir lenkiškąsias, nedarydama jokio skirtumo. Lietuviškųjų mokyklų yra nepakaktinai be ko kita dėl to, kad visiškai nėra mokytojų lietuvių, norsgi bent kiek pasiruošusių į švietimo darbą. Vilniuje gavau vieną. Pakvietęs gminas, kur gyvena lietuviai, gavau iš Daugų par. 7 vos tik išėjusius pradinę mokyklą (5 buvusius Marijampolės kursuose). Tai žmonės tokio mažo mokslo, jog mokytojais jokiu

būdu negali būti, tačiau ir tuos visus įdėjau į vietas toje pat parapijoje. Dar kitur 4 mokytojus. Dabar Trakų apskrityje iš 60 mokyklų 11 yra lietuviškųjų".

Kituose Vilniaus apskričiuose dalykai dar blogiau stovi. Pirmiau lietuviai neturėjo nė vilties gauti bet kokio darbo iš lenkų vyriausybės ir pakentę pakentę pabėgo į aną pusę demarkacijos linijos tiesiog duonos ieškoti. Kai jų, tų mokytojų, kiek tiek buvo, jie kreipdavos į Laikinąjį Vilniaus lietuvių komitetą[1], kas jiems mokės algas. Nei Komitetas, nei vietos žmonės netesėjo mokėti, o mokyklų vyriausybė, bent kituose apskričiuose (insp. Korsak) nemalonėjo nė tvirtinti lietuvių mokyklų. Reikalavo gminų protokolų ir k. k. O tuo tarpu į Komitetą vis ėjo ėjo reikalavimai mokyklų. Iš daugelio parapijų net po 5 reikalavimus. Buvo jau galima ir alga iš valdžios gauti, o kandidatų mokytojais vis nebuvo. Bent L. L. Komitetas nei lenkų inspektoriams, nei tiesiog žmonėms neturėjo ką pasiūlyti.

Iš Trakų apskrities inspektoriaus rašto matote, kokiomis nedidelėmis kvalifikacijomis galima gauti mokytojų vietos Vilniaus gub. Nejaugi nė tokių žmonių čia pat nėra? O kurgi visos tos mokytojos, kurios yra per 12 metų išėjusios Vilniuje paaugusiųjų kursus? O kurgi yra bent tie, kurie mokytojavo vokiečių laikais? Juk vienas globėjas Leonavičius Lydos apskrityje turėjęs 28 mokyklas savo žinioje?

Jei visi vilniečiai išmirė ar kits kas jiems pasidarė, tai kreipiamės į Kauno ir Suvalkų žemės lietuvius inteligentus ir net pusinteligenčius: ateikite ir padėkite mums lietuviais apsodinti nors didžiumą mokyklų!

Mokytojai, nejaugi nenumanote, koks tai svarbus reikalas visais žvilgsniais? Nejaugi valdininkavimas biuruose jus labiau patenkina, duodamas daugiau markių, neg pildymas tiesioginio jūsų pašaukimo?

Kreipkitės į Vilniaus lietuvių komitetą (Šv. Jurgio g. 19–11) kas tik yra išėjęs bet kokią mokyklą ir gali apsiimti mokyti vaikus. Vietų labai daug.

KAIMO ŽMONĖMS SKAITYMO

„Aušros"[1] netekę Vilniaus žemės kaimiečiai vis dažniau kreipiasi į Vilnių, prašydami skaitymo ir žinių, kas darosi dabar plačiame pasaulyje.

„Aušros" išsiplatinimas prieš karą, kada visos pašto stotys tebeveikė, reiškia, jog ir Vilniaus žemės gyventojai, nors tiek daug atsilikę nuo savo kaimynų, Kauno žemės gyventojų, vis dėlto skaito. Per daugumą susidaro.

Net ir „Tėvynės Sargas"[2], nors vokiečių okupacijos laiku paštas neveikė, teveikė „kreizų"[3] ir žandarmijų buveinės, vis dėlto buvo žymiai išsiplatinęs. Tik dabar tas darbas sutruko ir jis ūmu laiku yra vėl pradėtinas.

Kol tai įvyks, pasibaigs ir metai. O tuo tarpu reikalas spaudžia. Tai nieko daugiau tam kartui nebelieka bepadaryti, kaip pasidalyti tuo lietuvių publicistikos likučiu, kokį beturime Vilniuje, būtent „Nepriklausomąja Lietuva".

Kaimiečiai – ne maži vaikiai. Kas paskaito raštą, paskaito ir rimtą laikraštį. Vis dėlto prisieina palengvinti jiems tą vargą, bent pasisaugant svetimųjų internacionaliųjų žodžių, atitrauktų išsireiškimų, ypač minėjimo vietų ir įstaigų be paaiškinamojo žodžio: jų žmonės, ne nuolat skaitą laikraščius, gali nežinoti. Lygia dalimi reiktų neleisti jiems ir tokių straipsnių, kurie kaimiečiams neįdomūs, tiesiai nepaliečia jų reikalų. Šiaip jau visa kita tinka lygiai kaimiečiams, lygiai miestiečiams.

Tai mes ir pasirūpinsime padaryti bent dvejetoje numerių, idant ir kaimo žmonės gautų šventėms bent kokį lapelį nusitverti ir laisvuoju laiku pasiskaityti.

Kas arčiau kaimiečių stovi, tuos prašom patarpininkauti mums. Jūs žinote, kas jūsų parapijoje paskaito raštus, tai paimkite iš mūsų po tiek ir tiek lapų ir pasiūlykite skaitytojams. Ypač numerį, kurį mes Kalėdų šventėms paleisime, tyčia parūpindami daugiau skaitymo, ne smulkiųjų žinių.

Patarpininkaukite, kas kaimo žmones mylite!

Kitame numeryje bus ypač jiems žinotinas paraginimas, kad pasinaudotų Amerikos dovanomis vaikams penėti.

NORVEGŲ IŠMINTINGUMAS

Norvegija – nemažas kraštas, tik gyventojų ten nedaug, vos tik apie pustrečio milijono. Jų sostinė – Christianija[1] ne didesnė už Vilnių, kaip jis buvo prieš karą: teturi apie du šimtu tūkstančių gyventojų. Vis dėlto tai pažangiausia valstybė: ji vis pirmoji sumano ką gera padaryti.

Šiemet ji sumanė griežtai atsisakyti nuo alkoholio, arba spiritinių gėrimų, ir išleido visiems privalomą įstatymą, kad niekas Norvegijoje nei bedirbtų, nei besiverstų apgirdomais gėrimais; taigi, kad nei patys negaišintų grūdų ir bulbių, kurių ir be to jiems nedaug tėra, nei iš kitur nesivežiotų.

Norvegai ir šiaip jau labai sveiki žmonės. Dabar, neberagaudami tų baisiųjų nuodų, iš kurių kyla didžiuma ligų, alkoholio, bus dar sveikesniai, dar daugiau tesės padirbti darbo ir uždirbti pinigų ne tik patiems reikiamiesiems dalykams, bet ir ištaigoms (raskažiams).

Šiomis dienomis apėjo svietą žinia, kaip norvegai rūpinasi turėti daugiau rašytojų. Būtent jų švietimo ministerija, sumesdama, kiek jai reiks išleisti pinigų ateinančiais – 1920 metais, priskaičiusi šimtą dvidešimti tūkstančių kronų, arba lietuvių pinigais milijoną du šimtu tūkstančių auksinų, o lenkų pinigais du milijonu tris šimtus tūkstančių markių, sušelpti rašytojams po vieną kartą arba duoti jiems algos (stipendijos), kad galėtų išvažiuoti svetur ir pramokti kitų šalių gudrybių.

Šelptini esą ne tik tie rašytojai, kurie jau pragarsėjo, kurių raštus jau visi skaito, bet ir tie, iš kurių galima laukti gerų raštų.

Žadama suglobti net ir tie, kurie turi pelno iš savo raštų, vis dėlto ne tiek, kad galėtų laisvi būti nuo uždarbiavimo duonai ir visą laiką teskirti vienam rašymui bei pasimokymui.

Laikraštininkams, tai tiems, ką gazetas rašo, daug žinių turi prirankioti, tai norvegų parlamentas (jie vadina jį – storting) nutarė duoti visiems nemokamus pirmos klasės biliotus visais gelžkeliais ir garlaiviais važinėti ir pašalpos, kad galėtų kurį laiką pabūti nemokamais bendradarbiais prie bet kurio didelio laikraščio užsieniuose ir išmokti redakcijos ir spaustuvės darbų.

Ir Lietuva dar neturi pakaktinai žmonių, kurie būtų tik raštams atsidėję, o sugebančių tą darbą dirbti yra. Kad ne neturtas, mes iš jų turėtume daug knygų pasiskaityti ir pasimokyti.

Dabar mūsų dainiai ir kiti rašytojai turi gaišti, kalendorėlius bedirbdami, nes jie duoda pelno. Gi kai parašai kokią storą knygą, pravargęs ištisus metus, tai gauni iš to tiek, kad nė mėnesio negali pragyventi.

Vėlgi sumanęs didesnę knygą parašyti, turi daug apie tai galvoti; tai reikia, kad tau niekas nekliudytų, bet kokiais smulkiais reikalais lįsdamas, kad padarytumei.

Reikia, kad ir mūsų valdžia mokėtų kaip ir algas tiems, kurius mato laiko negaištant ir naudingą visuomenei darbą dirbant.

LIETUVIŲ PONIJA

I

Man dažnai pikta, kai aš girdžiu kai ką porinant:

– Antai anas lenkiškai moka, tai jis – ponas; arba antai jis – ponas, tai lenkas, rusas, vokietis, ne lietuvis.

O aš jums pasakysiu, aš žinau lietuviškai nemokančių tokių netikusių žmonių, kurius, žmonės sako, esą galima su vyža iš kiemo išvežti, ir vėl tokių didelių ponų, kurie visur ir visados, visiems girdint, drąsiai sakosi:

– Aš esu lietuvis! Aš esu žemaitis.

Tokie kunigaikščiai Radvilos, kunigaikščiai Oginskiai ir labai daug mokytų žmonių, knygų rašytojų, gražiųjų darbų dirbėjų, arba dailininkų: abrozdų (paveikslų) moliavotojų, palocių (rūmų) ir bažnyčių statytojų, arba architektorių, gražios muzikos ir gražaus giedojimo pramanytojų, arba kompozitorių, iš medžio, iš marmulo gražių žmogysčių ir kitokių daiktų skaptuotojų, arba skulptorių, ir kitų kitokių.

Taigi lietuviams nebeprisieina kur už pečiaus lįsti. Jie jau sėdas stalan su grafais ir kunigaikščiais. O dailiaisiais darbais ir darbininkais tai jau senai jie slauni tarp kitų kaimynų.

Tiktai apsidairykime aplink save, kad ir toje pačioje Vilniaus žemėje.

Ar čia senai yra mirę čia pat dirbę ir pagarsėję lietuvių kalba rašytais raštais: Merkinės klebonėlis ir dziakonas, Dieve duok jam dangaus karalystę, Aleknavičius, arba tiesiai – Alekna, kurio „Pasakas, pritikimus ir dainas"[1] žino bet kuris amatninkas, kurs po svietą keliauja ir kai rankom dirba, dar ir liežuviu mataruoja visokias istorijas ir juokingai aprašytus pritikimus.

O Kietaviškių klebonėlis Silvestras Gimžauskas[2]. Kas nežino jo „Lietuvos bičiuolio", gražių, šindingai parašytų eilių knygelės?

O dabar tebegyvas didžiausias visoje Lietuvoje knygų rašytojas profesorius Vincas Mickevičius, prasiminęs Krėvės pravarde. Jis taip pat gimęs Merkinės parapijoje. Jo knygomis „Šarūnas", „Dainavos senų žmonių padavimai" gali gėrėtis visų giminių ir visų kalbų žmonės.

O dabar tebegyvas rusų universito profesorius Augustinas Valdemaras, gimęs Tverečiaus par. Šventėnų[3] apskrities, ir dabar didelis ministeris Lietuvos valdžioje[4]. Jis kalba visokiomis kalbomis ir labai daug išmanymo turi apie visokias politikas.

O profesorius Zigmas Žemaitis, šventėniškis?[5]

O Liudvikulia Giraicis (Liūdas Gira) iš Stakliškių, kurio dainelių knygos: „Dūl dūl dūdelė", „Žalioji pievelė" ir daug kitų plačiai eina po visą Lietuvą.

Kun. Aleksandra Burba[6] ir daug daug kitų, kurius visa Lietuva žino. Jau ką bekalbėti apie tuos šviesuolius, kurie dar nesuskubo svietui pasirodyti arba dirba šiaip jau tylomis mokslo darbą, kurio tik vaisių mes ragaujame.

Yra ir dailininkų. Antai vaizdų rašytojas, artistas malerius Povilas Galaunė[7]. Jį gerai pažįsta Jiezne. Antai garsiausis Petrapilio dainininkas Kipras Petrauskas ir dar garsesnis jo brolis kompozitorius-muzikontas Mikas Petrauskas iš Dusmenų, kurs grįžta namo, Amerikoje pabuvęs. O muzikontai Čiurlioniai iš Druskininkų[8]. Vienas jų buvo visoje Rusijoje pagarbintas malerius, artistas ir muzikontas.

Kad visas tik vienos Vilniaus žemės garsenybes krūvon surinktumei, tai pasakytumei:

– Oho! Tai jau mums tikrai nebereikiama užpečkin, paskutinėn vieton belįsti! Tiek mokytų ir talentingų brolių turėdami,

jei tik jiems būtų leista su mumis gyventi, mes lygiai nebebūtume akli prisimerkėliai, į svietą vos pro siaurą plyšelį žiūrintys!

Ir visi jie – lietuviai. Su savo žmonomis, su vaikučiais lietuviškai šnekas ir pilnas galvas turi rūpesčio, kaip čia dar daugiau lietuvių apšvietus, dar daugiau talentingų žmonių pasauliui parodžius.

Grafai, kunigaikščiai, dideli dvarininkai vadinasi – ponija. Lietuviai nestinga ir tokių, nors ta ponija – tik mums niežčiantis šašas, ir jos gyvenimas nebeilgas.

Kur kas gražesnė toji viršiau parodytoji mūsų „ponija" (ji vadinasi – inteligentija), kuri ne kitų žmonių prakaitu sau turtus susikrovė, tik savo pačių rūpesčiu dvasinių turtų įgijo; tų, kurių jiems niekas nepavydi ir išplėšti negali. Ne sau jie plėšias turtų, tik kitiems jų duoda ir negaili.

– Imkite, žiūrėkite, skaitykite, klausykite! Mes jums to nepavydime. Testa jums į sveikatą!

Ta mūsų ponija dar geresnė už didžialaukius, kad nuo mūsų nesiskiria, išvien su kaimo žmonėmis eina, tomis pačiomis, taip sakant, ligomis serga. Kas rūpi, ūlyčiai, tas pat rūpi ir tų ūlyčių „ponijai" – dvasios turtuoliams.

II
TADAS DAUGIRDAS

Š. m. lapkričio 1 d. savo dvare Plembarke Kauno apskrityje pasimirė Lietuvių Valstybės Archeologijos komisijos pirmininkas Tadas Daugirdas, bajoras ir vaizdarašis.

Mes jį esame paminėję „N. L." Nr. 123 ir 5[9]. Bet šioje vietoje, kalbėdami apie „mūsų", tai lietuvių, poniją, mes negalime susilaikyti nepridėję dar štai ko.

Tadas Daugirdas mums dėl to labai minėtinas, kad gimęs ne Lietuvoje, tik Rusijoje, Naugardo gub., kur jo tėvelis buvo kelių inžinierius; mokinęsis Vilniuje, Petrapilyje, Bavarijos karalystėje, paskui gyvenęs Varšuvoje ir ten paveikslus dirbęs, vis dėlto neužmiršo savo tėvynės kalbos, nė užgesino savo prisirišimo prie Lietuvos žemės.

Kokie juokai, kai kitas pasako: prabuvau svetur dešimtį metų, tai ir primiršau ar net – užmiršau lietuviškai! Kokie juokai! Tokiam matosi, jog jis tuo pasigiria. Girdi, žiūrėkite, aš jau nebe toks, kaip jūs, kaimo žmonės: aš jūsiškai kalbėti nebemoku! Kad jis nebūtų taip kvailas, tokios galvos, lyg iš pariečio beržo, tai jis susiprastų, jog tais žodžiais prisipažįsta niekam nevertas esąs.

Štai mokytas dailininkas, abrozdų moliavotojas Daugirdas, kiekgi jis tepagyveno Plembarko dvare? Gal keletą metų, kol įstojo į klases; paskui lygiai penkias dešimtis metų prasitrynęs po svetimas valstybes, sugrįžta galų gale į Kauną ir nė motais jam nėra girtis tuo, ko nemoka. Dėl to, kad – moka!

Lenku, bent lenkiškai kalbančiu, gimęs, Rusijoje nesurusėjo, Vokiečiuose nesuvokietėjo, Lenkuose nesulenkėjo ir sugrįžo – lietuvis, toks, koks piemenėlio metuose išėjo iš Plembarko.

Tiesa, kad jis buvo laimingas pažinčių pasirinkime. Tarpe daugybės pačių garsiųjų žmonių, jo draugų, buvo, sakysime, artistas dailininkas S. Vitkevičius[10], žemaitis, bet dirbąs Austrijos Galicijoje, Tatrų kaimuose. Jis ten berinkdamas visokius to krašto kalniečių papuošalus, pagraženes, sudarė net vadinamąjį zakopanų stilių, tai tokios mados daiktų pagražinimą, išaudimą, išpjaustymą iš medžio ir k. Patsai S. Vitkevičius sakosi į tą madą (stilių) įdėjęs daugybę pagražinimų, kurių jis prisirenkąs namie, Žemaičiuose.

Taigi tasai mūsų ponas Vitkevičius ir dar vienas labai išmintingas lenkas daktaras Matliaševskis[11] įkalbėjo Tadui Daugirdui, kad jis dairytųsi savo tėvynėje, bene pasergės kokių gražumo navatnybių; tai tegu ir renka juos. Mat, kas gražu, tas visiems pritinka, kad ir iš svetur atnešta.

T. Daugirdas tai įsidėmėjo ir ėmė rinkti lietuvių pagražintus daiktus ne tik dabartinius, bet ir senovinius. Ėmė raustis senkapiuose ir iš ten ištraukti papuošimų. Pagaliau 1908 m. Minske pataisė lietuvių liaudies (kaimo žmonių) dailės parodą, kuria grožėjosi rusai ir lenkai.

Paskui visus savo surinktus turtus sukrovė į Kauno miesto muziejų ir buvo jo vedėju, direktorium. Maža to, nesiliovė ir paskui įdomavęs Lietuvos dalykų, nes kiekvienas tėvynės mažmožėlis jam buvo brangus. Į tą darbą pritraukia daugiau šviesių

lietuvių ir sudaro Tėvynės pažinimo draugiją, Archeologijos (senovės daiktų aprašymo) komisiją. Na, griežtai visą savo širdį buvo atidavęs Lietuvai, jos praeičiai ir dabarčiai.

Ir to dar maža. Lenkas, kaip čia Vilniaus žemėje būtų pavadinę, nes čia dvaruose lenkiškai tekalba, griebiasi plunksnos, rašo lietuviškai teatre vaidinti dalykėlius: „Girkalnio vestuvės"; pats mokina jaunus žmones, kaip reikia vaidinti, piešia jiems dekoracijas, t.y. pagražinimus vietos, kur vaidinama, kad daržinė pasidarytų gryčia, ir k. t.

Piešia Lietuvos gamtos vaizdelius ir vietas.

Gerai sako kitas lietuvis dailininkas profesorius V. Dubeneckas[12]: „Daugirdas, buvęs iš pradžių svetimos kultūros žmogus, pamilo lietuvių tautos dailę ir tuo keliu susiprieteliavo su visa tauta: jis galutinai sulietuvėjo. Juo daugiau jis mokės, juo daugiau dirbo šioje dailės dirvoje, juo stipriau su lietuvių tauta sutapo. Kokiu džiaugsmu, kokia meile, kokiu pakantumu jisai rankiojo visus daiktus, nors tokiomis nežmoniškai sunkiomis sąlygomis jis turėjo darbuotis. Taip tegalėjo dirbti tas, kurs karštai myli visą dailę, visą Lietuvos istoriją".

Štai kokiais ponais dvarininkais mes pasidžiaugiame!

KAS GI PRIEŠINSIS?

Varšuvos seimas priėmė įstatymą apie rinkimus Lietuvoje ir Guduos. Kas 50 tūkstančių žmonių rinksią po vieną savo atstovą. Rinkimai būsią visuotini, slapti ir lygūs, be skirtumo tautų ir tikėjimų. Būsimasis atstovų susirinkimas gausiąs išspręsti tą vieną dalyką: oficialinai patvirtinti valią žmonių, gyvenančių tuose kraštuose, kurie dalyvaus rinkimuose, kokie turės būti santykiai su Lenkų respublika ir apibrėžti, kurie apskričiai ar jų dalys turi sugrįžt į vienybę su Lenkų respublika.

Kun. Maciejevičius[1], b. Vilniaus miesto atstovas Rusų dūmoje, dabar Bielastoko ar kieno ten atstovas Varšuvos seime, šiaip pasakė: „Liberalioji mūsų administracija leidžia laisvai išsireikšt. Ir tokiomis sąlygomis niekas juk neprotestuoja prieš Rytų žemių

prijungimą. Taigi žmonių balsai, kurie sako juos prijungti prie Lenkų, galima laikyti viso krašto nuomone".

Keletas eilučių, ir sugebėk tu man sutalpinti tiek pat neteisybių – pasakytume A. Varno žodžiais (žiūr. 121 „Nepr. Liet.")[2]. Kun. Maciejevičiui pakanka argumento: niekas į akis nešoka su pagaliu, *ergo qui tacet, consentire videtur* – kas tyli, rodos lyg pritaręs. Ir tai mums be galo liūdna.

Liūdna, kad tokio argumento pakanka tokiam dideliam dalykui, kaip atsidavimas svetimai valstybei – tylomis. Liūdna, kad taip, mūsų nelaimei, yra išsitaręs ne koks niekinamasai demagogas ardymėlininkas, kuriam vis viena, kaip bus padaryta, bet tik būtų padaryta. Tik pasakė tas, kurio pareiga yra rankose turėti aukščiausiosios teisybės svarstykles, – kunigas, žmonių sąžinių teisėjas.

Kun. Maciejevičius – tos vietos žmogus; tai jis gerai žino, kurios rūšies ir platybės yra ta vadinamoji „mūsų administracijos liberalybė". Žino, jog per tą jos „liberalumą" nebeliko Vilniaus žemėje ne tik inteligentų, nepašalintų iš vietos arba nesuimtų ilgesniam ar trumpesniam laikui, bet nei susipratusio valstiečio, neišvežto iš gimtinio krašto. Nebeliko nė kam lietuvių krypsnio laikraščių priimti, nes ir juos suima, atveža į Vilniaus kalėjimą ar namie žandarai neramina. Pradeda nebelikti susipratusių ir lietuviškai jaučiančių kunigų, nes ir jie leidžiama, tikriau, tos vietos administracijos atstovų padedama suimti ir išblokšt iš parapijų. Ir tie atsitikimai vis dar nesiliauja. Kuriam lietuviui buvo leista pavažiuot į provinciją, sušaukt tos vietos žmones ir pasiūlyt rezoliuciją, priešingą toms, kurias teikia Straž kresowa[3], įgavusi monopolį šaukinėt į „wiece ludowe"?[4]

Kas tada tars priešingą žodį? Ta liaudis, kuri yra okupuojančiųjų terorizuota, įbailinta, kad į kailį nekliūtų? Ta liaudis, kuri tebėra pirmame kultūros laipsnyje, tebesitenkina vienais gyvuliniais reikalais – prikimšti pilvą, nesušalt, ir gana? Ta liaudis, kuri dar nesiekia politikos paslapčių ir sumesti negali, kur jai bus norsgi materialiniu atžvilgiu geriau? Ta liaudis, kuri buvo atpratinama nuo visa ko lietuviško, net nuo savo pavardžių, kurios absurdingai yra kraipomos vienoj tik Vilniaus žemėj:

Ankėnas – Jankaniec, Liubėnas – Liubianiec, Bajoriūnas – Bojaruniec ir t.t.?

Kaip galėjo, kaip drįso Seimo darbuotojas ir, kas blogiausia, kunigas, viešai, prieš garbingą susirinkimą, akis išplėtęs primygtinai užakcentuoti tai, kas turi būti laikoma patamsyje ir dirbama už tos pat administracijos neperlaužiamos sienos?

Aiman, dėl ko tai nepadarė koks nors svietiškis? Juo kairesnis jis būtų buvęs, juo tinkamiau būtų jam tai buvę. Taip bent kai kurie yra nusistatę apie kairiųjų taktikos etiką (veiksmų dorumą), patys begėdiškai žemindami krikščionišką savo etiką politikoje.

Pagaliau ko gali Lietuvos žmonės tikėtis iš kunigo endeko, kurs ne tik travestuoja faktus, bet net tyčia apgaudinėja pradu: bet tik pasiektum tikslo – viskas tinkama.

Mums yra matytojų, kaip kun. Maciejevičius terorizavo tamsias fanatikes Vilniaus bobas ir mergas, agituodamas per rinkimus į Vilniaus miesto tarybą. Per vieną susirinkimą jis yra pasakęs: „Wkładam obowiązek pod grzechem śmiertelnym żebyście głosowały za Nr. 1. Kto nie pójdzie głosować, nie będzie miał rozgrzeszenia, nie będzie mógł przystąpić do Najświętszego Sakramentu“ (Įsakau, kad privalote balsuoti už 1 Nr. atvirkščiai – būsite nusidėję mirštamąja nuodėme; kas neis balsuot, negaus nuodėmių atleidimo, nebus prileidžiamas prie Švenčiausiojo Sakramento). Ir lietuvės davatkos, išgirdusios, jog Vilniaus lietuviai visai nedalyvauja balsavime, ėjo iš proto, nebetekusios išganymo. Kaipgi? Kunigas pasakė, tai reikia tikėti...

Klausiame, kuriuo autoritu k. M. jau tuomet „wkładał obowiązek“? Endekų partijos autoritu? To įsake būtų per maža.

Kad man nerūpėtų to luomo prestižas ir ko aukščiausi jo garbė, taip būtina doros srityje dirbant, aš tuo net džiaugčiaus. Bet dabar kas man duos pakankamai smaluotą botagą išplakti tiems, kurie teisybės šventyklose pirkliauja pigiomis suktybėmis ir begėdišku akių apdūmimu?

Šiuo kartu aš nepykstu, kad taip padarė lenkas, bet kad padarė kunigas, ir lenkai apsimeta tai priimą argumentu, bet tik jų naudai.

Tai kas gi protestuos, klausiame, jei ir doros, teisybės saugotojai mus užvilia? Aš esu tikras, kad ir šis rašytas protestas, kurio

Varšuvos seimas laukia, neišvys saulės, nors visą atsakomybę atvirai imuos ant savęs, jei kas tuo rašymu paliktų nepatenkintas.

Kas gi Vilniaus žemėje begali priešintis, kur dirba „tos žemės ponai" – okupantai, kito kunigo – Liutoslavskio[5] žodžiais tariant?

Kas protestuos?

NET KALMUKAI SIEKIA NEPRIKLAUSOMYBĖS

Kalmukai ir kirgizai ligi šiol tebėra klajūnai, neturintys nuolatinių gyvenimų. Visą savo turtą jie pasiveža ir pasivaro. Negyvuosius daiktus ir „namus" – palapines susikrauna į vežimus; avis, arklius, kupranugarius varosi. Yra tokių, kurie šimtais tūkstančių ar dešimtimis tūkstančių galvų skaito savo turto. Minta aviena (šašlik) ir kumelių pienu (kumys). Susimesti į bendroves ligi šiol neketino, ir kai Rusijos valdžia sumanė juos prispausti, kad galų gale apsisėstų vienoje vietoje, jie buvo labai nelaimingi. Taigi net tarpe rusų buvo jautrios širdies žmonių, kurie šaukė nebeverst žmonių į tai, kas juos kankina.

Dabar, girdime, Sibirijos rytuose atsiradęs vadas Dambij-Džacin, kurs pasiskelbęs Kobdo ir Uranchajo karalium. Azijos kaimynams ir rusams tam tikrais raštais davęs žinią, jog bausiąs visus, kas aukščiausios jo valdžios nepripažins. Sakos esąs atsigimusi bočių dvasia, tai kalmukai, bočių garbintojai, tiki juo ir padeda jam.

„Kalmukų karalius" 1914 m. jau mėginęs sukelti Azijos žmones prieš rusus. Užtat rusai jį pagavę pralaikė kalėjime iki 1917 m. Dabar gali jam pasisekti. Visiems tinka būti sau žmonėms, visiems miela yra laisvė.

KLAIPĖDA

Vokiečiai tą Lietuvos miestą vadina Memel. Tuo pat Memelio vardu vadina ir gražiąją, pačią didžiąją Lietuvos upę – Nemuną. Nemunas įteka į Baltijos jūros įlanką, vadinamą Aismarės, arba

Kuršo jūra. Ta įlanką nuo jūros skiria siaura šiekšta ir tik pro galą tos šiekštos galima įplaukti į Aismares ir jomis pasiekti didžiulį ir gražų Prūsų miestą – Karaliaučių.

Ties vartais į Kuršo jūrą yra puikus uostas (portas, gavan), kur patogu įplaukti didiesiems jūrių laivams, stovėti ten per audras, į kraštą krauti atvežtas prekes (tavorus) arba įsikrauti čia pat suimamas.

Lig šiol tuo uostu nelabai kas naudojos, dėl to, kad, įveždami ką į Vokiečius, plaukė toliau, į pat Karaliaučių, tai buvo pigiau gabenti; gi išvežti vėl nebuvo ko daug, nes vokiečiai ir be jo turi gana uostų arčiau ir patsai uostas stovi už trejeto mylių nuo buvusios Rusijos sienos, kuri peržengti buvo neleidžiama.

Tai ir miestas ties tuo uostu, paminėtoji Klaipėda, neišaugo didelis, teturėjo puspenktos dešimties tūkstančių gyventojų.

Visai kas kita dabar bus, kai visas Prūsų panemunes pridės Lietuvai. Tada visi Lietuvos gelžkeliai nukryps į Klaipėdą, viską veš į Klaipėdą iš Lietuvos ir per Lietuvą kiti kaimynai. Miestas ims didėt ir turtėt, nes turės, kaip vokiečiai vadina, Hinterland, destis kaip atšlaimą – atvirą įėjimą į platų Lietuvos kraštą.

Būti pamarėje, pajūryje, didelė laimė, nes visa ko pigiai gausi vandeniu ir viską lengvai išveši vandeniu. Štai ir dabar Lietuvoje pilna visokių prekių, o mes čia, toliau nuo jūros, visa to neturime ir trigubai brangiau už viską mokame.

Tai ir visos valstybės brukas į pajūrį. Rusijos imperatorius Petras I ilgai kovojo, kol iš estų ir suomių atėmė Suomių jūrą, tos pat Baltijos įlanką, ir pastatė Kronštato ir Petrapilio miestus. Jis tai vadino prakirtimu lango į Europą.

Dabar lenkai, derėdamies su lietuviais, ypatingai žvalgos į Klaipėdos uostą, kurs jiems, nors tolimas, vis dėlto būtų šioks toks „langas", pro kur lengva pasiekti kitos karalystės.

Klaipėdoje tiek daug vokiečių, kaip Vilniuje lenkų. Bet kad aplink Klaipėdą tegyvena vieni lietuviai, tai ir mieste daug lietuvių, čia turi savo parapiją, čia pirkliauja, čia visas švietimo darbas dirbamas.

Nesenai čia buvo lietuvių jaunuomenės draugijų suvažiavimas. Visos jos susimetė į vieną Sandorą, kuri gintų lietuviškumą

nuo priešų, puoselėtų lietuvių kalbą, mokytųs jos ir dirbtų, kad ir tamsuoliai susiprastų, jog jie lietuviai, ne vokiečiai, ir laikytųsi iš vieno su visa Lietuva.

BAIGIASI METAI

Mes juos pradarbom ne ištisus. „Lietuvos Aidas" besuskubo išleisti Nr. 1 ir gavo sustoti. Beginklė mūsų Valdžia, širdį suspaudusi, palengvo išsikraustė iš senovinės mūsų sostinės. Lenkai mėgino priešintis, tik ir jie tuokart buvo bejėgiai. Ir bolševikai užgulė mūsų sostinę.

Kaip ten buvo su jais gyventi, taip. Kai kuriais žvilgsniais buvo geriau: tautų ir pilietinių teisių lygybės buvo daugiau žiūrima. Bet bolševikai darė ir blogiau. Pirmiausia daug mūsų maisto ir visą bažnytinio vyno sandėlį išgrobstė be jokios tvarkos ir apyskaitos. Lietuvių dr.[1] Centro komitetas turėjo bent kelias dešimtis tūkstančių nuostolio ir gerai paalkino penkis šimtus savo vaikučių.

„L. Aido" redakciją bolševikai taip pat smarkiai nuskriaudė. Pirmiausia rekvizavo visą popierio sandėlį, o buvo jo 49 rietimai po 14 pūdų. Suskubo išeikvoti 32 rietimu savo reikalams, bet nesuskubo užmokėti nė skatiko. Nuostolių sulig ano laiko kainų buvo ant 36 tūkstančių, o sulig dabartinių – treja tiek.

Be to, rekvizavo redakciją su visais daiktais. Įsikraustę lakūnai (otriad istrebitelei)[2] buvo apsiėmę viską sugrąžinti ir raštu visa tai patvirtinti. Bet rašto nedavė ir visą redakciją apiplėšė ligi paskutinio kotelio, adresus, makulatūrą sukūrino. Nuostolių buvo ant 8 tūkstančių rublių.

Pagaliau vis tiek niekam neleido turėti savus spaudos organus.

Lenkai tuo tarpu formavo savo legionus, kurių visai nebodami bolševikai visas pastangas darė, kad ko greičiausia užkariavus visa Lietuva, paėmus Kaunas, perbridus per Vokę[3] ir pasiekus prancūzus ir anglus. Tik jiems iešmą bedrožiant, šuva kepsnį nusinešė: bolševikai nepajuto, gėda ir sakyti, kaip lenkai jiems užsėdo ant sprando čia pat mieste ir plikus nuogus beišleido, net be kasos.

Kaip ten buvo su naujais okupantais gyventi, taip. Mūsų labdarių sandėlius jie pabaigė rekvizuoti. Mūsų daržus ir pievas sunaikino. Nuostolių buvo ant 60 tūkstančių, ir nė dokumentuoti jų dar nepasiseka, o arti 700 vaikų baigia alkti. Iš „L. Aido" likvidacijos komisija pabaigė išsivežti paskutinius rašomuosius stalus; nė lentynų nebeatidavė „Aido" įgaliotajam kun. Tumui.

Tiek bent geriau pasidarė, kad mes, Vilniaus lietuviai, dar tebesišaudant su bolševikais, šokome ir pasidarėm sau aiškų savo organą, „Nepriklausomąją Lietuvą", kurios Nr. 1 buvo skaitytojų rankose jau balandžio 25 d.

Aštuoni mėnesiai darbo. Ko laikraštis tuo laiku davė ir ar patenkino? Ko davė, matote šitame svarbesniųjų raštų sąraše[4]. Dėl skonies patenkinimo neprisieina gintis: kartais tiko, kartais ne; vieniems tiko, kitiems ne. Kas savo skonį ir save vieną orakulu tededa, tas ras ir pagalių bet kam pasvaidyti.

„Nepriklausomosios Lietuvos" laikraščio klausimas atviras: 1) ar ji beleisti tokį, koks buvo, inteligentijai skiriamą; 2) ar jį pakreipti taip, kaip esame pamėginę pereituose dviejuose numeriuose – kaimo žmonėms skaityti; 3) ar vieną numerį šiems, antrą tiems per savaitę laidžioti, idant nei inteligentas, nei kaimietis nepaliktų be balso nors po vieną kartą per savaitę.

Pagaliau dar du klausimu Vilniuje draikosi: 1) bene praverstų liaudžiai leidus visai nauju vardu laikraštukas; 2) ar nepakeitus dabartinės „Nepriklausomosios Lietuvos" redakcijos, kuri kai kam pradeda nebepatikti.

Šiuos klausimus Vilniaus lietuviai privalo liuoslaikiu iki Trijų Karalių pabaigtinai išrišti, nes iki tam laikui laikraštis ar šiaip, ar taip neis: lauks tų klausimų išrišant. Išrišti bendrai su kaimo skaitytojais ir platintojais, pasižadant pakelti dalį išlaidžių, nes, niekuo neprisidedant prie laikraščio leidimo nei raštais, nei lėšomis, nei platinimu, vargu bau bus teisės girti – peikti; na, cigarą rūkant ir koją ant kojos linguojant, niūniuoti: „Saldus gardus valgymėlis. Kad čia būtų... laikraštėlis"... kurs mane tinkamai pabraukytų.

Ačiū tiems, kurie darbu dėjos prie laikraščio ir – sudiev!

PAAIŠKINIMAI

SANTRUMPOS

LA – Lietuvos aidas.
NL – Nepriklausomoji Lietuva.
TK – Tiesiant kelią Lietuvos Nepriklausomybei 1916–17 m. – V., 1919.
VR-1 – Vaižganto Raštai. T. 1. – K. – V., 1922.
VR-2 – Vaižganto Raštai. T. 2. – K. – V., 1922.
VR-4 – Vaižganto Raštai. T. 4. – K. – V., 1922.
VR-14 – Vaižganto Raštai. T. 14. – K., 1929.

REDAKCINĖS PASTABOS

Dešimtajame Vaižganto Raštų tome spausdinama 1918–1919 metų publicistika. Ji skelbta tais metais Vilniuje leistuose lietuvių laikraščiuose: „Lietuvos aide" (ėjo 1917.IX.6–1919.I.1), „Nepriklausomoje Lietuvoje" (1919.IV.25–XII.21) ir lenkiškame „Głos Litwy" (1919.V.15–1922.I.28). Didžioji jos dalis pakartota Vaižganto Raštuose (VR-1, VR-2, VR-4, VR-14). Iš jų imami straipsnių tekstai šiame tome dedami taip, kaip juos yra sudėstęs pats Vaižgantas, sudarydamas du tematinius ir iš dalies chronologinius ciklus. Išlaikomi ir jiems autoriaus duoti pavadinimai („Vokiečių okupuotan Vilniun sugrįžus 1918 metais" ir „Lenkų okupuotame Vilniuje 1919 m."). Taip pat duodama anksčiau neskelbta antrojo ciklo įžanginė „Pastaba", pasirašyta *Vaižgantas*. Likę pirmomis publikacijomis, nekartoti, straipsniai sudėstomi chronologiškai, pagal jų paskelbimo datas, ir nukeliami po antruoju ciklu į tomo galą. Chronologine eile čia dedamas ir lenkiškai parašytas „Głos Litwy" paskelbtas straipsnis „Co zamierzają ojcowie miasta". Į lietuvių kalbą išverstas jo tekstas spausdinamas Paaiškinimuose.

BIBLIOGRAFINIAI DUOMENYS IR KOMENTARAI

VOKIEČIŲ OKUPUOTAN VILNIUN SUGRĮŽUS 1918 METAIS

OI, KIEK PERGYVENTA! Publikuota: LA. – 1918. – Geg. 28. – Nr. 62. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 23–26 (po tekstu: *L. A. N 62(110)*.

[1] *baronas Stanislovas Šilingas* – žr. str. „Stasys Šilingas"; baronu S. Šilingas pasivadinėjo sekretoriaudamas Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti komitete Petrapilyje, šiuo titulu siekdamas susidaryti didesnį autoritetą rusų valdžios akyse.

[2] Adomas Varnas (1879–1979) – dailininkas tapytojas; dalyvavo pirmosiose lietuvių dailės parodose Vilniuje, dėstė Kauno meno mokykloje, 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Vaižganto nurodoma antroji jo šaržų ir karikatūrų serija yra Rusijos lietuvių seimo Petrograde 1917 m. svarbiausių veikėjų, tarp jų ir paties Vaižganto, šaržai. Pirmoji A. Varno pieštų lietuvių kultūrininkų šaržų serija buvo paskelbta 1914 m. „Vairo" žurnalo naujametiniame priede, o abiejų serijų albumas, pavadintas „Ant politikos laktų", su Vaižganto pratarme ir komentarais išėjo 1922 m.

[3] Petras Kraujalis (1882–1933), Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas, kunigų seminarijos profesorius, lietuvių švietimo „Ryto" draugijos vadovas, spaudos darbuotojas, publicistas; Juozas Grajauskas (1882–1930), Seinų vyskupijos konsistorijos sekretorius, Seirijų klebonas, publicistas, „Šaltinio" bendradarbis; 1915 m. vokiečių kariuomenei veržiantis į Lietuvą, abu šie kunigai buvo pasitraukę į tuometinį Rusijos katalikų metropolijos centrą Mogiliovą, kur išgyveno iki 1918 m.

[4] *Samulionis su Stiklium* – Rygos lietuvių visuomeninės ir kultūrinės veiklos dalyviai; Samulionis – plačiau nėra pasireiškęs; Stiklius – Kostas Stiklius (1880–1962), spaudos bendradarbis ir leidėjas, daugelio eilių, prozos ir scenos veikalėlių autorius; Rygoje gyveno 1909–1918 m.

[5] *kaip Wyspiańskio vyriukas* – lenkų dramaturgo, poeto ir dailininko Stanisławo Wyspiańskio (1869–1907) dramos „Vestuvės" („Wesele") veikėjas; Vernigora (Wernyhora) – irgi šios dramos veikėjas, legendinis folkloro personažas, Lenkijos išsilaisvinimo pranašautojas.

OI, KIEK ILGĖTASI! Publikuota: LA. – 1918. – Birž. 4. – Nr. 65 (antrašte „Oi, kiek pergyventa!"). Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 27–30 (po tekstu: *L. A. N 65(113)*.

[1] *štrandą* (vok. *Strand*) – pajūrį, paplūdimį.

OI, KIEK JAU ATSIMAINYTA! Publikuota: LA. – 1918. – Birž. 8. – Nr. 67. Pakartota: VR-1. – P. 30–34 (po tekstu: *L. A. N 67*).

[1] Užpalių Krokulė – šaltinis Užpalių miestelio (Utenos raj.) pakraštyje, netoli Šventosios, Lygamiškio piliakalnio papėdėje; žmonių tikėta jo vandens stebuklinga gydomąja galia, greta yra pastatyta koplytėlė.

[2] Vardijami Vilniaus kunigai polomanai, priešinęsi lietuvybei ir Lietuvos valstybiškumui; kaip ryškiausias iš jų pirmuoju rašomas Antanas Černiauskis (Czerniawski, 1865– po 1923), Vilniaus dekanas ir šv. Jono bažnyčios klebonas, prieš I pasaulinį karą nenorėjęs įsileisti į sau pavaldžias bažnyčias lietuviškų pamaldų ir pamokslų, daugiausia pasistengęs, kad iš Vilniaus būtų išvarytas „Vilties" redakcijoje dirbęs Vaižgantas.

[3] *vyskupijos administratorius* – prelatas Kazimieras Michalkevičius (1865–1940), Vilniaus vyskupiją valdęs 1908–1918 m.; uolus polomanas, nors buvo kilęs iš lietuvių ukmergiškių.

[4] Nurodoma dalis iš 44 Lietuvos lenkų ponų, pasirašiusių 1917.V.27 Vokietijos reichskancleriui adresuotą memorandumą, kuriame reikalauta, kad Lietuva būtų prijungta prie Lenkijos, nes ji esanti istorinė šiosios dalis, o lietuviai tesą inteligentijos neturinti kaimiečių tauta, kuri negali sukurti savo valstybės.

[5] *lietuvių memoriale* – kalbama apie lietuvių atsakymą į lenkų memorandumą (žr. 4 paaišk.); atsakymą pasirašė 19 žmonių (J. Basanavičius, A. Smetona, P. Klimas ir kt.), tarp jų 9 kunigai, iš kurių 5 vyskupijos valdytojas už tai mėnesiui suspendavo ir iškėlė iš Vilniaus.

VILNIAUS ĮEIKŠMĖ LIETUVAI. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 2. – Nr. 95. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 34–36 (po tekstu: *N 95(143)*.

[1] *„Tuskulanum, Belmont"* – Vilniaus miesto toponimai, atsiradę iš svetimų vietovardžių; Tusculanum – vietovė vidurio Italijoje, dvaras prie Tusculo (dab. Fraseati) miesto; Belmontas (it. *bello monte* – gražus kalnas) – romanų kraštuose, JAV aptinkamas toponimas.

[2] Lietuvių sąjunga lietuvių kalbai Vilniaus vyskupijoj ginti – prieš I pasaulinį karą Vilniuje veikusi sąjunga, kuriai pirmininkavo Augustinas Paškevičius (1843–1914), gydytojas, generolas, lietuvių kultūrinės ir tautinės veiklos Vilniuje dalyvis.

[3] Piotras Veriovkinas (a. 1861–1946) – nuo 1904 m. Kauno, po to Vilniaus gubernatorius; valdė Vyžuonėlių netoli Utenos dvarą, po I pasaulinio karo liko Lietuvoje, 1944 m. pasitraukė į Vakarus; gubernatoriaudamas Lietuvoje yra parodęs lietuvių reikalų supratimo.

[4] *Vilnius patapo lietuviams – Leipcigu* – nuo seno pietų Vokietijos miestas Leipcigas buvo žinomas kaip vienas stambiausių Europoje ir pasaulyje spaudos ir leidybos centrų.

ŪDROTOMIS VALANDOMIS. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 27. – Nr. 117. Parašas: *Kun. J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 36–39 (po tekstu: *N 117.*).

[1] *per Panevėžio parodą* – turima galvoje 1904 m. Panevėžyje vykusi žemės ūkio paroda, oficialiai atidaryta gegužės 9 (n.k. 22) d., į Panevėžį atsilankius generalgubernatoriui P. Sviatopolkui-Mirskiui.

POLITIKOS NEBRENDĖLIAI. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 25. – Nr. 115. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 39–42 (po tekstu: *L. A. N 115(163)*.

[1] *„Polska z Litwą zjednoczona"* (lenk.) – Lenkija su Lietuva suvienyta.

[2] *endekija* – nacionalistinis judėjimas Narodowa Demokracja (ND); kilo XIX a. pabaigoje, siekė imperinių tikslų, Lenkijos „nuo jūros iki jūros" sukūrimo.

[3] *Kotrynos sodelis* – skveras pietvakarinėje Katedros aikštės dalyje, kur iki 1915 m. stovėjo 1904 m. atidengtas Jekaterinos II, rusų imperatorės 1762–1796 m., paminklas.

LIETUVOS PRIMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Geg. 28. – Nr. 62. Parašas: *Kun. Juozas Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 43–47 (po tekstu: *L. A. Nr. 62(110)*.

[1] „Visokios žinios" – 1839–1859 m. lenkiškai rašyti M. Valančiaus užrašai („Rozmaite wiadomości"); išvertęs į lietuvių k., jų rinkinį išleido Vaižgantas (Vyskupas M. Valančius. Pastabos pačiam sau, 1929).

[2] *Vienas Lietuvos dvarininkas, Karpis...* – turbūt Joniškelio dvaro ponas, greičiausiai XIX a. I pusėje jį valdęs Benediktas Karpis, garsėjęs kietu elgesiu su baudžiauninkais; istorinėje literatūroje Karpiai minimi kalbant apie dvarininkus, kurie, suvokdami artėjančią baudžiavos pabaigą ir siekdami išlaikyti kuo daugiau žemių, naikino valstiečių ūkius, jų vietoj kūrė savo palivarkus.

[3] *„wywłaszczenia"* (lenk.) – ekspropriavimo.

[4] *„Officia propria patronorum"* (lot.) – Ypatinga patronų tarnyba.

[5] *„Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae"* (lot.) – Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės.

[6] *„et Sveciae"* (lot.) – ir Švedijos.

[7] *„Królową Korony Polskiej"* (lenk.) – Lenkijos Karūnos karalienę.

[8] *Casimiri Principis Regii, Georgii Martyris...* (lot.) – kunigaikščio Kazimiero – Lietuvoje, Sadoko ir draugų – Seinų, apaštalų Simono ir Judo – Palenkės vyskupijoje.

[9] *„Proprium officiorum pro clero..."* (lot.) – Ypatingos apeigos Lenkijos karalystės, arba Varšuvos provincijos, klerui.

NENAUDINGOJE POZICIJOJE. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 6. – Nr. 130. Parašas: *Kun. J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 48–51 (po tekstu: *N. L. N 130.*).

[1] „Głos Litwy" („Lietuvos balsas") – 1919.V.15–1922.I.28 Vilniuje lenkų kalba ėjęs lietuvių dienraštis; redagavo M. Biržiška; uždarinėjamas lenkų valdžios, leistas keičiamais pavadinimais („Echo Litwy", „Dzwon Litwy", „Straż Litwy").

[2] Vladimiras Puriškevičius (1870–1920) – rusų politikas, imperininkas ir reakcionierius, juodašimčių organizacijų Rusų tautos sąjunga (1905–1907) ir Mykolo Arkangelo sąjunga (1908–1917) vienas steigėjų ir vadovų.

[3] *Liutoslavskis* – Kazimieras Lutosławskis (1880–1924), kunigas, politikas, pirmųjų nepriklausomybę atkūrusios Lenkijos seimų narys, vienas iš endekų (nacionalistinio ND, Narodowa demokracja) judėjimo vadų.

[4] Stanislovas Maciejevičius (Stanisław Maciejewicz, 1869–1940), Vilniaus šv. Kotrynos bažnyčios kunigas; endekų veikėjas, „Dziennik Wileński" redaktorius, 1912 m. išrinktas į IV Rusijos dūmą.

[5] *„zgromadzenie"* (lenk.) – susirinkimas, asamblėja.

[6] *„Visitator Apostolicus"* (lot.) – apaštališkasis vizitatorius.

[7] *enliudecija* – dešiniųjų jėgų koalicija (Związek ludowo-narodowy), sudariusi stipriausią bloką 1919–1922 m. Lenkijos seime.

[8] „Robotnik" („Darbininkas") – Lenkijos socialistų laikraštis, leistas 1906–1938 m. Varšuvoje, iš pradžių ėjęs nelegaliai, nuo 1918 m. legalus.

[9] *„oszwabka plebiscitu"* (lenk.) – plebiscito padirbinys, surogatas.

[10] *PPS* – Polska partia socjalistyczna (Lenkų socialistų partija); įkurta 1892 m. 1948 m. įjungta į komunistinę Jungtinę darbininkų partiją.

MŪSŲ POLITIKOS IR VISUOMENĖS DARBAS. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 15. – Nr. 124. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 51–53 (po tekstu: *N. L. Nr. 124.*).

NE KALAVIJO KOVOMIS. Publikuota: NL. – 1919. – spal. 30. – Nr. 119. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 54–57 (po tekstu: *N. L.*).

[1] *Tautos pažangos partija* – tautinės krypties dešinioji partija, A. Voldemaro, J. Tumo ir kt. iniciatyva įkurta 1916 m. Rusijoje; 1924 m. kartu su kitomis tos krypties organizacijomis susijungė į Lietuvių tautininkų sąjungą.

AR NEIGTI VILNIAUS UNIVERSITAS? Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 18. – Nr. 116. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 57–61 (po tekstu: *N. L. N 116.*).

[1] *„Lenkų okupuotame Vilniuje"* – šiuo pavadinimu Vaižganto publicistinių straipsnių ciklas atskiru rinkiniu norėtas išleisti 1919 m., bet buvo sulaikytas lenkų cenzūros; pasirodė kaip VR-2 dalis.

[2] Kalbama apie dienraščio „Głos Litwy" (žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 1 paaišk.) rubrikoje „Laisvoji tribūna" („Wolna Trybuna") paskelbtą V. Kairiūkščio (žr. str. „Dr. L. Kairiūkštis" 1 paaišk.) straipsnį „Apie universitetą Vilniuje" („O Uniwersytecie w Wilnie").

[3] „A jednak jasniej" („O vis dėlto aiškiau") – straipsnis, kuriuo reiškiama viltis, kad atidarytas Vilniaus universitetas, nors ir lenkiškas, kaip mokslo ir švietimo įstaiga nebus be naudos ir lietuviams; straipsnis pasirašytas inicialais *A. R.*; jo autorius greičiausiai Andrius Randamonis (Rondomanskis, 1889–1943), publicistas, visuomenininkas, biologas, mokytojavęs Vilniuje, 1922 m. iš jo išvarytas – Kaune.

[4] *Sako talentingasai A. R. Nr. 124* – referuojamas to pat autoriaus (Andriaus Randamonio) str. „Litwo, Litwo, gdzie Ty?" („Lietuva, Lietuva, kur tu?").

[5] *hinterlando* (vok.) – užnugario.

[6] *„zemliačestvas"* (rus.) – kraštiečių draugijas.

[7] *ar jie davė jaunuomenei tą politikos krypsnį...* – turima galvoje XIX a.–XX a. pr. rusų visuomenę labiausiai užvaldžiusios idėjos: Rusijos vadovaujamos slavų sąjungos sukūrimas (panslavizmas), valstietiško socializmo utopija (narodnikystė) ir proletarinė revoliucija (Lenino bolševizmas).

[8] apie veikusią tokią draugiją nežinoma; Albertinumu buvo vadinamas Karaliaučiaus u-tas, įkurtas Prūsijos hercogo Alberto (Albrechto).

[9] *„Lituania"* – Fribourgo u-te (Šveicarijoje) studijavusių lietuvių draugija, įkurta 1913 m.; I pasaulinio karo metais rūpinosi Lietuvos ateities reikalais, vokiečių nelaisvėje esančiais tautiečiais.

[10] *„Bratnia pomoc"* („Broliška pagalba") – lenkų studentų ar moksleivių draugija.

KĄ BEPASAKYS MARJA ALEKSIEVNA! Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 5. – Nr. 121. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 61–66.

[1] *„sreda zajela, zasosala"* (rus.) – aplinka palaužė, prislėgė.

[2] *„kijami obić"* (lenk.) – lazdomis primušti.

[3] *„publičnoje mnenije"* (rus.) – visuomenės nuomonę.

[4] Aleksandras Gribojedovas (1795–1829) – rusų diplomatas ir rašytojas, komedijos „Vargas dėl proto" autorius.

[5] *Vox populi – vox Dei* (lot.) – tautos balsas – Dievo balsas.

[6] *„Ach, Bože, čto skažet grafinia Marja Aleksievna!"* – „Ak, Dieve, ką pasakys Marja Aleksievna!" – tai finalinė A. Gribojedovo komedijos „Vargas dėl proto" frazė, pasakoma jos veikėjo Famusovo.

[7] *„ogół"* (lenk.) – visuomenė, visi žmonės.

[8] *„colouredus"* (angl.) – spalvotuosius.

[9] *nužudė Galilėjų* – Galileo Galilei (1564–1642) – italų fizikas ir astronomas; už M. Koperniko heliocentrinės teorijos propagavimą persekiotas inkvizicijos, bet, viešai išsižadėjęs savo raštų, jos nužudytas nebuvo.

[10] Janas Baudouinas de Courtenay (1845–1929) – lenkų kalbininkas, daug nuveikęs lituanistikai; profesoriavo Kazanės, Tartu (Dorpato), Krokuvos, Peterburgo, Varšuvos universitetuose.

[11] Aliuzija į Tadą Blindą (a. 1846–1877), žemaičių plėšikų vadą, išgarsintą kaip pasaulio lygintoją.

[12] *Rusams su japonais susitaikius Portsmute* – minima JAV Portsmuto mieste 1905 m. rugsėjo 5 d. pasirašyta taikos sutartis tarp 1904–1905 m. karą laimėjusios Japonijos ir pralaimėjusios Rusijos.

[13] Sergejus Vittė (1849–1915) – rusų politikas, 1905–1906 m. Rusijos ministerių komiteto pirmininkas; pasirašė Portsmuto sutartį su japonais.

[14] *post factum, non ante factum* (lot.) – po fakto, ne prieš faktą.

LMDr. DELEGACIJA PER VILNIAUS UNIVERSITO ATIDARYMĄ. Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 15. – Nr. 115. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 66–73 (po tekstu: *N. L. N 115.*).

[1] Jonas Šepetys (1867–1941) – reformatų kunigas; kunigavo Vilniuje, Papilyje; tikybinis rašytojas, istorikas, studijos „Reformacijos istorija Lietuvoje" (1922) autorius.

[2] Jonas Dielininkaitis (1850– a. 1924), gydytojavo Varšuvoje, buvo LMD narys, dalyvavo jos veikloje.

[3] „Nasz Kraj" („Mūsų kraštas") – dienraštis, leistas Vilniuje 1919–1920 m.

[4] „Dziennik Wileński" („Vilniaus dienraštis") – 1906–1914 ir 1919–1938 m. ėjęs laikraštis.

[5] *Viršininkas* – Józefas Piłsudskis (1867–1935), Lenkijos diktatorius; 1918 m. – laikinasis valstybės viršininkas (naczelnik), 1919–1922 m. – valstybės viršininkas.

[6] Michałas Siedleckis (1873–1940) – zoologas, ilgametis Krokuvos u-to profesorius, Vilniaus u-to rektorius 1919–1922 m.; žuvo nacių Sachsenhauseno lageryje.

[7] Ferdynandas Ruszczycas (1870–1936) – tapytojas, grafikas, Varšuvos meno mokyklos, Vilniaus u-to profesorius.

[8] Vilniaus u-tas (akademija) įkurtas 1579 m.

[9] Jonas Rozwadowskis (1867–1935) – lenkų kalbininkas, indoeuropeistas, Krokuvos u-to profesorius.

[10] Józefas Ziemackis (1856–1925), chirurgas, nuo 1895 m. Peterburgo, nuo 1919 m. – Vilniaus u-to profesorius.

[11] Vladimiras Šilkarskis (1884–1960) – filosofas, literatūros istorikas; profesoriavo Tartu, Kauno, Bonos u-tuose, 1919–1920 m. dėstė Vilniaus u-te; darbų iš krikščionybės filosofijos, antikinės literatūros autorius.

[12] Bronislavas Žongolavičius (1870– po 1940) – Žemaičių kunigų seminarijos ir Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, nuo 1919 m. dėstė Vilniaus u-te; pasižymėjo priešiškumu lietuviams.

[13] Stanisławas Ptaszyckis (1853–1933) – istorikas, archyvistas, Peterburgo, Liublino, 1919–1920 m. Vilniaus u-to profesorius; paskelbė darbų iš Lietuvos istorijos.

[14] Juozapas Lukaševičius, Lukoševičius (1863–1928) – geologas, nuo 1920 m. Vilniaus u-to profesorius; už dalyvavimą rengiant narodnikų atentatą prieš carą Aleksandrą III 1887–1905 m. kalintas Petrapilio Šliselburgo tvirtovėje.

[15] Liudvikas Janavičius (1859–1902) – revoliucionierius, vienas lenkų revoliucinės partijos „Proletariatas" vadovų, kalėjo Šliselburgo, Petropavlovsko tvirtovėse, 1897 m. ištremtas į Sibirą.

[16] Władysławas Mickiewiczius (1838–1926), publicistas, bibliotekininkas; parašė tėvo, Adamo Mickiewicziaus, biografiją, politinių brošiūrų, atsiminimų.

[17] *„Litwo, ojczyzno moja..."* (lenk.) – A. Mickiewicziaus poemos „Ponas Tadas" pirmoji eilutė, V. Mykolaičio-Putino išversta: „Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą".

[18] Józefas Teodorowiczius (1864–1938) – Lvovo arkivyskupas, 1919–1922 m. Lenkijos seimo narys, tikybinis rašytojas.

DR. L. KAIRIŪKŠTIS. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 1. – Nr. 120. Parašas: *Kun. Juozas Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 73–75.

[1] Vladas Kairiūkštis (1887–1965), gydytojas Vilniuje, nuo 1920 m. Kaune; LMD narys, daugelio darbų iš medicinos autorius.

[2] *„Į „Nepriklausomosios Lietuvos" Vedėją"* – į dienraščio „Nepriklausomoji Lietuva" redaktorių J. Tumą, kurio inicijuotas ir redaguojamas šis dienraštis ėjo 1919 m. balandžio–gruodžio mėn.; leidimą nutraukus Vilnių užėmusiems bolševikams, jis pradėtas leisti 1920 m. liepos mėn., bet greitai buvo uždarytas lenkų.

„AUŠRA". Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 12. – Nr. 123. Parašas: *Kun. J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 75–77 (po tekstu: *N. L. N 123.*).

[1] „Aušra" – katalikiškas savaitraštis, leistas Vilniuje 1911–1915 ir, redaguojamas kun. Petro Kraujalio, 1919 m.

[2] *Stasiui (ne Stašiui)* – Stasys – Petras Kraujalis (žr. str. „Oi, kiek pergyventa!" 3 paaišk.); Stašys – Konstantinas Stašys (1880–1942 ar 1943), farmaceutas, visuomenės veikėjas; nuo 1918 m. gyveno Vilniuje, vadovavo Tautiniam lietuvių komitetui, 1939–1940 m. Vilniaus burmistras; 1941 m. ištremtas į Rusiją.

[3] Aleksandras Skriabinas (1872–1915), rusų kompozitorius, simfoninės ir fortepiono muzikos kūrėjas.

[4] Esmaitis-Stasys Matjošaitis (1877–1947), pedagogas, mokytojas Rygoje, Vilniuje, Kaune, vadovėlių rengėjas, spaudos bendradarbis.

[5] *„vozdeistvovat"* (rus.) – veikti, daryti poveikį.

TĖVYNĖ AUKLĖTOJA. Publikuota: LA. – 1918. – Rugs. 19. – Nr. 89. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 77–80 (po tekstu: *L. A. N 89(137)*.

[1] Pranciškus Karevičius (1861–1945) – Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, 1914–1926 m. Žemaičių vyskupas, po to vienuolis marijonas Marijampolėje.

[2] *kan. Alšauskis* – Konstantinas Olšauskas (1867–1933), visuomenės veikėjas, švietėjas, vienas katalikiškos „Saulės" draugijos steigėjų ir vadovų, Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti veikėjas.

[3] Martynas Yčas (1885–1941) – visuomenininkas, politikas; IV Rusijos dūmos atstovas, Centrinio caraitės Tatjanos komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti vicepirmininkas, Lietuvos valstybės tarybos ir pirmųjų vyriausybių narys; žr. taip pat šio tomo str. „Martynas Yčas".

ATODAIROMIS ATGAL IR ŠALIN. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 27. – Nr. 77. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 80–84 (po tekstu: *N. L. N 77*); VR-2. – P. 145–148 (po tekstu: *VII.27*).

[1] *constans* (pranc. *constance*) – pastovus, nekintamas, tvirtas.

[2] *Vudro Vilsonas suformulavo... tautų apsisprendimo teisę* – turima galvoje Th. W. Wilsono, 1912–1920 m. JAV prezidento, 1918 m. paskelbta taikos programa („Keturiolika Wilsono punktų"), kurios vienas svarbiausių reikalavimų buvo tautų teisė į apsisprendimą.

NEMOKAME LIETUVIŠKAI! Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 11. – Nr. 114. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 84–89 (po tekstu: *N. L. N 114.*).

[1] „Novoje strojenije" (rus.) – naujoji statyba, naujamiestis.

[2] Vladimiras Dalis (1801–1872) – rusų kalbininkas, etnografas, rašytojas, kapitalinio leksikografijos veikalo „Gyvosios didžiarusių kalbos aiškinamasis žodynas" (4 t., 1863–1866) sudarytojas.

[3] Stasys Dabušis (1898–1974) – kalbininkas, vertėjas; paskelbė mokslo populiarinimo darbų, išvertė rusų rašytojų prozos; lietuvių kalbos norminimo klausimais laikėsi puristinių nuostatų.

[4] „Lietuva" – oficiozinis dienraštis, leistas Kaune 1919–1928 m.; uždarytas oficiozu tapus „Lietuvos aidui".

[5] „Draugija" – katalikiškas literatūros, mokslo ir politikos žurnalas; ėjo Kaune, kas mėnuo 1907–1914, du kartus per mėnesį 1919–1923 ir 1937–1940 m.; įsteigė ir iki 1938 m. redagavo A. Jakštas-Dambrauskas.

[6] *bendraredaktorius piliet. A. Smetona* – Antanas Smetona, pirmasis Lietuvos prezidentas; su Vaižgantu jis ne tik redagavo, bet ir inicijavo bei leido 1907–1915 m. Vilniuje ėjusį „Vilties" laikraštį.

[7] Jurgis Šlapelis (1876–1941) – žodynininkas, vertėjas, knygų leidėjas; gydytojavo Vilniuje, turėjo įsteigęs lietuvišką knygyną.

[8] *Titelblatas* (vok.) – titulinis lapas.

[9] Silvestras Baltramaitis (1841–1918) – bibliografas, literatūros istorikas; dirbo Peterburgo viešojoje bibliotekoje, sudarė ir išleido lituanistinių (1891) ir lietuviškų bei prūsiškų (1892) knygų bibliografijas.

PADĖKIME IŠEIVIAMS AMATNINKAMS GRĮŽTI. Publikuota: LA. – 1918. – Birž. 27. – Nr. 72. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 89–94 (po tekstu: *L. A. N 72.*).

[1] „Dėdė atvažiavo" – lenkų dramaturgo Władysławo Kozebrodskio (1839–1893) komedija; laisvai išversta K. Būgos ir M. Palionio, ji pasirodė 1902 m. ir buvo dažnai vaidinama mėgėjų scenoje.

[2] J. Šliūpo „Lietuvių–latvių Respublika ir Šiaurės tautų sąjunga" – knyga, propaguojanti lietuvių–latvių jungtinės valstybės idėją, išėjusi 1918 m.

[3] Martus – vienas kooperatinio judėjimo iniciatorių JAV XIX a. pabaigoje.

[4] *kun. J. Žilinskas* – Jonas Žilius-Jonila (1870–1932) – JAV kunigavęs lietuvių išeivijos veikėjas, vėliau ekskunigas; dirbo Klaipėdos krašto gubernatūroje, buvo jo gubernatoriumi; literatas, paskelbė poezijos, vertė A. Mickewicziaus kūrybą.

[5] Romanas Karuža (a. 1883 – po 1943) – JAV lietuvių visuomenininkas, publicistas, rūpinęsis Lietuvos nepriklausomybės ir ūkio plėtros reikalais. „Lietuvos atstatymo bendrovę" su kitais jis įkūrė 1916 m., buvo jos pirmininku; veikusi iki 1936 m., bendrovė savo kapitalu parėmė pramonės augimą Lietuvoje.

„DUOKITE!" Publikuota: LA. – 1918. – Liep. 18. – Nr. 80. Parašas *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 95–98 (po tekstu: *L. A. N 80(128).*

[1] *Witz* (vok.) – juokas, sąmojis.

[2] *lazzaronų* (it.) – valkatų, kišenvagių.

ŪPAS. Publikuota: LA. – 1918. – Rugs. 10. – Nr. 85. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 98–101 (po tekstu: *L. A. N 85(133).*

[1] Liudas Noreika (1884–1928) – politikas, publicistas, laikraštininkas; vienas Lietuvių tautininkų sąjungos kūrėjų, teisingumo ministeris 1919–1920 m. vyriausybėse; rašė įvairiuose laikraščiuose, yra redagavęs „Lietuvių balsą", „Ateities spindulius", „Lietuvos aidą", „Lietuvį".

ŪKIS. Publikuota: LA. – 1918. – Rugs. 12. – Nr. 86. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 101–105 (po tekstu: *L. A. N 86(134).*

BURŽUJAI. Publikuota: LA. – 1918. – Rugs. 17. – Nr. 88. Parašas: *J. Tumas* (po tekstu: *N 88(136).*

[1] *„soviety soldatskich, rabočich... deputatov"* (rus.) – kareivių, darbininkų, valstiečių ir samdinių deputatų tarybas.

DAUG KO GLŪDI LIETUVIŲ BŪDE. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 17. – Nr. 108; gruod. 24. – Nr. 164. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 109–120 (po tekstais: *L. A. N 108(156); L. A. 164(212).*

[1] Adalbertas Bezzenbergeris (1851–1922) – vokiečių kalbininkas ir archeologas; paskelbė lietuvių kalbos ir senovės tyrinėjimų, parengė senųjų tekstų publikacijų.

[2] Montegazza – italų fiziologas ir psichologas.

[3] *Hauptmano Rautendelein* – vokiečių dramaturgo ir prozininko Gerharto Hauptmanno (1862–1946) dramoje „Paskendęs varpas" („Die versunkene Glocke", 1896) veikianti efemeriška būtybė.

[4] Pakviestas Lietuvių moterų katalikių draugijos, Vaižgantas skaitė paskaitą apie lietuvių tautos būdą 1918 m. spalio 13 d. Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčios salėje.

[5] *„baba dura", „učit", „bit"* (rus.) – kvaila boba, mokyti, plakti, mušti.

[6] *„Romanie, Romanie, chudym živieši – Litvoju arieši"* (rus.) – Romane, Romane, blogai darai, lietuviais ari; Romanas (mir. 1205 m.) Haličo ir Volynės kunigaikštis; plėsdamas savo valdas į šiaurę, puldinėjo jotvingius, juos vergė.

[7] Aleksandras Brückneris (1856–1939) – senosios lenkų kultūros tyrinėtojas, slavistas, Berlyno u-to profesorius; domėjosi lituanistiniais dalykais, lietuviams yra parodęs šališko nepalankumo.

[8] Julijus Słowackis (1804–1849) – poetas, dramaturgas, 1817–1828 m. gyvenęs Vilniuje; daugelio poemų ir dramų („Mindaugas", „Kordianas", „Baladina", „Sidabrinis Salomėjos sapnas" ir kt.) autorius; Zygmuntas Krasińskis (1812–1859) – poetas, dramaturgas (poemos „Priešaušris", „Ateities psalmės", dramos „Nedieviška komedija", „Irydionas"); abu lenkų romantizmo reprezentantai, siekę įspėti tautos charakterį, jos istorinę misiją ir likimą, daug rašė senosios Lietuvos istorijos temomis.

[9] *„Lietuvių tautos valia susidaryti nepriklausomą Tėvynę"* – tokio pavadinimo brošiūra, kurią Vaižgantas ketino išleisti 1919 m., paskelbta nebuvo; tais metais išėjusiame jo publicistikos leidinyje „Tiesiant kelią Lietuvos Nepriklausomybei 1916–1917 m." išspausdintas tik vienas minimos brošiūros skyrelis „Tautos valia – vyriausis Lietuvių politikos veiksnys"; visas brošiūros tekstas paskelbtas šių Raštų 9 tome.

[10] Leonas Wasilewskis (1870–1936), socialistų veikėjas, politikas, publicistas, Nepriklausomoje Lenkijoje buvo užsienio reikalų ministru, ėjo diplomatinę tarnybą; *„Rosya wobec polaków w dobie „konstytucyjnej"* – Rusija ir lenkai konstituciniais laikais (t.y. po 1905 m.); *Na Litwie i Rusi* – Lietuvoje ir Rusioje.

[11] Lietuvių kilmės trakiškoji teorija dėstoma J. Basanavičiaus „Lietuviškai-trakiškose studijose" (1898), J. Šliūpo knygoje „Lietuvių protėviai Mažojoje Azijoje" (1899).

[12] Antonas Šifneris (Schieffner, 1817–1880) – kalbininkas, Peterburgo u-to profesorius; palaikė ryšius su A. Baranausku, rėmė lituanistikos darbus.

[13] Julius Mikkola (1866–1946) – suomių kalbininkas, Helsinkio u-to profesorius; XIX a. pabaigoje buvo atvykęs į Lietuvą, tyrė lietuvių tarmes, rinko liaudies dainas.

[14] *Nieperio* – Nieper, Niper – Dnepro pavadinimas XVI–XVII a. Europos žemėlapiuose.

[15] *„Die Wahrheit über Litauen"* (vok.) – „Tiesa apie Lietuvą".

[16] Matvejus Liubavskis (1860–1936) – rusų istorikas, 1901–1917 m. Maskvos u-to profesorius; be Rusijos, tyrė LDK istoriją, plačiai panaudojo pagrindinį jos šaltinį – Lietuvos metriką.

[17] *„O granicach razselenija litovskich plemion"* (rus.) – „Apie lietuvių genčių paplitimo ribas".

[18] žr. str. „A. Voldemaras", jo 5 paaiškinimą.

[19] *Samsonas gavo sukti svetimas girnas* – biblinis izraelitų karalius, nepaprastos fizinės jėgos stipruolis, kovojęs su filistiečiais; išduotas mylimosios filistietės Dalilės (apgaule nukirpusios plaukus, kuriuose glūdėjo jo stiprybė), buvo filistiečių suimtas, apakintas ir kalinamas.

[20] *„Skaldykimės ir žūkime"* – tokio str. „Viltyje" Vaižgantas nėra išspausdinęs; jis čia, matyt, turėjo galvoje 1908 m. „Vilties" 21 nr. paskelbtą savo straipsnį „Blaškykimės ir – skęskime!".

[21] „Ober Osto kraštas", Paul Michaelis „Kuršas ir Lietuva vokiečių rankoje", „Iš vokiečių Rytų".

[22] Nurodoma 1909 m. Vilniuje išleista A. Stankevičiaus knyga «Очерк возникновения русских поселений на Литве» („Rusų naujasėdijų įsikūrimo Lietuvoje apybraiža"). Andrejus Stankevičius – nuo 1904 m. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdytojas.

[23] *„pani matki"* (lenk.) – ponios motinos.

VILNIAUS INTELIGENTIJA „ARCHEOLOGIJOS BEI ETNOGRAFIJOS ŠVIESOJE". Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 12. – Nr. 123. Parašas: *Sekretorius: Aiškūnas*. Pakartota: VR-1. – P. 120–123 (po tekstu: *N. L., 123*).

[1] *Aiškūnas, Popšutės Juozas* – Vaižganto slapyvardžiai.

[2] *diliuvialinėje – diluvium* (lot.) – potvynis, antplūdis; *diluvialis* – potvynio, tvano, antplūdžio.

[3] *probirmašinė* (vok.) – bandomoji mašina.

[4] *uživotojais* (hibr.) – vartotojais.

LIETUVA, LATGALIAI IR GUDAI. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 17. – Nr. 108. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 123–126 (po tekstu: *N. L. 188(156)* – klaida; turėtų būti *L. A. N 108*).

[1] Infliantai – rytinė Latvijos dalis, priklausymo Lenkijos-Lietuvos valstybei laikais (nuo XVI a. iki 1772 m.) Livonijos vaivadija, vadinta Infliantais norint atskirti nuo istoriškosios Livonijos.

[2] Vidbodė – apvokietintas Vidžemės, Latvijos šiaurės rytų dalies, pavadinimas.

GUDAI DEDASI SU LENKAIS? Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 25. – Nr. 49. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 126–127 (po tekstu: *N. L. N 49*).

[1] *„Nasz Kraj"* – žr. str. „LMDr. delegacija per Vilniaus universito atidarymą" 3 paaiškinimą.

[2] Klaudijus Duševskis – vienas 1918 m. Baltarusijos valstybingumo siekusių politikų; Ivanas Luckevičius (Luckevič, 1881–1919) – archeologas, politikas, Baltarusių muziejaus Vilniuje įkūrėjas, kėlė Baltarusijos nepriklausomybės ir konfederacijos su Lietuva idėją, 1918 m. įėjo į Lietuvos tarybą; P. Aleksiukas – vienas Vilniaus baltarusių vadovų.

[3] Josifas Voronka (Voronko, 1891–1952) – politikas, publicistas; 1918–1924 m. Lietuvos vyriausybių kabinetuose ministeris gudų reikalams; daug rašė baltarusių tautos problemomis, mirė emigracijoje JAV.

[4] *à la Markise Gabrys de la Garlava* (pranc.) – kaip markizas Gabrys iš Garliavos; ironizuojamas Juozas Gabrys – Paršaitis (1880–1951), politikas, literatas; gimęs Garliavoje, studijavo Odesoje ir Paryžiuje, I pasaulinio karo metais gyveno Šveicarijoje, aktyviai rūpinosi Lietuvos nepriklausomybės reikalais, tačiau imdamasis politinių iniciatyvų, jų nederino su Lietuvoje pradėjusiomis kurtis valstybės institucijomis, darėsi diplomatu savanoriu; surinko ir 1909 m. išleido V. Kudirkos Raštus, paskelbė literatūros istorijos, publicistikos darbų.

[5] *„Belaruskaja Dumka"* („Baltarusių mintis") – 1919 m. Vilniuje leistas laikraštis; propagavo Baltarusijos nepriklausomybės ir konfederacijos su Lietuva idėją.

PAMĖKIME DAINĄ – DAILĘ! Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 24. – Nr. 140. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 128–131 (po tekstu: *L. A. N 140(188)*.

[1] *„Kanklių" draugija* – „Vilniaus kanklės", kultūros draugija, veikusi 1905–1908 m. Vilniuje; rengė teatro vaidinimus, koncertus, minėjimus; vadovavo G. Landsbergis, J. Vileišis.

[2] Juozas Tallat-Kelpša (1889–1949) – kompozitorius ir dirigentas; studijavo Peterburgo konservatorijoje, po 1920 m. dirbo Kauno ir Vilniaus operose.

[3] Henrikas Ibsenas (1828–1906) – norvegų dramaturgas, pasaulinės literatūros klasikas; jo dramų yra išversta į lietuvių kalbą, pastatyta Lietuvos teatruose.

[4] Juozas Zikaras (1881–1944) – skulptorius; mokytojavo Panevėžyje, dėstė Kauno meno mokykloje; daugelio portretinių, dekoratyvinių skulptūrų, figūrinių kompozicijų autorius.

[5] Adomas Varnas – žr. str. „Oi, kiek pergyventa!" 2 paaiškinimą.

LIETUVIŲ SANITARINĖS PAGALBOS DRAUGIJOS POLIKLINIKOS IR LIGONINĖS PAŠVENTIMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 5. – Nr. 123. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 131–132 (po tekstu: *L. A. N 123.*).

NEJAUGI: LABAI TAI MAN? Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 15. – Nr. 158. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 133–136 (po tekstu: *L. A. Nr. 158(206)*.

[1] „Vorwärts" („Pirmyn") – vokiečių socialdemokratų laikraštis, ėjęs 1876–1933 m. iš pradžių Leipcige, vėliau Berlyne.

[2] „Darbo balsas" – socialdemokratų savaitraštis, redaguojamas vieno jų lyderių Stepono Kairio (1879–1964), leistas 1917–1919 m. Vilniuje.

KUN. DR. JURGIS MATULAITIS-MATULEVIČIUS – VILNIAUS VYSKUPAS. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 23. – Nr. 113. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 136–137 (po tekstu: *L. A. N 113(161)*.

[1] Jurgis Matulaitis, Matulevičius (1871–1927) – Vilniaus vyskupas 1918–1925 m., po to Apaštališkasis vizitatorius Lietuvai, vienas Lietuvos bažnytinės provincijos projekto rengėjų; nuo 1907 m. Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, nuo 1911 m. marijonų vienuolijos generolas; 1987 m. paskelbtas palaimintuoju.

[2] Visuomeniniuose kursuose Kaune 1909 m. sausio 3–5 d. J. Matulaičio skaitytos sociologinės problematikos paskaitos („Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo", „Bažnyčia ir nuosavybė", „Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas") buvo paskelbtos A. Jakšto redaguotame „Draugijos" žurnale 1909 m. Nr. 31/32.

KUNIGO D-RO JURGIO MATULAIČIO-MATULEVIČIAUS ĮŠVENTIMAS VYSKUPU. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 4. – Nr. 148; gruod. 14. – Nr. 157. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 137–146 (po tekstu: *L. A. N 157(205)*.

[1] *Meksikos statymas* – primenama šių laikų Meksikos teritorijoje iki XVI a. (ispanų užkariavimų) egzistavusios indėnų–majų, toltekų, actekų – civilizacijos, kurios buvo pasiekusios aukštą valstybinės organizacijos ir architektūros lygį.

[2] *vyskupą Pranciškų* – žr. str. „Tėvynė auklėtoja" 1 paaiškinimą.

[3] Antanas Karosas (1856–1947), Žemaičių kunigų seminarijos profesorius, Žitomiro vyskupo padėjėjas, 1910–1920 m. Seinų, nuo 1926 m. Vilkaviškio vyskupas.

[4] Romualdas Jałbrzykowskis (1876–1955), Seinų kunigų seminarijos profesorius, Lomžos vyskupas, nuo 1926 m. Vilniaus arkivyskupas; polomanas, Vilniaus krašto lietuvių lenkintojas.

[5] Achille Ratti (1857–1939) – 1918 m. Vatikano apaštališkasis vizitatorius Lenkijai ir Lietuvai, nuo 1919 m. nuncijus Lenkijoje, 1922 m. išrinktas popiežiumi (Pijus XI).

[6] Zigmantas Lozinskis – Minsko vyskupas II–III XX a. dešimtmetyje.

[7] Karolis Baika (Bajko, 1859–1923), Vilniaus katedros archidiakonas, kapitulos prelatas ir konsistorijos viceoficiolas.

[8] Matas Dabrila (1846–1935), prelatas, per I pasaulinį karą Seinų vyskupijos valdytojas, vėliau Vilkaviškio vyskupijos generalvikaras; kunigavo ilgiausiai Vilkaviškyje.

[9] Jonas Mačiulis – Maironis.

[10] Kazimieras Paltarokas (1875–1958) – Kauno kunigų seminarijos ir universiteto profesorius, nuo 1926 m. Panevėžio vyskupas, nuo 1949 m. valdė ir Vilniaus vyskupiją.

[11] Bronislovas Liausas (Laus, 1872–1941) – Kauno kunigų seminarijos profesorius 1896–1920 m., Steigiamojo seimo narys, atstovavęs Lietuvos lenkams, veikė Kauno lenkų organizacijose.

[12] Justinas Staugaitis – žr. str. „Kun. Justinas Staugaitis", jo 4 paaiškinimą.

[13] Vladas Mironas (1880–1953) – kunigas, politikas; kunigavo Vilniuje, Lenkijoje, Dzūkijos parapijose; Vasario 16-osios akto signataras, Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas, 1929–1938 m. vyriausiasis kariuomenės kapelionas, 1938–1939 m. ministras pirmininkas; mirė kalėjime Rusijoje.

[14] Kaz. Bizauskas – žr. str. „Kazimieras Bizauskas", jo 3 paaiškinimą.

[15] Kaz. Vizbaras – žr. str. „Kazimieras Vizbaras", jo 3 paaiškinimą.

[16] Jonas Kretavičius (1871–1956) – Vilniaus vicedekanas, Bernadinų bažnyčios klebonas.

[17] Klemensas Maliukevičius (1876–1934) – Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, 1905–1911 m. Vilniaus katedros vikaras, po to – Trakų klebonas ir dekanas.

[18] Alfonsas Varnas (1884– po 1940) – kunigas Širvintose, vėliau Kaišiadorių katedros klebonas.

[19] Juozapas Kukta (1873–1942) – nuo 1901 m. šv. Mikalojaus bažnyčios Vilniuje klebonas, Vilniaus kunigų seminarijos profesorius, nuo 1926 m. Kaišiadorių vyskupas.

[20] Mečislovas Reinys (1884–1953) – Vilniaus kunigų seminarijos profesorius 1916–1922 m., nuo 1926 m. vyskupas, nuo 1940 m. arkivyskupas, Vilniaus vyskupijos valdytojas 1942–1947; bolševikų suimtas, mirė Rusijoje, Vladimiro kalėjime.

[21] *Opieki Matki Boskiej* (lenk.) – Dievo Motinos globos.

[22] Aleksandras Grigaitis (1877–1955) – Kauno kunigų seminarijos ir Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, klebonavo Kudirkos Naumiestyje, A. Panemunėje, 1922–1940 m. dėstė Kauno u-te.

[23] *prel. Dambrauskas* – Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas.

[24] Pranas Penkauskas (1889–1950) – prelatas, istorikas, 1918–1922 m. Kauno bazilikos vikaras, 1932–1940 m. Kauno kunigų seminarijos rektorius; 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos, mirė Austrijoje; paskelbė istorijos darbų, teologinės literatūros.

[25] Jurgis Galdikas (1883–1963) – 1919–1927 m. Kražių gimnazijos direktorius; kunigavo Šiauliuose, Palangoje, Šilalėje.

[26] Antanas Petrauskas (1881–1944) – kunigas marijonas, literatas; dirbo „Šaltinio" redakcijoje, mokytojavo Seinų ir Marijampolės gimnazijose; paskelbė prozos kūrinių.

[27] Juozas Skinkys (Skinkis, 1870–1943) – įvairių Suvalkijos parapijų vikaras, nuo 1918 m. Žemosios Panemunės klebonas; literatas, paskelbė dainų, rašė „Viltyje", „Draugijoje" ir kt.

[28] Juozapas Tumelionis (1885 – prieš 1931 m.) – Kauno katedros vikaras.

[29] Pranas Dovydaitis (1886–1942) – filosofas, Kauno u-to profesorius, katalikiškos spaudos redaktorius, Vasario 16-osios akto signataras; nuo 1916 m. direktoriavo Kauno „Saulės" gimnazijoje; suimtas bolševikų, sušaudytas Rusijoje.

[30] Ši straipsnio dalis paskelbta LA 1918 m. gruodžio 4 d., Nr. 148 m. su pastaba *Pabaiga bus*. Tolesnis jo tekstas, antrašte „Tarybos pietūs" be parašo išspausdintas tų pat metų gruodžio 14 d., Nr. 157; VR-1 po juo: *L. A. N 157(205)*.

[31] Simonas Rozenbaumas (1859–1935) – advokatas, sionistų veikėjas; 1917 m. koptuotas į Lietuvos valstybės tarybą, 1919–1924 m. ministeris žydų reikalams, nuo 1929 m. Lietuvos konsulas Palestinoje.

[32] Salomonas – Izraelio ir Judėjos karalius (IX a. pr. Kr.), pagal biblinę tradiciją valdovas išminčius, ST Giesmių giesmės, Patarlių knygos, Ekleziasto autorius.

[33] St. Šilingas – žr. str. „Stasys Šilingas".

[34] *Voldemaras* – turimas galvoje Augustinas Voldemaras; žr. str. „A. Voldemaras".

[35] Gustavas – A. Mickevičiaus poemos „Vėlinės" pagrindinis veikėjas, romantinis maištautojas ir kentėtojas.

VILNIAUS VYSKUPO JURGIO INGRESAS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 10. – Nr. 153. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 146–150 (po tekstu: *L. A. N 153*).

[1] Eduardas Roppas (1851–1939); Vilniaus vyskupas nuo 1903 m., už priešiškumą rusų valdžiai 1907 m. pašalintas, gyveno Peterburge, Rygoje; prieš vyskupavimą Vilniuje klebonavo Liepojoje.

[2] Kazimieras Michalkevičius – žr. str., „Oi, kiek jau atsimainyta!" 3 paaiškinimą.

[3] *Anusavičius* – Jonas Hanusavičius (1864–1940) – nuo 1901 m. Vilniaus katedros oficiolas, vyskupijos valdytojas 1918 m.

[4] Stanislovas Maciejevičius – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 4 paaiškinimą.

[5] Antanas Černiauskis – žr. str. „Oi, kiek jau atsimainyta!" 2 paaiškinimą.

[6] Vladislovas Jazukevičius (1886–1958) – Vilniaus lietuvių šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas nuo 1912 m.

[7] Vincas Zajančkauskas (1884–1956) – publicistas, literatūros istorikas; mokytojavo Vilniaus lietuvių mokyklose, Švenčionių ir Kretingos gimnazijose, 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos; „Lietuvos aido" redakcijoje dirbo 1917–1918 m.

NAUJAS RYGOS VYSKUPAS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 10. – Nr. 153. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 150–151 (po tekstu: *L. A. N 153(201).*

[1] Rygos vyskupu E. O'Rourke teišbuvo iki 1920 m.; nuo 1922 m. Gdańsko vyskupijos administratorius, nuo 1926 m. vyskupas; 1939 m. apsigyveno Romoje, kur mirė 1943 m.

KUN. J. TUMAS – STUDENTŲ DRAUGIJOS GARBĖS NARYS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 31. – Nr. 80. Pakartota: VR-1. – P. 151–152 (po tekstu: *N. L. N 80).*

[1] *„Lituania"* – žr. str. „Ar neigti Vilniaus universitas?" 8 paaiškinimą.

[2] *Šv.* – Šveicarija.

[3] Ne visi dvylika šio rašto signatarų lietuvių kultūroje yra palikę žymesnį pėdsaką, bet tarp jų matomi keli ryškūs vardai: rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas, filosofai Izidorius Tamošaitis ir Stasys Šalkauskis, geografas Kazys Pakštas.

„LITUANIOS" DRAUGIJAI FRIBURGE. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 2. – Nr. 82. Parašas: *Kun. Juozas Tumas.* Pakartota: VR-1. – P. 153–154 (po tekstu: *N. L. N 82).*

[1] *Selbstlob stinkt* (vok.) – savigyra dvokia.

NETIKĘS PAGALYS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 5. – Nr. 58. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 155–157 (po tekstu: *N. L. N 58*).

[1] „Laisvė" – 1919–1923 m. Kaune leistas Lietuvių krikščionių demokratų dienraštis.

[2] Į citatą įterptas Vaižganto paaiškinimas. Ateitininkai – Lietuvių katalikų moksleivių sąjunga, veikusi 1911–1940 m.; pavadinimas kilęs nuo tais pat metais jų leisto „Ateities" žurnalo.

[3] *aušrininkai* – turima galvoje liberalinės moksleivijos draugija; veikė 1910–1936 m., spietėsi apie 1910–1933 m. ėjusį žurnalą „Aušrinė".

[4] Juozas Kubilius (1878–1917) – publicistas, „Vilniaus žinių", „Vilties" bendradarbis; I Rusijos dūmos atstovas, vienas Tautos pažangos partijos kūrėjų.

[5] „Ateities spinduliai" – mėnesinis moksleivių ateitininkų žurnalas, 1916–1918 m. leistas Petrapilyje ir Voroneže, 1930–1940 m. Kaune.

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJA. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 1. – Nr. 120. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 157–160 (po tekstu: *N. L. 1919*).

[1] *prasitarė apie mokslų draugiją dr. Basanavičius* – prisimenamas J. Basanavičiaus str. „Apie Lietuvių Mokslo Draugiją", paskelbtas 1905 m. „Vilniaus žinių" 263 nr.

[2] *padaviau balsą už siaurus etnografijos ir istorijos rėmus* – tokią mintį Vaižgantas kėlė str. „Istoriškai – etnografiškas laikraštis", paskelbtame 1905 m. „Vilniaus žinių" 79 nr. (žr. šių Raštų 6 t., p. 288–291).

[3] *Mokslo Draugijos Vadovėlių komisija* – sudaryta 1914 m., iki 1918 m. pabaigos parengė iš išleido 56 įvairių mokslo šakų vadovėlius.

SENOVĖS RAUGAI. Publikuota: LA. – 1918. – Rugs. 21. – Nr. 90. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 161–163 (po tekstu: *L. A. N 90(138)*).

[1] M. Biržiškos „Lietuvos geografija" – vadovėlis vidurinėms mokykloms, išleistas 1917 m. Lietuvių mokslo draugijos.

[2] *„Kauko speniai", „Laumės papai"* – belemnitų, suakmenėjusių išnykusių moliuskų, liaudiški pavadinimai.

[3] *„Tylko dla ruskich mężczyzn. Tylko dla ruskich kobiet"* (lenk.) – Tiktai rusams vyrams. Tiktai rusėms moterims.

GRYNASIS KULTŪRINIMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 5. – Nr. 98. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 164–167 (Po tekstu: *L. A. N 98(146)*).

[1] *prelatas Kerpė* – Juozapas Kerpauskas (1843–1912), Kauno švč. Trejybės bažnyčios klebonas, Žemaičių vyskupijos konsistorijos oficiolas, lietuvių visuomeninės veiklos dalyvis; iki 1898 m. kunigavo Žemaitijoje, ilgai klebonavo Gargžduose.

KULTŪRA IŠ ANTRINIŲ RANKŲ. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 3. – Nr. 96. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 167–172 (po tekstu: *L. A. N 96(144)*).

[1] *Vidbodė* – žr. str. „Lietuva, latgaliai ir gudai" 1 paaiškinimą.

[2] *„dawnej Inflant polskich"* (lenk.) – seniau lenkų Infliantų; Infliantai – žr. str. „Lietuva, latgaliai ir gudai" 1 paaiškinimą.

[3] *Druskius* – A. Jakštas-Dambrauskas.

[4] *„Das neue Litauen"* („Naujoji Lietuva") – 1917–1918 m. 2–3 kartus per mėnesį ėjęs žurnalas, leistas Vokiečių–lietuvių draugijos ir Lietuvos Tarybos.

[5] *Jan Witort, Wład. Gizbert Studnicki* – Jonas Vitortas – panevėžiškis sulenkėjęs dvarininkas, nuo 1886 m. gyveno Panevėžyje, rašinėjo lenkų spaudoje; Władysławas Studnickis-Gizbertas (1867–1953). – politikas, publicistas, endekų veikėjas.

[6] „Die Slaven und der Weltkrieg" (vok.) – „Slavai ir pasaulinis karas"; Aleksandras Brückneris – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 6 paaiškinimą.

KULTŪRINĖ PRŪSŲ LIETUVIŲ REIKŠMĖ D. LIETUVAI. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 16. – Nr. 107. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 172–175 (po tekstu: *L. A. N 107(155)*.

[1] *Šilo Karčema* – Šilutės pavadinimas iki 1923 m.

[2] *prof. Bezzenbergeris* – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 1 paaiškinimą; „Illustrierte Zeitung" („Iliustruotas laikraštis") – nuo 1843 m. Leipzige ėjęs savaitraštis.

[3] *„Litauische Geschichten"* (vok.) – „Lietuviškos istorijos"; E. Wicherto apysakų rinkinys (žr. 5 paaišk.).

[4] Hermannas Sudermannas (1857–1928) – vokiečių prozininkas ir dramaturgas; kilęs nuo Šilutės, parašė kūrinių Mažosios Lietuvos lietuvninkų gyvenimo temomis.

[5] Ernstas Wichertas (1831–1902) – vokiečių rašytojas; buvo teisėju Klaipėdos krašte, vaizdavo jo žmonių gyvenimą, išleido apysakų rink. „Lietuviškos istorijos" („Litauische Geschichte", 1881–1890, 3 t.).

VĖL UŽGAUTA STYGA. Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 25. – Nr. 118. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 175–180 (po tekstu: *N. L. N 118.*)

[1] 1910 m. „Vilties" 98 nr. buvo paskelbtas Kražių skerdynių įvykius primenantis Vaižganto straipsnis „Užgauta styga" (žr. šių Raštų 7 t., p. 378–382).

[2] Augustinas Mažeika (1860– a. 1934) – Kražių vikaras 1885–1897 m., vėliau kunigavo Tūbinėse, Tveruose, Gargžduose.

[3] Apolinaras Renadzkis (1840–1896) – Kražių klebonas nuo 1885 m. iki mirties.

[4] *Orževskių ir Klingenbergių viešpatavimas* – Piotras Orževskis Vilniaus gubernatorius 1892–1897 m., Nikolajus Klingenbergis Kauno gubernatorius 1890–1895 m.

[5] Pranciškus Jastrzembskis (1826–1905), Šiluvos klebonas ir dekanas 1887–1901 m., po to emeritas Raseiniuose.

[6] Konstantinas Krzivickis – Vilniaus generalgubernatorius 1905–1908 m.

[7] *min. Staluipinui* – Piotras Stolypinas (1862–1911), 1906–1911 m. Rusijos ministras pirmininkas, nužudytas teroristo; Kalnaberžės prie Kėdainių savininkas, XX a. pab. Kauno gubernijos teismo pirmininkas, gubernijos bajorų maršalka.

[8] Antanas Klupšas (1882–1940) – pedagogas, visuomenininkas; baigė Peterburgo u-tą, mokytojavo Lenkijoje (Lodzėje) 1918–1922 m. Šiaulių gimnazijos direktorius, po to mokytojas, 1938 m. perkeltas į Joniškio gimnaziją.

[9] „Laisvė" – žr. str. „Netikęs pagalys" 1 paaiškinimą.

NE KAD NEREIKTŲ, TIK KAD NEGALIMA. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 8. – Nr. 126. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 180–183 (po tekstu: *L. A. N 126(174)*.

[1] „Darbo balsas" – žr. str. „Nejaugi: labai tai man?" 2 paaiškinimą.

[2] Steigiamąjį Seimą, kuris buvo išrinktas 1920 m.

[3] *„avos da kak-nibud"* (rus.) – o gal kaip nors.

[4] *bundistai* – Bundo nariai; Bundas – socialdemokratinio tipo žydų darbininkų sąjunga, įkurta 1897 m. Vilniuje ir veikusi Lietuvoje, Lenkijoje, Rusijoje.

BOLŠEVIZMO KOPIJAVIMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 21. – Nr. 137. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 183–187 (po tekstu: *L. A. N 137(185)*).

[1] *„Soviet rabočich, krestjanskich i soldatskich deputatov"* (rus.) – darbininkų, valstiečių ir kareivių deputatų taryba.

[2] *„i batrackich"* (rus.) – ir samdinių.

[3] *„rustica plebs"* (lot.) – kaimo plebėjai, varguomenė.

[4] Nurodomi žinomi rusų bolševikinės revoliucijos vadai – pavardėmis virtę partiniai jų slapyvardžiai ir tikrosios pavardės.

[5] *Madžiaruose* – Vengrijoje.

PARTIJOS SIAURIZMAS IR GYVENIMO ŠAKOTUMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 27. Nr. 142. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 187–189 (Po tekstu: *L. A. N 142(190)*.

BENE PER DAUG „VALDŽIŲ". Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 20. – Nr. 161. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 190–192 (po tekstu: *L. A. N 161(209)*.

[1] *quo jure* (lot.) – kokia teise?

[2] *Eidukevičius su Šimelevičium Reisinu* – vieni sovietinės valdžios Lietuvoje 1918 m. kūrėjų; Pranas Eidukevičius (1869–1926) – revoliucionierius profesionalas, veikęs Lietuvoje, Latvijoje, Rusijoje, JAV; Julius Raisenas-Šimelevičius (1890–1919) – 1917 m. bolševikų perversmo Petrograde dalyvis, 1918 m. žydų reikalų komisariato Maskvoje darbuotojas; atsiųstas į Lietuvą, nusišovė lenkų legionininkams imant Vilniaus darbininkų tarybos būstinę.

BENE PER DAUG „RAUDONUMO"? Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 21. – Nr. 162. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 192–194 (po tekstu: *L. A. N 162(210)*.

ANTRASAI LIETUVIŲ BRANDOS KVOTIMAS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 22. – Nr. 163. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 195–197 (po tekstu: *L. A. N 163*).

NERIMO LAIKO RAMIOJI NAKTIS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 24. – Nr. 164. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: VR-1. – P. 197–201 (po tekstu: *L. A. N 164(212)*.

[1] *liuoba išvers* – išversdavo; *liuobėti, liuoba, -jo* – kai kuriose žemaičių šnektose pagalbinis veiksmažodis būtajam dažniniam laikui sudaryti.

[2] *Kokia nauja „Dievo Rykštė"... visus juos veda?* Europą baudžiančia Dievo rykšte buvo vadinamas hunų genčių vadas Atila (V a.), valdęs karo žygiais užkariautas teritorijas nuo Kaukazo iki Reino.

[3] Pranas Eidukevičius – žr. str. „Bene per daug „valdžių" 1 paaiškinimą; Andrius Domaševičius (1865–1935) – vienas Lietuvos socialdemokratų partijos kūrėjų ir veikėjų, gydytojaudamas Vilniuje 1918–1919 m. rėmė bolševikus, bandžiusius Lietuvoje įvesti sovietų valdžią; Markauskis – vienas lietuvių socialistų revoliucionierių lyderių, advokatas Vilniuje.

LIETUVOS PRIEŠININKAI ČIA PAT. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 29. – Nr. 165. Be parašo. Pakartota: VR-1. – P. 201–203 (po tekstu: *L. A. N 165*).

[1] *kreizai* (vok.) – apskritys.

[2] „Komunistas" – 1918–1919 m. Vilniuje leistas Lietuvos ir Baltarusijos kompartijos laikraštis.

[3] Rapolas Rasikas (1887–1938) – bolševikų vyriausybės Vilniuje 1919 m. karo komisaras, vėliau aukštųjų mokyklų dėstytojas Maskvoje.

[4] M. Šetjanas – iš Rusijos atsiųstas bolševikų veikėjas, plačiau Lietuvoje nepasireiškęs.

BŪRAS IR BERNAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 24. – Nr. 140. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 203–207 (po tekstu: *L. A. N 140(188)*.

[1] *Aldoičiai* (vok. *Alldeutsch*) – visvokiečiai.

[2] *katalikų centrininkai* – Vokietijos katalikų Centro partija, veikusi 1870–1933 m.

[3] *Šach-Sachsonija* – užuomina į Vokietijos 1918 m. planus sujungti Lietuvą su viena savo provincijų – Saksonija; lietuviams valdyti buvo numatytas ir karalius – Mindaugo II vardą turėjęs gauti Würtenbergo grafas von Urachas; tų pat metų rudenį vokiečiams pralaimėjus karą ir kapituliavus, šie planai liko neįgyvendinti.

AŠ MYLĖJAU LIETUVĄ. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 20. – Nr. 21. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 212–214 (po tekstu: *V. 20.*).

[1] *Pakartojame „Głoso Litwy" feljetonėlį iš Nr. 4* – lenkiškas straipsnio tekstas, visiškai tolygus lietuviškajam, dienraštyje „Głos Litwy" išspausdintas kiek anksčiau – 1919 m. gegužės 18 d.; jis be pavadinimo, pasirašytas: *Wajżgantas*; kuria kalba straipsnis buvo parašytas ir iš kurios į kurią verstas, tegalima spėti.

GIMDYVĖS TROBOJE. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 13. – Nr. 40. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-1. – P. 214–218 (po tekstu: *N. L. VI.13.*).

LENKŲ OKUPUOTAME VILNIUJE 1919 M.

ĮDAVIMŲ EPIDEMIJOS. Publikuota: NL. – 1919. – Bal. 29. – Nr. 4. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 5–7 (po tekstu: *IV.29.*).

[1] *ispanų šiltinėlės* – ispaniško gripo, turima galvoje Ispanijoje prasidėjusi 1918–1919 m. gripo pandemija (pasaulinė epidemija).

[2] *depravacija* (lot.) – demoralizacija, moralinis pakrikimas.

[3] *ten psiakrew litwin* (lenk.) – tas šunsnukis lietuvis.

[4] *denunciantai* (lot.) – skundikai, įdavėjai.

NESVEIKAISIAIS LAIKAIS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 1. – Nr. 6. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 7–10 (po tekstu: *V.1.*).

[1] *Mažeikių – Muravjovo* – 1863 m. sukilimo malšintojo M. Muravjovo garbei Mažeikių geležinkelio stotis Muravjovu buvo pavadinta 1901 m.; šis jos pavadinimas oficialiai išsilaikė iki 1918 m.

[2] *bądźmy Litwinami... norodem rozsądnym i wytrwałym!* (lenk.) – būkime lietuviais... protinga ir atsparia tauta!

[3] *endekija* – lenkų judėjimas „Tautinė demokratija" („Narodowa demokracja", ND), nacionalistiniai ir imperiniai jo šūkiai.

[4] *Jak mamę kocham, niesłyszałem takiej strasznej mowy* (lenk.) – kaip motiną myliu, negirdėjau tokios baisios kalbos.

[5] *keturių Lenkijos sostapilių* – savo senajai sostinei Krokuvai ir 1596 m. sostine tapusiai Varšuvai lenkai neretai prilygino Vilnių ir Lvovą, kurie Žečpospolitos laikais ir XIX a. bei XX a. pr. buvo žymūs lenkiškos kultūros ir lenkiškumo centrai.

[6] *„nierozsądek"* (lenk.) – neprotingumas.

[7] *Węsławskio... Maciejewicziaus* – greičiausiai tai W. Węsławskis (ar Venslauskis), sulenkėjęs žemaičių bajoras nuo Gegrėnų, 1919 m. endekų sąraše išrinktas į Vilniaus miesto tarybą, dirbęs mokyklų inspektoriumi; Maciejewiczius – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 4 paaiškinimą.

KO LENKŲ KARIUOMENĖ ATĖJO LIETUVON? Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 3. – Nr. 7. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 10–13 (po tekstu: *V.3.*).

[1] *glorija* (lot. *gloria*) – garbė, šlovė.

[2] turi būti Vilhelmas (Habsburgas, a. 1370–1406, Austrijos kunigaikščio Leopoldo III sūnus); su juo Jadvyga (1374–1399) tebuvo sužieduota. Jį Vaižgantas, matyt, supainiojo su Liudviku I – Jadvygos tėvu.

[3] *sirenos žodžių poezija* – aliuzija į Homero „Odisėjos" mitines jūrų būtybes, gražiais balsais viliojusias jūrininkus.

[4] Melchioras Wańkowiczius (1892–1974) – rašytojas, publicistas, daugelio esė ir reportažų knygų apie lenkus XX a. istorijos įvykiuose autorius.

LENKŲ OKUPACIJA IR LIETUVOS PROLETARIATAS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 8. – Nr. 11. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 13–15 (po tekstu: *V.8.*).

[1] *caratas* (lenk.) – carizmas.

[2] Józefas Hłasko (1856–1934) – publicistas, politikas, 1906–1911 m. „Dziennik Wileński", nuo 1918 m. „Gazeta Warszawska" redaktorius.

MIESTŲ IR VILNIAUS DIKTATŪRA. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 9. – Nr. 12; geg. 11. – Nr. 14; geg. 14. – Nr. 16; geg. 18. – Nr. 20; geg. 22. – Nr. 23. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 16–32 (pō tekstu: *V.22.*).

[1] Aleksandras Kerenskis (1881–1970) – politikas, 1917 m. vadovavęs bolševikų nuverstai Rusijos vyriausybei.

[2] *antidotum* (lot.) – priemonė prieš ką nors; priešnuodis.

[3] *mitraljezomis* (pranc. *mitrailleuse*) – kulkosvaidžiais.

[4] Jonas Mašiotas (1874–1947) – inžinierius; mokytojavo technikos mokykloje Vilniuje, dalyvavo LMD, Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti veikloje, nuo 1919 m. dirbo Valstybės kontrolėje Kaune.

[5] *šutsmanai* (vok. *Schutzmann*) – policininkai.

[6] *jančarai* – janičarai, turkų sultonų gvardijos kareiviai, pasižymėję žiaurumu su užkariautų kraštų gyventojais.

[7] *madjarų auklėjimui savo pūštoje madjarų* (vengr. *Magyar*) – vengrų; pūštoje (vengr. *puszta*) – lygumoje; puszta (pusta) – Vengrijos žemumų stepė, geografinis šio krašto įvaizdis.

[8] *prelato K. Michalkevičiaus gadynės* – žr. str. „Oi, kiek jau atsimainyta!" 3 paaiškinimą.

[9] *depravatorių* – plg. str. „Įdavimų epidemijos" 2 paaiškinimą.

[10] *R. Dmovskiui ir K-o...* – Romanas Dmowskis (1864–1939) – politikas, rašytojas, vienas endekų (Narodowa demokracja, ND) partijos ideologų ir vadų.

[11] koronietis – Koronos gyventojas; Korona (Karūna) – istorinė Lenkija, o po Liublino unijos – dviejų valstybių konfederacijos (Žečpospolitos) lenkiškoji dalis.

[12] *Veimarą Goethe su draugais* – vokiečių ir pasaulinės literatūros klasikas Johannas Wolfgangas Goethe (1749–1832) Weimare gyveno nuo 1775 m. iki mirties, šioje hercogystėje jis ėjo aukštas valstybines pareigas, ilgai vadovavo teatrui; apie jį spietėsi būrelis kitų tame mieste apsigyvenusių rašytojų – F. Schilleris, J. Herderis, C. Wielandas ir kt.

[13] *Čenstakavos... netesėjo suteršti net nei Macochai* – Macochas – Čenstakavos vienuolyne (pietų Lenkijoje), atrodo, XX a. pradžioje įsitaisęs apsimetėlis vagis, ištvirkautojas ir žmogžudys; buvo išaiškintas ir teisiamas, jo byla plačiai nuskambėjo.

[14] *Lietuvos Metrika, begulėdama Rusijos sostinėje* – Lietuvos Metrika (didžiojo kunigaikščio kanceliarijos dokumentai) iki XVI a. pr. saugota Trakų pilyje, po to Vilniuje, 1795 m. Lietuvą įjungus Rusijos imperijon, buvo išgabenta į Peterburgą, o XIX a. pab. pervežta į Maskvą, kur tebelaikoma iki šiol.

[15] *Liubavskio su Lappa* – Matvejus Liubavskis – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 16 paaiškinimą; Ivanas Lappo (1869–1944) – Peterburgo, Tartu, Kauno u-tų profesorius, Lietuvos metrikos ir Lietuvos statuto publikuotojas ir tyrinėtojas.

[16] Zahorskis (Władysław Zahorski, 1858–1927) – Vilniuje gyvenęs gydytojas ir istorikas; paskelbė darbų apie Trakus, Vilniaus katedrą, T. Kosciušką, S. Konarskį ir kt.; Kurčevskis (Jan Kurczewski, 1854–1916) – istorikas, Vilniaus kunigų seminarijos profesorius, Vilniaus katedros ir vyskupijos istorijų („Kościół zamkowy", 2 t., 1908–1910, „Biskupstwo wileńskie", 1912) autorius.

[17] Pavelas Nebolsinas, Vilniaus cenzūros komiteto atskirasis cenzorius vidaus cenzūrai 1871–1893 m., vienas lietuvių spaudos persekiojimo uoliųjų vykdytojų.

[18] *iš „Aukso Altorių mėtė šv. Stanislovą* – iš „Aukso altoriaus" pavadinimu XIX a. daug kartų leistos maldaknygės šv. Stanislovą rusų cenzūra šalino kaip tautinį Lenkijos šventąjį; tuo, matyt, siekta mažinti lietuvių patiriamas lenkiškumo įtakas ir tikimasi lengviau juos rusinti bei pravoslavinti; šv. Stanislavas (tarp 1030–1036–1079) – Krokuvos vyskupas, už nedorą elgesį ekskomunikavęs lenkų karalių Boleslovą II ir jo nužudytas; kanonizuotas 1253 m.

[19] *„zapadninkų" gadynė su Kachanovais, Orževskiais, Klingenbergais priešakyje* – „zapadninkai" – XIX a. idėjinės srovės Rusijoje atstovai, kreipę savo šalies visuomenę į vakarietišką raidą; Vaižgantas šiuo žodžiu ironiškai vadina Rusijos imperijos vakariniam pakraščiui (vad. Šiaurės vakarų kraštui) priklausiusių lietuviškų gubernijų rusų valdininkus, vykdžiusius kolonizacijos ir rusinimo politiką; I. Kachanovas – Vilniaus generalgubernatorius 1883–1893 m.; P. Orževskis – Vilniaus generalgubernatorius 1893–1897 m.; N. Klingenbergis – Kauno gubernatorius 1890–1895 m., Kražių skerdynių 1893 m. vykdytojas.

[20] *čelovekonenavistničestvo* (rus.) – neapykanta žmonėms.

[21] *„modli się przed figurą, a ma djabła za skórą"* (lenk.) – meldžiasi prieš kryžių, o širdyje turi velnią.

[22] *sanationis in radice* (lot.) – gydymo iš pagrindų.

[23] Michalkevičius (žr. šio str. 8 paaiškinimą).

LAISVĖ IR GALYBĖ. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 15. – Nr. 17. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 32–34 (po tekstu: *V.15.*).

[1] Otto von Bismarckas (1815–1898) – vokiečių valstybės veikėjas; suvienijo Vokietiją, 1871–1890 m. jos kancleris; vykdė agresyvią imperinę politiką, prievartinį lenkų ir lietuvių germanizavimą.

[2] *„Mocarstwa"* (lenk. *mocarstwo*) – didelė, galinga valstybė.

[3] *Vokia* – Vokietija.

[4] Garibaldis (Giuseppe Garibaldi, 1807–1882) – italų generolas, ginklu siekęs Italijos susivienijimo ir nepriklausomybės; garsėjo kaip demokratas bei respublikonas ir kovotojas už tautų laisvę.

[5] Rusijos lietuvių seimas – Rusijoje gyvenusių lietuvių seimas, sušauktas 1917 m. gegužės 27 d. Petrapilyje; nepaisant kairiųjų pasipriešinimo, priėmė nutarimą reikalaujantį Lietuvai visiškos nepriklausomybės (kairieji tenkinosi federaciniais ar autonominiais ryšiais su Rusija).

PAGYRŲ PUODAS – TAUKUOTAS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 23. – Nr. 24. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 34–37 (po tekstu: *V.23.*).

[1] *Aš nieku nekaltas – buvo šuva baltas...* – cituojama eilutės iš humoristinės liaudies dainos; 1872 m. jos užrašymas paskelbtas J. Basanavičiaus „Ožkabalių dainose" (I, 1902, CXXIII); daina literatūrinės kilmės, jos variantų yra užrašyta visoje Lietuvoje, daugiausia Biržų krašte ir Užnemunėje.

[2] Ludwikas Strasziewiczius (1857–1913) – publicistas, 1898 m. Varšuvoje pradėto leisti ir iki 1939 m. ėjusio nuosaikaus dienraščio „Kurier Polski" steigėjas ir redaktorius.

[3] *„folwarku na północy"* (lenk.) – palivarko šiaurėje, t.y. Lietuvoje; pasaky-

mas siejasi su lenkų rašytojos Marijos Rodziewiczównos (žr. str. „Niekuo laiku nepasigirsi" 6 paaišk.) kūryba, jos apysakomis apie dvarų bajorus Lietuvoje, kuri iki I pasaulinio karo ir vėliau lenkams atrodė esanti šiaurinė Lenkijos provincija.

[4] *„I medźwiedź rewie i kobyła rewie..."* (baltr.) – ir meška rėkia, ir kumelė rėkia, ir kas juos supras, kas ką lupa.

O TAI KAS? Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 25. – Nr. 26. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 37–41 (po tekstu: *V.25.*).

[1] *„Nasz Kraj"* – žr. str. „LMDr. delegacija per Vilniaus universito atidarymą" 3 paaiškinimą.

[2] *„Dziennik Wileński"* – žr. str. „LMDr. delegacija per Vilniaus universito atidarymą" 4 paaiškinimą.

[3] *„s hetakoj čornasotnickaj hazetaj"* (baltr.) – su tokiu juodašimtišku laikraščiu.

[4] *„Belaruskaja Dumka"* – žr. str. „Gudai dedasi su lenkais" 5 paaiškinimą.

[5] *„dokumenty serca"* (lenk.) – širdies dokumentai.

[6] *Pėpėesų* – PPS narių; PPS – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 10 paaiškinimą.

[7] *Pažų korpusas* – nuo 1759 m. Peterburge veikusi karinė mokykla privilegijuotų luomų vaikams; ją baigusieji gaudavo žemesniuosius kariuomenės laipsnius arba civilinių tarnybų rangus.

[8] *Vilsono obalsių* – žr. str. „Atodairomis atgal ir šalin" 2 paaiškinimą.

[9] *„Völkerverteilung"* (vok.) – tautų pasiskirstymas.

[10] *„patęgę czynów dokonanych"* (lenk.) – įvykdytų veiksmų galią.

[11] *„pierwszym motyvem do dyskusji"* (lenk.) – pirmuoju diskusijos motyvu.

GUDO PAVYSKUPIO KLAUSIMU. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 5. – Nr. 34. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 41–45 (po tekstu: *VI.5.*).

[1] „Gazeta Poranna" („Rytinis laikraštis") – laikraštis tokiu pavadinimu ėjo Varšuvoje 1912–1916 m.

[2] *vyskupas Matulevičius* – žr. str. „Kun. dr. Jurgis Matulaitis-Matulevičius – Vilniaus vyskupas" 1 paaiškinimą.

[3] *Kolonijos... arkivyskupas Hartmannas* – Kölno (Vokietija) arkivyskupas Feliksas Hartmannas (1851–1919), nuo 1914 m. kardinolas; kaip popiežiaus įgaliotinis rūpinosi karo belaisvių reikalais.

[4] *niefortunna nominacja ks. Matulewicza* (lenk.) – netinkamas kun. Matulevičiaus paskyrimas.

[5] *niefortunny – dla polskiej wiary* (lenk.) – netinkamas lenkų tikėjimui.

[6] *dla Rzymsko katolickiej wiary* (lenk.) – Romos katalikų tikėjimui.

[7] *monsignorui Ratti* – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 5 paaiškinimą.

[8] *Vilsono apibrėžtieji tautų savitumo pradai* – žr. str. „O tai kas?" 8 paaiškinimą.

[9] *„Sūdavijas"* – Sūdavija – pavadinimo Sūduva variantas; Sūdavijos pavadinimui teikdamas nuošalios vietos, pakraščio reikšmę, Vaižgantas, matyt, turėjo omenyje iki XIX a. vidurio Sūduvai būdingą atsajumą nuo kitų Lietuvos dalių.

TAI KAS GI PAGALIAU MES ESAME? Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 11. – Nr. 38. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 45–48 (po tekstu: *VI.11.*).

[1] *Hallerio armija* – lenkų generolo Józefo Hallerio (1873–1960) vadovaujama armija, suformuota Prancūzijoje iš lenkų legionierių ir 1918 m. permesta į Ukrainą.

[2] *helotai* (gr.) – vergai, žemasis luomas senovės graikų Spartos valstybėje.

[3] *Kaip žmonės primušti Marcinkonyse* – apie tai, kaip lenkų legionieriai, užgrobę Marcinkonis, mušė lietuvius ir plėšikavo, pranešama kriptonimu *M.* pasirašytoje korespondencijoje, išspausdintoje NL 1919 m. gegužės 17 d. (Nr. 20).

GUDŲ DIPLOMATIJOS KLAUSIMU. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 13. – Nr. 40. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 49–51 (po tekstu: *VI.13.*).

[1] P. Aleksiukas žr. str. „Gudai dedasi su lenkais?" 2 paaiškinimą.

STRAŽ KRESOWOS VEIKSMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 24. – Nr. 48. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 51–56 (po tekstu: *VI.24.*).

[1] *Straż kresowa* (Pakraščių sargyba) – 1918 m. Varšuvoje įsteigta militarinė organizacija Lenkijos „kresams" saugoti ir ginti, t.y. išlaikyti jos valdžioje nelenkų, visų pirma baltarusių ir lietuvių, gyvenamas žemes; Vilniaus krašte veikė nuo 1919 m.

[2] *inž. Šopa* – Teofilis Szopa (? –1929), inžinierius varšuviškis, Vilniuje vykdęs A. Vivulskio suprojektuotos Jėzaus Širdies bažnyčios statybą (žr. nekrologo „A. a. A. Vyvuolskis" 4 paaišk); polomanas, būdamas Lietuvoje, kūrė endekišką žemvaldžių „Liaudies partiją".

[3] *Mykolų Arkangelų* – turima galvoje rusų juodašimčių organizacija „Michailo Arkangelo sąjunga", veikusi 1908–1917 m.

[4] „Ziemia Wileńska" („Vilniaus žemė") – 1919–1920 m. Vilniuje leistas endekų savaitraštis.

[5] Vardijami Vilniaus vyskupijos kunigai lietuviai, lenkintojų persekioti už lietuvybę: Juozapas Būčys (1874– po 1923), Gegužinės administratorius; Ambraziejus Jakavonis (1886– po 1923), Gervėčių vikaras; Mykolas Rudzis (1871–1933), Kalesninkų klebonas; Juozapas Mincevičius (1888– po 1940), Kalesninkų vikaras, Vievio klebonas; Jonas Burba (1853–1915), Švenčionių klebonas; Nikodemas Aboravičius (1878– po 1923), Butrimonių klebonas; Alfonsas Petrulis (1873–1928), Joniškio vikaras, Pivašiūnų klebonas, Vasario 16-osios akto signataras; Vladas Mironas, žr. str. „Brendęs atvirumas ir nebrendusi politika" 4 paaišk.; Jonas Stragas (1870– po 1923), Benekainių klebonas; Juozapas Dubietis (1885– po 1923), kunigas Baltarusijoje; Ambrus – neidentifikuojamas; Konstantinas Paulavičius (1882– po 1940), Alytaus klebonas.

[6] Sąjunga lietuvių kalbai Vilniaus vyskupijos bažnyčiose ginti – žr. str. „Vilniaus reikšmė Lietuvai" 4 paaiškinimą.

[7] *Kliuvo Vankavičiui, kurio knygų knygai...* – žr. str. „Ko lenkų kariuomenė atėjo Lietuvon?" 3 paaiškinimą.

BENT KIEK APIE „PAVADĮ". Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 26. – Nr. 50. Parašas: *Vaižgantas*. Publikuota: VR-2. – P. 56–58 (po tekstu: *VI.26.*).

[1] *causa finita – redactio locuta* (lot.) – byla baigta – sprendimas pasakytas.

[2] *„anglička nagadila"* (rus.) – anglė pridarė nemalonumų.

[3] *Ober Osto Verwaltungas* (vok.) – Ober Osto valdyba, administracija; *Ober Ostas* (ober – vyriausias, aukščiausias, Ost – rytai) – 1915–1918 m. egzistavęs administracinis vienetas, valdomas vokiečių kariuomenės, sudarytas iš jos užimtų Rusijos imperijos teritorijų (Lietuvos, dalies lenkų, baltarusių, latvių žemių); centras buvo Kaune, po to Vilniuje.

[4] *Calomniez, calomniez, mes amis* (pranc.) – šmeižkite, šmeižkite, mano bičiuliai.

KARAI – TAUTŲ ŽVĖRIŠKINTOJAI. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 27. – Nr. 51. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 59–62 (po tekstu: *VI.27.*).

[1] *junkrus* – junkerius.

[2] *anglų vyriausias vadas Roberts* – Frederick Sleigh Roberts (1832–1914); feldmaršalas, vadovavo britų kariuomenei kolonijiniuose karuose Pietų Afrikoje, Indijoje, Birmoje.

[3] *barbarzyńska przemoc ukrainska...* (lenk.) – barbariškas ukrainiečių smurtas; baisi ukrainiečių kareivų valdžia; kankinamų lenkų gyventojų pragaras; apgaulingi ukrainiečių valdžios organai; piktadariškas grobiko kumštis; gėdingas, siaubingas, bjaurus; šlykštaus ukrainiečių nusikaltimo bjaurojama žemė; piktadariškas, paniekos vertas, niekšiškas ir menkas priešas.

BENT KIEK APIE PERSIMETĖLIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 28. – Nr. 52. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 62–65 (po tekstu: *VI.28.*).

[1] *Kraslavos grafienė Plioterienė* – minima greičiausiai Marija Plater, valdžiusi Kraslavą XIX a. pabaigoje ir šio šimtmečio pradžioje; prie Dauguvos aukščiau Daugpilio esanti Kraslava (miestelis ir dvaras) grafams Plateriams priklausė nuo 1729 m.

[2] Matilda Radvilienė – greičiausiai Taujėnų dvarą (netoli Ukmergės) valdžiusių Radvilų atstovė; palaikė ir rėmė lietuvių kultūrą (pvz., 1917 m. paaukojo 300 rb Petrograde ėjusių „Ateities spindulių" leidimui).

„KRAŠTUTINIS LIETUVIŲ ŠOVINIZMAS" IR „AUKŠČIAUSIS JŲ GROBIMO LAIPSNIS". Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 1. – Nr. 54; liep. 2. – Nr. 55; liep. 3. – Nr. 56. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 66–79.

[1] *„Jako wyraz skrajnego szowinizmu..."* (lenk.) – kaip kraštutinio šovinizmo ir tendencijos pasireiškimas jis yra tiesiog nešiuolaikiškas.

[2] Katonas – turimas galvoje Katonas vyresnysis (Mareus Porcius Cato, a. 234–149 m. pr. Kr.), romėnų oratorius, rašytojas ir politikas; kaip valstybės veikėjas vykdė agresyvią Romos užkariavimų ir hegemonijos politiką.

[3] *Ober Ostas* – žr. str. „Bent kiek apie „pavadį" 3 paaiškinimą.

[4] *hermafroditas* (gr.) – dvilytis.

[5] *eo ipso* (lot.) – todėl.

[6] *Świątecznie* (lenk.) – šventiškai, iškilmingai.

[7] *po pańskiemu czy księdzowskiemu* (lenk.) – poniškai ar kunigiškai.

[8] *Operationsgebiet Ober Ost* (vok.) – Ober Osto operatyvinė sritis.

[9] *Oberbefehlshaber* (vok.) – vyriausias vadas.

[10] *Nord-Litauen... Süd-Litauen* (vok.) – šiaurės Lietuva... pietų Lietuva.

[11] *Pliantų apskritį* – turima galvoje greičiausiai Infliantais vadinta rytinė Latvijos dalis.

[12] *kun. Maciejevičius* – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 4 paaiškinimą.

[13] *Babianskis* – Aleksandras Babianskis (1853–1931), generolas, rusų kariuomenės teismo teisėjas, Rusijos dūmos deputatas; kilęs iš Žemaitijos, gyvendamas Peterburge bendravo su tenykščiais lietuviais kultūrininkais.

[14] *Jalovickis* – greičiausiai tai Boleslovas Jaloveckis, Švenčionių krašto dvarininkas, I Rusijos dūmos atstovas, publicistas, kėlęs bendros, lygiateisių lietuvių, lenkų ir baltarusių tautų valstybės idėją.

[15] „Ziemia Kowieńska" („Kauno žemė") – dienraštis, ėjęs 1919–1920 m. Kaune.

[16] Liudas Noreika – žr. str. „Ūpas" 1 paaiškinimą.

[17] *„Plebiscitas"... kan. K. Michalkevičiaus išmėgintas* – turima galvoje vyskupijos valdytojo K. Michalkevičiaus (žr. str. „Miestų ir Vilniaus diktatūra" 8 paaišk.) paliepimu Vilniaus bažnyčiose 1908 m. vykdyta apklausa, kas norėtų lietuviškų pamokslų; lenkų šovinistų grasinimų ir lietuviams bei lietuvių kalbai keliamos neapykantos sąlygomis šios apklausos rezultatai buvo iš anksto aiškūs.

[18] *vyskupas Roppas* – žr. str. „Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas" 1 paaiškinimą.

[19] Tadas Vrublevskis (1858–1925) – teisininkas, advokatas, kultūrininkas; gynė lietuvius spaudos draudimo ir lenkų persekiojimų bylose, paliko Vilniui didelę biblioteką (ją perėmė Mokslų akademija).

[20] *kaliumnijų* (lot. *calumnia*) – šmeižtų, juodinimų.

PRIPAŽINSIU, KAI MAN REIKS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 5. – Nr. 58. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 79–82 (po tekstu: *VII.5.*).

[1] *Vaterlande* (vok.) – tėvynėje.

[2] *pajokų* (rus.) – maisto davinių.

[3] „Dėdės Tomo trobelė" – amerikiečių rašytojos Harrietos Elisabethos Beecher-Stowe (1811–1896) romanas apie sunkią vergų negrų padėtį pietinėse JAV valstijose; pasirodė 1852 m., į lietuvių k. išverstas 1914 m.

[4] „Głos Litwy" – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 1 paaiškinimą.

RINKIMAI BE LAISVOS AGITACIJOS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 6. – Nr. 59. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 82–85 (po tekstu: *VII.6.*).

[1] *Straż kresowos* – žr. str. Straž kresowos veiksmas" 1 paaiškinimą.

[2] *Komitety obrony kresów* (lenk.) – pakraščių gynimo komitetai.

SPAUDOS SANTYKIAI PIRMIAU IR DABAR. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 8. – Nr. 60. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 85–89 (po tekstu: *VII.8.*).

JUNK KARVĘ SU ŽIRGU. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 10. – Nr. 62. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 89–93 (po tekstu: *VII.10.*).

[1] *„folwark na północy"* (lenk.) – žr. str. „Pagyrų puodas – taukuotas" 3 paaiškinimą.

[2] „Nowiny krajowe i zagraniczne" („Krašto ir užsienio naujienos").

[3] *Wilsono siūlomoji tautų sąjunga* – JAV prezidento Th. W. Wilsono (žr. str. „O tai kas? " 9 paaiškin.) inicijuota Tautų sąjunga buvo įkurta Paryžiaus taikos konferencijoje 1919 m. ir veikė iki 1939 m.

KLAIDINGOS TAUTINĖS SĄŽINĖS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 11. – Nr. 63. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 93–97 (po tekstu: *VII.11.*).

[1] *akmenį ant kaklo ir į vandenį* – NT, Mt 18,6, Mk 9,42, Lk 17,2.

NEJAUGI MŪSŲ BAJORIJA – BARONIJA? Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 12. – Nr. 64. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 97–101 (po tekstu: *VII.12.*).

[1] *„balotavimą"* (plg. lenk. *balotować*) – balotiravimą, balsavimą, rinkimus.

[2] *kruvinomis pastangomis 31 ir 63 metų* – 1831 ir 1863 m. sukilimų.

[3] *baniciją* (lot.) – išvarymą, ištrėmimą.

[4] *apie Brenšteinus... Kognovickius... Romerius* – vardijamos pavardės, kuriomis apibendrintai nusakoma Lietuvos bajorai, atsikuriant lenkų ir lietuvių valstybėms, rinkęsi Lenkiją; konkrečiai omenyje turima: telšiškis Mykolas Brenšteinas (Brensztejn, 1874–1938), kultūros istorikas, Vilniaus u-to bibliotekininkas, daugelio lituanistinių darbų, rašytų lenkiškai, autorius; Tytuvėnų dvaro savininkas Eugenijus Römeris (1871–1943), ekonomistas , ūkio ir kredito draugijų organizatorius, publicistas, 1941 m. ištremtas į Rusiją; žymesnių pėdsakų visuomenės gyvenime nepalikusių bajorų Kognovickių Lietuvoje būta ne vieno, iš jų Vaižgantas greičiausiai mini Lančiūnavos dvaro netoli Kėdainių ponus.

BRENDĖS ATVIRUMAS IR NEBRENDUSI POLITIKA. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 13. – Nr. 65. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 101–106 (po tekstu: *VII.13.*).

[1] *„Wcielenie do Polski czy federacja"* (lenk.) – „Įjungimas į Lenkiją ar federacija".

[2] *„ksiendzok"* (lenk.) – kunigėlis.

[3] Žr. str. „Nesidairykime į dėdes" 2 paaiškinimą.

[4] *Daugų klebonas Mironas* – Vladas Mironas Dauguose kunigavo 1914 m. (Žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas" 13 paaiškinimą.)

[5] *„fakty dokonane"* (lenk.) – įvykusius faktus.

[6] *menerymauja* (plg. pranc. *meneur*, lenk. *mener* – vadas, organizatorius) – organizuoja, juda, bruzda.

LAISVĖS GINKLAIS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 15. – Nr. 66. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 106–110 (po tekstu: *VII.15.*).

[1] *„rozplastat"* (rus.) – suploti, sutrėkšti.

[2] Minimas rusų generolas Michailas Muravjovas, 1863 m. sukilimo Lietuvoje malšintojas.

[3] Greičiausiai turimas galvoje 1740–1786 m. viešpatavęs Prūsijos karalius Friedrichas II, vykdęs militaristinę ir ekspansyvią politiką.

[4] *„od morza do morza"* (lenk.) – nuo jūros ligi jūros.

[5] Nurodoma heraldiniai herbų ženklai: Lenkijos – erelis, Lietuvos – vytis, Ukrainos – angelas.

[6] *„panienki ze dworu"* (lenk.) – dvaro panelės; *panienkos – „tak sobie"* (lenk.) – šiaip sau panelės.

[7] *„Odin užas"* (rus.) – vien pasibaisėjimas.

[8] Jonas Baudouinas de Courtenay – žr. str. „Ką bepasakys Marja Aleksievna!" 10 paaiškinimą.

[9] *„To my weźmiem, bo nam potrzeba..."* (lenk.) – tai mes paimsime, nes mums reikia, kalba lenkų vaikas.

[10] *„jedynie polskie (!) uzdrowisko"* (lenk.) – išimtinai lenkų kurortą.

[11] *„czysto polskie"* (lenk.) – grynai lenkiškus.

[12] *Kółka polek* – Lenkių rateliai; *Straże kresowe* – žr. str. „Straž kresowos veiksmas".

[13] *Co nagle, to po djable* (lenk.) – skubos darbą velnias renka.

VOKIEČIUS IŠLYDĖJUS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 16. – Nr. 67. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 110–112 (po tekstu: *VII.16.*).

[1] *Suomija... susimanė išsirinkti sau monarchą* – 1918 m. rudenį Suomijos seimas, siekdamas Vokietijos paramos prieš bolševikinės Rusijos kėslus, nutarė kviestis karaliumi Heseno princą Fridrichą Karolį; karą pralaimėjusioje Vokietijoje prasidėjus revoliucinei sumaiščiai šis nutarimas nebebuvo įgyvendinamas.

[2] *Vokiečiai... nekliudė konferencijai* – kalbama apie 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje vykusią lietuvių atstovų konferenciją, kurioje buvo iškeltas reikalavimas atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

[3] *buvo sudarę valdžią – Regenciją* – turima galvoje 1917–1918 m. egzistavusi lenkų Regentų taryba (Rada regencyjna), įkurta ir kontroliuojama Lenkiją okupuojančių vokiečių ir austrų-vengrų.

[4] *„nasi przyjdą"* (lenk.) – ateis mūsiškiai.

BE KAKTADENGTĖS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 17. – Nr. 68. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 113–115 (po tekstu: *VII.17.*).

[1] *„z przyłbicami"* (lenk.) – su šalmais.

[2] *chlopų* (lenk.) – valstiečių.

[3] *ile kot napłakał* (lenk.) – kiek priverkė katinas, katino ašaras.

ĮKYRUMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 18. – Nr. 69. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 115–119 (po tekstu: *VII.18.*).

[1] *„Veltui gavę, veltui duokite"* – pasakymas iš NT (Mt 10,9).

[2] Vlasas Doroševičius (1864–1922) – rusų feljetonistas, apybraižininkas, teatro kritikas, 1902–1918 m. laikraščio „Russkoje slovo" redaktorius.

[3] *Obstas* – žr. straipsnio „Budrusis Vilniaus Observatorius" 1 paaiškinimą.

[4] *N. Švenčionių* – Naujųjų Švenčionių; taip iki 1939 m., pirma valdomi rusų, po to lenkų, oficialiai buvo vadinami Švenčionėliai.

[5] Minimas Lenkijos karalius Janas III Sobieskis, 1683 m. sumušęs Vieną apgulusią turkų kariuomenę.

BUDRUSIS VILNIAUS OBSERVATORIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 19. – Nr. 70. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 120–124 (po tekstu: *VII.19.*).

[1] Janas Obstas (1876–1941) – Vilniaus lenkų publicistas; 1910–1911 m. leido ir redagavo žurnalą „Kwartalnik litewski", 1912–1913 m. – mėnraštį „Litwa i Ruś", redagavo „Dziennik Wileński".

[2] *Smurgainių ar Maimačino* – nurodoma ironiškai traktuojamos vietovės, užkampio ir atsilikimo simboliai, – Smurgainių miestelis dabartinėje Baltarusijoje ir Maimačinas – Mongolijoje; apie pastarąjį žr. šių Raštų 1 t., p. 396.

[3] *„istinnais poliakais"* (rus.) – tikrais lenkais.

[4] *gmina* (lenk.) – bendruomenė.

[5] *delirium* (lot.) – pamišimas.

[6] „Laisvė" – 1919–1923 m. Kaune ėjęs krikščionių demokratų laikraštis; Vytautas Bičiūnas (1893–1945) – vienas jo redaktorių, rašytojas, dailininkas; Titnagas – greičiausiai Juozas Čepėnas (1880–1975), kunigas publicistas, „Vilniaus žinių", „Rygos garso", „Lietuvos aido" bendradarbis, kunigavęs Kamajuose, Zarasuose, Anykščiuose ir kt.

[7] *„Głos Litwy"* – žr. str. „Pripažinsiu, kai man reiks" 4 paaiškinimą.

[8] *vae victis* (lot.) – vargas nugalėtiesiems.

BALTOSIOS MAGIJOS PROFESORIAI. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 20. – Nr. 71. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 124–128 (po tekstu: *VII.20.*).

[1] *„jak mazur dziwkę"* (lenk.) – kaip mazūras mergą.

[2] *kunigaikštis Lyvenas* – primenama švedų kilmės kunigaikščiai Lyvenai (Lieven), stambūs Latvijos ir Estijos žemvaldžiai ir įtakingi Rusijos valstybininkai; iš jų Christoforas Lyvenas XIX a. pr. buvo karo ministras, Karlas – Peterburgo bib-kos direktorius ir Tartu u-to kuratorius, Vilhelmas XIX a. antrojoje pusėje – Liflandijos, Kuršo ir Estijos generalgubernatorius.

[3] *„Wschodnie kresy Polski"* (lenk.) – rytiniai Lenkijos pakraščiai.

[4] „Czupiradło" („Kaliausė") – lenkų humoro ir satyros žurnalas, leistas 1919 m. Vilniuje.

[5] *„Dziennik"* – žr. str. „O tai kas?" 2 paaiškinimą.

[6] *„Kraj"* – žr. to pat str. 1 paaiškinimą.

TAUTINĖS PRIEŠINGYBĖS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 23. – Nr. 73; liep. 24. – Nr. 74. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 128–136 (po tekstu: *VII.23, 24.*).

[1] Michalkevičius – žr. straipsnio „Miestų ir Vilniaus diktatūra" 8 paaiškinimą.

[2] Gabrielius Landsbergis (1852–1916) – dramaturgas, teatralas, lietuvių nacionalinio judėjimo, Vilniaus lietuvių tautinio ir kultūrinio gyvenimo dalyvis.

[3] *„varcholus"* (lenk. *warchoł*) – triukšmadarius, riaušininkus.

[4] *J. Hłasko* – žr. str. „Lenkų okupacija ir Lietuvos proletariatas" 2 paaiškinimą.

[5] „Kurier litewski" – 1905–1915 m. Vilniuje leistas lenkų dienraštis; Wojciechas Baranowskis – vienas šio laikraščio redaktorių ir leidėjų.

[6] Vilniaus vyskupijos valdytojui K. Michalkevičiui ir lenkininkams reikalaujant, Žemaičių vyskupas 1911 m. atšaukė Vaižgantą į savąją vyskupiją ir paskyrė jos pakraštyje esančios Laižuvos parapijos klebonu.

[7] Gasparas Felicijonas Cirtautas (1841–1913) Žemaičių vyskupas nuo 1908 m.

[8] *Tumo vardo fondan – rytiečiams šviesti* – Vaižgantas čia prisimena savo paties 1911 m. įsteigtą „Fondą rytiečiams šviesti", kurio lėšos buvo skiriamos rytų Lietuvos žmonių švietimui ir lietuviškumo ugdymui; fondą sudarė lietuvių visuomenės aukos Vaižgantui, minimais metais lenkų šovinistų pastangomis jį išvarius iš Vilniaus.

[9] Vilniaus dekanas ir šv. Jono bažnyčios klebonas A. Černiauskis (žr. str. „Oi, kiek jau atsimainyta!" 2 paaišk.); už stiklelio pamėgimą kiek vėliau jis buvo uždarytas atgailai Gardino vienuolyne.

[10] *Joniškio byla* – dėl lietuviškų pamaldų Joniškio bažnyčioje (dab. Molėtų raj.) į riaušes kėlusių lenkininkų byla Vilniaus apygardos teisme 1912 m.; riaušių kurstytojas dvarponis L. Zajančkauskis ir aktyviausi jo talkininkai buvo nubausti kalėjimu.

[11] *šv. Jono Vilniuje byla* – turima galvoje 1913 m. Vilniaus šv. Jono bažnyčioje per lietuviškas pamaldas lenkų keltų riaušių byla; kaltinamas jas kurstęs, šios bažnyčios klebonas ir užkietėjęs polomanas A. Černiauskis (žr. str. „Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas" 5 paaišk.) rusų administracijos patvarkymu buvo iškeldintas iš Vilniaus.

[12] *kunigaikštis Meščerskis* – Vladimiras Meščerskis (1839–1914) – rusų publicistas, 1872–1914 m. Peterburge ėjusio monarchistų laikraščio „Graždanin" („Pilietis") leidėjas ir redaktorius.

[13] Grigorijus Rasputinas (1865–1916) – rusų mistikas avantiūristas, nuo 1907 m. caro Nikolajaus II rūmų favoritas; turėjo įtakos aukščiausiems Rusijos valdžios sprendimams; nužudytas sąmokslininkų.

DAR NERASTA ŽMONIJOS IDEALŲ. Publikuota: NR. – 1919. – Liep. 25. – Nr. 75. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 136–140 (po tekstu: *VII.25.*).

[1] *Vudro Vilsonas* – žr. str. „O tai kas?" 8 paaiškinimą.

[2] *„sięgajmy jak najdalej po ziemie!"* (lenk.) – siekime kuo toliau žemės.

[3] *„ziemiaństwo polskie"* (lenk.) – lenkų žemvaldžiai.

PIRŠLIAI IR PRAŽVALGOS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 26. – Nr. 76. Parašas: *Aiškūnas*. Publikuota: VR-2. – P. 140–144 (po tekstu: *VII.26.*).

[1] *kobieto* (lenk.) – moterie.

[2] *„wedle opierunku"* (lenk.) – apskalbimui.

[3] *bez baby – nijak* (lenk.) – be moters – niekaip.

[4] *chlopkos* (lenk.) – valstietės.

[5] Minimas Ignacas Daszyńskis (1866–1936), vienas Lenkijos socialistų partijos vadų, publicistas.

[6] „Robotnik" – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 8 paaiškinimą.

NIEKUO LAIKU NEPASIGIRSI. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 1. – Nr. 81. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 149–153 (po tekstu: *VIII.1.*).

[1] *sprawę litewską... Państwo Litewskie* (lenk.) – lietuvių reikalą, lietuvių liaudį... Lietuvos valstybę.

[2] *„wyglądać od waszeci"* (lenk.) – panašėti į malonybes.

[3] *„Russkoje slovo"* («Русское слово»; „Rusų žodis") – 1895–1917 m. Maskvoje ėjęs liberalinis dienraštis.

[4] *„pozor Jevropy"* (rus.) – Europos gėda.

[5] *„polską wiarą"* (lenk.) – lenkų tikėjimu.

[6] Marija Rodzewiczówna (1863–1944) – lenkų rašytoja, apysakininkė, pasakojo daugiausia apie Baltarusijos ir Lietuvos dvarų bajorų gyvenimą; apysakų išversta į lietuvių kalbą, tarp jų ir Vaižganto minima „Hrywda" („Skriauda", 1937).

DVEJOPI VILIŪGAI. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 5. – Nr. 84. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 153–157 (po tekstu: *VIII.5.*).

[1] *Al. Babianskis* – žr. str. „Kraštutinis lietuvių „šovinizmas" ir „aukščiausis jų grobimo laipsnis" 13 paaiškinimą.

[2] *Frenkeliai, Nurokai ar Tilmansai* – Frenkeliai, broliai Nurokai – pramonininkai, žydai, nuo XIX a. pab. Šiauliuose veikusių odos išdirbimo ir avalynės fabrikų savininkai; Tilmansai – pramonininkai vokiečiai, Kaune turėję metalo apdirbimo fabriką; iš jų Kurtas (1881–1945) ir jo sūnus Herbertas (1907–?) Tilmansai iki 1940 m. plačiai reiškėsi Lietuvos pramonės ir komercijos gyvenime.

IR RUSIJA MUMS NE BIČIUOLĖ. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 7. – Nr. 86. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 157–162 (po tekstu: *VIII.8*; klaida – turėjo būti *7*).

[1] *Miliukovai, Maklakovai, Sazonovai ir K-o* – nurodomi rusų valstybininkai, imperinės politikos vykdytojai: Pavelas Miliukovas (1859–1943) – vienas kadetų partijos vadovų, 1917 m. Laikinosios vyriausybės užsienio reikalų ministras; Vasilijus Maklakovas (1870– po 1954) – kadetų partijos veikėjas, Rusijos dūmos narys, 1917 m. pasiuntinys Prancūzijoje; Sergejus Sazonovas (1860–1927) – Rusijos užsienio reikalų ministras 1910–1916 m.

[2] Atila (? – 453) – hunų genčių vadas, niokojęs Romos imperiją.

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA BE VILNIAUS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 8. – Nr. 87. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 162–166 (po tekstu: *VIII.8.*).

[1] *„głosy synów ziemi"* (lenk.) – žemės sūnų balsus.

[2] *Arlo* – Oriolo.

[3] *Kryžbarkas* – Krustspilis, dab. Jekabpilio (miesto prie Dauguvos) dalis.

[4] *Lapai* – miestelis Lenkijoje į pietvakarius nuo Balstogės.

[5] *hinterlando* (vok. *Hinterland*) – užnugario.

PRADŽIA KŪRYBOS – ASMENS LAISVĖ. Publikuota: NL. – 1919. Rugpj. 12. – Nr. 90. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 166–170 (po tekstu: *VIII.12.*).

LIETUVOS RUSAI – TAIP PAT JOS PILIEČIAI. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 13. – Nr. 91. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 171–175 (po tekstu: *VIII.13.*).

[1] Osmolovskis (Jerzy Osmolowski, 1872–1954) – 1919 m. J. Pilsudskio paskirtas generalinis komisaras lenkų užimtoms Lietuvos ir Baltarusijos žemėms administruoti.

[2] *ausrotten* (vok.) – išrauti, išnaikinti.

[3] Piotras Veriovkinas – žr. str. „Vilniaus reikšmė Lietuvai" 3 paaiškinimą.

[4] *„z zasady – nie"* (lenk.) – iš principo – ne.

[5] *„Belaruskaja Dumka"* – žr. str. „O tai kas?" 4 paaiškinimą.

[6] *grafai Zubovai... Olsufjevas... kunigaikščiai Vasilčikovai* – Nikolajus Zubovas (1832–1898), Šiaulių ekonomijos valdytojas, Gubernijos alaus daryklos statytojas, Kauno gubernijos bajorų vadas; Dmitrijus Zubovas (1872–1944), agronomas, pažangaus ūkininkavimo Lietuvoje skatintojas, pieninkystės mokyklos Bubiuose steigėjas; Olsufjevas – po 1863 m. sukilimo Onuškio dvaro ir kelių aplinkinių palivarkų savininkas; Vasilčikovai (Aleksandras, Ilarionas) – iš caro gautų Jurbarko ir Tauragės dvarų (majoratų) valdytojai.

NESIDAIRYKIME Į DĖDES. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 21. – Nr. 97. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 175–177 (po tekstu: *VIII.21.*).

[1] „Gazeta polska" („Lenkų laikraštis") – nuo 1826 m. Varšuvoje ėjęs dienraštis.

[2] *Taikos kongresas* – Paryžiaus taikos konferencija; su pertraukomis dirbo 1919.I.18–1920.I.21; parengė tuomet pasirašytas I pasaulinį karą laimėjusių ir pralaimėjusių valstybių sutartis, nutarė įkurti iki 1939 m. veikusią Tautų sąjungą.

VYSKUPO APŠLOVINIMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 22. – Nr. 98. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 177–180 (po tekstu: *VIII.22.*).

[1] *„Gazeta Warszawska"* („Varšuvos laikraštis") – 1774–1935 m. leistas dienraštis; nuo 1906 m. endekų (nacionalistų) organas.

[2] *„Kwestja biskupia"* (lenk.) – „Vyskupo klausimas".

[3] *ziarnko do ziarnka – zebrałaby się miarka* (lenk.) – grūdelis prie grūdelio – susidarytų aruodas.

[4] Pontifex (lot.) – vyriausias dvasininkas, vyskupas.

[5] *vyskupas Matulevičius* – žr. str. „Gudo pavyskupio klausimu" 2 paaiškinimą.

[6] Žr. str. „Tėvynė auklėtoja" 1 paaiškinimą.

[7] Juozapas Kukta – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 19 paaiškinimą.

[8] *kan. Alšauskis* – Konstantinas Olšauskas; žr. str. „Tėvynė auklėtoja" 2 paaiškinimą; Žemaičių vyskupu K. Olšauskas buvo siūlomas 1913 m. mirus vysk. Felicijonui Cirtautui.

[9] *„Czas"* („Laikas") – 1848–1935 m. Krokuvoje, po to iki 1939 m. Varšuvoje ėjęs konservatyvios krypties dienraštis.

[10] *vyskupo Skvirecko konsekruoti* – Juozapas Skvireckas (1873–1959), nuo

1926 m. Kauno arkivyskupas metropolitas, Šv. Rašto vertėjas; vyskupu įšventintas 1919 m. liepos 13 d.

VOKIEČIŲ „TAŠČIT I NEPUŠČAT!". Publikuota: NL. – Rugpj. 23. – Nr. 99. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR-2. – P. 181–185 (po tekstu: *VIII.23.*).

[1] *„taščit i nepuščat"* (rus.) – vilkinti ir neleisti.

[2] *antitarybininkams* – Lietuvos Tarybos, paskelbusios valstybės nepriklausomybę, priešininkams.

[3] *decernentas* (lot.) – įstaigos vadovas tam tikriems klausimams spręsti.

[4] *Militärverwaltung* (vok.) – karo valdyba.

[5] *Polizeistelle* (vok.) – policijos įstaiga.

[6] Erichas Zechlinas – vokiečių okupacinės administracijos Lietuvoje (žr. str. „Bent kiek apie „pavadį" 3 paaišk.) Užsienio reikalų skyriaus vadovas; po karo buvo Vokietijos pasiuntiniu Kaune.

[7] *Zurückgelegt* (vok.) – atidėta, atmesta.

[8] *Beiratu* (vok.) – patarėju.

[9] *Lietuvą sujungti su Saksonija* – žr. str. „Būras ir bernas" 3 paaiškinimą.

[10] *Landesratu* (vok.) – provincijos taryba.

[11] Michailas Saltykovas-Ščedrinas (1826–1889) – rašytojas satyrikas, išjuokęs visuomeninį ir politinį carinės Rusijos gyvenimą.

DĖL LAIKINAI SUNKIŲ SĄLYGŲ. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 24. – Nr. 100. Parašas: *„N. L." Redakcija*. Pakartota: VR-2. – P. 185–188 (po tekstu: *VIII.24.*).

[1] *Dowództwa wójsk polskich* (lenk.) – lenkų kariuomenės vadovybės.

[2] *Mums jau teko plačiau pakalbėti...* – žr. str. „Rinkimai be laisvos agitacijos".

[3] Žr. str. „Rinkimai be laisvos agitacijos" 1 ir 2 paaiškinimą.

KLAUSIMAI. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 26. – Nr. 101. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 188–191 (po tekstu: *VIII.26.*).

[1] *„popracować"* (lenk.) – padirbėti.

[2] *„braci - litwinów"* (lenk.) – brolių lietuvių.

[3] *lasciate ogni speranza* (it.) – lasciate ogni speranza, voi ch'entrate – palikite visą viltį jūs, kurie įeinate; tai užrašas ant Dantės „Dieviškosios komedijos" pragaro vartų.

NEPEDAGOGINĖS PRIEMONĖS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 30. – Nr. 102. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 191–194 (po tekstu: *VIII.30.*).

[1] Žr. str. „Piršliai ir pražvalgos" 6 paaiškinimą.

[2] *„na przyszłość"* (lenk.) – ateičiai.

[3] *„podświadomość"* (lenk.) – pasąmonė.

[4] *Giedraičių klebono verginimas* – nurodoma 1919 m. rugpj. 26 d. NL 101 nr. išspausdinta nepasirašyta korespondencija „Savavališkas Giedraičių klebono išvežimas"; joje pranešama, kaip lenkuojantys parapijiečiai, įsiveržę į kleboniją, suėmė kleboną Slabšį ir, nugabenę jį į Vilnių, atidavė vyskupui, nes laikantis lietuviškas pamaldas kunigas jiems esąs nereikalingas.

[5] *„obcesowo"* (lenk.) – grubaus, įžūlaus.

MŪSŲ DAINA. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 2. – Nr. 103. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 195–196 (po tekstu: *IX.2.*).

KELIŲ KALBŲ SUTILPIMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 6. – Nr. 104. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 197–200 (po tekstu: *IX.6.*).

KARAS – DRAMA. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 24. – Nr. 109. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-2. – P. 200–204 (po tekstu: *IX.24.*).

[1] *Vae victis* (lot.) – vargas nugalėtiesiems.

[2] *„diese Kosaken"* (vok.) – šitie kazokai.

[3] *bajorus J., kurių trys broliai...* – atrodo, turėtų būti bajorai I.; nurodomi tikriausiai iš Vosyliškės parapijos Lebiodkos dvaro (Baltarusija, Gardino sr.) kilę broliai Ivanauskai; augę slaviškoje ar suslavėjusioje, baltarusiškai ir lenkiškai kalbėjusioje šeimoje, jie savo gyvenimus susiejo su skirtingomis tautomis bei kultūromis: Tadas (1882–1970) tapo žymiu lietuvių mokslininku gamtininku, Vaclovas (1880–1943) – baltarusių nacionalinio judėjimo veikėju, dar vienas brolis įėjo į lenkų mokslą ir kultūrą.

DELIKATNUMAS GYVENIME IR POLITIKOJE. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 27. – Nr. 110. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-2. – P. 204–207 (po tekstu: *IX.27.*).

[1] *Ach, jak ksądz łatwo się zaperza...* (lenk.) – ak, kaip greitai kunigas susierzina: tikras litvomanas.

[2] *Ta ryba ze smetaną... która niemciem cuchne* (lenk.) – ta žuvis su grietine, kuri vokiečiu dvokia: *Ta ryba ze smetaną* – sarkastiškas žodžių žaismas; aliuzija į Lietuvos tarybą ir iki 1919 m. balandžio jos pirmininką, o po to prezidentą A. Smetoną.

[3] *„Politikoje reikia būti džentelmenu"* – tokia Juozapo Albino Herbačiausko maksima pareikšta 1919 m. Vilniuje išleistoje publicistinėje jo brošiūroje „Kur eini, lietuvi?"

PUBLICISTIKA APIE PRIEŠUS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 25. – Nr. 49. Parašas: *Kunigas Juozas Tumas*. Pakartota: VR-2. – P. 208–211 (po tekstu: *VI.52*; klaida – turi būti 25).

[1] Vytautas Bičiūnas – žr. str. „Budrusis Vilniaus Observatorius" 6 paaiškinimą.

[2] *V. Poželą ir V. Bielskį* – Vladas Požela, žr. str. „Vicentas Mickevičius" 9 paaiškinimą. Vaclovas Bielskis (1870–1936), inžinierius, publicistas, 1919–1923 m. dirbo geležinkelių valdyboje Kaune, vėliau Šiaulių miesto taryboje, buvo vienas „Kultūros" žurnalo leidimo vadovų.

[3] *zulusai* – zulai, Pietų Afrikos respublikoje gyvenanti tauta.

[4] *„Laisvės" Nr. 67 Titnagas stebisi* – nurodomas 1919 m. birželio 17 d. šiame laikraštyje paskelbtas str. „Mūsų socialistams", kuriame kaip Lietuvos nepriklausomybės priešininkai smerkiami socialistuojantys ir su V. Kapsuko bolševikais bendravę politikai; *Titnagas* – žr. str. „Budrusis Vilniaus observatorius" 6 paaiškinimą.

[5] Barabas – N. Testamente minimas nusikaltėlis; tuo pat metu kaip ir Jėzus Kristus nuteistas mirti ant kryžiaus, bet nenukryžiuotas, mat judėjų papročiu Velykų šventės išvakarėse turėjo būti dovanojama bausmė vienam iš pasmerktųjų mirtimi, ir, Romos prokuratoriui Poncijui Pilotui leidus tai nuspręsti žydų miniai, ši reikalavo nukryžiuoti Mesiją Jėzų Kristų, o paleisti piktadarį Barabą.

[6] *Rasiko, Liutkevičiaus* – Rapolas Rasikas žr. str. „Lietuvos priešininkai čia pat" 3 paaiškinimą; Gabrielius Liutkevičius (1880–1926), 1919 m. bolševikų vyriausybės Vilniuje reikalų valdytojas, vėliau tarnavo juridinėse įstaigose Ukrainoje.

PAAUGUSIŲ ŠVIETIMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 10. – Nr. 89. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 211–215 (po tekstu: *VIII.10.*).

[1] *Nr. 51 mes esame minėję...* – apie Hugo Trefnerio Tartu gimnaziją Vaižgantas užsimena NL 43 nr. apybraižoje „Aplink Baltiją".

[2] Juozas Vokietaitis (1872–1931) – nuo 1907 m. „Saulės" draugijos mokytojų kursų vedėjas, 1918–1925 m. jos seminarijos direktorius, po to Švietimo ministerijos pradžios mokslo departamento direktorius.

[3] *nie kiedy łaska, lecz kiedy potrzeba* (lenk.) – ne kada malonė, o kada reikalas.

GLŪDĖJIMO PAJĖGA. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 16. – Nr. 107. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-2. – P. 215–218 (po tekstu: *IX.16.*).

[1] *Iš paskaitos IX 14* – paskaitą „Lietuvių tautų glūdėjimas ir judėjimas (statika ir dinamika)" Vaižgantas skaitė 1919 m. rugsėjo 14 d., sekmadienį, šv. Mikalojaus salėje; apie tai buvo paskelbta rugsėjo 13 d. NL 106 nr.

[2] *„Lietuva amžių glūdumoje"* – nurodoma Vinco Pietario brošiūra, išėjusi 1894 m.; tikslus jos pavadinimas – „Lietuviai amžių glūdumose".

[3] Aleksandras Pogodinas (1872–1947) – rusų istorikas ir filologas, Varšuvos, Charkovo, nuo 1919 m. Belgrado u-to profesorius. Teiginį, kad senovėje lietuviai gyveno netoli Uralo, Vaižgantas paėmė iš jo studijos „Senieji lietuviai", išverstos į lenkų k. ir spausdintos dienraštyje „Głos Litwy" (žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 1 paaišk.) 1919 m. rugpjūčio ir spalio mėn. (Nr. 87, 90, 120).

[4] *Tik jokie Šifneriai neužsimena* – nuoroda į Antoną Šifnerį (1817–1879), Peterburgo u-to ir Dvasinės akademijos profesorių.

[5] *A. Voldemaras net su rymiečiais mėgino lietuvius... derinti* – nurodomas politikas ir istorikas Augustinas Voldemaras (žr. šio tomo str. „A. Voldemaras"), jo darbai iš senosios Romos ir lietuvių tautos istorijos.

[6] *pro ir contra* (lot.) – už ir prieš.

[7] *malum necessarium* (lot.) – neišvengiama blogybė.

METAS ŽVILGTERĖTI ATEITIN. Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 20. – Nr. 108. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-2. – P. 218–222 (po tekstu: *IX.20.*).

AGITACINIŲ RINKIMŲ JEIBĖ. Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 1. – Nr. 111. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR-2. – P. 222–225 (po tekstu: *X.1.*).

[1] *zaraz* (lenk.) – tuojau.

[2] *Wilkońskio „Rezydent pana Brata"* – Wilkońskio „Pono brolio įnamis"; Augustas Wilkońskis (1805–1852) – lenkų rašytojas, satyrikas ir humoristas.

[3] *Pažangos ar Santaros* – „Pažanga" – tautinės krypties Lietuvių tautos pažangos partija, susikūrusi 1916 m., 1924 m. kartu su kitomis šios krypties organizacijomis susijungusi į Lietuvių tautininkų sąjungą; „Santara" – liberalinės krypties Demokratinė tautos laisvės santara, įkurta 1917 m., 1925 m. perorganizuota į Ūkininkų sąjungą.

NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMO BELAUKIANT. Publikuota: LA. – 1918. – Vas. 19. – Nr. 22 (antrašte „Tautos laisvės ištroškus"). Parašas: *Kun. Juozas Tumas-Vaižgantas*. Pakartota: TK. – P. 38–40 (pakeista antraštė, prirašytos dvi paskutinės pastraipos). Parašas: *Vaižgantas* (po tekstu: *Stokholme*).

Pirmojoje publikacijoje po antraštės paaiškinta: *„Nuo Redakcijos. Straipsnis parašytas š. m. sausio 8 d., gavus autoriui žinią kad tą dieną Lietuvos Taryba skelbianti Lietuvos nepriklausomybę"*.

LIETUVIŲ BŪDAS. Publikuojama pirmą kartą iš autografo, saugomo Vilniaus u-to bibliotekos rankraštyne (f. 1). Straipsnio pavadinimas autografe įrašytas ne Vaižganto ranka; po tekstu kairėje pusėje parašymo vieta ir data: *Stokcholme. 1918 m. sausio 11 d.*, dešinėje parašas: *Kun. Juozas Tumas-Vaižgantas*.

[1] *Telšių pliumpis* – žemaičių šnektoje – apsileidęs, ištižęs žmogus; Vaižgantas su jam dažnai būdingu pajuokavimu Telšių pliumpiu čia vadina žemaitį telšiškį.

[2] Prof. Bezzenbergeris – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 1 paaiškinimą.

[3] *„religiös niedergehaltene"* (vok.) – mažiau religingus.

[4] *„religiös höher"* (vok.) – labiau religingas.

[5] *„so zahlreich die Aeusserungen..."* (vok.) – kaip gausūs nusakymai, taip dideli jų prieštaringumai.

[6] *dr. Šliūpas ir pyksta ant Rymo...* – turima galvoje ateistas, sociologas, istorikas Jonas Šliūpas (1861–1944), savo raštuose, priešingai katalikų Bažnyčios mokymui, kėlęs materialinės žmogaus būties primatą.

[7] *Galicijos Ramonas* – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 6 paaiškinimą.

[8] Slovackis – žr. str. „Daug ko glūdi lietuvių būde" 8 paaiškinimą.

[9] Zygmuntas Glogeris (1845–1910) – lenkų etnografas, archeologas, istorikas; jo knyga „Księga rzeczy polskich" („Lenkų dalykų knyga"), išėjusi 1896 m. Krokuvoje, yra Lenkijos istorijos, materialinės ir dvasinės kultūros realijas aprašantis enciklopedinis leidinys.

[10] Primenama iš istorinės literatūros žinoma Jogailos, vyriausiojo lenkų ir lietuvių kariuomenių vado Žalgirio mūšyje, laikysena prieš prasidedant kautynėms.

[11] V. Pol (Wincenty Pol, 1807–1872) – lenkų poetas ir geografas, Krokuvos u-to profesorius.

[12] *Gdy Litwina kto zahaczy...* (lenk.) – jei lietuvį kas užkliudo, tai ir karste nedovanoja ir pagaliau pasiekia savo; citata iš V. Polio poemos „Daina apie mūsų žemę".

ATSILIKĖLIAI PAŽENGĘ. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 20. – Nr. 111. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: TK. – P. 25–28 (po tekstu: *Stokholme 1918 m. vas. m.*).

[1] *Nachgeschmack* (vok.) – prieskonį.

INFLIANTŲ SUFRAGANIJA. Publikuota: LA. – 1918. – Spal. 24. – Nr. 114. Be parašo.

[1] *Monsinjoras Ratti* – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 5 paaiškinimą.

[2] *Apie patį vyskupą O'Rourke kitąkart.* – žr. str. „Naujas Rygos vyskupas", „Latvijos vyskupija ir jos vyskupas".

VALIO, LIETUVOS TRYS SPALVOS! Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 1. – Nr. 121. Parašas: *J. Tumas*. Pakartota: TK. – P. 32 (po tekstu: *Vilniuje 1918. lapkr. m.*).

A. VOLDEMARAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 7. – Nr. 125. Be parašo. Pakartota: VR-4. – P. 226–228 (po tekstu; *Lietuvos Aidas, 125(173), 18 m.*).

[1] Michailas Rostovcevas (1870–1952) – istorikas ir archeologas, 1901–1918 m. Peterburgo u-to profesorius, antikos istorijos tyrinėtojas; nuo 1920 m. profesoriavo JAV u-tuose; Tadeuszas Zielińskis (1859–1944) – lenkų filologas ir filosofas, senovės graikų ir romėnų kultūrų tyrinėtojas; 1885–1921 m. Peterburgo u-to profesorius.

[2] *Bestuževo kursai* – Aukštieji moterų kursai, veikę Peterburge nuo 1878 m. iki bolševikų perversmo; pavadinti vardu Peterburgo u-to profesoriaus istoriko Konstantino Bestuževo (1829–1897), kuris iki 1882 m. jiems vadovavo.

[3] „Brockhauzo ir Efrono enciklopedinis žodynas" – rusų enciklopedija, išleista 1890–1907 m. (86 tomai); leido F. Brockhauso ir I. Efrono leidybinė firma.

[4] Tautų kongresas Kijeve – 1917 m. rugpjūčio mėnesį Kijeve šauktas ir rugsėjo 8–16 d. vykęs Rusijos tautų atstovų kongresas, kuriame svarstyta šių tautų politinio ir valstybinio gyvenimo perspektyvos; kongrese dalyvavusių lietuvių, tarp jų ir Vaižganto, siūlymu buvo priimta rezoliucija, remianti Lietuvos nepriklausomybės siekimą; Vaižganto kalbą kongrese žr. šių Raštų 9 t.

[5] Augustinas Voldemaras 1922–1926 m. profesoriavo Kauno u-te, 1926–1929 m. ministras pirmininkas; konfrontavo su prezidentu A. Smetona, buvo kalinamas; 1940 m. suimtas bolševikų, mirė 1942 m. Maskvos kalėjime.

LAIKINOJI LIETUVOS VALSTYBĖS VALDŽIA

ANTANAS SMETONA. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 272–273.

[1] *Vonsiackio sukeltą bylą* – XIX a. pab. Suvalkijoje slaptai veikusios lietuvių spaudos platintojų ir rėmėjų draugijos „Sietynas" byla, kurią sudarė Marijampolės apskrities žandarų viršininkas Andrejus Vonsiackis; joje buvo nuteista kalėjimu ir tremtimi beveik trys dešimtys knygnešių.

[2] „Vairas" – tautininkų žurnalas, ėjęs 1914–1915 m. Vilniuje ir 1923–1940 m. su pertraukomis Kaune; jo redaktoriumi iki 1924 m. buvo A. Smetona.

[3] Antanas Smetona 1919–1920 ir 1926–1940 m. Lietuvos prezidentas, tarp prezidentavimo metų dirbo spaudos darbą, dėstė Kauno u-te; rusams okupuojant Lietuvą, pasitraukė į Vokietiją, nuo 1941 m. gyveno JAV; žuvo per gaisrą 1944 m. Klivlende.

JURGIS ŠAULYS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 273–274.

[1] *Skitalecas* – Stepanas Petrovas (1869–1941), rusų prozininkas ir poetas romantikas.

[2] Jurgis Šaulys nuo 1918 m. ėjo diplomatinę tarnybą, nepaprastuoju Lietuvos pasiuntiniu buvo Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Vatikane, Lenkijoje; mirė 1948 m. Lugane, Šveicarijoje.

KUN. JUSTINAS STAUGAITIS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 274–275.

[1] Kazimieras Prapuolenis (1858–1933) – publicistas, istorikas; kunigavo Peterburge, Seinuose, Romoje; antipolonistinės studijos „Lenkų apaštalavimas Lietuvoje" (1913 lenk. k., 1918 liet., pranc. k.) autorius.

[2] „Šviesa" – katalikiškas mėnesinis žurnalas, leistas Tilžėje 1887–1888 ir 1890 m.

[3] „Apžvalga" – turima galvoje 1889–1896 m. ėjusi „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga".

[4] Justinas Staugaitis 1922–1926 m. kelis kartus pirmininkavo Seimui, buvo jo vicepirmininku, nuo 1926 m. Telšių vyskupas; mirė 1943 m.; rašytojas, apysakos „Tiesiu keliu" (1934–1935), oponuojančios V. Mykolaičio-Putino romanui „Altorių šešėly", autorius.

LADISLOVAS STAŠINSKAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 276–277.

[1] Motiejus Lozoraitis (1866–1907) – teisininkas, publicistas, diplomato Stasio Lozoraičio (1924–1994) senelis; advokatas Kaune, „Varpo" bendradarbis.

[2] „Skardas" – 1907 m. Vilniuje leistas socialdemokratų savaitraštis.

[3] Vladislovas Stašinskas nuo 1919 m. advokatavo Kaune, buvo Lietuvos advokatų pirmininku, 1930–1938 m. Lietuvos banko valdytojas, 1938 m. teisingumo ministras; mirė 1944 m. Kėdainiuose.

MARTYNAS YČAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 277–280.

[1] *Išginus prūsus* – matyt, turima galvoje generolo A. Brusilovo vadovaujamos rusų kariuomenės 1916 m. vasaros puolimas, per kurį buvo pralaužtas austrų frontas ir įsiveržta į Galiciją.

[2] *Tatjanos komitetas* – caraitės Tatjanos, caro Nikolajaus II dukters, globojamas Centrinis komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti.

[3] Kun. Jonas Žilinskas – žr. str. „Padėkime išeiviams amatninkams grįžti" 4 paaiškinimą.

[4] „Vairas" – žr. str. „Antanas Smetona" 2 paaiškinimą.

[5] „Lietuvių balsas" – tautinės ir katalikiškos minties savaitraštis, leistas 1915–1918 m. Petrograde ir Voroneže (nuo 1917 m.).

[6] Nepriklausomybės laikais M. Yčas atsidėjo pramonininko ir bankininko veiklai, dalyvavo Lietuvos evangelikų gyvenime, parašė ir paskelbė memuarų; 1940 m. pasitraukė į Vakarus, mirė 1941 m. Brazilijoje.

PETRAS LEONAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 280–281.

[1] Petras Leonas nuo 1922 m. Kauno u-to profesorius, nuo 1933 m. „Kultūros" žurnalo redaktorius. Mirė 1938 m. Kaune.

JONAS YČAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 281–282.

[1] Jonas Yčas po 1919 m. direktoriavo Panevėžio gimnazijoje, profesoriavo Kauno u-te, paskelbė darbų iš Lietuvos istorijos; mirė 1931 m. Kaune.

JUOZAS TŪBELIS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 282–283.

[1] Juozas Tūbelis 1918 m. lapkričio 9 d. A. Voldemaro sudarytoje vyriausybėje buvo paskirtas ūkio ir valstybės turtų ministru; 1927–1929 m. finansų ministras, 1929–1938 m. ministras pirmininkas, 1931–1938 m. vadovavo Tautininkų sąjungai; mirė 1939 m. Kaune.

KAZIMIERAS VIZBARAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 12. – Nr. 129. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 283–285 (po tekstu: *„L.A.", 1918 m. 129(177) nr.*).

Pirmojoje publikacijoje ir VR-14 prieš šį tekstą spausdinamas oficialus dokumentas:

Aukštam Valstybės Tarybos Prezidiumui

Pildydamas Valstybės Tarybos įsakymą iš 5 d. lapkričio š. m., Ministerių Tarybos dalykų vedėju poskyriau advokatą Kazimierą Vizbarą, kurį ir prašau patvirtinti.

Ministerių Tarybos Pirmininkas
Prof. A. Voldemaras

Lapkričio 9 d. 1918 m.
Vilniuje.

[1] *Lyvžemis* –Lifliandija; rusų valdymo laikais – Lifliandijos gubernija, apėmusi pietų Estiją ir Latvijos šiaurinę dalį.

[2] „Prava litovcev po zemlevladeniju v Zapadnom kraje" (rus.) – „Lietuvių žemėvaldos teisės Vakarų krašte"; knyga išleista Rygoje 1904 m.

[3] Kazimieras Vizbaras nuo 1922 m. dirbo Lietuvos konsulate Rygoje juristu, po to konsulu; mirė 1941 m. Vokietijoje.

STASYS ŠILINGAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 23. – Nr. 139. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 285–287.

[1] S. Šilingas 1920–1926 m. advokatavo Kaune, buvo renkamas į Seimą, 1928–1938 m. Valstybės tarybos pirmininkas; 1941–1961 m. tremtinys Rusijoje; mirė 1962 m. Kelmėje.

KAZIMIERAS BIZAUSKAS. Publikuota: LA. – 1918. – lapkr. 23. – Nr. 139. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 287–288.

[1] *Beiratas* (vok.) – patarėjas.

[2] „Mokykla" – 1909–1915 m. leistas nuo 1905 m. Vilniuje, vėliau Kaune ėjusio „Lietuvos ūkininko" mėnesinis priedas.

[3] Kazys Bizauskas 1917–1920 m. Lietuvos valstybės tarybos narys, Vasario 16-osios akto signataras, kelių vyriausybių narys, diplomatas; 1940 m. suimtas bolševikų, nužudytas 1941 m. Baltarusijoje.

JOKŪBAS ŠERNAS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 23. – Nr. 139. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 288–289 (po tekstu: *L. A. Nr. 139(187).*

[1] „Žizn dlia vsech" („Gyvenimas visiems") – literatūros, mokslo populiarinimo ir visuomenės gyvenimo mėnesinis žurnalas, nuo 1910 m. ėjęs Peterburge.

[2] Nepriklausomybės metais Jokūbas Šernas buvo Prekybos ir pramonės banko direktorium, veikė protestantų Bažnyčios gyvenime; mirė 1926 m. Kaune.

ALEKSANDRAS STULGINSKIS. Publikuota: VR-14. – P. 289.

[1] Žemės ūkio ir valstybės turtų ministeriu Aleksandras Stulginskis buvo 1919 m.

[2] Aleksandras Stulginskis 1922–1926 m. Lietuvos prezidentas, 1920–1922 ir 1926–1927 m. Seimo pirmininkas; 1941 m. ištremtas į Rusiją, ten kalintas, grįžo 1956 m.; mirė 1969 m. Kaune.

JURGIS KUBILIUS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 30. – Nr. 145. Rubrikoje „Mūsų karininkai". Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 290.

[1] Jurgis Kubilius – vienas Lietuvos kariuomenės organizatorių, dalyvavo Nepriklausomybės kovose, vėliau dirbo Kariuomenės štabe; mirė 1961 m. Kalvarijoje.

DR. LADISLOVAS NAGEVIČIUS. Publikuota: LA. – 1918. – Lapkr. 30. – Nr. 145. Rubrikoje „Mūsų karininkai". Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 290–292 (po tekstu: *L.A. Nr. 145(193) 1918 m. XI–30.*).

[1] Vladas Nagevičius, Nagius, nuo 1920 m. generolas, Lietuvos kariuomenės sanitarinės tarnybos viršininkas, vadovavo 1921 m. Kaune įkurtam Karo muziejui; 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos, mirė 1954 m. JAV.

STASYS NASTOPKA. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 24. – Nr. 164. Rubrikoje „Mūsų karininkai". Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 292.

[1] Stasys Nastopka dalyvavo Nepriklausomybės kovose, 1919–1920 m. buvo generalinio štabo viršininku, ėjo kariuomenės vado pareigas, vėliau jos inspektorius; mirė 1938 m. Biržuose.

VYTAUTAS ENDZIULAITIS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 5. – Nr. 149. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 93 (po tekstu: *Lietuvos Aidas N 149(197).*

[1] Vladas Jurgutis (1885–1966) – kunigas, ekonomistas ir finansininkas; profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, Kauno ir Vilniaus u-tuose, 1922–1929 m. Lietuvos banko valdytojas; nacių kalintas Stutthofe.

[2] Zenonas Karečka (1890– po 1940) – nuo 1919 m. Žeimių vikaras, nuo 1926 m. Klovainių klebonas.

[3] Bizauskas – žr. str. „Kazimieras Bizauskas".

PRIERAŠAS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 15. – Nr. 158. Parašas: *Kun. J. Tumas.*

Prierašas po korespondencija iš Panevėžio „Dėl rinkliavų per Lietuvių dieną", kurią pasirašęs Juozapas Kazakevičius priekaištauja, jog nežinia, kieno rankose atsidūrė 1917 m. gegužės 14 d. Smolensko katalikų bažnyčioje suaukoti ir už rotušėje vykusį vakarą gauti pinigai, turėję tekti badaujančių Lietuvoje šalpai.

[1] K. Alšauskis – žr. str. „Tėvynė auklėtoja" 2 paaiškinimą.

[2] Janas Cieplakas (1857–1926) – Petrapilio dvasinės seminarijos profesorius, nuo 1914 m. Mogiliovo arkivyskupijos sufraganas, 1919 m. administratorius, 1925 paskirtas Vilniaus arkivyskupu.

[3] Juozapas Vailokaitis (1880–1953) – visuomenės veikėjas, finansininkas; kunigavo Suvalkijoje, vienas prieš I pasaulinį karą Seinuose ėjusių „Šaltinio" ir „Vadovo" žurnalų leidėjų; karo metais veikė Petrapilyje, subūrė katalikiškos orientacijos Lietuvos nepriklausomybės siekusią „Liaudies sąjungą", 1916–1918 m. leido ir redagavo savaitraštį „Vadas".

[4] Kazimieras Rėklaitis (1887–1967) – Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, nuo 1918 m. kunigas marijonas Marijampolėje, vėliau Romoje, JAV.

LATVIJOS VYSKUPIJA IR JOS VYSKUPAS. Publikuota: LA. – 1918. – Gruod. 20. – Nr. 161. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 190–193 (po tekstu: *Lietuvos Aidas, 1918 m. 161 n.*).

[1] Žr. šiame tome spausdinamus str. „Infliantų sufraganija" ir „Naujas Rygos vyskupas".

[2] Kazimieras Vizbaras – žr. str. „Kazimieras Vizbaras".

[3] Žr. str. „Naujas Rygos vyskupas".

[4] *Olivos traktatas* – 1660 m. gegužės 3 d. Olivos vienuolyne prie Gdańsko pasirašyta Lenkijos ir Švedijos taikos sutartis, užbaigusi nuo 1655 m. trukusį Šiaurės karą dėl dominavimo Baltijos jūroje ir jos rytinio kranto kraštuose.

A. A. JADVYGA RONDOMANSKAITĖ. Publikuota: NL. – 1919. – Bal. 30. – Nr. 5. Be parašo.

[1] Rondomanskiai – bajorų Rondomanskių XIX a. gyventa Žagarės krašte ir nežinia, ar tos pat, ar kitos šakos – apie Uteną; ryškesnių pėdsakų lietuvių kultūroje jie nėra palikę, nurodyti būtų galima nebent uteniškį Andrių Rondomanskį (Randamonį) (žr. str. „Ar neigti Vilniaus universitas?" 3 paaišk.), su kuriuo kokiais nors giminystės ryšiais, matyt, siejosi Vaižganto paminima Jadvyga Rondomanskytė, ji mirė turbūt ne Žūlino (tokia vietovė nežinoma), o greičiausiai Kazimiero Žulio valdytame dvare (Noliškyje netoli Utenos), kurį rytų Lietuvoje šeimininkaujant Rusijos bolševikams, galėjo parceliuoti bolševikuojantys lietuviai, Baterlevičius ir K-o, kaip sako Vaižgantas.

DR. ANTANAS VILEIŠIS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. – 9. – Nr. 12. Po tekstu: (*Iš laidotuvių kun. Tumo pamokslo*). Pakartota: VR-4. – P. 216–218 (po tekstu: *Nepriklausomoji Lietuva, 12, 19 m. 2–9.*).

[1] Antanas Vileišis (g. 1856), gydytojas, visuomenininkas; nuo 1898 m. gydytojavo Vilniuje, dalyvavo LMD, lietuvių kultūros draugijų, draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti veikloje, bendradarbiavo spaudoje.

[2] J. Kukta – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 19 paaiškinimą.

[3] kun. Jazukevičius – žr. str. „Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas" 6 paaiškinimą; dr. L. Nagevičius – žr. str. „Dr. Ladislovas Nagevičius".

[4] *Rosoje* – Rasose, Rasų kapinėse; forma *Rosoje* – iš sulenkintos formos *Rosa*.

ŠIŲ DIENŲ MINČIŲ SKEVELDROS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 9. – Nr. 12; geg. 10. – Nr. 13. Be parašo.

[1] Tautos pažangos partija – žr. str. „Ne kalavijo kovomis" 1 paaiškinimą.

VYT. BIČIŪNUI. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 20. – Nr. 21. Parašas: *J. Tumas*.

[1] Vytautas Bičiūnas – žr. str. „Budrusis Vilniaus Observatorius" 6 paaiškinimą.

[2] Turimas galvoje Konstantinas Glinskis (1886–1938), nuo 1911 m. vaidinęs Peterburgo teatruose, 1922–1937 m. Valstybės teatro Kaune aktorius ir režisierius.

[3] *Žiūr. „Nep. L." Nr. 7* – nurodomas V. Bičiūno str. „Apie mūsų teatrą".

KUN. JONAS VIZBARAS. Publikuota: NL. – 1919. – Geg. 24. – Nr. 25. Parašas: *Kun. J. Tumas*. Pakartota: VR-4. – P. 221–222 (po tekstu: *Nepriklausomoji Lietuva, 25, 19 m. V–24.*).

GURGUOLĖ. RIKIUOTĖ. VORA. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 12. – Nr. 39. Rubrikoje „Mišinys". Parašas: *J. Tumas*.

A. † A. KUN. PRANAS TURAUSKAS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 17. – Nr. 43. Parašas: *Kun. J. Tumas*.

NEPRIKLAUSOMYBĖS OBALSIS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 18. – Nr. 44 m. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: TK. – P. 33–35 (po tekstu: *Vilniuje 1919*).

[1] Apie 1917 m. Rusijos lietuvių seimą Petrapilyje žr. str. „Laisvė ir galybė" 5 paaiškinimą; jame Vaižganto pasakytas kalbas žr. šių Raštų 9 t.

[2] *Santara* – Demokratinė tautos laisvės santara; lietuvių liberalų partija, įkurta 1917 m. Rusijoje, 1925 m. persiorganizavusi į Ūkininkų sąjungą.

[3] Tautos pažangos partija – žr. str. „Ne kalavijo kovomis" 1 paaiškinimą.

DAR, DAR, DAR IR DAR. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 22. – Nr. 47. Rubrikoje „Mišinys" Parašas: *Tumas*.

[1] *„razvedki"* (rus.) – žvalgybos.

[2] „Laisvė" – žr. str. „Netikęs pagalys" 1 paaiškinimą.

ANTANAS JUOZAPAVIČIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 26. – Nr. 50. Parašas: *Tumas*. Pakartota: VR-14. – P. 292–293 (po tekstu: *Neprikl. Lietuva, 1919 m. 50 n.*).

[1] *generolo Kundrataučiaus* – Kiprijonas Kondratovičius (1858– prieš 1939), rusų kariuomenės generolas; kilęs iš Lietuvos, 1918 m. buvo krašto apsaugos viceministru A. Voldemaro vyriausybėje; greitai išvyko į Vakarus, mirė Paryžiuje.

[2] *pulkininko Kubiliaus* – žr. str. „Jurgis Kubilius".

[3] *iki Lietuvių seimui* – turima galvoje 1917 m. Petrapilyje sušauktas Rusijoje gyvenusių lietuvių seimas (žr. str. „Laisvė ir galybė" 5 paaišk.).

[4] *krito... kažin kur ties Jieznu* – Antanas Juozapavičius, pirmas Nepriklausomybės kovose žuvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, krito Alytuje.

KUN. DAMININKAS TUMĖNAS. Publikuota: NL. – 1919. – Birž. 28. – Nr. 52. Parašas: *Kun. Tumas*. Pakartota: VR-4. – P. 219–220 (po tekstu: *Nepriklausomoji Lietuva, 52, 19 m. VI–28.*).

[1] Domininkas Tumėnas (1860–1919) – publicistas, švietėjas; kilęs nuo Zarasų; bendradarbiavo „Tėvynės sarge", parengė įvairių pamokomųjų leidinių, parašė memuarų.

[2] Ant. Karosas – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 3 paaiškinimą.

[3] Fridricho Kuršaičio (1806–1884), kalbininko, Karaliaučiaus u-to profesoriaus, 1870 ir 1883 m. išleisti vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų žodynai.

[4] „Nedėldienio skaitymas" – dvisavaitinis katalikiškas žurnalas, leistas 1905–1907 m. Kaune.

ŽEMAIČIŲ PAVYSKUPIS JUOZAPAS SKVIRECKAS. Publikuota: NL. – 1919. – Liep. 25. – Nr. 75. Be parašo. Pakartota: VR-4. – P. 231–232 (po tekstu: *Nepriklausomoji Lietuva, 75, 19 m. VII–25.*).

[1] Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti.

[2] „Bažnytinė apžvalga" – dvisavaitinis katalikiškas žurnalas, redaguojamas J. Skvirecko, ėjęs 1913–1914 m. Kaune.

[3] Petras Barauskis (1859–1919), profesoriavo Žemaičių kunigų seminarijoje, kunigavo Kauno bažnyčiose, buvo vyskupijos konsistorijos oficiolu, generaliniu vikaru.

[4] vysk. Karevičius – žr. str. „Vyskupo apšlovinimas" 6 paaiškinimą.

[5] Juozapas Skvireckas iki 1938 m. profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, nuo 1922 m. Kauno u-to profesorius, 1926–1944 m. Kauno arkivyskupijos metropolitas; išvertė ir 1911–1937 m. išleido visą Šv. Raštą; mirė 1959 m. Austrijoje.

KUN. V. ŠILKEVIČIUS VĖL DRABSTOSI. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 10. – Nr. 89. Parašas: *Kun. J. Tumas*.

[1] Viktoras Šilkevičius (Szyłkiewicz, 1881– po 1923), kunigavo Baltarusijoje, Vilniaus šv. Petro ir Povilo bažnyčioje, nuo 1920 m. Lenkijoje.

[2] „Mucha" („Musė") – nuo 1868 m. iki II pasaulinio karo Varšuvoje ėjęs politikos ir satyros laikraštis.

[3] „Gazeta Warszawska" („Varšuvos laikraštis") – žr. str. „Vyskupo apšlovinimas" 1 paaiškinimą.

[4] *Juozas Hłasko* – žr. str. „Lenkų okupacija ir Lietuvos proletariatas" 2 paaiškinimą.

[5] *Lad. Talačka* – Vladislavas Toločka (1887–1942), Vilniaus šv. Jono, po to šv. Stepono bažnyčių kunigas; baltarusių tautinio atgimimo veikėjas, jų atstovas Lietuvos Valstybės taryboje 1918 m.

[6] „Przyjaciel" („Bičiulis") – 1910–1915 m. Vilniuje leistas lenkų savaitraštis.

[7] prel. Michalkevičius – žr. str. „Oi, kiek jau atsimainyta!" 3 paaiškinimą.

[8] „Kurier Litewski" – žr. str. „Tautinės priešingybės" 5 paaiškinimą.

[9] *marijavitas* – marijavitai – katalikų sekta, atsiradusi XIX a. pab. Lenkijoje; Marijos gyvenimo garbintojai, atmetę daugelį Bažnyčios kanonų; 1906 m. ekskomunikuoti popiežiaus.

ŠVENTIEMS DAIKTAMS SUMIŠUS SU SVIETIŠKIAIS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 14. – Nr. 92. Parašas: *Kun. J. Tumas.*

[1] Juozas Kubilius – žr. str. „Netikęs pagalys" 4 paaiškinimą.

[2] Palyginimas iš N. Testamento (Mt 18, 12–14; LK 15, 4–6).

[3] Arturas Grottgeris (1837–1867) – lenkų dailininkas romantikas, istorinių ir batalinių scenų vaizduotojas, piešinių ciklo iš 1863 m. sukilimo Lietuvoje autorius; piešinių ciklą „Karai" sukūrė 1866–1867 m.

[4] *archimandritai Vitaliai su savo „Počajevskije Listki"* – t. y. Rusijos stačiatikių Bažnyčios vyresnybė su savo imperine valdžios politiką remiančia literatūra; Vitalis (1822–1885) – Mogiliovo vyskupas, tikybinis rašytojas; „Počajevskij listok" – Volynės gubernijos Počajevsko vienuolyne nuo 1887 m. leistas žurnalas.

[5] *religio depopulata* (lot.) – religija nusiaubta.

[6] Nurodomas 1919 m. NL 91 nr. išspausdintas lenkų laikraščio „Kurier Polski" str. „Kunigai Varšuvos seime", kur negatyviai atsiliepiama apie šio seimo narių kunigų kalbas ir elgesį.

A. † A. JONAS LUCKEVIČIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Rugpj. 26. – Nr. 101. Be parašo.

[1] Jonas Luckevičius (Ivan Luckevič) – žr. str. „Gudai dedasi su lenkais" 2 paaiškinimą.

[2] „Naša niva" – 1906–1915 m. Vilniuje leistas baltarusių savaitraštis.

[3] Šeptickis (Andrij Šeptyckij, 1865–1944) – Galicijos unitų metropolitas, rezidavęs Lvove, vienas ukrainiečių tautinių ir dvasinių vadovų.

KUN. DR. V. BARTUŠKA – PROVOKATORIAUS ROLĖJE. – Publikuota: NL. – 1919. – Rugs. 2. – Nr. 103. Be parašo.

[1] Vincas Bartuška (1881–1956) – publicistas, visuomenininkas; baigė Seinų kunigų seminariją, studijavo Fribourge, nuo 1911 m. kunigavo JAV, nuo 1926 m. Lietuvoje; 1917–1918 m. veikė Šveicarijoje gyvenusių lietuvių komitetuose, kuriantis Nepriklausomai Lietuvai, įsivėlė į J. Gabrio trintį su Valstybės taryba ir vyriausybe.

[2] „Laisvė" – žr. „Budrusis Vilniaus Observatorius" 6 paaiškinimą.

[3] „Žaibas" – 1919 m. Kaune kun. V. Bartuškos leistas ir redaguotas satyros ir politikos laikraštis; išėjo 3 numeriai, vyriausybės uždarytas.

[4] Juozas Gabrys-Paršaitis – žr. str. „Gudai dedasi su lenkais" 4 paaiškinimą.

CO ZAMIERZAJĄ OJCOWIE MIASTA. Publikuota: Głos Litwy. – 1919. – Spal. 4. – Nr. 118. Parašas: W.

Straipsnis yra polemiškas Vaižganto reagavimas į lenkiškos Vilniaus miesto tarybos išrinktą ir skelbiamą jos programą. Žemiau duodamas lietuviškas straipsnio tekstas (vertė Birutė Mikalonienė).

KĄ KETINA DARYTI MIESTO TĖVAI

„Nasz Kraj" 136 numeryje pradėjo spausdinti keletą interviu su naujai išrinktais pagal „lazdos ženklą", arba Nr. 1, Vilniaus miesto tarybos nariais.

Sumanymas itin puikus ir iš tiesų žurnalistinis iš anksto pranešti paprastiems Lietuvos sostinės gyventojams, ką ketina su jais daryti nauji atsakingi miesto globėjai.

Jie patys ėmėsi valdžios, iškeldami savo kandidatūras, savanoriškai prisiėmė atsakomybę už miesto ateitį, eventualiai už tūkstančių piliečių likimą.

Dėl daugybės rūpesčių ir pastangų, dėl vaidmens visuomeniniame gyvenime tarybos nariai ne veltui visų vadinami miesto tėvais. Būtent dėl to žurnalistų pareiga ir yra iš anksto ištirti, ar ir kiek nauji tarybos nariai pasirengę ir tinkami vykdyti jiems patikėtas pareigas, atlikinėti visuomenės veikėjų rolę. Tad lauksime tolesnio mažyčio jų egzamino ir su pagrįstu smalsumu skaitysime apie tai pranešimus.

Pirmiausia pasisakė du naujai išrinkti tarybos nariai: paprastas demokratas p.z. Nagrodzkis, komersantas ir tautinis demokratas p. Wacławas Studnickis, miesto archyvaras. Abiejų deklaracijos ypač charakteringos: paprastas demokratas aiškių aiškiausiai kratosi naujų pareigų ir atsakomybės visuomenei bei gana aiškiai leidžia suprasti, kad tikriausiai į naujos sudėties tarybą neįeis, tautinis demokratas drąsiai žengia nauju keliu, nes šis jau žinomas ir jam specialiai nutiestas.

P. Wacławui Studnickiui tikriausiai visiškai normalus dalykas, kad dabartiniai miesto tarybos narių rinkimai turėjo, nes „privalėjo turėti grynai politinį pobūdį". Miesto gyventojų didesnei daugumai, juo labiau renkamiesiems, rūpėjo visų pirma ne tai, kaip ir ar sugebės susitvarkyti su didelio miesto bėdomis, pagydyti visus jo negalavimus, kurie atsirado per keletą metų miestui vegetuojant svetimoje valdžioje ir kurių suskaičiuoti jau neįmanoma, bet svarbiausia buvo tai, kad „išreikštų troškimą priklausyti Lenkijai".

Labai gerai žinome, kad tą troškimą vieni ir kiti puikiai „išreiškė". Tačiau kyla klausimas, ar tai išeis pačiam miestui į sveikatą. Miesto tarybos narių sprendimas, į kurią valdžią ar valstybę jie ketina nuvairuoti svyruojančią Vilniaus valtį, dar nėra miesto laimės ir sėkmės garantija.

Tiesa, p. Wacławas Studnickis mano, kad miesto taryba privalo šiandien kuo geriau patenkinti materialinius gyventojų poreikius. Dieve, atlygink „tėveliukui" ir už tai; kai turi duonelės ant stalo ir ugnelės židinyje, buržujų be stropaus išsituštinimo, anot „Robotniko" prasčiokiško pasakymo, apninka ir kitokios užgaidos. Tik, deja, dar yra kitų, ne mažiau opių poreikių, vienodai svarbių ir buržujui, ir proletarui. Ir visų pirma tai švietimas – lengviausiai prieinamas visiems visuomenės sluoksniams. Deja, į šį reikalą,

tikrą miesto opą, naujojo „tėvo" p. W.St. požiūris yra gana savotiškas, priimtinas nebent atstovams tik to žmonių sluoksnio, kuris jį rinko pagal endekų kunigų vienuolių lazdą.

„Jeigu kalbėsime apie tautinius antagonizmus, esu už tam tikros rūšies katastrą..." (asmenų mokestį. – V.) – sako p. W. St. – „Priklausomai nuo žmonių skaičiaus ir mokesčių, kiekviena tautinė grupė privalo įnešti savo indėlį į švietimo biudžetą".

Ši p. Studnickio maksima mums, XX a. žmonėms, demokratinių judėjimų įpratintiems prie visų žmonių lygybės, yra tiek nauja, kiek aiškių aiškiausiai atsiduoda viduramžių pelėsiais ir atsilikusiu šlėktiškumu. Mums jau atrodė, kad šiais laikais tokių principų nėra.

Jeigu švietimą miestiečiams imsime teikti pagal jų mokesčių mokėjimo pajėgumą, tai 90% lėšų iš mūsų malonės teks tiems, kurie ir be jos gali pasiekti žymų apšvietos lygį. Būtent „mokesčių mokėjimo pajėgumu" pasižymi buržuazijos klasės pramoninis ir prekybinis miesto elementas, uždirbantis sąžiningai, o dar daugiau spekuliuojantis, taigi spekuliantai, palūkininkai, rentininkai. Šių piliečių vaikams mokykla tam tikru atžvilgiu tik papildo jų išsilavinimą, kurį privačiai namuose jiems suteikia gerai apmokami rinktiniai mokytojai.

Sekdami „tėvo" Studnickio nurodymais, turėtume apgręžti mūsų pažangos vežimo grąžulą į tas ne tokias senas epochas, kai buvo dvi mokyklų rūšys: parapinės valstiečių ir pavietų mokyklos šlėktoms, kai tuo būdu mokslai buvo suteikiami tiktai turtingiausiems sluoksniams. (Gimnazijos mokinių kontingentą sudarydavo daugiausia tie, kurie rengėsi aukštesniajam mokslui pavieto mokyklose.)

Tais patriarchaliniais laikais švietimas buvo skirstomas griežtai pagal įvairias „jėgas", kokias tik galime įsivaizduoti, tik ne pagal vienintelę tikrąją – tamsumo jėgą.

Kiek kas tamsesnis ir mažiau nuovokus, tiek daugiau jam suteik apšvietos, jei nori išsaugoti visuomenės sveikatą ir garantuoti jai sparčią pažangą. Tai ir yra viena iš svarbiausių mūsų šiuolaikinės visuomenės problemų.

Ar reikia tai įrodyti? Pats ponas tarybos narys, tikėkimės, nenorės ginti savo principo, jis tikriausiai suvers atsakomybę nesusipratimui ir daugių daugiausia kreipsis ad papam–melius informandum. Tai vis dėlto mūsų nenuramins, nes mums nuo seno matomos nuotaikos ir lūkesčiai tų grupių žmonių, kurie pateko į miesto valdybą: juntama per odą.

Taigi, palyginus mokyklų reikalus pažangiose valstybėse su tais, kurie bus kuriami vadovaujant p. Studnickiams, belieka tik atsidusti: vargas mums, vilniečiams! Endecija lengvai nuves mus į Varšuvą, tačiau neišves mūsų iš analfabetizmo ir atsilikimo.

Štai, pavyzdžiui, Niujorko magistratas. Tame 5 milijonų žmonių skruzdėlyne vien žydų yra 1,5 mil., arba 30%. Tačiau Brodvėjaus valdyba neapsisunkina trupmenomis skaičiuodama procentinę gyventojų sudėtį, o ieško, kas ir kur įkūrė mokyklą, kad esant mokinių minimumui (atrodo, 37), tuoj pat paskirtų šiai mokyklai miesto subsidiją, visai nežiūrėdama į tai, kas ir kam įkūrė švietimo židinį. Net nepaklaus, kokia kalba lygiagrečiai su valstybine kalba bus suteikiamas mokslas: kad tik būtų vykdoma ministerijos programa.

„Tik tokie mokesčiai mums, lenkams, geriausia išeitis", – sako p. tarybos narys. O niujorkiečiai nesvarsto, ar jų potvarkis palankus žydams, ar anglams, nes ten švietimas visiems turi būti lengvai prieinamas. Taip pat ir Čikagos municipalitetas Michigano

aveniu – kad miesto pašalpomis naudojasi 10% spalvotųjų, arba negrų, nors tas žemiausias dirbančiųjų sluoksnis, tai kiekvienam aišku, į miesto kasą moka daug mažiau, negu p. St. nustatyta $^1/_{10}$. Ir norėčiau pamatyti amerikiečiams sukeltą įspūdį, kai gaus iš Vilniaus radijo telegramą apie naują visuomenės santykių teoriją, valdant „lazdai".

Tokios puikios idėjos matuoti jėgą (mokesčių) pagal užmojus (endekų) p. Studnickis tikriausiai nebūtų sumanęs, jeigu ne karštas jo noras nuo pirmųjų žingsnių ypač „tėviškai" globoti lietuvišką mokyklą ir pradžioje „sutvarkyti" švietimo santykius tarp tautinių grupių. O pirmiausia, kol paskirs iš miesto kasos $1^1/_2$% arba ir mažiau pašalpos, lietuvių vaikus išmesti iš paskutinio jų užimamo pastato šv. Jurgio gatvėje Nr. 38, kaip jau išmetė mergaičių gimnaziją iš patalpų Ožeškovos gatvėje Nr. 9. Bet apie tai vėliau.

[1] „Nasz Kraj" – žr. str. „LMDr. delegacija per Vilniaus universito atidarymą" 3 paaiškinimą; nurodytame šio dienraščio numeryje paskelbtas interviu„Ką kalba miesto tarybos nariai apie tarybos uždavinius?" („Co mówią radni miejscy o zadaniach Rady?") Su trimis jos nariais: verslininku Nagrodzkiu, archyvaru Studnickiu ir profesoriumi Ruszczycu; *pod „znakiem pałki", czyli № 1* – turima galvoje 1919.IX.7 rinkimuose į Vilniaus miesto tarybą pirmuoju numeriu dalyvavęs lenkų tautininkų (endekų) ir krikščionių blokas, ir jo naudoti rinkėjų spaudimo bei gąsdinimo metodai, davę daugiausia mandatų.

[2] Wacławas Studnickis (1874–1962) – istorikas, 1919–1939 m. Vilniaus miesto archyvo direktorius; paskelbė darbų iš Lietuvos istorijos, išleido „Istorijos vadovą po Vilnių" („Przewodnik historyczny po Wilnie", 1910); mirė JAV.

[3] „Robotnik" – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 8 paaiškinimą.

[4] *ad papam melius informandum* (lot.) – pas popiežių geresnių žinių.

[5] *mierzenia siły na zamiary* – endekų etiką ironizuojanti Vaižganto aliuzija į A. Mickiewicziaus poezijoje reikštą romantinį maksimalizmą – jėgas matuok pagal užmojus, o ne užmojus pagal jėgas.

[6] *jak się wyrzuciło gimnazjum żeńskie...* – 1919 m. pradžioje įsteigtą Vilniaus lietuvių mergaičių gimnaziją tų pat metų rugsėjį lenkų valdžia išmetė iš Ožeškovos gt. turėtų patalpų (dabar toje vietoje Vyriausybės rūmai), tuo nutraukdama ir jos egzistenciją; nuo 1915 m. veikusią Vilniaus lietuvių gimnaziją, vėliau pavadintą Vytauto Didžiojo vardu, iš rūmų Jurgio prospekte (dabar Muzikos akademija) lenkai išvarė 1921 m.

A. † A. D-RAS JUOZAPAS RUGYS. Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 18. – Nr. 116. Be parašo.

[1] Juozas Rugys gimė 1858 m. Suvalkijoje, netoli Sintautų, Maskvos u-te baigė mediciną, ilgai gydytojavo Švėkšnoje, kur ir mirė. Publicistas, visuomenininkas; bendradarbiavo „Varpe", rūpinosi kaimo žmonių švietimu, įkūrė „Artojo" draugiją, siekusią, kad dvarų parduodamos žemės atsidurtų lietuvių ūkininkų rankose.

KNYGOS KUN. JONUI VIZBARUI PAGERBTI. Publikuota: NL. – 1919. – Spal. 25. – Nr. 118. Parašas: *Kun. J. Tumas.* Pakartota: VR-4. – P. 223–234 (po tekstu: *Nepriklausomoji Lietuva, 118, 19 m. X–25.*).

[1] Žr. šiame tome spausdinamą nekrologą „A. † a. kun. Pranas Turauskas".

[2] Žr. str. „Kazimieras Vizbaras".

[3] Mykolas Vaitkus (1883–1973) – poetas, prozininkas; kunigavo daugiausia Kaune, nuo 1944 m. išeivis, mirė JAV.

[4] „Ganytojas" – nuo 1919 m. Kaune leistas dvisavaitinis, po to mėnesinis dvasininkų laikraštis; ėjo iki 1923 m.

[5] Vladas Jurgutis – žr. str. „Vytautas Endziulaitis" 1 paaiškinimą.

[6] Jonas Grabys (1882– prieš 1931) – kunigavo Liepojoje, nuo 1919 m. Panevėžio klebonas ir dekanas.

[7] *gr. T.* – grafų Tiškevičių.

KASTANTINAS STAŠYS. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 1. – Nr. 120. Be parašo. Pakartota: VR-14. – P. 225–226 (po tekstu: *Neprikl. Lietuva 1919 m. 120 n.*).

[1] prel. K. Michalkevičius – žr. str. „Oi, kiek jau atsimainyta!" 3 paaiškinimą.

[2] prel. Baika – žr. str. „Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu" 7 paaiškinimą; prel. Sadauskas – Jonas Sadauskas (1860– po 1923), Vilniaus kapitulos asesorius ir archidiakonas.

[3] kun. Jazukevičius – žr. str. „Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas" 6 paaiškinimą.

[4] Veseliškiai – Rokiškio krašto Panemunio parapijos viensėdis.

[5] *„Osioł darbanelski"* (lenk.) – visiškas asilas.

[6] *„nota linguae"* (lot.) – kalbos gėda.

VICENTAS MICKEVIČIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 15. – Nr. 124. Parašas: *Tumas*; lapkr. 19. – Nr. 125. Parašas: *Kun. J. Tumas*. Pakartota: VR-4. – P. 232–239.

Nekrologinis Vaižganto straipsnis apie Vincą Mickevičių-Kapsuką, paskelbtas pasklidus žiniai jį Smolenske mirus. Toji klaidinga žinia buvo pranešta ir NL (1919, lapkr. 1, Nr. 120). Straipsnį Vaižgantas pakartojo kiek pakupiūravęs ir be gruodžio 11 d. skelbto papildymo. Šiuose Raštuose papildymas dedamas po pagrindinės straipsnio dalies, o kupiūros pateikiamos paaiškinimuose.

[1] Minimi rusų generolai Michailas Muravjovas ir Matvejus Palenas (kilęs iš vokiečių Pahlenų), pirmasis malšinęs Lietuvoje 1863 m., antrasis – 1831 m. sukilimą.

[2] Felicija Bortkevičienė (1873–1945) – spaudos leidėja ir redaktorė, šalpos organizatorė, liaudininkų veikėja; 1919 m. V. Kapsuko bolševikų kalinta Vilniaus, Daugpilio ir Smolensko kalėjimuose.

[3] V. Kapsuko pirmosios žmonos, Vandos Didžiulytės (vėliau Albrechtienė, 1881–1941, gydytoja, literatė, sušaudyta vokiečių), tėvai, Stanislovas ir Liudvika Didžiuliai, turėjo Griežionėlių dvarelį Anykščių krašte netoli Andrioniškio.

[4] Stanislovas Didžiulis (1856–1927) – lietuvių literatūros spaudos draudimo laikais rėmėjas, bibliografas, bibliofilas.

[5] Vilniaus lietuvių visuomenės ir kultūros veikėjai: Povilas Gaidelionis (1870–1935) – pedagogas; Jonas Mašiotas – žr. str. „Miestų ir Vilniaus diktatūra" 4 paaišk.; Ona Mašiotienė (1883–1949) – pedagogė, 1929 m. įkurtos Lietuvos moterų tarybos pirmininkė; Paulavičius – plačiau nežinomas asmuo.

[6] *Tai delegacijai teko eiti į patį prezidentą* – pirmojoje publikacijoje prieš šį sakinį yra pastraipą pradedantis sakinys: *„Revkome" mums neteko būti: jo per keletą dienų tebuvo vienas vardas, nes visi valdininkai buvo kur kitur užsiėmę...*

[7] *Pleskavos* – Pleskovo; Pleskava – latviškas šio rusų miesto pavadinimas.

[8] *k stenke* (rus.) – prie sienos.

[9] Po šios pastraipos pirmojoje publikacijoje pastraipa:

Ypatinga, aplink Mickevičių nesu matęs jokių žydų, nei tarnaujančių, nei interesantų. Visi jie knibždėte knibždėjo Revkome, Sovnarchoze, Sovdepe, Gaminamojoje Sąjungoje ir kitais pašaliais. Maža jų tesimaišė ir Poželos biuruose, nors maišėsi.

Revkomas, Sovnarchozas, Sovdepas – rusiškai vadintos bolševikų valdžios Vilniuje institucijos: Revoliucinis komitetas, Liaudies ūkio taryba, Deputatų taryba.

Požela – Vladas Požela (1879–1960), teisininkas, socialdemokratų veikėjas; nemaža bendravo su bolševikais, 1919 m. Lietuvos laikinosios sovietinės vyriausybės reikalų vedėjas; 1920–1923 m. Lietuvos seimo narys, 1926 m. vidaus reikalų ministras; 1941 m. pasitraukė į Vakarus, mirė Australijoje.

[10] žr. str. „Nemokame lietuviškai!" 7 paaiškinimą.

[11] Kalbama apie Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti Centro komitetą.

[12] Pirmojoje publikacijoje toliau eina tekstas:

Nė nemėgino stabdyti kareivių, kurie čia pat lakė komiteto pirktąjį bažnytinį vyną, vežės konservus, kakao ir k.k.

Landžiojau ir tėvo Mukermano reikalais. Čia buvo aišku, jog jiems tas įžavitas kliudo, ir jo nepaleis.

Mickevičiaus idealės partinės subordinacijos nusistatymą išnaudojo komunistai; gi pats prezidentas gera valia nyko su visu asmeniniu savo autoritetu. Tyčia nyko, ir tai buvo negerai.

Mukermanas (Friedrich Muckermann, 1883–1946) – vokietis, kunigas jėzuitas, rašytojas; 1918–1919 m. vokiečių kariuomenės kapelionas Vilniuje. Bolševikų kalintas; grįžęs į Vokietiją redagavo žurn. „Der Gral", hitlerininkų persekiojamas pasitraukė į Šveicariją.

[13] Valentinas Serovas (1865–1911) – rusų dailininkas, žymus portretistas.

[14] Po šio sakinio pirmojoje publikacijoje sakinys: *Prie to prisiversti negaliu, nors atsargumo nebereikia.*

[15] Vincas Mickevičius-Kapsukas (gim. 1880) mirė 1935 m. Maskvoje. Ten gyveno nuo 1921 m., dirbo spaudos darbą, buvo tarptautinio revoliucionierių centro, Komunistinio internacionalo, veikėjas.

V. MICKEVIČIUS. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 11. – Nr. 131. Be parašo.

[1] „Darbas" – 1919–1920 m. Kaune ėjęs socialistų liaudininkų laikraštis.

[2] Nurodomi socialdemokratinės ir socialistinės pakraipos laikraščiai, kuriuos redagavo ar kuriuose bendradarbiavo V. Kapsukas, leisti: „Draugas" – 1904–1905 m. Bitėnuose; „Darbininkų balsas" – 1901–1906 m. Tilžėje ir Bitėnuose; „Naujoji gadynė" – 1906 m. Vilniuje: „Rankpelnis" – 1907–1923 m. Škotijoje; „Kova" – 1905–1918 m. JAV.

TUBERKULOZAS–KRUMSLINĖ? Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 19. – Nr. 125. Rubrikoje „Mišinys". Parašas: *J.T.*

[1] *d-ras L. Kairiūkštis* – žr. str. „Dr. L. Kairiūkštis".

[2] *(Žiūr. Nr. 122)* – nurodomame NL numeryje spausdinamas pranešimas apie LMD Medicinos sekcijos 1919.XI.2 susirinkimą, kuriame, šalia kitų dalykų, nutarta rūpintis lietuviška medicinos terminologija, terminų rinkimu, tvarkymu, jų žodynų sudarymu.

A. † A. TADAS DAUGIRDAS. Publikuota: NL. – 1919. – Lapkr. 19. – Nr. 125. Be parašo.

[1] prof. Vorobjovas – Sokratas Vorobjovas (1817–1888), rusų dailininkas peizažistas, 1855–1872 m. Peterburgo dailės akademijos profesorius.

[2] Münchenų; Monachium – lenkiškas šio miesto pavadinimas.

[3] Stanisławas Witkiewiczius (1851–1915) – lenkų meno kritikas, dailininkas, rašytojas, natūralizmo atstovas; Matliaševskis – turėta galvoje greičiausiai Władysławas Matlakowskis (1851–1895), gydytojas, etnografas, literatūros tyrinėtojas.

[4] „Pamiętnik fizyjograficzny" („Fiziografijos dienoraštis") – nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio Varšuvoje neperiodiškai ėjęs tominis gamtos ir geografijos leidinys; „Przegląd historyczny" („Istorijos apžvalga") – Lenkijos istorijos bičiulių draugijos žurnalas, leidžiamas Varšuvoje nuo 1905 m.

A. † A. A. VYVUOLSKIS. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 4. – Nr. 129. Parašas: *J.T.*

[1] Antanas Vivulskis (1877–1919), skulptorius, Trijų kryžių paminklo, Jėzaus Širdies bažnyčios Vilniuje, koplyčios Šiluvoje autorius, gimė Rusijoje, Vologdos gubernijoje. Vaižganto duodama jo pavardės etimologija ir tariamai autentiška forma (Vyvuolskis) vargu pagrįsta. Nurodoma reikšmė žodžio *vyvuolė* lietuvių kalbos DŽ kartotekoje nėra. Pavardę *Vivulskis* nebent būtų galima sieti su veiksmažodžiu *vyvėti, vyvuoti* – skųstis, zyzti, verkšlenti.

[2] Nurodomas dienraštyje „Głos Litwy" 1919 m. lapkričio 29 d. paskelbtas kriptonimu X pasirašytas straipsnis „Z wspomnień o Wiwulskim" („Iš atsiminimų apie Vivulskį").

[3] *P.O.W.* – Polska organizacja wojskowa (Lenkų karinė organizacija); įkurta Varšuvoje J. Pilsudskio, veikė 1914–1919 m., siekė atstatyti Lenkiją 1772 m. sienose; Lietuvoje įsteigtas pogrindinis jos skyrius 1919 m. rengė priešvalstybinį sukilimą, kuris buvo laiku atskleistas ir likviduotas.

[4] *Jėzaus Širdies bažnyčia* – A. Vivulskio suprojektuota ir 1913–1919 m. statyta bažnyčia Vilniuje; statyba buvo tęsiama 1937–1939 m., bet nebaigta; sovietiniais laikais, dalį nugriovus, perstatyta į kultūros rūmus.

[5] Ignas Šlapelis (1881–1955) – dailininkas, meno istorikas, knygų „Meno istorijos metmenys" (1930), „R.-K. Bažnyčios meno istorija" (1935) autorius.

[6] „Draugija" – žr. str. „Nemokame lietuviškai!" 5 paaiškinimą.

[7] Pranciškus Kriškijonas (1845–1928), sulenkėjęs latvis, 1896–1904 m. Žemaičių kunigų seminarijos profesorius, vėliau benediktinių vienuolyno Kaune kapelionas, lenkų veikėjas.

LIAUDIES MOKYTOJAI, KUR JŪS? Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 6. – Nr. 130. Be parašo.

[1] *Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas* – komitetas lietuvių reikalams atstovauti ir ginti, sudarytas 1919 m. balandžio 22 d., Vilnių užėmus lenkams; komitetą sudarė 12 narių, jo pirmininkas buvo Mykolas Biržiška, pirm. pavaduotojas – Juozas Tumas-Vaižgantas, sekretorius – istorikas Ignas Jonynas, kasininkas – Pranas Mašiotas.

KAIMO ŽMONĖMS SKAITYMO. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 11. – Nr. 131. Parašas: *Red.*

[1] „Aušra" – žr. str. „Aušra" 1 paaiškinimą.

[2] „Tėvynės sargas" – Lietuvos krikščionių demokratų partijos savaitraštis, leistas 1917–1918 m. Vilniuje ir 1920–1926 m. Kaune.

[3] *„kreizų"* (vok.) – apskričių.

NORVEGŲ IŠMINTINGUMAS. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 13. – Nr. 132. Be parašo.

[1] *Christianija* – šiuo vardu Norvegijos sostinė Oslas vadinosi 1624–1924 m.

LIETUVIŲ PONIJA. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 13. – Nr. 132; gruod. 18. – Nr. 133. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Kajetonas Aleknavičius (1804–1874) – poetas, švietėjas, Merkinėje klebonavęs 1848–1868 m.; jo eilių rinkinys, išėjęs 1861 m., vadinasi „Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės".

[2] Silvestras Gimžauskas (1845–1897) – poetas, kovotojas už Vilniaus krašto lietuviškumą; kunigavo keletoje šio krašto parapijų, trumpai ir Kietaviškėse.

[3] *Šventėnų* – Švenčionių.

[4] Augustinas Voldemaras – žr. str. „A. Voldemaras".

[5] Zigmas Žemaitis (1884–1969) – švenčioniškis, matematikas, Kauno ir Vilniaus u-tų profesorius; 1918 m. vadovavo Švenčionių lietuvių gimnazijai.

[6] Aleksandras Burba (1854–1898) – literatas, kultūrininkas, lietuvybės gynėjas; nuo 1889 m. gyveno Amerikoje.

[7] Paulius Galaunė (1890–1988) – menotyrininkas, dailininkas, muziejininkas, Kauno ir Vilniaus u-tų dėstytojas; 1918–1919 m. gimnazijos mokytojas Vilniuje.

[8] *muzikontai Čiurlioniai iš Druskininkų* – be Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, čia Vaižgantas, matyt, turėjo galvoje jo tėvą Konstantiną, ilgai vargoninkavusį Druskininkų bažnyčioje, ir brolį Povilą (1884–1945) vargonininką ir pianistą JAV, vėliau mokytoją Kauno meno mokykloje.

[9] Žr. nekrologinį str. „A. † A. Tadas Daugirdas"; NL 125 nr. paskelbtas pranešimas apie T. Daugirdo mirtį.

[10] S. Vitkevičius – žr. nekrol. „A. † A. Tadas Daugirdas" 3 paaiškinimą.

[11] Matliaševskis – žr. ten pat.

[12] Vladimiras Dubeneckis (1888–1932) – architektas, dailininkas; dėstė Kauno meno mokykloje, suprojektavo daugelį pastatų, sukūrė scenovaizdžių Kauno teatro pastatymams.

KAS GI PRIEŠINSIS? Publikuota: Lietuva. – 1919. – Gruod. 17. – Nr. 272. Parašas: *Kun. Juozas Tumas.*

[1] Kun. Maciejevičius – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 4 paaiškinimą.

[2] *pasakytume A. Varno žodžiais* – perfrazuojamas teiginys iš dailininko Adomo Varno poleminio straipsnio „Supipirėjusi demokratybė", kuriuo atsakoma į kriptonimais *B.Š.* pasirašytą straipsnį (NL, Nr. 116–117) „Mūsų kultūros chamizmai", kuriame lietuvių inteligentija kaltinama išponėjimu ir visuomeninio pareigingumo stoka.

[3] Straż kresowa – žr. str. „Straż kresowos veiksmas" 1 paaiškinimą.

[4] *„wiece ludowe"* (lenk.) – liaudies susirinkimai, sueigos.

[5] Liutoslavskis – žr. str. „Nenaudingoje pozicijoje" 3 paaiškinimą.

NET KALMUKAI SIEKIA NEPRIKLAUSOMYBĖS. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 18. – Nr. 133. Be parašo.

KLAIPĖDA. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 18. – Nr. 133. Be parašo.

BAIGIASI METAI. Publikuota: NL. – 1919. – Gruod. 21. – Nr. 134. Parašas: *„N. L." Redakcija.*

[1] Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti, veikusi 1914–1918 m.

[2] *otriad istrebitelei* – naikintojų dalinys.

[3] *Vokę* – Vokietiją.

[4] *matote šitame svarbesniųjų raštų sąraše* – turima galvoje tame pat NL 134 nr. dedamas „Nepriklausomosios Lietuvos" 1919 metų turinys".

ŽODYNĖLIS

abrozdas (sl.) paveikslas
adverniškas, -a atvirkščias, priešingas
ančprigimtinis, -ė antgamtinis
antaugti, -a, -o užaugti
antkristi, -krenta, -krito užkristi
antkrytis užkritimas, užkratas
antlipdyti, -o, -ė prilipdyti
antmesti, -meta, -metė primesti, priversti priimti
anuočės (hibr.) anuomet, seniau
apšlovinimas apkalbėjimas, apšmeižimas
ardymėlininkas (hibr.) triukšmadaris, triukšmautojas
atrama atkirtis
atsakyti, -o, -ė atitikti, atliepti
atsijokėti, -ėja, -ėjo atsipeikėti, atsitokėti
atšmugliuoti, -uoja, -avo (hibr.) slapta atgabenti

balaganas (sl.) prastas, nemeniškas vaidinimas
barakatas: sukti barakatą linksmintis, triukšmauti
bereiteris (germ.) išjodinėtojas; ruošėjas
bertainis (germ.) ketvirtis, ketvirtadalis
biednuomenė (hibr.) varguomenė
bogomazas (sl.) prastas religinis paveikslas
brylius (sl.) skrybėlė
brostva (sl.) škaplieriai, rožančius
būstynė buvimo vieta

cibulis (sl.) svogūnas

čebatuotas, -a (hibr.) apsiavęs auliniais batais, pušnimis
čystata (sl.) grynumas

daboti, -ja, -jo (sl.) paisyti, žiūrėti
dabotojas (hibr.) saugotojas
darbti, darbsta, -o dirbti
daugiau toliau
daugingas, -a gausus
delikatnumas (hibr.) delikatumas
delmonas (sl.) kišenė, piniginė
dicinas (latv.) didelis peilis
dyvas (sl.) nuostabus dalykas, stebuklas
draugiškas, -a visuomeniškas
drivyti, -ija, -ijo (sl.) išdykauti
dūruoti, -ja, -avo (hibr.) trukti, tęstis
dūšia (sl.) siela
dužas, -a (sl.) stiprus, tvirtas
dzyda (sl.) ietis, durtuvas

ermyderis (sl.) triukšmas, sujudimas

gailystauti, -ja, -avo gailėtis, apgailėti
gaivalas žmonės, gyventojai
gazeta (sl.) laikraštis
gentumas gimininguma, giminystė
giminumas gimininguma
gmina (sl.) bendruomenė, valsčius
grojus (sl.) lošimas
gvoltas (sl.) prievarta

impetas (sl.) smarkumas
išdaras rezultatas, vaisius
išdavas rezultatas, pasekmė
išdidėjimas pasitikėjimas savimi, pasipūtimas
iškakėti, -ja, -jo pasiekti
išknaboti, -oja, -ojo iškabinti, išvalgyti
išliuosuoti (hibr.) išlaisvinti
išmislas (sl.) išmonė, prasimanymas, išradimas
išpūstijimas (hibr.) iššvaistymas, suniokojimas, praradimas
išsidirbti, -a, -o išsimiklinti, išsitobulinti
išsiliuosavimas (hibr.) išsilaisvinimas
išsižodyti, -ja, -jo pasakyti, pranešti
įtarti, -ia, -ė pavadinti, įvardyti
įžeisti, įžeidžia, įžeidė pažeisti

jeibė yda, žala

kaktadengtė šalmas
kaptuoti, -ja, -avo papirkti
kazarmė (sl.) kareivinės
kytruoti, -ja, -avo (hibr.) gudrauti
klingė (germ.) durų rankena
kučeriškas, -a (hibr.) vežėjiškas
kumurnas, -a (sl.) vargingas, nuskurdęs
kvartirantas (sl.) kambario nuominikas
kvotimas egzaminas

liaudegiai priekabės
linksmė linkmė
liuika (sl.) pypkė
liuosas, -a (germ.) laisvas
liustruoti, -ja, -avo (sl.) apžiūrėti, patikrinti
lokatoris (sl.) nuomininkas, įnamys

mačyti, -ija, -ijo (sl.) padėti, gelbėti
makliavoti, -oja, -ojo (sl.) sukti, apgaudinėti
malerius (sl.) dailininkas, tapytojas
manžietas manketas, rankogalis
matytojas liudytojas
melduotis, -jasi, -avosi (hibr.) registruotis, prisistatyti
moliavotojas (hibr.) tapytojas

nabagas, -ė (sl.) vargšas, -ė
nabašninkas (sl.) velionis, mirusysis
navatnybė (hibr.) keistenybė, įdomybė
neatogoda (hibr.) nesuprantantis, nesuvokiantis
nedegis nuodėgulis
nubiednėti, -ėja, -ėjo (hibr.) nuskursti

oficieris (sl.) karininkas
okolica (sl.) bajorkaimis
okulys (sl.) nulis

padujos: nė padujų nė žymės, nė kvapo
paėma mokestis, rekvizicija
pagraženė puošmena, papuošimas, pagražinimas
pakalys užpakalis
pakučeriauti, -ja, -avo (hibr.) pavežėjauti
palaimėti, -laimi, -ėjo laimėti, pasiekti sėkmę
paliekonis atsilikėlis, retrogradas
paliūdžia (sl.) priežiūra, išlaikymas
paliuosavimas (hibr.) išlaisvinimas
paliuosuotojas (hibr.) išlaisvintojas
pamušimas – nukariavimas, pavergimas
parėjūnas ateivis, atėjūnas
parietis diržingas
pasamonas (sl.) diržas

pasaulininkas pasaulietis
pasažiras (sl.) keleivis
pasėbruoti, -uoja, -avo (hibr.) padraugauti, pabendrauti
pasergėti, -i, -ėjo pastebėti, pamatyti
pasičičenti, -a, -o pasišnekėti, pasišnabždėti
paskripkuoti, -ja, -avo (hibr.) pasmuikuoti, pagriežti
pasportas (sl.) pasas
pasvietis (hibr.) pakraštys
pašlovinti, -a, -o pakoneveikti, paniekinti
patiešyti, -ija, -ijo (sl.) patenkinti, paguosti, nuraminti
patikrinti, -a, -o užtikrinti, garantuoti
pavalioti, -ja, -jo pasitenkinti, pasidžiaugti
pavelyti, -ija, -ijo (sl.) leisti
persergėjimas perspėjimas
pinigynas iždas
plausti, plaudžia, plaudė plauti, skalauti
plecius (sl.) aikštė
pradarbti, -sta, -o išdirbti, prasidarbuoti
pradas uždaras, užkulas; prk. prievilas, vylius, netikras pažadas
prapartininkas (hibr.) praporščikas
priemonis – priemonė
prieteliavimasis (hibr.) draugavimasis, bičiuliavimasis
prietelingas, -a (hibr.) draugiškas
prietelius (sl.) draugas, bičiulis
prirodyti, -o, -ė įrodyti
prisiduoti, -da, -davė prisipažinti
prispręsti, -sprendžia, -sprendė nuspręsti, nutarti
pristovas (sl.) policijos viršininkas
pritikti, -tinka, -o patikti

rėda (sl.) tvarka, sutvarkymas
reika (sl.) geležinkelio bėgis
ringis ratilas
ryzas (sl.) skarmalas, skuduras

sarmata (sl.) gėda
sarmatytis (sl.) gėdytis
sėbras (sl.) draugas, bičiulis
sensas (lot.) prasmė
skaityti, -o, -ė laikyti
skaudikas skriaudėjas
slaunus, -i (sl.) garsus
smaluotas, -a (hibr.) dervuotas
smirdėti, -i, -jo (sl.) dvokti
spelčiai (sl.) rėmai
spryskas (sl.) laiptai prieš lauko duris
subalamūtyti, -ija, -ijo (hibr.) suvedžioti, suklaidinti
sugriešyti, -ija, -ijo (sl.) nusidėti
suklomis iš eilės
sukretas sukrėtimas
susinešimas susisiekimas, susižinojimas, ryšys
susiprieteliauti, -ja, -avo (hibr.) susidraugauti, susibičiuliauti
suskysti, -a, -do suskilti, pasidalyti
sveikinti, -a, -o gydyti
sveikintojas gydytojas
svietas (sl.) pasaulis
svietiškas, -a (hibr.) pasaulietinis
svietiškis (hibr.) pasaulietis
svietiškis, -ė (hibr.) pasaulietinis

šašiejus (sl.) plentas
šliūbavimas (hibr.) tuokimas
šmugliuoti, -ja, -avo (sl.) gabenti nelegaliai, kontrabanda
štatas (angl.) valstija
štyvas, -a (germ.) kietas, nelankstus
štropuoti, -ja, -avo (hibr.) bausti
štuka (sl.) juokas, pokštas
šviečius švietalas

tarpinė (hibr.) durpynas
tasia tas pats, vis vien
tavienas, -a vienas, tik tas
tavoruoti, -ja, -avo (sl.) mirguliuoti, raibuliuoti
teka (gr.) aplankas, portfelis
testa tebūna, teesie

tėvainis paveldėtojas, tėvonis, įpėdinis
tęviršt greitai, netrukus
travestuoti, -ja, -avo (sl.) iškraipyti, klastoti
tryskinė – čiurkšlė, trykšlė

ubagiškas, -a (hibr.) elgetiškas, vargingas
ūlyčia (sl.) kaimas
universitas (lot.) universitetas
urėdininkas, urėdnikas (sl.) policininkas
uždas mokestis
užkaunas, -a šaunus
užkorkuoti, -ja, -avo (hibr.) užkimšti kamščiu; uždaryti
užlatoti, -ja, -jo (hibr.) užduoti, sušerti
užpečkis (hibr.) užkrosnis, užkampis
užsivylimas nusivylimas

vaizdarašis dailininkas, tapytojas
vakzolas (sl.) geležinkelio stotis
valdimieras (sl.) valdovas
varsininkas tapytojas
viekas (sl.) jėga
vientaras, -a pirmas
vyla vilionė
viškos (sl.) galerija bažnyčioje vargonams ir chorui
votegas botagas

živatavimas (hibr.) viduriavimas

TURINYS

VOKIEČIŲ OKUPUOTAN VILNIUN SUGRĮŽUS 1918 METAIS

Dienos klausimais 11
Oi, kiek pergyventa! 11
Oi, kiek ilgėtasi! 14
Oi, kiek jau atsimainyta! 16
Vilniaus reikšmė Lietuvai 20
Ūdrotomis valandomis 21
Politikos nebrendėliai 23
Lietuvos Primas 26
Nenaudingoje pozicijoje 30
Mūsų politikos ir visuomenės darbas 32
Ne kalavijo kovomis 34
Ar neigti Vilniaus universitas? 37
Ką bepasakys Marja Aleksievna! 40
LMDr. delegacija per Vilniaus universito atidarymą 44
Dr. L. Kairiūkštis 49
„Aušra" 51
Tėvynė auklėtoja 52
Atodairomis atgal ir šalin 55
Nemokame lietuviškai! 58

Padėkime išeiviams amatninkams grįžti 61
„Duokite!" 66
Ūpas 68
Ūkis 71
Buržujai 73
Daug ko glūdi lietuvių būde 76
Vilniaus inteligentija „archaiologijos bei etnografijos šviesoje" 85
Lietuva, latgaliai ir gudai 87
Gudai dedasi su lenkais? 89
Pamėkime dainą-dailę! 91
Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos poliklinikos ir ligoninės pašventimas 93
Nejaugi: labai tai man? 95
Kun. dr. Jurgis Matulaitis-Matulevičius – Vilniaus vyskupas 97
Kunigo d-ro Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus įšventimas vyskupu 98
Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas 105
Naujas Rygos vyskupas 108
Kun. J. Tumas – Studentų draugijos garbės narys 108
„Lituanios" draugijai Friburge 110
Netikęs pagalys 111
Lietuvių Mokslo Draugija 113
Senovės raugai 116
Grynasis kultūrinimas 118
Kultūra iš antrinių rankų 120
Kultūrinė Prūsų lietuvių reikšmė D. Lietuvai 124
Vėl užgauta styga 126
Ne kad nereiktų, tik kad negalima 130
Bolševizmo kopijavimas 132
Partijos siaurizmas ir gyvenimo šakotumas 135
Bene per daug „valdžių" 137
Bene per daug „raudonumo"? 139
Antrasai lietuvių brandos kvotimas 141
Nerimo laiko Ramioji naktis 143
Lietuvos priešininkai čia pat 146

Būras ir bernas 147
Aš mylėjau Lietuvą 150
Gimdyvės troboje 151

LENKŲ OKUPUOTAME VILNIUJE 1919 M.

Pastaba 157
Įdavimų epidemijos 157
Nesveikaisiais laikais 159
Ko lenkų kariuomenė atėjo Lietuvon? 161
Lenkų okupacija ir Lietuvos proletariatas 164
Miestų ir Vilniaus diktatūra 165
Laisvė ir galybė 177
Pagyrų puodas – taukuotas 179
O tai kas? 182
Gudo pavyskupio klausimu 184
Tai kas gi pagaliau mes esame? 187
Gudų diplomatijos klausimu 190
Straž kresowos veiksmas 192
Bent kiek apie „pavadį" 196
Karai – tautų žvėriškintojai 198
Bent kiek apie persimetėlius 201
„Kraštutinis lietuvių šovinizmas" ir „aukščiausis jų grobimo laipsnis" 203
Pripažinsiu, kai man reiks 214
Rinkimai be laisvos agitacijos 216
Spaudos santykiai pirmiau ir dabar 218
Junk karvę su žirgu 221
Klaidingos tautinės sąžinės 224
Nejaugi mūsų bajorija – baronija? 227
Brendęs atvirumas ir nebrendusi politika 230
Laisvės ginklais 234
Vokiečius išlydėjus 237
Be kaktadengtės 239
Įkyrumas 241

Budrusis Vilniaus Observatorius ... 244
Baltosios magijos profesoriai ... 248
Tautinės priešingybės ... 251
Dar nerasta žmonijos idealų ... 257
Piršliai ir pražvalgos ... 259
Niekuo laiku nepasigirsi ... 263
Dvejopi viliūgai ... 266
Ir Rusija mums ne bičiuolė ... 269
Nepriklausoma Lietuva be Vilniaus ... 273
Pradžia kūrybos – asmens laisvė ... 276
Lietuvos rusai – taip pat jos piliečiai ... 279
Nesidairykime į dėdes ... 283
Vyskupo apšlovinimas ... 284
Vokiečių „taščit i nepuščat!" ... 287
Dėl laikinai sunkių sąlygų ... 290
Klausimai ... 293
Nepedagoginės priemonės ... 295
Mūsų daina ... 298
Kelių kalbų sutilpimas ... 299
Karas – drama ... 302
Delikatnumas gyvenime ir politikoje ... 305
Publicistika apie priešus ... 308
Paaugusių švietimas ... 310
Glūdėjimo pajėga ... 314
Metas žvilgterėti ateitin ... 316
Agitacinių rinkimų jeibė ... 319
Nepriklausomybės paskelbimo belaukiant ... 323
Lietuvių būdas ... 325
Atsilikėliai pažengę ... 328
Infliantų sufraganija ... 331
Valio, Lietuvos trys spalvos! ... 332
A. Voldemaras ... 333
Laikinoji Lietuvos valstybės valdžia ... 335
Antanas Smetona ... 335
Jurgis Šaulys ... 336
Kun. Justinas Staugaitis ... 337

Lietuvos Ministerių kabinetas 338
Ladislovas Stašinskas 338
Martynas Yčas 339
Petras Leonas 341
Jonas Yčas 343
Juozas Tūbelis 344
Kazimieras Vizbaras 344
Stasys Šilingas 346
L. Valstybės Tarybos sekretoriai 348
Kazimieras Bizauskas 348
Jokūbas Šernas 349
Aleksandras Stulginskis 349
Jurgis Kubilius 350
Dr. Ladislovas Nagevičius 350
Stasys Nastopka 352
Vytautas Endziulaitis 352
Prierašas 353
Latvijos vyskupija ir jos vyskupas 354
A. A. Jadvyga Rondomanskaitė 356
Dr. Antanas Vileišis 357
Šių dienų minčių skeveldros 359
Vyt. Bičiūnui 359
Kun. Jonas Vizbaras 360
Gurguolė. Rikiuotė. Vora 361
A. † a. kun. Pranas Turauskas 362
Nepriklausomybės obalsis 364
Dar, dar, dar ir dar 366
Antanas Juozapavičius 367
Kun. Dameninkas Tumėnas 368
Žemaičių pavyskupis Juozapas Skvireckas 369
Kun. V. Šilkevičius vėl drabstosi 370
Šventiems daiktams sumišus su svietiškiais 371
A. † a. Jonas Luckevičius 375
Kun. dr. V. Bartuška – provokatoriaus rolėje 376
Co zamierzają ojcowie miasta 377
A. † a. D-ras Juozapas Rugys 380

Knygos kun. Jonui Vizbarui pagerbti 381
Kastantinas Stašys 382
Vicentas Mickevičius 383
V. Mickevičius 389
Tuberkulozas – krumslinė? 390
A. † a. Tadas Daugirdas 390
A. † a. A. Vyvuolskis 391
Liaudies mokytojai, kur jūs? 392
Kaimo žmonėms skaitymo 394
Norvegų išmintingumas 395
Lietuvių ponija 396
Kas gi priešinsis? 400
Net kalmukai siekia nepriklausomybės 403
Klaipėda 403
Baigiasi metai 405

Paaiškinimai 407
Žodynėlis 459

Vaižgantas

Va-133 Raštai / Vyr. redaktorius V. Vanagas. – V.: LLTI, 1998.

ISBN 9986-513-38-3

T. 10: Publicistika, 1918–1919 / Parengė Ilona Čiužauskaitė. – 467, [1] p.: portr. – Bibliogr. paaišk. ir komentarai, p. 407–458. – ISBN 998-513-55-3.

Vaižganto Raštų IX tome spausdinama 1918–1919 m. rašytojo publicistika (straipsniai, apybraižos), skelbta „Viltyje", „Rygos garse", „Lietuvių balse" ir kt. Tomo pabaigoje – tekstų bibliografija, komentarai, žodynėlis.

UDK 888.2–3

VAIŽGANTAS
RAŠTAI
X TOMAS

Redaktorius Vytautas Rakauskas
Dailininkas Saulius Chlebinskas
Maketuotoja Vida Misevičienė

1998 12 20. Užsakymas 408
Spaudai parengė ir išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidybos centras
Antakalnio g. 6, 2055 Vilnius, tel. 225 332, fax 61 62 54

Spausdino P. Kalibato IĮ „Petro ofsetas"
Žalgirio g. 90, 2600 Vilnius, tel. 73 33 47